

გიორგი (გოგი) ბარბაქაძე
კობა სანდროშვილი

საბანკო საქმე

ახალციხე
2016 წელი

გ. ბარბაქაძე, კ. სანდროშვილი „საბანკო საქმე“ სახელმძღვანელო სამსახურ-
ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ახალციხე, 2016 – გვ. 268

სახელმძღვანელო დამუშავებულია „საბანკო საქმე“ სასწავლო პროგრამის შესაბამისად. მასში განხილულია ბანკების წარმოშობისა და საქმიანობის ეკონომიკური საფუძვლები. კრედიტის არსი და საკრედიტო საქმიანობის საფუძვლები ბაზრის პირობებში. შესწავლილია კბანკის ოპერაციები და გარიგებები, მნიშვნელოვანი ყურადღება ეთმობა საბანკო მენეჯმენტისა და მარკეტინგის საკითხებს. სახელმძღვანელოს თან ერთვის კითხვები და სავარჯიშოები, რაც ხელს შეუწყობს მკითხველს მასალის პრაქტიკულად ათვისების შემოწმებაში.

წიგნი განკუთვნილია საბანკო საქმის შესწავლით დაინტერესებული ბაკალავრების, მაგისტრებისა და ბანკის თანამშრომლებისათვის.

მეცნიერ-რედაქტორი:

გიორგი ცააფა
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი

რეცენზენტები:

ლელა ლუდუშაური
ეკონომიკის დოქტორი, ასოცირებული
პროფესორი

მაია თოთრუაშვილი

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
პროფესორი

© ს.მ.ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2016

© გიორგი (ჯოჯი) ბარბაქაძე, კობა სანდროშვილი

ISBN 978-9941-9499-0-0

სარჩევი

შესავალი	6
თემა 1. „ბანკებისა და მათი საქმიანობის წარმოშობის საფუძვლები“.....	9
1.1 ბანკების წარმოშობის წინაპირობები	9
1.2 ბანკებისა და საბანკო სისტემის ჩამოყალიბება საქართველოში	11
1.3 ცენტრალური ბანკების არსი და ფუნქციები	17
1.4 ცენტრალური ბანკების საემისიო საქმიანობა	19
თემა 2. „კომერციული ბანკები“.....	23
2.1 კომერციული ბანკის არსი და დანიშნულება	23
2.2 კომერციული ბანკის ოპერაციები	25
2.3 ბანკის აქტიური და პასიური ოპერაციები	29
2.4 კომერციული ბანკის ფუნქციები	32
2.5 კომერციული ბანკის სტრუქტურა	35
თემა 3. „კომერციული ბანკების შექმნა, რეორგანიზაცია და ლიკვიდაცია“.....	41
3.1 კომერციული ბანკის შექმნა	41
3.2 კომერციული ბანკების რეორგანიზაცია	47
3.3 კომერციული ბანკების სანაცია	49
3.4 კომერციული ბანკების ლიკვიდაცია	53
3.5 საბანკო საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირება	56
თემა 4. „კომერციული ბანკის რესურსები“.....	62
4.1 კომერციული ბანკის რესურსების სტრუქტურა	62
4.2 ბანკის საკუთარი კაპიტალის სახეები და ფუნქციები	63
4.3 კომერციული ბანკის მოზიდული სახსრები	68
თემა 5. „საბანკო ოპერაციები“.....	71
5.1 ბანკის პასიური და აქტიური ოპერაციები	71
5.2 აქტივების შედგენილობა და სტრუქტურა	74
5.3 ბანკის აქტივების ხარისხი	75
5.4 საბანკო საქმიანობის რისკები	77
5.5 ბანკის საიმედოობა	81
თემა 6. „კომერციული ბანკების შემოსავლები, ხარჯები და მოგება“.....	84
6.1 კომერციული ბანკების შემოსავლები	84
6.2 კომერციული ბანკების ხარჯები	87
6.3 საპროცენტო მარჟა	89
6.4 შემოსავლებისა და გასავლების დონის ანალიზი	91
6.5 ბანკის მოგების ფორმირება და გამოყენება	92
თემა 7. „კომერციული ბანკების საკრედიტო ბაზარი“.....	97
7.1 ბანკი კრედიტების ბაზარზე	97
7.2 საბანკო დაკრედიტების ნორმატიული მოთხოვნები	99
7.3 საკრედიტო პოლიტიკის მიზნები და რეალიზაციის მექანიზმები	101
7.4 საბანკო კრედიტის ფასი და მისი დაბრუნების ხერხები	106

თემა. 8. „კომერციული ბანკების სავალუტო და სხვა ოპერაციები“.....	111
8.1 კომერციული ბანკების სავალუტო ოპერაციები	111
8.2 კომერციული ბანკების სატრასტო ოპერაციები	115
8.3 კომერციული ბანკების დეპოზიტური ოპერაციები	117
8.4 ბანკების იპოთეკური ოპერაციები	119
8.5 სხვა საკრედიტო ოპერაციები	120
თემა. 9. „საბანკო საქმიანობის რეგულირება“.....	126
9.1 ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა	126
9.2 ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ინსტრუმენტები	128
9.3 ცენტრალურ ბანკში დეპონირებული სავალდებულო რეზერვები	129
9.4 საპროცენტო პოლიტიკა	130
9.5 ბანკების რეფინანსება	132
9.6 ბანკის ოპერაციები ბაზარზე	133
9.7 სავალუტო რეგულირება	135
თემა 10. „ბანკის ლიკვიდობა და გადახდისუნარიანობა“.....	138
10.1 კომერციული ბანკის ლიკვიდობა	138
10.2 ლიკვიდობისა და გადახდისუნარობის განმსაზღვრელი ფაქტორები	140
10.3 ბანკის ლიკვიდობის ანალიზი	143
10.4 ბანკის ლიკვიდობის მართვა	154
10.5 აქტივების მართვა	156
10.6 პასივების მართვა	158
თემა 11. „საბანკო რისკების მართვა“.....	161
11.1 საბანკო რისკების არსი	161
11.2 რისკების მართვის ორგანიზაცია	163
11.3 საკრედიტო რისკების ანალიზი	165
11.4 საკრედიტო რისკი	167
11.5 საკრედიტო პორთფელის ანალიზი	171
11.6 სადემონიტო და საპროცენტო რისკები	174
11.7 სავალუტო რისკი	178
11.8 ორგანიზაციული და საკადრო რისკები	179
თემა 12. „საბანკო ინოვაციები“.....	182
12.1 საბანკო ინოვაციის არსი	182
12.2 საბანკო ინოვაციის ციკლი	184
12.3 პლასტიკური ბარათები	187
12.4 საბანკო საკრედიტო ბარათები	189
12.5 ინტერნეტ-ბანკინგის არსი და მნიშვნელობა	191
12.6 ბანკების ფორფეიტინგული ოპერაციები	194
თემა 13. „საბანკო მარკეტინგი“.....	197
13.1 მარკეტინგის ცნება	197
13.2 საბანკო ბაზრის მარკეტინგული კვლევა	199
13.3 საბანკო ბაზრის სეგმენტაცია	202

13.4	ბანკის კონკურენტული პოზიცია	205
13.5	ბანკის მარკეტინგული სტრატეგია და მისი რეალიზაცია	207
თემა 14.	„კომერციული ბანკები და ფულადი ანგარიშსწორების სისტემა“	213
14.1	საანგარიშსწორებო ოპერაციები	213
14.2	უნაღდო ანგარიშსწორების ფორმები	216
14.3	სხვადასხვა ანგარიშსწორებათა ფორმები	222
14.4	ბანკის სალაროს ოპერაციები	226
თემა 15.	„საბანკო მენეჯმენტი“	229
15.1	საბანკო მენეჯმენტის არსი	229
15.2	გარემოს და ინფორმაციის ცნება საბანკო მენეჯმენტში	236
15.3	წმინდა საპროცენტო მარჟა და მისი ანალიზი	240
15.4	გების მართვა	241
15.5	დიურაციის (ხანგრძლივობის) მართვა	244
15.6	მოგების მართვა	246
15.7	საბანკო მენეჯმენტის შეფასება	249
15.8	რეგულირება საბანკო მენეჯმენტში	253
	საგარეო ამოცანები	259
	გამოყენებული ლიტერატურა	266

შესავალი

ეკონომიკა არის მეცნიერება ადამიანის ყოველდღიური ცხოვრების შესახებ“
ალფრედ მარშალი. 1890 წ.

სიტყვა ეკონომიკა“ ბერძნულია და ნიშნავს ადამიანს, რომელიც საოჯახო მეურნეობას უძღვება“. ერთი შეხედვით ასეთი ახსნა შეიძლება ცოტა უცნაურიცაა, მაგრამ სინამდვილეში, საოჯახო მეურნეობის გაძღოლისა და ეკონომიკის პრინციპებს ბევრი რამ აქვთ საერთო.

ოჯახი მრავალი გადაწყვეტილების წინაშე დგას. გადასაწყვეტია, ოჯახის რომელი წევრი რას აკეთებს და რას იღებს სანაცვლოდ: ვინ ამზადებს სადილს? ვინ მიიღებს სადილზე დესერტის დამატებით ულუფას? ვინ ირჩევს სატელევიზიო გადაცემას, რომელსაც ყველამ უნდა უყუროს? მოკლედ, საოჯახო მეურნეობამ თავისი შეზღუდული რესურსების განაწილებისას უნდა გაითვალისწინოს თითოეული წევრის უნარი, ძალისხმევა და სურვილი.

ოჯახის მსგავსად, საზოგადოებაც მრავალი არჩევანის წინაშე დგას. მან უნდა გადაწყვიტოს, რა სამუშაოები განხორციელდეს და ვინ რა სამუშაო შეასრულოს. საზოგადოებას სჭირდება ადამიანები, რომლებიც კვების პროდუქტებს ამზადებენ, ტანსაცმელს კერავენ, კომპიუტერულ პროგრამებს ადგენენ. მას შემდეგ რაც საზოგადოება სხვადასხვა საქმეს მოუწინს ადამიანებს, მან უნდა გაანაწილოს ის საქონელი და მომსახურება, რომელსაც ეს ადამიანები აწარმოებენ. საზოგადოებამ უნდა გადაწყვიტოს, ვინ მეტი ან ნაკლები წარმოებული პროდუქცია მოიხმაროს თავიანთი განუყოფი შრომისა და უნარის მიხედვით. ამავე დროს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს საზოგადოების რესურსების მართვას, ვინაიდან რესურსები შეზღუდულია. შეზღუდულობა ნიშნავს, რომ საზოგადოებას იმაზე ნაკლების შეთავაზება შეუძლია ვიდრე ხალხს სურს. როგორც საოჯახო მეურნეობა ვერ მისცემს თავის თითოეულ წევრს ყველაფერს, რასაც ეს უკანასკნელი მოისურვებს, ასევე საზოგადოებაც ვერ უზრუნველყოფს თითოეულ ინდივიდს ცხოვრების იმ უმაღლესი დონით, რომლის მიღწევაც ამ ინდივიდებს სურთ. ეკონომიკა არის იმის შესწავლა, თუ როგორ მართავს საზოგადოება თავის შეზღუდულ რესურსებს. (მენქიუ, 2009:56)

ეკონომიკა სულაც არ არის რაიმე უჩვეულო მეცნიერება. სულ ერთია რაზე ვსაუბრობთ – ცალკეული ქვეყნების თუ მსოფლიოს ეკონომიკაზე. ეკონომიკა არის მკვრივ ურთიერთქმედებაში მყოფ ადამიანთა ჯგუფი.

სახელმწიფო პოლიტიკას ქმნიან არა ანგლოზები, არამედ პოლიტიკური ძლიერები, რომლებიც შორსაა სრულყოფილებისაგან. ზოგჯერ პოლიტიკა მხოლოდ პოლიტიკური ძლიერების მქონეთა ინტერესებს დასაცავადაა შექმნილი. ზოგჯერ კი პოლიტიკას ქმნიან კარგი განძრახვის მქონე, მაგრამ ცუდად ინფორმირებული ლიდერები. ეკონომიკის შესწავლის ერთ-ერთი მიზანია დაეხმაროს იმის განსჯაში, შეუძლია თუ არა საზოგადოებო პოლიტიკას, ხელი შეუწყოს ეფექტიანობას ან საზოგადოებრივობას.

აღსანიშნავია, რომ მსოფლიო ქვეყნების პოლიტიკას დიდწილად განსაზღვრავს ამა თუ იმ ქვეყნის ეკონომიკა. აქედან მოდის გამოთქმაც - ეკონომიკა ბაზისია, პოლიტიკა ზედნაშენი". ამავე დროს გასათვალისწინებელია - ქვეყნებს შორის კავშირები, რომლებიც ძირითადად დაფუძნებული არიან ვაჭრობაზე, ქვეყნები, ისევე როგორც ოჯახები, ბევრს იგებენ ერთმანეთთან ვაჭრობით. ვაჭრობა ქვეყნებს საშუალებას აძლევს, აკეთონ ის რაშიც საუკეთესოები არიან და მიიღონ უფრო მრავალფეროვანი საქონელი და მომსახურება.

კომუნისტების მარცხი საბჭოთა კავშირში, ყველაზე მნიშვნელოვანი ცვლილებაა ბოლო ნახევარი საუკუნის განმავლობაში. კომუნისტურ ქვეყნებში მგეგმავები წყვეტდნენ, რა საქონელი და მომსახურება უნდა ეწარმოებინა ქვეყანას, რამდენი უნდა ეწარმოებინა, ვის უნდა ეწარმოებინა და ვის უნდა მოეხმარა ეს საქონელი.

დღეს იმ ქვეყნებმა, რომელთაც ერთ დროს გეგმიური ეკონომიკა ჰქონდათ, უარი თქვა ამ სისტემაზე და ცდილობს საბაზრო ეკონომიკის ჩამოყალიბებას. საბაზრო ეკონომიკაში ცენტრალური მგეგმავის გადანაცვტილებები შეცვლილია მილიონობით ფირმისა და საოჯახო მეურნეობის გადანაცვტილებებით. ფირმები წყვეტენ ვინ დაიჭირავენ და რა აკეთონ. საოჯახო მეურნეობები წყვეტენ, ვინ დაიჭირაონ და რა აკეთონ. საოჯახო მეურნეობები წყვეტენ, რომელ ფირმაში იმუშაონ და რა შეიძინონ თავიანთი შემოსავლით. ეს ფირმები და საოჯახო მეურნეობები ურთიერთქმედებენ ბაზარზე, სადაც მათ გადანაცვტილებებს ფასები და საკუთარი ინტერესები წარმართავენ.

საბაზრო ეკონომიკის ერთ-ერთ საკვანძო რგოლს წარმოადგენს საბანკო სექტორი. თანამედროვე საბანკო საქმე - ძალზედ დინამიკური ბიზნესია მსოფლიოში და საქართველოშიც. ჩვენს ქვეყანაში ეკონომიკური გარდაქმნები საბანკო სისტემის რეფორმირებით დაიწყო და კომერციული ბანკები ეკონომიკის ფუნქციონირების საბაზრო სისტემის ცენტრალურ რგოლად მოაზრება დღესაც.

საბანკო საქმიანობა განიხილება, როგორც ბიზნესის ცალკე სფერო. მას აქვს თავისი ისტორია, ფუნქციონირების თავისი სფერო და მართვის სტრუქტურა.

საბაზრო სისტემის ერთადერთი მაკროეკონომიკური სფერო, რომელმაც რთული წინააღმდეგობრივი გზა გამოიარა და სხვა სფეროებისგან განსხვავებით საკმაოდ მაღალ შედეგებს მიაღწია, არის საბანკო სექტორი.

ცნობილია, რომ საბანკო სისტემა საბაზრო ეკონომიკის ერთ-ერთ ურთულეს და აუცილებელ სფეროს წარმოადგენს, რომელიც გარდამავალ ეტაპზე განვითარების თავისებურებებით ხასიათდება და მთელი ეკონომიკური სისტემის ქმედითუნარიანობას განსაზღვრავს. საბაზრო ურთიერთობები წარმოუდგენელია ფულად-საკრედიტო სისტემის აქტიური ფუნქციონირების გარეშე. იგი უშუალოდ ზემოქმედებს ახდენს საბაზრო ეკონომიკის პრაქტიკულად ყველა სფეროზე, განსაზღვრავს მის მიმართულებებს. ამავე დროს, საბანკო სისტემა, გარკვეული აზრით, ცალკე ავტონომიურ "სამყაროს" წარმოადგენს, რომელსაც განვითარების საკუთარი, სპეციფიკური კანონზომიერებები ახასიათებს.

საქართველოში საბანკო საქმიანობის განვითარებისა და მისი მეცნიერული ანალიზის ისტორიული ტრადიციები, რომელიც გეგმიური ეკონომიკის პირობებში დაგროვდა, ფაქტობრივად დაკარგული აღმოჩნდა. დღის წესრიგში დადგა საბაზრო ურთიერთობათა შესაბამისი ახალი საბანკო სისტემის ფორმირების ამოცანა.

საქართველოს საბანკო სისტემის ფორმირება და სრულყოფა მიმე ეკონომიკური და პოლიტიკური კრიზისის პირობებში მიმდინარეობდა.

საბანკო სისტემის გაჯანსაღების საქმეში დიდი როლი შეასრულა საბანკო საქმიანობასთან დაკავშირებით აუცილებელი საკანონმდებლო და ნორმატიული ბაზის შემუშავებამ. ამ მხრივ პირველი ნაბიჯი 1995 წელს გადაიდგა, როდესაც მაშინდელმა საქართველოს პარლამენტმა მიიღო კანონი კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ. შემოადინებულმა მიღებულმა კანონებმა დააჩქარა ქვეყანაში ორიარუსიანი საბანკო სისტემის ჩამოყალიბების პროცესი. (ქოქიაური, 2010:121)

საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ განხორციელებული თანმიმდევრული და მეცნიერულად არგუმენტირებული პოლიტიკის შედეგად ფულად-საკრედიტო სფეროში დაფიქსირებული დადებითი მომენტებიდან განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს: ეროვნული ბანკის მიერ ფულის რაციონალური, ოპტიმალური მიზნების საფუძველზე ინფლაციური პროცესების მართვა, სხვადასხვა ქვეყნების ვალუტების მიმართ ლარის გაცვლითი კურსის მდგრადობისა და ლარის სტაბილურობის უზრუნველყოფა, ბანკების გამსხვილება და კონსოლიდაცია, მინიმალური საწესდებო კაპიტალის ეტაპობრივი გაზრდის საფუძველზე საბანკო სისტემაში კონკურენტუნარიანი გარემოს ჩამოყალიბებისათვის ხელშემწყობი პირობების შექმნა.

თანამედროვე ბანკების მართვა ადამიანის საქმიანობის ერთ-ერთი ყველაზე რთული ინტელექტუალური სფეროა. იგი ეყრდნობა რესურსების ფორმირებისა და მათი განთავსების, მიღწეული შედეგების, სესხების გაცემაზე და სხვა საბანკო ოპერაციებზე შესაძლო დანაკარგებისას რეზერვების არსებობის შესახებ სრულ და სარწმუნო ინფორმაციას, რომელიც რიცხვებით, კონკრეტული ფულადი ერთეულებითაა გამოხატული.

საბანკო სისტემა საბაზრო ინფრასტრუქტურის ყველაზე აუცილებელი და საბაზრო ეკონომიკის ერთ-ერთ ურთულეს სფეროს წარმოადგენს, რომელიც უშუალოდ ზემოქმედებს პრაქტიკულად ეკონომიკის ნებისმიერ დარგზე. ბანკი საბაზრო სტრუქტურების ერთ-ერთი ცენტრალური რგოლია და მისი ფუნქციები განსაზღვრული.

თავიანთ ყოველდღიურ საქმიანობაში ბანკები იყენებენ მნიშვნელოვანი მოცულობის ინფორმაციას კლიენტების პირად ანგარიშებზე და შიდასაბანკო ოპერაციების ანგარიშებზე არსებული სახსრების მოძრაობის შესახებ. ოპერატიული ინფორმაცია საწყისი მონაცემებით უზრუნველყოფს ფინანსურ და მმართველობით აღრიცხვას. ფინანსური აღრიცხვის მონაცემები განკუთვნილია სპეციალისტ-მენეჯერებისათვის და გარეშე მოსარგებლებებისათვის, მათ შორის აქციონერებისათვის, ბანკის ელემენტების, კორესპოდენტი ბანკების, საგადასახადო ორგანიზაციებისათვის და ა.შ.

თემა 1. ბანკებისა და მათი საქმიანობის წარმოშობის საფუძვლები"

1.1. ბანკების წარმოშობის წინაპირობები

ბანკები იმ სახით, რა სახითაც ისინი დღეს ფუნქციონირებენ, ერთბაშად არ შექმნილა, მათ განვითარების ხანგრძლივი გზა განვლეს, ბანკებისა და მათი საქმიანობის წარმოშობა და განვითარება სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობების წარმოშობასთან არის დაკავშირებული.

ძველი საუკუნეების ისტორიას საკმარისი ცნობები არ შემოუნახავს იმის შესახებ, თუ სად გაჩნდა ბანკები, რა ოპერაციებს ასრულებდნენ ისინი ან რა საბაბი და მიზეზი არსებობდა მათი განვითარებისათვის. ამჟამად შემორჩენილია ცნობები ძველი სახელმწიფოებისა და ხალხების პირველი ფულის შესახებ (ნიუარები, ოქროს ზოდები, მონეტები), მაგრამ ბანკების შესახებ – არა. თანამედროვე ისტორიამ წარსულში ფულის მიმოქცევის მრავალი მატერიალური სამხილი დააგროვა, მაგრამ მან პასუხი ვერ მოგვცა იმაზე, თუ როგორი იყო ამ დროს უმარტივესი საკრედიტო დანესებულებების როლი. უფრო მეტიც ეკონომიკურ ლიტერატურაში განსაზღვრული არაა ბანკების წარმოშობის პერიოდიც კი, ნათელი არაა მათი ჭეშმარიტი ბუნება.

მრავალი მეცნიერის აზრით, პირველი ბანკები კაპიტალზმის მანუფაქტურული სტადიის პირობებში აღმოცენდა. ბანკები თავდაპირველად, იტალიის ცალკეულ ქალაქებში (ვენეცია, გენუა) გაჩნდა XIV და XV საუკუნეებში. მათი აზრით ბანკი, როორც სასაქონლო მეურნეობის საგანგებო ინსტიტუტი, ადრეულ ეტაპზე კი არ გაჩნდა სასაქონლო-ფულად ურთიერთობათა განვითარებასთან დაკავშირებით. არამედ სწორედ იმ პერიოდში, როცა საჭირო იყო სპეციალურ დანესებულებათა ქსელი. ამ დანესებულებებს უნდა მოეხდინა ფულის მიმოქცევის რეგულირება და უფრო ფართო მასშტაბით ეწარმოებინა საკრედიტო ოპერაციები. ბანკი კრედიტის განვითარების ისეთ სტადიაზე გაჩნდა, როდესაც მისი დიდი დახმარების გარეშე კაპიტალისტურ სტადიაზე გაჩნდა, როდესაც მისი დიდი დახმარების გარეშე კაპიტალისტური სანარმოების ფუნქციონირება შეუძლებელი იყო. ამიტომ შემთხვევითი არაა, რომ ბანკს ახასიათებენ, როგორც სწორედ კაპიტალისტური მეურნეობის მოვლენას. ადრე ბანკის ფულად-სავაჭრო კაპიტალის ოპერაციების საფუძველს შეადგენდა შრენველი და ვაჭარი კაპიტალისტებისაგან ფულის მიღება განძად შენახვის მიზნით, რისთვისაც იგი შენაბარეს სარგებელს ახდენინებდა... გარდა ამისა, საქონლით მოვაჭრენი, რომლებიც ფულს შესანახად აძლევენ ზარაფხანებს (ზარაფი – ფულის ან საქონლის მიზმარებელი) მათ იმასაც ავალდებულებდნენ, რომ საჭიროების შემთხვევაში თვითონვე ეწარმოებინათ ფულადი გადასახადები და გადაგზავნები. ეს ვასაგებოდა, ვინაიდან იმ პერიოდში ოქროს ერთი ქვეყნიდან მეორეში გადატანა-გადმოტანა გარკვეულ რისკთან იყო დაკავშირებული... ვაჭრები ფართოდ მიმართავდნენ ზარაფების შუამავლობას. მაგალითად, ვაჭარი ფულს აძლევდა ზარაფებს, ხოლო ეს მეორე ქალაქში მყოფ ზარაფს ავალბებდა, რომ ეს თანხა ამ მოვაჭრისათვის მიეცა. აღნიშნული ოპერაციების გაფართოებას შედეგად საკრედიტო ოპერაციების დანყება მოჰყვა. სწორედ ზარაფების

მიერ კრედიტების გაცემის პერიოდთან დაკავშირებით ბანკების შექმნა, ხოლო თვითონ მართლები კი ბანკირები ხდებიან. (ქოქიაური, 2010:134)

მეცნიერთა მხრივ ნაწილს მიაჩნია, რომ ბანკები უფრო ადრეულ პერიოდში – ფეოდალიზმის დროს გაჩნდა. მეცნიერთა ამ კვლევის შტუკცებით, შუა საუკუნეებში საბანკო საქმე ანკობილი იყო იტალიაში და ზოგიერთ გერმანულ სახელმწიფოში. აღნიშნული პერიოდის ეპოქაში შეფუციები და თავადები, რომისა და შტეტირების დროს, მიმოქცევაში არსებული ლითონური ფულის გაფუციებას მიმართავდნენ. ამის შემდეგ გაჩნდა მართვის პროფესია, რომლებიც მონეტების ხარისხს ამომზებდნენ და გაცვითილის შეცვლის აუცილებლობისას ახლის გაჭედვას ახდენდნენ. თანამედროვე გაცვითი ფულის ასეთმა გაცვლამ საბოლოოდ პოზიტიური ოპერაციების განვითარება გამოიწვია. პირველად ფული საბანკო დანესებულებებში დეპოზიტების სახით იმ პირობით თავსდება, რომ შემდგომში პატრონებზე იგივე მონეტები დაებრუნებინათ. შემდეგ დაიწყო დეპოზიტების სესხებისთვის გამოყენება, და ე.წ. შენახვის დეპოზიტები ბანკის დეპოზიტებად გარდაქმნა. კლიენტს ფულადი თანხა ბანკში იმისათვის შექმნდა, რომ გარკვეული დროის შემდეგ იგი თავის საფაქრო პარტნიორის ანგარიშზე გადაეტანა, რაც მას კლიენტებისაგან მის საბანკო ანგარიშზე გადასახადების სახით დივიდენდების შემოსავლის საშუალებას აძლევდა. ანგარიშებზე ფულის ბრუნვა დებიტორული და კრედიტორული ჩანაწერების საშუალებით ხორციელდებოდა და ოპერაციების განხორციელებამ სპეციალური ინსტრუქციების უირობანკების" (ფირო" ბერძნული სიტყვაა და იგი წრეს ნიშნავს) წარმოქმნა განაპირობა.

ამრიგად ბანკების წარმოშობის პერიოდზე არსებული წარმოდგენა ოცი წლით კი არა, თითქმის ორი ათასი წლით განსხვავდებოდა ერთმანეთისაგან. თუმცა, პირველი ბანკების შესახებ საკითხის არსი იმდენად ისტორიული თარიღის დადგენაში კი არაა, რამდენადაც ამის დადგენაში თუ რა უნდა მივიჩნიოთ ბანკად.

დანიშნულების მიხედვით, თვითონ სიტყვა "ბანკი", არა თუ ნათელს არ ჰყენს მის არსს, არამედ სირთულესაც კი ქმნის პიველი საკრედიტო დანესებულების შესახებ მსჯელობათა კონკრეტულში. სიტყვა ბანკი იტალიური წარმოშობისაა (BANCO) და მადიდას" ნიშნავს. ამ ბანკო მადიდებს" იმ მოედნებზე დგამდნენ, სადაც საქონლით გაცხოველებული ვაჭრობა მიმდინარეობდა. ვაჭრობის დროს იყენებდნენ ნაირგვარ მონეტებს, რომელიც ნაბეჭდი იყო, როგორც სახელმწიფოების, ისე ქალაქებისა და ცალკეული პირების მიერაც. მონეტების ერთგვაროვანი სისტემა არ არსებობდა. ყიდვა-გაყიდვაში მონაწილეობდნენ სხვადასხვა ფორმისა და ღირებულების მონეტები. თანაც, ხშირად მათი ღირებულება მათსავე სახელწოდებულ ნომინალურ ფასზე ნაკლები იყო. ასეთ პირობებში, საჭირო გახდა სპეციალისტების დაქირავება, რომლებიც იყნობდნენ, ერვეოდნენ, აფასებდნენ და რჩევებსაც აძლევდნენ მიმოქცევაში მყოფი მონეტების შესახებაც. ამ გადამცვლელ სპეციალისტებს, როგორც წესი თავიანთი განსაკუთრებული მადიდები ქმნდათ ბანკებში, სადაც ვაჭრობა ხდებოდა. ხშირი იყო შემთხვევა, როდესაც მადიდის" მეპატრონე უკმაყოფილო იყო ვაჭრობით, ანუ გაცვლითი ოპერაციებით და ამის გამო ბანკო-მადიდას" გაბრახებული ამტვრევდა. იტალიური სიტყვა Rotto" დამტვრევას ნიშნავს. აქედან წარმოიშვა სიტყვა BANROT" რაც ვაკატრებას ნიშნავს. თუ გაითვალისწინებთ, რომ მე-10 საუკუნეში იტალია იყო მსოფლიო

ვაჭრობის ცენტრი, სადაც სხვადასხვა ქვეყნის საქონელი და ფული იყრიდა თავს, გასაგებია ვახდება გამოთქმა-ყველა გზა გზა რომზე გადის.

მიუხედავად იმისა, რომ ბანკები უკვე საკმაოდ დიდი ხანია არსებობს, ბანკის არსის შესახებ საკითხი კვლავაც სადისკუსიოა. გამოყოფენ შემდეგ ძირითად ასპექტებს ბანკის არსის შესახებ:

- ფულის საცავი (ჩვეულებრივი თვალსაზრისით);
- დანესებულება ორგანიზაცია (ყველაზე უფრო მასობრივი წარმოდგენა);
- ეკონომიკური მართვის ორგანო;
- საშუაშავლო ორგანიზაცია;
- ბირჟის აგენტი;
- საკრედიტო სანარმო;

ბანკის არსის შესახებ თვალსაზრისთა ეს მრავალფეროვნება შეიძლება ორ უმნიშვნელოვანეს ცნებამდე დავიყვანოთ: ბანკი-დანესებულება და ბანკი-სანარმო. ავტორთა აზრით, ამ ცნებათა დიდი მნიშვნელობა ისაა, რომ იგი პრობლემის თვალსაზრისით, არა მარტო თეორიულია, არამედ პრაქტიკულიც. იმაზე, თუ როგორ აღიქვამენ ბანკის არსს თვით მასში მომუშავენი, მნიშვნელოვანნილადაა დამოკიდებული ბანკის პოლიტიკა და კლიენტებთან დამოკიდებულება. თუ ბანკი დანესებულებაა, მაშინ ბანკის თანამშრომელი ჩინოვნიკია, კლიენტი კი – მთხოვნელი. ამას შეესაბამება ბანკსა და კლიენტს შორის ურთიერთობათა ადმინისტრაციული ტიპი. თუ ბანკი სანარმოა, მაშინ ბანკის თანამშრომელი მწარმოებელია (გამყიდველია), ხოლო კლიენტი – მყიდველი. ესაა ურთიერთობათა სულ სხვა პარტნიორული ტიპი, რომელიც საბაზრო ურთიერთობას ახასიათებს.

აქედან გამომდინარე, საბაზრო ეკონომიკაში ბანკი სანარმოა.

პირველი ბანკი თანამედროვე გაგებით, იტალიაში, ქ. გენუაში 1407 წელს შექმნა. იტალიის საბანკო საქმე ყველაზე უძველესია მსოფლიოში და მრავალი ცნება და ტერმინი, როგორიცაა „ბანკი“, „ლომბარდი“, „ინდოსმენტ“ (გადაცემითი ჩანაწერები) და მრავალი სხვა, რომლებმაც საერთაშორისო სტატუსი მიიღეს, იტალიური წარმოშობისაა.

იტალია თანამედროვე საბანკო საქმიანობის სამშობლოს წარმოადგენს, რომლის საწყისი იტალიელი ზარაფების საქმიანობიდან მოდის. საყოველთაოდ ცნობილია მედიჩის სახელოვანი – კლასიკური ბანკი ფლორენციაში (XV-XVII ს.ს.), რომელიც ნამდვილი გზავნილების – ოქროს გულდენებში წარმოდგენისას დედამიწის ნებისმიერ კუთხეში ახორციელებდა ანაზღაურებას.

1.2. ბანკებისა და საბანკო სისტემის ჩამოყალიბება საქართველოში

საქართველოში ფულად-საკრედიტო ურთიერთობების, მათი ორგანიზაციული სტრუქტურების, სხვადასხვა საკრედიტო დანესებულებების, მათ შორის ბანკების არსებობას საკმაოდ დიდი ხნის ისტორია აქვს. როგორც მსოფლიოს ყველა ძველ ცივილიზებულ ქვეყნებს, საქართველოს წინამორბედ ქვეყნებსაც – იბერიასა და

კოლხეთის სხვადასხვა საკრედიტო დაწესებულებები-ზარაფებისა და მევახშეობის ინსტიტუტების სახით გააჩნდათ, რომლებიც დღევანდელი საბანკო სისტემისათვის ემბრიონის ფუნქციას ასრულებდნენ. მათი წინამორბედები საქართველოში ჩნდებოდნენ ჯერ კიდევ კოლხეთისა და იბერიის სამეფოში ჩ.წ. აღ-მდე VI საუკუნეში. შემდგომ საუკუნეებში ეს პროცესი გრძელდებოდა და ვითარდებოდა. დავით აღმაშენებლის დროს ტარდება ფულის, ფინანსების და კრედიტის ფართომასშტაბიანი რეფორმები, ხოლო მე-13 საუკუნეში უკვე არსებობდნენ და ფართო საკრედიტო ოპერაციებს ახორციელებდნენ სპეციალური საკრედიტო ორგანიზაციები (დღევანდელი გაგებით ბანკები), რომელთაც ორტალი ეწოდებოდა. ისინი იძლეოდნენ კრედიტებს სხვადასხვა ქონების გირაოს ქვეშ ან მის გარეშე. (გუგუშვილი, 1941, ტ11-ბ:127)

ოქროს ხანის" საქართველოს (XII საუკუნე) ნიშანდობლივი თავისებურება მისი ფულადი სისტემა იყო. კერძოდ ის ფაქტი, რომ სხვა ქვეყნებისგან განსხვავებით საქართველოს ტერიტორიაზე ვერცხლისა და სპილენძის ფულს ერთი და იგივე მსყიდველობითი უნარი გააჩნდათ - ესეც უპრეცედენტო მოვლენა იყო შუასაუკუნეებში, რადგან სხვა ქვეყნებში თვით სპილენძის ფულს, ნომინალის მიუხედავად, მეტალის ღირებულება პქონდა.

დავით აღმაშენებელს ჩვეულებისამებრ, ძალზედ ორიგინალური გადაწყვეტილება მიუღია: „ამიერიდან საქართველოს მიწა-წყალზე რვალის რეთარი" ვერცხლად მიიღებოდეს" (რველი, სულხან-საბას განმარტებით, არის სპილენძისა და თუთიის შენარევი ლითონი, რომლისგანაც იმეჭდებოდა ფული). თანამედროვე ტექნოლოგიით რომ ვთქვათ, დავით აღმაშენებელმა სავალუტო რეფორმა - ეროვნული ვალუტის დეველუაცია მოახდინა და მკაცრი სავალუტო კონტროლის დამყარებით ქვეყანაში უცხოელების მიერ ქართული ღირაინის მქონე სპილენძის ყალბი მონეტების შემოტანა აღკვეთა. ამ სავალუტო რეფორმამ საქართველოს ეკონომიკის განვითარებას ხელი რომ შეუწყო - ეს ისტორიული ფაქტია.

შემდგომ საუკუნეში, მიუხედავად ძნელბედობისა, საკრედიტო ურთიერთობები, მათი სხვადასხვა სტრუქტურული ფორმები (ზარაფები და მევახშეების ინსტიტუტები) ნელა, მაგრამ მაინც ვითარდებოდნენ საქართველოში. ფართოდ ვრცელდება საკრედიტო ურთიერთობების ისეთი დოკუმენტი, როგორიცაა თამასუქი, რაც სამართლის ობიექტის კი ხდება.

მე-18 საუკუნის საქართველოში უკვე არსებობენ ისეთი საკრედიტო ურთიერთობები, მათი ორგანიზაციული სტრუქტურები, ოპერაციები, რომლებიც დამახასიათებელია ევროპის მაღალგანვითარებული ქვეყნებისათვის.

რუსეთის მიერ საქართველოს ანექსიის შემდეგ (1801წ.) საქართველოში მოქმედი ეროვნული ფულად-საკრედიტო სტრუქტურები და მექანიზმები თანდათანობით კარგავენ თავის ფუნქციებს და მათ ადგილზე იწყება სხვადასხვა იმპერიული ფულად-საკრედიტო ურთიერთობებისა და საკრედიტო მექანიზმების დამკვიდრება. პირველი ასეთი იმპერიული საკრედიტო დაწესებულება დაარსებული იქნა 1810 წელს თბილისში საქართველოს საზოგადოებრივი მზრუნველობის საგანგოს"სახელწოდებით, რომელიც იღებდა ანაბრებს და იძლეოდა კრედიტებს. 1849 წელს თბილისის აღნიშნული საგანგო გადაკეთდა ამიერკავკასიის საგანგოდ. 1866 წელს თბილისში გაიხსნა რუსეთის იმპერიის კომერციული ბანკი, რომელსაც პქონდა ფილიალები ბაქოში

(გაიხსნა 1886წ.), ბათუმში 1890წ.), ერევანში (1895წ.) აღნიშნული ბანკები მეტროპოლიაში არსებული ბანკების ფილიალები იყვნენ საქართველოსა და ამიერკავკასიის კოლონიზაციის ემსახურებოდნენ. საქართველოსათვის, მისი ეკონომიკური და სულიერი აღორძინებისათვის განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა თბილისსა (1875 წ.) და ქუთაისში (1876წ.) საადგილმამულო ბანკების დაარსებას, რომლებსაც შესაბამისად ილია ჭავჭავაძე და დოდოზორიძეები (ბ და ნ) ხელმძღვანელობდნენ. ორივე ბანკმა უდიდესი როლი შეასრულა საქართველოში საბანკო საქმის, საქონელწარმოებასა და საქონელმომოქცევის ცივილიზებული ფორმებით, მეთოდებითა და მასშტაბებით განვითარებისათვის. მოვლენათა ცენტრში მაინც თბილისის ბანკი იდგა (საადგილმამულო), რომელიც დაარსებული ილია ჭავჭავაძის ძალისხმევით და რომელსაც იგი 30 წლის განმავლობაში ხელმძღვანელობდა. ის შესანიშნავად გრძობდა, რომ იმპერიის მიერ გუბერნიებად და მაზრებად დაყოფილ, ეკონომიკურად ჩამორჩენილ, სოციალურად დაძაბუნებულ საქართველოში საქმის ცოდნით ამუშავებულ საადგილმამულო ბანკს შეეძლო შეესრულებინა უდიდესი ეროვნული მნიშვნელობის ამოცანები. პირველ რიგში, ის უნდა ყოფილიყო ერთიანი საქართველოს ეკონომიკური სახლის მზიდი კონსტრუქცია, მისი კარკასი. მას თავის შიგნით და თავის გარშემო უნდა გაეერთინებინა იმდროინდელი საქართველოს აქტიური სოციალური ძალები, ჩაება ისინი ქვეყნის სამსახურში, განეფითარებინა საქართველოს ეკონომიკა, დაეფინანსებინა საერთო ეროვნული მნიშვნელობის ღონისძიებანი და სხვები. ილიამ აღნიშნული ყველა ამოცანა წარმატებით გადაწყვიტა, თბილისის საადგილმამულო ბანკი გადააქცია საერთო ქართული აზროვნებისა და საქმეების კეთების ცენტრად, მიუხედავად იმისა, რომ ამ დროს არც დამოუკიდებელი საქართველო არსებობდა და არც მისი მართვის რომელიმე ერთიანი ეროვნული სტრუქტურა. ილიას ბანკი ფაქტურად გადაიქცა ერთიანი საქართველოს ცენტრალურ ბანკად, რომელიც კრედიტებს იძლეოდა ეკონომიკის განვითარებაზე, აფინანსებდა სხვადასხვა ეროვნული მნიშვნელობის ღონისძიებებს, ეწეოდა ქველმოქმედებებს, აყალიბებდა ეპოქის შესაბამის საერთო ქართულ მენტალიტეტს, საფუძველს უყრიდა მომავალი დამოუკიდებელი საქართველოს სახელმწიფოებრივი მართვის სტრუქტურებს. ილია ჭავჭავაძე მიღწეულით არ დაკმაყოფილდა და არაერთი მცდელობის შემდეგ პეტერბურგიდან ნებართვა მიიღო ახალი „ივრაცეების“ ათვისების შესახებ: 1881 წლიდან თბილისის საადგილმამულო ბანკს უფლება მიეცა თავისი საქმიანობა გაეგრეცლებინა ქუთაისის, ერევნის, ბაქოს, ელიზბავეპოლის (განჯის) გუბერნიებზე, სოხუმის სამხედრო ოლქზე, ხოლო 1891 წლიდან კი – ბათუმის რეგიონზეც.

1917 წელს თბილისში ფუნქციონირებდა ცენტრობანკი“ ფილიალებით ლანჩხუთში, ბორჯომში, ქუთაისში და ზესტაფონში. საქართველოში საფინანსო საქმიანობას რუსეთის ბანკების კანტორებიც ეწეოდნენ. ისტორიული მონაცემები მოწმობენ, რომ ქვეყნის იმდროინდელი ეკონომიკური პოლიტიკა და საბანკო საქმიანობის კურსი საზოგადოების სოციალური მოთხოვნების დაკმაყოფილებაზე იყო მიმართული და იგი საკმაოდ წარმატებულად ხორციელდებოდა იმის დამოუკიდებლად, თუ მას რომელი საბანკო დაწესებულება ახორციელებდა.(ყაავა,2005:27)

1917 წლიდან ცნობილი მოვლენების შედეგად საბანკო საქმიანობის სოციალური მოთხოვნები დაკმაყოფილებაზე მიმართული ფუნქციების, პრაქტიკულად ლიკვიდირებული იქნა. 1919 წელს მრეწველობის დაკრედიტება შეწყდა, საწარმოების ყველა შემოსავალი, ფულადი ურთიერთობების შენარჩუნებით, საზინას გადაეცა. ბიუჯეტი კი დგებოდა, მაგრამ მას თავისი პრაქტიკული მნიშვნელობა დაკარგული ჰქონდა. რუსეთის ხელისუფლება ისეთ ღონისძიებებს ატარებდა, რომელიც სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობების ლიკვიდაციისკენ იყო მიმართული, რადგან კომუნისტური იდეოლოგიის შესაბამისად, სოციალისტური საზოგადოება ფულის გამოყენების გარეშე უნდა განვითარებულიყო, ამიტომ მიღებული იქნა გადაწყვეტილება საბანკო სისტემის ლიკვიდაციის შესახებ.

პირველი სახელმწიფო ბანკი საქართველოში 1920 წელს დაარსდა. ბანკის პირველ თავმჯდომარედ არჩეულ იქნა ცნობილი ქართველი ბანკირი ფინანსისტი იასონ ლორთქიფანიძე.

მიუხედავად თავისი არსებობის მცირე ხნისა, საქართველოს სახელმწიფო ბანკმა მოასწრო ბევრი კარგი და სასარგებლო საქმის გაკეთება: განახორციელა ფულის რეფორმა, მიმოქცევიდან ამოიღო ფულის არაქართული ნიშნები, გამოუშვა საკუთარი ფული და ეს ფული აქცია ერთ-ერთ მტკიცე ვალუტად არამარტო ამიერკავკასიაში, არამედ მთელი რუსეთის პოსტიმპერიულ ქვეყნებში, დაარეგულირა ფასები პირველადი მოხმარების საგნებზე და სხვა.

1921 წლის 23 თებერვალს წითელი რუსეთის (კომუნისტების ფერი) შეიარაღებული ძალები შემოიჭრნენ საქართველოში (თეთრმა რუსეთმა იგივე აქცია 120 წლით ადრე გააკეთა საქართველოს მიმართ), დაამხო დემოკრატიული მთავრობა და საქართველოში დაამყარა თავისი რეჟიმი. დამოუკიდებლობის დაკარგვამ სახელმწიფოებრივი საფუძველი გამოაცალა ქვეყნის ცენტრალურ ბანკს და მან არსებობა შეწყვიტა.

1922 წლისათვის საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ, რუსეთში და საქართველოში სახელმწიფო ბანკის დაწესებულებათა ქსელი მნიშვნელოვნად გაფართოვდა. თავისუფალი მენარმოება და ქვეყნის დინამიური განვითარება ახალი საკრედიტო დაწესებულებების შექმნას მოითხოვდა. 1922-25წწ. ქვეყანაში ცალკეული მეურნეობების მოშახურე ბანკების ფართო ქსელი შეიქმნა, როგორებიცაა: მრეწვბანკი, ცეკავშირის ბანკი "სასოფლო-სამეურნეო ბანკი" და სხვა.

1930-32 წწ.-ში განხორციელდა საკრედიტო რეფორმა, რომლის მეშვეობითაც გაუქმდა კომერციული კრედიტი, შემოიღეს უნაღდო ანგარიშსწორების ახალი ფორმები, გაძლიერდა საბანკო კრედიტის ვადიანობისა და მიზნობრიობის პრინციპები, შეიქმნა სპეციალური ბანკები, რომლებიც გრძელვადიანი კაპიტალური დაბანდების განმახორციელებელ ბანკებს წარმოადგენდნენ. რეფორმამ კიდევ უფრო განავითარა საკრედიტო სისტემის მკაცრი ადმინისტრაციულ-ცენტრალიზებული მართვა და სახელმწიფო ბანკი ვახდა საკრედიტო საქმის სახელმწიფო მონოპოლისტური ორგანო, ე.ი. ჩამოყალიბდა საკრედიტო სისტემა მხოლოდ ერთი რგოლით, რომელიც პასუხობდა ინდუსტრიალიზაციისა და კოლექტივიზაციის მოთხოვნებს. საკრედიტო ურთიერთობები ასრულებდა სამი ბანკი (სახელმწიფო ბანკი, მშენბანკი, საგარეო ვაჭრობის ბანკი) და შემნახველი სალაროები. სახელმწიფო ბანკი ახორციელებდა

სახალხო მუერნეობის დარგების მოკლევადიან დაკრედიტებას, ხოლო სოფლის მუერნეობის განვითარებისათვის გასცემდა გრძელვადიან კრედიტებს. მშენბანკი აფინანსებდა სახალხო მუერნეობის ყველა დარგს გრძელვადიანი კრედიტებით, გარდა სოფლის მუერნეობისა. საგარეო ვაჭრობის ბანკის ძირითად ფუნქციებს წარმოადგენდა საგალეტო ოპერაციები და საერთაშორისო ანგარიშსწორება. მოსახლეობის თავისუფალ ფულად სახსრებს იზიდავდა შემზახველი სალაროები, სახელმწიფოს მიერ გამოშვებული ობლიგაციების მომსახურებასაც იგი ახორციელებდა.

მოქმედი ბანკების მიერ შექმნილი რესურსები სესხების სახით ეძლეოდათ საწარმოებს, რომლებიც ამ თანხებს ხშირად უკან არ აბრუნებდნენ. ეს გარემოება ადრე თუ გვიან კრიზისულ სიტუაციას გამოიწვევდა. სწორედ 80-იანი წლების დასაწყისში სახელმწიფო ბიუჯეტის გაზრდილი დეფიციტის დაფინანსება სახელმწიფო ბანკის საემისიო კრედიტებით ხდებოდა.

1987 წელს გატარდა ეკონომიკური რეფორმა, რომელიც სრულ სამეურნეო ანგარიშობინობასა და თვითდაფინანსებაზე გადასვლას გულისხმობდა. ცვლილებებმა, თავის მხრივ საბანკო სისტემის სრული გარდაქმნა მოითხოვა.

სოციალისტური გეგმიური ეკონომიკიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა ბევრ სიძნელესთან არის დაკავშირებული, რადგან ნებისმიერი ეკონომიკური, პოლიტიკური საერთაშორისო კავშირების რთულ სისტემას.

თუ ადრე საბანკო სისტემის მიზანი იყო სახელმწიფო გეგმიური დავალებების შესრულება და ამ დავალების შესაბამისად ფულადი ფონდების განაწილება, საბაზრო ეკონომიკის ფუნქციონირების აუცილებელ პირობებს წარმოადგენს; სტაბილური ფულად საკრედიტო სისტემის შექმნა, საბანკო სისტემის ნორმალური ფუნქციონირება და საფინანსო მომსახურების ბაზარზე კონკურენტუნარიანი ურთიერთობების არსებობა.

90-იან წლებში საქართველომ კვლავ მოიპოვა (აღადგინა) დამოუკიდებლობა. ახალ საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ ფორმაციაზე გადასვლამ და საბაზრო ურთიერთობების თანდათანობით ჩამოყალიბების პროცესმა შესაბამისი საბანკო სისტემის შექმნა მოითხოვა. საქართველოში საბანკო სისტემის გარდაქმნის პროცესი მძიმე ეკონომიკური კრიზისის ფონზე მიმდინარეობდა. მკვეთრად შემცირდა წარმოების მოცულობა და ფინანსურმა, ამასთან ერთად, პოლიტიკურმა დესტაბილიზაციამ ხელი შეუწყო საგარეო-ეკონომიკური კავშირების გართულებას.

საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პირობებში საქართველოს საბანკო სისტემის განვითარება სამ ძირითად ეტაპს მოიცავს. პირველ ეტაპზე (1987-91წწ.) – შეიქმნა საბაზრო ეკონომიკისათვის აუცილებელი საბანკო საქმის ინსტიტუციონალური საფუძვლები. პირველი არასახელმწიფო ბანკი საქართველოში იყო კომერციული, რომელიც 1989 წელს შეიქმნა.

საქართველოს საბანკო სისტემის ტრანსფორმირების პროცესი 1991 წლიდან დაიწყო. შეიქმნა სათანადო საკანონმდებლო და ნორმატიული ბაზა, რის შედეგადაც ჩამოყალიბდა ორსაფეხურიანი საბანკო სისტემა, ერთი მხრივ, საქართველოს ეროვნული ბანკი, როგორც მონეტარული პოლიტიკის წარმმართველი და საბანკო სისტემის მარეგულირებელი ორგანო, მეორე მხრივ, კი - კომერციული ბანკები.

1991 წელს მიღებული იქნა დოკუმენტი საქართველოს რესპუბლიკის კანონი ეროვნული ბანკის შესახებ*, რომლის მიხედვითაც საქართველოს ეროვნული ბანკს უნდა

განხორციელებინა ქვეყანაში ფულად-საკრედიტო რეგულირება. ამისათვის კი, უპირველეს ყოვლისა, საჭირო იყო საკუთარი ფულის ნიშნები, საკრედიტო რესურსები, კონვერტირებადი ვალუტისა და ოქროს მარაგი.

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ რუსეთს არ სურდა, განეწილებინა ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკებისათვის სახელმწიფო ბანკის მნიშვნელოვანი ოქროს მარაგიდან (საბჭოთა კავშირი ოქროს ერთ-ერთ ძირითად მომპოვებლად ითვლებოდა) მათი კუთვნილი წილი (საბჭოთა კავშირის ეროვნულ შემოსავლებში საქართველოს წილი 3%-ს შეადგენდა).

არსებული კავშირების რღვევის პერიოდში ქვეყანაში მძიმე ეკონომიკური მდგომარეობა შეიქმნა. საქართველომ დახმარებისთვის მიმართა საერთაშორისო საგაულტო ფონდს.

1992-95 წლებში ჩატარდა საბანკო რეფორმის მეორე ეტაპი.

საქართველოს დამოუკიდებლობის მოპოვების პირველივე დღეებში საბჭოთა კავშირისაგან მემკვიდრეობით მიღებული საბანკო სტრუქტურები ბუტაფორული ქმნილებები უფრო იყვნენ, ვიდრე რეალურად არსებული საბანკო ინსტიტუტები.

აღნიშნული სიტუაციის გამოსწორება საერთაშორისო საგაულტო ფონდის რეკომენდაციებით შესაძლებელი იყო საბანკო საქმის მონყობა შემჭიდროებულ ვადებში. მთავარი როლი ეროვნულ ბანკს ენიჭებოდა, რომელმაც ლიბერალური ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გატარება დაიწყო. სახელმწიფომ მოუმზადებლად მიმოქცევაში გამოუშვა ფულის სუროგატი – ეროვნული კუპონი, რის შედეგადაც მდგომარეობა კიდევ უფრო გაუარესდა. მოუმზადებელმა ფულადმა რეფორმამ, ლიბერალურმა ფულად-საკრედიტო პოლიტიკამ კუპონი, საგადაამხდელი საშუალება, არარაობად აქცია. საგადაამხდელი ფუნქციის რამდენიმე უცხოური ვალუტა ასრულებდა, რამაც კიდევ უფრო გაართულა ქმედითი მონეტარული ღონისძიებების გატარება.

საქართველოში დამოუკიდებელი საბანკო სისტემის ჩამოყალიბების პერიოდში (1992-95 წწ.-ში) ყველაზე სამარცხინო ფაქტი იყო ჯიბის ბანკების შექმნა. ძირითადი მიზეზები, რამაც გამოიწვია ამგვარი სიტუაცია, იყო სახელმწიფოს მხრიდან საბანკო სისტემის რეგულირების ინსტრუმენტების არარსებობა, ეროვნული ბანკის მხრიდან სუსტი სახელმძღვანელო პოლიტიკის გატარება. 1995 წლის დასაწყისში საქართველოში მოქმედებდა 200-ზე მეტი კომერციული ბანკი. საბანკო ეკონომიკის მოთხოვნებიდან გამომდინარე, დაიწყო ბანკების გადარჩევის პროცესი და საბანკო სისტემის განვითარების მესამე ეტაპი, რომელიც დღემდე გრძელდება. საქართველოში ფულად-საკრედიტო სისტემა, ისევე როგორც მთლიანად ეკონომიკა დამოუკიდებლობის განვითარების გზაზე პირველ ნაბიჯებს დგამს და ბუნებრივია, რომ ამ გზაზე მას ბევრი საკითხის სრულყოფა და განვითარება სჭირდება.

1.3. ცენტრალური ბანკების არსი და ფუნქციები

განვითარებული სახელმწიფოს ფინანსური სისტემის წამყვანი და მთავარი კომპონენტია ცენტრალური ბანკი, რომელიც ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ოფიციალურ გამტარებლად გვევლინება. თავის მხრივ, ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა, საბიუჯეტო პოლიტიკასთან ერთად, ეკონომიკის მთელი სახელმწიფო რეგულირების საფუძველს შეადგენს. ამიტომ ცენტრალური ბანკის ეფექტიანად ფუნქციონირება საბაზრო ეკონომიკის ეფექტიანად ფუნქციონირების ერთ-ერთი პირობაა.

1920 წელს ბრიუსელის საერთაშორისო საფინანსო კონფერენციაზე აღინიშნა, რომ ქვეყნებში "სადაც ცენტრალური ემისიური ბანკები არ არსებობენ, ისინი უნდა შეიქმნას."

მოუხედავად აღნიშნული კონფერენციისა, რომელიც ზემოთ აღნიშნულ წელს ჩატარდა, პირველი ცენტრალური ბანკი 1668 წელს წარმოიშვა შვედეთში, მაგრამ ამ ბანკმა საყოველთაო გავრცელება ვერ შეიძინა.

პირველი, თანამედროვე გაგებით, ცენტრალური ბანკი 1694 წელს შეიქმნა ინგლისში, სახელმწიფო ბანკის სახელწოდებით.

ცენტრალური ბანკის იდეა ჩაისახა შედარებით განვითარებულ კაპიტალისტურ საბაზრო ურთიერთობათა პირობებში, როდესაც მასზე წარმოიშვა ისტორიული და ეკონომიკური მოთხოვნილება.

ისტორიულად ცენტრალური ბანკები ჩვეულებრივად განსაკუთრებული უფლებამოსილებით დაკისრებული სააქციო კომპანიების სახით იქმნებოდა. ტერმინი ცენტრალური ბანკი "საბანკო სისტემის ცენტრში არსებულ ყველაზე მსხვილი ბანკის არსებობას ითვალისწინებდა. შემდგომში ცენტრალურმა ბანკებმა თანდათანობით ზოგიერთი სპეციფიკური ფუნქციების მონოპოლიზება განახორციელეს, ხოლო განსაზღვრულ ვტაშზე ხელისუფლებამ მათი ნაციონალიზაცია მოახდინა.

ბანკების საერთო რიცხვიდან რომელიმეს გამოყოფა ცენტრალური როლის შესასრულებლად ნიშნავდა შესაბამის ქვეყანაში ორდონიანი საბანკო სისტემის ჩამოყალიბების დაწყებას, რომლის ზედა დონეს იკავებს ცენტრალური ბანკი.

ისტორიამ დაადასტურა, რომ ცენტრალიზაცია და საზოგადოებრივად ორგანიზებული კონტროლი წარმოადგენს საბანკო სისტემის აუცილებელ ნაწილს.

თავდაპირველად ზედა დონის ბანკებს საემისიო ბანკებს უწოდებდნენ და მათ ქმნიდნენ, როგორც განსაკუთრებული უფლებამოსილებით აღჭურვილ სააქციო კომპანიებს. ცენტრალურ ბანკს "უწოდებენ იმ ყველაზე მსხვილ ბანკს, რომელიც საბანკო სისტემის ცენტრში იმყოფებოდა.

ცენტრალურ ბანკებს შესაძლოა ჰქონდეს კაპიტალის საკუთრების შერეული ფორმა, როცა მათი კაპიტალის ნაწილი სახელმწიფოს ეკუთვნის, ნაწილი კი თვრიდელი ან ფიზიკური პირების ხელშია. უმეტეს შემთხვევაში კი ცენტრალური ბანკის კაპიტალი მთლიანად სახელმწიფოს ეკუთვნის (ინგლისი, საფრანგეთი, რუმინეთი, საქართველო და სხვა).

ცენტრალური ბანკის მმართველს პოსტზე ნიშნავს მონარქი, პრეზიდენტი ან პარლამენტი. თავისი კანდიდატურის გაყვანა მთავრობასაც შეუძლია. ამ შემთხვევაში მთავრობა საპარლამენტო უმრავლესობას უნდა ეყრდნობოდეს. ცენტრალური ბანკის

უმაღლესი ხელმძღვანელობის თანამდებობაზე ყოფნის დრო ან საერთოდ არაა შეზღუდული (დანა და სხვა), ანდა ეს დრო საკმაოდ დიდია – 7 წელი კანადაში, 8 წელი გერმანიაში და სხვა. აქედან გამომდინარე ცენტრალური ბანკები, უშუალოდ პარლამენტის ან ამ უკანასკნელის მიერ შექმნილი საპეციალური საბანკო კომისიის წინაშე ანგარიშგაუდებელი. ცენტრალური ბანკის მმართველი მთავრობის შემადგენლობაში არ შედის და მისი დანიშნვა ახალი კაბინეტის ფორმირების ვადებს არ ემთხვევა.

ცენტრალური ბანკების დამოუკიდებლობის ხარისხი მისი ამოცანებით არის განპირობებული, რომლებიც ნებისმიერ ქვეყანაში ანტიინფლაციური ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფის მიზნით ფულად-საკრედიტო სტაბილიზაციის მხარდაჭერით განისაზღვრება.

ამასთან ერთად ცენტრალურ ბანკებს საკუთარი აზრის გამოთქმის ოფიციალური უფლება აქვთ, რიგი უპირატესობა გააჩნია, ხოლო ფინანსთა სამინისტროს მხრიდან პირდაპირი ბრძანების უფლება უკიდურესად იშვიათად გამოიყენება. რა სახის ფუნქციების შესრულება არ უნდა დაეკისროს ცენტრალურ ბანკებს, იგი ყოველთვის ბანკისა და სახელმწიფო უწყების დამკველი, მარეგულირებელი ორგანო იქნება.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ცენტრალური ბანკის პირველადი მოვალეობაა ფულის ღირებულებისა და მსყიდველობითუნარიანობის დაცვა ფინანსური ბაზრების ფუნქციონირების ნორმალური პირობების შექმნა.

ცენტრალური ბანკების გაჩენა უკავშირდება ქვეყანაში საბანკო ემისიის ცენტრალიზაციის და ფულის მიმოქცევის ორგანიზაციის აუცილებლობას, აგრეთვე ეროვნული ვალუტის სიმყარის დაცვას.

ცენტრალური ბანკების ხანგრძლივმა მოღვაწეობამ და შესაბამისად გამოცდილებამ, წარმოქმნა მისი ფუნქციები და ამოცანები. ეს ტერმინები თითქმის იდენტურია, მაგრამ მინც განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან.

ფუნქციების ქვეშ იგულისხმება ობიექტურად განპირობებული მუდმივი ამოცანები, რაც ცენტრალურმა ბანკმა უნდა განახორციელოს, ხოლო ამოცანების ქვეშ იგულისხმება კონკრეტული პრობლემების ნაკრები, რომელთა გადაწყვეტა მთლიანობაში ნიშნავს მითითებული მიზნობრივი ფუნქციების შესრულებას. ამოცანა პასუხობს კითხვაზე რისთვის კეთდება“ და ფუნქციები - სახელდობრ, რა კეთდება?“.

ცენტრალურ ბანკს უმარავი ფუნქციის შესრულება ევალება, რომელთაგან ძირითადი შემდეგია:

- ნაღდი ფულის ემისიის მონოპოლიურად განხორციელება და მისი მოქცევის ორგანიზაცია;
- სახელმწიფოში ანგარიშსწორების განხორციელების წესების დადგენა;
- საბანკო ოპერაციების, ბუხალტერული აღრიცხვისა და ანგარიშსწორების წესების დადგენა საბანკო სისტემისათვის;
- საკრედიტო ორგანიზაციების საქმიანობაზე ზედამხედველობა;
- საკრედიტო ორგანიზაციების მიერ განხორციელებული ფასიანი ქაღალდების ემისიის რეგისტრაცია კანონის შესაბამისად;

- სავალუტო რეგულირების განხორციელება უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის ოპერაციების ჩათვლით;
 - სხვა სახელმწიფოებთან ანგარიშსწორების განხორციელების წესების დადგენა;
 - ქვეყნის საგადასახადო ბალანსის პროგნოზის შემუშავებაში მონაწილეობა და ამ ბალანსის შედგენის ორგანიზება;
 - ეკონომიკის მდგომარეობის ანალიზი და პროგნოზირება მთლიანად და რეგიონების მიხედვით, პირველ რიგში კი ფულად-საკრედიტო, სავალუტო-საფინანსო და ფასებთან დაკავშირებული ურთიერთობების ანალიზი და პროგნოზები;
- ამ ფუნქციების რეალიზება ეყრდნობა:
- გონივრული და თანმიმდევრული მაკროეკონომიკური პოლიტიკის გატარებას;
 - ბანკების ეფექტიანად ფუნქციონირების სტიმულირებას
 - საბანკო სისტემის მდგრადობის დამყავი მექანიზმების გამოყენების ეკონომიკური რეგულირების სისტემის განვითარებას;

ცენტრალური (ეროვნული) ბანკის ძირითადი ამოცანაა, ეროვნული ვალუტის მსყიდველობითი უნარის, ფასების სტაბილურობის მიღწევა და შენარჩუნება ფულად-საკრედიტო სისტემის ფუნქციონირების, აგრეთვე ფინანსურ-საკრედიტო სისტემის ლიკვიდურობის, გადახდისუნარიანობის და საბაზრო ურთიერთობებზე დაფუძნებული მყარი ფუნქციონირების უზრუნველყოფა.

ცენტრალური ბანკები პირველად წარმოიშვა კომერციული ბანკების სახით, რომლებსაც ჰქონდათ ემისიის უფლება. მიუხედავად ამისა პირველ საემისიო ბანკად მიიჩნევენ 1694 წელს შექმნილ ინგლისის ბანკს, რადგანაც პირველად მან დაიწყო ბანკოტების გამოშვება და კომერციული თამასუქების აღრიცხვა.

1.4. ცენტრალური ბანკების საემისიო საქმიანობა

ბანკოტების ემისია ცენტრალური ბანკის პრეროგატივაა. მის წინაშე ყოველთვის დგას ის ამოცანები, რომ მან უნდა განსაზღვროს ბანკოტების გამოშვების რაოდენობრივი ზომა, შეაფასოს ფულის ერთეულის მიმოქცევის სიჩქარე და აირჩიოს ამ მიმოქცევის რეგულირების მეთოდები.

ბანკოტების ემისიაზე თითქმის ყველა ქვეყანაში ცენტრალური ბანკებისათვის მინიჭებული მონაპოლია საშუალებას აძლევს, თავის შემადგენლობაში გამოყოფს ისეთი სპეციალური ქვეგანყოფი, რომელიც უშუალოდ ახორციელებს საემისიო-სალარო სამუშაოს: ფულის ბეჭედა, დიზაინი ან მისი გაფორმება და გაყალბებისგან მისი დაცვის ხერხების დამუშავება. ბანკოტებს საგანგებო ქალაქში ბეჭდავენ და მათ მკაცრად განსაზღვრული ღირებულება აქვთ. ქალაქი რომლისგანაც მზადდება ფული, არის 75% ბამბა და 25%-ით სელი, ის უნდა უძლებდეს დიდ სიმძიმეს. განვითარებულ სამრეწველო ქვეყნებში ცენტრალური ბანკები საემისიო მონაპოლიის მნიშვნელობა რამდენადმე შესუსტებულია, რადგანაც ფულის მასაში ნაღდი ფულის ხვედრითი წილი დაბალია (10%-ზე ნაკლები), მაგრამ ბანკოტების ემისია იქაც კვლავ აუცილებელია

საყალიბო ვაჭრობაში გადახდებისა და საკრედიტო სისტემის ლიკვიდობის უზრუნველყოფისთვის. საქართველოში ემისიის მნიშვნელობა უფრო დიდია, რადგან ნაღდი ფულის ხვედრითი წილი ფულის ბაზრის მთლიანი მოცულობის დაახლოებით 70-80%-ს შეადგენს. ბანკოტების ემიტირება ცენტრალური ბანკში ხდება, ისინი, როგორც წესი, უზრუნველყოფილია მისი იმ აქტივების ფორმით, რომლის ძირითადი მუხლებია ოფიციალური ოქრო – სავალუტო რეზერვები, სახლმწიფო და სხვა ფასიანი ქაღალდები, აგრეთვე საბანკო ინსტიტუტებისათვის მიცემული ის კრედიტები, რომლებიც ფასიანი ქაღალდების სანინდრითაა გაცემული.

ბანკოტების ემისიას წინ უსწრებს დეპოზიტების ემისია, რადგან თავის საკრედიტო დაბანდობებს ცენტრალური ბანკი ზრდის მთავრობისათვის (სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტის დასაფარავად) და კომერციული ბანკებისათვის სესხების მიცემის გზით. სწორედ ანგარიშებზე, ე.ი. დეპოზიტებზე არსებული ნაშთების ამაღლებით ახორციელებს ბანკი დეპოზიტების ემისიას. სხვა საკრედიტო ინსტიტუტებისაგან ცენტრალური ბანკს განასხვავებს ის, რომ იგი თვითონ (ემისიის მეშვეობით) იქმნის დაკრედიტებულ რესურსებს. კომერციულ ბანკებს ამგვარი შესაძლებლობები უკიდურესად შეზღუდული აქვთ. უნაღდო გადახდების განხორციელება, კრედიტების გაყვმა და ნაღდი ფულის მიღება მათ მხოლოდ იმ სახსრების ნაშთების ფარგლებში შეუძლიათ, რომლებიც ამ ბანკებს გააჩნია ცენტრალური ბანკში გახსნილ თავიანთი ანგარიშსწორების ანგარიშზე, მაგრამ ზოგჯერ კომერციული ბანკებიც მონაწილეობენ დეპოზიტების შექმნაში ან ზრდიან თავიანთ ანგარიშებზე არსებულ უნაღდო ფულს, რისთვისაც იყენებენ სხვადასხვა ფორმის საკრედიტო ოპერაციებს, ფულადი გზავნილების სისტემებს და ფულის მიმოქცევის დაქარაუბრებას.

თავისი ბუნების გამო საბანკო საქმე უამრავი რისკის განწვევას უკავშირდება:

- საკრედიტო რისკის;
- საბაზრო რისკის, რომელიც ვალუტის კურსზეა დამოკიდებული;
- საპროცენტო რისკის, რომელიც თავის მხრივ, საპროცენტო განაკვეთების არახელსაყრელ ცვლილებებს უკავშირდება;
- სამართლებრივი რისკის და ა.შ.

ისინი ყოველთვის ზრდიან ლიკვიდობის რისკს. ამიტომ კომერციული ბანკების დეპოზიტურა ემისია ყოველთვის აძლიერებს რისკებს და გაკოტრებას იწვევს. ეს იყიან კომერციულმა ბანკებმა და ამიტომაც არ ცდილობენ მის გაფართოებას.

კომერციულ ბანკებში დეპოზიტების ემისიას ცენტრალური ბანკი არეგულირებს როგორც პირდაპირა, ისე ირიბი მეთოდების გამოყენებით. პირდაპირი მეთოდი ყველა ბანკისთვის ემისიის სიდიდის განსაზღვრა დაკრედიტების ლიმიტებით, რომელსაც ბანკი უდგენდა მათ მათივე განაცხადების საფუძველზე. ირიბი მეთოდი ცენტრალურ ბანკში საკორესპოდენტო ანგარიშების მქონე კომერციულ ბანკში ემისიის შეზღუდვა, ერთი მხრივ, ამ ანგარიშებზე არსებული სახსრების ფაქტობრივი ნაშთების ზომით და მეორე მხრივ, ცენტრალური ბანკის მიერ დანესებული ლიკვიდობის კოეფიციენტებით და სარეზერვო მოთხოვნების ნორმატივებით. (ცაავა, 2005:134)

ცენტრალური ბანკის საემისიო ფუნქციების რეალიზება დიდხანს ხდებოდა საკასო და საკრედიტო ბალანსების სისტემის მეშვეობით. 1991 წელს გადავიდნენ საკასო

ბრუნვის, ანუ საკასო ბალანსის ანგარიშების შედგენაზე, რომელთა ძირითადი მიზანია მთლიანად ქვეყანაში ნაღდ ფულზე არსებული მოთხოვნილების განსაზღვრა. სალაროს ბრუნვების პროგნოზები ასახავს ბანკების სალაროებიდან ნაღდი ფულის შემოსავლის მოცულობას და წყაროებს, აგრეთვე ფულის ემისიის და მიმოქცევიდან ფულის ამოღების ზომებს ტერიტორიების მიხედვით.

თუ ხარჯები აჭარბებს შემოსავალს, ეს ნიშნავს ფულის გაშვებას მიმოქცევაში, ხოლო თუ შემოსავლა აღემატება ხარჯებს, მაშინ ეს ნიშნავს ფულის ამოღების მიმოქცევიდან.

კომერციული ბანკების სალაროთი მომსახურების განხორციელებისათვის ცენტრალური ბანკის ტერიტორიულ მთავარ სამმართველოებთან იქმნება საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრები, რომლებიც აყალიბებენ ფულის მიღებისა და გაცემის საბრუნავ სალაროს. თუკომერციული ბანკი ნაღდი ფულის შემოსულობები საკმარისი არაა მოსალოდნელი ხარჯების დასაფარავად, მაშინ კომერციულ ბანკს შეუძლია ამ ცენტრში შეიძინოს საჭირო რაოდენობის ფული. ცენტრს საამისოდ გააჩნია ბანკნოტებისა და მონეტების სარეზერვო ფონდები. საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრი სარეზერვო ფონდებიდან მაშინ გადაგზავნის ბანკნოტებს სალაროებში, თუ კომერციული ბანკების მიერ ნაღდი ფულის შექმნაზე გაკეთებული განცხადებები აღემატება ცენტრის სალაროების შესაძლებლობებს.

ფულის ბანკნოტებისა და მონეტების სარეზერვო ფონდები ცენტრალური ბანკის საცავებში მოთავსებული იმ ბანკნოტებისა და მონეტების მარაგია, რომლებიც მიმოქცევაში არაა გაშვებული და რეგულირებას საჭიროებებს ემსახურება. მათ ხარჯზე ცენტრალური ბანკი ოპერატიულად განაახლებს მიმოქცევაში მყოფი ნაღდი ფულის მასას, ინარჩუნებს კუპიურების სათანადო შემადგენლობას და ამყარებს ქვეყნის ტერიტორიაზე ნაღდი ფულის გადატანისა და შენახვის ხარჯებს.

არსებობს განსხვავებული მიდგომები მიმოქცევაში საჭირო ფულის მასის განსაზღვრის მიმართ, თანაც ისინი განსხვავებულია არა მარტო სხვადასხვა ქვეყანაში, არამედ თვით ერთი ქვეყნის ფარგლებშიც კი. ამის მიუხედავად, ყველა ის მიდგომა ფულის აგრეგატების განსაზღვრას ეყრდნობა, თუმცა მათი შემადგენლობა სხვადასხვა ქვეყანაში სხვადასხვაა.

ფულის აგრეგატი საბანკო ანგარიშების დაჯგუფებაა ამ ანგარიშებზე მოთავსებული სახსრების ნაღდ ფულად გადაქცევის სიჩქარის მიხედვით. რაც უფრო სწრაფად გადაიქცევა ეს სახსრები ნაღდ ფულად, მით უფრო ლიკვიდურადაა მიჩნეული მოცემული აგრეგატი.

აქვე საინტერესოა გავისხენოთ, რომ საქართველოში მონეტებს ძველი წელთაღრიცხვის VI საუკუნიდან 1834 წლამდე ჭრიდნენ. 1995 წლის 2 ოქტომბრიდან საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე ერთადერთ კანონიერ საშუალებად გამოცხადდა ახალი ქართული ეროვნული ვალუტა ლარი. ლარი ძველი ქართული სიტყვაა და ნიშნავს განძს, ქონებას, ხოლო თეთრი რომელიც ლარის მესაყდ ნაწილს ეწოდა, ასევე ძველი, XIII საუკუნიდან დამკვიდრებული ქართული სამონეტო ტერმინია. უნდა აღინიშნოს, რომ ქართული ფულის ერთეულისათვის ლარის დარქმევის იდეა აკადემიკოს ვასილ ჩანტლაძეს ეკუთვნის. ლარის ბანკნოტებისა და მონეტების დიზაინს, შემადგენლობასა და სხვა მახასიათებლებს განსაზღვრავს ეროვნული ბანკის საბჭო. ამჟამად ქართული ფულის ნიშნები წამყვან ევროპულ ორგანიზაციებში მზადდება.

საქართველოს ტერიტორიაზე მზა ფულის ნიშნების ტრანსპორტირებასა და ეროვნული ბანკის საცავებში მათ შენახვას ეროვნული ბანკი უზუნველყოფს. 2016 წლიდან ეროვნული ბანკის 20 წლის იუბილესთან დაკავშირებით იგეგმება ლარის განცხვავებული (ახალი) ბანკნოტების გამოშვება ასეთი რამ ფულის ემისიის ისტორიაში ხშირად ხდება მათ შორის სხვა ქვეყნებშიც. საინტერესოა ვიცოდეთ, რომ ყველაზე პატარა მონეტა ნეპალში მოჭრა და მხოლოდ 0,002 გრამს იწონიდა, ყველაზე დიდი შვედეთში დამზადდა და 43 ფუტს (19,5კგ) იწონიდა. ყველაზე პატარა ზომის მონეტა მაროკოში გამოიყა და იგი საფოსტო მარკის ზომისა იყო. აშშ-ში 1934 წელს გამოშვებულ იქნა 100 000 დოლარიანი კუპიურა, რომელიც ითვლება ყველაზე მაღალ ბანკნოტად რომელიც ოდესმე გამოუშვიათ და იგი მხოლოდ ბანკებში გამოიყენება სხვადასხვა ოპერაციებისათვის. ყველაზე მძიმე ოქროს მონეტა გამოშვებულია ჩინეთში და იგი იწონის 5 კილოგრამს".(გაზ. საქართველო და მსოფლიო"№11, 2016:24)

თემა 2. კომერციული ბანკები*

2.1. კომერციული ბანკის არსი და დანიშნულება

ტერმინი კომერციული ბანკი" საბანკო საქმიანობის განვითარების ადრეულ ეტაპზე იშვა, როცა ბანკი ძირითადად ვაჭრობას (commerce), საქონელგაყვლის ოპერაციებს და გადახდებს ემსახურებოდა. მისი ძირითადი კლიენტურა ვაჭრები იყვნენ (აქედან მოდის სახელწოდება კომერციული ბანკი). ბანკები აკრედიტებდნენ საქონლის მიმოქცევასთან დაკავშირებულ ტრანსპორტირებას, შენახვასა და სხვა ოპერაციებს.

სამრეწველო წარმოების განვითარების კვალობაზე გაჩნდა სანარმოო ციკლის მოკლევადიანი დაკრედიტების ოპერაციები: სესხების გაცემა საბრუნავ კაპიტალში (მისი შევსების მიზნით), ხელფასის გასაცემად და სხვა. კრედიტის ვადები თანდათანობით ხანგრძლივდებოდა, საბანკო რესურსების ნაწილის გამოყენება კი დაიწყეს ძირითად კაპიტალში დაბანდების განხორციელებისათვის, ფასიანი ქაღალდების შესაძენად და ა.შ. ამრიგად ბანკის დასახელებაში გამოყენებულმა ტერმინმა კომერციული" თავდაპირველი აზრი დაკარგა. დღეს იგი აღნიშნავს ბანკის საქმიან" ხასიათს, ყოველნაირი სამეურნეო აგენტების მომსახურებაზე ორიენტაციის აღებას, მათი საქმიანობის მიუხედავად. ბანკი ბირჟის აგენტის სახითაც საკმაოდ მნიშვნელოვან როლს ასრულებს, სადაც იგი ფასიანი ქაღალდებისა და უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის უფლებებს ახორციელებს.

კომერციული ბანკი – საკრედიტო სისტემის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი რგოლია. საბანკო სისტემა თავისთავში მოიცავს: ეროვნულ (ცენტრალურ) ბანკს, საკრედიტო ორგანიზაციებს, აგრეთვე უცხოური ბანკების ფილიალებს და წარმომადგენლობებს. საკრედიტო ორგანიზაციები შეიძლება საბანკო ან არასაბანკო დაწესებულება იყოს.

გარდა ბანკებისა, ფულადი სახსრების გადაადგილებას ბაზრებზე სხვა საფინანსო დაწესებულებებიც ახორციელებენ. ესენია: საინვესტიციო ფონდები, სადაზღვევო კომპანიები, ბირჟები. საბროკერო და სადილერო ფირმები და სხვ. მაგრამ ბანკებს, როგორც საფინანსო სისტემის სუბიექტებს, ორი ისეთი არსებითი ნიშანი აქვთ, რომლებიც მათ ყველა დანარჩენი სუბიექტებისაგან გამოარჩევენ. ჯერ ერთი, ბანკებს ახასიათებს სავალო ვალდებულებით ორმაგი გაცვლა: ისინი განათავსებენ თავიანთ საკუთარ სავალო ვალდებულებებს (დეპოზიტურ და შემნახველ სერთიფიკატებს, ობლიგაციებს, თამასუქებს). ამ გზით მობილიზებულ სახსრებს კი განათავსებენ სხვების მიერ გამოშვებულ ფასიან ქაღალდებსა და სავალო ვალდებულებებში.

მეორე, ბანკებს, სხვებისგან განსხვავებით, შეუძლიათ ფიქსირებულთანხიანი უპირობო ვალდებულებების თავის თავზე აღება იურიდიული და ფიზიკური პირების წინაშე.

ბანკი – საკრედიტო ორგანიზაციაა, რომელსაც ერთობლიობაში შემდეგი სახის საბანკო ოპერაციები მარტოოდენ განხორციელების უფლება გააჩნია:

- 1) ფიზიკური და იურიდიული პირების ფინანსური სახსრების განთავსება დაბრუნების, საზღვრისა და ვადიანობის პირობით.
- 2) ფიზიკური და იურიდიული პირების საბანკო ანგარიშების გახსნა და წარმოება.

კომერციული ბანკებისათვის ნებადართულია საქმიანობის მხოლოდ ქვემოთ-ჩამოთვლილი სახეობანი:

- პროცენტანი და უპროცენტო დეპოზიტების (მოთხოვნამდე, ვადიანი და სხვა) და სხვა დაბრუნებადი გადახდის საშუალებების მოზიდვა;
- შესხების გაცემა სამომხმარებლო, საიპოთეკო, არაუზრუნველყოფილი და სხვა კრედიტების ჩათვლით;
- საკუთარი და კლიენტთა სახსრებით ფულადი დოკუმენტების, ჩეკების, თამასუქებისა და სადემოზიტო სერთიფიკატების ჩათვლით;
- ნაღდი და უნაღდო ანგარიშსწორების ოპერაციებისა და მათი მიმოქცევის ორგანიზება;
- საშუამავლო მომსახურება ფინანსურ ბაზარზე;
- კლიენტების დავალებით ნდობითი ოპერაციების განხორციელება, სახსრების მოზიდვა და განთავსება;
- ფასეულობათა შენახვა და აღრიცხვა ფასიანი ქაღალდების ჩათვლით;
- საკრედიტო-საცნობარო მომსახურება;
- ზემოთ ჩამოთვლილ თითოეულ საქმიანობასთან დაკავშირებული მომსახურება;

ბანკების მიერ მხოლოდ განეული მომსახურების მრავალფეროვნებით არ აიხსნება მათი როლი თანამედროვე ეკონომიკაში. ბანკების საგანგებო როლი, უპირველეს ყოვლისა, ამით აიხსნება, რომ მათ შეუძლიათ:

- საგადამხდლო საშუალებების წარმოება;
- მათი გაშვება მიმოქცევაში
- მიმოქცევიდან მათი ამოღების განხორციელება;

ბანკები ახალ ფულს ქმნიან კრედიტების სახით. მიმოქცევაში მისი გაშვება ხორციელდება კლიენტის ანგარიშზე საკრედიტო ფულის თანხის ჩანერთ. მიმოქცევიდან ამოღება ხორციელდება მსესხებლის მიერ კრედიტის დაფარვის პროცესში. ამგვარად, ბანკებს შეუძლიათ გავლენა იქონიონ ეკონომიკის დარგებისა და სფეროების განვითარებაზე ამ განვითარების დაკრედიტების გზით.

გარდა ამისა, საზოგადოების ეკონომიკურ ცხოვრებაში ბანკების როლის ამაღლება უკავშირდება ფულის ნივთობრივი ფორმის შეცვლას, კერძოდ კი უნაღდო სახსრებისა და ანგარიშსწორების ფართოდ გამოყენებას.

იმ საფუძვლების ერთობლიობას, რომლებსაც მეურნეობის სუბიექტები ხელმძღვანელობენ თავიანთი საქმიანობის პროცესში, პრინციპებს უწოდებენ.

კომერციული ბანკების საქმიანობის პირველი და ფუძემდებლური პრინციპია რეალურად არსებული რესურსების ფარგლებში მუშაობა. ეს იმას ნიშნავს, რომ კომერციულმა ბანკმა თავის რესურსებს, საკრედიტო დაბანდებებისა და სხვა აქტივებს შორის მხოლოდ რაოდენობრივი თანაფარდობა კი არ უნდა უზრუნველყოს, არამედ უნდა მიიღწიოს საბანკო აქტივების ხასიათის შესაბამისობას მის მიერ მობილიზებული რესურსების სპეციფიკასთან. ეს უპირველეს ყოვლისა, ვადებს ეხება. მაგალითად, თუ ბანკი სახსრებს უმთავრესად მოკლე ვადით იზიდავს, მათ კი უპირატესად გრძელვადიან სესხებში ათავსებს, მაშინ მის მიერ ვალდებულებებზე პასუხის გაცემის უნარს (ლიკვიდობას) საფრთხე ემუქრება.

ის მეორე უმნიშვნელოვანესი პრინციპი. რომელსაც კომერციული ბანკების საქმიანობა ეყრდნობა, არის ეკონომიკური დამოუკიდებლობა. ეკონომიკურად დამოუკიდებლად მიჩნეულია:

ბანკის საკუთარი რესურსებისა და მობილური სახსრების განკარგვის თავისუფლება;

კლიენტებისა და მენაბრების თავისუფლად შერჩევა;

ბანკის შემოსავლების თავისუფლად განკარგვა.

კანონმდებლობა ყველა კომერციულ ბანკს ანიჭებს ეკონომიკურ თავისუფლების განკარგვაში: გადასახადების გადახდის შემდეგ ბანკის განკარგულებაში დარჩენილი მოგება აუქციონერთა საერთო კრების გადანაწილების შესაბამისად განაწილდება. კრება ადგენს ბანკის ამა თუ იმ ფონდში გადასარიცხი თანხის ნორმასა და ზომებს, აგრეთვე ამტკიცებს დივიდენდების ზომებს.

მესამე პრინციპი იმაში მდგომარეობს, რომ კომერციული ბანკის ურთიერთდამოკიდებულება თავის კლიენტებთან ასე აიგება, როგორც ჩვეულებრივი საბაზრო ურთიერთობები. შესხების გადაცემის დროს კომერციული ბანკი გამოდის, უპირველეს ყოვლისა, მომგებიანობის, რისკისა და ლიკვიდობის საბაზრო კრიტერიუმებიდან.

კომერციული ბანკის მუშაობის მეოთხე პრინციპი ისაა, რომ მისი საქმიანობის რეგულირება სახელმწიფოს მხოლოდ ირიბი ეკონომიკური მეთოდებით შეუძლია, და არა პირდაპირი ბრძანებებით, ე.ი. ოპერატიული საქმიანობაში ჩაურევლად.

საბანკო მომსახურების თაობაზე კლიენტსა და ბანკებს შორის ურთიერთობის პირობები რეგულირდება ხელშეკრულების საფუძველზე. ფულადი გადარიცხვების ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვადების დარღვევისას, განკი ვალდებულია კლიენტს გადაუხადოს დაგვიანებული თანხის არანაკლებ 0,5%-ისა, ყოველ გადაგადაცილებულ საბანკო დღეზე.

კომერციული ბანკები ინარჩუნებენ კაპიტალისა და ლიკვიდური რესურსების სათანადო დონეს და ახდენენ თავიანთი აქტივების დივერსიფიკაციას დანაკარგების რისკის გათვალისწინებით.

2.2. კომერციული ბანკის ოპერაციები.

ბანკი, როგორც უკვე აღინიშნა, კომერციულ სანარმოის წარმოადგენს და იგი შემოსავლის მიღების მიზნით მობილურ სახსრებს თავისი სახელით და რისკების თავისთავზე აღებით განათავსებს მათ.

მე-20 საუკუნის ბოლოს კომერციულ ბანკებს შეეძლოთ, კლიენტებისათვის შეეთავაზებინათ ორასი სახეობის სხვადასხვა საბანკო პროდუქტი და მომსახურება. ოპერაციების ფართო დივერსიფიკაცია საშუალებას აძლევს ბანკებს, კლიენტები შეინარჩუნონ და რენტაბელური დარჩნენ მეტად არახელსაყრელი საბაზრო კონიუნქტურის დროსაც კი.

ვალუტის გაცვლა.

ბანკების მიერ განეული ერთ-ერთი პირველი მომსახურება ვალუტის გაცვლის ოპერაციები იყო. ბანკების ამჟამინდელ საქმიანობაში ამ ოპერაციებს უზარმაზარი მნიშვნელობა აქვს. როდესაც მეურნეობის სუბიექტების ეკონომიკური კავშირები განუწყვეტლის ფართოვდება და ხდება მათი გლობალიზება.

სავალუტო ოპერაციების საერთაშორისო ვაჭრობა და აქედან გამომდინარე, კაპიტალის საერთაშორისო ბრუნვა უდევს საფუძვლად.

კომერციული ბანკების საგარეო ეკონომიკური საქმიანობა საბანკო ოპერაციების ლარებში და ვალუტაში განხორციელებასთან არის დაკავშირებული, როდესაც საქონლისა და მომსახურების ექსპორტ-იმპორტი, მათი საქართველოს ტერიტორიაზე უცხოურ ვალუტაში რეალიზაცია, არასავაჭრო ხასიათის გარიგებების, ქვეყნის შიგნით არარეზიდენტების მეურნეობრივი საქმიანობა ხორციელდება.

კომერციული ბანკებს სავალუტო ოპერაციების განხორციელება მხოლოდ ერთგული ბანკის შესაბამისი ლიცენზიის არსებობის შემთხვევაში არის შესაძლებელი. ბანკები, რომლებსაც მიღებული აქვთ ლიცენზია, რწმუნებულად იწოდებიან. რწმუნებულ ბანკებს შიდა სავალუტო ბაზარზე ფიზიკურ პირებთან სავალუტო ოპერაციები (არასავაჭრო ოპერაციები) განხორციელებისათვის უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის უფლება გააჩნიათ.

კომერციული თამასუქები.

ჯერ კიდევ ძველ დროში ბანკირებმა დაიწყეს კომერციული თამასუქების აღრიცხვა. ამით ისინი ადგილობრივ მოვაჭრეებს აძლევდნენ სესხებს, რომლებიც თავიანთ მყიდველთა სავალო ვალდებულების მიყიდვას ახდენდნენ ბანკზე სახსრების უსწრაფესად მობილიზების მიზნით. კომერციული თამასუქების აღრიცხვიდან უკვე არც ისე შორს იყო საქმიანი სანარმოების პირდაპირი დაკრედიტება.

კრედიტზე შუამდგომლობა კომერციული ბანკის ერთ-ერთი მნიშვნელოვან ფუნქციად იქცა. ეს შუამდგომლობა ხორციელდება იურიდიული პირების ფულადი ფონდების და ფიზიკური პირების ფულადი შემოსავლების წრებარუნვის პროცესში დროებით გამოთავსებული ფულადი სახსრების გადანაწილების გზით. რესურსების გადანაწილების მთავარ კრიტერიუმად გამოდის მსესხებლის მიერ მისი გამოყენების მომგებიანობა. რესურსების გადანაწილება ხორციელდება სამეურნეო კავშირუთიერთობების პორიზონტალის გასწვრივ – კრედიტორიდან მსესხებლისაკენ. საბაზროს გაცემული და მიღებული სახსრებისათვის აყალიბებს სასესხო სახსრების მიწოდება და მოთხოვნა. ამის შედეგად მიიღწევა ფინანსური რესურსების თავისუფლად გადაადგილება მეურნეობაში, რაც საბაზრო ტიპის ურთიერთობებს შეესაბამება. კრედიტორებიდან მსესხებლისაკენ ფულად სახსრებს ბანკების შუამდგომლობის გარეშე შეუძლიათ გადასაცვლება, მაგრამ ამ დროს მკვეთრად მატულობს გასესხებული ფულადი სახსრების დაკარგვის რისკი. ეს იმიტომ ხდება, რომ

კრედიტორებმა და ფულის მსესხებლებმა არაფერი იციან ერთმანეთის გადახდისუნარიანობის შესახებ.

ეკონომიკის წარმატებით გავითარებისათვის კომერციული ბანკების საშუაშელო ფუნქციის მნიშვნელობა იმაში მდგომარეობს, რომ თავიანთი საქმიანობის პროცესში ისინი ამყარებენ რისკისა და ეკონომიკურ სისტემაში არსებული გაურკვეველობის ხარისხს. მას ისინი აღწევენ თავისუფალი ფულადი სახსრების აკუმულირებით და მძლავრ საინვესტიციო რესურსად მათი გარდაქმნით.

შეხების გაყემა იმდენად მომგებიანი საქმე გამოდგა, რომ ბანკებმა დამატებითი სახსრების მობილიზების ხერხების ძიება დაიწყეს. ერთ-ერთი პირველი ასეთი ხერხი გახდა დანაზოგი ანაბრები, რომლებსაც ბანკები პროცენტით იღებენ. ამით ბანკი საზოგადოებრივად მნიშვნელოვან ფუნქციასაც ასრულებს – სტიმულს აძლევს კრედიტში შუამდგომლობას, რასაც იგი ახორციელებს თურიდოული პირების ფულადი ფონდების და ფიზიკური პირების შემოსავლების გადანაწილების გზით.

შუა საუკუნეების ბანკებმა ხელი მოჰკიდეს თავიანთი კლიენტების ოქროს, ფასიანი ქაღალდებისა და სხვა ფასეულობათა შენახვას საკუთარ საიმედო საცავებში. ამჟამად ბანკებში ფასეულობათა უსაფრთხო შენახვის საქმეს ეწევიან საცავების არენდის განყოფილებები, სადაც კლიენტების ფასეულობები მანამდეა ჩაკეტილი, ვიდრე მათ თავიანთი საკუთრებასთან მისვლა არ მოუნდებათ.

საანგარიშო-საღარი მოშახურება.

ბანკი თავის თავზე იღებს გადასახადების ინკასირებას და კლიენტის ოპერაციების მიხედვით გადახდების განხორციელებას, აგრეთვე, ახდენს ჭარბი ნაღდი ფულის ინვესტირებას მოკლევადიან ფასიან ქაღალდებსა და კრედიტებში.

იმ ბანკებს სადაც გამოყვანილი ფინანსისტები მუშაობენ, შეუძლიათ კვალიფიციური რჩევების (კონსულტირება) მიცემა, განსაკუთრებით თუ დგას კრედიტის, დანაზოგის ოპტიმალურად გამოყენებისა და სახსრების ხელსაყრელად ინვესტირების საკითხები.

ბანკს შეუძლია შესთავაზოს თავის კლიენტს მონაწილეობის შექმნა სალიზინგო შეთანხმების საშუალებით, რომლითაც ბანკი ყიდულობს მონაწილეობას და არენდით გადასცემს მას კლიენტს. შიტყვა „ლიზინგი“ ინგლისური ზმნის „Lease“-გან წარმოიშვა და მისი პირდაპირი თარგმანი გაქირავებას ან ქირით არენდაში აღებას ნიშნავს. უფრო მოკლედ – ლიზინგი შეიძლება ასედაც განსაზღვროს: წარმოების საშუალებების გამოყენება მათი საკუთრებაში შექმნის სანაცვლოდ.“ ბანკსა და კლიენტს შორის დადებული ხელშეკრულების შესაბამისად კლიენტი ვალდებულია შეიტანოს სალიზინგო გადასახდელები, რომლებიც საბოლოო ჯამში მთლიანად ფარავენ ბანკის მიერ შესყიდული და არენდით გადაცემული მონაწილეობის ღირებულებას. ლიზინგის გაცემისათვის სალიზინგო გადასახადის (საარენდო გადასახადის) განაკვეთი კაპიტალის დაბანდების საშუალო ნორმანზე არანაკლები მოგების მიღებას უნდა უზრუნველყოფდეს. ლიზინგის სარგებლიანობა იმასთან არის დაკავშირებული, რომ ლიზინგური გადასახადების საერთო თანხა, როგორც წესი, ლიზინგური მონაწილეობის ღირებულებას 30-40%-ით აჭარბებს.

ფასიანი ქალაქების ბაზრის ჩამოყალიბებასთან დაკავშირებულ ოპერაციებში. ბანკებს უფლება აქვთ მოგვევლინონ ისეთი დანესებულებების როლს, როგორცაა:

- საინვესტიციო ინსტიტუტები, რომლებსაც ფასიანი ქალაქების ბაზარზე შუამავლის საქმიანობა შეუძლიათ გასწიონ;
- ინვესტირები საკითხებში კონსულტანტი;
- საინვესტიციო კომპანია;
- საინვესტიციო ფონდი;

საფინანსო ბროკერის როლის შესრულების დროს ბანკები საშუაშელო ფუნქციებს ასრულებენ ფასიანი ქალაქების ყიდვა-გაყიდვაში. ეს ხორციელდება კლიენტის დავალებით და მისსავე ხარჯზე.

როგორც საინვესტიციო კონსულტანტი, ბანკი საკონსულტანტო მომსახურებას უწევს თავის კლიენტებს ფასიანი ქალაქების გამოშვებისა და მიმოქცევის სფეროში.

თუ ბანკი თავის თავზე იღებს საინვესტიციო კომპანიის როლს, მაშინ იგი შემდეგ საქმიანობას ეწევა:

ფასიანი ქალაქების გამოშვების ორგანიზაცია და მათ განთავსებაზე გარანტიების გაცმა მესამე პირის სასარგებლოდ;

ფასიანი ქალაქების ყიდვა-გაყიდვა თავისი სახელით და თავისივე ხარჯით.

ბანკი საინვესტიციო ფონდის როლში მაშინ გამოდის, როცა თავის რესურსებს თავისივე სახელით ათავსებს ფასიანი ქალაქებში. ამ შემთხვევაში განთავსებასთან დაკავშირებული ყველა რისკი და შექნილი ფასიანი ქალაქების საბაზრო ღირებულების ცვლილებით მიღებული მთელი შემოსავალი და ზარალი ბანკის ფინანსურ შედეგს მიეწერება.

გარკვეული საზღაურის ფასად ბანკს შეუძლია მართოს ფირმებისა და კერძო პირების ფინანსური საქმეები და საკუთრება. საკუთრების მართვის ფუნქცია მინდობილობით ანუ სატრასტო მომსახურების ოპერაციის სახელითაა ცნობილი. სატრასტო განყოფილების მშველობით ბანკები მართავენ თავიანთი კლიენტების ფასიანი ქალაქების გამოშვებ კომპანიებს, ასრულებენ ანდერძით დანიშნულ მზრუნველის როლს (ტრასტი-ნდობა).

ფაქტორინგული ოპერაციები.

ფაქტორინგი – არის დაფინანსების სფეროში მომსახურების შედარებით ახალი სახეობა, რომელიც პირველ რიგში, ახალი მცირე და საშუალო წარმოებისათვის არის განკუთვნილი. მას ახორციელებენ სპეციალური ფაქტორინგული ფირმები, რომლებიც როგორც წესი, მჭიდროდ არიან დაკავშირებულები ბანკებთან ან მათ შვილობილ კომპანიებს წარმოადგენენ. ფაქტორინგის ძირითადი პრინციპი იმაში მდგომარეობს, რომ ფაქტორინგული ფირმა თავისი კლიენტებისაგან იძენს მათდამი მოთხოვნებს და სამი ღღის განშავლობაში ავანსის სახით იხდის მოთხოვნილებების 70%-მდე, ხოლო დარჩენილ 30%-ს კლიენტი იმის შემდეგ მიიღებს, როგორც კი კლიენტისაგან მას მთლიანი ჩარიცხვა მოუვა.

ფაქტორინგი (factoring) – ინგლისური სიტყვაა ფაქტორი-ისაგან არის წარმოქმნილი – რაც კომისარს, აგენტს, შუამავალს ნიშნავს და იგი საქონლის (მომსახურების)

მომწოდებელი საეჭრო დავალიანებების, მათი ამოღებასთან დაკავშირებული ვალდებულებებისა და გადაუხდელობის რისკის თავისთავზე აღებით, გამოსყიდვას ითვალისწინებს.

იპოთეკური კრედიტი – არის ფულადი სახსრები, რომელიც ბანკის მიერ კლიენტზე უძრავი ქონების გიაროს ქვეშ გადაიყვება. კრედიტის სახით გამოყენებულ სახსრებზე კლიენტმა ბანკს პროცენტებიც უნდა გადაუხადოს და ასევე საკრედიტო ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ვადებში ბანკს სესხის ძირითადი თანხის ნაწილიც უნდა დააბრუნოს. იპოთეკური კრედიტი ჩვეულებრივად ხანგრძლივი პერიოდით გაიცემა. თუ რაიმე და ფიზიკურ პირებზე იპოთეკური კრედიტები უძრავი ქონების გიაროს პირობებით გაიცემა საცხოვრებელი ფართის მშენებლობისათვის (რეკონსტრუქციისათვის), მინის ნაკვეთის განაშენიანებისათვის, აგრეთვე საცხოვრებელი ბინების შესაძენად.

2.3. ბანკის აქტიური და პასიური ოპერაციები

კომერციული ბანკი დამოუკიდებელი საკრედიტო დანესებულებაა და იგი თავის საკრედიტო პოლიტიკას პოლიტიკური და ეკონომიკური პირობების, საბანკო კანონმდებლობის დონის, ბანკთაშორისი კონკურენციის საბანკო ინფრასტრუქტურის განვითარების ხარისხისა და სხვათა გათვალისწინებით ახორციელებს.

ბანკის სტრატეგია და ტაქტიკა კრედიტების მიღებისა და ვაცემის სფეროში მისი საკრედიტო პოლიტიკის არსს შეადგენს.

კომერციული ბანკის ოპერაციებისა და მომსახურების კვალიფიკაცია საკმაოდ რთულია კომერციული ბანკების ოპერაციები კლასიფიცირდებიან: ა) პასიური ოპერაციები; ბ) აქტიური ოპერაციები; გ) კომერციული ბანკების საკომისიო ოპერაციები;

პასიური ოპერაციები იმ ოპერაციების ერთობლიობაა, რომლებიც უზრუნველყოფენ კომერციული ბანკის რესურსების ფორმირებას. კომერციული ბანკის რესურსები შეიძლება ჩამოყალიბდეს საკუთარი და მოზიდული სახსრების ხარჯზე.

კომერციული ბანკის საწესდებო კაპიტალს აყალიბებენ მონაწილეთა საკუთარი სახსრების ხარჯზე და იგი ბანკის ლიკვიდობის უზრუნველყოფას ემსახურება. მინიმალური საწესდებო ფონდის სიდიდეს და მისი გაანგარიშების წესს სახელმწიფოს ცენტრალური (ეროვნული ბანკი) განსაზღვრავს.

სარეზერვო ფონდს აყალიბებს მოგებიდან თანხების გადარიცხვის ხარჯზე და იგი ბანკის ძირითადი საქმიანობის დროს წარმოქმნილი ზარალის დაფარვას ემსახურება. ამ ფონდის მინიმალური სიდიდე საწესდებო კაპიტალის სიდიდის 15%-ია.

კომერციული ბანკებს შეუძლიათ სპეციალური ფონდების ჩამოყალიბება – ეკონომიკური სტიმულირების, ძირითადი ფონდების ცვეთისა და საწარმოო დანიშნულების ფონდების.

აუცილებელი რეზერვების ჩამოყალიბება სავალდებულოა და მას განეული საბანკო მომსახურების თვითღირებულებაში რთავენ.

გაუნაწილებელი მოგება მოგების ის ნაწილია, რომელიც რჩება ბიუჯეტში თანხის გადახდის, სარეზერვო კაპიტალში და სპეციალურ ფონდში ფულის გადარიცხვისა და დივიდენდების გაყვამის შემდეგ. ბანკის საკუთარ რესურსებს უზარმაზარი მნიშვნელობა აქვს სიმტკიცისა და ლიკვიდობის შესანარჩუნებლად.

დიდ როლს თამაშობს მონიღული სახსრებიც. ფინანსური რესურსების ბაზარზე იურიდიული და ფიზიკური პირების დროებით თავისუფალი სახსრების მობილიზებით, კომერციული ბანკები აკმაყოფილებენ ეკონომიკის მოთხოვნილებებს დამატებით საბრუნავ და საინვესტიციო სახსრებზე.

მონიღული სახსრების მონიღვა, რომელთა მიღება სხვა იურიდიული პირებისგან ხდება;

- კრედიტებისა და სესხების მონიღვა, რომელთა მიღება სხვა იურიდიული პირებისგან ხდება;

დეპონიტური ოპერაციები.

დეპონიტურია ისეთი ოპერაციები, რომლებითაც ბანკები იურიდიული და ფიზიკური პირების ფულად სესხებს იზიდავენ ანაბრებზე გარკვეული ვადით ან მოთხოვნამდე. ეკონომიკური შინაარსის მიხედვით დეპონიტებს სამ ჯგუფად ყოფენ:

ვადიანი დეპონიტები;

დეპონიტები მოთხოვნამდე;

მოსახლეობის დანაშოგების ანაბრები.

ბანკების მიერ მონიღული სახსრების ფორმების არადეპონიტურ წყაროებს შორის განსაკუთრებული ადგილი ეთმობა ბანკთაშორის კრედიტებს და ცენტრალური ბანკის მიერ მფორისათვის მიცემულ კრედიტებს. ბანკთაშორისი კრედიტი ერთი კომერციული ბანკის მიერ მფორისთვის მიცემული კრედიტია. მისი ყიდვა-გაყიდვა ბანკთაშორის ბაზარზე ხდება. ბანკთაშორისი კრედიტი სასესხო კაპიტალების ბაზრის ნაწილია. სადაც საკრედიტო ორგანიზაციების დროებით თავისუფალ ფულად რესურსებს ბანკები იზიდავენ და გარკვეული ვადით განათავსებენ ბანკთაშორისი დეპონიტების ფორმით.

ბანკთაშორისი კრედიტების ყიდვა-გაყიდვა შესაძლებელია თავისუფალ ბაზარზე დადებული გარიგებების ფორმით, აგრეთვე დახურულ "ბაზარზე მომხდარი გარიგებების ფორმით, სადაც კრედიტებს ერთმანეთს აძლევენ ერთმანეთთან მჭიდრო თანამშრომლობის მქონე ბანკები, ამ დროს კრედიტების გაყვამის პირობებიც ერთმანეთის ინტერესებიდან გამომდინარეობს.

აქტიური ოპერაციები ბანკის საკუთარიდა მონიღული სახსრების განთავსებაა მოგვის მიზნით. ბანკის აქტიური ოპერაციების ხარისხიანად განხორციელებაცა და მოკიდებული ბანკის ლიკვიდობა, შემოსავლიანობა, აქედან გამომდინარე კი – ფინანსური საიმედოობა და მთლიანად მისი მდგრადობა. ბანკის აქტიური ოპერაციები მათი ეკონომიკური შინაარსიდან გამომდინარე კი – ფინანსური საიმედოობა და მთლიანად მისი მდგრადობა. ბანკის აქტიური ოპერაციები მათი ეკონომიკური შინაარსიდან გამომდინარე იყოფა:

საკრედიტო (სასესხო) ოპერაციებად;

საინვესტიციო ოპერაციებად;

ფასიან ქალაქობებთან დაკავშირებულ ოპერაციებად;

აქტიური ოპერაციების საფუძველია საკრედიტო ოპერაციები. ისინი ყველაზე უფრო სარისკო და აქედან გამომდინარე, ყველაზე უფრო შემოსავლიანი ოპერაციებია. კრედიტის გაცემისას ბანკი პოტენციური მსესხებლისგან ითხოვს იმ დოკუმენტების კომპლექტს, რომლებიც კრედიტის მატერიალურ უზრუნველყოფასა და სესხის ამღების იურიდიულ უფლებამოსილებას ახასიათებს, ესაა:

1. სადამფუძნებლო დოკუმენტი;
2. ბიზნეს-გეგმა, რომლის საფუძველიც განისაზღვრება სესხის დაბრუნებისა და დანახარჯების გამოსყიდვის ვადით;
3. კონტრაქტი, რომელიც აფიქსირებს კრედიტის აღების მიზანს;
4. ბუღალტრული ბალანსი და მისი ზოგიერთი დანართი;
5. სხვა ბანკებთან გაფორმებული საკრედიტო ხელშეკრულებები;
6. სანონდრის ან თავსებადობის ხელშეკრულება;
7. ვადიანი ვალდებულება – სესხების დაბრუნებაზე საკრედიტო ხელშეკრულება დადგენილი ვადების თანახმად;
8. განცხადება სესხის მიღებაზე კრედიტის თანხის, ვადისა და მიზნის მითითებით.

იმის მიხედვით, თუ რომელ ნიშანს ვიყენებთ ბანკის მიერ გაცემული კრედიტები შეიძლება იყოს მოკლე, საშუალო ან გრძელვადიანი, გარანტირებული დაზღვეული ან უზრუნველყოფილი და ა.შ.

ბანკის საინვესტიციო ოპერაციები არის ფასიან ქაღალდებში ან არასაბანკო სტრუქტურების შიშში ბანკის საკუთარი სახსრების ინვესტირების ოპერაციები, რომლის მიზანია ერთობლივი სამეურნეო-საფინანსო და კომერციული საქმიანობა, აგრეთვე სხვა საკრედიტო ორგანიზაციებში განთავსდება ვადიანი ანაბრების სახით.

საგარანტიო ოპერაციებია ბანკის მესამე პირთათვის (თავდების) გაცემის, ოპერაციები გარკვეული პირობების დადგომისას მესამე პირთათვის კლიენტის ვალის გასტუმრებაზე.

საკომისიოა ისეთი ოპერაციები, რომლებსაც ბანკი ასრულებს თავისი კლიენტების დავალებით და ამისათვის საზღაურს ახდენენ მათ საკომისიოების სახით. ამ ოპერაციების რაოდენობა განუწყვეტლივ მატულობს, მიუხედავად იმისა, რომ მათ განხორციელებაზე ბანკს არ უხდება საკუთარი სახსრების მოცდენა.

ბანკების მიერ მიწოდებული ახალი სახის მომსახურებას მიეკუთვნება:

სადაზღვევო პოლისებისა და უძრავი ქონების ყიდვა-გაყიდვის ოპერაციები, სადაზღვევო სააგენტოების მართვა, ფასიანი ქაღალდებისა და ურთიერთფონდების ინვესტიციების მართვა, საკონსულტაციო მომსახურება (დაბეგვრის, კერძო და კორპორაციული ფინანსური დაგეგმვის, საპენსიო უზრუნველყოფის საკითხებთან დაკავშირებით), ადგილობრივი მმართველობის ორგანოებისათვის კრედიტების გამოყოფა და ა.შ. (ხანთაძე, ცაავა, 2012:323)

2.4. კომერციული ბანკის ფუნქციები

კომერციული ბანკისათვის დამახასიათებელია შემდეგი ძირითადი ფუნქციები:

1. დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების მობილიზაცია და მისი გადაქცევა კაპიტალად;
2. სანარმოების, მოსახლეობის და სახელმწიფოს დაკრედიტება;
3. მიმოქცევი საკრედიტო საშუალებების (საკრედიტო ფულის) გამოშვება;
4. მეურნეობაში ანგარიშსწორებისა და გადახდების განხორციელება;
5. საემისიო-დამფუძნებელი საზოგადოება;
6. კონსულტირება, ეკონომიკური და ფინანსური ინფორმაციის მიწოდება
7. საბროკერო ფუნქცია;
8. სადანღვევო ფუნქცია;
9. ნაღდი ფულადი ნაკადების მართვის ფუნქცია და სხვა.

თავისუფალი ფულადი სახსრების მობილიზაციისა და კაპიტალად მისი გადაქცევის ფუნქციის შესრულებისას ბანკები ახორციელებენ ფულადი სახსრებისა და დანაზოგების აკუმულირებას ანაბრების სახით. მეანაბრე იღებს გასამრჯელოს პროცენტისა ან ბანკის მიერ განეული მომსახურების სახით. ანაბრებზე კონცენტრირებული დანაზოგები იქცევა სასესხო კაპიტალად, რასაც იყენებს ბანკი სანარმოებისა და მენარმეებისათვის კრედიტის გასაცემად. მსესხებლები სახსრებს დებენ წარმოების გაფართოებაში, უძრავი ქონებისა და სამომხმარებლო საქონლის შესყიდვაში. ამის შედეგად, ბანკების მეშვეობით დანაზოგები იქცევა კაპიტალად.

უდიდესი ეკონომიკური მნიშვნელობაა აქვთ სანარმოთა, მოსახლეობისა და სახელმწიფოს დაკრედიტების ფუნქციას. თავისუფალი ფულადი კაპიტალის მფლობელთა მიერ ამ კაპიტალის მსესხებელთათვის პირდაპირი გაცემა სესხად, პრაქტიკულად სამეურნეო ცხოვრებაში გაძნელებულია, ბანკი იღებს რა სახსრებს საბოლოო კრედიტორთაგან და გადასცემს მათ საბოლოო მსესხებლებს, გამოდის ფინანსური შუალედის როლში.

კომერციული ბანკების ოპერაციებზე ცენტრალური ბანკებისა და სახელმწიფოს მხრიდან რეგულირებისა და კონტროლის შესუსტება ახდენს საკრედიტო ურთიერთობების ლიბერალიზაციას, აქცევს კრედიტს ადვილად მისაწვდომად და ფულადი სახსრების მიღების საიმედო წყაროს.

ბანკის კრედიტების ხარჯზე ხორციელდება ინფრასტრუქტურის (სახალხო მეურნეობის) დაფინანსება, მეურნეობრივი პროცესების გაფართოება. კომერციული ბანკები გასცემენ კრედიტს მომხმარებელზე ხანგრძლივი მოხმარების საქონლის შესაძენად, რითაც ხელს უწყობენ ცხოვრების დონის ზრდას. ხშირად სახელმწიფო ხარჯები სრულად არ ეფარება შემოსავლებით. ამ დროს ბანკები აკრედიტებენ მთავრობის საფინანსო საქმიანობას, მაგრამ, როგორც წესი, არაპირდაპირი დაკრედიტების გზით.

უკანასკნელ წლებში გაიზარდა მოთხოვნილება კრედიტზე. სანარმოებს ესაჭიროებათ დამატებითი ფულადი სახსრები კაპიტალის განახლებისა და სანარმოთა სიმძლავრეთა გაფართოებისათვის, სანარმოთა მხრიდან მოთხოვნილების

დასაკმაყოფილებლად ბანკები შეიმუშავენ დაკრედიტების ახალ ფორმებს, სრულყოფენ მის მექანიზმს.

საკრედიტო ფულის გამოშვება სპეციფიკური ფუნქციაა, რაც განასხვავებს კომერციული ბანკებს სხვა საფინანსო ინსტიტუტებისაგან. ფულადი ემისიის თანამედროვე მექანიზმი დაკავშირებულია ორ ცნებასთან: საბანკოტო და დეპოზიტურ ემისიებთან. შესაბამისად, ფულადი მასა გამოდის ნაღდი (საბანკო ბილეთები და დასახურდავებელი მონეტა) და უნაღდო (ფულადი სახსრები კომერციული ბანკებისა და სხვა საკრედიტო დაწესებულებების ანგარიშებზე) ფორმით.

კომერციული ბანკები ახორციელებენ სადეპოზიტო ემისიას – მიმოქცევის საკრედიტო ინსტრუმენტების გამოშვებას ბანკების მიერ ანაბრების (დეპოზიტების) შექმნის საფუძველზე, რომლებიც იქმნება კლიენტისათვის სესხის გაცემის შედეგად. ფული მასა იზრდება, როცა ბანკები გასცემენ სესხებს კლიენტებზე და მცირდება, როცა ხდება ბანკებისგან მიღებული სესხების დაბრუნება.

კლიენტისათვის გაცემული სესხი ირიცხება ბანკში მის ანგარიშზე, ანუ ბანკი ქმნის დეპოზიტს (ანაბარი მოთხოვნამდე). ამასთანავე იზრდება ბანკის სავალო ვალდებულებები. დეპოზიტის მფლობელს შეუძლია მიიღოს ბანკში ნაღდი ფული ანაბრის ოდენობით. ამრიგად, ბანკები ქმნიან ფულს კლიენტის მოთხოვნის საპირისპიროდ და ხდება მიმოქცევაში ფულის რაოდენობის გადიდება. საბანკო კრედიტზე მოთხოვნის არსებობისას თანამედროვე საემისიო მექანიზმი შესაძლებელს ხდის ფულადი ემისიის გაფართოებას, რაც დასტურდება განვითარებულ სამრეწველო ქვეყნებში ფულის მასის ზრდით. საბანკო კრედიტი ვახდა ამ ზრდის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი. ამასთანავე ეკონომიკა საჭიროებს ფულის აუცილებელ, მაგრამ არა ჭარბ რაოდენობას, ამიტომაც კომერციული ბანკები სახელმწიფოს მიერ ცენტრალური ბანკის სახით შეზღუდვებით ფუნქციონირებენ. ეს შეზღუდვები არეგულირებენ დაკრედიტების პროცესს და აქედან გამომდინარე, ფულის შექმნის პროცესს.

ფულის მასის ზრდაზე ნეგატიურ გავლენას ახდენს ცენტრალური ბანკის მიერ მთავრობისათვის ბიუჯეტის დასაფარავად გაცემული კრედიტები, რაც ბადებს მისი დაფარვის ალტერნატიული წყაროების მოძებნის აუცილებლობას. ცენტრალური ბანკი შეუდგა ღია ბაზარზე ოპერაციების განხორციელებას, რომლებიც კომერციული ბანკებისათვის ფასიანი ქაღალდების მიყიდვისა და მათგან ყიდვის გზით შესაძლებელს ხდის ცენტრალური ბანკების საკრედიტო რესურსების რეგულირებას.

კომერციული ბანკების ერთ-ერთი ძირითადი ფუნქციაა საანგარიშსწორებო-საგადასახადო მექანიზმის უზრუნველყოფა. საანარმოებისა და ორგანიზაციებს შორის ანგარიშსწორების უმეტესი ნაწილი ხორციელდება უნაღდო ფორმით: ბანკები, როგორც გადახდებში შუამავლები, თავიანთი კლიენტებისათვის ასრულებენ ანგარიშსწორებისა და გადახდების გატარებასთან დაკავშირებულ ოპერაციებს. დადგენილ ვადებში ყოველი საგადასახდლო დოკუმენტის გატარების აუცილებლობა, ანგარიშსწორებათა უწყვეტობა და მათი დაჩქარება ბანკებისაგან მოითხოვს ანგარიშსწორების ორგანიზაციის მეთოდოლოგიის შემუშავებას მათი შემდგომი სრულყოფისა და შესაბამისი კონტროლის განხორციელებისათვის.

განვითარებული საბანკო ინფრასტრუქტურის მქონე ქვეყნებში ანგარიშსწორებათა სისტემის ფუნქციონირება ეყრდნობა საანგარიშსწორებო ოპერაციათა ტექნოლოგიების

მუდმივ გაუმჯობესებას. საქარმოთა და კერძო პირთა მისწრაფებას – უფრო სარგებლიანად გამოიყენონ თავიანთი სახსრები. ამ ქვეყნებში თანაარსებობს რამდენიმე საანგარიშსწორებო სისტემა, მაგალითად მსხვილი კომერციული ბანკების, მათი კლიენტებისა და განყოფილებების საანგარიშსწორებო სისტემები (ე.წ. კლიინგული ბანკები), რომლისც შესაძლოა შევიდეს სხვა საკრედიტო-საფინანსო დაწესებულებები. ეს ბანკები, როგორც, წესი ანარმოებენ ქვეყანაში საგადასახდელო დოკუმენტების მნიშვნელოვანი ნაწილის კლიინგულ ჩათვლას. ჯიროსისტემები – ეს არის ანგარიშსწორების მონაწილე ბანკის მიერ შექმნილი სააქციო საზოგადოებებიო საელმწიფოთა ცენტრალური ბანკების ჩათვლით. ანგარიშსწორებათა სისტემაში მთავარ როლს ასრულებს ცენტრალური ბანკის საანგარიშსწორებო-საბანკო ცენტრები.

ანგარიშსწორებათა დაჩქარების, დანახარჯების შემცირებისა და ოპერაციათა საიმედოობის ამაღლებისათვის ინიერება ანგარიშსწორების ელექტრონული სისტემები.

საემისიო-დამფუძნებელ ფუნქციას კომერციული ბანკები ახორციელებენ ფასიანი ქაღალდების (აქციების, ობლიგაციების) გამოშვებისა და გავრცელების გზით. ამ ფუნქციის შესრულებისას ბანკები საწარმოო მიზნებისათვის დანაზოგის მიმართვას უზრუნველყოფენ. ფასიანი ქაღალდების ბაზარი ავსებს საბანკო კრედიტის სისტემას და ურთიერთქმედებს მასთან. მაგალითად კომერციული ბანკები ფასიანი ქაღალდების ბაზარის შუამავლებს (დამფუძნებელ კომპანიებს) სთავაზობენ სესხებს ახალი გამოშვების ფასიანი ქაღალდების გამოსაწერად. ეს უკანასკნელნი კი ყოიდან ფასიანი ქაღალდებს ბანკებზე ცალობით გასაყიდად. თუ დამფუძნებელი კომპანია, რომლის სახელზეცაა რეგისტრირებული ფასიანი ქაღალდები, თავად ყიდის მას, მაშინ ბანკს შეუზღია უზრუნველყოს ხელმოწერები გამოშვებული ფასიანი ქაღალდებით. როგორც წესი ამ დროს ბანკი ორგანიზაციას უწევს ფასიანი ქაღალდების გავრცელებაზე. მსხვილი კომპანიების მიერ გამოშვებულ მნიშვნელოვან თანხაზე ვალდებულებები ბანკის მიერ შეიძლება გავრცელებულ იქნას კლიენტისათვის მათი მიყიდვის და არა საფონდო ბირჟაზე თავისუფალი გაყიდვის გზით.

ეკონომიკური სიტუაციის მუდმივი კონტროლირების შესაძლებლობის მქონე კომერციული ბანკები კლიენტებს უწევენ კონსულტაციებს პრობლემათა ფართო წრის გარშემო. ამეამად იზრდება ბანკების როლი კლიენტებისათვის ეკონომიკური ინფორმაციის მიწოდების საქმეში.

საერთაშორისო ბაზრებზე კლიენტთა საქმიანობის გაფართოებამ ბანკებს უბიძგა საკონსულტაციო ხასიათის მომსახურებისათვის მეტი ყრადღების დათმობისაკენ, კლიენტისათვის საინტერესო ქვეყანაში არსებული მდგომარეობის შესახებ დაწვრილებითი საფინანსო-ეკონომიკური ანგარიშების, პოტენციური პარტნიორების მოძენის და ა.შ. კომპლექსური მომსახურების წარმომადგელობებისა და ფილიალების შექმნა.

თანამედროვე ეტაზე საბანკო პრაქტიკაში გაჩნდა დაზღვევასთან დაკავშირებული ოპერაციები:კლიენტებისათვის დავალიანების დაფარვის გარანტიის მიცემა, ავადმყოფობისა და უბედური შემთხვევის დროს ანაზრის თანხის გადიდება, ფულადი სახსრების მობილიზება მოსახლეობისათვის სადაზღვევო პოლისების მიყიდვის გზით.ბ ანკები იძენენ უკვე შექმნის სადაზღვევო კომპანიებს, რაც მოშვებანია როგორც სტაბილურად მოშვებანის სადაზღვევო კომპანიების მიშვები ბანკებისათვის,

ასევე სადაზღვევო კომპანიებისათვისაც, რომელთაც ეძლევათ საკუთარი ქვეყნისა და საზღვარგარეთის საბანკო ფილიალების და განყოფილებების ფართო ქსელის გამოყენების შესაძლებლობა. (დეტალურად იხ.საქართველოს რესპუბლიკის კანონი კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ)

კომერციული ბანკების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფუნქციაა საწარმოო კაპიტალისა და კერძო პირების ფულადი შემოსავლების ბრუნვის პროცესში დროებით გამონათვისუფლებული ფულადი სახსრების გადანაწილების გზით განხორციელებული შუამავლობა კრედიტში. კომერციული ბანკების საშუამავლო ფუნქციის თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ რესურსების გადანაწილების მთავარი კრიტერიუმია მსესხებლის მიერ მათი გამოყენების მომგებიანობა. რესურსთა გადანაწილება ხორციელდება კრედიტორიდან მსესხებლამდე ბანკების შუამავლობით შუალედური რგოლების მონაწილეობის გარეშე, გადახდისა და დაბრუნების პირობით.

კომერციული ბანკების საშუამავლო ფუნქციის მნიშვნელობა საბაზრო ეკონომიკის წარმატებით განვითარების საქმეში, იმაში მდგომარეობს, რომ ისინი თავიანთი საქმიანობით ამცირებენ ეკონომიკურ სისტემაში რისკისა და გაურკვევლობის ხარისხს. ფულადი სახსრები კრედიტორებიდან მსესხებლამდე შეიძლება გადაადგილდეს ბანკების შუამავლობის არეშე, თუმცა ამ შემთხვევაში მკვეთრად მკვეთრად იზრდება სესხად გაცემული ფულადი სახსრების დაკარგვის რისკი და საერთო დანახარჯებიც მათი გადაადგილებისათვის, რადგან კრედიტორები და მსესხებლები არ იცნობენ ერთმანეთის გადახდისუნარიობას, ხოლო ფულადი სახსრების ოდენობა და შეთავაზების ვაჭები არ ემთხვევა მათზე მოთხოვნილების ოდენობასა და ვალებს.

კომერციული ბანკები უნდა ახდენდნენ არა მხოლოდ მეურნეობაში არსებული დანაზოვების მაქსიმალურ მობილიზებას, არამედ უნდა ქმნიდნენ ეფექტურ სტიმულს სახსრების დაგროვებისათვის მიმდინარე მოხმარების შეზღუდვის საფუძველზე. ფულადი სასრების დაგროვებისა და დაზოგვის სტიმული იქმნება კომერციული ბანკების მოქნილი სადეპოზიტო პოლიტიკის საფუძველზე. ანაბრებისათვის გადახდილი მაღალი პროცენტის გარდა, ბანკის კრედიტორებს ესაჭიროებათ დაგროვილი რესურსების ბანკში განთავსების საიმედოობის მაღალი გარანტიები.

ბანკების მესამე ფუნქცია – ცალკეულ დამოუკიდებელ სუბიექტებს შორის გადახდების შუამავლობა – ახალ მნიშველობას იძენს ბაზარზე გადასვლისას. საერთო სახალხო საკუთრებაზე სახელმწიფო მონაპოლიის პირობებში ყველა ანგარიშსწორება ამ საკითხების სუბიექტებს შორის ხორციელდება ერთიანი ცენტრალური ბანკის მეშვეობით. შესაბამისად ანგარიშსწორებათა ფორმები, გადახდის წესი, მხარეთა პასუხისმგებლობის ზომები გათვლილია ყველა ანგარიშსწორების ერთ ბანკში თავმოყრანზე. ამ სისტემის დროს გადახდების განხორციელების გარანტად გამოდის სახელმწიფო. ის თავის თავზე იღებს ყველა შესაძლო რისკს, რომლებიც ძალიან უმნიშვნელო იყო, დამოუკიდებელი კომერციული ბანკების სისტემის შექმნამ მიგვიყვანა ანგარიშსწორების სისტემის ლიკვიდაციამდე და რისკების ამაღლებამდე, რაც თავის თავზე უნდა აიღოს კომერციულ ბანკმა.

საფონდო ბანკის ფორმირებასთან დაკავშირებით ვითარდება კომერციული ბანკების ისეთი ფუნქცია, როგორიცაა შუამავლობა ფასიანი ქაღალდების ოქრაციები, ბანკის მხრიდან საბანკო ოქრაციების განხორციელებაზე ლიციენზიის არსებობის

შემთხვევაში, ბანკი უფლებამოსილია განახორციელოს ფასიანი ქაღალდების გამოშვება, შესყიდვა, გაყიდვა აღრიცხვა და სხვა ოპერაციები ფასიანი ქაღალდებით, რომლებიც ასრულებენ საგადასახადო დოკუმენტის ფუნქციას. ბანკები უფლებამოსილნი არიან განახორციელონ ამ ფასიანი ქაღალდების მინდობილობით მართვა ფიზიკურ და იურიდიულ პირებთან ხელშეკრულების საფუძველზე.

2.5. კომერციული ბანკის სტრუქტურა

ბანკების ფუნქციური სტრუქტურების განვითარებაში გამოვლინდა მათი ადაპტირების, მორგებისა და მოქნილობის ფინანსური ბაზრის მოთხოვნილებებისა და მიმდინარე ცვლილებებზე რეაგირების უნარი.

საკრედიტო ორგანიზაცია თვითიური პირია და უფლება აქვს დამოუკიდებლად განსაზღვროს და დაადგინოს თავისი ორგანიზაციული სტრუქტურა კანონმდებლობით გათვალისწინებულ ფარგლებში. ამასთან, არსებობს საკრედიტო-საფინანსო დაწესებულებების ქვედანაყოფებისა და ორგანიზაციის ნორმატიულად დადგენილი ჩამონათვალი. მათი მართვა ბანკების ორგანიზაციულ სტრუქტურაში სავალდებულო პირობაა, რომლის დარღვევასაც მოსდევს აღმინისტრაციული და სამოქალაქო სამართლებრივი სანქციები ცენტრალური ბანკისა და სხვა სახელმწიფო ორგანოს შრიდან.

კომერციული ბანკების სტრუქტურულ-ფუნქციური აგებულებას მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს ის ამოცანები, რომლებსაც წყვეტს ბანკი, მისი განვითარების წინა ისტორია და სხვა ინდივიდუალური თავისებურებები. ქვემოთ წარმოდგენილია ის ტიპური სტრუქტურულ-ფუნქციური ელემენტები, რომლებიც ბანკების უმრავლესობისათვისაა ჩვეული. კომერციული ბანკის ორგანიზაციულ-ფუნქციური სტრუქტურა მოიცავს:

- ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს;
- ბანკის დირექტორატსა და მის სამდივნოს;
- ბანკის საქმეთა სამმართველოს;
- სამართლებრივი საკითხების სტრუქტურულ ქვედანაყოფს;
- დაკრედიტება-დაფინანსების სამმართველოს საკრედიტო ხელშეკრულების შესრულების კონტროლის განყოფილებას;
- საფონდო ცენტრს;
- ერთ ან რამდენიმე საოპერაციო სამმართველოს, სადაც შედის საანგარიშსწორებო ოპერაციების განყოფილება; მოსახლეობის მომსახურების ქვედანაყოფები, საოპერაციო სალარო, ინკასოს ჯგუფი;
- ბუხპალტრული აღრიცხვის სამმართველოს;
- საკორესპონდენტო ურთიერთობისა და სავალუტო ოპერაციების სამმართველოს;
- ანგარიშსწორების ცენტრს ან საბანკო ტექნოლოგიების ავტომატიზაციის თანხლების სამმართველოს;
- პლასტიკური ბარათების სამმართველოს;

ფულის მიმოქცევის სამმართველოს, რომელშიც შედის სალარო ოპერაციების, ინკასოს, ტექნიკური უზრუნველყოფის ქვედანაყოფები;

დეპოზიტარიუმს;

კადრების განყოფილებას;

უსაფრთხოების სამსახურს, რომელშიც შედის საშეთა ბიურო;

სამეურნეო სამმართველოს;

ასეთია კომერციული ბანკის შესაძლო ორგანიზაციულ-ფუნქციური აგებულების მხოლოდ ნიმუში. აქვე გარკვეული უნდა იყოს კომერციული ბანკის ძირითადი ფუნქციების თვალსაზრისით ყველაზე უფრო საპასუხისმგებლო სტრუქტურული ელემენტები.

ბანკის სამეთვალყურეო საბჭო ბანკის მართვის ორგანოა და ახორციელებს მისი საქმიანობის საერთო ხელმძღვანელობას დამფუძნებელთა კრებებს შორის პერიოდში. თავის ყოველდღიურ საქმიანობაში ბანკის საბჭო ხელმძღვანელობს საბჭოს შესახებ სპეციალური დადგენილებით, რომელიც შემუშავებულია ბანკისა და საბანკო საქმიანობის შესახებ კანონისა და ბანკის წესდების შესაბამისად.

ბანკის საშუალო აღმასრულებელი ორგანოა ბანკის გამგეობა, რომელსაც გამგეობის თავმჯდომარე და მისი მოადგილეები მეთაურობენ. გამგეობის შემადგენლობაში შედიან ბანკის ძირითადი სტრუქტურული ქვედანაყოფების ხელმძღვანელები.

ბანკის საქმეთა მმართველობა თავისებური შტაბია, რომელიც არეგულირებს და აკონტროლებს ყველა დოკუმენტის მოძრაობასა და მათ შესრულებას. იგი ორგანიზებას უკეთებს ბანკის ხელმძღვანელი ორგანოების გადანყვეტილებათა უშუალოდ შესრულებას; ბრძანებებისა და განკარგულების მომზადებას, დაყვანასა და შესრულების კონტროლს.

სამართლებრივი საკითხების სამმართველო თავის საქმიანობას ახორციელებს ბანკის ფინანსური მდგომარეობის გასამტკიცებლად სამართლებრივი საშუალებების გამოყენების მიმართულებით, იცავს ბანკის უფლებებს და ინტერესებს სახელმწიფო ხელისუფლებისა და მართვის ორგანოებთან, კლიენტებთან, სხვა იურიდიულ და ფიზიკურ პირებთან ურთიერთობებში, სამართლებრივ დახმარებას უწევს ბანკის საბჭოსა და გამგეობას.

ბანკის მუშაობის ერთ-ერთი ცენტრალური საკითხია მისი საკრედიტო საქმიანობა. ამ მუშაობაში მთავარი როლი ეკუთვნის დაკრედიტებისა და დაფინანსების სამმართველოს და ორგანულად უკავშირდება ბანკის სხვა ქვედანაყოფებს სამართლებრივი საკითხების ბუჰალტრული აღრიცხვისა და სხვა სამმართველოებისა საქმიანობასთან.

საფონდო ცენტრის ამოცანაა მოგების მიღება ფასიან ქაღალდებზე, უძრავ ქონებაზე, ძვირფას ლითონებსა და ქვებზე განხორციელებული ოპერაციებიდან. იგი ახდენს ბანკის ინტერესების რეალიზაციას ფასიანი ქაღალდებისა და ვალუტის ბაზარზე.

ბუჰალტერია ახორციელებს საბუჰალტრო აღრიცხვას, რომელშიც განუწყვეტლივ ასახავს ბანკის ყველა ოპერაციას ფულადი ფორმით. იგი ამ დროს იყენებს ბუჰალტრულ ბალანსს, დოკუმენტაციასა და ანგარიშებს. ბუჰალტრული აღრიცხვის მონაცემების მიხედვით ბუჰალტერია ახდენს საბუჰალტრო ანგარიშგებას

იმ მაჩვენებლების სისტემით, რომლებიც ახასიათებს ბანკის სახსრების მდგომარეობასა და საფინანსო საქმიანობას გარკვეული პერიოდისათვის.

ბანკის საოპერაციო სამმართველო ახორციელებს კლიენტთა კომპლექსურ საანგარიშსწორება-სალარო მომსახურებას, საკრედიტო, სალარო და სხვა ფულად ოპერაციებს. საოპერაციო სამმართველო აფორმებს კლიენტების ანგარიშსწორების, მიმდინარე და სხვა ანგარიშების გახსნას, ანგარიშებზე პროცენტების დარიცხვას.

ბანკის საქმიანობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფუნქციური მიმართულებაა ამ საქმიანობის ეკონომიკური ანალიზი, შიდა კონტროლი, კოორდინაცია და სრულყოფა. ისევე როგორც სხვა შემთხვევაში, ამ ფუნქციების განხორციელებაც ბანკის სტრუქტურაში სხვადასხვაგვარად შეიძლება.

ბანკის ფულის მიმოქცევის სამმართველო ახორციელებს: სალაროს ყოველდღიურ შეკამებას ბანკის ყველა ქვედანაყოფის მიხედვით და მის ყოველდღიურად შემოწმებას: ქვედანაყოფებისაგან განაცხადების ყოველდღიურად მიღებას საოპერაციო სალაროების გასაძღვრებლად; ბრუნვის ფიქსაციას და აღრიცხვას ყოველდღიურად და ყოველი სალაროს მიხედვით; სალარო დოკუმენტების გაფორმებას და შეტანას ფილიალების მიხედვით; ბანკოტებით შესრულებული გადახდების დოკუმენტების გაფორმებას და შეტანას, აგრეთვე ბანკში ფულის მიმოქცევის რეგულარიზაციის სხვა ოპერაციებს.

დეპონიტაროში ბანკის სპეციალური სტრუქტურაა, რომელიც უზრუნველყოფს ფასეულობათა, მათ შორის კრედიტის უზრუნველყოფ ფასეულობათა მიღებას და შენახვას.

ბანკის საფინანსო-კომერციული საქმიანობის უსაფრთხოების, მისი ქვედანაყოფებისა და ფილიალების ფუქციონირების საიმედოობის უზრუნველყოფის ღონისძიებათა კომპლექსს ახორციელებს ბანკის უსაფრთხოების სპეციალური სამმართველო.

კომერციული ბანკის უმაღლესი ორგანოა აქციონერთა საერთო კრება, რომელიც წელიწადში ერთხელ მიიწვიება და ტარდება. მასში მონაწილეობენ ბანკის აუქციონერები ან მათი წარმომადგენლები მინდობილობების საფუძველზე. საერთო კრება უფლებამოსილია გადაწყვიტოს მის განსახილველად გამოტანილი საკითხები, თუ მისი მონაწილეები უზრუნველყოფენ აუქციონერულ ფორმებს.

ბანკის საქმიანობის საერთო ხელმძღვანელობას ახორციელებს ბანკის საბჭო. კომერციული ბანკის საბჭო:

- განსაზღვრავს ბანკის საქმიანობის პრიორიტეტულ მიმართულებებს; იხილავს ბანკის საკრედიტო და სხვა გეგმების პროექტებს; ამტკიცებს ბანკის შემოსავლების, გასაღებისა და მოგების გეგმებს; იხილავს ბანკის ფილიალების გახსნისა და დახურვის საკითხებს; აყალიბებს ბანკის გამგეობის შემადგენლობას; აკონტროლებს ბანკის გამგეობის მუშაობას და სხვა;

ასევე სამეთვალყურეო საბჭოს თანხმობით შეიძლება განხორციელდეს:

- ა) ახალი სახის საბანკო საქმიანობის დანერგვა ან არსებული სახის საქმიანობის შეწყვეტა

ბ) საკრედიტო, საინვესტიციო, სავალუტი, აქტივებისა და ვალდებულებების მართვის აქტივების შეფასების, მათი კლასიფიკაციისა და შესაძლო დანაკარგების ადეკვატური რეზერვის შექმნის შიდა პოლიტიკისა და პროცედურების განსაზღვრა და დამტკიცება.

გ) ბანკის მიერ საკრედიტო რესურსებზე და დეპოზიტებზე გამოსაყენებელი მინიმალური და მაქსიმალური საპროცენტო განაკვეთის ოდენობის განსაზღვრა და დამტკიცება.

დ) კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში კომერციული ბანკის მიერ გამოშვებული აქციების შესყიდვა.

სამეთვალყურეო საბჭოს წევრები კომერციული ბანკის საქმეებს უნდა უძღვებოდნენ კეთილსინდისიერად, ბანკზე უნდა ზრუნავდნენ, უნა მოქმედებდეს ბანკის ინტერესების შესაბამისად.

კომერციული ბანკის მიმდინარე საქმიანობის საერთო ხელმძღვანელობას ღირექტორატი ეწევა. იგი პასუხისმგებელია აქციონერთა საერთო კრებისა და ბანკის საბჭოს წინაშე ბანკის საქმეების მართვასა და მისი ფუნქციების შესრულებაზე. ღირექტორატი შედგება 3 ღირექტორისაგან მაინც, რომელსაც ნიშნავს სამეთვალყურეო საბჭო არაუმეტეს 4 წლის ვადით.

ბანკის გამგეობის სხდომები რეგულარულად ტარდება. გადაწყვეტილებებს იღებენ ხმათა უმრავლესობით. თანაბარი ხმების შემთხვევაში გადაწყვეტილი თავმჯდომარის ხმა.

ბანკის გამგეობასთან იქმნება საკრედიტო კომიტეტი. საკრედიტო კომიტეტის ფუნქციებში შედის:

ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის, მოზილული სახსრების სტრუქტურის და მათი განთავსების დამუშავება;

სახსრების გაყვამაზე დასკვნების მომზადება;

ინვესტირებთან და სატრასტო ოპერაციების წარმოებასთან დაკავშირებული საკითხების განხილვა.

აუქციონთა საერთო კრება ირჩევს სარევიზიო კომისიას, რომლის საქმიანობის წესს განსაზღვრავს საზოგადოების შიდა დოკუმენტები და ამტკიცებს ბანკის შესაკუთრეთა საერთო კრება. სარევიზიო კომისიის შემადგენლობაში არ შეიძლება ბანკის საბჭოს და ბანკის გამგეობის წევრების არჩევა. სარევიზიო კომისია პასუხისმგებელია აქციონერთა საერთო კრების წინაშე.

კომერციული ბანკის მუშაობის საჯაროობისა და მათი ფინანსური მდგომარეობის შესახებ ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფის მიზნით პრესაში უნდა ქვეყნდებოდეს ბანკების წლიური ბალანსები, აგრეთვე ანგარიში მოგებისა და ზარალის შესახებ.

იმ საწარმოებისა და ორგანიზაციების ოპერატიული საკრედიტო საანგარიშსწორებო მომსახურების მიზნით, რომლებიც მოცემული ბანლის კლიენტებია და ტერიტორიულადაა დაშორებული მისი მდებარეობის ადგილს, კომერციულ ბანკს შეუძლია გახსნას ფილიალები და წარმომადგენლობები, ბანკის ფილიალები, წარმომადგენლობა და სხვა ანალოგიური იქმნება სამეთვალყურეო საბჭოს

გადანყვეტილებით ეროვნული (ცენტრალური) ბანკის მიერ განსაზღვრული წესით და პირობებით.

ბანკის ფილიალად ითვლება ცალკე სტრუქტურული ქვედანაყოფი, რომელიც ბანკის მდებარეობის ადგილზე არაა მოთავსებული და ასრულებს მოცემული ბანკის ყველა ფუნქციას ან მათ ნაწილს. ფილიალი თურთიული პირი არაა და ახორციელებს მეთაური ბანკის მიერ მისთვის დელიგირებულ ოპერაციებს ცენტრალური ბანკის ლიცენზიით გავალისწინებულ ფარგლებში.

წარმომადგენლობა კომერციული ბანკის განცალკევებული ქვედანაყოფია, რომელიც მოთავსებული არაა ბანკის მდებარეობის ადგილზე. არა აქვს თურთიული პირის უფლებები და დამოუკიდებელი ბალანსი. მას ქმნიან ბანკის წარმომადგენლობითი ფუნქციების უზრუნველსაყოფად, გარიგებების დასადებად და სხვა კანონიერ მოქმედებათა შესასრულებლად. წარმომადგენლობა არ ეწევა კლიენტების საანგარიშწორებო-საკრედიტო მომსახურებას. სამეურნეო ანგარიშწორებათა განსახორციელებლად მას უხსნიან მიმდინარე ანგარიშს.

თემა 3. კომერციული ბანკების შექმნა, რეორგანიზაცია და ლიკვიდაცია“

3.1 კომერციული ბანკის შექმნა

კომერციული ბანკის შექმნა მრავალ პრობლემასთან არის დაკავშირებული. ჯერ ერთი ბანკები იქმნება და ყოველთვის შეიქმნება, ხოლო მეორე ახალი ბანკის დაფუძნების პროცესში მრავალი ისეთი პრობლემაა მოსაგვარებელი, რომლებსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს როგორც მისი, ისე მოქმედი ბანკების ეფექტიანად მუშაობის მუდმივი ორგანიზაციებისათვის.

კომერციული ბანკის შექმნის პროცესის მარეგულირებელი ფუძემდებლური ნორმები მოცემულია საქართველოს ორგანულ კანონში საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“ კომერციული ბანკების შექმნისა და რეორგანიზების საკითხები მოცემულია აგრეთვე ეროვნული ბანკის მთელ რიგ დებულებებში.

და მაინც ისმის კითხვა: რით უნდა დაიწყოს კომერციული ბანკის ჩამოყალიბება და შექმნა?“ კომერციული ბანკის ჩამოყალიბება გაცილებით რთული პროცესია, ვიდრე სხვა კომერციული ბეჭერი სანარმო-ორგანიზაცია. ეს აიხსნება როგორც საბანკო საქმის სპეციფიკით, ისე იმ პროცედურებით, რომლის გავლაც აუცილებელია ბანკის ჩამოყალიბება შენახვისათვის.

ბანკის შექმნის პროცედურა სამ ძირითად ეტაპს მოიცავს:

პირველი – ესაა მოსამზადებელი მუშაობის ეტაპი;

მეორე – იურიდიულ პირად ბანკის სახელმწიფოებრივი რეგისტრაციის ეტაპი;

მესამე – საბანკო ოპერაციების ჩატარების უფლების (ლიცენზიის) მიღების ეტაპი;

ფორმალურად ბანკების შექმნაში პირველი იურიდიული ნაბიჯია დამფუძნებლების (ინიციატორების) მიერ სადამფუძნებლო ხელშეკრულების ხელმოწერა. სინამდვილეში მოსამზადებელი სამუშაოს ცენტრში ბანკის კონცეფციის შემუშავება უნდა იდგეს. მისი შინაარსი საკმაოდ თავისუფლად შეიძლება იყოს გადმოცემული, მაგრამ მასში ასახული უნდა იყოს ის შემდეგი პრინციპული მომენტები, რომლებზეც ინიციატორებს ერთიანი აზრი უნდა ჰქონდეს ჩამოყალიბებულად:

ა) ბანკის მომავალი საქმიანობის მისია და სტრატეგია;

ბ) სანესდებო კაპიტალის ზომები და სტრუქტურა;

გ) საქმიანობის მიზნები, სფერო და ძირითადი მიმართულებები;

დ) ორგანიზაციული სტრუქტურა, მართვის ორგანოები და მათი უფლებამოსილებანი.

ბანკის ფორმირება ფაქტიურად იწყება მისი იმ დამფუძნებლების საკულდაკულოდ შერჩევით, რომლებიც არიან მსად ასეთი პასუხისმგებლობის საკუთარ თავზე აღებისათვის.

დამფუძნებლების (მონაწილეების) მიმართ წაყენებული მოთხოვნები სამ ჯგუფად შეიძლება დაიყოს: საერთო; რაოდენობრივი და ხარისხობრივი.

- ✓ ბანკის დამფუძნებლები შეიძლება იყვნენ ის პირები, რომელთა მონაწილეობასაც არ კრძალავს კანონმდებლობა;

- ✓ ბიუჯეტის წინაშე დაგალიანების მქონე თურიდოული პირი არ შეიძლება იყოს დამფუძნებელი;
- ✓ დამფუძნებლებს არა აქვთ ბანკის მონაწილეობის შემადგენლობიდან გამოსვლის უფლება, მისი რეგისტრაციიდან პირველი სამი წლის განმავლობაში

რაოდენობრივ ეკუთვნის ის მოთხოვნები, რომლებიც დამფუძნებლების მთლიან რაოდენობას და სანქსდებო კაპიტალში მათ წილებს ეხება. სსენებული რაოდენობა დიდი არ უნდა იყოს, თავიდან 5-მ პერსონისა, ხოლო შემდეგ კი, თუ კაპიტალის გადიდება გახდება საჭირო – 30 კაცამდე.

ხარისხობრივ მოთხოვნებს ყოფენ რამდენიმე ქვეკატეგორიად:

- ✓ ყველა დამფუძნებელი უნდა იყოს ფინანსურად მდგრადი, ჰქონდეს ბანკის სანქსდებო კაპიტალში შეტანისათვის საკმარისი საკუთარი სახსრები, ასრულებდეს ბიუჯეტის წინაშე არსებულ ყველა ვალდებულებას.
- ✓ ყველა დამფუძნებელი უნდა იმსახურებდეს სრულ ნდობას და გამოიჩინოს საჭმეებში პასუხისმგებლობით.
- ✓ ყველა დამფუძნებლის საკუთარი სახსრები გამჭვირვალე უნდა იყოს.
- ✓ სასურველია, რომ დამფუძნებელი იურიდიული პირები ეკონომიკის სხვადასხვა დარგისა და სექტორის წარმომადგენლები იყვნენ.
- ✓ ბანკის ყველა დამფუძნებელი, როგორც თურიდოული, ისე ფიზიკური პირები უნდა ეთანხმებოდნენ მის სტრატეგიას და აქტიურად უწყობდნენ ხელს ამ სტრატეგიის განხორციელებას.
- ✓ აუცილებელია, რომ ბანკის ყველა დამფუძნებელი იყოს მისი კლიენტების რიცხვში. სასურველია ასევე, რომ ბანკის კლიენტები გახდნენ დამფუძნებელთა კონტრაგენტები სამეურნეო კავშირების სახით.
- ✓ არც ერთი დამფუძნებელი არ უნდა სარგებლობდეს რაიმე ისეთი განსაკუთრებული უფლებებითა თუ შეღავათით, რომელსაც ბანკის დამარაღება შეუძლია.

მას შემდეგ, რაც განისაზღვრება დამფუძნებელთა შემადგენლობა და ისინი შეთანხმდებიან ზემოაღნიშნულ პრინციპალ საკითხებში, სამუშაო ჯგუფმა უნდა მოახდინოს მომავალი ბანკის რეგისტრაციისა და ლიცენზირებისათვის საჭირო დოკუმენტების პაკეტის მომზადება.

სააქციო საზოგადოების სადამფუძნებლო დოკუმენტაცია წესდება სააქციო საზოგადოების დამფუძნებლებმა ერთმანეთსაც უნდა დაუდონ ხელშეკრულება ბანკის შექმნის შესახებ.

სააქციო საზოგადოების ფორმის ბანკის შექმნის შესახებ ხელშეკრულებაში უნდა განისაზღვროს:

- ✓ დამფუძნებელთა ვალდებულება ბანკის შექმნაზე;
- ✓ მის შექმნაში ერთობლივი საქმიანობის წესი;
- ✓ ბანკის ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმა;
- ✓ დამფუძნებელთა შემადგენლობა, ბანკისათვის თავიანთი ქონების გადაცემისა და ბანკის საქმიანობაში მონაწილეობის პირობები;
- ✓ სანქსდებო კაპიტალის ზომა და მასში თითოეული დამფუძნებლის წილი;

- ✓ შენატანების სიდიდე და შემადგენლობა, საწესდებო კაპიტალში მათი შეტანის წესი და ვადები, დამფუძნებელთა პასუხისმგებლობა მოცემული ვალდებულებების დარღვევისათვის;
- ✓ დამფუძნებლებს შორის მოგების განაწილებისა და ზარალის დაფარვის პირობები და წესი;
- ✓ დამფუძნებების (მონაწილეების) გამოსვლა ორგანიზაციის შემადგენლობიდან;
- ✓ ხელშეკრულების საკითხებზე წარმოქმნილი დავების განხილვის წესი და ადგილი, დამფუძნებლებს შორის ურთიერთობათა მარეგლამინტირებელი სხვა საკითხები;

დაფუძნების ხელშეკრულებას ყველა დამფუძნებელი უნდა აწერდეს ხელს. ამ დროს მიუთითებენ ადგილმდებარეობას, საფოსტო მისამართს და ბანკის რეკვიზიტებს. დამფუძნებელი იურიდიული პირების წარმომადგენელთა ხელმოწერებს ბეჭდით უნდა ადასტურებდეს შესაბამისი იურიდიული პირები. ფიზიკური პირების ხელმოწერებს ადასტურებს ნოტარიუსი, იგი ადასტურებს მთელ დოკუმენტებსაც.

ბანკის შექმნის დროს მისი დაფუძნების ხელშეკრულების შტატანხმება იმავე წესით ხდება, როგორც ბანკის წესდების.

დაფუძნების ხელშეკრულების ხელმოწერის შემდეგ ცენტრალური ბანკის საანგარიშსწორებო ცენტრი დამფუძნებლებს უხსნის დროებით ანგარიშსწორების ანგარიშს, რომელიც მათ დამფუძნებლებს კრებამდე შეაქვთ საწესდებო კაპიტალის საკუთარი წილების ნომინალური ღირებულების 10%. ანგარიშის გახსნის საფუძველია დაფუძნების ხელშეკრულება, ხოლო მასზე სახსრების გადარიცხვის საფუძველი – ხელმოწერის ფურცლები. ყოველმა დამფუძნებელმა ფული დამოუკიდებლად უნდა შემოიტანოს.

ზუსტად უნდა იყოს დაცული მოთხოვნები საწესდებო კაპიტალში არაფულადი ფორმის მქონე შენატანებთან დაკავშირებითაც. არაფულადი აქტივები შეიძლება იყოს:

- ა) სახელმწიფო სესხის ობლიგაციები;
- ბ) მატერიალური აქტივები (შენობები, სადაც ბანკი განთავსდება;

საწესდებო კაპიტალის არაფულადი ნაწილის ნორმატივზე (ზედა ზღვრული ნორმა) შეადგენს 20 %-ს შემდგომში ეს წილი 10%-მდე უნა შემცირდეს.

განსაკუთრებული მოთხოვნები აქვს იმ შენობას, რომელშიც ბანკი უნდა განთავსდეს. ეს მოთხოვნა ეხება შენობის კუთვნილებას. შენობა შეიძლება დამფუძნებლებმა საკუთრებაში გადასცენ ბანკს საწესდებო კაპიტალში წილის გადახდის სახით ან გადასცენ არენდით (სუბარენდა). არენდით შენობა ადგება იმ პირისგანაც შეიძლება, რომელიც მისი (ბანკის) დამფუძნებელი არაა. ამასთანავე ბანკის შენობა უნდა ჰქონდეს საიმედო დამცავ-სახანძრო და საგანგაშო სიგნალიზაცია. ამასთან, უნა იყოს მოგვარებული ბანკში საკუთრების სტრუქტურის საკითხები. ამ დროს წამოყენებულ მოთხოვნებს ერთგვარი ანტიმონოპოლიური მიმართულება უნდა ჰქონდეს.

ყოველივე ზემოთ ჩამოთვლილი პროცედურების შემდეგ უნდა ჩატარდეს დამფუძნებელთა კრება. კრების შემზავებელი დოკუმენტი - ოქმი უნდა შეიცავდეს რიგ სავალდებულო გადაწყვეტილებებს:

- 1) ბანკის შექმნის შესახებ;
- 2) ბანკის წესდების დამტკიცების შესახებ;

- 3) ბანკის დასახელების (სრული და შემოკლებული) დამტკიცების შესახებ;
- 4) ბანკის საბჭოს და მისი თავმჯდომარის არჩევის შესახებ;
- 5) ბანკის ბიზნეს-გეგმის დამტკიცების შესახებ და სხვა.

მეტად მნიშვნელოვანია დამფუძნებელი კრების გადამწყვეტილება ბანკის ხელმძღვანელებისა და მთავარი ბუღალტრის კანდიდატურების დამტკიცების შესახებ. მატ მხარს უნდა უჭერდეს ქვეყნის ცენტრალური ბანკი. ამ კანდიდატურებს მოეთხოვებათ უმაღლესი ეკონომიკური ან ორიდიული განათლება.

კომერციული ბანკის რეგისტრაციისა და ლიცენზიის მიღებისათვის აუცილებელია შემდეგი დოკუმენტები:

- 1) განცხადება რეგისტრაციისა და საბანკო ლიცენზიის გაცემის თხოვნით;
- 2) დამფუძნებლის ხელშეკრულება;
- 3) წესდება;
- 4) დამფუძნებელთა კრების ოქმი, რომელიც აუცილებლად მოიცავს გადამწყვეტილებას წესდების მიღების შესახებ; ხელმძღვანელებისა და მთავარი ბუღალტრის კანდიდატურების შესახებ; დამტკიცებული ბიზნეს-გეგმა;
- 5) სახელმწიფო ბაჟის გადახდის დამადასტურებელი მონშობა;
- 6) სახელმწიფო ორიდიული პირების სახელმწიფო რეგისტრაციის მონშობათა ასლები, აუდიტორების დასკვნები მათი ანგარიშგების სარწმუნოებაზე;
- 7) ზღამხედველობის ორგანოების მიერ დამონებული დეკლარაციები დამფუძნებელი ფიზიკური პირების შემოსავლების შესახებ, რომლების ადასტურებენ ბანკისაწესდებო კაპიტალში შეტანილი სახსრების წარმოშობას;
- 8) ბანკის აღმასრულებელი ორგანოების ხელმძღვანელთა მთავარი ბუღალტრის კანდიდატების სათანადოდ შევსებული ანკეტები.

ზემოთ ჩამოთვლილი დოკუმენტები ორ ეგზემპლარად უნდა ჩაბარდეს სახელმწიფოს მთავარი ბანკის შესაბამის განყოფილებას მისი ხელმძღვანელის სახელზე.

გარდა ამისა, საჭიროა ინსტრუქციით გათვალისწინებული შესაბამისი დებულებების დაცვა.

ერთ-ერთი უმთავრესი დებულება მოითხოვს, რომ დამფუძნებელმა ფიზიკურმა პირებმა წარმოადგინონ დეკლარაციები თავიანთი შემოსავლების შესახებ, დამონებული სახელმწიფო ზედამხედველობის ორგანოების მიერ.

ახლად შექმნილი ბანკის სახელმწიფო რეგისტრაციის წესი კანონში ერთობ ლაკონურადაა მოცემული. აქ არის მხოლოდ ნორმა, რომელთაგან არსებითია მეორე: სახელმწიფოს ცენტრალური ბანკი დამფუძნებლებისაგან ახალი ბანკის რეგისტრაციისა და ლიცენზირებისათვის საჭირო ყველა დოკუმენტის მიღების შემდეგ ვალდებულია, მათზე გასცეს ამ მიღების წერილობითი დასტური (ცნობა).

ბანკის რეგისტრაციისა და შესაბამისი ლიცენზიის გაცემაზე უარის თქმის მიზეზები შეიძლება იყოს:

- 1) აღმასრულებელი ორგანოების ხელმძღვანელთა და მთავარი ბუღალტრის კანდიდატების შესაბამისი კვალიფიკაციის მოთხოვნებთან.

2) დამფუძნებელთა არადაბეჭდვითი ფინანსური მდგომარეობა ან მათ მიერ ბიუჯეტების წინაშე არსებული ვალდებულებების შეუსრულებლობა ბოლო სამი წლის მანძილზე;

3) რეგისტრაციისა და ლიცენზიის მიღებისათვის წარდგენილი დოკუმენტების შესაბამისად კანონის მოთხოვნებთან.

რეგისტრაციაზე და ლიცენზიის გაცემაზე უარის თქმის გადაწყვეტილებას დამფუძნებლებს წერილობით ატყობინებენ და იგი მოტივირებული უნდა იყოს.

რეგისტრაციის შემდეგ ლიცენზიის მიღების მთავარი პირობაა საწესდებო კაპიტალის ერთ თვეში ჩამოყალიბება 100%-ით და ამ ფაქტის დოკუმენტურად დადასტურება. აქედან სამ დღეში ცენტრალური ბანკი საკრედიტო ორგანიზაციაზე გასცემს საბანკო ოპერაციების განხორციელების ლიცენზიას.

ლიცენზია ოფიციალური დოკუმენტია, რომელსაც აფორმებენ ტიპოგრაფიული კლიშეს შემცველ, საგანგებო ხარისხისა და ნიშნების მქონე სპეციალურ ქაღალდზე – ბლანკზე. ლიცენზია გარკვეული შინაარსის მქონე ოფიციალური დოკუმენტია, რომელიც დადგენილი ფორმის რეკვიზიტების დაცვით ადასტურებს ლიცენზიანტის უფლებას გარკვეული სახის საქმიანობის წარმართვაზე. მას გასცემენ მხოლოდ ის ორგანოები, რომლებსაც სალიცენზიო საქმიანობის უფლებამოსილება სახელმწიფოსგან აქვთ მინიჭებული. გათვალისწინებულია მისი გაცემის, გადაფორმების, მოქმედების შეჩერებისა და განვევის განსაკუთრებული წესი. (ქოქიაური 2010:567)

თუ ცნება "ოფიციალური დოკუმენტი" ფორმის ტვალსაზრისით ახასიათებს ლიცენზიას, სპეციალური ნებართვა" მის შინაარსს გულისხმობს. აქედან დასკვნა: ლიცენზია არის ლიცენზირებაზე უფლებამოსილი ორგანოების ნებართვა გარკვეული შინაარსის ოფიციალური დოკუმენტის სახით, რომელიც დადგენილი ფორმის (რეკვიზიტების) დაცვით ადასტურებს ლიცენზიანტის უფლებას განახორციელოს მათში მითითებული სახის საქმიანობა გარკვეული ვადის განმავლობაში ან ვადის შეუზღუდავად. აგრეთვე განსაზღვრავს ამ სახის საქმიანობის განხორციელების პირობებს.

ამ საბაზისო განმარტების გამოყენებით შეგვიძლია საბანკო ლიცენზია შემდეგნაირად განისაზღვროს

საბანკო ლიცენზია საბანკო საქმიანობაზე ცენტრალური ბანკის მიერ უვადო ხასიათის ოფიციალური დოკუმენტის ფორმით გაცემული ნებართვაა, რომელიც დადგენილი ფორმის (რეკვიზიტების) დაცვით ადასტურებს მასში მითითებულ საბანკო და სხვა ოპერაციების (გარიგებების) ჩატარების უფლების მინიჭებას ბანკისათვის.

1. ლიცენზია საბანკო ოპერაციების ჩატარებაზე ეროვნული ვალუტით (ფიზიკური პირებისგან ფულის მიღების უფლების გარეშე)
2. ლიცენზია საბანკო ოპერაციების ჩატარებაზე ეროვნული და უცხოური ვალუტით (ფიზიკური პირებისგან ფულის მიღების უფლების გარეშე)
3. ლიცენზია ძვირფასი ლითონების ანაბრებში მიღებასა და მათ განთავსებაზე. იგი შეიძლება ბანკს მიეცეს მე-2 სახის ლიცენზიასთან ერთად.

თავისი საქმიანობის გაფართოების მოსურნე ბანკმა უნდა აიღოს დამატებითი ლიცენზიები, რისთვისაც აუცილებელია:

1. ფინანსურად მდგრადი იყოს ბოლო 6 თვის განმავლობაში.

2. ასრულებდეს ცენტრალური ბანკის სარეზერვო მოთხოვნებს.

3. არ ჰქონდეს ბიუჯეტებისა და არასაბიუჯეტო ფონდების ვალები.

თუ ეს პირობები დაკუთვნილია, მაშინ მომქმედ ბანკზე შეიძლება გაიყოს მისი საქმიანობის გაფართოების გენერალური ლიცენზია. გენერალური ლიცენზიის მიმღები ბანკის რეგისტრაციის დღიდან არანაკლებ ორი წელი უნდა იყოს გასული და თანაც მას უკვე მიღებული უნდა ჰქონდეს ზემოთ ჩამოთვლილი ყველა ლიცენზია. გარდა ამისა ბანკი უნდა ასრულებდეს ცენტრალური ბანკის მოთხოვნას საკუთარი კაპიტალის მოცულობაზე.

ბანკს შეუძლია გახსნას (შექმდეს) დახუროს) ორი კლასის სტრუქტურული ქვედანაყოფი:

ა) სათაო კანტორიდან ტერიტორიულად ცალკე მყოფი გარე ქვედანაყოფები: ფილიალები და წარმომადგენლობები.

ბ) სათაო კანტორიდან ან ფილიალიდან ტერიტორიულად ცალკე მყოფი ქვედანაყოფები: ბანკის (ფილიალის) სალაროს კვანძის გარეთ მყოფი საოპერაციო სალაროები, გადამცვლელი პუნქტები: დამატებითი ოფისები.

ბანკის ფილიალი გამოცალკეებული ქვედანაყოფია, რომელსაც მისი შემქმნელი ბანკის სახელით შეუძლია ლიცენზიით ნებადართული ყველა ან ზოგიერთი ოპერაციის განხორციელება.

ბანკის წარმომადგენლობა მისი ისეთი გამოცალკეებული ქვედანაყოფია, რომელსაც აქვს უფლება, გარკვეულ ტერიტორიაზე წარმოადგინოს და დაიცვას ამ ბანკის ინტერესები. ბანკის წარმომადგენლობას უფლება არა აქვს ჩაატაროს საბანკო ოპერაციები.

ბანკების ფილიალები და წარმომადგენლობები იხსნება ცენტრალური ბანკისათვის ამის შეტყობინების მომენტიდან. შეტყობინება მოიცავს ფილიალის ან წარმომადგენლობის მისამართს, მის ფუნქციებსა და უფლებამოსილებებს. ფილიალების გახსნისთვის ბანკი იხდის მოსაკრებელს, რომლი სიდიდესაც ცენტრალური ბანკი განსაზღვრავს.

სალაროს კვანძის გარეთ მყოფი საოპერაციო სალაროს გახსნა და დახურვა ხორციელდება მართვის იმ ორგანოს (იმ ხელმძღვანელის) გადამწყვეტილებით, რომელსაც ამის უფლებას წესდება აძლევს. საოპერაციო სალაროს გახსნა დაკავშირებულია ცენტრალური ბანკის პრეროგატივასთან. ცენტრალური ბანკი ორი კვირის განმავლობაში ამომწებს საოპერაციო სალაროს ტექნიკურად გამაგრებას, მონყოილობასა და ბანკს უგზავნის დასკვნას ოპერაციების ჩატარების დანების შესაძლებლობების შესახებ.

გადამცვლელი პუნქტის გახსნა ბანკის ბრძანების საფუძველზე ხდება. ამ ბრძანებას წინ უძღვის სერიოზული მოსამზადებელი სამუშაო, რის შემდეგაც გადამცვლელმა პუნქტმა ვალუტის გაყვლის ოპერაციები ბრძანების გამოცემიდან მერევე დღესვე უნდა დაიწყოს. პუნქტის მუშაობის დაწყებასთან ერთად ბანკმა ცენტრალური ბანკის დანებებულებას უნდა გაუგზავნოს თხოვნა აღნიშნული პუნქტის დარეგისტრირების შესახებ. იმ შემთხვევაში, თუკი გადამცვლელი პუნქტი არ შეესაბამება წაყენებულ მოთხოვნებს, ბანკი უარს იღებს მის რეგისტრაციაზე.

3.2 კომერციული ბანკების რეორგანიზაცია

კომერციული ბანკების რეორგანიზაციის გაცემა წინააღმდეგობრივია: პირველი, ზოგიერთ შემთხვევაში – დასჯის ღონისძიებაა, სხვა შემთხვევაში – მათ მიერ თავიანთი პრობლემის გადაწყვეტის ზომა. მეორე, სხვადასხვა კანონის რეორგანიზაციის ფორმების ჩამონათვალად სხვადასხვაა. შესამე, სხვადასხვა კანონში რეორგანიზაციის პირობები სხვადასხვაა, მეოთხე, ოფიციალურ დოკუმენტებში რეორგანიზაცია ერთმნიშვნელოვნად ნიშნავს იმას, თუ რა ჭკირდება მხოლოდ პრობლემურ ბანკებს.

პრობლემურ ბანკებს ეკუთვნის ის ბანკები, რომლებსაც ერთ-ერთი ნიშანი მაინც აქვთ ქვემოთ ჩამოთვლილი შემდეგი ნიშნებიდან:

1. არსებობს თუნდაც ერთი საფუძველი იმატგან, რომლებიც მითითებულია კანონში „საკრედიტო ორგანიზაციების გაკოტრების შესახებ“
2. არსებობს ბუჰალტრული აღრიცხვის წესების დარღვევისა და არასარწმუნო ანგარიშგების წარდგენის თუნდაც ერთი გამოუსწორებელი ფაქტი.
3. სისტემატურად (ბოლო ერთი წლის განმავლობაში ორჯერ და უფრო ხშირად) არ სრულდება ცენტრალური ბანკის ტერიტორიული დანესებულებების მოთხოვნები, თავის თავზე აღებული ვალდებულებები არსებული ხარვეზების გამოსწორებაზე.
4. დარღვეულია სავალდებულო რეზერვების წესი
5. დაკმაყოფილებული არაა ცალკეული კრედიტორების ფულადი მოთხოვნები.

ამ გარემოებათა გამო დაშვებულია და კანონზომიერია პრობლემური კომერციული ბანკების შეერთება და შერწყმა.

სამართლებრივი თვალსაზრისით, ორი ან მეტი იურიდიული პირის შერწყმა წარმოადგენს მათ შორის იმგვარ ურთიერთდამოკიდებულებათა პროცესს, რომლის შედეგადაც ტიტოული მათგანის უფლებები და მოვალეობები ახლად შექმნილ იურიდიულ პირს გადაეცემა. ორგანიზაციულ-ეკონომიკური თვალსაზრისით და საბანკო სექტორთან დაკავშირებით, ეს მოასწავებს ახალი ბანკის გაჩენას ადრე დარეგისტრირებული და ლიცენზირებული ორი ან მეტი ბანკის ნაცვლად, რომელთა ლიცენზიებსაც შერწყმის შედეგად აუქმებენ. ახალმა ბანკმა უნდა გაიაროს სახელმწიფოებრივი რეგისტრაცია და ლიცენზირება.

ეკონომიკური (ფინანსური) თვალსაზრისით, ბანკების შერწყმისა და მიერთების არსი ერთი და იგივეა – ბანკების გამსხვილება საბანკო კაპიტალის ცენტრალიზაციის ფორმით.

კომერციული ბანკების რეორგანიზაციის პროცესების საერთო პროცენტულ მახასიათებლებს შევვიძლია მივაკუთნოთ შემდეგი დებულებები:

1. თუკი რეორგანიზაცია გულისხმობს ახალი ბანკის შექმნას, მაშინ ცენტრალური ბანკი განიხილავს მისთვის ახალი ლიცენზიის მიცემის საკითხს. ამ დროს იგი მხედველობაში იღებს იმ ლიცენზიებს, რომელთა საფუძველზეც რეორგანიზებული ბანკები მოქმდებენ.
2. თუკი ახალი ბანკის მონაწილეები ხდებიან რეორგანიზებული ბანკების ძველი მონაწილეები და სანესდებო კაპიტალში მათი შენატანები აბსოლუტური გამოხატულებით არ იცვლება ან კლებულობს, მაშინ ცენტრალური ბანკი

დამატებით აღარ შეამონშებს, მართლზომიერად იყო თუ არა გადახდილი ეს შენატანები.

3. სარეორგანიზაციო ბანკებს რეკომენდაცია ეძლევათ, დანიშნონ აუდიტორული ფირმა (აუდიტორი), რომელსაც, კერზოდ შეეძლია მოამზადოს ანგარიშგება ბანკების მოვებისა და ზარალის შესახებ.
4. ინფორმაცია ბანკების რეორგანიზაციის შესახებ ქვეყნდება ჟურნალებში და პერიოდულ პრესაში.

არსებობს შერწყმის და მიერთების სახით ბანკების რეორგანიზაციის შემდეგი ძირითადი სტადიები:

- 1) შერწყმის და მიერთების შესახებ ხელშეკრულების მომზადება;
- 2) ცენტრალური ბანკის დანესებულებებისათვის შეტყობინების გაგზავნა მოსალოდნელი შერწყმის ან მიერთების შესახებ.
- 3) სარეორგანიზაციო ბანკების მონაწილეთა საერთო კრებები ჩატარება.
- 4) სარეორგანიზაციო ბანკების კრედიტორებისათვის შეტყობინებების გაგზავნა რეორგანიზაციის თაობაზე გადანყვეტილების მიღების შესახებ.
- 5) ბანკის რეორგანიზაციასთან დაკავშირებული დოკუმენტების წარდგენა ცენტრალური ბანკის დანესებულებაში.

პირველ სტადიაზე უნდა გადამწყდეს შერწყმის და მიერთების წესი და პირობები, თითოეული ბანკის საწესდებო კაპიტალის წილების ახალი ბანკის საწესდებო კაპიტალის წილში კონვერტაციის წესი.

მეორე სტადიაზე უფლებამოსილი პირი საერთო კრების ჩატარებამდე არაუგვიანეს 30 დღისა ატყობინებს ცენტრალური ბანკის შესაბამის განყოფილებას მოსალოდნელი რეორგანიზაციისა და ახალი ბანკის სავარაუდო ადგილმდებარეობის შესახებ, აგრეთვე მონაწილეთა საერთო კრების ჩატარების დროისა და ადგილის შესახებ.

მესამე სტადიაზე ცენტრალური ბანკის შესაბამისი განყოფილება ბანკების მოსალოდნელი რეორგანიზაციის შესახებ შეტყობინებისა და თანდართული დოკუმენტების მიღებიდან არაუგვიანეს 7 სამუშაო დღეში ნიშნავს ყველა დაინერესებული მხარის წარმომადგენელთა სამუშაო თათბირს, რომელიც ტარდება ბანკების რეორგანიზაციის შესახებ შეტყობინების მიღების მომენტიდან არაუგვიანეს 3 კვირაში. მასზე განიხილება რეორგანიზაციის მიზნები, ხერხები და მიღწევის ვადები.

მეოთხე სტადიაზე ჩატარებული თითოეული ბანკის მონაწილეთა კრების ოქმში, რომელიც ტერიტორიულ დანესებულებაში იგზავნება, განსაზღვრული უნდა იყოს შემდეგი საკითხები; შერწყმის ან მიერთების შესახებ გადანყვეტილების მიღების, აუდიტორული ფირმის (აუდიტორის) დამტკიცების, ახალი ბანკის წესდების პროექტის (შერწყმისას), ბანკის მონაწილეთა ერთობლივი საერთო კრების ჩატარების რეგლამენტის პროექტის მოწონების შესახებ.

მეხუთე სტადიაზე ცენტრალური ბანკის შესაბამისი ტერიტორიული დანესებულება ბანკების ერთობლივი საერთო კრების მიერ უფლებამოსილ პირებს გადასცემს მათგან აუკუილებელი დოკუმენტების მიღებას ადასტურებს.

გასაერთიანებელმა ბანკებმა უნდა გაარკვიონ, შერწყმა ხდება თუ მიერთება, რომელი ბანკი ხდება სათაო და რომელი – ფილიალი; რა უფლებები ექნებათ

აქციონერებს გაერთიანებულ ბანკში; რა უფლებები ექნებათ ფილიალურად გარდაქმნილ ბანკებს და ა.შ. ყველა ამგვარი მომენტი უნდა აისახოს ხელშეკრულებაში გაერთიანების (შერწყმის ან მიერთების) შესახებ.

გასაერთიანებელი ბანკების ბალანსების პირად ანგარიშებზე არსებული ნაშთები უნდა იქნება აღებული ახალი ბანკის ბალანსზე.

ბანკების შერწყმისა და მიერთების გარდა, კანონი აღიარებს მათი რეორგანიზაციის ისეთ ფორმებსაც, როგორიცაა დაყოფა და გარდაქმნა.

ბანკის დაყოფა ნიშნავს – სამართლებრივი თვალსაზრისით – მისი ყველა უფლებისა და ვალდებულების გადასვლას მის ნაცვლად წარმოქმნილ ორ ან მეტ ბანკში, ორგანიზაციულ-ეკონომიკური თვალსაზრისით კი –ადრეული ბანკის საქმიანობის შეწყვეტას, მისი ლიცენზიის გაუქმბას და მისი რეგისტრაციის აქტის ლიკვიდაციას, ხოლო მის ნაცვლად ორი ან მეტი ბანკის წარმოქმნას, რომელმაც თითოეულმა უნდა აღიაროს სახელმწიფოებრივი რეგისტრაცია და აიღოს ლიცენზია.

ბანკისაგან ბანკის გამოყოფა ნიშნავს სამართლებრივი თვალსაზრისით – მოცემული ბანკის ბაზაზე აღმოცენებულ ერთ ან რამდენიმე ახალ ბანკზე იმ უფლებებისა და მოვალეობის გადასვლა, რომლებიც ჰქონდა და ახლაც აქვს ამ ბანკს. რეგისტრაციულ-ეკონომიკური თვალსაზრისით – ადრინდელი ბანკის გვერდით კიდევ ერთი ან რამდენიმე ახალი ბანკის გაჩენა, რომლებმაც რეგისტრაციისა და ლიცენზირების პროცედურა უნდა გაიარონ.

ბანკის გარდაქმნა ნიშნავს - სამართლებრივი თვალსაზრისით – მისი ყველა უფლებისა და მოვალეობის გადაცემას სხვა ბანკზე ბანკის მიერ საკუთარი რეგისტრაციულ-სამართლებრივი ფორმის შეცვლის გამო. რეგისტრაციულ-ეკონომიკური თვალსაზრისით ადრინდელი ბანკის შენარჩუნებას მისთვის ახალი რეგისტრაციულ-სამართლებრივი ფორმით, ხელახალ რეგისტრაციას და ადრე აღებული ლიცენზიის შეცვლას მისი ტოლფასი ლიცენზიით.

3.3. კომერციული ბანკების სანაცია

კომერციული ბანკები ერთმანეთთან კონკურენციის წარმოქმნის პირობებში ხშირად აღმოჩნდებიან ხოლმე გაკოტრების საშიშროების წინაშე. კომერციული ბანკები გაკოტრების თავიდან აცილების მიზნით ატარებენ სხვადასხვა ღონისძიებებს: ბანკის ფინანსური გაჯანსაღება; ბანკის დროებითი აღმინისტრაციის დანიშვნა; ბანკის რეორგანიზაცია. ამ არადიფერენცირებული მიდგომის შესაბამისად, ის კრიტერიუმები (მიზეზები), რომელთა არსებობის შემთხვევაშიც აუცილებლად ჩაითვლება ბანკის ფინანსური გაჯანსაღება (სანაცია), პრინციპში იგივეა, რაც იმ შემთხვევებში, როცა მათში შეიძლება გაიგზავნოს დროებითი აღმინისტრაცია, ან როცა მას შეიძლება რეორგანიზება მოეთხოვოს. პრაქტიკულად ეს იმას ნიშნავს, რომ ერთი და იმავე მიზეზებიდან გამომდინარე, ცენტრალური ბანკი თავისი შეხედულებისამებრ მიიღებს გადაწყვეტილებას, თუ დასახელებული სამი ღონისძიებიდან რომლის მიმართაც მან იმ ბანკის მიმართ, რომელსაც, მისი აზრით მომეტებული ყურადღება ესაჭიროება..

ბანკის ფინანსური გაჯანსაღების პროცესის შინაარსი ძალიან ფართოდ შეგვიძლია გავიგოთ. ამ პროცესმა შეიძლება მოიცვას:

1. ბანკისათვის ფინანსური დახმარების განწვევა მისი დამფუძნებლების და სხვა პირების მხრიდან .
2. ბანკის აქტივებისა და პასივების სტრუქტურის შეცვლა
3. ბანკის ორგანიზაციული სტრუქტურის შეცვლა
ბანკისათვის ფინანსური დახმარების განწვევა შემდეგი ფორმების შეიძლება:
 1. ბანკში დეპოზიტზე ფულის განთავსება ზომიერი პროცენტით;
 2. ბანკის მიერ აღებულ კრედიტებზე თავდებობის (გარანტიების) მიცემა;
 3. ბანკის მიერ გადასახდელ თანხებზე განვადების ან გადავადების გამოყენება;
 4. ბანკის მოგების დივიდენდებისათვის გამოყენებაზე უარის თქმა და მისი გამოყენება ფინანსური გაჯანსაღებისათვის;
 5. ბანკის საწესდებო კაპიტალში დამატებითი თანხების შეტანა;
 6. ბანკისათვის ვალის პატიება;
 7. ნოვაცია და ის სხვა ფორმები, რომლების ხელს უწყობს ბანკის ფინანსური გაჯანსაღების აუცილებლობის გამოწვევი მიზეზების აღმოფხვრას.

ბანკის აქტივების სტრუქტურის ცვლილება ითვალისწინებს:

1. არალიკვიდური აქტივების ლიკვიდურით შეცვლა;
2. დანახარჯების შემცირებას, მათ შორის ბანკის მართვაზე და მისი ვალის მომსახურებაზე;
3. არაშემოსავლიანი აქტივების გაყიდვას, რომელთა გაყიდვაც ხელს არ შეუშლის საბანკო ოპერაციების შესრულებას.

ბანკის პასივის სტრუქტურის შეცვლამ შეიძლება მოიცვას:

1. საკუთარი კაპიტალის გადიდება.
2. მიმდინარე და მოკლევადიანი ვალდებულებების ხვედრითი წილის გადიდება პასივების მთლიან სტრუქტურაში.

ბანკის ორგანიზაციული სტრუქტურის შეცვლის გზებია:

1. თანამშრომელთა შემოადგენლობისა და რაოდენობის შეცვლა;
2. ცალკე არსებული სტრუქტურის შეცვლა, შემცირება და გაუქმება;
3. სხვა გზები და ხერხები.

კომერციული ბანკი და მისი დამფუძნებლები ვალდებული არიან, საკუთარი ინიციატივით მიიღონ მისი ფინანსური გაჯანსაღებისათვის საჭირო თავისდროული ზომები. შესაბამისი საფუძვლების გაჩენის შემთხვევაში ცენტრალური ბანკს, თავის მხრივ, უფლება აქვს მოსთხოვოს გამაჯანსაღებელი ზომების გატარების დანყება. იგი გააკონტროლებს კიდევ ამ ზომების განხორციელებას. ბანკის ინიციატივა უნდა გამოიხატებოდეს იმით, რომ ბანკის აღმასრულებელი ორგანოს ხელმძღვანელმა სათანადო საფუძველის წარმოშობიდან ათი დღის განმავლობაში ბანკის მართვის უმაღლეს ორგანოებს მიმართოს შუამდგომლობით ბანკის სანაციისათვის აუცილებელი ღონისძიებების განხორციელების შესახებ. მან იმავდროულად უნდა შესთავაზოს შესაბამისი ზომები და მათი გატარების ვადები, საში დღის განმავლობაში შეატყობინოს ცენტრალური ბანკს შუამდგომლობის გაგზავნის შესახებ.

ბანკის მართვის ორგანოების მიერ ფინანსურ გაჯანსაღებაზე გადამწყვეტილების გამოტანიდან არაუგვიანეს ოცი დღისა, ბანკი ვალდებულია შეიმუშაოს და ენტრალური ბანკს წარუდგინოს სანაციის გეგმა. ეს დანესებულება ვალდებულია, აკონტროლოს ბანკის მიერ სანაციის ღონისძიებების დამოუკიდებლად გატარება.

ერთი საკმარისი საფუძვლის არსებობის შემთხვევაშიც კი, ცენტრალურ ბანკს უფლება აქვს, ბანკს გაუგზავნოს მოთხოვნა სანაციის ღონისძიებების განხორციელების შესახებ, თუკი:

1. დანესებულ ვადაში ცენტრალური ბანკში გავზავნილი არაა ცნობა ბანკის მიერ ფინანსური გაჯანსაღების ღონისძიებების დამოუკიდებლად მიღების შესახებ;
2. ცენტრალური ბანკში შემოსულია ბანკის ხელმძღვანელის ზემოაღნიშნული შუამდგომლობა;
3. ცენტრალური ბანკში შემოსულია განცხადებები ბანკის ლიცენზიის განვევისა და გაკოტრებულად მისი აღიარების შესახებ, ე.ი. ბანკი ნამდვილად საჭიროებს სანაციას.

ცენტრალური ბანკის სპეციალისტებმა, უპირველეს ყოვლისა, უნდა დაადგინონ ბანკის რეალური ფინანსური მდგომარეობა, შემდეგ შეფასონ სანაციის გეგმით გათვალისწინებულ რონისძიებათა რეალურობა და ამ საფუძველზე განსაზღვრონ ბანკის გადახდისუნარიობისა და ლიკვიდობის აღდგენის შესაძლებლობები.

ბანკის რეალური ფინანსური მდგომარეობის დადგენა იწყება იმის გამოვლენით, აქვს თუ არა მას საკუთარი კაპიტალისა და ლიკვიდური აქტივების უკმარისობა და რაოდენობა. ამისათვის ბანკის საქმიანობის მაჩვენებლებს გარკვეული თანმიმდევრობით აუკუფებენ. იქნება ე.წ. საანგარიშსწორებო ბალანსი, რომლებიც მისი აქტივებისა და პასივების შეფასების შედეგების ადეკვატურად ასახვის საშუალებას იძლევა.

საკუთარი კაპიტალის უკმარისობის განსაზღვრისათვის ანგარიშობენ აქტივების დანაკარგების (გაუფასურების) დაფარვისათვის აუცილებელ თანხას, ადგენენ ვალდებულებათა იმ თანხას, რომელიც გათვალისწინებული არ იყო იმ ბალანსში. აგრეთვე იმ არასაბალანსო ვალდებულებათა თანხას (გარანტიები, თავდებობა), რომელთა გადახდის მომენტი დამდგარია, მაგრამ იგი ვერ განხორციელდა ბანკის საკორესპოდენტო ანგარიშზე სახსრების უქონლობის გამო. გამოვლინდება, რომ აქტივის საანგარისო ღირებულება ნაკლებია მის საბალანსო ღირებულებებზე, მაშინ საანგარიშსწორებო ბალანსი ამ აქტივის ღირებულებას და ბანკის მოგების თანხას სხვაობის თანხით შეამცირებენ და პირიქით.

საბოლოოდ, კაპიტალის ნაკლებობა განისაზღვრება, როგორც ეკონომიკური ნორმატივების შესრულებისათვის მინიმალურად აუცილებელი საკუთარი კაპიტალის სიდიდესა და ბანკში ფაქტიურად არსებული საკუთარი კაპიტალის სიდიდეს შორის სხვაობა.

მსოფლიო პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ მწვავე კრიზისის დროს სახელმწიფოები საგანგებო ზომებს მიმართავენ და დახმარებისგანევის სპეციალურ პროგრამებს ამუშავებენ გაჭირვებაში ჩავარდნილი ბანკებისათვის. სხირად პრობლემებს კომპლექსურადაც უდგებიან. კომპლექსში აუცილებლად შედის ის ზომები, რომლებიც აფართოებენ ცენტრალური ბანკებისა და სახელმწიფოს სხვა ორგანოების როლს

პრობლემურ ბანკებთან თანამშრომლობის საკითხებში. იგულისხმება, ერთი მხრივ, ასეთი ბანკების სახელმწიფოებრივი მხარდაჭერა, ხოლო მეორე მხრივ, გადამჭრელი ზომები თავიანთ მდგომარეობაზე და კრიზისიდან გამოსვლაზე თვით ბანკებისა და მათი მესაკუთრეების პასუხისმგებლობის გაძლიერების მიზნით.

კომერციული ბანკების ფინანსური გაჯანსაღების (სანაცის) ერთ-ერთი ღონისძიება რესტრუქტურინაციაა. ტერმინი რესტრუქტურინაცია¹ ლათინური წარმოშობისაა და რაიმე ობიექტის ან სისტემის სტრუქტურის, ე.ი. მისი ფორმისა და აგებულების შეცვლა-გაუმჯობესებას ნიშნავს. ეკონომიკურ ტერმინოლოგიაში რესტრუქტურინაციას ფართო ცნებით ყველაზე ხსირად იყენებენ, ვალების, მათ შორის საგარეო ვალების, გადახდებისა და საგადასახადო (საფაქრო) ბალანსის, ეკონომიკის კორპორაციული სექტორისა და ცალკეული ბანკების მიმართ.

საბანკო საქმიანობაში რესტრუქტურინაცია² შემდგენიარადაა განმარტებული: საკრედიტო ორგანიზაციის რესტრუქტურინაცია³ იმ ღონისძიებათა კომპლექსია, რომლებიც მიმართულია ამ ორგანიზაციის ფინანსური რყევის აღმოფხვრისა და მისი გადახდისუნარიანობის აღდგენისაკენ ამ ორგანიზაციის ლიკვიდაციის პროცედურების განხორციელებისაკენ. აღნიშნული განმარტება საჭირო წარმოდგენას არ გვაძლევს განსახილველ მოვლენაზე, რადგანაც აქ საუბარია მხოლოდ ცალკე არებულ საკრედიტო ორგანიზაციაზე და არა საბანკო სისტემაზე.

ამგვარად რესტრუქტურინაციის ერთიანი, საყოველთაოდ მიღებული განმარტება არ არსებობს, თუმცა ძირითადად რესტრუქტურინაცია უნდა განიხილებოდეს, როგორც მთლიანად საბანკო სისტემის სანაცია (გაჯანსაღება) და ამ გზით მისი გამოყვანა კრიზისის ფაზიდან.

აქედან გამომდინარე, შეიძლება ჩამოყალიბდეს შემდეგი დასკვნა:

საბანკო სისტემის რესტრუქტურინაცია მისი გლობალური სანაციის (გაუმჯობესების) მართვადი პროცესია, რომელსაც ხელს უწყობს სამრეწველო, ფულის, საგადასახადო, საბიუჯეტო და საინფორმაციო პოლიტიკაში, აგრეთვე თვით კომერციული ბანკების პოლიტიკაში მიმდინარე ცვლილებები და რომელიც ეფექტიანი, საიმედო, დინამიკურად განვითარებადი და სახალხო მეურნეობის თანამედროვე მოთხოვნილებების ადეკვატური საბანკო სისტემის ფორმირებისკენაა მიმართული.

ამ განმარტების თანახმად, ეფექტიანი, სტაბილური და ჯანსაღი საბანკო სისტემის რესტრუქტურირება საჭირო არაა. ასე, რომ რესტრუქტურინაცია მკურნალობაა, ე.ი. რესტრუქტურინაცია შეიძლება გავიგოთ, როგორც ისეთი პროცესი, რომლის შედეგადაც კონკრეტული ქვეყნის საბანკო სისტემა განვითარების თვისებრივად ახალ დონეზე უნდა ავიდეს. ისიც ამკარაა, რომ რესტრუქტურინაცია ყოველთვის ისეთი სისტემის მკურნალობაა, რომელიც კრიზისულ მდგომარეობაში აღმოცნდა და ამა თუ იმ გარემოებათა გამო აღარ შეუძლია საკუთარი ძალებით იქიდან გამოსვლა, თავის დაავადებასთან დამოუკიდებლად გამკლავება.

ყოველივე ზემოთქმულიდან უკვე შესაძლებელია ჩამოყალიბდეს საბანკო სისტემის რესტრუქტურინაციის პროცესის საერთო მიზანი – მისი აღდგენა და მოძრაობის თვისებრივად ახალ ტრანექტორიაზე გაყვანა, რომელზეც იგი კვლავ იძენს პროგრესულად განვითარების ადრე დაკარგულ პოტენციალს, კვლავ ეკონომიკის ცვალებადი რეალური სექტორის მოთხოვნილებათა ადეკვატური ხდება.

3.4. კომერციული ბანკების ლიკვიდაცია

კომერციული ბანკი, რომელიც ვეღარ ახორციელებს მასზე დაკისრებულ კანონით გათვალისწინებულ საქმიანობას და ამავე დროს აღარ ექვემდებარება რეორგანიზაციას ან სანაპიის, ექვემდებარება ლიკვიდაციას. ლიკვიდაციის ერთადერთ გზას – ლიკენზიების ჩამორთმევას ფინანსური უსახსრობის გამო – საარბიტრაჟო სასამართლოზე ბანკის თუკვიდაციის მოთხოვნით მიმართვა შესაძლოა იმ შემთხვევაშიც გახდეს საჭირო, თუ მისი ლიკენზია გაუქმეს ან გამოიწვიეს ფინანსური მდგომარეობისაგან დამოუკიდებლად (როგორც წესი, საკანონმდებლო ნორმების დარღვევის გამო), მაგრამ ლიკენზიის გაუქმებიდან ან მისი გამოწვევიდან ერთი თვის განმავლობაში ბანკში შექმნილი არაა სალიკვიდაციო კომისია.

ლიკენზიის გამოწვევა ბანკზე შემოქმედების უკიდურესი და არა უკანასკნელი ზომაა. მას იმ განსაკუთრებულ შემთხვევებში მიმართავენ, რომლებიც რეალურ საფრთხეს უქმნის თვითონ ბანკს, მის მონაწილეებს კრედიტორებსა და მენაბრებს. ასეთი შემთხვევებია:

1. კომერციული ბანკის ფინანსური გაჭირვება დროის საკმაოდ ხანგრძლივი პერიოდის მანძილზე;
2. კომერციული ბანკის მიერ კანონების, აგრეთვე ცენტრალური ბანკის მოთხოვნებისა და მითითებების სისტემატურად ან ხშირად დარღვევა;

შესაძლებელია ბანკების ლიკენზიების გაუქმების სხვა შემთხვევებიც, ისინი უკავშირდება, ჯერ ერთი ბანკის საქმიანობის შეწყვეტას მისი მონაწილეების ნებაყოფლობითი გადაწყვეტილებით და მეორე, ისეთ სარეორგანიზაციო პროცედურებს, როგორცაა შერწყმა, მიერთება, ბანკების დაყოფა და გარდაქმნა. ბანკის ლიკენზიის გამოწვევა ცენტრალურ ბანკს შეუძლია შემდეგ შემთხვევებში:

1. თუკი დადგენილია იმ ცნობების არასარწმუნოება, რომელთა საფუძველზეც ლიკენზიის გაცემა მოხდა;
2. თუკი ბანკმა ლიკენზიის გაცემის დღიდან ერთ წელზე მეტი ხნით შეაყოვნა ამ ლიკენზიით გათვალისწინებული ოპერაციების ჩატარების დაწყება;
3. თუკი ბანკმა ერთხელ მაინც ჩაატარა ისეთი ოპერაცია, რომელსაც მისი ლიკენზია არ ითვალისწინებდა;
4. თუკი ბანკს აღარ შესწევს კრედიტორების მოთხოვნების დაკმაყოფილების ან სავალდებულო გადახდების განხორციელების უნარი, ვადი შესრულების ვადის დადგომიდან ერთი თვის განმავლობაში;
5. თუკი ბანკი წლის მანძილზე დანაშაულებრივად მრავალჯერად არ ასრულებდა სასამართლოებისა და საარბიტრაჟო სასამართლოების სააღმსრულებლო დოკუმენტებში მოცემულ მოთხოვნებს მისი კლიენტების ანგარიშებიდან ფულის ამოღების შესახებ, თუმცა ფული ამ ანგარიშებზე ირიცხებოდა;
6. თუკი ბანკი წყვეტს თავის საქმიანობას, მისი მონაწილეების იმ გადაწყვეტილების საფუძველზე, რომელიც კანონის შესაბამისად და ცენტრალური ბანკის მიერ დადგენილი წესითაა მიღებული.

ლიკენზიის გამოწვევის წესი სამ ეტაპს ითვალისწინებს:

I- ეტაპი. ყოველი კონკრეტული ბანკიდან ლიცენზიის გამოწვევა ინიცირებული უნდა იყოს. ამის გაკეთება ცენტრალური ბანკში სათანადო შუამდგომლობის გაგზავნის მეშვეობით შეუძლიათ: 1) ცენტრალური ბანკის შესაბამის განყოფილებას; 2) ბანკის დროებითი აღმინისტრაციის ხელმძღვანელს; 3) მთავარი ბანკის ცენტრალური აპარატის იმ ერთ-ერთ სტრუქტურულ ქვედანაყოფს, რომელიც საბანკო ზღამხვედველობის კომიტეტის მიერ დამტკიცებულ საგანგებო ნუსხაშია შეტანილი.

II- ეტაპი. ბანკის ლიცენზიის უკან განვევის შესახებ საბოლოო გადაწყვეტილება უნდა მიიღოს ცენტრალური ბანკის საბანკო ზედამხედველობის კომიტეტმა. ამ კომიტეტის თავმჯდომარე ან მისი მოადგილე წინასწარ განიხილავს შუამდგომლობას და სანაცის ორგანიზების დეპარტამენტში გზავნის მას საჭირო მასალების მოსამზადებლად. კომიტეტის თავმჯდომარეს და მის მოადგილეს საკუთარი ინიციატივითა და სანაცის დეპარტამენტის ან ლიცენზიის უკან განვევის ინიციატორს წარდგინებით უფლება აქვთ შეწყვიტონ შუამდგომლობის განხილვა, თუკი: 1) არ არსებობს ლიცენზიის უკან გვევისთვის საკმარისი მიზეზები; 2) ბანკი ატარებს ფინანსური გატანსალების თონისძიებებს; 3) ბანკი ახდენს რეპრეზენტაციას.

ა) ლიცენზიის გამოწვევისათვის საკმარისი საფუძვლის არსებობის შემთხვევაში - ცენტრალური ბანკის ბრძანების პროექტს ბანკის ლიცენზიის გამოწვევის შესახებ.

ბ) ასეთი საფუძვლის უქონლობის შემთხვევაში - დროებითი აღმინისტრაციის ხელმძღვანელისათვის გასაგზავნი წერილის პროექტს შუამდგომლობის განხილვის შესახებ

ლიცენზიის უკან გამოწვევის შესახებ ბრძანების პროექტს ათანხმებდნენ ცენტრალური ბანკის ლიცენზირების, ზედამხედველობის, ინსპექტირების, იურიდიული, კრებისთ-ეკონომიკურ და სხვა დეპარტამენტებთან და ქვედანაყოფებთან.

III- ეტაპი. ამ ეტაპზე ცენტრალური ბანკის გადაწყვეტილება დაჰყავთ ყველა დაინტერესებულ მხარემდე.

ქვეყნის ცენტრალურ ბანკს შეუძლია მიიღოს გადაწყვეტილება იმ ბანკის ლიცენზიის გაუქმების შესახებ, რომელიც თავის საქმიანობას წყვეტს მისი მონაწილეობის გადაწყვეტილების საფუძველზე.

ბანკის ლიცენზიის გაუქმების შესახებ გადაწყვეტილება ფორმდება ცენტრალური ბანკის ბრძანებით.

იმ ბანკის ლიკვიდირება, რომლისაც ლიცენზია გაუქმეს, ხდება კანონისა და დებულებების მოთხოვნების დაცვით.

ბანკის რეგისტრაციის შესახებ ჩანაწერის გაუქმების შესახებ ცნობა უნდა გამოქვეყნდეს კომერციული ბანკის ოფიციალურ გამოცემაში.

გამოწვევის წესით ბანკისათვის ლიცენზიის ჩამორთმევის შემთხვევაში:

1. შეჩერებულად ითვლებს ბანკისვალდებულებათა შესრულების ვადა;
2. წყდება პროცენტების დარიცხვა, აგრეთვე ჯარიმებისა და ფინანსური სანქციების დარიცხვა ბანკის ვალდებულებებთან დაკავშირებით;
3. ჩერდება სააღმსრულებლო დოკუმენტების აღსრულება ქონებით ზღვევინებაზე;

4. იკრძალება ბანკის გარიგებების დადება და გარიგებებიდან გამომდინარე ვალდებულებების შესრულება.

ლიცენზიის გამონაკვეთად სალიკვიდაციო კომისიის შექმნამდე ან საკონკურსო მმართველის დანიშვნამდე პერიოდში ბანკსა და მის ფილიალებს შეუძლიათ და ევალებათ ცენტრალური ბანკის უფლებამოსილი წარმომადგენლის ზედამხედველობით განახორციელონ შემდეგი ოპერაციები:

1. დებიტორული დავალიანების გადახდევინება და მიღება;
2. ფულადი შემოსავლების მიღება წინათ ჩატარებული ოპერაციებიდან და გარიგებებიდან;
3. ბანკის საკორესპოდენტო ანგარიშზე შეცდომით გადარიცხული ფულის დაბრუნება;
4. ფასიანი ქაღალდებისა და სხვა ქონების დაბრუნება ხელშეკრულების თანახმად. აქვს მიღებული და ეს ხელშეკრულებები ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე ბანკის საქმიანობას უკავშირდება.

ლიცენზიის განვევის მომენტიდან სალიკვიდაციო კომისიის შექმნამდე აკრძალულია გარიგებების დადება და გარიგებებიდან გამომდინარე ვალდებულებათა შესრულება, გარდა შემდეგი შემთხვევებისა:

1. შრომითი ხელშეკრულებისთ ან კონტრაქტით მომუშავეთა შრომის ანაზღაურება და დახმარების მიცემა მათი მოთხოვნის შემთხვევაში;
2. კომუნალური მომსახურების, დაცვის, არენდის, კავშირგაბმულობისა და ბანკის სამსახურებრივი ნაგებობების ფუნქციონირებასთან დაკავშირებული გადახდების გადახდა.
3. ბანკის სარჩელთან დაკავშირებული სახლმწიფო ბაჟის გადახდა.

ლიცენზიაჩამორთმეულმა ბანკმა, რომელიც ჯერ კიდევ არ გაუქმებულა, განსაკუთრებული წესით უნდა გააგრძელოს ანგარიშგება. ანგარიშგების სარწმუნოებაზე პასუხს აგებენ ლიცენზიაჩამორთმეული ბანკის ხელმძღვანელი და მთავარი ბუღალტერი.

კომერციული ბანკის ლიკვიდაციის განსაკუთრებული და ყველაზე გავრცელებული ფორმაა გაკოტრება (უსახსრობა).

განმარტების თანახმად გაკოტრება (უსახსრობა) არის საარბიტრაჟო სასამართლოს მიერ აღიარებული ან მოვალის მიერ გამოცხადებული უუნარობა, სრული მოკვლობით დააკმაყოფილოს კრედიტორების მოთხოვნები ფულად ვალდებულებებთან დაკავშირებით ან შეასრულოს სავალდებულო გადახდათა მოვალეობები.

გადახდისუუნარობის მუდმივი და ხანგრძლივი მდგომარეობა შეიძლება აბოლუტურ გადახდისუუნარობაში გადაიზარდოს, რომლის დროსაც ორგანიზაციას აღარ შეუძლია თავისი გადახდისუუნარობის აღდგენა და საქმიანობის გაგრძელება მიზანშეწონილი და შეუძლებელი ხდება. ასეთი ორგანიზაცია გაკოტრებულად ცხადდება და იგი უნდა დაიხურას და გაიყიდოს კრედიტორების მოთხოვნათა დაკმაყოფილების მიზნით. ამგვარად, ეკონომიკური თვალსაზრისით, გაკოტრება არის გადახდისუუნარო ორგანიზაციის ლიკვიდაცია და მისი ქონების გაყიდვის პროცედურა.

ამ მსჯელობით, ორგანიზაციის გაკოტრება მისი გადახდისუუნარობის (უსახსრობის) კერძო შემთხვევად გვევლინება.

გაკოტრების პროცედურა ორი სახისაა: სასამართლო და არასამართლო. არასამართლო პროცედურა, თავის მხრივ, იყოფა სასამართლომდელ სანაქიად (ფინანსურ გაჯანსაღებად) და გაკოტრების ნებაყოფლობით გამოცხადებად.

გაკოტრების შესახებ საქმის განხილვა შეუძლია მხოლოდ საარბიტრაჟო სასამართლოს, ოღონდ არა საკუთარი ინიციატივით, არამედ მასში შემოსული განსაკუთრებული განცხადების საფუძველზე. განცხადებას თან უნდა ერთვოდეს შუამდგომლობა გარკვეული მოვალის კოტრად გამოცხადების შესახებ. განცხადების შეტანის უფლება აქვთ საკონკურსო კრედიტორებს:

- ა) ფულად ვალდებულებათა შეუსრულებლობასთან დაკავშირებით;
- ბ) სავალდებულო გადახდათა შეუსრულებლობასთან დაკავშირებით.

არსებობს განსხვავებული წესიც, რომლის თანახმადაც განცხადების შეტანის უფლება აქვთ:

- 1) თვითონ მოვალე ბანკს;
- 2) ბანკის კრედიტორებს იმ მოქალაქეების ჩათვლით, რომლებსაც მოთხოვნის უფლება აქვთ საბანკო ანგარიშის ნებისმიერი ხელშეკრულების მიხედვით;
- 3) ცენტრალური ბანკს;
- 4) საგადასახადო ან სხვა უფლებამოსილ ორგანოს. ჩამოთვლილ პირებს (გარდა ცენტრალური ბანკისა) უფლება აქვთ ცენტრალური ბანკს ვაუტზავნონ განცხადება ბანკის ლიკვიდაციის უკან გამოწვევის შესახებ, თუკი ისინი დაადანტურებენ, რომ ბანკში არმოჩენილია გაკოტრების ნიშნები. თუ ორი თვის განმავლობაში მიღებული არაა ცენტრალური ბანკის პასუხი, აღნიშნულ პირებს შეუძლიათ განცხადებით მიმართონ უბრალოდ საარბიტრაჟო სასამართლოს. განცხადებათა ასლებს ისინი უგზავნიან ცენტრალური ბანკს და იმ ბანკს, რომლის ბედსაც ეხება საქმე.

3.5. საბანკო საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირება

საბანკო სამართალი, როგორც სამართლის კომპლექსური დარგი, არის საკანონმდებლო და სხვა ნორმატიულ აქტებში მოცემული სამართლებრივი ნორმების ერთობლიობა, რომლებიც რეგლამენტირებას უწევენ საბანკო ურთიერთობათა სისტემას. იგი მოიცავს საკუთრივ საბანკო, სხვა კანონებისა და სამართლებრივი აქტების ნორმებს. ამის შესაბამისად ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვავოთ საბანკო კანონმდებლობა და საბანკო სამართლის კანონქვემდებარე ნაწილი.

საბანკო სამართალურთიერთობები ის საბანკო ურთიერთობებია, რომლებსაც სამართლის ნორმები არეგულირებენ და მისი მონაწილეები ასრულებენ, მათ აქვთ თავისებურებები, რომელთაგან უმნიშვნელოვანესია შემდეგი:

- ა) საბანკო სამართალურთიერთობები წარმოიშობა მხოლოდ საბანკო საქმიანობის მსგეღელობაში, რომელაც მოიცავს ურთიერთობათა სულ მცირე ორ პრინციპულ განსხვავებულ ჯგუფს: რომლებიც მხოლოდ ბანკებს ახასიათებს და რომლებიც

საერთო ბანკებისა და ნებისმიერი სხვა (არასაკრედიტო) სამეურნეო სუბიექტისათვის.

ბ) ამის შესაბამისად დასახელებულ ურთიერთობათა ერთ ნაწილს არეგულირებს სპეციალური საბანკო სამართალი, რომლიც არცერთ სხვა ურთიერთობაზე არ ვრცელდება. მათ შორე ნაწილს არეგულირებს სამართლის სხვა პირველადი დარგები.

ეს იმას ნიშნავს, რომ საბანკო სამართალს, მთლიანად და საბანკო კანონმდებლობას, კერძოდ, შეიძლება ჰქონდეს ორი მართლზომიერი განმარტება: ვინრო, ამ სიტყვის მკაცრი გაგებით – როგორც ის სამართალი (კანონმდებლობა), რომელიც უნდა არეგულიროს მხოლოდ და მხოლოდ ბანკებისათვის დამახასიათებელი ურთიერთობები; ფართო გაგებით – როგორც სამართალი, რომელიც არეგულირებს ბანკების საქმიანობის ყველა მხარეს, მათ ყველა სპეციფიკურსა და საერთო ურთიერთობას. რეალურ ცხოვრებაში პირველი საკმარისი არაა, სამაგიეროდ იგი შედის მეორეში, როგორც ბირთვი.

გ) ბანკების სამართალურუთიერთობებს ერთდროულად აქვთ საჯარო-სამართლებრივი და კერძო სამართლებრივი ხასიათი;

დ) ესაა ურთიერთობები, უპირატესად, ფულის საბაზრო მოძრაობის გამო, ფასიანი ქაღალდებისა და სავალუტო ფასეულობების მოძრაობის, აგრეთვე ისეთი ინფორმაციის გამო, რომელიც საბანკო საიდუმლოებაა;

ე) განხილულ ურთიერთობათა ერთ-ერთ მხარედ მინც ბანკი გამოდის. ცენტრალური ბანკი ამ ურთიერთობათა მხარედ მაშინაც გამოდის, როცა იგი საბანკო ოპერაციებს ასრულებს და მაშინაც, როცა თავის უფლებამოსილებათა ფარგლებში მმართველობით ზემოქმედებას ეწევა ბანკების საქმიანობაზე.

ბანკის საქმიანობა მოიცავს მის მიერ შესრულებულ ოპერაციებს და განეულ მომსახურებას, რომლებსაც გარკვეული თავისებურებები აქვთ. ეს თავისებურებებია:

1. რამდენადაც ბანკი ფულად-საკრედიტო ინსტიტუტია, იგი უმეტესად წილად ფულადი ფორმით ასრულებს ოპერაციებს და ეწევა მომსახურებას.
2. ეს ოპერაციები და მომსახურება კომერციული ხასიათისაა. ყველაზე ხშირად ბანკი თავისი მუშაობის შესრულებისათვის იღებს გარკვეულ ჯილდოს (სასესხო პროცენტის, კომისიის ფორმით)
3. ბანკის ოპერაციები და მომსახურება ნებაყოფლობით საფუძველზე აღმოცენდება. ბანკი და მისი კლიენტი თვითონ ირჩევენ ერთმანეთს და ამ დროს საკუთარ ინტერესებს ეყრდნობიან. კლიენტს უფლება აქვს, ნებისმიერ ბანკში გახსნას ანგარიში, ოღონდ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ბანკი ვალდებულია სხვა მომსახურება გაუწიოს მას (მათ შორის კრედიტების გაცემა).

საბანკო კანონმდებლობა სხვა იურიდიულ პირებს არ უკრძალავს საბანკო ოპერაციების შესრულებას, რის გამოც მიიჩნევენ, რომ ეს ოპერაციები მართლ ბანკის მონოპოლია არაა. რომელიმე ერთი საბანკო ოპერაციის შესრულების მოსურნე საკრედიტო ორგანიზაციას კანონი ავალდებულებს სათანადო ლიცენზია აიღოს ცენტრალური ბანკში და მასვე წარუდგინოს შესაბამისი ანგარიშგება. ამასთან ცენტრალური ბანკი აკონტროლებს კიდევ საკრედიტო ორგანიზაციას.

მიღებულია, რომ ბანკის მიერ შესრულებულ ოპერაციებს და განეულ მომსახურებას საბანკო პროდუქტი უწოდონ. ეს პროდუქტი მწარმოებლური ხასიათის მქონეა.

განვიხილოთ დეპოზიტური ოპერაციები, ე.ი. ბანკში ფულადი სახსრების მოთავსებიდან. კანონის თანახმად, ანაბარი არის მოცემული ქვეყნის ეროვნული ვალუტით ან უცხოური ვალუტით გამოხატული ფულადი სახსრები, რომლებსაც მოქალაქეები ათავსებენ შენახვისა და მოგების მიღების მიზნით.

აქედან გამომდინარე კეთდება დასკვნა, რომ ბანკში ფასეულობების მოთავსება ყოველთვის არაა დეპოზიტური ოპერაცია. დეპოზიტების რიში არ ხვდება ის ფულადი სახსრები, რომლებიც ანგარიშზე უძრავად დევს. ამ რესურსებზე წარმოებული ოპერაციები საანგარიშსწორებო ოპერაციების ჯგუფში შედის და სახსრების ყოველი ცალკეული თანხის გადაადგილებაზე საჭირო აღარაა სპეციალური შეთანხმება. სხვადასხვაგვარ ოპერაციებს ეკუთვნის შესანახად ფასეულობების მოთავსებაც (ხელოვნების ნიმუშები, ძვირფასეულობა და მსგავსი). დეპოზიტური არაა ბანკში ფასიანი ქაღალდების (ობლიგაციები, თამასუქები) შენახვის ოპერაცია.

ბანკის მიერ შესრულებულ დეპოზიტურ ოპერაციას დიდი ეკონომიკური მნიშვნელობა აქვს. ბანკი ანაბრებად უყრის თავს ფულს და მოძრაობის იმპულსს აძლევს მას. მოსახლეობის ხელში უმოქმედო ფული მოქმედებას იწყებს ბანკის ხელში. უქმად დებული სახსრების აკუმულაცია უზარმაზარ კაპიტალს უყრის თავს, რომლის მშვეობითაც საზოგადოებაში დამატებითი შემოსავალი იქმნება.

მწარმოებლურია საანგარიშსწორებო ოპერაციები. ბანკში ანგარიშის გახსნა ყველას შეუძლია, მაგრამ უპირავი მიზეზი არსებობს იმისა, თუ რატომ არ სურს კლიენტს ანგარიშსწორების ოპერაციების განხორციელება მოცემული ბანკის მშვეობით. ბანკიც ყოველთვის ახდენს თავისი კლიენტის შეფასებას – როგორია მისი რეპუტაცია, მოგებას მოუტანს იგი ბანკს, თუ საზრუნავს გაუჩენს მას. შემთხვევითი არაა ის, რომ საბოლოოდ ამას მოჰყვა დასპეციალება: ზოგი მხოლოდ მსხვილ კლიენტებთან მუშაობს, ზოგი წვრილთან და სარგებლობს ამ ოპერაციებით.

როდესაც ბანკი შუამავალია ფულის გადახდაში, ამ დროს იგი აჩქარებს სამეურნეო გარიგებების დამთავრებას, წარმოებისა და მიმოქცევის პროცესს. უპირატესად უნადლო ფორმით გადაიხცევის გამო ბანკები ხელს უწყობენ ნაღდი ფულის ეკონომიას, ამცირებენ მათი წარმოების ტრანსპორტირებისა და შენახვისთვის საჭირო ხარჯებს.

კლასიკური საბანკო ოპერაციაა საკრედიტო ოპერაცია. ეს ოპერაცია იმით ხასიათდება, რომ იგი უზრუნველყოფილია უძრავი ან მოძრავი ქონების საწინდრით. ბანკს უფლება აქვს ვადაზე ადრე დაიბრუნოს გაკუმული კრედიტები და მათზე დარიცხული პროცენტები, აგრეთვე განცხადებით მიმართოს საარბიტრაჟო სასამართლოს იმ მოვალეების საქმის წარმოების აღძვრის ან გაკოტრების შესახებ, რომლებიც არ ასრულებენ დავალიანების დაფარვის ვალდებულებებს. სამწუხაროდ უფრო დაწვრილებითი მარეგულირებელი ნორმები კანონში არაა. არადა საკრედიტო ოპერაციებს ხშირად აკუთვნებენ ანაბრებს, სესხებს, გარანტიებს, თავდებობას და ა. შ.

საკრედიტო ოპერაციას (ისე როგორც სადეპოზიტო და საანგარიშსწორებო ოპერაციებს) უზარმაზარი მწარმოებლური ძალა აქვს. კრედიტი, როგორც ფულადი

თანხა, ბრუნავს არა როგორც უბრალოდ როგორც ფული, არამედ როგორც კაპიტალი. ეს ნიშნავს იმას, რომ სესხმა მსესხებლის მეურნეობაში აუკლებლად უნდა წარმოქმნასახალი ღირებულება – მოგება, რომლის ნაწილსაც კრედიტორს უთმობენ. საკრედიტო ოპერაციას ხელს უწყობს პროდუქციის წარმოებისა და მიმოქცევის უწყვეტობასა და დაჩქარებას.

თანამედროვე კომერციული ბანკების საქმიანობა არ შემოიფარგლება წემოთ ჩამოთვლილი ოპერაციებით. ბანკი ასრულებს სხვა ოპერაციებსაც, მაგალითად:

1. კლიენტების სალაროთი მომსახურება;
2. ფულადი სახსრების, თამასუქების, სავადაზხდელო და საანგარიშსწორებო დოკუმენტების ინკასაცია;
3. ძვირფასი ლითონების მიღმა ანაბრებში და მათი განთავსება;
4. უცხოური ვალუტის ყიდვა და გაყიდვა;
5. საბანკო გარანტიების გაცემა;

ამ ოპერაციებმა, სადევპოზიტო, საანგარიშსწორებო და საკრედიტო ოპერაციებთან ერთად, მიიღო საბანკო სტატუსი; მათი შესრულება, კანონის თანახმად, მხოლოდ ბანკებს შეუძლიათ. არასაბანკო საკრედიტო ორგანიზაციებს უფლება დაუოგეს:

- მოახდინონ ფულადი სახსრების ინკასაცია;
შეასრულონ ვალუტის გაცვლის ოპერაციები;
მართონ კლიენტთა ფულადი სახსრები;

კანონი ბანკებს აძლევს ფასიანი ქაღალდების განთავსების, გამოწერის, ყიდვის, გაყიდვის, აღრიცხვისა და შენახვის ნებას ამ ოპერაციებს არა აქვთ საკრედიტო ოპერაციების სტატუსი.

კანონი საქმიანობის იმ სახეობებსაც ადგენს, რომელთა შესრულებაც ბანკებს აკრძალული აქვთ. ესაა სანარმოო, სავაჭრო და სადაზღვევო საქმიანობა. ასეთ აკრძალვას მრავალ ქვეყანაში მიმართავენ. გამოდის, რომ ასეთ აკრძალვას მრავალ ქვეყანაში მიმართავენ. გამოდის, რომ ბაზრის ყველა მონაწილეს პრაქტიკულად ყველა საკრედიტო ოპერაციის შესრულება შეუძლია, თანაც საკრედიტო ოპერაციები მარტო ბანკების მონოპოლია არაა და მისი შესრულება შეუძლიათ მრეწველებსაც, მოვაჭრეებსაც, მზღვევლებსაც, ხომა რ არისე ს ბანკების, როგორც ბაზრის სრულყოფილიანი სუბიექტების დისკრიმინაცია?

ეს ვითარება იმას უკავშირდება, რომ ვინაიდან ბანკები მნიშვნელოვნად ფინანსურ შესაძლებლობებს ფლობენ, ისინი თითქოს შეძლებენ „არასაბანკო“ ბიზნესის შესაბამისი სახეობის მონაპოლიზებას და ამით ზიანს მოაყენებენ საქონლისა და მომსახურების ამა თუ იმ სექტორში არსებულ ჯანსაღ კონკურენციას.

ასეთი სიტუაციიდან რამოდენიმე გამოსავალია:

- პირველი – რეგულატორების სახით სთავაზობენ ბანკებისა და სხვა სანარმოო ორგანიზაციების უფლებათა გათანაბრებას და ამ სანარმოებისა და ოპერაციებისათვის საბანკო საქმიანობის წარმოების აკრძალვას, ე.ი. საბანკო ოპერაციების გადაქცევას მარტოოდენ ბანკების მონოპოლიად. ცნობილია, რომ ბოლო პერიოდში ბანკების ბაზარი გაჯერებულია ამ ახალი სუბიექტების გამოჩენით, რომლებიც საბანკო პროდუქტებს ქმნიან, ამან კი მნიშვნელოვნად შეამცირა ბანკების მოგება. თუ

აიკრძალებოდა ამ სუბიექტების მიერ საბანკო ოპერაციების შესრულება, მაშინ კანონი ყველას ადრინდელ პოზიციებზე დააბრუნებდა, რაც არარეალურად ჩანდა. ეს შეაფერხებდა კონკურენციას, რომელსაც მრავალი დადებითი მხარე აქვს:

- შემდეგ, ბანკების საქმიანობა კი არ უნდა შეიზღუდოს, მათ უნდა მიეცეთ სამრეწველო, სავაჭრო და სადაზღვევო ოპერაციების წარმოების უფლება. ძნელი წარმოსადგენია ასეთ შემთხვევაში ბანკი დარჩება თუ არა მართლა ბანკად, ამ სიტყვის ჭეშმარიტი აზრით.

- მესამე რეცეპტი – ბანკებს მიეცეთ არასაბანკო ოპერაციების შეზღუდულად განხორციელების შესაძლებლობა. ამ გზას უკვე დაადგინნ ზოგიერთ ქვეყანაში.

თანამედროვე ბანკების საქმიანობა მართო იმით კი არ განსხვავდება ერთმანეთისაგან, აკრძალული აქვთ თუ არა მათ დამატებითი არასაბანკო ოპერაციები, არამედ იმითაც, თუ რა ზომით შეუძლიათ მათ ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე საქმიანობა, რა ზომით აქვთ მათ დართული საწარმოების კაპიტალში მონაწილეობის ნება. ბანკებისა და საბანკო საქმიანობის შესახებ კანონი, უპირველეს ყოვლისა, იქიდან გამომდის, რომ ბანკი ფასიანი ქაღალდების ბაზრის სრულყოფილი მონაწილეა და შეუძლია გამოუშვას საკუთარი ფასიანი ქაღალდები, გაყიდოს ისინი და ა. შ. მაგრამ ისევე როგორც სავალუტო ოპერაციების განხორციელების დროს, მან ლიცენზია უნდა მიიღოს.

გარკვეული ფორმაციის ფარგლებში საბანკო კანონმდებლობა ევოლუციური გზით ვითარდებოდა. დიდი გავლენა ყოველთვის სამეურნეო მოთხოვნებს ჰქონდა. ცენტრალური ბანკების საქმიანობა ისეთი კანონების შექმნას მოითხოვდა, რომლებიც მათ ამოცანებსა და სამართლებრივ სტანდარტს განსაზღვრავდა. ფულის მიმოქცევის განსაკუთრებულმა როლმა ცენტრალური ბანკის, როგორც საკომისიო ინსტიტუტის საკანონმდებლო განმტკიცება მოითხოვა, რომლის მთავარი ამოცანა სტაბილური ფულადი ერთეულის უზრუნველყოფაა. იქ სადაც სამეურნეო მშენებლობაში განსაკუთრებული ძალისხმევა იყო საჭირო და შესაბამისი ფინანსური ინსტიტუტები არ არსებობდა, კანონმდებლები მათ ქმნიდნენ საკრედიტო დაწესებულებების სახით, რომლებიც უზრუნველყოფდნენ საქმიანი აქტივობის შესაბამისი სფეროს დაფინანსებას. უძრავი ქონების ბაზრის განვითარებამ გამოიწვია იპოთეკური ბანკების ჩამოყალიბება; ეკონომიკის ამა თუ იმ დარგის გაჩენა ბადებდა სხვადასხვაგვარი სამრეწველო, სამშენებლო, სასოფლო-სამეურნეო და სავაჭრო, სავაჭრო ბანკების შექმნის იდეას. ევროპის ზოგიერთ სახელმწიფოში წარმატებით ფუნქციონირებენ საფოსტო ბანკები.

საბანკო კანონმდებლობა პირობითად სამ იარუსად შეგვიძლია დავეყოთ. პირველი იარუსი ორ ბლოკს მოიცავს. ცენტრალური (საემისიო) ბანკის შესახებ კანონებს და ცალკეული ბანკების საქმიანობის მარეგულირებელ კანონებს.

საბანკო კანონების მეორე ბლოკე აერთიანებს კომერციული ბანკების საქმიანობის მარეგულირებელ დებულებებს. ასეთი კანონები, როგორც წესი, რამდენიმეა. ეს შეიძლება იყოს ცალკეული კანონები, რომლებიც არეგულირებენ საკრედიტო და სავაჭრო ოპერაციებს, თამასუქის მიმოქცევას და ა.შ.

საბანკო კანონმდებლობის სისტემის მეორე იარუსი მოიცავს იმ კანონებს, რომლებიც არეგულირებენ საბანკო საქმიანობის სფეროში პარალელურად მოქმედ

ინსტიტუტებს: ბირჟის შესახებ, აქციებისა და ფასიანი ქაღალდების შესახებ, იპოთეკის შესახებ, რომელთა ცალკეული დებულებები ბანკებსაც პირდაპირ ეხება.

შესამე იარუსს ეკუთვნის საყოველთაო მოქმედების კანონები. ესაა, პირველ რიგში კონსტიტუცია როგორც ქვეყნის მთავარი კანონი, სამოქალაქო კოდექსი, სამეურნეო სამართალი და ა. შ. ამ კანონების დებულებებს ფუძემდებლური მნიშვნელობა აქვს ბანკისათვის. განსაზღვრავენ მისი საქმიანობის იდეოლოგიას, ეროვნულ მეურნეობაში საკრედიტო დანსებულებების ადგილს.

საბანკო საქმიანობის მარეგულირებელ კანონებს დიდი მნიშვნელობა აქვს, უპირველეს ყოვლისა თვითონ ბანკებისათვის, რადგან განსაზღვრავენ მათი ფუნქციონირების საკანონმდებლო ნორმებს. ე.წ. დერეფნებს; ნებადართული და აკრძალული ოპერაციების წრის, ლიცენზირების, პასუხისმგებლობისა და კონტროლის წესს. საბანკო კანონები თავისთავად კი არ მოქმედებენ, არამედ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ მოვლენაზე ერთგვარ გავლენას ახდენენ. ამდენად ისინი უფრო ზოგადი ხასიათის კანონებს ეყრდნობიან, რის გამოც ბანკების საქმიანობა მონესრიგებულ ხასიათს იძენს, რომელიც მთლიანად მოქმედ სისტემას ითვალისწინებს. დიდი მნიშვნელობა აქვს იმას, თუ რამდენად უკავშირდება ცენტრალური (საემისიო) ბანკის მარეგულირებელი კანონი სხვა ბანკების, უპირველეს ყოვლისა, კომერციული საკრედიტო ინსტიტუტების საქმიანობის მარეგულირებელ კანონებთან. ამასთან კომერციული ბანკები იმით არიან დაინტერესებული, რომ ცენტრალური ბანკის შესახებ კანონი ყველაზე სრული იყოს და ადგილს ტოვებდეს სუბიექტური გადაწყვეტილებებისათვის. საბანკო კანონები თამაშის წესებს ადგენენ ფულად სფეროში. იმაზე თუ რამდენად სრული და სრულყოფილია ეს კანონები, დამოკიდებულია თვითონ და ფიზიკური პირების ეკონომიკური შედეგები. აქ გასათვალისწინებელია რამდენიმე გარემოება, უპირველეს ყოვლისა კი ის, რომ კლიენტებთან ბანკის ურთიერთობები პირდაპირი ხასიათისაა, ანუ შუამავლების გარეშე მიმდინარეობს; ისინი ეხება მეტად მწვავე მატერიალს - ფულს, კრედიტს, ნაღდ და უნაღდო ანგარიშსწორებას; ეს ურთიერთობები უაღრესად სპეციფიურია საბანკო აღრიცხვის და მთლიანად, საბანკო ტექნოლოგიის თავისებურებათა გამო.

საბანკო კანონმდებლობა სხვადასხვა სუბიექტის - ბანკების, მათი კლიენტებისა და სახელმწიფოს ინტერესების გარკვეულ კონსესუსს მოიცავს. მსოფლიო გამოცდილებების პოზიციით, ეს კანონმდებლობა, მართალია ერთგვარი სტაბილურობით გამოირჩევა, მაგრამ გარკვეული მიზეზის გავლენით იგი შეიძლება შეიცვალოს და უნდა იცვლებოდეს კიდევ.

თემა 4. კომერციული ბანკის რესურსები*

4.1. კომერციული ბანკის რესურსების სტრუქტურა

კომერციული ბანკები, ისევე როგორც სამეურნეო ურთიერთობების ყოველი სუბიექტი, თავიანთი კომერციული და სამეურნეო საქმიანობის უზრუნველყოფისათვის უნდა ფლობდნენ ფულადი რესურსების გარკვეულ თანხას, ე.ი. რესურსებს. ეკონომიკური განვითარების თანამედროვე პირობებში რესურსების ფორმირების პრობლემას პირველხარისხოვრივი მნიშვნელობა აქვს. ეს იმიტომ გამოწვეულია, რომ ეკონომიკის საბაზრო მოდელზე გადასვლასთან, საბანკო საქმეზე სახელმწიფოს მონაპოლიის ლიკვიდაციასთან დაკავშირებით საბანკო რესურსების ხასიათი არსებით ცვლილებებს განიცდის. ეს იმით ახსნება, რომ მნიშვნელოვნად შეიცვალა საბანკო რესურსების საერთო-სახელმწიფოებრივი ფონდი, მისი ფუნქციონირების სფერო კი საბანკო სისტემის პირველ რგოლში – ეროვნულ (ცენტრალურ) ბანკშია თავმოყრილი. ამასთანავე, საკუთრების სხვადასხვა ფორმის მქონე სანარმოებისა და ორგანიზაციების ჩამოყალიბება დროებით თავისუფალი სახსრების ახალი მესაკუთრეების აღმოცენებას ნიშნავს, რომლებიც დამოუკიდებლად განსაზღვრავენ ფულადი სახსრების შენახვის ადგილსა და ხერხს, რაც ხელს უწყობს ფულად ურთიერთობათა სისტემაში ორგანულად შემავალი საკრედიტო რესურსების ბაზრის შექმნას.

გარდა ამისა, ბანკების საქმიანობის მასშტაბები, რასაც მათი აქტიური ოპერაციების ობიექტი განსაზღვრავს, მათ ხელთ არსებული რესურსების და განსაკუთრებით, მოზიდული რესურსების მოკულობის ერთობლიობაზეა დამოკიდებული. ეს მდგომარეობა ამწვავებს რესურსების მოზიდვისათვის ბანკებს შორის გამართულ საკონკურენციო ბრძოლას.

საკრედიტო რესურსების ბაზართან ერთად ფუნქციონირებას იწყებს ფასიანი ქაღალდების ბაზარი, სადაც ბანკები გამოდიან საკუთარი ფასიანი ქაღალდების გამყიდველებად, ან სახელმწიფო ან კორპორაციული ფასიანი ქაღალდების მყიდველებად. სადაზღვევო, ფინანსური და სხვა საკრედიტო დაწესებულებების არსებობა ააქტიურებს საკრედიტო რესურსების ბაზარზე გამართულ საკონკურენციო ბრძოლას და ამწვავებს ბანკების შიერ დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების აკუმულირების პრობლემას.

კომერციული ბანკების რესურსები საკუთარი და მოზიდული სახსრების ერთობლიობაა, რომელსაც ბანკები ფლობენ და იყენებენ აქტიური ოპერაციების განსახორციელებლად.

საერთოდ, ბანკის რესურსები ყალიბდება ბანკების მიერ პასიური ოპერაციების ჩატარების შედეგად და აისახება ბანკის ბალანსის პასივში. ბანკის რესურსებს ეკუთვნის ბანკების საკუთარი სახსრები, ნასესხები და მოზიდული სახსრები, რომელთა ერთობლიობას იყენებენ ბანკის მიერ აქტიური ოპერაციების ჩასატარებლად, ე.ი. მობილიზებული სახსრების განსათავსებლად შემოსავლის მიღების მიზნით. პასიური და აქტიური ოპერაციები მჭიდროდაა ერთმანეთთან დაკავშირებული: პასივების სტრუქტურა და ხასიათი დიდად განსაზღვრავს ბანკის მიერ აქტიური ოპერაციების ჩატარების შესაძლებლობებს, ამავდროს, დაკრედიტების სფეროში ბანკის პოლიტიკის ცვლილებას არსებითი გავლენის მოხდენა შეუძლია რესურსების ხასიათზე.

ბანკების რესურსების ფორმირების ძირითადი წყარო ბანკის კლიენტების ანბარებია, მაგრამ სხვათა კაპიტალის მონიღვისათვის აუცილებელია შესაბამისი საკუთარი კაპიტალის ჩვენება კრედიტორების იმაში დასარწმუნებლად, რომ კრიტიკულ მომენტში მათ შეუძლიათ ამ კაპიტალის იმედი ჰქონდეთ. (ცააფა, 2005:367)

კომერციული ბანკის მთელი რესურსები ჩამოყალიბების ხერხის მიხედვით იყოფა საკუთარ და ნასესხებ (მოზიდულ) სახსრებად.

კომერციული ბანკების რესურსების ძირითადი წყაროა მოზიდული სახსრები, რომლებიც მთელი საბანკო რესურსების 80%-მდე შეადგენს. დანარჩენი ბანკების საკუთარ სახსრებზე მოდის, რაც მთლიანობაში პასუხობს მსოფლიო საბანკო პრაქტიკაში ჩამოყალიბებულ სტრუქტურას. ბანკების საკუთარი სახსრების შემადგენლობაში ძირითადი წილი მოდის სხვადასხვა ფონდებზე. საკუთარი სახსრების მეორე ნაწილია მიმდინარე წლის მოგება.

კომერციული ბანკების მოზიდული სახსრების სტრუქტურისათვის დამახასიათებელია საანგარიშსწორებო და სხვა ანგარიშებზე შენახული სახსრების მაღალი ხვედრითი წილი, რომლებიც მოთხოვნამდე შენახულ დეპონიტებს შეადგენს.

საბანკო რესურსების სტრუქტურა ცალკეული კომერციული ბანკების მიხედვით მრავალფეროვნებით გამოირჩევა, რაც მათი ინდივიდუალური თავისებურებით აისახება.

4.2. ბანკის საკუთარი კაპიტალის სახეები და ფუნქციები

საბანკო რესურსების განსაკუთრებულ ფორმას – საკუთარ საშუალებებს (მთლიანი კაპიტალი) აქვს მკაცრად განსაზღვრული სამართლებრივ-ფულგებრივი საფუძველი, იგი განვითარების ფინანსურ ბაზასაც წარმოადგენს. საკუთარი სახსრები შესაძლებლობას იძლევა, ერთი მხრივ, შეანბრეთა და კრედიტორთა კომპენსაციური გადახდები განხორციელდეს ბანკის ზარალიანობისა და გაკოტრების შემთხვევაში და მეორე მხრივ, დასახული ამოცანებიდან გამომდინარე, ხელი შეუწყოს ბანკების მიერ განხორციელებულ ოპერაციების უზრუნველყოფას.

ბანკების საკუთარი (მთლიანი) კაპიტალის შემადგენლობაში შედის: საწესდებო, სარეზერვო და სხვა სპეციალური ფონდები, ასევე წლის განმავლობაში გაუნაწილებელი მოგება. ბანკის ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის მიუხედავად საწესდებო კაპიტალი ყალიბდება მის მონაწილეთა, ფიზიკურ და იურიდიულ პირთა შენატანებისაგან და ემსახურება, ათი ვალდებულებების უზრუნველყოფას. რაც შეეხება სარეზერვო ფონდს, იგი გამოიყენება ბანკის მიერ განხორციელებული ოპერაციების დროს შესაძლებელი ზარალის წარმოქმნისას. მისი სიდიდე საწესდებო ფონდთან პროცენტული თანაფარდობით განისაზღვრება, ხოლო ფორმირების წყაროდ მოგებიდან ანარიცხები გვევლინება.

საბანკო საქმიანობის ორგანიზაციის საწყისი წერტილი ბანკის საწესდებო კაპიტალია. საწესდებო კაპიტალის ჩამოყალიბება სხვადასხვაგვარად ხდება და ეს ბანკის ორგანიზაციის ფორმაცია დამოკიდებული. თუ ბანკი იქმნება როგორც საქციო საზოგადოება, მაშინ საწესდებო ფონდი ყალიბდება აქციების ნომინალური ღირებულების თანხით. მათ ავრცელებენ ან მათზე ღია ხელმოწერის გზით (ღია

სააქციო საზოგადოებად ბანკის ჩამოყალიბების შემთხვევაში) ან ყველა აქციის გავრცელებით დამფუძნებლებს შორის, სანესდებო ფონდში მათი წილის ზომის შესაბამისად (დახურული სააქციო საზოგადოების შექმნის შემთხვევაში).

თუ ბანკი შექმნილია როგორც შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება, მაშინ მას აქვს წილებად დაყოფილი სანესდებო ფონდი, რომლის ზომასაც სადამფუძნებლო დოკუმენტები განსაზღვრავს. ამასთან, ბანკის მონაწილეები მის ვალდებულებებზე პასუხს თავიანთი წილის ფარგლებში აგებენ.

კომერციული ბანკი უფლებამოსილია:

1. ფლობდეს თერაიული პირის სანესდებო კაპიტალის წილის არაუმეტეს 20%-ს, თუ ბანკის წილი არ აღემატება თვით ამ ბანკის სააქციო კაპიტალის 15%-ს.
2. შეუზღუდავი ოდენობით ფლობდეს წილს გარკვეულ საქმიანობაში, რომელიც დაკავშირებულია მხოლოდ საბანკო საქმიანობასთან.
3. საქართველოს ეროვნული ბანკის წერილობითი ნებართვით შექმნას და შეიძინოს შეილობილი სანარმოები, რომლებიც უწყვიან სხვა სახის საქმიანობას.
4. მიიღოს წილი მის მიერ გაცემული კრედიტის თანხის ასანაზღაურებლად.

ბანკის ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის მიუხედავად, მისი სანესდებო ფონდი მთლიანად მისივე მონაწილეების – იურიდიული და ფიზიკური პირების ანაბრების ხარჯზე ყალიბდება და მათი ვალდებულებების უზრუნველყოფას ემსახურება. იგი მხოლოდ ბანკის მონაწილეების საკუთარი სახსრების ხარჯზე შეიძლება შეიქმნას. სანესდებო ფონდის (კაპიტალის) შექმნა მოზიდული სახსრების ხარჯზე ნება დართული არაა. ბანკის სანესდებო ფონდის გავლიდაც მისი ორგანიზაციის ფორმის შესაბამისად ხდება. სააქციო საზოგადოებად შექმნილ კომერციულ ბანკებს სანესდებო კაპიტალს გასადიდებლად შეუძლიათ გამოიშვან დამატებითი რაოდენობის აქციები და იურიდიულ პირებისა და მოსახლეობას შორის გაავრცელოს ისინი.

ცენტრალური (ეროვნული) ბანკი კომერციულ ბანკებს პერიოდულად განუსაზღვრავს რეზერვებს, განადღებულ სანესდებო კაპიტალისა და საზედამხედველო კაპიტალის მინიმალურ ოდენობას და მათი შექმნის წესებს. კომერციულ ბანკებს ეკრძალებათ სანესდებო კაპიტალის შევსება არაფულადი ფორმით. არყერთ კომერციულ ბანკს არა აქვს უფლება შეამციროს თავისი სანესდებო კაპიტალი აქციების უკუგამოსყიდვით.

ბანკის ყოველი მონაწილე (აქციონერი) სანესდებო ფონდში მისი წვლილის პროპორციულად ყოველწლიურად იღებს ბანკის მოგების ნაწილს დივიდენდების სახით. დივიდენდების ზომას, მათი დარიცხვის წესს და რიგითობას განსაზღვრავს აქციების სახეობა და მათი გამოშვების პირობები. (ჩვეულებრივია ეს აქციები თუ პრივილეგირებული).

თუ ბანკის განკარგულებაში შემოსული მოგება საკმარისი არაა, მაშინ პრივილეჯირებულ აქციებზე დივიდენდების დარიცხვა სარეზერვო ფონდის ხარჯზე ხდება.

ყველა კომერციული ბანკი დამოუკიდებლად განსაზღვრავს საკუთარი სახსრების სიდიდეს, რაც მრავალ ფაქტორზეა დამოკიდებული.

პირველი, ცენტრალური ბანკის შესახებ კანონის შესაბამისად, საკუთარი სახსრების სიდიდეს განსაზღვრავს ბანკის აქტიური ოპერაციების ზღვრული სიდიდე. ამიტომ

გარკვეული წრის კლიენტებზე ორიენტირებულ ბანკებს ისეთი ოდენობის საკუთარი სახსრები უნდა ჰქონდეთ, რომ დანესებული ნორმატივების დარღვევის გარეშე შეძლოთ ნასესხებ სახსრებზე თავიანთი მუდმივი კლიენტების ყველა დასაბუთებული მოთხოვნის დაკმაყოფილება.

მეორე, ბანკისათვის აუცილებელი საკუთარი სახსრების ზომა მისი კლიენტების სპეციფიკაზე დამოკიდებული. მაგალითად, თუ კლიენტებს შორის მსხვილი, კრედიტ-ტევადი საწარმოები სჭარბობს, მაშინ უფრო მეტი ოდენობის საკუთარი სახსრებია საჭირო, რადგან ამ შემთხვევაში დიდი ერთ მსესხებელზე მოსალოდნელი საბანკო რისკი.

მესამე, კომერციული ბანკების საკუთარი სახსრები მათი აქტიური ოპერაციების ხასიათზე დამოკიდებული. უფრო მეტად დიდი რისკის მქონე ოპერაციებზე ორიენტაცია ბანკებისგან მოითხოვს საკუთარი სახსრების შედარებით უფრო მეტი რაოდენობის ქონას.

მეოთხე, ბანკისათვის აუცილებელია საკუთარი სახსრების ზომა დამოკიდებულია საკრედიტო რესურსების ბაზრის განვითარებაზე ცენტრალური ბანკის მიერ გატარებულ საკრედიტო პოლიტიკაზე. განვითარებული ბაზრის დროას ცენტრალური ბანკის პოლიტიკის ლიბერალიზაცია უადვილებს კომერციული ბანკს საკრედიტო რესურსების მოპოვებასა და ამცირებს მისთვის აუცილებელი საკუთარი სახსრების დონეს.

საკუთარი სახსრების ზომის გასადიდებლად ბანკი ორ მეთოდს იყენებს: მოგების დაგროვებასა და გამოშვებული აქციების რაოდენობის გაზრდას.

საწესდებო კაპიტალი ქმნის ბანკის არსებობის ეკონომიკურ საფუძველს და მისი ოურიდიული პირის ჩამოყალიბების აუცილებელი პირობაა. მისი სიდიდე რეგლამენტირებულია ცენტრალური ბანკების საკანონმდებლო აქტებით.

სარეზერვო კაპიტალი წმინდა მოგებისაგან იქმნება. იგი განკუთვნილია ბანკის საქმიანობაში გაუთვალისწინებელი დანაკარგების დასაფარავად და მისი ფუნქციონირების სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად. ამ ფონდს სავალდებულო წესით ქმნის ყველა ბანკი „სააქციო საზოგადოებისა“ და ბანკებისა და საბანკო საქმიანობის შესახებ“ კანონების შესაბამისად.

სპეციალური დანიშნულების ფონდები ყალიბდება, როგორც ბანკის განკარგულებაში დარჩენილი წმინდა მოგების განაწილების შედეგი და ასახავს წმინდა მოგების გამოყენებას გარკვეული მიზნისთვის.

ფონდში სახელწოდებით დამატებითი კაპიტალი“ შედის:

აქციების მფლობელებზე ამ აქციების ნომინალურ ღირებულებაზე უფრო ძვირად მიყიდვიდან მიღებული სახსრები, „სამისიო შემოსავალი“. ეს სახსრები აღიღებს ბანკის თავდაპირველ ღირებულებას.

უსასყიდლოდ მიღებული ქონების ღირებულება. ამ ფონდის სახსრების მოცულობა გვიჩვენებს ბანკების მატერიალური აქტივების ზრის წყაროს, გამოყენების წესები კი (შესაძლო ზარალის დასაფარავად) საშუალებას იძლევა სარეზერვო ფონდების ჯგუფს მივაკუთნოთ იგი.

ამგვარად ამ ფონდის სახსრების გამოყენება ბანკის ქონების კლებას უკავშირდება, ამიტომ არ შეიძლება ასეთი ან მისი ანალოგიური ფონდების სახსრების ბანკის დატოვება და სხვა მიზნებისათვის მათი გამოყენება, ე.ი. მათი მიჩნევა ბანკის კაპიტალად.

საბანკო საქმიანობის თეორია ერთმანეთისაგან განასხვავებებს ბანკის საკუთარი სახსრები" და ბანკის საკუთარი კაპიტალი"ს ცნებებს.

ბანკის საკუთარი სახსრები" უფრო ზოგადია და მოიცავს ბანკის საქმიანობის პროცესში ჩამოყალიბებულ მთელ პასივებს: ბანკის საწესდებო, სარეზერვო და სხვა ფონდებს, ბანკის მიერ შექმნილ მთელ რეზერვებს, აგრეთვე წინა წლების გაუნაწილებელ მოგებას და მიმდინარე წლის მოგებას. ბანკის საკუთარი კაპიტალი გაანგარიშების გზით მიღებული სიდიდეა. იგი მოიცავს საკუთარი სახსრების იმ მუხლებს, რომლებსაც, ეკონომიკური აზრით, ბანკის კაპიტალის ფუნქციის შესრულება შეუძლიათ.

ბანკის საკუთარი კაპიტალად" უნდა ჩავთვალოთ სპეციალურად შექმნილი ის ფონდები და რეზერვები, რომელთა დანიშნულებაა ბანკის ეკონომიკური სტაბილურობის უზრუნველყოფა და შესაძლო ზარალის დაფარვა, რომლებიც ბანკის განკარგულებაშია მისი ფუნქციონირების მთელი პერიოდის განმავლობაში. ბანკის კაპიტალი მოიცავს სარეზერვო და საწესდებო კაპიტალს, იმ სხვა ფონდებს, რომლებსაც გამოყენების ვადა არ გააჩნიათ. სადამფუძნებლო მოგებას, მიმდინარე და გასული წლების გაუნაწილებელ მოგებას, რომელიც ბანკის განკარგულებაშია დარჩენილი, აგრეთვე სხვადასხვა რისკის დასაფარავად შექმნილ რეზერვებს.

საბანკო კაპიტალის მიერ შესრულებული ფუნქციებია: დაკვითი ოპერაციები და მარეგულირებელი.

რადგან ბანკის აქტივების მნიშვნელოვან ნაწილს შენახვები აფინანსებენ, ამიტომაც თანხით ძალიან შეზღუდული საკუთარი კაპიტალის მთავარი ფუნქციაა შენახვითა ინტერესების დაცვა. გარდა ამისა, ბანკის კაპიტალი ამცირებს ბანკის აქტიონერების რისკს. დაკვითი ფუნქცია ნიშნავს იმის შესაძლებლობას, რომ ბანკის ლიკვიდაციის შემთხვევაში შენახვებს გადაუხდიან კომპენსაციას. კაპიტალი გაკოტრებისაგან დამცავი შავი დღის ფულია" და ახდენს მიმდინარე დანაკარგების კომპენსირებას წარმოქმნილი პრობლემის მოგვარებამდე ბანკის მმართველობის მიერ. სხვა საწარმოებისგან განსხვავებით, კომერციული ბანკის გადახდისუნარიანობის შენარჩუნებას საკუთარი კაპიტალის მხოლოდ ერთი ნაწილით უზრუნველყოფენ. როგორც წესი, ბანკი გადახდისუნარიანად ითვლება მანამ, ვიდრე ხელუხლებელი რჩება სააქციო კაპიტალი, ე.ი. ვიდრე აქტივების ღირებულება ნაკლები არაა ბანკის მიერ გამოშვებულ ვალდებულებათა და მისი აქტიონერული კაპიტალის თანხაზე.

კაპიტალი დამცავი ბალიზის" როლს თამაშობს და საშუალებას აძლევს ბანკს, თავისი ოპერაციები გააგრძელოს გაუთვალისწინებელი მსხვილი დანაკარგების შემთხვევაში. ასეთი ხარჯების დასაფარავად არსებობს ნაირგვარი სარეზერვო ფონდი, რომლებიც საკუთარ კაპიტალში შედის, სესხებზე კლიენტების მხრიდან მასობრივი არაგადახდებისას კი ზარალის დასაფარავად შესაძლოა საჭირო აქტიონერული კაპიტალის გამოყენება.

საბანკო კაპიტალის ოპერაციულ ფუნქციას მეორეხარისხოვანი მნიშვნელობა აქვს დაკვით ფუნქციასთან შედარებით. იგი მოიცავს საკუთარი სახსრების ასიგნებას მიწის, შენობების და მოწყობილობების შესაძენად, აგრეთვე ფინანსური რეზერვის შექმნას, გაუთვალისწინებელი ზარალის შემთხვევისათვის. ფინანსური რესურსების ეს წყარო შეუცვლელია ბანკის საქმიანობის საწყის ეტაპზე, როცა მისი დაფუძნებლები, პირველ რიგში მთელ რიგ დანახარჯებს ახორციელებენ. ბანკის განვითარების მომდევნო

ეტაპებზე საკუთარი კაპიტალის მნიშვნელობა ნაკლები არაა. ამ სახსრების ერთ ნაწილს ათავსებენ გრძელვადიან აქტივებში და იყენებენ ამა თუ იმ რეზერვის შექმნისათვის. მართალია ოპერაციების გაფართოებაზე განუღივლები ხარჯების დაფარვის ძირითადი წყარო დაგროვილი მოგებაა, მაგრამ სტრუქტურული ხასიათის ღონისძიების გატარების დროს (ფილიალების შექმნა, შერწყმა) ბანკები ხშირად მიმართავენ ხოლმე აქციების ან გრძელვადიანი სესხების გამოშვებას.

კაპიტალის მარეგულირებელი ფუნქციის შესრულება უკავშირდება საზოგადოების განსაკუთრებულ დაინტერესებას ბანკების წარმატებულად ფუნქციონირებით. ბანკის კაპიტალის მაჩვენებლის მეშვეობით სახელმწიფო ორგანოები ახდენენ ბანკის საქმიანობის შეფასებასა და კონტროლს. ბანკის საკუთარი კაპიტალის შესახებ არსებული ნორმები, როგორც, წესი მოიცავენ მოთხოვნებს მისი მინიმალური ზომის მიმართ, აქტივების მიმართ შეზღუდვებს და სხვა ბანკების აქტივების შექმნის პირობებს. ცენტრალური ბანკების მიერ დაწესებული ნორმატივები ძირითადად ბანკის საკუთარი კაპიტალის ზომიდან გამომდინარეობს. ფუნქციების გარკვეული კლასიფიკაციის ფარგლებში მარეგულირებელ ფუნქციას მიაკუთვნებენ სასესხო და საინვესტიციო ოპერაციების შეზღუდვის მიზნით კაპიტალის გამოყენებასაც (იმ ზომით, რომლითაც ბანკის სესხები და ინვესტიციები არსებული საკუთარი კაპიტალითაა შეზღუდული).

კაპიტალი გაკოტრებისგან დამცავი ჭავი დღის" ფულია და ახდენს მიმდინარე დანაკარგების კომპენსირებას წარმოქმნილი პრობლემების მოგვარებამდე მმართველების მიერ.

მეორე, კაპიტალი უზრუნველყოფს იმ სახსრებს, რომლებიც აუცილებელია ბანკის შექმნის, ორგანიზებისა და ფუნქციონირებისათვის, დეპოზიტების საკმარისი რაოდენობის მოზიდვამდე. ახალ ბანკს სახსრები ესაჭიროება გახსნის დღემდე – მიწის ფართის მისაღებად, შენობა-ნაგებობების აშენებისათვის, პერსონალის დაქირავებისათვის.

მესამე, კაპიტალი ხელს უწყობს ბანკის მიმართ კლიენტების ნდობის სენარჩუნებას და თავის ფინანსურ ძალაში არწმუნებს კლიენტებს.

მეოთხე, კაპიტალი უზრუნველყოფს ორგანიზაციული ზრდის, ახალი მომსახურების და პროგრამების დამუშავების, ახალი მოწყობილობისათვის საჭირო სახსრებს. ზრის პერიოდში ბანკს დამატებითი კაპიტალი ესაჭიროება მხარდასაჭერად და იმ რისკისაგან დასაცავად, რომელიც ახალი მომსახურების განვად და ახალი სიმულავრების მშენებლობას უკავშირდება. ბანკების უმრავლესობა საბოლოოდ გაცილებით აჭარბებს იმ სიმძლავრეებს, რითაც მათ დაიწყეს.

და ბოლოს კაპიტალი ბანკის ზრდის იმ რეგულატორად გვევლინება, რომელსაც გრძელვადიანი პერსპექტივის დროს შესაბამისობაში მოჰყავს ზრდა და სიცოცხლისუნარიანობა. რადგან მარეგულირებელი ინსტიტუტებიცა და საფინანსო ბაზრებიც ამას მოითხოვენ, რომ ბანკის კრედიტები და სხვა სარისკო აქტივები დაახლოებით იმავე ტემპით იზრდებოდეს როგორც კაპიტალი, ამიტომ დანაკარგების საკომპენსაციოდ ჭავი დღისათვის გადანახული ფული" იზრდება ინსტიტუციური რისკის ზრდასთან ერთად.

საბანკო კაპიტალის დასახელებული ფუნქციები გვიჩვენებს, რომ საკუთარი კაპიტალი – ბანკის კომერციული საქმიანობის საფუძველია. იგი უზრუნველყოფს ბანკის დამოუკიდებლობას და ქმნის მისი ფინანსური სიმტკიცის გარანტიას.

4.3. კომერციული ბანკის მოზიდული სახსრები

კომერციული ბანკების რესურსების მთლიან თანხაში მოზიდულ სახსრებს წამყვანი ადგილი უჭირავს. ბანკებში მათი ხვედრითი წილი 75%-მდეა. საბაზრო ურთიერთობები განვითარებასთან ერთად, მოზიდული სახსრების სტრუქტურამ არსებითი ცვლილებები განიცადა, რაც ფიზიკური და იურიდიული პირების დროებით თავისუფალი სახსრების აკუმულაციის ახალი არატრადიციული ხერხების გამოჩენამ განაპირობა.

საბანკო სისტემაში მთელი მოზიდული რესურსები მათი აკუმულაციის ხერხის მიხედვით ჯგუფდება:

1. დეპოზიტები და 2. არადეპოზიტური მოზიდული სახსრები;

კომერციული ბანკების მოზიდული სახსრების ძირითად ნაწილს შეადგენს დეპოზიტები, ე.ი. ბანკის კლიენტების – კერძო და იურიდიული პირების მიერ გარკვეულ ანგარიშებზე შეტანილი ფულადი სახსრები, რომლებსაც ისინი იყენებენ ანგარიშის რეეგმისა და საბანკო კონომიდელობის შესაბამისად.

არადეპოზიტური სახსრები ის სახსრებია, რომლებსაც ბანკი იღებს სესხის სახით ან ფულის ბაზარზე თავისი სავალთვალებების გაყიდვის გზით. საბანკო რესურსების არადეპოზიტური წყაროები დეპოზიტებისაგან იმით განსხვავდება, რომ მათ არაპერსონალური ხასიათი აქვთ, ე.ი. ბანკის კონკრეტულ კლიენტს კი არ უკავშირდება, არამედ მას ბაზარზე იძენს საკონკრეტო საფუძველზე, მეორეც ამ სახსრების მოზიდვის ინციატივა თვითონ ბანკს ეკუთვნის არადეპოზიტურ მოზიდულს სახსრებს უშეტესად მსხვილი ბანკები იყენებენ. ბანკები მათ დიდი მოცულობით იძენენ და საბითუმო ოპერაციებად მიიჩნევენ.

თანამედროვე საბანკო პრაქტიკას დეპოზიტებისა და დეპოზიტური ანგარიშების დიდი მრავალფეროვნება ახასიათებს. ამას განაპირობებს ბანკების მისწრაფება, დიდი კონკურენციის და სეგმენტირების ბაზრის არსებობის პირობებში რაც შეიძლება სრულად დააკმაყოფილონ კლიენტების სხვადასხვა ჯგუფების მოთხოვნები საბანკო მომსახურებაზე და საბანკო ანგარიშებზე მოზიდონ მათი დანაზოგები და თავისუფალი ფულადი კაპიტალი.

ეკონომიკური შინაარსის მიხედვით დეპოზიტები იყოფა:

- ვადიანი დეპოზიტები;
- დეპოზიტები მოთხოვნამდე;
- საშემნახველო ანაბრები;
- ფასიანი ქაღალდები.

დეპოზიტების კლასიფიკაცია სხვა ნიშნებითაც შეიძლება მაგალითად, ვადების მიხედვით, შეანაბრეთა სახეების, სახსრების შეტანისა და გამოტანის პირობების, გასაცემი პროცენტების და სხვა.

მოთხოვნამდე დაყვანილი დეპოზიტების სახსრების უპირატესობა მათი მფლობელობისათვის ამ სახსრების მაღალი ლიკვიდობაა. ამ ანგარიშებზე ფული შეაქვთ და გააქვთ სამეურნეო და სხვა ოპერაციების განხორციელების კვალობაზე, რომლებიც ფულადი გამოხატულებით აისახება ანგარიშებში. ძირითადი ნაკლია პროცენტის უქონლობა ან ძალიან დაბალი პროცენტი. ამგვარად, მოთხოვნამდე შეტანილი დეპოზიტური ანგარიშის თავისებურებები შეიძლება შემდეგნაირად დახასიათდეს:

ფულის შეტანა და გატანა ყოველგვარი შემზღვევების გარეშე ხორციელდება ნებისმიერ დროს;

ანგარიშის მფლობელი საკომისიოს უხდის ბანკს ანგარიშით სარგებლობისათვის;

ფულადი სახსრების შენახვისათვის ბანკი იხდის დაბალ პროცენტს ან საერთოდ არ იხდის მას.

ვადიანი დეპოზიტები და შემნახველი ანაბრები დეპოზიტური რესურსების ყველაზე უფრო მდგრადი ნაწილია. ვადიანი დეპოზიტები ფიქსირებული ვადით ბანკში შეტანილი ფულადი სახსრებია. მიღებულია მათი დაყოფა:

საკუთრივ ვადიანი დეპოზიტები;

დეპოზიტები სახსრების გატანის შესახებ წინასწარი შეტყობინებით.

ბანკებში საკუთრივ ვადიანი დეპოზიტების წილად მოდიოდა მოზიადეული სახსრების 30%.

გატანის შესახებ წინასწარი შეტყობინების მქონე ვადიან ანაბრებზე შენახვისაგან ითხოვენ სპეციალურ განაცხადს სახსრების მოხსნაზე. მასში შეტანის ვადები წინასწარაა შეთანხმებული და მითზე დამოკიდებული დეპოზიტზე გასაცემი პროცენტის სიდიდე.

ამგვარად, ვადიან ანაბარს (დეპოზიტს) აქვს უსუსტად გამსაზღვრელი ვადა. მასზე იხდიან, როგორც წესი, ფიქსირებული პროცენტს და შემოღებული აქვთ შემზღვევები ანაბრის ვადაზე გატანაზე. დათქმულ ვადაზე აღრე ანაბრის გატანის შემთხვევაში, ბანკი კლიენტს აჯარიმებს თანხით, რომელიც დეპოზიტის სიდიდემდე და მისი შენახვის ვადაზეა დამოკიდებული.

შემნახველ ანგარიშებს ფიქსირებული ვადა არა აქვთ. პერსონალური დეპოზიტური ანაბრების ყველაზე უფრო გავრცელებული სახეობაა წიგნკიანი საშემნახველო ანაბარი, რომელსაც ახასიათებს:

ფულადი სახსრების შენახვის ფიქსირებული ვადის უქონლობა;

საჭირო არაა გაფრთხილება სახსრების გატანაზე;

ანგარიშზე ფულის შეტანა-გატანის დროს წარადგენენ შემნახველ წიგნაკს, რომელშიც სახსრების მოძრაობა აისახება.

საშემნახველო ანგარიშებს მხოლოდ ფიზიკურ პირებს უხსნიან. არსებობს ფიზიკური პირებისთვის გახსნილი საშემნახველო ანაბრების განსხვავებული სახეები: ვადიანი; მომგებიანი; ფულად-ნივთობრივი მომგებიანი; მიზნობრივი, მიმდინარე; საშემნახველო ანაბრებს ბანკებისთვის ის მნიშვნელობა აქვთ, რომ მათი მეშვეობით მოხილიზდება მოსახლეობის გამოუყენებელი შემოსავლები და ისინი სანარმოო კაპიტლად გარდაიქმნება.

ვადიანი დეპოზიტებისა და საშემნახველო ანაბრების სახესვაობად ითვლება დეპოზიტური და საშემნახველო სერტიფიკატები. ასეთი სერტიფიკატი ემიტენტი ბანკის

წერილობითი დასტურია ფულადი სახსრების ანაბრის შესახებ, რომელიც ადასტურებს შეანაბრის ან მისის სამართალმემკვიდრის ფულადი სახსრებისა და მასზე დარიცხული პროცენტების მიღების უფლებას დაწესებული ვადის ამონაწერის შემდეგ. სერტიფიკატები შესაძლოა იყოს სახელობითი, წარმოდგენებზე გაცემული, გადაეცეს სხვას ან გაიყიდოს. არ შეიძლება მათი გამოყენება გაყიდული საქონლის განეული მომსახურების ღირებულების გადახდისა და ანგარიშსწორებისათვის. დეპონიტური სერტიფიკატები დიდ თანხებთანაა დაკავშირებული და მათ თურიდიული პირები იძენენ.

სამემნახველო სერტიფიკატები განკუთვნილია ფიზიკურ პირებზე მისასყიდად. ვადიანი სამემნახველო სერტიფიკატების მიმოქცევის ვადამ შეიძლება გადააჭარბოს ერთი წელს და სამ წლამდე პერიოდს შეადგენს. თუ მათი გამოშვების პირობები ცენტრალურ ბანკთანაა შეთანხმებული.

შესაძლებელია ვადიანი დეპონიტური და სამემნახველო სერტიფიკატების ვადაზე ადრე წარდგენა გასანადღებლად, თუ ეს სერტიფიკატის ყიდვის ხელშეკრულებითაა გათვალისწინებული.

საკრედიტო რესურსების მობილიზაციის ახალი ფორმაა საბანკო თამასუქები, ბანკები მხოლოდ უბრალო თამასუქებს უშვებენ. საბანკო თამასუქების უპირატესობა ისაა, რომ შესაძლებელია მათი გამოყენება შეძენილი საქონლისა და და განეული მომსახურების ანგარიშსწორებისათვის; აქვთ საკმაო მარალი ლიკვიდობა და საპროცენტო განაკვეთი; შემუდული არაა მათი გადაცემა ფიზიკური და თურიდიული პირებისათვის; აქვთ სხვადასხვა ვადა.

ცალკეული კომერციული ბანკები უშვებენ საგალუტო თამასუქებს, რაც აფართოებს უცხოური ვალუტით საკრედიტო რესურსების აკუმულირების შესაძლებლობას.

ამგვარად კომერციული ბანკების აქტიური ოპერაციების დაფინანსების ძირითადი წყაროა მოზიდიული სახსრები, რაც კომერციული ბანკებისაგან მოითხოვს აქტიური დეპონიტური პოლიტიკის გატარებას დეპონიტური ოპერაციების გაფართოებას. დეპონიტური ოპერაციების ორგანიზაციის დროს კომერციულმა ბანკმა უნდა დაიცვას ბალანსის ლიკვიდურობის წინაპირობები და გაითვალისწინოს შემდეგი მოთხოვნები:

- დეპონიტური რესურსების თანხები და ვადები შეთანხმებული უნდა იყოს დასაფინანსებელ აქტიურ ოპერაციებთან, რასაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს არასტაბილური ეკონომიკისა და ინფლაციის მაღალი დონის პირობებში;
- დეპონიტური ოპერაციები ხელს უნდა უწყობდეს მოგების მაქსიმიზაციას ან ქმნიდეს მომავალში მოგების მიღების პირობებს;
- ბანკი ხელს უნდა უწყობდეს დეპონიტური ოპერაციების მრავალფეროვნებას, დამატებით მომსახურებას ან შედავათებს სთავაზობდეს კლიენტებს დეპონიტორების წრის გასაფართოებლად.

მსოფლიო საბანკო პრაქტიკაში ფართოდ ვრცელდება რესურსების მოზიდივის არადეპონიტური წყაროები. მისი ყველაზე უფრო გაფრცელებული ფორმებია:

- სესხების მიღება ბანკთაშორის ბანარზე;
- ობლიგაციების გამოშვება

ამ ოპერაციების ძირითადი მიზანია ბანკის ლიკვიდური პოზიციის გაუმჯობესება.

თემა 5. საბანკო ოპერაციები

5.1. ბანკის პასიური და აქტიური ოპერაციები

კომერციული ბანკების მიერ ფულადი სახსრების მოზიდვა და განთავსება კრედიტის სახით მომხმარებლებზე იწოდება საბანკო ოპერაციებად. საბანკო ოპერაციების ერთობლიობა ორ ჯგუფად იყოფა – პასიურ და აქტიურ ოპერაციებად.

ბანკის პასიური ოპერაციები ისეთი ოპერაციებია რომელთა ჩატარება თავის რეალურ მფლობელობასა და განკარგულებაში არსებულ ფულად სახსრებს უზრდის ბანკს. დასახელებული რესურსები ორი კომპლექსური ნაწილისგან შედგება – ბანკის საკუთარი სახსრებისა და მოზიდული სახსრებისაგან, ამის შესაბამისად შეგვიძლია განვსაზღვროთ ბანკის საქმიანობის კონკრეტული მიმართულებები (პასიური ოპერაციის სახეები), რომლებიც იწვევენ როგორც ბანკის საკუთარი სახსრების, ისე გარედან მოზიდული რესურსების მოცულობის გადიდებას. ესენია:

1. ბანკის საკუთარი კაპიტალის დაგროვების ოპერაციებია:

- მისი სანესღებო კაპიტალის ჩამოყალიბებისა და შემდგომში გადიდების გზით (აქციების გამოშვებისა და განთავსების გზით).
- კრედიტების (სესხების) მოზიდვის გზით.

2. სასესხო სახსრების მოზიდვის ოპერაციები:

- იურიდიული და ფიზიკური პირების მიერ ბანკში დეპოზიტებისა და ანაბრების შეტანის ფორმით;
- კლიენტებს შორის ბანკის თამასუქების გავრცელების ფორმით;
- კლიენტების მიერ ბანკში გახსნილი ანგარიშსწორებისა და სხვა ანგარიშებზე სახსრების დაგროვების ფორმით;
- სხვა იურიდიული და ფიზიკური პირებისაგან კრედიტებისა და სესხების მიღების ფორმით.

ბანკის მიერ პასიური ოპერაციების წარმატებით განხორციელება მისი აქტიური ოპერაციების ჩატარების ერთ-ერთი საკმარისი პირობაა.

ბანკის აქტიური ოპერაციები ის ოპერაციებია, რომელთა შედეგადაც ბანკის თავისუფალ ფულად სახსრებს (საკუთარს თუ მოზიდულს) ან მოგების შემომტანი მიმართულებით აბანდლებენ ან ბანკის საქმიანობის საერთო პირობების უზრუნველსაყოფად იყენებენ.

ზოგადად, ბანკის შემოსავლების შემომტანი აქტიური ოპერაციების ძირითადი სახეებია:

- საკრედიტო (სასესხო) ოპერაციები – მსესხებლებზე ფულის გაცემა საბანკო კრედიტის სახით. იმ საკრედიტო ოპერაციებს, რომელთა პროცესშიც ბანკები იძენენ (ანაღლებენ) თამასუქებს ან გირაოდ იღებენ მათ, სააღრისხვო-სასესხო ოპერაციებს უწოდებენ;

- საფონდო ოპერაციები – ბანკის მიერ თავისი და კლიენტების სახსრების, როგორც წესი, მათივე განკარგულების შესაბამისად დაბანდება ფასიან ქაღალდებში ორგანიზებულ ან არაორგანიზებულ საბირჟო ბაზარზე.
- საანგარიშსწორებო ოპერაციები – ძირითადად სახსრების ჩარიცხვა კლიენტების ანგარიშებზე და სხვა პირების წინაშე არსებული ვალდებულებების გასტუმრება ამ ანგარიშებიდან.
- საინვესტიციო ოპერაციები – ბანკის მიერ თავისი სახსრების დაბანდება სხვა იურიდიული პირების აქციებისა და შიშვებში (სანესტებო კაპიტალში) იმ ერთობლივი სამეურნეო-კომერციული საქმიანობის მიზნით, რომელიც დივიდენდების სახის მოგების მიღებაზეა გათვლილი;
- საცავებისა და ბანკის საოპერაციო საღაროებში არსებული ნაღდი ფული უძრავ ქონებაზე ოპერაციების უმრავლესობა;
- ცენტრალურ ბანკში სავალდებულო რეზერვებად დეპონირებული ფული;
- კაპიტალის დაბანდება ძირითად სახსრებში და სხვა.

ბანკის აქტივების ხარისხის მნიშვნელოვანი მახასიათებელია მათი ლიკვიდობის დონე. ლიკვიდობა (ლათ Liquidus-იდან, რაც თხევადს, დინებადს ნიშნავს) ყველაზე ზოგადად არის ფასეულობებისა და აქტივების რეალიზაციის, კვლავ ფულად გადაქცევის სიადვილე და სისწრაფე. ბუნებრივია, რომ ბანკებს, ისე როგორც ეკონომიკის სხვა რგოლებს, ესაჭიროება ლიკვიდური ფორმის სახსრები, ე.ი. ისეთი აქტივები, რომლებიც ან უკვე წარმოადგენს ფულს, ან ადვილად შეუძლიათ ფულად გადაქცევა დანაკარგების მცირე რისკით ან სულაც ურისკოდ.

ბანკის მთელ აქტივებში ფულად მათი გადაქცევის შესაძლებლობისა და სისწრაფის თვალსაზრისით შემდეგნაირად აჯგუფებენ:

პირველი კლასის ლიკვიდური სახსრები – დაუყოვნებელი მზადყოფნის მდგომარეობაში მყოფი სახსრები, ე.ი. ის სახსრები, რომლებიც უკვე გვევლინება ან თითქმის გვევლინება ფულად. ამას შეიძლება მივაკუთვნოთ საღაროში არსებული და მასთან გათანაბრებული სახსრები, ცენტრალურ ბანკში და სხვა ბანკებში საკორესპონდენტო ანგარიშებზე მყოფი სახსრები. ცენტრალურ ბანკში, სავალუტო დანბეჭდვის ფონდში დეპონირებული სახსრებიც ბანკის „ცოცხალი“ ფულია, მაგრამ ბანკს მისი გამოყენება არ შეუძლია.

ლიკვიდური სახსრები – სახსრები, რომლებიც უახლოეს დროში შეუძლიათ ფულად გადაქცევა. ეს შეიძლება იყოს დასაბრუნებელი კრედიტები და ბანკის სასარგებლოდ სხვა გადასახდელები.

დაბალლიკვიდური სახსრები – აქტივები, რომლებიც პრინციპში შეიძლება რეალიზებული იყოს, მაგრამ სავარაუდოდ არც ისე სწრაფად, როგორც ის შესაძლოა ბანკს სჭირდებოდეს და თანაც ფასში მნიშვნელოვანი დაკლებით (მაგალითად, ბანკის კუთვნილი ძირითადი ფონდები).

არალიკვიდური სახსრები – აქტივები, რომელთა ფულად გადაქცევა, ეტყობა ვეღარ მოხერხდება (გადაგადაცილებული და უიმედო ვალები ბანკის მიმართ, ბანკის აქტივები, რომელთაც მყიდველები არ გამოიჩნდა).

ამკარაა, რომ ლიკვიდობის ასეთი განმარტება ვიწრო გაგებითაა, მაგრამ აუიღებელი. ამ მიდგომის ფარგლებში ბალანსის ლიკვიდობა ასე შეგვიძლია განვმარტოთ: ბანკის ბალანსი ლიკვიდურია, თუკი მისი მდგომარეობა იძლევა პასივის სასწრაფო ვალდებულებათა დატარვის (დაკმაყოფილების) შესაძლებლობას აქტივის სახსრების სწრაფად რეალიზების ხარჯზე.

ბანკი ლიკვიდურია, თუკი მისი მიმდინარე ვალდებულებების თავის დროზე დასაფარავად საკმარისია მისი ლიკვიდური სახსრების ჯამი, რომელთა მობილიზება მას სწრაფად შეუძლია სხვა წყაროებიდან.

ბანკის ლიკვიდობაზე მრავალი ფაქტორი მოქმედებს. მათგან მთავარია:

- პასივების სტრუქტურა – სასესხო სახსრების მთლიან თანხაში რაც უფრო მაღალია გარკვეული ვადით მოზიდული რესურსების ხვედრითი წილი, მით უფრო ადვილად შეუძლია ბანკს აქტივებისა და პასივებს შორის ბალანსის დაცვა ვადებისა და თანხების მიხედვით, ე.ი. მით უფრო მაღალია მისი ლიკვიდობა.
 - აქტივების სტრუქტურა – რაც უფრო მეტია პირველი კლასის ლიკვიდური აქტივების წილი მთლიან თანხაში, მით უფრო მაღალია ბანკის ლიკვიდობა.
- მოკლედ აქ ოქროს წესი ასეთია: როგორცაა პასივი, აქტივიც ისეთი უნდა იყოს:
- აქტიური ოპერაციების რისკიანობის დონე;
 - ბანკის მართვის ხარისხი.

ბანკის ლიკვიდობის გაგება არსებითად მცირედ განსხვავდება მისი გადახდისუნარიანობის გაგებისაგან და პრაქტიკულად არც კი განსხვავდება ნებისმიერი სხვა იურიდიული პირის ლიკვიდობისა და გადახდისუნარიანობის განმარტებებისგან. ამასთანავე, ლიკვიდობის მხრივ ბანკებს არ შეიძლება არ ჰქონდეთ მნიშვნელოვანი სპეციფიკა, რომელიც ბანკის მიერ საგადასახდლო სახსრების შექმნის და ამ სახსრებით სამეურნეო ბრუნვის უზრუნველყოფის უნარს უკავშირდება.

კონკრეტული ბანკის ლიკვიდობის დონე, უპირველეს ყოვლისა, თვითონ ამ ბანკის ხელმძღვანელობის კვალიფიკაციისა და პროფესიონალიზმის საქმეა. სწორედ ხელმძღვანელობაა ვალდებული და მას შეუძლია განსაზღვროს სათანადო პოლიტიკა და შეირჩიოს მოცემულ რეალურ ვითარებაში მოცემული ბანკისათვის უფრო უმჯობესი ლიკვიდობის დონე.

ლიკვიდობის შეფასების დროს ბანკებს შეუძლიათ ისარგებლონ ქვეყნის ცენტრალური ბანკის რეკომენდაციებით. (ცაავა, 2005:228)

ბანკის ლიკვიდობის მდგომარეობისა და მთლიანად საქმიანობის შესახებ სარწმუნო ინფორმაციის საჯაროდ გამოტანა ბანკის მიერ ლიკვიდობის მართვის მნიშვნელოვანი ელემენტია, რადგან ეს პოზიტიურად მოქმედებს ბანკის მონაწილეთა აზრზე და შესაბამისად, ბანკის მდგრადობაზე.

5.2. აქტივების შედგენილობა და სტრუქტურა

ბანკის აქტიური ოპერაციები საერთო ოპერაციების არსებით და განსაზღვრულ ნაწილს შეადგენენ.

აქტივების სტრუქტურა წარმოადგენს ბანკის აქტივის განსხვავებული ხარისხის მქონე მუხლების შეფარდებას საბალანსო შედგენით. ბანკის აქტივების ხარისხის განსაზღვრავს მისი აქტივების მიზანშეწონილი სტრუქტურა, სარისკო ოპერაციების მოცულობა, კრიტიკული და არასრულფასოვანი აქტივების მოცულობა და აქტივების ცვლილების ნიშნები.

კომერციული ბანკის აქტივები ოთხ კატეგორიად შეგვიძლია დავყოთ: სალაროს ნაღდი ფული და მასთან გათანაბრებული სახსრები. ფასიან ქაღალდებში განხორციელებული ინვესტიციები, სესხები, შენობები და მოწყობილობა. თითოეულ ბანკს პრობლემა უჩნდება აქტივების რაციონალური სტრუქტურის დადგენისა და მისი შენარჩუნების დროს, გარდა ამისა აქტივების სტრუქტურას დიდად განსაზღვრავს ეროვნული თავისებურებები.

ზემოთქმულიდან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ აქტივების სტრუქტურაზე დიდ გავლენას ახდენს საბანკო კანონმდებლობისა და აღრიცხვის თავისებურებები, აგრეთვე გარემო პირობები. მაგრამ თუ აქტივების შედგენილობას უფრო გამსხვილებულად დავაჯგუფებთ საბანკო საქმიანობის ძირითადი სახეობების მიხედვით, მაშინ შეიძლება შემდეგი დასკვნები გაკეთდეს:

1. ბანკის ოპერაციების აქტივებში ძირითადი ადგილი საკრედიტო ოპერაციებს უჭირავს, მათი ხვედრითი წილი 20%-დან 85%-მდე მერყეობს.
2. საბანკო აქტივებს შორის მეორე ადგილი ფასიან ქაღალდებში განხორციელებულ ინვესტიციებს უჭირავს (3%-დან 25%-მდე)
3. მესამე ადგილზეა სალაროს აქტივები (0.5%-დან 13%-მდე)
4. სხვადასხვა აქტივების ხვედრითი წილი აღრიცხვის თავისებურებებითაა განპირობებული და მოიცავს ოპერაციათა ფართო სპექტრს ძირითად კაპიტალში (შენობები და ნაგებობები) განეული დაბანდლებიდან დანყებული და ბანკის სხვადასხვა საანგარიშსწორებო ოპერაციებით დამთავრებული (2%-დან 78%-მდე) ყოველი ბანკის მიზანი უნდა იყოს აქტივების რაციონალური სტრუქტურის შექმნა.

ეს კი თავის მხრივ, დამოკიდებულია აქტივების ხარისხზე.

არსებითი მნიშვნელობა აქვს აქტივების დაყოფას ბრუტო და ნეტო (რისკისა და სხვა მუხლებისგან) აქტივებად.

ბრუტო-აქტივების სტრუქტურაა:

1. აქტივები, რომლებსაც შემოსავალი არ მოაქვთ:
ფულადი სესხები, სხვა ბანკებში გახსნილი საკორესპოდენტო ანგარიშები, ძირითადი კაპიტალი, არამატერიალური აქტივები, დებიტორები ანგარიშსწორებაში მყოფი სახსრები, საბიუჯეტო და არასაბიუჯეტო ფონდების გამოყენება, ინვესტორების დაფინანსება, კაპიტალის დანახარჯები, მიმდინარე ხარჯები, მომავალი პერიოდების ხარჯები, სავალუტო სახსრებისა და ფასიანი ქაღალდების გადაფასება, საანგარიშო წლის და წინა წლების ზარალი.

- II. შემოსავლის მომტანი აქტივები:

კლიენტებზე, ბანკებზე და მოსახლეობაზე გაცემული მოკლე, საშუალო და გრძელვადიანი სესხები, ვადადადაცილებული დავალიანება სესხებზე და პროცენტებზე, ფაქტორინგი, ლიზინგი ფასიანი ქაღალდები.

ნეტო-აქტივების სტრუქტურა:

I. აქტივები, რომლებსაც შემოსავალი არ მოაქვთ:

ფულადი სახსრები, სხვა ბანკებში გახსნილი საკორესპოდენტო ანგარიშები, ძირითადი კაპიტალი და არამატერიალური აქტივები ნარჩენი ღირებულებით, დებიტორები კრედიტორების ვადამეტების ზომით.

II. შემოსავლის მომტანი აქტივები:

მოკლე, საშუალო და გრძელვადიანი სესხები, კლიენტებზე, ბანკებზე და ფიზიკურ პირებზე გაცემული სესხების დანაკარგების დაფარვაზე შექმნილი რეზერვების გამოკლებით, ეროვნული და უცხოური ვალუტით. ფაქტორინგი და ლიზინგი ამ ოპერაციების ღირებულების გაუფასურების შემთხვევისათვის ადრე შექმნილი რეზერვის გამოკლებით. ფასიანი ქაღალდები, ამ ქაღალდების, თამასუქების, გაყინული ვალდებულებების შემთხვევისათვის შექმნილი რეზერვების გამოკლებით.

ბრუტო-აქტივებთან ნეტო-აქტივების შეფარდება წარმოდგენას გვაძლევს აქტივების ხარისხზე დამოკიდებულ.

5.3. ბანკის აქტივების ხარისხი

ბანკის აქტივების ხარისხს განსაზღვრავს მათი ლიკვიდობა, სარისკო აქტივების მოცულობა, კრიტიკული და არასრულფასოვანი აქტივების ხვედრითი წილი, შემოსავლის მომტანი აქტივების მოცულობა. იმისათვის, რომ ბანკს უნარი ჰქონდეს, ყოველდღიურად უპასუხოს თავის ვალდებულებებს, კომერციული ბანკის აქტივების სტრუქტურა უნდა შეესაბამებოდეს ლიკვიდობის ხარისხობრივ მოთხოვნებს. ამ მიზნით ბანკის მთელი აქტივები ლიკვიდობის ხარისხის მიხედვით დაფარვის ვადებზე დამოკიდებულებით იყოფა ჯგუფებად: მაღალლიკვიდურ აქტივებად, გრძელვადიანი ლიკვიდობის აქტივებად, საერთო ლიკვიდობის აქტივებად და ლითონებზე ოპერაციების მიხედვით ლიკვიდობის აქტივებად.

მაღალლიკვიდურ აქტივებს ეკუთვნის: ნაღდი ფული, ძვირფასი ლითონები, ქვეყნის ბანკში საკრედიტო ორგანიზაციების საკორესპოდენტო ანგარიშებზე არსებული სახსრები, ბანკების ის სახსრები, რომლებიც ჩეკებით ანგარიშსწორებისთვისაა შეტანილი, საკრედიტო ორგანიზაციების სახსრები საანგარიშსწორებო არასაბანკო საკრედიტო ორგანიზაციებში და არარეზიდენტ ბანკებში, მოთხოვნამდე განთავსებული დეპოზიტები, პლასტიკური ბარათების გამოყენებით ანგარიშსწორებისათვის განკუთვნილი სახსრები, რომლებიც საკრედიტო ორგანიზაციებში და არარეზიდენტ ბანკებშია განთავსებული. სახელმწიფო საგალო ვალდებულებებსა და ობლიგაციებში დაბანდებული სახსრები.

ლიკვიდურ აქტივებში შემოთხამოთვლილი მაღალლიკვიდურ აქტივების გარდა შედის ბუნებრივი ძვირფასი ქვები, საკრედიტო ორგანიზაციის მიერ გაცემული კრედიტები, დეპოზიტები და სხვა.

გრძელვადიანი ლიკვიდობის აქტივებს ეკუთვნის ბანკის მიერ გაცემული ყველა კრედიტი, განთავსებული დეპოზიტები და სახსრები (მათ შორის ძვირფასი ლითონებში), რომელთა დაფარვამდე 2 წელზე მეტია დარჩენილი და სხვა.

აქტივების რაციონალური სტრუქტურის დადგენის დროს ბანკმა უნდა შეასრულოს ლიკვიდობისადმი მოთხოვნა, ე.ი. მას უნდა ჰქონდეს საკმარისი ზომის მაღალლიკვიდური, ლიკვიდური და გრძელვადიანი ლიკვიდობის მქონე აქტივები ვალდებულებებთან მიმართებაში, ამ ვალდებულებების ვადების, თანხისა და ტიპების გათვალისწინებით. იგი უნდა ასრულებდეს ელვისებური, მიმდინარე და გრძელვადიანი ლიკვიდობის ნორმატივებს.

ელვისებურ ლიკვიდობის ნორმატივს ანგარიშობენ ბანკის მაღალლიკვიდური აქტივების თანხის შეფარდებით მოთხოვნამდე ანგარიშებით არსებულ ვალდებულებათა ჯამზე.

მიმდინარე ლიკვიდობის ნორმატივი ნარმოადგენს საკრედიტო ორგანიზაციის ლიკვიდური აქტივების თანხის შეფარდებას მის მოთხოვნამდე ვალდებულებებისა და ოცდაათ დღემდე ვადის მქონე ანგარიშების ჯამურ თანხასთან.

გრძელვადიანი ლიკვიდობის ნორმატივს ანგარიშობენ ბანკის მიმართ ერთ წელზე მეტი დაფარვის ვადით მქონე გრძელვადიანი დავალიანების (გაცემული გარანტიებისა და თავღებობის ჩათვლით) ბანკის საკუთარ სახსრებთან (კაპიტალთან), აგრეთვე დეპოზიტური ანგარიშების მიხედვით ბანკის ვალდებულებებთან, მიღებულ კრედიტებთან და ერთ წელზე მეტი დაფარვის ვადის მქონე სხვა საგალო ვალდებულებებთან შეფარდებით.

აქტივების რაციონალური სტრუქტურის უზრუნველსაყოფად ბანკმა იმაზე უნდა იზრუნოს, რომ ლიკვიდობის შესაძლებლობები ხელს არ უშლიდეს აქტივების რისკიანობისა და შემოსავლიანობის მოთხოვნის შესრულებას.

პრაქტიკულად ბანკის ყველა აქტივს გარკვეული რისკი ემუქრება. ბანკმა უნდა განსაზღვროს თავისი აქტივების რისკის დონე და ისეთ დონეზე შეინარჩუნოს იგი, რომელიც ამ მხრივ მის მიერ შემუშავებულ პოლიტიკას და მოქმედ კანონმდებლობას შეესაბამება. ბანკის აქტივების სტრუქტურის შესწავლაში შედეგების საფუძველზე შეიძლება გაანალიზდეს რისკის სხვადასხვა სახეობა. მაგ. საპროცენტო რისკი შეგვიძლია განვსაზღვროთ აქტივების სტრუქტურების საფუძველზე შემოსავლიანობიდან გამომდინარე. მაგრამ საბანკო საქმეში ძირითადი რისკი მდგომარეობს კონკრეტულ ოპერაციებზე ბანკის მიერ სახსრების დაკარგვის შესაძლებლობაში. სწორედ ამ სახეობის რისკის განსაზღვრის დროს იყენებენ აქტივების სტრუქტურის შესწავლის შედეგებს. თუ გვეჩვენება ყოველი ჯგუფის აქტივის ხვედრითი წილი მათ მტლიან თანხაში და ყოველ ჯგუფს რისკის გარკვეულ კოეფიციენტს მივანიჭებთ, შეგვიძლია განვსაზღვროთ რისკის დონე მთლიანი ბანკისათვის.

აქტივების გამოყენების ეფექტიანობის კოეფიციენტს ანგარიშობენ შემოსავლის შემობტან ანგარიშებზე არსებული საშუალო ნაშთების შეფარდებით მთელი აქტივების ანგარიშების საშუალო ნაშთებთან.

კრედიტებისათვის სადეპოზიტო ბასის გამოყენების კოეფიციენტს ანგარიშობენ კრედიტებზე საშუალო დავალიანების შეფარდებით სადეპოზიტო ანგარიშების საშუალო ნაშთთან.

ყველა ეს მაჩვენებელი საშუალებას გვაძლევს გავაანალიზოთ ბანკის საკრედიტო პოლიტიკა, აქტივების სტრუქტურის რაციონალურობა, აქტიური ოპერაციების რისკის ხარისხი და მათი გავლენა ბანკის ლიკვიდობაზე, შემოსავლიანობასა და რენტაბელობაზე.

საკრედიტო დაბანდების გარდა ბანკის აქტივში არის სხვა მუხლებიც, რომლებიც აქტიურის და მოგება მოაქვთ. ესაა სახელმწიფო და არასახელმწიფო ფასიან ქალაქობებში და უცხოური ვალუტით ოპერაციებში განხორციელებული დაბანდებები.

აქტივების რაციონალური სტრუქტურის ანალიზის განმაზოგადებელი მაჩვენებელია შემოსავლის მომტანი აქტივების შეფარდება აქტივების მთელ თანხასთან.

5.4. საბანკო საქმიანობის რისკები

საფინანსო რისკები უნდა გავიგოთ, როგორც შემოსავლების კლების შემცირებისა და დანაკარგების გაჩენის რეალური შესაძლებლობა ნებისმიერი იმ ფაქტორის (მათ შორის არასწორი მოქმედების) შედეგად, რომლებიც ეკონომიკური სუბიექტის საქმიანობის პირობებსა და შედეგებზე მოქმედებს.

რისკი ყოველგვარი კომერციული საქმიანობის, მათ შორის საბანკო საქმიანობის, განუყოფელი ნაწილია. ამიტომ ბანკი ამუბინებს, თავი არიდოს რისკს და თუ ეს შეუძლებელია, მაშინ მინიმუმამდე დაიყვანოს იგი. ამ ზოგადი მიდგომის ფარგლებში ბანკები ირჩევენ ყველაზე ნაკლებად სარისკოს და აუცილებლად ადარებენ ერთმანეთს მოსახდენი მოვლენის რისკს და, ერთი მხრივ იმისათვის საჭირო ხარჯებს, რომ ამ მოვლენის ნეგატიური შედეგები მინიმუმამდე იქნეს დაყვანილი, ხოლო, მეორე მხრივ, ამ შესაძლო მოგებას, რომელიც მათ შეიძლება მიიღონ, თუკი ეს მოვლენა არ მოხდა. ამასთან დიდი მნიშვნელობა აქვს იმის გათვალისწინებას, რომ რისკის დონეზე მკვეთრად და ერთმნიშვნელოვნად არაა დამოკიდებული მოსალოდნელი მოგების (შემოსავლის) დონე. შესაძლებელია ისეთი შემთხვევების არსებობა, როდესაც მაღალი მოსალოდნელი მოგება სწორხაზოვნად უკავშირდება მაღალ რისკს. მაგრამ გაკილებით ხშირია ის შემთხვევები, როდესაც ეს დამოკიდებულება არ შეინიშნება.

ბანკისათვის არსებითი რისკების ფაქტორები საზოგადოდ ორ ჯგუფად იყოფა: შიდა და გარე ფაქტორებად.

რისკების შიდა ფაქტორები ბანკების საქმიანობის შედეგად ჩნდება და დამოკიდებულია მათ მიერ ჩატარებული ოპერაციების ხასიათზე, შრომისა და წარმოების ორგანიზაციაზე, თვით ბანკების მიერ თავიანთი საქმიანობის ყველა მხარის მართვაზე. ასეთი ფაქტორებია:

- ბანკის პასივების, აქტივებისა და საკუთარი კაპიტალის მეტ-ნაკლებად არაეფექტური სტრუქტურა
- ბანკის ხელმძღვანელობის მიერ შემუშავებული მეტ-ნაკლებად არაეფექტური სტრატეგია და პოლიტიკა, მათ შორის – რისკების ზომისა და ხარისხის არასწორი შეფასებები, მკდარი გადაწყვეტილებები და სხვა;
- ბანკის თანამშრომელთა არასაკმარისი პროფესიონალიზმი;

- ბანკის საინფორმაციო, ფინანსური და სხვა უსაფრთხოების მეტ-ნაკლებად არასაკმარისი უზრუნველყოფა;
- ბანკის თანამშრომელთა მხრიდან თაღლითობისა და ბოროტმოქმედების აღკვეთის სრული გარანტიის უქონლობა და სხვა.

საბანკო რისკების გარე ფაქტორები ის პოტენციური, არასასურველი მოვლენაა, რომლებიც ბანკის გარეთ არსებულ სივრცეში ხდება და მის საქმიანობაზე არაა დამოკიდებული. ასეთი ფაქტორებია:

- პოლიტიკური;
- სოციალური;
- სამართლებრივი (სამართლებრივი ნორმების უქონლობა, მათი გამკაცრება და დარღვევა);
- საერთოეკონომიკური და ფინანსური;
- კონკურენტული (ფინანსური ბაზრის მონაწილეთა მხრიდან ზენოლა);
- სტიქიური უბედურებები, აგრეთვე ძარცვა, ხანძარი და სხვა.

მოცემული მეურნე სუბიექტისათვის არ არსებობს შიდა და გარე რისკები. შიდა და გარე შეიძლება იყოს მხოლოდ რისკების ფაქტორები (მიზეზები).

საბანკო რისკები არც თუ ისე მრავალგვარია. მათგან ძირითადია:

უპირველეს ყოვლისა არსებობს საკრედიტო რისკი. ბანკები გასცემენ კრედიტებს და სამაგიეროდ იღებენ ფასიან ქალაქებს, რომელიც მეტი არაფერია, თუ არა გადახდის დაპირება. თუ მსესხებლები მთლიანად ან ნაწილობრივ ვერ იხდიან დაპირებულ პროცენტებს და კრედიტის თავდაპირველ თანხას, ეს იწვევს ზარალს, რომელსაც საბოლოოდ შეუძლია შეამციროს ბანკის კაპიტალი.

საბანკო საქმიანობაში მნიშვნელოვნად დიდია არალიკვიდობის რისკი – საკმარისი რაოდენობით ლიკვიდური სახსრების გარეშე დარჩენის საშიშროება, როდესაც ისინი აუცილებელია ანაბრებიდან ფულის გასაცემად ან საიმედო კლიენტებისათვის კრედიტების მისაცემად. თუ ბანკი დროულად ვერ მოახერხებს ნაღდი სახსრების პოვნას იგი ბევრ კლიენტს დაკარგავს, მისი მფლობელების მოგება კი შემცირდება, თუ ნაღდი სახსრების დეფიციტი მუდმივია, ამან შეიძლება გამოიწვიოს ბანკიდან ანაბრების მასობრივად გამოტანა, საბოლოოდ კი მისი გაკოტრება.

ბანკების რისკი მათ მარჯვას ეხება (მარჯა არის სხვაობა ბანკის მიერ გაცემული კრედიტები საპროცენტო განაკვეთსა და ანაბრებზე გაცემულ პროცენტს შორის). საპროცენტო რისკი იმის საშიშროებაა, რომ შემცირდება მოგების მომტანი აქტივების შემოსავლიანობა, ან მნიშვნელოვნად მოიმატებს პროცენტების გაცემაზე განეული ხარჯები და თანაც შემცირდება ბანკის შემოსავლებისა და ხარჯებს შორის სხვაობა, ე.ი. წმინდა მოგება.

ბანკის მოსამსახურის ან მმართველის მიერ დამუშავებული ცდომილებას ან გაფლანგვას შეუძლია არსებითად დაასუსტოს ბანკი, ზოგჯერ კი გაკოტრებამდეც მიიყვანოს იგი, რაც ბოროტად გამოყენების რისკადაა ცნობილი.

ბუნებრივია, ბანკები სხვადასხვა ხერხებს მიმართავენ აღნიშნული მრავალსახოვანი რისკებისაგან თავის დასაცავად. პრაქტიკაში არსებობს რამდენიმე თავდაცვის საშუალება, რომელთა იმედიც შეუძლიათ ჰქონდეთ ბანკის მფლობელებს

თავიანთი დანქებულებეთა ფინანსური პოზიციების შესანარჩუნებლად. მათში გამოყოფენ ხარისხის მართვას. დივერსიფიკაციას, დეპოზიტების დაზღვევას და საკუთარ კაპიტალს.

ხარისხის მართვა დაცვის ერთ-ერთი არსებული ხერხია. იგი არის პირველხარისხოვანი მმართველთა უნარი, მანამდე გადაჭრან წარმოქმნილი პრობლემები, ვიდრე ისინი სერიოზულ სირთულეებს შეუქმნის ბანკებს.

ბანკის სახსრების მიღების წყაროებისა და გამოყენების მიმართულებების დივერსიფიკაციაც რისკის შემცირების ერთ-ერთი ხერხია. ბანკები ცდილობენ გამოიყენონ რისკის შემამცირებელი დივერსიფიკაციის ორი ტიპი – პორტფელური და გეოგრაფიული. პორტფელის დივერსიფიკაცია ნიშნავს ბანკის კრედიტებისა და დეპოზიტების განაწილებას კლიენტთა ფართო წრის შიგნით. გეოგრაფიული დივერსიფიკაცია ნიშნავს კლიენტების მობილვას სხვადასხვა გეოგრაფიული რაიონებიდან ან განსხვავებული ეკონომიკის პირობების მქონე ქვეყნებიდან. დივერსიფიკაციის ეს ფორმები ყველაზე ეფექტიანად ამცირებენ საბანკო რისკს. როდესაც სხვადასხვა კუთხის კლიენტებისგან მიღებული შემოსავლები სხვადასხვა მიმართულებით იცვლება დროში.

რისკისგან თავის დაცვის კიდევ ერთი მეთოდია დეპოზიტების დაზღვევა. იგი იმ მენაბრებს იცავს, რომლებსაც არცთუ დიდი თანხა აქვთ სახელმწიფოს მიერ დაზღვეულ ნებისმიერ ბანკში. ამ მიზნით შექმნილია სადაზღვევო კორპორაცია, რომლის დანიშნულებაცაა საბანკო სისტემის მიმართ საზოგადოების ნდობის შენარჩუნება. მართალია მან გაკოტრება ვერ აღკვეთა, მაგრამ შეაჩერა სახსრების მასობრივი გამოტანა რომელიმე გაკოტრებული ბანკის მეზობელი ბანკებიდან. გარდა ამისა, მას აქვს ბანკების შემონაშენისა და არაკანონიერ მოქმედებათა აკრძალვის უფლებამოსილებანი. ეს ამცირებს რისკს, რომელსაც თავის თავზე იღებენ ბანკის მმართველები და აქციონერები.

ბანკს უფლება აქვს გამოიყენოს მფლობელთა საკუთარი კაპიტალი რისკის შესამცირებლად, თუ ყველა დამცავი ხერხი ამონურულია. მის ხარჯზე კომპენსირდება წარუმატებელი კრედიტებისა და ფასიან ქალაქობებში დაბანდებული ინვესტიციებისაგან, აგრეთვე დანაშაულობებისა და მმართველური შეცდომებისგან მიღებული დანაკარგები. ამგვარად რაც უფრო მაღალია გაკოტრების რისკი (რომელი მიზეზიდანაც არ უნდა მოდიოდეს ეს საფრთხე), მით უფრო მეტი საკუთარი კაპიტალი უნდა ჰქონდეს ბანკს.

საბანკო რისკების დონეს სამი ცნებით განსაზღვრავენ:

1. სრული რისკი გულისხმობს ბანკის მიერ ოპერაციებში დაბანდებული სახსრების ტოლ ან მასთან შესადარის დანაკარგებს. მაგალითად საიჯვო, უიმედო ან დაკარგულ კრედიტს სრული რისკი ახასიათებს. ამ ოპერაციიდან ბანკი მოგებას არ იღებს, თვითონ ოპერაცია კი დაუშვებელი რისკის ზონაშია მოქცეული.
2. ზომიერი რისკი შეესაბამება ბანკის მიერ ოპერაციის ჩატარებაზე დახარჯული თანხის მცირე ნაწილს (30%-მდე) დანაკარგს, ე.ი. თუკი ბანკს თავის დროზე ვერ დაუბრუნებენ გაყვებული კრედიტის ან მასზე გადასახდე; პროცენტს, თუმცა ეს იმ პირობით, რომასეთი ოპერაციის ჩატარება მაინც იმაზე მეტ მოგებას

მოიტანს, ვიდრე ბანკის მიერ განცდილი დანაკარგის დასაფარავადაა საჭირო. ამ შემთხვევაში მიაჩნიათ, რომ ოპერაცია დასაშვებია რისკის ზონაში იმყოფება.

3. დაბალი რისკი – მაღალი ან ჩვეულებრივი მოგების მიღების შესაძლებლობას აძლევს ბანკს პრაქტიკულად დანაკარგების გარეშე.

შესაძლებელია რისკების დაყოფა შემდეგნაირადაც:

- ღია, რომლის თავიდან აცილება ან მინიმუმამდე დაყვანა შეუძლებელია ან ძნელია.

- დახურული, რომლის თავიდან აცილება ან მინიმუმამდე დაყვანა ადვილია ნებისმიერ შემთხვევაში უნდა ხდებოდეს რისკების თვისობრივად განსაზღვრა (იდენტიფიცირება) და რაოდენობრივად შეფასება. მათი ანალიზი და შეფასება მნიშვნელოვანწილად ეყრდნობა იმის გარკვევის სისტემატურ სტატისტიკურ მეთოდს, რომ ბანკისათვის არსებითი მნიშვნელობის მქონე რომელიმე მოვლენები ახლო მომავალში მოხდება. ამ აღბათობას ჩვეულებრივ პროცენტებით გამოხატავენ.

რისკების გაანგარიშების დროს იყენებენ შემდეგ მეთოდებს:

სტატისტიკურს – შეძლებისდაგვარად მეტი პერიოდის სტატისტიკური მწკრივების ანალიზს ბანკისათვის დასაშვები და მიუღებელი რისკის ზომების განსაზღვრის მიზნით. ამ მეთოდს, რომელსაც ბანკის სრულიად სხვადასხვა რისკების შეფასების დროს იყენებენ, საფუძვლად უდევს დანაკარგების წარმოქმნის ალბათობათა შედარებები მათი ფაქტური წარმოქმნის სიხშირესთან.

ექსპერტთა შეფასებათა მეთოდს – მასში შედის ექსპერტთა მოსაზრებების შეგროვება და ანალიზი, განმაზოგადებელი რეიტინგული შეფასების (კოაფიციენტების) შედგენა და მათი დაკავშირება გარკვეულ რისკის ზონებზე.

ანალიტიკურს – გამოვლენილი რისკების ზონების გადრმავებულ ანალიზს ბანკის თითოეული ოპერაციის ან მათი ერთობლიობისათვის დასაშვები რისკების ოპტიმალური ღონეების დადგენის მიზნით.

ყოველი ბანკი უნა ფიქრობდეს თავისი რისკების (დანაკარგების) მინიმუმაციაზე, ანუ მათ მართვაზე. ეს სამუშაო მოიცავს: ა) რისკების განჭვრეტა და იდენტიფიცირებას; ბ) მათი სავარაუდო სიდიდეებისა და შედეგებისა განსაზღვრას; გ) დანაკარგების თავიდან აცილებას ან მათ მინიმუმამდე დაყვანისაკენ მიმართული ღონისძიებების შემუშავებასა და რეალიზებას. ყოველივე ეს მაშინაა შესაძლებელი, თუკი ბანკს გააჩნია: პირველი რისკების მართვის გაანგარიშებული საკუთარი პოლიტიკა, რომელიც მას შაშუალებას მისცემს თანმიმდევრულად გამოიყენოს განვითარების ყველა არსებული შესაძლებლობა და იმავდროულად, დასაშვებ და კონტროლირებად ღონეზე შეინარჩუნოს რისკები და მეორე, რისკების დაკვირვებისა და მათი მართვის ორგანიზაციული მექანიზმი. აღსანიშნავია, რომ რისკების თავიდან აცილებისა და მათი მინიმუმამდე დაყვანის მეთოდები საკმაოდ ბევრია.

თუ რისკების მთლიანად აღმოფხვრა ვერ ხერხდება, მაშინ ამოქმედდება ყველა შესაძლებელი ხერხიდან ბოლო ხერხი – დანაკარგების ანაზღაურება, რომელშიც შედის:

- ბანკში შექმნილი სარეზერვო ფონდის სახსრების გამოყენებით;
- დაუბრუნებელ კრედიტებზე პროცენტების დარიცხვის შეწყვეტა;
- რისკის სათანადო თანხების ჩამოწერა ზარალის ანგარიშზე.

რაც შეეხება რისკების მართვის შიდასაბანკო ორგანოებს, შესაბამისი უფლებამოსილებებით აღჭურვილია:

- ბანკის მმართველობა;
- საკრედიტო კომიტეტი;
- აქტივებისა და პასივების მართვის კომიტეტი;
- ფუნქციური ქვედანაყოფები და მათი ხელმძღვანელები.

5.5. ბანკის საიმედოობა

კომერციული ბანკების წარმატებული საქმიანობა დამოკიდებულია პასიურ ოპერაციებზე, ანუ კლიენტთან დადებითი იმიჯის შექმნით, რაც დაკავშირებულია ბანკის მდგრადობასთან (ფინანსურ საიმედოობასთან).

ზოგადად, ფინანსური საიმედოობა, ესაა მიმდინარე საფინანსო-ეკონომიკური მდგომარეობისადა ახლო მომავალში მისი პერსპექტივების კომპლექსური მახასიათებელი. მას იღებენ ბანკის ოფიციალური გამოქვეყნებული ინფორმაციის მეტ-ნაკლებად პროფესიული დისტანციური ანალიზის საფუძველზე. ბანკის ეს შეფასება, ჩვეულებრივ ბალებითაა მოცემული, ან შესაბამისი მაჩვენებლების წარმატებულ დონეებთანაა შედარებული. ამ დროს მაჩვენებელთა სხვადასხვა ნაკრებს იყენებენ. მაგალითად, ფართოდაა გავრცელებული ისეთი მიდგომა, რომლის დროსაც ბანკის საიმედოობაზე იმით უფრო მსჯელობენ თუ როგორ იცვლება ყოველი კონკრეტული ბანკისათვის გაანგარიშებული მაჩვენებლები; კაპიტალის საკმარისობა, აქტივების ხარისხი, ლიკვიდობა, მართვის ხარისხი, შემოსავლიანობა. ასეთი მიდგომის შესაბამისად, ბანკს საიმედოდ მიიჩნევენ მაშინ, თუკი მისი მაჩვენებლების ინდივიდუალური მნიშვნელობები აკმაყოფილებს ნორმატიულ მოთხოვნებს, ხოლო ნორმატივების არარსებობის შემთხვევაში – ნაკლები არაა საბანკო სექტორის საშუალო მნიშვნელობებზე. და თუ საკმარისი საფუძველი არა გვაქვს ვიფიქროთ, რომ ბანკის ეს შეფასება ახლო მომავალში შესაძლოა გაცილებით უფრო დაბალი აღმოჩნდეს.

აღსანიშნავია ისიც, რომ ბანკის საიმედოობის" ცნება როგორც ვარედან, უპირველეს ყოვლისა, მისი კლიენტურის თვალთ დანახულ სურათს ასახავს. თვით ბანკების შეხედულებას საკუთარ საიმედოობაზე და მისი უზრუნველყოფის ხერხებზე ყველაზე უკეთ გამოხატავს მდგრადობის" ცნება.

ბანკმა თავისი ფინანსური საიმედოობა შემდეგი ხერხით უნდა უზრუნველყოს:

- საკუთარი რეზერვების (ფონდის) შექმნა, მათ შორის ფასიანი ქაღალდების გაუფასურების შემთხვევისათვის;
- აქტივების კლასიფიკაცია სიჭკვი და უიმედო ვალების გამოყოფის მიზნით და რეზერვების შექმნა შესაძლო დანაკარგების დასაფარავად;
- სავალდებულო ეკონომიკური ნორმატივების დაცვა;
- შიდა კონტროლის ორგანიზება;
- ცენტრალურ ბანკში დეპონირებული სავალდებულო რეზერვების ნორმატივების შესრულება;

მდგრადობის ეკონომიკური შინაარსის უზენაესი წინაპირობებია ბანკის სტრატეგიის (პოლიტიკის) შესაბამისობა იმ რეალური გარემოს ობიექტურ მახასიათებლებთან, რომელშიც მას უნევს მუშაობა და ბანკის საქმიანობის მიმდინარე პარამეტრების შესაბამისობა მის საკუთარ სტრატეგიულ მიზნებთან. ე.ი. ბანკის მდგრადობა" გამოხატავს ბანკის მდგომარეობას რეალური ეკონომიკური და სოციალური გარემოს პირობებში და მისივე სტაბილურობითაა განსაზღვრული.

ბანკის მდგრადობას განსაზღვრავს გარე და შიდა ფაქტორები ყველაზე უფრო არსებითი გარე ფაქტორები, რომლებზეც თვითონ ბანკებს არ შეუძლიათ გავლენის მოხდენა, შემდეგია:

- ა) ქვეყანაში არსებული სოციალურ-პოლიტიკური ვითარება, ოპოზიციის გავლენა საფინანსო-პოლიტიკური და სოციალური პოლიტიკის ცვლილებები და სხვა.
 - ბ) ქვეყანაში არსებული საერთო ეკონომიკური მდგომარეობა – ეკონომიკის რეალური სექტორის პოტენციალი, სანარმოო სიმძლევრების განახლება, საქონელ-მზარმოებელი კონკურენტუნარიანობა, ინვესტიციების მოზიდვა და სხვა.
 - გ) ფინანსურ ბაზარზე არსებული ვითარება – რესურსების მოზიდვის საპროცენტო განაკვეთი, ეროვნული ვალუტის გაცვლის კურსი, ფულის ემისია, ინფლაციის ტემპები, ფულის ბაზრის და ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შემოსავლიანობა.
 - დ) მთავრობისა და სახელმწიფო ბანკის პოლიტიკა კომერციული ბანკების მიმართ.
- მდგრადობის მთავარი პრობლემა არის მთლიანად ქვეყნის ეკონომიკის და უპირველს ყოვლისა, მისი რეალური სექტორის არასტაბილურობა.

გარე ფაქტორებით განსაზღვრულ ფარგლებში თითოეული ბანკის მდგრადობა მისივე ხელშია, ე.ი. დამოკიდებულია შიდა ხასიათების ფაქტორებზე - მენეჯმენტის ხარისხზე, პროფესიონალიზმზე და ა.შ.

ბანკის მდგრადობის ეკონომიკური შინაარსი შეიძლება წარმოვიდგინოთ, როგორც რთული მოვლენა, რომელიც რამდენიმე შემადგენელ ნაწილს (მდგრადობის სახეებს) მოიცავს

ფინანსური მდგრადობა შევიძლია დავახასიათოთ ბანკის საქმიანობის ისეთ ინტეგრალური ფინანსურ-ეკონომიკური პარამეტრებითა და შედეგებით, როგორიცაა საკუთარი სახსრების მოყვლობა და სტრუქტურა, შემოსავლებისა და მოგების დონე, ლიკვიდობის საკმარისობა და სხვა.

ბანკის ორგანიზაციულ-სტრუქტურული მდგრადობა უნდა შეესაბამებოდეს, როგორც ბანკის საქმიანობის მიზნებს, ისე მის მომსახურების კონკრეტულ ასოციაციებსა და იმ შესასრულებელ ფუნქციებს, რომელთა განხორციელებითაც თავის სტრატეგიულ მიზნებს აღწევს იგი.

ბანკის ფუნქციურ მდგრადობას ორი შესაძლო ვარიანტი აქვს: ბანკის სპეციალიზაცია, რომლების მომსახურების შერჩეული ასოციაციების უფრო ეფექტურად განვიცის შესაძლებლობას აძლევს ბანკს; ბანკის ფართო უნივერსალიზაცია, რისი წინამძღვარიცაა ბანკის მდგრადობის შესახებ ჩამოყალიბებული წარმოდგენა, იქიდან გამომდინარე, რომ კლიენტთა უმრავლესობა ამჟობინებს საბანკო პროდუქტებზე თავის მოთხოვნილებათა მთელი ნაკრების დაკმაყოფილებას ერთ ბანკში.

ბანკის კომერციული მდგრადობის საფუძველია საბაზრო ურთიერთობებში ბანკის მონაწილეობის მასშტაბი: საბანკო სისტემასთან ბანკის კავშირების სიმკაცე და სიღრმე.

ბანკთაშორის ურთიერთობებში ბანკის მონაწილეობა და მთლიანად საბანკო სისტემაში დაკავებული ადგილი, ქვეყნის ფინანსური ნაკადების მეტი თუ ნაკლები წილის კონტროლი, კრედიტორებთან, კლიენტებთან და მფინანსებლებთან ურთიერთობათა ხარისხი და სხვა.

ბანკის კაპიტალობრივი მდგრადობა განისაზღვრება ბანკის საკუთარი კაპიტალის სიდიდების მიხედვით. მისი მნიშვნელოვანი ოდენობა საკმარისი რესურსებით უზრუნველყოფს ბანკს ანაბრების დაფარვის შესახებ მოთხოვნათა დასაკმაყოფილებლად, გაუთვალისწინებელი დანაკარგებისა და ვალების დასაფარავი რეზერვების შესაქმნელად, ფორს-მაჟორულ გარემოებათა დადგომის შემთხვევაში ადეკვატური ქმედებების განსახორციელებლად, მუდმივად ცვალებად გარე პირობებთან შესაგუებლად.

ბანკის მდგრადობის მართვა გულისხმობს შესაბამისი მექანიზმების შემუშავებას და პრაქტიკულ ღონისძიებათა მთელი კომპლექსის განხორციელებას მისი შეშვეობით.

ბანკების საქმიანობა ისეთ პირობებში მიმდინარეობს, როდესაც მუდმივად იცვლება საერთო ეკონომიკური და სოციალურ-პოლიტიკური ვითარება, ფინანსური ბაზრის მდგომარეობა. ეს კი არსებით გააღწევს ახდენს საკრედიტო ორგანიზაციების ეკონომიკურ მდგრადობაზე. ამიტომ ბანკმა ძირითადი ყურადღება უნდა დაუთმოს ორგანიზაციულ-ეკონომიკურ ღონისძიებებს.

თემა. 6. „კომერციული ბანკების შემოსავლები, ხარჯები და მოგება“

6.1. კომერციული ბანკების შემოსავლები

ბანკის შემოსავლების წყაროებს ძირითადად მივაკუთვნით მოცემული დროისათვის ბანკების საქმიანობის ყველა მიმართულება, უფრო სწორად მათ მიერ გატარებული ყველა აქტიური ოპერაცია.

ბანკის შემოსავლები შეიძლება დაიყოს შემდეგ ეკონომიკურ ერთგვაროვან ჯგუფებად:

1. შემოსავლები ბანკის საოპერაციო საქმიანობიდან, რომელიც ბანკთაშორის ოპერაციებიდან, კლიენტებთან და ფასიან ქალაქლებთან ოპერაციებიდან, ლიზინგური ოპერაციებიდან შემოსავლებს მოიცავს. ისინი იყოფიან: პროცენტულ შემოსავლებად (პროცენტული შემოსავლები, მიღებული ბანკთაშორის სესხებიდან; პროცენტული შემოსავლები, რომლებიც კომერციული სესხებიდან შემოვიდა) და არაპროცენტული შემოსავლები, მათ შორის შემოსავლები ინვესტიციური საქმიანობიდან (დივიდენდები ფასიანი ქალაქლებიდან, შემოსავლები სანარმოებისა და ორგანიზაციების ერთობლივ საქმიანობაში მონაწილეობიდან და სხვა); შემოსავლები სავალუტო ოპერაციებიდან; შემოსავლები მიღებული საკომისიოდან და ჯარიმებიდან;
2. შემოსავლები არაძირითადი საქმიანობიან ანუ სამსახურებრივი და სხვა სათავსოების, დროებით თავისუფალი მოწყობილობების არენდაში გაცემა, აგრეთვე არასაბანკო ხასიათის მომსახურების განევა.
3. შემოსავლები, რომლებიც რიგ მუხლებშია ასახული ბანკის მიერ არ არის გამოუმუშავებული, გამოყენებული რეზერვები გძელვადიანი დაბანდების გადაფასებიდან.

შემოსავლების რეგულირების მიხედვით ბანკის წინაშე მდგარი ამოცანები შეიძლება ორ ძირითად პუნქტად ჩამოვაყალიბოთ:

პირველი, აუცილებელია ერთობლივი შემოსავლების ფაქტობრივი მოცულობისა და სტრუქტურის ლეგულარული შეფასება რამდენიმე წლის დინამიკაში, მათ სხვადასხვა სახეებს შორის თანაფარდობის განსაზღვრა, ასევე შემოსავლის ყოველი სახის ხედრითი წილის განსაზღვრა, ერთობლივი შემოსავლების საერთო თანხასა და შემოსავლების შესაბამის ჯგუფში, დადგენა იმ ოპერაციებისა, რომლებიც უზრუნველყოფენ ბანკის შემოსავლების ძირითად მასას სტაბილური წყაროების ხარჯზე, და ამ წყაროების გამოყენების შესაძლებლობა თვალმისაწვდომ პერსპექტივაში.

მეორე, ბანკის ხელმძღვანელობამ რეგულურად უნდა დააზუსტოს მისი საქმიანობის რომელი მიმართულება შეიძლება ჩაითვალოს გვემიური პერიოდში მაქსიმალური შემოსავლიანობის უზრუნველყოფის პოზიციიდან უფრო მნიშვნელოვნად მაქსიმალური შემოსავლიანობის გამოუმუშავების მექანიზმებში.

გარდა ზემოაღნიშნულისა კომერციული ბანკების შემოსავლების წყაროებად სხვადასხვა სახეობის ბიზნესი გვევლინება. საბანკო ბიზნესის ელემენტებია: სასესხო ბიზნესი, დისკონტ-ბიზნესი, ფასიან ქალაქლებზე აგებული ბიზნესი, ბიზნესი, რომლებიც

ეყრდნობა ანაბრების მიღებისა და შეანაბრეთა დავალებით ოპერაციების შესრულებას, სხვა მონაცემებთან საკორესპოდენტო ურთიერთობებს, არატრადიციული საბანკო მომსახურების გაწევას.

სასესიო ბიზნესი ორ ელემენტს მოიცავს: კლიენტებისათვის (თერძიული და ფიზიკური პირებისათვის) სესხების მიცემას და სხვა კომერციული ბანკებისათვის დროებით სარგებლობაში თავისუფალი სახსრების გადაცემას პროცენტით. სასესიო ბიზნესის მეორე ნაწილს შესაძლოა ჰქონდეს ბანკთაშორისი კრედიტის ან სხვა ბანკში ვალიანი დეპოზიტის ფორმა. თავისუფალი რესურსების გაყიდვის სახით სასესიო ბიზნესის განვითარების პირობაა საკრედიტო დანებსებულებებს შორის ოპერატიული კავშირის ხანების არსებობა, იმ საიმედო შუამავლების გაჩენა, რომლებიც ბანკების ბაზარზე რესურსების გადანაწილებზე არიან დასპეციალებული, აგრეთვე საკორესპოდენტო ანგარიშების უნარიანი მართვა.

დისკონტ-ბიზნესი ეყრდნობა გაუნაღლებელი თამასუქების, ჩეკების და მოთხოვნების შექმნას (ბანკის მიერ) ოპერაციებს გარკვეული ფასდაკლებით – დისკონტით. დისკონტ-ბიზნესის სახესხვაობაა ბანკის ფაქტორინგული ოპერაციები. ისინი შეიძლება ორგვარი იყოს: რეგრესის უფლებით (ბრუნვით) და რეგრესის უფლების გარეშე (ბრუნვის გარეშე). პირველ შემთხვევაში ბანკს უფლება აქვს სახსრების მიმღებისაგან (მიმწოდებლებისაგან) ამოიღოს გადასმდელის მიერ დაუფარავი ვალდებულება. მეორე შემთხვევაში ბანკს უფლება არა აქვს, ამიტომ იგი უფრო მეტ რისკს ეწევა და უფრო სოლიდურ ჯილდოსაც ითხოვს. ფაქტორინგული ოპერაციის გამო ბანკისათვის მიცემული ჯილდო ამჟირებს გაყიდული პროდუქციიდან მიმწოდებლის მიერ მიღებულ შემოსავალს და ამ პროდუქციიდან ფასის ჩამოკლებას წარმოადგენს. ფაქტორინგული ოპერაციის ტექნოლოგია იმაში მდგომარეობს, რომ ბანკი საკორესპოდენტო ანგარიშიდან იხდის შექმნილ გადაუხდელ მოთხოვნას და გადახდის თანხას ანერს ანგარიშს ბანკის ანგარიშსწორება ფაქტორინგული ოპერაციების მიხედვით.

შენახვის ბიზნესი ეყრდნობა სატრასტო (მინდობილ) და საავენტო მომსახურებას, რომლებსაც საბანკო ოპერაციებიც შეესაბამება. ეს ბიზნესი ბანკს შემოსავალს აძლევს კლიენტის ქონების (უძრავი ქონების, ფასიანი ქაღალდების, ანგარიშზე მოთავსებული სახსრების) მართვისათვის ან ამ ქონებასთან დაკავშირებული ცალკეული კონკრეტული ოპერაციების შესრულებისათვის – გადახდილი კომისიის ფორმით. მაგალითად სატრასტო ხელშეკრულების საფუძველზე ბანკი კისრულობს კლიენტის ფულადი სახსრების განთავსების და მისთვის გარკვეული დონის მქონე შემოსავლის უზრუნველყოფის ვალდებულებას. საავენტო მომსახურების დროს კლიენტს მკაფიოდ აქვს დათქმული თავისი სახსრების განთავსების ოპერაციების შინაარსი. სატრასტო ოპერაციების რისკი უფრო მეტად იმას უკავშირდება, რომ კლიენტის შემოსავალი შეიძლება ნაკლები იყოს ბანკის შემოსავალზე. ამის შესაბამისად სატრასტო მომსახურებისათვის კუთვნილი საკომისიოც უფრო მაღალია, ვიდრე საავენტო ოპერაციების დროს. ეს თავისებურება განსაზღვრავს კიდევ სატრასტო მომსახურებისათვის გაცემული ჯილდოს სტრუქტურას.

ფასიანი ქაღალდებზე აგებული ბიზნესი შედგება შემდეგი ელემენტებისაგან: ფასიანი ქაღალდების გამოშვება თვით ბანკის მიერ და მათი რეალიზაცია ბაზარზე, ფასიანი ქაღალდების განთავსება დავალებით, სხვა ელემენტების დაბანდება ფასიანი

ქალაქებში მუდმივი შემოსავლების მიღების ან გადაყიდვის მიზნით პრივატიზების ხანით მომსახურების განევა. ამგვარი კომერციის დროს ბანკის შემოსავალს აყალიბებს საკურსო განსხვავება ფასიანი ქალაქების გაყიდვის დროს, დივიდენდები, საპროცენტო შემოსავალი სახელშეკრულებო ვალდებულებების მიხედვით, ფასიანი ქალაქების გაყიდვით მიღებული შემოსავალი, პრივატიზაციის დროს განეული მომსახურებისათვის მიღებული საკომისიო ჯილდო, ფასიანი ქალაქების განთავსების დროს მიღებული ჯილდო და სხვა.

ანაბრების მოზიდვასთან და მენაბრების დავალებით ოპერაციების განხორციელებასთან დაკავშირებული ბიზნესი შესაძლებლობას აძლევს ბანკს შემდეგი ფორმებით მიიღოს მოგება:

საკომისიო ჯილდო:

- ა) ანგარიშის გახსნისათვის;
- ბ) ანგარიშის წარმოებისათვის;
ფიქსირებული კომისია გარკვეული პერიოდისათვის (ფულის ერთეულებში);
ბრუნვიდან მიღებული საკომისიო (ბრუნვის %);
- გ) ანგარიშის მიხედვით ჩატარებული ოპერაციების შესახებ ამონაწერის გაცემა;
- დ) ანგარიშის დახურვა;
- ე) ნაღდი ფულის გაცემის ან ანგარიშსწორების ხასიათის მქონე ოპერაციების განხორციელება.

ბიზნესის განხილული მიმართულებებიდან ბანკის მიერ მიღებულ შემოსავალს შესაძლოა აყალიბებდეს ყველა ან ზოგიერთი ჩამოთვლილი ჯილდო.

შემოსავლის წყარო შეიძლება იყოს საკორესპოდენტო ურთიერთობები, როდესაც ბანკი პროცენტს იღებს სხვა ბანკში ან ბანკის გაერთიანებაში საკორესპოდენტო ანგარიშზე არსებული საკრედიტო სალდოდან.

არატრადიციული მომსახურებიდან ბანკის შემოსავალს აყალიბებს სალიზინგო, საინფორმაციო, საკონსულტაციო სამსახურებიდან, კლიენტების სწავლებიდან და ა.შ. მიღებული შემოსავალი. სალიზინგო ოპერაციებიდან მიღებულ შემოსავალში შედის ლიზინგის გადასახადი, საპროცენტო გადასახადი და მომსახურების განევისთვის მიღებული საკომისიო.

არაორდინალური (გაუთვალისწინებელი) შემოსავლები ბანკის ქონების რეალიზაციაზე დადებულ ერთჯერად გარიგებებთან დაკავშირებით. ამ შემოსავალს აყალიბებს საბაზრო გადამეტება საბალანსო შეფასებაზე.

ამგვარად, კომერციული ბანკის მთელი შემოსავლები შეგვიძლია ფორმის მიხედვით სამ ჯგუფად დავყოთ:

1. საპროცენტო შემოსავალი;
2. საკომისიო ჯილდოს ფორმის შემოსავალი;
3. სხვა სახეობები.

საპროცენტო შემოსავალი შესაძლოა შერწყმული იყოს საკომისიოსთან. მაგ: საკრედიტო ოპერაციების დროს ბანკი შეიძლება ერთდროულად იღებდეს საპროცენტო გადასახადსაც და საკომისიოსაც.

ყველა ჩამოთვლილი ფორმით განეული მომსახურებიდან მიღებულმა შემოსავლებმა უნდა აანაზღაუროს ბანკების ხარჯები, დაფაროს რისკები და შექმნას

მოგება. შემოსავლების მქონე საერთო ნიშან-თვისება მათი ფასიანი ხასიათი. ბანკების, ისევე როგორც ნებისმიერ სხვა ბაზარზე, ფასს მოთხოვნა და მიწოდება აყალიბებს.

სასესიო პროცენტი დროებითი სარგებლობისათვის ნასესხები ღირებულების ერთგვარ ფასად გვევლინება.

საკომისიო საბანკო ოპერაციისათვის (მომსახურებისათვის) გადახდილი ჯილდოა, რომლის სახელწოდებაც ლათინური „comissio“-დან (დავალება) მოდის, მისი სიდიდის განსაზღვრას საფუძველად უდევს მომსახურების თვითღირებულება და აუცილებელი მოგება.

სხვა სახეობის შემოსავლებს მიეკუთვნება: ბაზარზე ჩატარებული სპეკულაციური ოპერაციებიდან მიღებული შემოსავლები, გაყიდული ქონების საბალანსო და საბაზრო ფასს შორის სხვაობა, ფასიანი ქაღალდებისა და სხვა აქტივების გადაფარვა. მიღებული ჯარიმები, საურავები, პირგასამტეხლობები.

შემოსავლის წყაროებს ყოფენ სტაბილურ და არასტაბილურ წყაროებად. შემოსავლის შედარებით სტაბილურ წყაროებს ეკუთვნის საპროცენტო შემოსავალი და საბანკო მომსახურებიდან მიღებული არასაპროცენტო შემოსავალი, ხოლო არასტაბილურს - ფასიან ქაღალდებზე მეორად ბაზარზე განხორციელებული ოპერაციებიდან და გაუთვალისწინებელი (არაორდინალური) ოპერაციებიდან მიღებული შემოსავლები. ბანკის განვითარებისათვის სასურველი მიმართულებაა სტაბილური წყაროების ხარჯზე მიღებული შემოსავლების ზრდა და წმინდა მოგების ზრდაზე შემოსავლის არასტაბილური წყაროების მნიშვნელოვანი გავლენის უქონლობა.

6.2 კომერციული ბანკების ხარჯები

კომერციული ბანკების ხარჯები შეგვიძლია დავაჯგუფოთ ხასიათის, ფორმისა და აღრიცხვის წესის მიხედვით, იმ პერიოდის მიხედვით, რომელსაც მას მიაკუთვნებენ, დასაბეგრ ბაზარზე მათი ზემოქმედების მიხედვით და შემლუღვის წესის მიხედვით.

ხასიათის მიხედვით ბანკის ხარჯებს ექვს პუნქტად ყოფენ: საოპერაციო ბანკის სამეურნეო საქმიანობის უზრუნველყოფი, ბანკის პერსონალის ხელფასის, გადასახადების გასტუმრების, სპეციალურ რეზერვებში გადაირიცხვისა და სხვა ხარჯები.

საოპერაციო ხარჯებს ეკუთვნის პირველი, პროცენტების გადახდა ბანკის მიერ სადემოზიტო და საკრედიტო ოპერაციების საფუძველზე მოზიდულ რესურსებზე და ფასიანი ქაღალდების გამოშვებაზე. მეორე საკომისიო, რომელსაც ბანკი იხდის ფასიან ქაღალდებზე და უცხოურ ვალუტაზე წარმოებულ ოპერაციებზე, სკაზო და საანგარიშსწორებო ოპერაციებზე და ინკასაციისათვის. მესამე, სხვა საოპერაციო ხარჯები (ფასიანი ქაღალდებისა და უცხოური ვალუტით მოცემული ანგარიშების გადაფასებით მიღებული უარყოფითი შედეგი და სხვა). ამგვარად, საოპერაციო ხარჯები ის ხარჯებია, რომლებიც პირდაპირ უკავშირდება საბანკო ოპერაციებს.

ბანკის სამეურნეო საქმიანობის უზრუნველყოფი ხარჯები მოიცავს ძირითადი სასუალებების და არამატერიალური აქტივების ამორტიზაციას, არენდის, მოწყობილობების რემონტის, კანცელარიის, ავტორტრანსპორტის შენახვის, სპეცტანსაცმლის შექმნის, შენობის შენახვის საექსპლუატაციო ხარჯებს და სხვა.

გადასახადების გასტუმრების ხარჯები მოიცავს ქონების გადასახადს, მიწის გადასახადს, საავტომობილო გზებით სარგებლობის გადასახადს და სხვა გადასახადებს, რომლებიც საბანკო ოპერაციების თვითღირებულებას ეწერება (ე.ი. გადასახადებს, რომლებიც ბანკის გასავლების ანგარიშებში აისახება).

ხარჯების განსაკუთრებული ჯგუფია იმ რეზერვების ფორმირების ხარჯები, რომლებიც იქმნება გაცემული სესხების შესაძლო დაკარგვის ან ფასიანი ქაღალდების გაუფასურების შემთხვევისათვის, სხვა აქტიური ოპერაციების ან დებიტორული დავალიანების სრულ შესაძლო ზარალის დაფარვისათვის.

ბანკის სხვა ხარჯების შემადგენლობა შეტად მრავალფეროვანია. ესაა რეკლამის, მივლინებების და წარმომადგენლობების ხარჯები, კადრების მომზადების, მარკეტინგის აუდიტორული შემოწმების და ა.შ.

ფორმის მიხედვით განასხვავებენ საპროცენტო, საკომისიო და სხვა არასაპროცენტო ხარჯებს.

საპროცენტო ხარჯები მოიცავს ბანკის მიერ აღებული კრედიტებისათვის გადაცდილ პროცენტებს, მოთხოვნამდე და ვალიანი დეპოზიტების იმ ანგარიშებზე სახსრების ნაშთებს, რომლებიც ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის გახსნილი, საპროცენტო გადასახდლებს გამოშვებულ თამასუქებზე, ობლიგაციებზე, დეპოზიტებზე და შემწახველ სერთიფიკატებზე.

ბანკები ხარჯებს სწევენ ფასიან ქაღალდებზე და უცხოური ვალუტაზე ოპერაციების ჩატარებისათვის, სალარო და საანგარიშსწორებო მომსახურებისათვის, ინკასაციისათვის, გარანტიების მიღებისათვის და სხვა კომისიის გადახდასთან დაკავშირებით.

სხვა არასაპროცენტო ხარჯები შეიძლება იყოს: დისკონტის ხარჯები, ბაზარზე სპეკულაციური ხასიათის მქონე ხარჯები, აქტივების გადაფასება, ჯარიმები, საურავები და პირგასამტეხლოები, მართვის აპარატის შენახვის ხარჯები, სამეურნეო ხარჯები.

იმ პერიოდის მიხედვით, რომლებსაც ხარჯებს აკუთვნებენ, გამოყოფენ მიმდინარე პერიოდის ხარჯებს. მიმდინარე პერიოდის ხარჯებს მიეკუთვნება ზემოთ ჩამოთვლილი ბანკები ხარჯებიმომავალი პერიოდების ხარჯები უკავშირდება დარიცხული მაგრამ ჯერ კიდევ გადაუხდელ პროცენტებს საკრედიტო და სადეპოზიტო ოპერაციებზე, ფასიან ქაღალდებზე განხორცილებულ ოპერაციებზე, აქტივების გადაფასების უარყოფით სხვაობას.

შეზღუდვის ხერხის მიხედვით ბანკის ხარჯები იყოფა ნომინირებულ და არანომინირებულ ხარჯებად. ნომინირებულია რეკლამის, მივლინების, კადრების მომზადების, წარმომადგენლობის ხარჯები, ბანკის მუშაკთა პირადი ტრანსპორტის გამოყენებასთან დაკავშირებული ხარჯები. ამ ხარჯებს მთლიანად ითვალისწინებენ ბანკის გასავლების ანგარიშებში, მაგრამ ნორმის ზევით განეული ხარჯები აღიღებს ბანკის დასაბეგრ ბაზას.

დასაბეგრ ბაზაზე გაუღუნის მიხედვით ბანკის დანახარჯები სამ ჯგუფად შეგვიძლია დავყოთ:

1. ხარჯები, რომლებსაც საბანკო მომსახურების თვითღირებულებას აწერენ და რომლებიც ამკირებს დასაბეგრ ბაზას მოგებილ გადასახადის განგარიშების დროს;

2. ხარჯები, რომლებსაც გასაველების ანგარიშებში კი აღრიცხავენ, მაგრამ ისინი არ ამცირებენ ბანკის დასაბეგრ ბაზას.
3. ხარჯები, რომლებსაც პირდაპირ აკუთვნებენ ბანკის ზარალს და არ ითვალისწინებენ ბანკის დასაბეგრი ბასის გაანგარიშების დროს.

6.3. საპროცენტო მარჟა

საპროცენტო მარჟა არის სხვაობა კომერციული ბანკის საპროცენტო შემოსავალსა და გასაველს შორის, მიღებულ და გადახდილ პროცენტებს შორის. იგი ბანკის მოგების ძირითადი წყაროა და უნდა დაიფაროს გადასახადები, სპეკულაციური ოპერაციებიდან მიღებული ზარალი და სხვა ტვირთი“ არასაპროცენტო შემოსავლის შეტობა არასაპროცენტო გასაველზე, აგრეთვე ბანკის რისკებში.

მარჟის სიდიდე ხასიათდება აბსოლუტური სიდიდით და მთელი რიგი ფინანსური კოეფიციენტებით.

მარჟის აბსოლუტური სიდიდე გაიანგარიშება ბანკის საპროცენტო შემოსავლის საერთო სიდიდესა და ბანკის გასაველს შორის სხვაობით, აგრეთვე, ხალკეული სახეობის აქტიურ ოპერაციებთან მიღებულ საპროცენტო შემოსავალსა და იმ რესურსებთან დაკავშირებულ საპროცენტო გასაველებს შორის სხვაობით, რომლებსაც ამ ოპერაციისთვის იყენებენ. მაგალითად, სესხებზე საპროცენტო გადასახადებსა და საკრედიტო რესურსებზე საპროცენტო ხარჯებს შორის.

საპროცენტო მარჟის აბსოლუტური სიდიდის დინამიკას რამდენიმე ფაქტორი განსაზღვრავს:

- საკრედიტო დაბანდლები და საპროცენტო შემოსავლის შემომტანი სხვა აქტიური ოპერაციების მოცულობა;
- ბანკის აქტიურ ოპერაციებზე არსებული საპროცენტო განაკვეთი;
- ბანკის პასიურ ოპერაციებზე არსებული საპროცენტო განაკვეთებს შორის სხვაობა;
- ბანკის საკრედიტო პორთფელში უპროცენტო სესხების ხვედრითი წილი;
- იმ სარისკო აქტიური ოპერაციების ხვედრითი წილი, რომლებსაც საპროცენტო შემოსავლები შემოაქვთ;
- საკუთარ კაპიტალსა და მოზიდულ რესურსებს შორის თანაფარდობა;
- მოზიდული რესურსების სტრუქტურა;
- პროცენტის დარიცხვისა და გადახდევინების ხერხი;
- შემოსავლებისა და გასაველების ფორმირებისა და აღრიცხვის შისტემა;
- ინფლაციის ტემპები.

ცნობილია ოპერაციების აღრიცხვის ორი მეთოდი, რომლებითაც მოზიდულ და განთავსებულ ფულად სახსრებზე დარიცხული პროცენტების თანხებს დაანერვენ ხოლმე ბანკის შემოსავლებისა და გასაველების ანგარიშებს; სალაროს მეთოდი და დარიცხვების მეთოდი.“

საღარიბის მეთოდის დროს კრედიტორი ბანკის მიერ დარიცხულ პროცენტებს შემოსავლის ანგარიშებს მხოლოდ სახსრების რეალურად შემოსავლისას ანერუნენ (ე.ი. გადახდის ანგარიშებიდან სახსრების საკორესპოდენტო ანგარიშზე ჩარიცხვის ან საღარიბოში სახსრების შემოსავლის თარიღისათვის). მოზიდულ რესურსებზე დარიცხული პროცენტების დაწერას თავის გასავლის ანგარიშებზე შესესხებელი ბანკში მათი გასტუმრების თარიღისათვის ახდენს. გასტუმრებას უწოდებენ სახსრების ჩამონერას ბანკის საკორესპოდენტო ანგარიშიდან და მის გადატანას კლიენტის ანგარიშზე ან საღარიბოდან ნაღდი ფულის მიცემას მისთვის. დარიცხულ, მაგრამ ჯერ კიდევ ამოუღებელ ან გაუსტუმრებელ პროცენტებს, ბანკი აღრიცხავს მომავალი პერიოდების შემოსავლების ან გასავლების ანგარიშებზე.

დარიცხვის* მეთოდი იმაში მდგომარეობს, რომ მოცემულ თვეში დარიცხულ მთელ პროცენტებს ბანკის შემოსავლებს ან გასავლებს აკუთვნებენ, იმის მიუხედავად, ჩამონერილია (და ჩარიცხულია) თუ არა ისინი კლიენტის ანგარიშიდან.

დარიცხული პროცენტების აღრიცხვის საღარიბოს მეთოდისა და დარიცხვის* მეთოდის გადმოცემული შინაარსი გვიჩვენებს, რომ ისინი პირდაპირ გავლენას ახდენენ საპროცენტო მარჯის სიდიდეზე.

საპროცენტო მარჯის კოეფიციენტები შესაძლოა გვიჩვენებდეს, თუ მისი ფაქტობრივი და საკმარისი დონე აქვს ბანკს. ფაქტობრივი საპროცენტო მარჯის კოეფიციენტი ახასიათებს ბანკის მოგების საპროცენტო წყაროს შეფარდებით ფაქტობრივ სიდიდეს. მას ასე ანგარიშობენ:

$$K = \frac{\text{პერიოდში მიღებული პროცენტები} - \text{პერიოდში გასტუმრებული პროცენტები}}{\text{შემოსავლის შემოშანი აქტივების საშუალო ნაშთი პერიოდში}}$$

საკმარისი მარჯა შეიძლება გავიანგარიშოთ განვლილი პერიოდების ფაქტობრივი მონაცემებისა და საგარეო პერიოდის საპროცენტო სიდიდეების საფუძველზე.

ბოლო დრომდე მსხვილი და საშუალო ბანკების საკმარისი მარჯა უმნიშვნელოდ სცდებოდა ნულოვან ნიშნულს, ეს იმას ნიშნავდა, რომ ბევრ საკრედიტო დაწესებულებას წაგების გარეშე შეეძლო საქმიანობა ძალიან დაბალ საპროცენტო შემოსავლის პირობებში, რომ ძალიან არ შეეწუხებინა თავი სესხების დაბრუნებაზე და საკრედიტო პორთფელის ხარისხზე. ასეთი ვითარება გამოწვეული იყო ცუდი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზით, ინფლაციური ხასიათის მქონე დიდი საკრედიტო შემოსავლებით, კლიენტების მომსახურების დაბალი ხარისხით. საბაზრო ურთიერთობების განვითარებამ და კლიენტისათვის გაჩაღებულმა ბრძოლამ შეცვალა მოთხოვნილი საპროცენტო მარჯის სიდიდე.

საანგარიშო მონაცემების საფუძველზე გამოთვლილი საკმარისი მარჯის შედარება იმ პერიოდში ფაქტობრივად მიღებულ მარჯასთან ყველა საბანკო ოპერაციის ან მათი სალკეული სახეობების მიხედვით, საშუალებას გვაძლევს შევაფასოთ შემოსავლის მართვა და გამოვავლინოთ ის ტენდენციები, რომლებიც ბანკის ფინანსურ მდგარობას ახასიათებს. ფაქტობრივი მარჯის დაყენების მასასა და საკმარისი მარჯის შორის სხვაობის შემყარების ტენდენცია საგანგაშო სივანლია.

საპროგნოზო საკმარისი მარჯის გამოთვლა აუცილებელია, უპირველეს ყოვლისა მომავალი პერიოდისათვის სახელშეკრულებო საპროცენტო განაკვეთის ფორმირებისათვის. აქტიურ ოპერაციებზე ბანკის მინიმალურად აუცილებელ პროცენტს ადგენს რესურსების რეალური ღირებულება, საკმარისი მარჯა და ინფლაციის მოსალოდნელი ტემპით შესწორება.

ცალკეული აქტიური ოპერაციების მიხედვით ფაქტობრივი მარჯის კოეფიციენტის შედარება შესაძლებლობას გვაძლევს, შევაფასოთ კომერციული ბანკის მუშაობის მიმართულებათა რენტაბელობა.

6.4. შემოსავლებისა და გასაველების დონის ანალიზი

კომერციული ბანკების შემოსავლებისა და გასაველების შეფასების ძირითად ხერხებად გვევლინება სტრუქტურული ანალიზი, შემოსავლებისა და გასაველების დონაშიკის ანალიზი, იმ კოეფიციენტების გაანგარიშება, რომლებიც ახასიათებენ შემოსავლებისა და გასაველების შეფარდებით დონეს. ამ ხერხების ერთობლიობა საშუალებას გვაძლევს, რაოდენობრივად და თვისობრივად შევაფასოთ ბანკის შემოსავლები და გასაველები.

ბანკის შემოსავლების სტრუქტურული ანალიზის მიზანია მათი ძირითადი სახეობების გამოვლენა შემოსავლების წყაროების სტაბილურობის შესაფასებლად და მომავალში მათ შესანარჩუნებლად. ანალიზს ატარებენ წინა წლების ფაქტობრივი მონაცემების საფუძველზე. საზღვარგარეთის პრაქტიკაში იღებენ არანაკლებ სამწლიან პერიოდს.

სტაბილურობის შესაფასებლად შემოსავლებს ორ ჯგუფად ყოფენ. პირველ ჯგუფს ეკუთნის საოპერაციო შემოსავლები - საპროცენტო შემოსავალი და არასაპროცენტო შემოსავალი სტაბილური ხაიათის მქონე საბანკო მომსახურებისათვის მიღებული კომისიების სახით. ბაზარზე შესრულებული ოპერაციებიდან მიღებული შემოსავლები, აგრეთვე აქტივების გადაფასებიდან მიღებით და არაორდინალური, ერთჯერადი ხასიათის მქონე შემოსავლები არასტაბილური შემოსავლებია. სასურველი არაა, რომ სახსრების შემოსავლის ეს მორე ჯგუფი განსაზღვრავდეს ბანკის საერთო შემოსავალის სიდიდის ზრდის ტემპებს.

ბანკის გასაველების სტრუქტურულ ანალიზს ატარებენ გასაველების ძირითად სახეობათა, მათი ზრდის ტემპებისა და ფაქტორების გამოსავლენად.

სტრუქტურული ანალიზით მიღებული ძირითადი დასკვნების საფუძველზე ახდენენ ბანკის შემოსავლებისა და გასაველების ძირითად სახეობათა უფრო ღრმა კვლევას. მაგალითად საპროცენტო შემოსავლის ანალიზის დროს სწავლობენ მის სტრუქტურას წყაროების ჭრილში (შიდა კრედიტები, ბანკთაშორისი კრედიტები, ფასიანი ქაღალდები, სალიზინგო და სხვა ოპერაციები). გაცემული სესხების მოყულობისა და საპროცენტო განაკვეთების გავლენას მის დონეზე, საპროცენტო შემოსავლის შეფარდებით დონეს ცალკეული სახეობის ოპერაციების მიხედვით, საპროცენტო მარჯის დინამიკას, საპროცენტო მარჯის დაცემის ტენდენცია იმის ერთ-ერთი მაჩვენებელია, რომ ბანკი გაკოტრების გზაზეა დამდგარ.

არასაპროცენტო შემოსავლის ანალიზი მოიცავს ისეთ ელემენტებს, როგორცაა მისი სტრუქტურის შესწავლა არასაკრედიტო მომსახურების ცალკეულ სახეობათა ჭრილში, ამ მომსახურების ბაზარზე ბანკის პოზიციების შენარჩუნებისა და განმტკიცების ალბათობის შესწავლა, მომსახურების თვითღირებულებისა და ფასის შედარება არასაპროცენტო შემოსავლის ელემენტების სიდიდის ცვლილების მიზეზების გამოვლენა.

დანახარჯების დეტალური ანალიზის დროს განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევენ საპროცენტო და არასაპროცენტო შემოსავლის თანაფარდობას, იმ დანახარჯების ხვედრითი წილს, რომლებიც ბანკის ფუნქციონირების უზრუნველყოფისთვის განეულ ხარჯებს უკავშირდება, რისკების დაფარვასთან და ცალკეული სახეობის გასავლების სიდიდის ცვლილების მიზეზთან დაკავშირებულ ხარჯებს.

შემოსავლებისა და გასავლების სტრუქტურული ანალიზის ხერხია მათი შეფარდებითი სიდიდეების დინამიკის შეფასება. ამ სიდიდეებთან შესაძლოა ავიდოთ შემოსავლებისა და გასავლების მთლიანი სიდიდის საპროცენტო შემოსავლის, საპროცენტო გასავლის, საპროცენტო მარჟის, არასაპროცენტო შემოსავლის და გასავლის პროცენტული შეფარდება ბალანსის აქტივის შედევთან.

გარდა შემოსავლებისა და გასავლების დონის ანალიზისა შესაძლებელია ჩატარდეს შემოსავლებისა და ხარჯების ფაქტორული ანალიზი.

კომერციული ბანკების შემოსავლებისა და გასავლების ფაქტორული ანალიზის მიზანია: ა) გამოავლინოს ძირითადი ფაქტორები, რისი შედეგაცაა მოგების გადიდება და შემცირება; ბ) შეაფასოს მოგების წყაროების საიმედოობა და სტაბილურობა, მათ შორის პერსპექტივაში; გ) ბანკის მენეჯმენტის უზრუნველყოფა ინსტრუმენტებით, რაც მას ბანკის ღირებულების მაქსიმიზაციისკენ მიმართული ოპტიმალური გადაწყვეტილებების მიღების შესაძლებლობას მისცემდა.

შემოსავლები მთლიანობაში შეიძლება შეიცვალოს უმთავრესად შემდეგი ფაქტორების ცვლილების ხარჯზე:

- ძირითადი შემოსავლების შემომტანი აქტივების ჯგუფის ანგარიშზე ნაშთის სიდიდის ცვლილებით;
- საპროცენტო განაკვეთის საშუალო დონის ცვლილებით, რასაც ბანკი იღებს კლიენტებისათვის გადაცემული ფინანსური აქტივებისათვის.

6.5. ბანკის მოგების ფორმირება და გამოყენება

მოგება ბანკის საქმიანობის შედეგიანობის ძირითადი ფინანსური მაჩვენებელია. ბანკის მოგების სიდიდე მნიშვნელოვანია ყველასათვის, ვიაც შეხება აქვს ამ საქმიანობასთან. ბანკის მონაწილეები დაინტერესებულნი არიან მოგებით, როგორც ჩადებულ კაპიტალზე შემოსავლის ნორმით. მსესხებლებიც არაპირდაპირ დაინტერესებულნი არიან საბანკო მოგების საკმარისობით. ბანკის უნარი გადასცეს კრედიტი და მოახდინოს სხვა დაბანდებები – დამოკიდებულია მისი კაპიტალის სიდიდესა და სტრუქტურაზე, ხოლო მოგება – მისი ერთ-ერთი ძირითადი წყაროა.

მოგების მოცულობა, მთლიანად საბანკო სისტემის მიხედვით, უზრუნველყოფს მის საიმედოობას, რაც საბანკო მომსახურების მომხმარებლებს უქმნის ანაბრების უსაფრთხოებისა და კრედიტის წყაროების არსებობის გარანტიას.

მთლიანობაში, მოგების სიდიდე დამოკიდებულია შემდეგ გლობალურ კომპონენტზე: შემოსავლების, გასაღების, გადასახადების და ბანკის სხვა საუკუნეობრივი გადასახადებისაგან. ამის შესაბამისად, მოგების შექმნის ფორმირებისა და გარკვეულწილად გამოყენების (ხარჯის) მოდელი სქემატურად შემდეგნაირად შეიძლება გამოითვალოს:

ბანკის მოგება (წმინდა შემოსავალი) = შემოსავლები პასუხი ოპერაციებიდან + შემოსავლები აქტიური ოპერაციებიდან – საოპერაციო ხარჯი – სხვა ხარჯები.

მომგებიანობის დონე მოითხოვს მუდმივ რაოდენობრივ და თვისებრივ ანალიზს. აქ შეიძლება არსებობდეს ურთიერთშემავსებელი სამი მიდგომა.

1. ჩამოყალიბებული ზოგადი ტენდენციის გამოვლენა. კეთდება დადებითი შეფასება, თუ ფიქსირდება მომგებიანობის დონის ზრდა უმთავრესად საპროცენტო მარჯის ან არასაპროცენტო შემოსავლების ხარჯზე. ამასთან საპროცენტო და არასაპროცენტო შემოსავლების ელემენტები დამატებით უნდა შეფასდეს მომავალში შესაბამისი წყაროების შენარჩუნების პერსპექტივის კუთხით. ბანკის შეფასება მომგებიანობის მიხედვით არ აინვეს, თუ დაფიქსირებული ზრდის ტენდენცია შეტნილად დაკავშირებულია არამდგრად და გაუთვალისწინებელ შემოსავლებთან.

რაგორც ტენდენციის გამოვლენისას, ასევე სხვა შემთხვევაშიც მოგება საქმიანობის სახეების მიხედვით ფასდება: „ორიზონტალურად“ საკვლევი პერიოდის დინამიკაში და ვერტიკალურად“- გაუთვალისწინებელ შემოსავლებთან.

2. საკმარისად ინფორმაციული საფინანსო კოეფიციენტების გამოყენება (ფაქტობრივი მნიშვნელობების შედარების გზით ან ნორმატულ, ან სხვა პერიოდების მონაცემებთან, ან სხვა ბანკების, ბანკთა ჯგუფების, რეგიონის, მთლიანი ქვეყნის საბანკო სისტემის ანალოგიურ მონაცემებთან). აქ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს შემდეგი სახის კოეფიციენტები:

- K1 - მოგება მოცემულ პერიოდში;
- K2- მოგება გადასახადის გადახდამდე;
- K3- მოგება/ბანკის საკუთარი კაპიტალი;
- K4 - მოგება/ ბანკის საწესდებო კაპიტალი;
- K5 - დივიდენდი ერთ აქტივზე (პაი)/აქციის (პაის) საშუალო ფასი.

კოეფიციენტური ანალიზი შესაძლებელს ხდის, გამოვლინდეს რაოდენობრივი ურთიერთკავშირი ბანკის ბალანსის მუხლების სხვადასხვა განყოფილებებისა და ჯგუფებს შორის და ამით შეფასდეს მისი საქმიანობის კონკრეტული ასპექტები. საფინანსო კოეფიციენტების (თანაფარდობების) რიცხვი, რომელიც აქ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს, შემოთავაზდება მხოლოდ ბალანსში ანგარიშების და მოგებისა და ზარალის შესახებ ანგარიშების რიცხვებით. პროცენტებში გამოსახული ამგვარი თანაფარდობები, ჩვეულებისამებრ, გათვლილია მოკლე პერიოდზე, მაგრამ ამ მოკლე პერიოდის განმავლობაში შეიძლება გამოვლინდეს სხვა მნიშვნელოვანი ფაქტორები, რომლებიც ახასიათებს, მაგალითად ბაზრის მდგომარეობას, სახელმწიფოს ფინანსურა

და ეკონომიკური პოლიტიკის აღრიცხვის რეგულირების წესებისა და ნორმატივების ცვლილებას, რაც აყენებს მუშაობის ახალ პირობებს და ახალ ტენდენციებს. ამითაა განპირობებული ის ფაქტი, რომ არ არსებობს უნივერსალური ნორმატივები, რომელთაც ბანკის მახასიათებელთა რაოდენობრივ მაჩვენებლებს დაადგენს, ამიტომაც კოეფიციენტური ანალიზი უნდა წარმოებდეს ფინანსური კოეფიციენტების ცვლილებების ტენდენციის საფუძველზე.

3. ფაქტორული ანალიზის გამოყენება. ჯამური მოგება სახავეს ბანკის კომერციული საქმიანობის საერთო ფინანსურ შედეგს მაგრამ ეს შედეგი ყალიბდება მტელი რიგი კომპლექსების ზემოქმედებით, რომელთაც შეუძლიათ სხვადასხვა მიმართულებით მოქმედება. აი რატომ მოითხოვს მომგებიანობის ფაქტორები პერსონალურ "ანალიზს.

მოგების ფაქტორული ანალიზის ფორმულას შემდეგი სახე აქვს:

მოგება=საკუთარი კაპიტალი*(შემოსავალი/აქტივები)*

(აქტივები/საკუთარი კაპიტალი)(მოგება/შემოსავალი)

ბანკის მომგებიანობის მახასიათებლად შეიძლება ჩაითვალოს მისი რენტაბელობა, ანუ მოგების ნორმა, რომელიც წარმოადგენს მოგების მასის შეფარდებას დახარჯულ კაპიტალთან.

$$P(\text{რენტაბელობა}) = \frac{\Pi p(\text{მოგების მასა})}{K(\text{დახარჯული კაპიტალი})}$$

ამ ზოგად ფორმულას აქვს რამდენიმე ვარიანტი. მსოფლიო პრაქტიკაში რენტაბელობა განმარტავდებულ მაჩვენებლად მიღებულია საერთო (საბალანსო) ან წმინდა მოგების შეფარდება საწესდებო კაპიტალთან, საკუთარ კაპიტალთან, აქტივებთან და ა.შ. თუმცა მომგებიანობის შესაბამისი მაჩვენებლების კონკრეტული გაანგარიშებები დამოკიდებულია ქვეყანაში დამკვიდრებული აღრიცხვისა და ანგარიშების წესებზე.

მთელ რიგ მიზეზთა გამო ჩვენს ბანკებს არსებითად არა აქვთ შესაძლებლობა ქვეყანაში საბანკო საქმის რენტაბელობის დადგენილ საშუალო მაჩვენებლებზე ორიენტირებისა და იძულებულნი არიან, აწარმოონ შედარება საფინანსო ბაზრის ცალკეულ კონკრეტულ მონაწილეთა ინდივიდუალურ მაჩვენებლებთან. განსაკუთრებით ფართოდაა გავრცელებული ბანკის კაპიტალზე სუფთა მოგების ნორმის მაჩვენებელი, რომელიც საზღვარგარეთ ცნობილია, როგორც:

$$P1 = \text{მოგება/კაპიტალი}$$

აღნიშნულ მაჩვენებელს შეუძლია საკმაოდ ზუსტად დაახასიათოს ბანკში მონაწილეთა მიერ ჩადებული სახსრების შედეგიანობა. ამასთან, მისი სიდიდე მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია საკუთარი კაპიტალისა და მოზიდული სახსრების თანაფარდობასთან ბანკის ბალანსის საერთო ჯამში. რაც უფრო მეტია საკუთარი კაპიტალის წილი, და რაც უფრო მაღალია ბანკის საიმედოობა, მითუფრო ძნელია მისთვის თავისი კაპიტალის მაღალი მომგებიანობის უზრუნველყოფა.

ბანკის საქმიანობის რენტაბელობა პირდაპირ კავშირშია კაპიტალის საკმარისობის კოეფიციენტთან ან ბანკისათვის მომგებიანია მუშაობა საკუთარი კაპიტალით აქტივების მინიმალური უზრუნველყოფით.

საბანკო საქმიანობის საბოლოო ფინანსურ შედეგად გვევლინება წმინდა მოგება. იგი წარმოადგენს ბანკის საერთო ხარჯების დაფარვის, გადასახადების გადახდის და ფონდების გადარიცხვის განხორციელების შემდეგ დარჩენილ შემოსავალს. საბალანსო მოგებისგან წმინდა მოგების განსხვავებაც ბანკის შემოსავალსა და გასავალში სამპროცენტო გადასახადების ასახვის განსხვავებულ მეთოდიკას განსაზღვრავს. ანგარიშგების ფორმაში მოგების წარმომქმნელი შემოსავლები და გასავლები მსოფლიო სტანდარტების მიხედვით დაჯგუფებულია არა მარტო შინაარსის, არამედ სტაბილურობის პრინციპის მიხედვითაც. გამოყოფილია სამპროცენტო მარჯის ბლოკი. არასამპროცენტო შემოსავლებისა და გასავლების ბლოკები, მოგების არასტაბილური წყაროების ბლოკები. მოგების შესახებ ანგარიშგების ამგვარი ფორმა საშუალებას გვაძლევს დაეინახოთ საბოლოო ფინანსური შედეგის დინამიკა, გამოვავლინოთ მოგების მატების ან კლების ძირითადი ფაქტორი, თვისებრივი მხრიდან შევადგასოთ წმინდა მოგების ზრდის წყაროები.

კომერციული ბანკის მოგების დონის შეფასები ირითადი ხერხებია:

მოგების წყაროების სტრუქტურული ანალიზი;

ფინანსური კოეფიციენტის სისტემის ანალიზი;

ფაქტორული ანალიზი;

სტრუქტურული ანალიზის მიზანია მოგების ძირითადი წყაროს გამოვლენა და მისი შეფასება სტაბილურობის, მომავალში შენარჩუნებისა და ზრდის ტემპების თვალსაზრისით.

- ფინანსური კოეფიციენტის ფაქტორივი გაანგარიშებით სიდიდის შედარება მის ნორმატიულ დონესთან;

- მოცემული ბანკის კოეფიციენტების შედარება ამავე ჯგუფის კონკურენტი ბანკების კოეფიციენტებთან;

- კოეფიციენტის დინამიკის შეფასება;

- კოეფიციენტის დინამიკის ფაქტორული ანალიზი;

ბანკის მოგების ფაქტორული ანალიზი სხვადასხვა ხერხით ტარდება. ბანკის რენტაბელობის ძირითადი ფაქტორები გამომდინარეობს მომგებიანობის კოეფიციენტის შრიცხველისა და მნიშვნელის შინაარსიდან. ჩასმის მეთოდით ვლინდება ის ძირითადი ფაქტორი, რომელზედაც კოეფიციენტის დინამიკას განსაზღვრავს – მოგებისა და აქტივების აბსოლუტური სიდიდის ცვლილება. აქედან გამომდინარე, შემდეგ განსაზღვრება მოგებისა და აქტივების მატებისა და კლების ძირითადი ფაქტორები.

ბანკის მოგების აბსოლუტური სიდიდის ძირითადი ფაქტორებად შეგვიძლია გამოვყოთ:

- ბანკის შემოსავლებისა და გასავლების ზრდის ტემპების თანაფარდობა;
- ბანკის ცალკეული აქტიური ოპერაციები საშუალო შემოსავლიანობა;
- შემოსავლის შემომტანი აქტივების ხვედრითი წილი ბანკის აქტივებში (მუშა აქტივების ხვედრითი წილი);

- შემოსავლის შემომტანი აქტივების სტრუქტურა;
- საკრედიტო პორთფელის სტრუქტურა;
- ბანკის სარისკო აქტიური ოპერაციების ხვედრითი წილი;
- ცალკეული სახეობის აქტიური ოპერაციების მომგებიანობა.

ბანკის ფინანსური საქმიანობის ანალიზისათვის მრავალფეროვან მეთოდებს იყენებენ, რომელთა შორის ყველაზე უფრო გავრცელებულია: დაჯგუფებათა მეთოდები; კოეფიციენტების ანალიზი; ინდექსების ნალიზი, ფაქტორული ანალიზი.

ფინანსური ნალიზის მიზანია ბანკის ცხოველმყოფელობის ყველა უმნიშვნელოვანესი ფინანსური პარამეტრების განვითარების ხარისხიანი მართვის უზრუნველყოფა.

თემა 7. კომერციული ბანკების საკრედიტო ბაზარი⁸

7.1 ბანკი კრედიტების ბაზარზე

საკრედიტო საქმიანობა, ის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ნიშანია, რომელიც თვით ბანკის ცნების კონსტიტუირებას ახდენს. გადაჭარბებული არ იქნება მტკიცება იმისა, რომ საკრედიტო პროცესის ორგანიზაციის დონე საერთო ბანკის მთელი მუშაობის და მისი მენეჯმენტის ხარისხის საუკეთესო მაჩვენებელია.

ამავე დროს ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვაოთ ორი მსგავსი ცნება: სესხი და კრედიტი.

- აქ საუბარი შეიძლება ეხებოდეს ერთი მხარის (გამსესხებლის) მიერ მეორისათვის (მსესხებლისთვის) როგორც ფულის, ისე ნივთების გადაცემას;
- ფულის სესხება შეიძლება უპროცენტო იყოს
- მასში შეიძლება წეისმიერ პირს შეუძლია მონაწილეობა;

სესხისაგან განსხვავებით, კრედიტი, რომელიც ერთგვარად სესხის კერძო შემთხვევაა, იმას გულისხმობს, რომ:

- ერთი მხრივ (კრედიტორი) მეორეს მხრივ (მსესხებელს) აძლევს მხოლოდ ფულს, თუნდაც – დროებით სარგებლობაში;
- იგი არ შეიძლება იყოს უპროცენტო (თუკი ხელშეკრულება სხვა რამეს არ ითვალისწინებს);
- მასში კრედიტორია არა ნებისმიერი პირი, არამედ მხოლოდ საკრედიტო ორგანიზაცია (უპირველეს ყოვლისა ბანკები).

საბანკო კრედიტი შეიძლება იყოს აქტიური ან პასიური. პირველ შემთხვევაში ბანკი გასცემს კრედიტს, ე.ი. კრედიტორია, მეორე შემთხვევაში კი იღებს, ე.ი. მსესხებელია. სხვა ბანკებთან ურთიერთობებში ბანკი შეიძლება ან აქტიურ როლს თამაშობდეს, ან პასიურს, რაც შეეხება დანარჩენ სანარმოებს თუ ფიზიკურ პირებს, ასეთ შემთხვევაში ბანკი ყოველთვის კრედიტორია. აქ საკითხი ეხება ბანკის აქტიურ დაკრედიტებას.

ბანკის დაკრედიტება ბანკსა (როგორც კრედიტორს) და მის მსესხებელს შორის ურთიერთობათა ერთობლიობაა, რომლებიც ეხება:

- ა) გარკვეული თანხის მიცემას მსესხებლისათვის გარკვეული მიზნით;
- ბ) მის თავისდროულად დაბრუნებას
- გ) მსესხებლისგან საზღაურის მიღებას მის განკარგულებაში არსებული სახსრები გამოყენებისათვის.

საკრედიტო ურთიერთობის არსებითი საფუძველი და მისი აუცილებელი ელემენტია მხარეებს შორის ნდობის არსებობა (ლათინური *credo* კრედიტი⁹ ნიშნავს მჯერა)

საბანკო კრედიტის ძირითადი მიზნებია:

- მეურნე ორგანიზაციის საბრუნავი კაპიტალის გადიდება;
- მისი სეზონური მოთხოვნილებების დაფინანსება

სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობების დროებით გამზრდილი რაოდენობის დაფინანსება;

გადასახადების გადახდის დაფინანსება;

არაორდინალური ხარჯების დაფარვაში დახმარება და ა.შ. კრედიტების ძირითადი (საბაზო) მომსახურება შემდეგი კლასიფიკაციის სახით შეგვიძლია წარმოვადგინოთ:

1. კრედიტის ეკონომიკური დანიშნულების მიხედვით:

1.1. შებოჭილი (მიზნობრივი)

- კრედიტის კონტრაგენტის საგადახდელო დოკუმენტების გასანაღდებად;
- ფასიანი ქაღალდების შესაძენად;
- საავანსო გადასახდელების შესასრულებლად;
- ბიუჯეტში გადასახდელების გადასარიცხად (მსესხებლის დავალებით);
- ხელფასის გასაცემად.

2. სანარმოო ხარჯების დასაფინანსებლად;

- სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობების დასაფინანსებლად;
- მიმდინარე სანარმოო ხარჯების დასაფინანსებლად;
- ინვესტიციური ხარჯების დასაფინანსებლად;

3. თამასუქის განაღდება;

4. სამომხმარებლო კრედიტები (ფიზიკური პირებისათვის)

1.2. შეუბოჭავი:

2 კრედიტის ვაცემის ფორმის მიხედვით:

2.1. უნაღდო წესით:

1. უნაღდო ფულის ჩარიცხვა მსესხებლის შესაბამის ანგარიშზე, მათ შორის – ადრე ვაცემული კრედიტის რესტრუქტურისა და ახლის ვაცემა;
2. დაკრედიტება ბანკის თამასუქებით;
3. შერეული ფორმით (წინა ორი ვარიანტის შეხამება);

2.2. ნაღდი – ფულადი ფორმით (ფიზიკურ პირთა დაკრედიტება)

3 კრედიტის ვაცემა ტენიკის მიხედვით:

3.1. ერთი თანხით;

3.2. კრედიტები ოვერდრაფტით (მოკლევადიანი, გახანგრძლივებული, სემონური);

3.3. საკრედიტო ხაზის გახსნა:

- უბრალო (არაგანახლებადი) საკრედიტო ხაზი;
- განახლებადი საკრედიტო ხაზი, რომელიც მოიცავს: მოთხოვნამდე საკრედიტო ხაზს; კონტოკორენტულ საკრედიტო ხაზს;

საბანკო დაკრედიტების უცილობელი პირობებია:

- ვადიანობა (კრედიტი ვაციემა განსაზღვრული ვადით);
- დაბრუნებადობა (კრედიტის თანხის სრულად დაბრუნება);
- ფასიანობა (პროცენტების დათქმული თანხის გადახდა);
- დაკრედიტების პირობების უცვლელიყო;

- საკრედიტო ვარიანტების ურთიერთსარგებლოება;
- კრედიტის მიზნობრივი გამოყენება;
- კრედიტის უზრუნველყოფა (მთლიანად ან ნაწილობრივ). (ქოქიაური, 2010:789)

გარდა ამისა, კიდევ ერთ ჯგუფად შეგვიძლია გამოვყოთ დაკრედიტების ის პრინციპები, რომლებიც ბანკის თანამშრომლების სამსახურებრივი სარგებლობისათვისაა განკუთვნილი და მის შიდა დოკუმენტებში ის უნდა იყოს დაფიქსირებული, როგორც საკრედიტო პოლიტიკის ელემენტი.

საკრედიტო ოპერაციების კლასიფიკაცია განხილულ ოქნება მომდევნო პარაგრაფებში.

7.2. საბანკო დაკრედიტების ნორმატიული მოთხოვნები

კომერციული ბანკების მიერ აქტიური საკრედიტო ოპერაციების ჩატარებას ცენტრალური ბანკის მრავალი ნორმატიული აქტი აწესრიგებს. ბანკების საქმიანობის სავალდებულო ეკონომიკურ ნორმატივებს შორისაა:

- კაპიტალის საკმარისობის ნორმატივები;
- რისკის მაქსიმალური სიდიდე ერთ მსესხებელზე;
- რისკის მაქსიმალური სიდიდე ერთ კრედიტორზე (შეანაბრებზე);
- ბანკის მიერ თავისი მონაწილეობისათვის მიცემული კრედიტების, გარანტიებისა და თავდებობის მაქსიმალური სიდიდე.
- ბანკის სათამაშო ვალდებულებათა მაქსიმალური სიდიდე.

ბანკის საკუთარი კაპიტალის საკმარისობის ნორმატივების განსაზღვრის დროს შემდეგ ხერხს იყენებენ: დაბანდებათა რისკის ხარისხზე და აქტივების გაუფასურების შესაძლებლობაზე დამოკიდებულებით ამ აქტივებს ყოფენ ხუთ ჯგუფად, რომელთათვისაც აწესებენ რისკის განსხვავებულ კოეფიციენტებს (0-დან 100%-მდე) II ჯგუფის კრედიტს აკუთვნებენ 10%-ს III- 20%-ს. ყველა დანარჩენი კრედიტი ხვდება V ჯგუფში, რომლის რისკიც 100%-ია.

ერთ მსესხებელზე ან მათ ჯგუფზე რისკის მაქსიმალური ზომას (H6) ადგენენ პროცენტობით ბანკის საკუთარი კაპიტალის (K) მიმართ ფორმულით:

$$H6=(K_{\Sigma}3:K)\times 100\%$$

სადაც $K_{\Sigma}3$ არის კრედიტებზე, აღრიცხულ თამაშულებზე, სესხებზე, ძვირფას ლითონებში არსებულ დეპოზიტებზე, მსესხებლის მიმართ ბანკის მოთხოვნების მთლიანი თანხა და ბანკის მიერ თავის გარანტიებზე გადაუხდელი თანხები.

მსხვილი კრედიტის გაცემის შესახებ გადანყვრილებას აუცილებლად იღებს ბანკის გამგეობა ან მისი საკრედიტო კომიტეტი.

ბანკის ერთ მონაწილეზე საკრედიტო რისკის მაქსიმალური სიდიდე (H9) გაიანგარიშება ფორმულით:

$$H9=(K_{\text{მა}}:K)\times 100\%$$

სადაც $K_{\text{პ}3}$ არის $K_{\text{პ}3}$ მაჩვენებლის მნიშვნელობა იმ მონაწილეებისათვის, რომელთა წილი ბანკის საწესდებო კაპიტალში მისი დარეგისტრირებული სიდიდის 5%-ს აღარბებს.

ბანკის საკუთარი სათამასუქო ვალდებულებების რისკების მაქსიმალური სიდიდე H13 გამოითვლება ფორმულით:

$$H13=(BO:K)\times 100\%$$

სადაც BO არის ბანკის მიერ გამოშვებული თამასუქები და საბანკო აქცეპტები. ამ კოეფიციენტის მაქსიმალურას დასაშვები მნიშვნელობა 100%-ია.

ბანკი კრედიტებს შემდეგი წესით გასცემს:

- იურიდიულ პირებზე – უნაღლო ფორმით, ანგარიშსწორები ან მიმდინარე ანგარიშზე სახსრების ჩარიცხვის გზით.
- ფიზიკურ პირებზე – უნაღლო ფორმით, ბანკში პიროვნების ან ანგარიშზე სახსრების ჩარიცხვის გზით, ან ნაღდი ფორმით – ბანკის სალაროს მეშვეობით;
- კრედიტები უცხოური ვალუტით იურიდიულ და ფიზიკურ პირებზე გაიცემა უნაღლო წესით.

ბანკი კრედიტებს შემდეგი ხერხებით გასცემს:

- 1) საბანკო ანგარიშებზე სახსრების ერთჯერადი ჩარიცხვით ან მსესხებელი პირისთვის ნაღდი ფულის მიცემით;
- 2) საკრედიტო ხაზის გახსნით;
- 3) კლიენტის ანგარიშის დაკრედიტებით (მასზე სახსრების ნაკლებობის ან უქონლობისას) და კლიენტის ამავე ანგარიშიდან საანგარიშსწორებო ლოკუმენტების განაღდება;
- 4) ბანკის მონაწილეობით კლიენტისათვის სახსრების მიწოდებაში კონსორციულ საფუძველზე.
- 5) სხვა ხერხებით, რომლებიც არ ეწინააღმდეგება კანონმდებლობას და ეროვნული ბანკის ნორმატიულ აქტებს.

კრედიტორმა ბანკმა აუცილებლად უნდა შექმნას რეზერვები საკრედიტო საქმიანობისაგან შესაძლო დანაკარგების შემთხვევისათვის. რეზერვების შექმნის წესს ეროვნული ბანკი ადგენს.

კრედიტის დაბრუნება (დაფარვა) და მასზე პროცენტების გადახდა შემდეგი ხერხებით ხდება;

- 1) მსესხებლის ანგარიშიდან სახსრების ჩამონერით მისივე დავალების შესაბამისად;
- 2) სხვა ბანკში მომსახურების მიღები მსესხებლის ანგარიშიდან სახსრების ჩამონერით კანონმდებლობით დადგენილი რიგითობის თანახმად და კრედიტორი ბანკის მოთხოვნის შესაბამისად;
- 3) თვითონ კრედიტორ ბანკში მომსახურების მქონე მსესხებელი იურიდიული პირის ანგარიშებიდან სახსრების ჩამონერით კრედიტორის მოთხოვნის შესაბამისად;

4) მსესხებელი ფიზიკური პირების ანგარიშებიდან სახსრების გადარიცხვით მათი წერილობითი განკარგულების საფუძველზე.

უცხოური ვალუტით აღებულ კრედიტებს ფარავე უნაღდო წესით.

კრედიტებზე არსებული უიმედო ან გადახდევინებისათვის არარეალურად მიჩნეული დავალიანება დადგენილი წესით ჩამოიწერება ბანკის ბალანსიდან, ამ შემთხვევისათვის საგანგებოდ შექმნილი რეზერვის ხარჯზე, მისი უკმარისობის შემთხვევაში კი დაენერება საანგარიშგებო წლის ბარალს.

კრედიტის გაცემის მიზანშეწონილობის შესახებ გადანყვეტილების მიღებამდე კრედიტორი ბანკი ვალდებულია:

- გულდასმით სეისნაელოს მსესხებლის მიერ წარმოდგენილი ყველა დოკუმენტი ბიზნეს-გეგმის, მარკეტინგის, ფულის ნაკადების პროგნოსის, დასაკრედიტებელი გარიგების ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთების ჩათვლით;
- შეამოწმოს დასაკრედიტებელი გარიგების სარწმუნოება, შეისწავლოს მსესხებლის საკრედიტო ისტორია, გაანალიზოს მისი დავალიანებების საკითხი და ა.შ.

ბანკის მიერ კრედიტის გაცემის მიზანშეწონილობის საკითხის განხილვის ეტაპზე და ხელშეკრულების მოქმედების ვადის განმავლობაში რეგულარულად უნდა ეწყობოდეს შეხვედრა ინტერვიუები მსესხებლებთან.

ბანკის უფლებამოსილება ქვედანაყოფმა ყოველდღიურად უნდა აკონტროლოს კრედიტების დაფარვის (დაბრუნების) და მათზე პროცენტების გადახდის ვადები, მათ შორის ვადაგადაცილებული დავალიანება და მიიღოს მისი დაფარვისათვის აუცილებელი ზომები.

7.3. საკრედიტო პოლიტიკის მიზნები და რეალიზაციის მექანიზმები

საკრედიტო პოლიტიკა ბანკების საკრედიტო საქმიანობის ამოცანებისა და პრიორიტეტებს განსაზღვრავს. ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის შინაარსობრივი შხარის საკითხში სხვადასხვა მოსაზრება არსებობს. ფინანსურ-საკრედიტო ლექსიკონებში საკრედიტო პოლიტიკა განმარტებულია როგორც ეკონომიკური პოლიტიკის ის ნაწილი, რომელიც სახალხო მეურნეობის დაკრედიტების სფეროს ღონისძიებათა სისტემას წარმოადგენს.

ზოგიერთ ავტორს მიაჩნია, რომ საკრედიტო პოლიტიკა ბანკის სტრატეგიის და ტაქტიკა საკრედიტო ოპერაციების დარგში. საკრედიტო პოლიტიკა სტრატეგიის დარგში შეიცავს კონკრეტული ბანკის პრიორიტეტებს, პრინციპებსა და შინაარსობრივ მიზნებს საკრედიტო ბაზარზე, ტაქტიკის დარგში კი ფინანსურ და სხვა ინსტრუმენტარიუმს, რომელსაც მოცემული ბანკი იყენებს საკრედიტო გარიგებების დროს.

ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის უმნიშვნელოვანესი ზოგადი პრინციპებია: მეცნიერულად დასაბუთება, ოპტიმალობა, ეფექტიანობა, აგრეთვე, საკრედიტო

პოლიტიკის ყველა ელემენტის ერთიანობა. მართლაც, მხოლოდ მეცნიერულად დასაბუთებული საკრედიტო პოლიტიკა, რომელიც ცხოვრების ობიექტური რეალობის გათვალისწინებითაა ჩამოყალიბებული, იძლევა სახელმწიფოს, ბანკისა და მისი კლიენტების ინტერესების ყველაზე სრულად გამოხატვის შესაძლებლობას. კომერციული ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის სპეციფიკური პრინციპებია: შემოსავლიანობა, მომგებიანობა, საიმედოობა და უსაფრთხოება.

ამგვარად საკრედიტო პოლიტიკა შეგვიძლია განვმარტოთ როგორც ბანკის ღონისძიებათა სისტემა მისი კლიენტების დაკრედიტების დარგში, რომელსაც ბანკი თავისი სტრატეგიისა და ტაქტის რეალიზაციის მიზნით ახორციელებს.

კომერციული ბანკის საკრედიტო პოლიტიკას გააჩნია შინაგანი სტრუქტურა, რომელიც მოიცავს:

1. ბანკის სტრატეგიას საკრედიტო პოლიტიკის ძირითად მიმართულებათა დამუშავებაში;
2. ბანკის ტაქტიკას დაკრედიტების ორგანიზებაში;
3. საკრედიტო პოლიტიკის რეალიზაციის კონტროლს.

თავის მხრივ საკრედიტო პოლიტიკის შინაგანმა სტრუქტურამ უნდა ასახოს შემდეგი წამყვანი ელემენტები: საკრედიტო საქმიანობის ორგანიზაცია; საკრედიტო პორთფელის მართვა; დაკრედიტების კონტროლი; უფლებამოსილებათა განაწილების პრინციპები; კრედიტების შერჩევის ზოგადი კრიტერიუმები;

საკრედიტო პოლიტიკის სტრატეგია მთლიანობაში მოიცავს კონკრეტული ბანკის პრიორიტეტებს, პრინციპებსა და მიზნებს საკრედიტო ბაზარზე, ხოლო ტაქტიკა – იმ საფინანსო და სხვა ინსტრუმენტაროებს, რომელსაც მოცემული ბანკი იყენებს თავისი მიზნების რეალიზაციაში.

საკრედიტო პოლიტიკის რეალიზაციის მექანიზმი შემდეგ ეტაპს მოიცავს:

1. საკრედიტო პოლიტიკის ზოგადი დებულებები და მიზნები.

ბანკის უმრავლესობა არცთუ იშვიათად ფორმალურად უდგება განვითარების საკუთარი სტრატეგიის შემუშავებას, ძირითადად განსაზღვრავს დაკრედიტების სფეროს მიმდინარე მიზნებს, არ ახდენს ბანკის სტრატეგიული ამოცანების ფორმულირებას და არ ატარებს ბაზრის სათანადო მარკეტინგულ და სხვა გამოკვლევებს. ამას ისინი საბანკო კრედიტებსა და დეპოზიტების ბაზარზე ვითარების სწრაფი ცვალებადობით ხსნიან. არადა იმ ბანკს, რომელიც არ ფიქრობს განვითარების პერსპექტივებზე და ცდილობს მხოლოდ მიმდინარე ტენდენციებს ჩააგლოს ხელი, არა აქვს მომავალი, მას არ ძალუძს ცვალებადი ეკონომიკური ვითარების ადეკვატურად განვითარება.

2. საკრედიტო პოლიტიკის რეალიზაცია და ბანკის თანამშრომელთა უფლებამოსილებანი.

საკრედიტო პოლიტიკის რეალიზაცია სესხების გადაცემაზე უფლებამოსილებათა მინიჭების იმ სისტემის ბაზაზე ხდება, რომელსაც ბანკი შეიმუშავებს, მაგალითად ბანკში ეს უფლებამოსილებანი ასე გამოიყურება – ბანკის ფილიალებისათვის აწესებენ რისკისმაქსიმალურ ოდენობას ერთ შესესხებელზე, რომელიც დიფერენცირებულია და დამოკიდებულია ფილიალის მიერ შესრულებული საკრედიტო ოპერაციების მოცულობაზე. ფილიალის საკრედიტო პორტფელის სტრუქტურაზე და ა.შ.

კრედიტის დამტკიცების სისტემა, ჩვეულებრივ მრავალსაფეხურიანია. ის დონე, რომელზეც კრედიტის ყოველ მომსახურებას დაამტკიცებენ, დამოკიდებულია კლიენტის რეიტინგზე (მის კრედიტუნარიანობაზე) და საკრედიტო რისკის დონეზე.

3. საკრედიტო პროცესის ორგანიზაცია საკრედიტო ხელშეკრულების რეალიზების სხვადასხვა ეტაპზე.

მსესხებელთან ბანკის საკრედიტო ურთიერთობის ორგანიზაციას მრავალი ფაქტორი განსაზღვრავს: ბანკის სიდიდე მისი მუშაკების კვალიფიკაცია, რომლებიც სესხების გაფორმებაზე აგებენ პასუხს, საკრედიტო პორთფელის სიდიდე, სესხების სახეები და სხვა. საკრედიტო პროცესის ორგანიზებას ეწევა კრედიტის ანალიზის განყოფილება, რომელიც კოორდინირებას უწევს და წარმართავს დაკრედიტების მთელ პროცესს. მცირე სიდიდის ბანკებში და ბანკის ფილიალებში საკრედიტო ანალიზი ზოგჯერ შედის საკრედიტო მუშაკების მოვალეობებში. სპეციალური ანალიტიკური განყოფილების არსებობა ხელს უწყობს საკრედიტო ანალიზის ობიექტურობის დონის ამაღლებასა და სესხების დამტკიცების პროცესის მეტ სიფრთხილეს.

საკრედიტო მუშაკები კარგად უნდა ცნობდნენ ბანკის საკრედიტო პოლიტიკას, განსაკუთრებით დოკუმენტაციის გაფორმებისა და წარმოების მოთხოვნებს, აგრეთვე დაკრედიტების მეთოდებს სესხების და მტკიცების ჩათვლით.

ბანკში საკრედიტო პროცესის ორგანიზაციის ძირითადი სამუშაო შედეგი ეტაპების სახით შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ:

1. საკრედიტო განცხადების პორთფელის ფორმირება;
 2. პოტენციურ კლიენტებთან მოლაპარაკებების წარმართვა;
 3. გადანყვეტილები გამოტანა კრედიტის გაყვების მიზანშეწონილობისა და მისი ფორმის შესახებ;
 4. საკრედიტო საჭმის გაფორმება;
 5. კლიენტთან მუშაობა მასზე სესხის გაყვების შემდეგ;
 6. კრედიტის დაბრუნება პროცენტებით და საკრედიტო საჭმის დახურვა.
4. საბანკო კონტროლი და საკრედიტო პროცესის მართვა

ბანკის საკრედიტო პორთფელის დაყვის პროცესისა და მაშასადამე, თვით ბანკის სიოცხლასუნარიანობის აუცილებელი ელემენტებია კრედიტის დასაბუთებული ანალიზი და მისი შეფასების პროცესი სესხების მდგომარეობის მუდმივ მონიტორინგთან ერთად.

ქმედითი კონტროლი მხოლოდ იმ შემთხვევაშია შესაძლებელი, თუკი ბანკს გააჩნია ანალიზისათვის აუცილებლად საჭირო დოკუმენტები. დაკრედიტების პროცესში საბანკო კონტროლის გაძლიერებისათვის მიზანშეწონილია გამოვიყენოთ საკრედიტო პოლიტიკის ევრეთწოდებული ორგანიზაციული ფორმები - საკრედიტო პოლიტიკის რეალიზაციის ხერხები, საშუალებები და მეთოდები, რომლებიც პრაქტიკაში სათანადო დოკუმენტების სახითაა წარმოდგენილი.

ამრიგად, ბანკის საკრედიტო პოლიტიკა საბანკო საქმიანობის განვითარებისა და სრულყოფის პრიორიტეტულ მიმართულებათაა გარკვევაში, საკრედიტო რესურსების ინვესტირების, საკრედიტო პროცესის განვითარების მისი ეფექტიანობის ამაღლებასა და საკრედიტო რისკების მინიმიზებაში მდგომარეობს.

კრედიტების გაყვების დაწყებამდე ბანკმა უნდა ჩამოაყალიბოს თავისი საკრედიტო პოლიტიკა და გაითვალისწინოს მისი განხორციელების ხერხები და საშუალებები. საერთოდ ბანკის საკრედიტო პოლიტიკა იმ ღონისძიებების კომპლექსია, რომელთა მიზანია საკრედიტო ოპერაციების შემოსავლიანობის ამაღლება და საკრედიტო რისკის შემცირება. საკრედიტო პოლიტიკის შემუშავებისას, ბანკმა საჭიროა გაითვალისწინოს რიგი ობიექტური და სუბიექტური ფაქტორები (იხ. სქემა).

საკუთარი საკრედიტო პოლიტიკის განსაზღვრა და დამტკიცება ნიშნავს ბანკის ხელმძღვანელობის პოზიციის ჩამოყალიბებას მინიმუმ შემდეგ საკითხებზე:

ა) ბანკის პრიორიტეტები საკრედიტო ბაზარზე, ანუ ბანკის მიერ უპირატესობამიჩვენებული;

- დაკრედიტების ობიექტები;
- მსესხებელთა კატეგორიები (ხელისუფლების ორგანოები, სახელმწიფოებრივი და არასახელმწიფოებრივი ორგანიზაციები, კერძო პირები);
- მსესხებელთა ურთიერთობის ხასიათი (გრძელვადიანი, ერთჯერადი და სხვა);
- კრედიტების სახეები და ზომები;
- კრედიტების მომსახურების სქემები;
- კრედიტების დაბრუნების უზრუნველყოფის ფორმები და სხვა.

ბ) დაკრედიტების მიზნები:

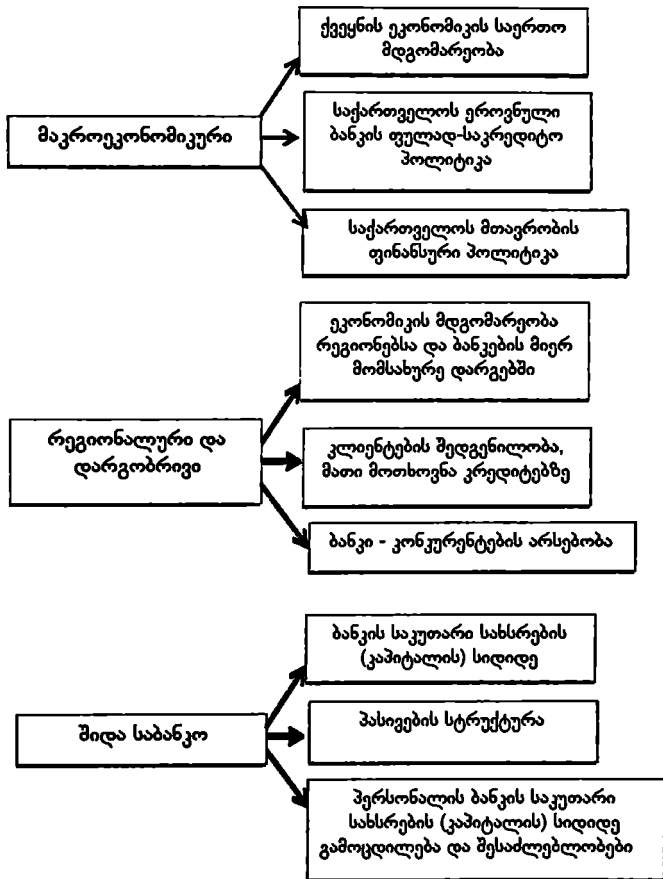
- კრედიტების რენტაბელობის მოსალოდნელი დონე;
- სხვა მიზნები, რომლებიც არ უკავშირდება მოგების მიღებას;

საკრედიტო პოლიტიკის ყველა დებულება დამტკიცებული უნდა იყოს სათანადო კონკრეტული რეგულაციებით. მათი მუშაობით:

- განისაზღვროს საკრედიტო რესურსების შევსების საჭირო მოცულობები და ხელმისაწვდომი წყაროები;
- გამრავალფეროვნდეს საკრედიტო მომსახურება და გაიზარდოს მისი ხარისხი, გაფართოვდეს კლიენტურა;
- თავისდროულად და საჭირო მოცულობით ჩამოყალიბდეს რეზერვები;
- გაუმჯობესდეს საკრედიტო პროცესის საორგანიზაციო, საინფორმაციო-ანალიტიკური და მეთოდური უზრუნველყოფა და ა.შ.

ბანკის საკრედიტო პოლიტიკა განსაზღვრავს ბანკის მუშაკების მიერ კრედიტების გაყვას, გაფორმებასა და მართვის სტანდარტებს, პარამეტრებსა და პროცედურებს.

სქემა: ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის განმსაზღვრელი ფ ა ქ ო რ ე ბ ი

ყოველი ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის რეალიზაციის მექანიზმების განსაკუთრებული ბლოკია ის ინსტრუმენტები და მეთოდური მასალები, რომლებიც საკრედიტო ბაზარზე მისი მუშაობის ორგანიზების ყველა ასპექტის რეგლამენტირებას ახდენს. ამ კონტექსტში იგულისხმება:

- 1) ბანკის ხელმძღვანელი ორგანოების გადანყვეტილებები;
- 2) დებულება საკრედიტო ქვედანაყოფის შესახებ;
- 3) თანამდებობრივი ინსტრუქციები;
- 4) საკრედიტო ოპერაციების ჩატარების სახელმძღვანელო დოკუმენტი.

7.4. საბანკო კრედიტის ფასი და მისი დაბრუნების ხერხები

საბანკო დაკრედიტების ორგანიზაცია, საკრედიტო პოლიტიკი შემუშავებისა და მისი რეალიზაციის ღონისძიებების განსაზღვრის გარდა, მოიცავს კრედიტის მიღების შესახებ კლიენტის განაცხადის განხილვას, შესაბამისი გადანაცვები მიღებას, კრედიტის გაცემის პროცესებს, მის დაბრუნებას (დაფარვას), აგრეთვე ამ ყველაფრის ცონტროლს.

კლიენტის საკრედიტო განაცხადში უნდა იყოს სულ მცირე შემდეგი მონაცემები:

იურიდიული პირის განაცხადი გაფორმებული უნდა იყოს ორგანიზაციის ბლანკზე ან ჩვეულებრივ ქაღალდის ფურცელზე, რომელიც დამონშებული იქნება მისი ბეჭდითა და უფლებამოსილი პირების ხელმოწერით. განცხადებებს აბარებენ ან ბანკის საოპერაციო ქვედანაყოფში ან სამდივნოში, ან უშუალოდ საკრედიტო ქვედანაყოფში.

ბანკის მუშაობის შემდეგი ეტაპია საკრედიტო განაცხადის დეტალური ანალიზი განმცხადებლის მიერ წარმოდგენილი დოკუმენტებისა და თვით ბანკის ქვედანაყოფებისა და სამსახურების ექსპერტული დასკვნების საფუძველზე.

საკრედიტო განაცხადის ანალიზის დადებითი შედეგის შემთხვევაში კრედიტის გაცემის საკითხი შეიძლება განიხილოს ბანკის საკრედიტო კომიტეტმა. ამ შემთხვევაში კომიტეტს უნდა წარუდგინონ შემდეგი დოკუმენტების პაკეტი:

ა) განაცხადი;

ბ) საკრედიტო მემორანდუმი;

გ) ცნობა კრედიტის გაცემის შესაძლო პირობების შესახებ;

დ) სხვა დოკუმენტები, რომლებიც მემორანდუმის შინაარსს დაადასტურებენ.

თუკი საკრედიტო კომიტეტი საკითხს დადებითად გადანაცვებს, მაშინ წერილობით ატყობინებს მსესხებელს მიღებული გადანაცვებისა და კრედიტის პირობების შესახებ.

შემდეგ იწყება საკრედიტო დოკუმენტაციის მომზადების ეტაპი. ამ დროს უკვე ფაქტურ მსესხებელთან ერთად მზადდება:

1) საკრედიტო ხელშეკრულება;

2) სასწრაფო ვალდებულება აუცილებლობის შემთხვევაში ამზადებენ, აგრეთვე გიროს ხელშეკრულებას; თავდებობის ხელშეკრულებას; სხვა აუცილებელ დოკუმენტაციას.

კლიენტისა და ბანკის მიერ შედგენილი დოკუმენტები, რომლებსაც სამართლებრივი სტატუსი აქვს და თან ახლავს საკრედიტო გარიგებას კლიენტის მიერ განაცხადის შეტანიდან კრედიტის დაფარვამდე, არის საკრედიტო დოკუმენტაცია. ასეთ დოკუმენტებს ეკუთვნის:

I. კლიენტის მიერ წარდგენილი: 1) საკრედიტო განაცხადი; 2) კრედიტის ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთება; 3) განცხადება კრედიტის მიღების შესახებ; 4) სასესხო ვალდებულება; 5) სხვა დოკუმენტები (გიროზზე, თავდებობაზე და სხვა)

II. მხარეების მიერ ერთობლივად შედგენილი: 1) საკრედიტო შეთანხმება; 2) სხვა შეთანხმებები.

III. ბანკის მიერ შედგენილი: 1) დასკვნა კლიენტის საკრედიტო განაცხადზე; 2) კლიენტის მიერ საკრედიტო შთახმები პირობები შესრულების უწყისი; 3) სხვა დოკუმენტები;

მსესხებლის ფინანსურ შესაძლებლობას დიდი მნიშვნელობა აქვს კრედიტორი ბანკისათვის, რადგან იგი მოელის კრედიტის სახით ვაცემული თანხისა და მისი პროცენტების დროულად მიღებას. მსესხებლის ასეთ შესაძლებლობას გამოხატავს მისი გადახდისუნარიანობა და კრედიტუნარიანობის შეფასების განსხვავებული მეთოდები, რომლებიც კი არ გამოირიყხავს, არამედ ავსებს ერთმანეთს, ე.ი. საჭიროა მათი კომპლექსურად გამოიყენება.

თურიდული პირის კრედიტუნარიანობის საკითხის გარკვევაში გვეხმარება მისი ფინანსური მდგომარეობის შეფასება. ამისათვის იყენებენ კომპლიქსურ ანალიზს დიდი რაოდენობით ფინანსური მაჩვენებლები გამოიყენებით. განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობენ სანარმოოს ომგებიანობის დინამიკას.

ბანკებისათვის ფულის ყიდვა-გაყიდვის* საგანია და აქვს ფასი – საბანკო პროცენტი. ამ ცნებას ხმარობენ იმ ფასის აღსანიშნავად, რომელსაც ბანკი იხდის მოზიდული სახსრებისათვის (პროცენტი სხვა საკრედიტო ორგანიზაციაში აღებული კრედიტისათვის, პროცენტი ფიზიკური და თურიდული პირების ანაბრებსა და დეპოზიტებზე, სააღრიცხვო პროცენტი); იმ ფასის აღსანიშნავად, რომელსაც ბანკი იღებს მის მიერ განთავსებულ სახსრებზე. ამ უკანასკნელის ვერძო შემთხვევაა საბანკო კრედიტის, როგორც ფულის იმ თანხის ფასი, რომელსაც დროებით სარგებლობაში აძლევენ მსესხებელს.

მკაცრად თუ ვიტყვით, მსესხებელმა კრედიტისათვის მართო პროცენტი არ უნდა გადაიხადოს – საჭიროა ძირითადი ფალის თანხის დაფარვა (დაბრუნება), გარდა ამისა, მას ხშირად უწევს საკომისიოების (მაგალითად, საკრედიტო ხაზის გახსნაზე ბანკის თანხმობისათვის) და ჯარიმების გადახდა. ამის მიუხედავად, კრედიტის ფასად მიიჩნევენ სწორ საბანკო (სასესხო) პროცენტს, როგორც ბანკის სახსრებით სარგებლობის უფლების საზღაურს. პროცენტის გადახდის წყაროა მსესხებლის იმ მოგების ნაწილი, რომელსაც იგი კრედიტის გამოიყენებით იღებს.

პროცენტის აბსოლუტური ზომა არაფერს გვეუბნება კრედიტის თანხასთან მიმართების გარეშე. ამიტომ საკრედიტო გარიგების ეფექტიანობისა და კრედიტის ფასის სიდიდის სასურველობის გამოკვლევის მიზნით იყენებენ შეფარდებით მაჩვენებელს – პროცენტის ნორმას (განაკვეთს), ე.ი. შეფარდებას პროცენტების თანხასა და კრედიტის სიდიდეს შორის.

$$H_n = (\Pi_p : C) \times 100\%$$

სადაც H_n პროცენტის ნორმაა; Π_p – მიღებული პროცენტების თანხა; C – კრედიტის თანხა.

სასესხო კაპიტალის ბაზრის ამა თუ იმ სექტორის თავისებურებებიდან გამომდინარე, შეიძლება გამოიყოს პროცენტის ერთფეროვანი განაკვეთების რამდენიმე კუფი:

- ფულის ბაზრის განაკვეთები, რომლებსაც მოკლევადიანი საკრედიტო ოპერაციების დროს იყენებენ საკრედიტო ორგანიზაციებს შორის;
- რეფინანსები განაკვეთი (ცენტრალური ანკის ოფიციალური განაკვეთი);
- ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განაკვეთები;
- ბანკებისა და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციების განაკვეთები არასაბანკო ორგანიზაციებისა და ფიზიკური პირებისათვის.

თითოეული ამ ჯგუფის ფარგლებში საპროცენტო განაკვეთების კლასიფიცირება შესაძლებელია: ა) ვარიეტაა ვადების მიხედვით; ბ) განაკვეთების სტრუქტურაში როლის მიხედვით; გ) ჩამოყალიბების ხასიათის მიხედვით; დ) გამოყენების მასშტაბების მიხედვით; ე) ცვალებადობის ხასიათის მიხედვით.

ბაზრის საპროცენტო განაკვეთების დონეს აყალიბებს, ძირითადად სასესხო სახსრების მოთხოვნა-მიწოდების მდგომარეობა, აგრეთვე კრედიტის თვითღირებულება, კრედიტის მოცულობა, მიზანი და დაფარვის ვადა, მსესხებლის კრედიტუნარიანობა, მისი დაბრუნების უზრუნველყოფის არსებობა და სხვა.

საბანკო კრედიტის ფასის ქვედა დონედ ხშირად მიიჩნევენ მის თვითღირებულებას. მაგრამ უფრო სწორი იქნება, თუ ასეთ დონედ განვიხილავთ ბანკის მთელი ხარჯების ვადამდარავ თვითღირებულებას პლუს ის მინიმალური მოგება, რომელიც საკმარისია დაკრედიტებასთან და დაკავშირებული ყველა ეკონომიკური რისკის გარანტირებისათვის.

დაუშვათ, ხსენებულმა დონემ 30% შეადგინა. მაშინ ფასი შემდგენიარად ჩამოყალიბდება. უპირველეს ყოვლისა, უნდა განვსაზღვროთ, თუ როგორ მოქმედებს ფასზე საერთო-საბანკო ხარჯები, ე.ი. რისი ტოლი იქნება მარჟა, რომელიც 30%-ს უნდა მივემატოთ (მარჟა არის ბანკის აქტიურ და პასიურ ოპერაციებზე სასუალო განაკვეთებს შორის სხვაობა), სარგებლობენ ფორმულით:

$$\text{მარჟა} = \frac{\text{ბანკის მთელი ხარჯები რესურსების მოზიდვის ხარჯების გათვალისწინებით} - \text{აკრედიტო ოპერაციების ჩატარების სხვა ხარჯები} + \text{ივმზირო მოგება}}{\text{მოგების მომტანი აქტივები}}$$

ზრიცხვლის პირველი ელემენტი შეიძლება გამოითვალოს, მათ შორის მოახლოებული მეთოდებით. დაუშვათ იგი 5 ათასია; მეორე ელემენტში შევა საკრედიტო საკრედიტო ოპერაციებიდან მიღებული არაგეგმიური ხასიათის შემოსავლები, აგრეთვე ზოგიერთი მიმდინარე საკომისიო. დაუშვათ მათი ჯამია 3 ათასი, თუკი ბანკი კვარტალში გვემავს 30 ათას მოგებას, მაშინ მესამე ელემენტი იქნება მისი $\frac{1}{3}$ ანუ 10 ათასი.

ფორმულის მნიშვნელში შევა მოგების მომტანი აქტივები, რომელთა გაანგარიშების წესს ცენტრალური ბანკი ადგენს. თუკი ვანგარიშობთ თვითონ მარჟას, მასინ მთელ აქტივებს ვიღებთ საშუალო შენონილი სიდიდით. ვთქვათ გაანგარიშებებმა აჩვენა, რომ საქმი ეხება 300 ათასს. მაშინ $M = (5 - 3 + 10) : 300 = 0.04$ ე.ი. საჭიროა, რომ მომუშავე აქტივების ყოველ ერთეულს თვეში 0,04 ერთეული თანხა შემოჰქონდეს.

სხვანაირად რომ ვთქვათ, წლიური განაკვეთი ტოლი უნდა იყოს $\{1,04-1\}:30$ დღე $\} \times 365$ დღე $= 0.486$ ანუ 48,6%. ამგვარად, კრედიტის რეალური ფასი ჩვენს მაგალითში შეადგენს: $30\% + 48,6\% = 78,6\%$

ზოგჯერ ბანკებში იძულებული არიან გასცენშეღავათიანი კრედიტები. გასათვალისწინებელია, რომ საბოლოოდ ესაა ბანკის განაღდებასაკენ მიმავალი გზა. პროცენტების გასტუმრება (მიღება) ხდება ფულადი ფორმით: იურიდიული პირებისათვის – უნაღდო წესით და ნაღდი ფულით თანხის შეუზღუდავად სალაროს შემოსავლის (გასავლის) ორდერების საფუძველზე.

კრედიტორი ბანკი მსესხებლისაგან პროცენტს იღებს:

- იურიდიული პირის ანგარიშიდან სახსრების ჩამოწერის გზით მისი საგადასახდლო დავალების საფუძველზე.
- სხვა ბანკში მომსახურების მქონე მსესხებლის ანგარიშებიდან სახსრების ჩამოწერის გზით.
- კრედიტორ ბანკში მომსახურების მქონე იურიდიული პირის ანგარიშიდან სახსრების ჩამოწერის გზით ბანკის საგადასახდლო მოთხოვნის საფუძველზე;
- ფიზიკური პირების ანგარიშიდან სახსრების გადარიცხვის გზით მათი წერილობითი განკარგულებების საფუძველზე;
- კრედიტორ ბანკის საკორესპოდენტო ანგარიშებზე სახსრების ჩარიცხვის გზით მსესხებლის საგადასახდლო დავალების ან ბანკის საგადასახდლო მოთხოვნების საფუძველზე.

პროცენტის გადახდა ხდება ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ვადებში. პროცენტებს მოზიდულ და განთავსებულ სახსრებზე ბანკი რიცხავს ძირითადი ვალის ნაშთზე საოპერაციო დღის დასაწყისში.

პროცენტების დარიცხვა შეიძლება მოხდეს: მარტივი ან რთული პროცენტების ფორმულირებით. ფიქსირებული ან მკურავი საპროცენტო განაკვეთების გამოყენებით. თუკი ხელშეკრულებაში მითითებული არაა პროცენტების დარიცხვის ხერხი, მაშინ მათ დარიცხავენ მარტივი პროცენტებით ფიქსირებული განაკვეთის გამოყენებით.

განთავსებულ ფულად სახსრებზე პროცენტები ბანკის სასარგებლოდ ემოდის იმ ზომითა და წესით, როგორც ამას ითვალისწინებს ხელშეკრულება სახსრების მიცემისა და განთავსების შესახებ.

თუ მსესხებელი ვერ ასრულებს დადგენილ ვადაში პროცენტები გადახდის ვალდებულებას, მაშინ ვადაგადაცილებული დავალიანება ბანკმა უნდა გადაიტანოს ვადაგადაცილებული პროცენტების აღრიცხვის საბალანსო ანგარიშებზე.

კრედიტის დაბრუნება ნიშნავს მსესხებლის მიერ მიღებული სესხის თანხასა და შესაბამისი პროცენტის თანხების თავისდროულად და სრულად დაფარვას. ამასთან კრედიტის დაბრუნება რთული და ხშირად, ხანგრძლივი პროცესია და მისი ორგანიზაციული, ფინანსურ-ეკონომიკური, სამართლებრივი და სხვა ღონისძიებები განსაზღვრავს კრედიტის დაბრუნების წყაროებსა და ხერხებს (პროცედურებს).

კრედიტის დაფარვის წყაროები შეიძლება იყოს პირველადი და მეორადი. პირველადი წყაროა მსესხებლის შემოსავალი (იურიდიული პირისთვის – რეალიზაციის ამონაგები, ფიზიკური პირებისთვის – ხელფასი და სხვა შემოსავლები). მეორად

წყაროებს ეკუთვნის დაგირავებული ქონების რეალიზაციიდან მიღებული ამონაგები, გარიგებების გარანტიის და თავდების მიერ დაპირებული სახსრები.

მაგრამ დაკრედიტება მეტ-ნაკლებ რისკებს უკავშირდება. სწორედ ამ შემთხვევისთვისაა აუცილებელი კრედიტის დაბრუნების დამატებითი წყაროს არსებობა, რაც ნიშნავს კუთვნილი ფულის გადახდევინების იძულებითი ფორმის ამოქმედებას ბანკის მიერ.

კრედიტი უზრუნველყოფილი ითვლება გირაოთი, თუკი გირაო შემდეგ მოთხოვნილებებს აკმაყოფილებს: 1) მისი რეალური ღირებულება საკმარისია ვალის ძირითადი თანხის, პროცენტების და საგირავნო ვალდებულებების რეალიზაციასთან დაკავშირებული ხარჯების საკომპენსაციოდ; 2) გირაოს რეალიზაციისთვის საჭირო დრო აღემატება 150 დღეს.

კრედიტის უზრუნველყოფა დადასტურებული უნდა იყოს დოკუმენტებით. მათი ნუსხა განსხვავებულია იმისდა მიხედვით, თუ რას იყენებენ გირაოდ: საქონელს, უძრავ ქონებას თუ ფასიან ქაღალდებს.

ბანკის საკრედიტო საქმიანობის ხარისხზე მთელი რიგი კრიტერიუმების მეშვეობით შეგვიძლია ვიმსჯელოთ. მათ შორისაა:

- საკრედიტო ოპერაციების რენტაბელობა;
- მკაფიოდ ფორმულირებული საკრედიტო პოლიტიკის და მისი რეალიზაციის მექანიზმებისა და პროცედურების არსებობა;
- კანონმდებლობისა და ნორმატიული აქტების დაცვა დაკრედიტების დარგში;
- საკრედიტო პორტფელის მდგომარეობა;
- საკრედიტო რისკების მართვის მექანიზმების არსებობა

ამათგან საკრედიტო პორტფელი ფორმალურად არის მის მიერ მოცემული მომენტისათვის გაცემული კრედიტების მთელი ერთობლიობა. იგი სტრუქტურირებულია რომელიმე კრიტერიუმის მიხედვით, რის გამოც „საკრედიტო პორტფელი“ ბანკის მიერ გაცემული კრედიტებისა და მისი მთელი საკრედიტო საქმიანობის ხარისხის მახასიათებელი ხდება.

საკრედიტო პორტფელის მართვას რამდენიმე ეტაპი აქვს: 1) ძირითადი საკლასიფიკაციო ჯგუფების განსაზღვრა და მათთვის რისკის კოეფიციენტების მინიჭება; 2) პორტფელის სტრუქტურის გამოვლენა 3) მთლიანად პორტფელის ხარისხის შეფასება; 4) პორტფელის ხარისხის გაუმჯობესების ღონისძიებათა შემუშავება. საკრედიტო პორტფელის მართვაში წამყვანი მომენტია თითოეული კრედიტისა და მთელი მათი ერთობლიობის ხარისხის შეფასების კრიტერიუმის შერჩევა.

რეზერვის ჩამოყალიბების აუცილებლობას განაპირობებს ბანკების საქმიანობაში არსებული საკრედიტო რისკები. რეზერვი უზრუნველყოფს ბანკების უფრო სტაბილურად მუშაობის პირობებს და მოგების სიდიდის რყევის თავიდან აცილების შესაძლებლობას აძლევს მათ საკრედიტო საქმიანობისაგან მიღებული დანაკარგების ჩამოწერის გამო.

რეზერვს აყალიბებენ ბანკების დანახარჯებზე მიკუთვნილი ანარიცხების ხარჯზე. მას იყენებენ მხოლოდ კლიენტების მიერ დაუფარავი ძირითადი ვადების გადასაფარავად. რეზერვის ხარჯზე ჩამოიწერება კრედიტებისაგან გამოწვეული ის დანაკარგები, გადახდევინებაც არარეალურია.

თემა. 8. კომერციული ბანკების სავალუტო და სხვა ოპერაციები

8.1. კომერციული ბანკების სავალუტო ოპერაციები

სავალუტო ბაზარი მსოფლიოში ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი საფინანსო ბაზარია, რომელზეც ერთი ქვეყნის ვალუტა სხვა ვალუტაზე იყიდება. საერთაშორისო სავალუტო ბაზარი არასაბირთლო ბაზარია. მისი მონაწილეები გაცვლით ოპერაციებს მთელ მსოფლიოში ახდენენ კომერციული და საინვესტიციო ოპერაციების მეშვეობით:

- კომერციული ბანკები;
- იმპორტიორები, რომლებიც შემოსულ საქონელს ვალუტით იხდიან;
- ექსპორტიორები, რომლებიც გატანილი საქონლისათვის ვალუტას იღებენ და ეროვნულ ფულად ერთეულში ახდენენ მის კონვერსირებას;
- პორთფელური ინვესტორები, რომლებიც ყიდულობენ და ყიდიან საზღვარგარეთულ აქციებსა და ობლიგაციებს;
- სავალუტო ბროკერები, რომლებიც კლიენტის შეკვეთით ყიდულობენ და ყიდიან ვალუტას;
- დილერები, რომლებიც კურსის სხვაობაზე თამაშობენ და სპეკულაციურ გარიგებებს ახორციელებენ ვალუტაზე;
- ტრეიდები, რომლებიც სავალუტო ბაზრის მარკეტმეიკრებად გვევლინებიან.

საერთაშორისო ფინანსების ერთ-ერთი ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია უხოური ვალუტის გაცვლა.

უხოურ ვალუტაზე ჩატარებულ ოპერაციებს ეკუთვნის:

- კლიენტურის სავალუტო ანგარიშსწორებების წარმოება
- საკორესპოდენტო ურთიერთობების დამყარება ადგილობრივ უფლებამოსილ სუბიექტებსა და საზღვარგარეთულ ბანკებს შორის;
- საქონლისა და მომსახურების ექსპორტ-იმპორტთან დაკავშირებული საერთაშორისო ანგარიშსწორებები;
- უხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვა ვალუტის შიდა ბაზარზე;
- სავალუტო სახსრების მოზიდვა და განთავსება ქვეყნი შიგნით;
- საკრედიტო ოპერაციები ფულის საერთაშორისო ბაზარზე;

კომერციულ ბანკებს ამ ოპერაციების ჩატარება შეუზღოთ მხოლოდ ერთი ან რამდენიმე ლიცენზიის ფლობის შემთხვევაში. ამგვარი ლიცენზიებია:

- ლიცენზია საბანკო ოპერაციების შესრულებაზე ეროვნული ან უცხოური ვალუტით. ასეთი ლიცენზია შეიძლება მიეცეს მოქმედ ან ახლად გახსნილ ბანკს, მის მფლობელ ბანკს შეუძლია საკორესპოდენტო ურთიერთობები დაამყაროს შეუზღუდავი რაოდენობის საზღვარგარეთულ ბანკებთან.
- ლიცენზია ფიზიკური პირების სახსრების ანაბრებში მოზიდვაზე. მას ისეთ ბანკს აძლევენ, რომლის რეგისტრაციიდან არანაკლებ ორი წელია გასული;

- გენერალურ ლიცენზიას აძლევენ იმ ბანკს, რომელიც ყველა საბანკო ოპერაციას ასრულებს ეროვნული და უცხოური ვალუტით. ამ ლიცენზიის მქონე ბანკი უფლებამოსილია ფილიალები შექმნას საზღვარგარეთ.

სავალუტო კონტროლს ახორციელებს ქვეყნის მთავრობა, სავალუტო კონტროლის სააგენტოები. სავალუტო კონტროლის ორგანოა, აგრეთვე ქვეყნის ცენტრალური ბანკი.

ბანკის სავალუტო ოპერაციების მართვის ძირითადი ამოცანაა კლიენტებისათვის იმის შესაძლებლობის მიცემა, რომ მოახდინონ თავიანთი აქტივების კონვერტირება ერთი ვალუტიდან მეორეში, ამიტომ ცალკე უნდა განვიხილოთ ის ოპერაცია, რომელიც უკავშირდება კონვერსიას, ე.ი. ერთი ვალუტის გაცვლას მეორეზე. ამას კონვერსიულ ოპერაციებს უწოდებენ. იგი ტარდება როგორც ნაღდი, ისე უნაღდო ფორმით.

თუ კომერციული ბანკი უხოური ვალუტით ვაჭრობას ეწევა ბანკთაშორის სავალუტო მარაგზე, მაშინ იგი ამ ბიზნის წევრი უნდა იყოს.

თანამედროვე ეკონომიკის განვითარების პირობებში სულ უფრო მკაფიოდ იკვეთება წარმოების სერთაშორისო ვაჭრობის განვითარების ტენდენციები. სერთაშორისო სასაქონლო და ფულადი ურთიერთობების ნორმალური ფუნქციონირება შესაძლებელია მხოლოდ ეროვნული ვალუტის სხვა ქვეყნის ვალუტაზე თავისუფლად გადაცვლის პირობის არსებობის შემთხვევაში.

სავალუტო ურთიერთობები განეკუთვნება ფულადი ურთიერთობის ნაირსახეობას. სავალუტო ურთიერთობების ობიექტს სხვა ქვეყნის უცხოური ვალუტა წარმოადგენს. ვალუტა უცხოური სიტყვაა და პირდაპირი თარგმანით ღირებულებას ნიშნავს. მიუხედავად იმისა, რომ თანამედროვე მსოფლიოში წარმოებისა და კაპიტალის ინტერნაციონალიზაციამ საყოველთაო ხასიათი მიიღო, ეკონომიკურ თეორიაში უცხოური ვალუტის ცნების ზუსტი შინაარსი ჯერ კიდევ არ არის ჩამოყალიბებული ბოლომდე.

მეცნიერთა გარკვეული ნაწილი მიიჩნევს, რომ უცხოური ვალუტის კატეგორიას მიეკუთვნება მხოლოდ ის ფულადი ერთეულები, რომლების უშუალოდ ასრულებს მსოფლიო ფულის ფუნქციას. ასეთი სარეზერვო ვალუტებს მიაკუთვნებენ. სავალუტო ოპერაციების რეგულირება გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნების ეკონომიკური პოლიტიკის განუყოფელი ნაწილია, რომლის საბოლოო მიზანს წარმოადგენს ეროვნული ვალუტის სრული კონვერტირებადობის მიღწევა. აღნიშნული გულისხმობს ამ უკანასკნელის სხვა ვალუტებზე შეუზღუდავად გადაცვლის უფლებას მოქმედ გაცვლითი კურსით, თუმცა ეკონომიკურ ლიტერატურაში კონვერტირებადობის უფრო ფართო განმარტებაც არსებობს.

გარდამავალი ეკონომიკის რეფორმირების პროცესი მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული სავალუტო ურთიერთობებზე, სადაც კონვერტირებადობასთან ერთად ცენტრალური ადგილი უკავია ეროვნული ვალუტის გაცვლითი კურსის ფორმირების საკითხებს.

გაცვლითი კურსის ფორმირების მექანიზმი განისაზღვრება საკურსო რეჟიმის საფუძველზე. განასხვავებენ ფიქსირებულ, მართვად და მკურავ საკურსო რეჟიმებს. ოპტიმალური საკურსო რეჟიმის შერჩევა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში მნიშვნელოვნად განაპირობებს განხორციელებული ფორმების წარმატებულობას.

რაც შეეხება საერთაშორისო მასშტაბით სავალუტო ურთიერთობების რეგულირების ასპექტს, აქ უპირველეს ყოვლისა იგულისხმება სახელმწიფოთაშორისი სავალუტო რეგულირება, რომლებსაც ახორციელებს სერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტები. ზემოთ ჩამოთვლილი სახელმწიფოთაშორისი ინსტიტუტები ერთმანეთთან კოორდინირებული და შეთანხმებული მუშაობის შედეგად უზრუნველყოფენ სერთაშორისო სავალუტო და საფინანსო ურთიერთობების უსაფრთხო ფუნქციონირებასა და განვითარებას.

სავალუტო რისკი არის იმის ალბატობა, რომ უხოური ვალუტის კურსის ცვლილებამ შესაძლოა მისი აქტივებისა და პასივების საბაზრო ღირებულების ცვლილება და შესაბამისად, ფინანსური დანაკარგები გამოიწვიოს.

სავალუტო რისკის მატარებლები ძირითადად შედარებით დიდი მოცულობის ბანკები არიან, სადაც ეს რისკი უცხოურ ვალუტაში ოპერაციებთან არის დაკავშირებული. სხვადასხვა ვალუტების კურსები დამოკიდებულია ბაზრის მიმდინარე პირობებზე. ბანკები, რომლებიც აწარმოებენ ოპერაციებს უცხოური ვალუტით, თავის თავზე იღებენ სავალუტო ბაზარზე ფასების არასასურველი მოძრაობის რისკს, როგორც მიწოდებას, ასევე მოთხოვნის მხრიდან. სავალუტო რისკი აქტივების ფორმირებისა და უცხო ქვეყნის ვალუტის მოზიდვის დროს წარმოიქმნება. სავალუტო კურსზე გარკვეულწილად გავლენას ახდენს ქვეყნის ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარების ტენდენციები – სავალუტო რეგულირების პოლიტიკის ცვლილებები და ქვეყნის სოციალური დამახულობის დონე.

განასხვავებენ სავალუტო რისკის სამ ძირითად სახეს:

1. გააცვლითი კურსის ცვალებადობის რისკი უცხოურ ვალუტაში დაბანდების გაუფასურება, რომლის შედეგი შეიძლება გახდეს გააცვლითი კურსის ცვალებადობა;
2. კონფერტირების რისკი, რომელიც გამოწვეულია გაცვლითი ოპერაციების შეზღუდვით;
3. ღია სავალუტო პოზიციის რისკი, რომელიც წარმოიქმნება უცხოური ვალუტით აქტივებისა და ვალდებულებების მოცულობის შესაბამისი შედეგად.

სავალუტო რისკმა შეიძლება გამოიწვიოს ბანკის ლიკვიდობის კრიზისი ან მსესხებელი მხრიდან საკრედიტო რისკის წარმოქმნის ფაქტორი გახდეს. სავალუტო რისკი თან სდევს უცხოურ ვალუტაში განხორციელებულ ყველა ბალანსურ და გარებალანსურ ოპერაციას.

იმისათვის, რომ საბანკო საქმიანობა მომატებული რისკის მქონე სფეროში წარმატებული იყოს, ბანკებმა უნდა განავითარონ რისკის მართვისა და გადამწყვეტილების მიღების განსაკუთრებული მექანიზმები. ისინი უნდა იძლეოდნენ იმის განსაზღვრის საშუალებას, თუ რა რაოდენობის რისკები და დანაკარგები შეუძლია აიღოს თავის თავზე საკრედიტო დაწესებულებამ.

აღნიშნული ამოცანების განსახორციელებლად უნდა შეიმუშაოს რისკების მართვის სისტემა, რომელიც ბანკის მენეჯმენტის რისკის იდენტიფიცირების ლოკალიზების, გაზომვის, კონტროლირებისა და ამით მისი გავლენის შესაძლო მინიმუმამდე დაყვანის შესაძლებლობას მისცემს.

ფინანსური ბაზრის განვითარებასთან ერთად ფორმირდება ფინანსური ინსტრუმენტების ბაზარი, სავალუტო კურსის ცვალებადობისას, ქვეყანასი ვალუტის კურსის ვარისიკა დროს, ექსპორტიორები მომგებიან პოზიციაში აღმოჩნდებიან, რადგან იზრდება ექსპორტიორი ქვეყნის ვალუტის კურსის ეკვივალენტი მისისვე ექსპორტის უზოური ვალუტიდან ამონაგებთან.

ფორვარდული გარიგებები – თანამედროვე პირობებში ამგვარი გარიგება ყველაზე ფართოდ გამოიყენება. ასეთი გარიგებები სავალუტო რისკის თავიდან ასაცილებლად გამოიყენება და უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის დროს მათ გარკვეულ ვადაში მიწოდებას ითვალისწინებს. ასეთი გარიგების არსი ის არის, რომ იმპორტიორს, რომელიც გადასახდელი ვალუტის კურსის გაზრდას ვარაუდობს, უფლება აქვს წინასწარ მიმართოს ბანკს და იყიდოს მისგან ეს ვალუტა მიწოდების ვადით გადასახელ თანხასთან მიახლოებული კურსით.

სტრუქტურული დაბალანსება – იგი წარმოადგენს აქტივებისა და პასივების ისეთი სტრუქტურის ჩამოყალიბებას, რომელიც უზრუნველყოფს ვალუტის კურსის ცვლილებით გამოწვეული ზარალის დაფარვას მოგებით, რომელიც მიიღება ასეთივე ცვლილებით ბალანსის სხვა პოზიციების მიხედვით.

გადახდის ვადის ცვლილება – წარმოადგენს ანგარიშსწორებათა ვადების მანიპულირებას ვალუტის კურსის, საპროცენტო განაკვეთების, მცვალის მსყიდველობითუნარიანობის გაუარესების შემთხვევაში. ამ ტაქტიკის ყველაზე გავრცელებული ფორმებია:

საქონლისა და მომსახურების ფასის ვადაზე ადრე დაფარვა ან პირიქით – გადასახადის გადახდის დაყოვნება (თუ მოსალოდნელია ვალუტის კურსის დაცემა);

კრედიტორების ძირითადი თანხის დაფარვა; სარგებლისა და დივიდენდების გადახდა.

გარიგება ფოქერისი" - საფინანსო და საკრედიტო ინსტრუმენტების ყიდვა-გაყიდვის ვადიანი გარიგებებია ბირჟაზე გარიგების დადები მომენტისათვის ფიქსირებული ფასით, ოპერაციის გარკვეული დროის შემდეგ შესრულებით.

„სვომ“ ტიპის ოპერაციები (სვომი – ორ მხარეს შორის შეთანხმება ფულადი გადახდების გაცვლის შესახებ მომავალში განსაზღვრული პერიოდისათვის) - ასეთი ოპერაციები გულისხმობს უზოური ვალუტის ყიდვას იმავდროულად საპირისპირო ოპერაციის განხორციელებას.

გარიგება ფოცციონი" - წარმოადგენს გარიგების სახეობას, რომლის მიხედვითაც მყიდველს უფლება აქვს გარკვეული ვადის განმავლობაში ან იყიდოს უცხოური ვალუტის შეთანხმებული თანხა ფიქსირებული კურსით ან გაყიდოს იგი. ფოცციონი"-ის მფლობელი იღებს გადანყვეტილებას გამოიყენოს თუ არა მისი უფლებები ვალუტის კურსების დინამიკის შესაბამისად. ყველა შემთხვევაში ფოცციონი"-ს მფლობელის რისკი წინასწარ არის შემზღუდული ფოცციონი"-ის ფასით, ხოლო მოგება თვორიულად შემზღუდულია და პრაქტიკულად საკმაოდ მნიშვნელოვანი.

პარალელური სესხები წარმოადგენს ქვეყნის ტერიტორიაზე მდებარე სანარმოების ან ბანკების მიერ ერთეული ვალუტით ურთიერთდაკრედიტების პროცესს. ორივე სესხი ერთიდა იგივე ვადით გაიცემა.

სავალუტო კალათა" - არის ვალუტის საშუალო შენონილი კურსის დადგენის მეთოდი სხვა ვალუტების განსაზღვრულ ნაკრებთან შეფარდებით. ვალუტების რაოდენობა ნაკრებში, მათი შემადგენლობა და სავალუტო კომპონენტების (თითოეული ვალუტის ერთეულის რაოდენობა ნაკრებში) სიდიდე დგინდება საშუალო შენონილი კურსის მიხედვით.

სტრუქტურული დაბალანსება და „სავალუტო კალათა“ წარმატებულია ნებისმიერ შემთხვევაში. პარალელური სესხებისა და ფილიალების მიერ გადასახდევლების მზარდი ვალუტით გადახდის მეთოდების გამოყენება შეუძლიათ ისეთ ბანკებსა და კომპანიებს, რომელთაც უცხოეთის ქვეყნებში აქვთ ფილიალები. (ხანთაძე, ცაავა, 2012:287)

8.2. კომერციული ბანკების სატრასტო ოპერაციები

განვითარებულ ქვეყნებში ფინანსური აქტივები მატების კვალობაზე კომერციული ბანკები აფართოებენ მინდობით ანუ სატრასტო (ინგლისური სიტყვიდან trust – ნდობა) ოპერაციებს. ბანკების ეს მომსახურება უკავშირდება მინდობილობით ურთიერთობებს.

სატრასტო ოპერაციები - კომერციული ბანკების და სპეციალური ფინანსური ინსტიტუტების ოპერაციებია, რომელთა დანიშნულებაა ქონების მართვისა და კლიენტების სხვა სახის დავალებების შესრულება. სატრასტო ოპერაციებში ფიგურირებს კლიენტების სხვადასხვა სახის ქონება.

სატრასტო მომსახურების ბაზრის ჩამოყალიბება იმ გარემოებამ განაპირობა, რომ ორგანიზაციებსა და მოქალაქეებში გაჩნდა მოთხოვნილება, თავიანთი ფინანსური და იურიდიული საქმის გაძღოლა მიენდოთ პროფესიონალებისათვის, რომლებიც უზრუნველყოფდნენ მათი საკუთრების დაცვას, ვალდებულებათა შესრულებას და მდალე შემოსავალს. განვითარებული ქვეყნების ბაზრის ძირითად ნაწილს შეადგენს კლიენტის ფულადი სახსრების, მისი ფასიანი ქაღალდების „პორთფელი“ მართვაში განწეული მომსახურება. საერთოდ სატრასტო ოპერაციების კლასიფიკაცია სხვადასხვა ნიშნით ხდება და ძირითადად სამი სახით წარმოდგება:

- 1) მომკვიდრეობითი მართვა;
- 2) ოპერაციების შესრულება რწმუნებით და მეურვეობასთან დაკავშირებით;
- 3) სააგენტო მომსახურება.

ყველა სატრასტო მომსახურება არსით საბანკოა. ისინი აყალიბებენ ურთიერთობებს, რომლებიც სპეციალურ ხელშეკრულებაში (შეთანხმებაში) არის დაფიქსირებული.

საბანკო საქმიანობაში სატრასტო ოპერაციები ბანკებისთვის მეტად მიმზიდველ სახეს იღებს. მათი დახმარებით ბანკები ბაზარზე თავიანთი პოზიციების გარკვეულწილად გამყარების საშუალებას იძლევა.

წარმოებები და ორგანიზაციები მომსახურებისათვის, ჩვეულებრივ თავიანთი კომერციული ბანკების იმ სატრასტო - განყოფილებებს მიმართავენ, რომლებიც მათთვის მრავალფეროვან ოპერაციებს ასრულებენ. ნდობით შესრულებული ოპერაციები ითვალისწინებს ობლიგაციური სესხით მომსახურებას. მას თან ახლავს რწმუნებულისათვის იმ ქონების განკარგვის უფლების გადაცემა, რომელიც სესხის

უზრუნველყოფად გვევლინება. როდესაც ბანკს მომსახურებისათვის სააქციო კომპანიები მიმართავენ, ისინი მას ანდობენ აქციებისა და ობლიგაციების საკუთრების უფლებას, საპენსიო ფონდების მართვას, ავალებენ ბირჟაზე გამოშვებული აქციების რეგისტრაციას და ა.შ. ფირმებისათვის ბანკი ახორციელებს საგადასახდლო ფუნქციებს.

ბანკს შეუძლია დროებით მართოს კომპანიის საქმეები მისი რეორგანიზაციის, ლიკვიდაციის ან გაკოტრების შემთხვევაში.

კომპანიის მიერ სახსრების ხანგრძლივად მოზიდვას, როგორც წესი, თან ახლავს ფასიანი ქაღალდების გამოშვება. ასეთ შემთხვევაში ბანკის ტრასტ-განყოფილება, ჩვეულებრივ გირაოს მფლობელად გვევლინება და საკუთრების უფლება აქვს დაყადაღებულ აქტივებზე. გარდა ამისა ტრასტ-განყოფილებას შეუძლია იმოქმედოს ობლიგაციების შესაკუთრის სახელით.

სატრასტო ურთიერთობათა ფარგლებში შესაძლოა იქმნებოდეს დავალიანების დაფარვის ფონდები. ასეთი ფონდიდან კონტრაქტის საფუძველზე შეიძლება განხორციელდეს:

1. პროცენტების გადახდა და ვალების დაფარვა;
2. დაყადაღებული ქონების განთავისუფლება;
3. დაფარვის ფონდის გამგებლობა (რომლებიც ობლიგაციების გამოსასყიდად იქმნება);
4. აღრიცხვის ჩატარება და ანგარიშვებების შედგენა ემიტენტი-კომპანიის ობლიგაციების მფლობელებისათვის, მარეგულირებელი ორგანოებისა და საფონდო ბირჟისათვის.

თუ ფასიანი ქაღალდები გამოშვებულია ტრასტის საფუძველზე შენახული სხვა ფასიანი ქაღალდების საწინდრით, მაშინ ბანკი იღებს შენახულ ქაღალდებზე საკუთრების უფლებას.

ბანკს უფლება აქვს გამოსცეს ტრასტ-სერთიფიკატები – კომპანიის მონყობილობითა და სხვა ფონდებით უზრუნველყოფილი ვალდებულებები. მონყობილობაზე საკუთრების უფლება ტრასტ-განყოფილებას გადაეცემა. მისი გამოყენებისათვის ბანკსი შეაქვთ იჯარის გადასახადი.

ტრასტ-განყოფილებები მთელ რიგ საშუაშალო ოპერაციებს ასრულებენ სანარმოებისა და კომპანიებისათვის. ისინი გამოდიან ფირმების აქტივებზე საკუთრების გადაცემის აგენტის როლში.

იმ სანარმოებისა და კომპანიებისათვის, რომლებსაც მრავალრიცხოვანი აქციონერები ჰყავთ დივიდენდების გაცემა დიდი მოცულობის პერიოდულ სამუშაოს უკაუზმრდება. ამიტომ ისინი იმ კომერციული ბანკის ტრასტ-განყოფილებას მიმართავენ, რომლებიც დივიდენდების გადახდის აგენტად მოქმედებს. ვადის დადგომის დროს ასეთი ფირმა ფულს ურიცხავს ტრასტ-განყოფილებას, რომელიც გამოწერს ჩეკებს და ფოსტით უგზავნის მათ თითოეულ აქციონერს.

ტრასტ-განყოფილებას შეუძლია მინდობითი ოპერაციების განწევა ფიზიკური პირების სასარგებლოდ, როგორცაა:

- ა) მემკვიდრეობის, ე.ი. კლიენტის ქონების განკარგვა მისი სიკვდილის შემდეგ წერილობითი ანდერძის ანსასამართლოს დადგენილების შესაბამისად;

ბ) ქონების მართვა მინდობილობით, არასრულწლოვანების, უუნარო პირების მეურვის ფუნქციების განხორციელების საფუძველზე;

გ) ფასიანი ქაღალდების, უძრავი ქონებისა და ა.შ. ყიდვის ან გაყიდვის, შეფასების საკითხებზე კონსულტაციები.

სატრასტო კომპანიას (ბანკს) და მოქალაქეს შორის უთიფრთობათა გაფორმება დიდადაა დამოკიდებული მინდობილი ქონების სიდიდზე.

სატრასტო კომპანია ცალკეული პირებისათვის ხშირად ასრულებს აგენტის ფუნქციებს, რომელთაგან ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანია: აქტივების შენახვა, საკუთრების მართვა, იურიდიული მომსახურება.

მინდობილი ოპერაციების შესრულებისათვის კომერციული ბანკები საკომისიო გასამრტელოს იღებენ. მემკვიდრეობის მართვასთან დაკავშირებულ ოპერაციებზე მისაცემ გასამრტელოს მთელ რივ ქვეყნებში ადგენენ საკანონმდებლო გზით ან სასამართლოს გადაწყვეტილებით.

მინდობილი ოპერაციების მოყოლობა ისეთი უნდა იყოს, რომ მან აანაზღაუროს ამ ოპერაციების შესრულებით გამოწვეული ხარჯები და ბანკისათვის უზრუნველყოფის მოგების მიღება.

8.3. კომერციული ბანკების დეპოზიტური ოპერაციები

კომერციული ბანკის დეპოზიტური ოპერაციები მოიცავს საკუთრების უფლებათა აღრიცხვის, შენახვისა და მინდობით მართვის განხორციელების ოპერაციებს, აგრეთვე საბროკერო და სხვა ოპერაციების ჩატარებას საკუთრივ ბანკის კუთვნილ საემისიო ქაღალდებზე და საკრედიტო ორგანიზაციის დეპონენტების მიერ გაცემულ ფასიან ქაღალდებზე.

დებულება დეპოზიტური საქმიანობის შესახებ ადგენს მოთხოვნას ამ საქმიანობის განმხორციელებელი ორგანიზაციებისათვის და იმ ცალკეული ქვედანაყოფისათვის, რომლებიც მხოლოდ და მხოლოდ დეპოზიტურ საქმიანობას ეწევიან. სტრუქტურაზე დამოკიდებულებით, ბანკებში შეიძლება იქმნებოდეს როგორც სამმართველო ან განყოფილება, ისე სექტორიც. განყოფილების ფარგლებში აშკარაა, რომ მომავალში უფრო მკვეთრი იქნება იმ ქვედანაყოფების გამოიჯნის წესები, რომლებიც ამა თუ იმ საქმიანობას ახორციელებენ.

სადეპოზიტო ქვედანაყოფი შეიძლება ჩამოყალიბდეს არამართო იმ ბანკში, რომელიც დეპოზიტურ საქმიანობას ეწევა, არამედ ისეთ ბანკშიც, რომელიც მხოლოდ საკუთარი ფასიანი ქაღალდების აღრიცხვას ახორციელებს.

ფასიან ქაღალდებზე სრული და სარწმუნო ინფორმაციის მიღების მიზნით (მათი მფლობელების, შენახვის ადგილისა და მათზე ჩატარებული დეპოზიტური ოპერაციის მხრივ) სპეციალურ დეპო-ანგარიშებზე მიმდინარეობს ფასიანი ქაღალდების დეპოზიტური აღრიცხვა.

დეპოზიტარეუმები ახორციელებენ დეპოზიტების ანალიზურ და სწავლურ აღრიცხვას.

შესრულებული მოქმედებების ხასიათის მიხედვით ერთმანეთისგან განასხვავებენ სამი კლასის დემონიტური ოპერაციებს;

- 1) ადმინისტრაციული ოპერაციები;
- 2) ბუქალტრული აღრიცხვის ოპერაციები;
- 3) საინფორმაციო ოპერაციები.

ადმინისტრაციულია ის დემონიტური ოპერაციები, რომლებიც ინვევენ დემონგარიშებზე ფასიანი ქაღალდების ნაშთების ტრანსფორმირებას.

ბუქალტრულია ის დემონიტური ოპერაციები, რომლებიც ინვევენ პირად დემონგარიშებზე ფასიანი ქაღალდების ნაშთების ტრანსფორმირებას.

საინფორმაციოა ის დემონიტური ოპერაციები, რომლებიც გულისხმობენ დემონგარიშების შესახებ ანგარიშგებათა და ცნობარების, აგრეთვე დემონიტური საქმიანობის განხორციელების შესახებ ინფორმაციის შედგენას.

სადემონიტო ოპერაციის შესრულები საფუძველია დავალება-დოკუმენტი, რომელიც დემონიტაროშშია გადაცემული და ხელმოწერილია ოპერაციის ინიციატორის მიერ. ადმინისტრაციული, ბუქალტრული და სხვა ოპერაციების შესრულებაზე დავალებები ქაღალდის ფორმით მოცემული დოკუმენტები უნდა იყოს. დავალებად ელექტრონული ან სხვა ფორმის შეტყობინებათა მიღება ნებადართულია იმ შემთხვევაში და იმ წესით, რომელსაც კანონი, სხვა სამართლებრივი აქტები ან მხარეთა შეთანხმება ითვალისწინებს.

დემონიტური ოპერაციის შესრულების დაწყებად მიიჩნევენ დავალების მიღებას, დასრულებად კი – ოპერაციის შესრულების შესახებ ანგარიშგების გადაცემას ყველა იმ პირისათვის, ვინც დემონიტური ხელშეკრულების განუყოფელი ნაწილია.

დემონიტური ოპერაციის დასრულების შესახებ ანგარიშგება, რომელიც მის მიმღებს გადაეცა, დემონიტური აღრიცხვის ოფიციალური დოკუმენტია.

დემონიტური (ანალიზური და სინთეზური) აღრიცხვის ყველა დოკუმენტი, კარტოთეკები, ფურნალები, ანგარიშგების მასალები და ჩანაწერები დემონიტაროშში უნდა ინახებოდეს არანაკლებ სამი წლით მათი შემოსვლის დღიდან.

ამჟამად დემონიტაროშების ნორმატიულ ბაზაში აღწერილი არაა მათი საქმიანობის მრავალი მნიშვნელოვანი მომენტი. ამიტომ დემონიტაროშები იძულებული ხდებიან შექმნან საკუთარი დოკუმენტები, რომელთა შორის უნდა დასახელდეს:

- 1) დემონიტური საქმიანობის განხორციელების პირობები (კლიენტთა რეგლამენტი);
- 2) დემონიტაროშის შიდა რეგლამენტი;

რადგან ყოველ დემონიტაროშს დემონიტური საქმიანობის განხორციელების საკუთარი პირობები აქვს, რომლებიც დემონიტური ხელშეკრულების განუყოფელი ნაწილია, ამიტომ კლიენტს უცნდება უხერხულობები სხვადასხვა დემონიტაროშთან მუშაობის დროს.

ყველა დემონიტაროშისათვის პირადი ანგარიშების კოდირების ერთიანი უნიფიცირებული სისტემა არ არსებობს, რაც უხერხულობებს უქმნის მაკონტროლებელ ორგანოებს დემონიტაროშები გვემოურ შემოწმებათა დროს.

8.4. ბანკების იპოთეკური ოპერაციები

საბაზრო ეკონომიკის გადასვლა კრიზისის ფაზიდან აღმავლობის ფაზაში, როგორც წესი საბინაო მშენებლობის გააქტიურებით იწყება. საბინაო სექტორი საჭიროებს გრძელვადიან ინვესტიციებს, ისინი კი, თავის მხრივ, ასახავენ მოსახლეობისა და კომპანიების რწმენას, რომ შემოსავლები სტაბილური იქნება გრძელვადიან პერსპექტივაში.

იპოთეკური კრედიტი არის თუღალი სახსრები, რომლებსაც ბანკი სესხად აძლევს კლიენტს უძრავი ქონების ვირათით. მიღებული კრედიტით სარგებლობისათვის კლიენტმა ბანკს უნდა გადაუხადოს პროცენტები და აგრეთვე, ყოველთვიურად დააბრუნოს ნასესხები სახსრები საკრედიტო ხელშეკრულებით დადგენილ ვადებში.

იპოთეკა, როგორც დაკრედიტების მეთოდი ჯერ კიდევ მე-17 საუკუნის შუახანებში გაჩნდა პრუსიაში, ხოლო პირველი იპოთეკური ბანკი, რომელიც ასეთ ოპერაციებზე იყო დასპეციალბებული, 1831 წელს ჩამოყალიბდა ბელგიაში. მე-20 საუკუნის დასაწყისში იპოთეკურ ბანკებს მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავათ ბაზარზე. ეს იყო მნიშვნელობით მესამე საკრედიტო ორგანიზაციების ჯგუფი შემნახველი და კერძო კომერციული ბანკების შემდეგ.

იპოთეკური დაკრედიტების სრულფასოვანი სამართლებრივი რეგულირების უზრუნველსაყოფად საჭიროა კანონებისა და სხვა სამართლებრივი რეგულირების უზრუნველსაყოფად საჭიროა კანონებისა და სხვა სამართლებრივი აქტების შექმნა. ამ აქტებმა უნდა დაარეგულიროს ბანკებისა და იპოთეკური დაკრედიტების ბანკის სხვა სუბიექტების სამართლებრივი მდგომარეობა, იპოთეკური ფასიანი ქაღალდების ემისიისა და მიმოქცევის წესი და ა.შ. ამ კანონებისა და სამართლებრივი აქტების შინაარსი და მიმართულება დამოკიდებული იქნება იმაზე, თუ იპოთეკური ბანკის რომელი მოდელის კონსტრირებას მოახდენენ ისინი.

იპოთეკის განვითარების ისტორიაში გამოყოფენ იპოთეკური დაკრედიტების ორ ძირითად მოდელს.

პირველ მოდელს ორდონანს უწოდებენ და მას ინგლისურ-ამერიკულ ქვეყნებში იყენებენ. ორდონანის სისტემის არსი ისაა, რომ ხდება პირველად იპოთეკურ ბანარზე გაცემული კრედიტების დათმობა სპეციალურად შექმნილი სააგენტოებისათვის. შექმნილ გარემოებებზე დამოკიდებულებით ამ სააგენტოებს შეუძლიათ ასე განკარგონ მიღებული იპოთეკური კრედიტები:

- 1) შეორად ინვესტორებს დაუთმონ ისინი;
- 2) გამოუშვან და განათავსონ იპოთეკური ფასიანი ქაღალდები;

იპოთეკური დაკრედიტების მეორე მოდელი ერთდონანის – ევროპაშია გავრცელებული. ამ დროს ის ბანკი, რომელმაც იპოთეკური კრედიტი გასცა, დამოუკიდებლად ახდენს იპოთეკური კრედიტების რეფინანსირებას ობლიგაციების ტიპის ფასიანი ქაღალდების გამოშვების ხარჯზე. ფასიანი ქაღალდების გამოშვებასა და მიმოქცევას სპეციალური კანონმდებლობა არეგულირებს. ეს რეგულირება ობლიგაციების გამოშვების რეგულირებისაგან.

თანამედროვე მსოფლიო პრაქტიკაში ყველაზე უფრო ფართოდაა გავრცელებული შემდეგი სახის იპოთეკური სესხები:

- 1) ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთისა და დაფარვის 30 წლიანი ვადის მქონე ტრადიციული იპოთეკური სესხები;
- 2) 15 წლის განმავლობაში სწრაფად დაფარვის იპოთეკური სესხები;
- 3) საკუთარი კაპიტალის გადიდების მქონე იპოთეკური სესხები.

არსებობს იპოთეკური დაკრედიტების სხვა სახეებიც, რომლებსაც შედარებით უფრო იშვიათად იყენებენ. ასეთებია:

ა) ორკვირიანი იპოთეკები. ამ შემთხვევაში გადახდებს ახორციელებენ ყოველ ორ კვირაში და არა თვეში ერთხელ. გადასახდელის სიდიდეს ანგარიშობენ ყოველთვიურად გადასახდელი თანხის ორზე გაყოფით. იმის გამო, რომ გადახდა თვეში ორჯერ სრულდება, ყოველწლიურად იხდიან ერთი დამატებითი კვირისათვის, რაც მნიშვნელოვნად ფარავს მთლიანი სესხის თანხას. გარდა ამისა, ნამდვილი ორკვირიანი იპოთეკის დროს სესხს ფრაგენ ორკვირიანი გადასახდელების საფუძველზე, რის გამოც გადახდების გრაფიკის გავლენა ფაქტურად გაცილებით უფრო მეტია, ვიდრე ერთი კვირისათვის უბრალო დამატებითი გადახდის განხორციელება ყოველ წელს. ორკვირიანი იპოთეკების უმრავლესობისათვის დაწესებულია, რომ კრედიტორმა ორკვირიანი გადასახდელი უშუალოდ მსესხებლის მიმდინარე საბანკო ანგარიშებიდან გამოიქვითოს. თუკი ამ ანგარიშზე სახსრები საკმარისი არაა, მაშინ ვალი გარკვეულ გარემოებებში ტრადიციულ გირავნობის სიგელად გადაიქცევა.

ბ) საპირისპირო ანუიტეტის მქონე იპოთეკური კრედიტები. ამ კრედიტებს აძლევენ პენსიაზე გასულ სახლის მფლობელს.

ვალის მომსახურების გადასახდელები ამ დროს მინიმალურია ან საერთოდ არ არსებობს საკუთრების გაყიდვის ან მფლობელის თვით გარდაცვალების მომენტამდე, აგრეთვე, იქამდე, ვიდრე იპოთეკური დავალიანების კოეფიციენტი დადგენილ დონეს არ გადააჭარბებს. შეთავაზებული დროის პერიოდი შეიძლება იყოს კრედიტით მოსარგებლე მფლობელის სიცოცხლის მოსალოდნელი დარჩენილი ვადა ანდა კონტრაქტით განსაზღვრული პერიოდი.

ასეთ კრედიტებს იმგვარად აგებენ, რომ სახლის მფლობელი ნასესხებ სახსრებს მანმადე მიიღებს ყოველთვიურად, ვიდრე არ დადგება ვალის დაფარვის ვადა.

8.5. სხვა საკრედიტო ოპერაციები

საბანკო პრაქტიკაში კრედიტების მრავალ სახეს იყენებენ. ბანკების მიერ საკრედიტომომსახურების ამა თუ იმ შემადგენლობის შეთავაზებას შემდეგი ფაქტორები განსაზღვრავს:

- ბანკის კლიენტებს მოთხოვნა სასესხო რესურსებზე მათი გამოყენების მიზნების, ვადიანობის, საკრედიტო პროცედურის ხანგრძლივობისა და იმ მოთხოვნების გათვალისწინებით, რომელსაც ბანკი ითხოვს მსესხებლისაგან;
- მუკურული სახის კრედიტების გაცემა მიზანშეწონილია ბანკის თვალსაზრისით. ამ დროს ითვალისწინებენ კლიენტის კრედიტუნარიანობას, საერთო საკრედიტო რისკის დონეს და სხვა;

• საკრედიტო ოპერაციების რეგულირებისთვის ცენტრალური ბანკის მიერ გატარებული პოლიტიკა, კრედიტების ბაზრის განვითარების ტენდენციები. დაკრედიტების ყველაზე უფრო გავრცელებული სახეებია: საკრედიტო ხაზი, კონტოკორენტული კრედიტი, საკრედიტო ოპერაციები თამასუქებზე და სხვა.

საკრედიტო ხაზი დაკრედიტების ისეთი სახესხვაობაა, რომლის დროსაც მსესხებელს სესხს აძლევენ დათქმულ ფარგლებში და ხელშეკრულების მთელი ვადის განმავლობაში, ფულად სახსრებზე წარმოქმნილი მოთხოვნილებებისდა მიხედვით.

ბანკისა და მსესხებლის მიმართ საკრედიტო ხაზს შემდეგ შემთხვევებში მიმართავენ:

1. საიმედო მსესხებელთან ხანგრძლივი საკრედიტო ურთიერთობების ქონის დროს. ბანკის სახსრები ამ დროს მსესხებლის მოკლევადიანი კაპიტალის მუდმივ დამატებით წყაროდ იქცევა. ეს საშუალებას აძლევს მოახდინოს სახსრების თანაბარ შემოსულობათა ორგანიზება, რათა გაისტუმროს შექმნილი საქონლის ღირებულება, ურთიერთობები მოაგვაროს მომწოდებლებთან და მთლიანობაში აამაღლოს სამეურნეო საქმიანობის ეფექტურობა. საკრედიტო ხაზის გამოყენება ხელს უწყობს მსესხებელს პროდუქციის წარმოებისა და რეალიზაციის გაფართოებას, მიუხედავად იმისა, აქვს თუ არა მას საკუთარი სახსრები.
 2. ბანკთაშორისი დაკრედიტების ორგანიზაციების პროცესში საკრედიტო ხაზის გახსნა შესაძლებელია კრედიტის მიწოდების შესახებ ორ ბანკს სორის დადებული გენერალური შეთანხმების ფარგლებში. გენერალური შეთანხმებას, როგორც ბანკთაშორისი ხელშეკრულების ფორმას, ჩვეულებრივ იყენებენ მაღალი კრედიტუნარიანობის მქონე მსხვილ ბანკებს შორის ურთიერთობებში. შეთანხმებაში გათვალისწინებულია კრედიტორის უფლება დაკრედიტების შეჩერებაზე ან წინათ გაყვამული სახსრების ვადამდე დაბრუნებაზე, თუკი გამოვლინდება მსესხებელი ბანკის ფინანსური მდგომარეობის გადახდისუნარიანობის გაუარესების ფაქტები, თუკი იგი არ ასრულებს გენერალური შეთანხმების პირობებს, თუკი დარღვეულია ცენტრალური ბანკის მიერ დაწესებული ეკონომიკური ნორმატივები ან არსებობს საკრედიტო რისკის მომატების სხვა ნიშნები.
 3. მსოფლიო საბანკო პრაქტიკაში საკრედიტო ხაზს იყენებენ საქონლის, სამუშაოსა და მომსახურების ექსპორტის სტიმულირებისათვის. ამ შემთხვევაში საკრედიტო ხაზის პირობებს დათქვამენ კონკრეტული საგარეო საეაჭრო კონტაქტების მახასიათებლების, იმპორტიორ მსესხებლის რეალური ფინანსური მდგომარეობის, გადასახადების დაბრუნების ხარისხობრივი მდგომარეობის, გადასახადების დაბრუნების, ხარისხობრივი გარანტიების არსებობის გათვალისწინებით. საკრედიტო ხაზის გახსნას შესაძლოა ხელს უწყობდეს ეროვნული ბანკის შრიდან გარანტიების მიცემა.
- ექსპორტიორის თვალსაზრისით, მყიდველისათვის გახსნილ საკრედიტო ხაზს, მთელი რიგი უპირატესობები აქვს:
- სტიმული ეძლევა ექსპორტიორი პროდუქციის რეალიზაციას საგარეო ბაზარზე, რაც ხელს უწყობს მისი საწარმოების განვითარებას და ზრდას:

არსებობს იმ მყიდველისაგან გადასახდელების თავისდროულად შემოსვლის გარანტია, რომელსაც საკრედიტო ხაზი გაუხსნა ბანკმა, ე.ი. დაკუთვლია არგადახდების რისკისგან.

ჩქარდება ექსპორტიორის სახსრების ფულადი ნაკადები, რაც პროდუქციის წარმოების მოცულობის უცვლელობის დროსაც კი მისი ეფექტიანობისა და მომგებიანობის ადევნატურია.

საკრედიტო ხაზის ორგანიზების მნიშვნელოვანი ელემენტია დაკრედიტების პერიოდის დაწყების საკითხების გადაჭრა. საბანკო საქმიანობის პრაქტიკაში გვხვდება კრედიტის გახსნის შემდეგი ვარიანტები:

- 1) საკრედიტო ხაზის წესით გახსნილი აკრედიტივებიდან სახსრების გადახდის თარიღიდან;
- 2) ბანკში იმ საგადასახდელო-საანგარიშსწორებო დოკუმენტების წარდგენის დღიდან, რომლებიც ადასტურებენ საქონლის მიწოდებას, სამუშაოთა შესრულებას ან მომსახურების გაწევას.

კონკორენტული კრედიტი – განუყოფელია მსესხებლის საბრუნავი აქტივების ჩამოსაყალიბებლად.

კონკორენტულია ისეთი სახის კრედიტი, რომელიც მსესხებელს ეძლევა გადასახდების შესასრულებლად მის მიმდინარე ანგარიშზე სახსრების უქონლობის პირობებში. ტრადიციული მოკლევადიანი დაკრედიტებისაგან განსხვავებით, კონკორენტული კრედიტი გაიცემა საბრუნავ სახსრებზე მიმდინარე მოთხოვნის შესაბამისად.

კონკორენტული კრედიტის დროს კრედიტორად გველინება კომერციული ბანკი. მსესხებლები შეიძლება იყვნენ ნაირგვარი იურიდიული პირები, რომლებიც კომერციულ საფუძველზე ფუნქციონირებენ.

კომერციულ ბანკებს მკაცრი მოთხოვნები აქვთ კონკრეტულ დაკრედიტებაზე. მსესხებლის გადახდისუნარიანობის დასადგენად ბანკები დამოუკიდებლად ამუშავებენ ანლიზის მეთოდსებს შემდეგი კრიტერიუმებით:

- სტაბილური ფინანსური მაჩვენებლები კრედიტუნარიანობის პირველი კლასის ნორმატივების შესაბამისად;
- წმინდა მოგების სტაბილურობა;
- კარგი მდგომარეობა ბაზარზე;
- მეურნეობრივ საქმიანობაში მუდმივი პარტნიორების ყოლა;

კონკორენტული კრედიტი ახლოს დგას საკრედიტო ხაზთან. ამასთან საკრედიტო ხაზს უფრო ხშირად იყენებენ სხვადასხვაგვარი პროექტების დასაფინანსებლად (ობიექტების კაპიტალური მსენებლობა, პროდუქციის ექსპორტის სტიმულირება და სხვა.) თუმცა ამ დროს გაცემულ სესხს მოკლევადიანი ხასიათი აქვს. კონკორენტულ კრედიტს იყენებენ კლიენტის საანგარიშსწორებო-საკასო მომსახურების განსახორციელებლად მისი საკუთარი საბრუნავი სახსრების უკმარისობის დროს. ამავე დროს, საკრედიტო ხაზით გამოცემული სესხი მკაცრად მიზნობრივია და მსესხებელს არ შეუძლია მისი გამოყენება სხვა მიმართულებით, განსხვავებით კონკორენტული კრედიტისა, სადაც სესხის გამოყენების მიზანი დათქმული არაა.

საკრედიტო ოპერაციები თამასუქებით. თამასუქების მიმოქცევის განვითარების კვალობაზე კომერციულ ბანკებს უჩნდებათ სხვადასხვაგვარი სათამასუქო ოპერაციების ჩატარების ინტენსიო. საკრედიტო სათამასუქო ოპერაციების მიზანი ერთია – ბანკის კლიენტების უზრუნველყოფა მოკლევადიანი სასესხო საშუალებებით მიმდინარე ფულადი ბრუნვის ორგანიზაციისათვის. მათი თავისებურება ისაა, რომ კრედიტის დაბრუნების უზრუნველყოფად იყენებენ მხოლოდ თამასუქებს. ამასთანავე, თუ წარმოდგენილი თამასუქები მაღალლიკვიდურია, მაშინ კრედიტის მიწოდების სესახებ გადწყვეტილების მიღების პროცესში თვით მსესხებლის კრედიტუნარიანობა მეორე ხარისხიდან როლსა თამაშობს.

საკრედიტო სათამასუქო ოპერაციების საფუძველია სხვადასხვა სახის თამასუქები, კერძოდ, კომერციული და საბანკო თამასუქები ჩნდება საქონლის ყიდვა-გაყიდვის პროცესში, როცა მყიდველი განვადებით ახორციელებს გადახდას და გამყიდველს სთავაზობს თამასუქებს.

თამასუქის დისკონტი იწყება როგორც თვითონ თამასუქების, ისე მათთან დაკავშირებული პირების ანალიზით. თამასუქებს აფასებენ კომერციული ბანკის მთელი რიგი სამსახურის სპეციალისტები.

ბანკისათვის თამასუქის მიყიდვის დროს აფორმებენ ინდოსამენტს (გადაცემის მინანქრს), რომელიც ადასტურებს თამასუქზე გადასახდელის მიმღების უფლების გადასვლას ბანკზე.

ბანკს თამასუქებს გადასცემენ ბუჭალტრული აღრიცხვის ანგარიშთა რეესტრის დართვით. დისკონტის პროცენტს ანგარიშობენ ყოველი წარმოდგენილი თამასუქისთვის მარტივი ან რთული პროცენტის ფორმულების მეშვეობით, შემდეგ კი მიღებულ შედეგებს აჯამებენ ყველა რეესტრის მიხედვით.

თამასუქების დისკონტი ბანკის მიერ მიღებული ჯამური შემოსავალი ყალიბდება დისკონტის პროცენტისა და საბანკო საკომისიოსაგან.

თამასუქის მფლობელთან ბანკის ხელშეკრულების ხელმოწერის შემდეგ მას აძლევენ სესხს, რომლის სიდიდე ტოლია თამასუქის ნომინალ მინუს ოპერაციიდან მიღებული შემოსავლის თანხა.

თუკი თამასუქის მიმცემი უარს ამბობს გადასახდელზე, მაშინ ფორმირდება ნოტარიულად დამოწმებული თამასუქის პროტესტი. ამის საფუძველზე ბანკი სასამართლოს მეშვეობით ანაზღაურებს ზარალს კანონით დადგენილი წესით.

თამასუქის იურიდიული და ეკონომიკური საფუძვლიანობის შეფასებაში ბანკის სპეციალისტების წინასწარი ანალიტიკური მუშაობა იმავე მიმართულებით ტარდება, როგორც თამასუქების დისკონტის დროს.

ამრიგად დაკრედიტების დროს აფორმებენ საკრედიტო შეთანხმებას, რომელიც მოიცავს სესხის გაცემისა და დაბრუნების პირობებს და საგირავნო ვალდებულებას. მსესხებლის მიერ შეთავაზებულ თამასუქების შეფასებას და მათ ხარჯზე იმ ვალდებულებათა ანაზღაურების წესს, რომლებიც მსესხებელს აქვს კომერციული ბანკის წინაშე. სათამასუქო კრედიტზე არსებული დაფალიანების დაფარვა დაშვებულია სესხის თანხისა და მისი პროცენტების ერთჯერადი გადახდის გზით ხელშეკრულების ვადის ბოლოს ან ყოველთვიურად თანაბრად.

სათამასუქო კრედიტს შემდეგი თავისებურებები აქვს:

მისი გაცემის დროს არ ხდება ბანკის რეალური საკრედიტო რესურსების მოცდენა, რომლებიც ამ პერიოდში სხვა შემოსავლიან ოპერაციებში შეუძლიათ გამოიყენონ;

ამის გამო სათამაშო კრედიტის საპროცენტო განაკვეთი გაცილებით ნაკლებია (2-3 ჯერ) ბანკში მოქმედ განაკვეთზე.

სათამაშო კრედიტს, ჩვეულებრივ საბანკო ხასიათი აქვს, ე.ი. მისი გაცემა ხდება შესაბამისი უზრუნველყოფის გარეშე.

სათამაშო კრედიტის თანხა შესაძლოა დაყოფილი იყოს რამდენიმე თამაშის მიხედვით, რაც შესაძლებლობას უქმნის მსესხებელს, უფრო მოხერხებულად განახორციელოს გადასახადები კრედიტორების წინაშე არსებული ვალდებულებების შესაბამისად.

კონსორციული კრედიტები. დაკრედიტების მოცულობის გაფართოებასთან, სახელმწიფო პროგრამების და საბაზრო ეკონომიკის მეურნე სუბიექტების დაფინანსებისათვის საჭირო მსხვილ საკრედიტო დაბანდებებზე მოთხოვნის ზრდასთან დაკავშირებით კომერციულ ბანკებს უჩნდებათ მსესხებლებზე რესურსების გაცემისათვის თავიანთი სახსრების გაერთიანება. გარდა საკრედიტო რესურსების აკუმულირებისა, საბანკო კონსორციუმის მიზანი შეიძლება იყოს დაკრედიტების რისკის შემცირება სხვა კრედიტორების მიზიდვის ხარჯზე ან ცენტრალური ბანკის მიერ დაწესებული იმ ეკონომიკური ნორმატივების დაცვა, რომლებიც საკრედიტო რისკის სიდიდეს ზღუდავენ. ესაა, კერძოდ, მსხვილი საკრედიტო რისკების მაქსიმალური ზომა, ბანკის მიერ თავისი მონაწილეებისათვის (აქციონერებისათვის) მიცემული თავდებობების, გარანტიებისა და კრედიტების მაქსიმალური სიდიდე. კონსორციულ კრედიტში მონაწილეობით ბანკები ერთდროულად ორ ამოცანას წყვეტენ: მუშაობენ მსხვილ მსესხებლებთან და აკმაყოფილებენ ცენტრალური ბანკის მოთხოვნებს საკრედიტო რისკის დონესთან დაკავშირებით. (ლულუაშაური, 2007:132)

კონსორციული კრედიტების გაცემის შესახებ ბანკების შეთანხმებებს მიზნობრივი ხასიათი აქვს და ისინი გარკვეული ვადის განმავლობაში მოქმედებენ.

კონსორციული კრედიტების მიწოდების პროცედურის საფუძველია შეთანხმება მხარეებს შორის ხელშეკრულების დადება, რომელშიც მკაფიოდ უნდა იყოს ჩამოყალიბებული შემდეგი დებულებები:

- კონსორციუმის მიზნები;
- საკრედიტო შეთანხმების მონაწილეთა შემადგენლობა გასაცემი სესხის მთლიან თანხაში წილების ჩვენებით;
- ვალდებულებათა ხასიათი და ვადები თითოეული მონაწილისათვის;
- ვალდებულებათა შესრულებლობისათვის ან არასრულად შესრულებისათვის დაწესებული ქონებრივი პასუხისმგებლობა (ჯარიმები და სხვა);
- კონსორციუმის ხელმძღვანელი ორგანოები და მათი ფუნქციები. კონსორციუმის გადანაცვლებით საერთო ხელმძღვანელობას შეიძლება ჰქონდეს რამდენიმე ფორმა, კერძოდ მიცემულ კრედიტზე დაწესებული პროცენტი, საკომისიო ჯილდო, მიღებული ჯარიმები და ა.შ.

ანალოგიურად განისაზღვრება ხელშეკრულების ფარგლებში კონსორციუმის საქმიანობასთან დაკავშირებული ხარჯების განხორციელებისა და კომპენსაციის წესი;

კონსორციული ხელშეკრულების დამთავრების და მონაწილეთა იმ სახსრების დაბრუნების წესი, რომლებიც გაცემულ კრედიტში აკუმულირებული. ხელშეკრულებაში მიზანშეწონილია დათქმულ დროს იყოს კონსორციუმის ფინანსური ვალდებულებები მისი წევრის წინაშე. მათ შორის – შემოსავლის განაწილებისა და დაბანდებული სესხების დაბრუნებასთან დაკავშირებით, აგრეთვე კონსორციუმის მხრიდან ვალდებულებათა დარღვევის შემთხვევაში გამოსაყენებელი სანქციები.

კონსორციული კრედიტის გაცემის პროცედურა სხვა მხრივ განსხვავდება ბანკებში მიღებული წესისაგან, მათ შორის – თანხვლები დოკუმენტებით. მსესხებელთან (იურიდიულ პირთან ან კომერციულ ბანკთან) იდება ტრადიციული საკრედიტო ხელშეკრულება., რომელიც ყველა არსებით პირობას მოიცავს (კრედიტის თანხა და მისი გაცემის წესი, ვადა საპროცენტო განაკვეთის დონე და სხვა). დამატებით ფორმირდება ქონების დაგირავების, თავდებობის, კრედიტის დაბრუნების უზრუნველყოფის გარანტიის ხელშეკრულება.

ხელშეკრულების კონსორციულ ფორმას საკმაოდ ხშირად მიმართავენ საერთაშორისო საკრედიტო ურთიერთობებში

თემა 9 საბანკო საქმიანობის რეგულირება*

9.1. ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა

ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა წარმოადგენს კონიუნქტურის რეგულირებასა და მთელი რიგი ზოგად ეკონომიკური მიზნების – ფულის გამყარების, ფასების სტაბილიზაციის, ეკონომიკის სტრუქტურული გარდაქმნის, ეკონომიკური ზრდის ტემპების სტაბილიზაციის მიზნით ფულად-საკრედიტო სისტემის საქმიანობის მარეგლამენტირებელ სახელმწიფოებრივ ღონისძიებათა ერთობლიობას

სამეურნეო კონიუნქტურის მდგომარეობიდან გამომდინარე, გამოყოფენ ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ორ ძირითად ტიპს, რომელთაგან თითოეულისათვის დამახასიათებელია ინსტრუმენტების საკუთარი ნაკრები და რეგულირების ეკონომიკური და ადმინისტრაციული მეთოდების განსაზღვრული შეხამება.

რესტრიქციული ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა მიმართულია კომერციული ბანკების საკრედიტო ოპერაციების მოცულობის შეზღუდვისა და საპროცენტო განაკვეთების დონის ამაღლების გზით ფულად-საკრედიტო სისტემის მარეგლამენტირებელ ღონისძიებათა რეალიზაციაზე. მის გატარებას, ჩვეულებისამებრ, თან ახლავს ვადასახადების გადიდება, სახელმწიფო ხარჯების შემცირება, ასევე ინფლაციის შეჩერებისაკენ მიმართული სხვა ღონისძიებანი, მთელ რიგ შემთხვევებში კი – საგადასახადო ბლანსის გაჯანსაღება. რესტრიქციული ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა შეიძლება გამოყენებულ იქნეს როგორც ინფლაციასთან ბრძოლის, ასევე საქმიანი აქტივობების ციკლური ცვალებადობის შენელების მიზნით.

ექსპანსიონისტური ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა, როგორც წესი, ხასიათდება დაკრედიტების მასშტაბების გაფართოებით, მიმოქცევაში არსებული ფულის რაოდენობის ნამატზე კონტროლის შესუსტებით, საგადასახადო განაკვეთების შემცირებით, საპროცენტო განაკვეთის დონის დაქვეითებით.

ორივე ფულად-საკრედიტო პოლიტიკას შეიძლება პქონდეს ან ტოტალური ან სელექციური ხასიათი, ტოტალური ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის დროს ცენტრალური ბანკის ღონისძიებები ვრცელდება საბანკო სისტემის ყველა დაწესებულებაზე, სელექციურის დროს კი – ცალკეულ საკრედიტო ინსტიტუტებზე ან ჯგუფებზე, ან საბანკო საქმიანობის განსაზღვრულ სახეებზე. სელექციური ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა შესაძლებლობას იძლევა ცენტრალურმა ბანკმა მოახდინოს არჩევითი ზემოქმედება მოცემული მიმართულებით. მისი ჩატარებისას პრაქტიკაში გამოიყენება ინსტრუმენტების შემდეგი ნაკრები, ან მათი შეხამების შემდეგი მრავალფეროვნება: სააღრიცხვო და გასანაღდებელი ოპერაციების (მაგ. დარგების, რევიონების მიხედვით და ა.შ) ლიმიტების დადგენა; ბანკების (მათი დაჯგუფებების) ოპერაციების ჩატარებისას მარჯის დადგენა; მსესხებელთა ცალკეული კატეგორიებისათვის სესხების ცალკეული სახეების გაცემის პირობების რეგლამენტაცია; საკრედიტო საზღვრების დადგენა და ა.შ.

სელექციურ პოლიტიკას მიმართავენ სუსტად განვითარებული ფინანსური ბაზის განვითარების პირობებში, როცა მათ არ ძალუყთ საჭირო მიმართულებით ფულადი

საშუალებებისა და ინვესტიციების საკმაოდ ეფექტური გადანაწილება. ერთის მხრივ, ასეთი პოლიტიკა ხელს უწყობს ეკონომიკის პრიორიტეტულ სფეროებში კრედიტის ნაკადის არსებით შეცვლას, მეორეს მხრივ, ხელს უშლის ფინანსური სისტემის ფუნქციონირებას ცალკეული რეგიონების, დარგების, საქმიანობის სფეროების დაკრედიტებას შეღავათიანი პირობების შექმნის გამო. პრიორიტეტული დარგებისაკენ მიმართული კრედიტების რაოდენობრივი შეზღუდვის, ასევე მათზე შეღავათიანი საპროცენტო სფეროების სუბსიდირების აუცილებლობას საერთაშორისო საკრედიტო-ფინანსური ორგანიზაციებისა და ბიუჯეტის სახსრების ხარჯზე, რაც აუცილებლად წარმოშობს ახალ პრობლემებს საკრედიტო-ფინანსურ სფეროში

გასატარებელი ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ტიპის, შესაბამისად კომპლექსური ბანკების საქმიანობის რეგულირების, ინსტრუმენტების ნაკრების შერჩევას ცენტრალური ბანკი ახორციელებს სამეურნეო კონიუნქტურის გათვალისწინებით ყოველი კონკრეტული შემთხვევისათვის.

უახლესი პერიოდისათვის ცენტრალური ბანკისერთიანი სახელმწიფო ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებები ყალიბდება ზოგადეკონომიკური კრიზისის რთულ პირობებში. ასეთი სიტუაცია შეიქმნა მთელი რიგი გარე და შიდა ფაქტორების ზემოქმედებით, სახელდობრ:

- გადასახადების აკრეფის დაბალ დონესთან დაკავშირებული საგადასახადო-საბიუჯეტო პრობლემების გამწვავებით;
- რეალური სექტორის მრავალი დანესებულების ურთიერთგადაუხდელობისა და ფაქტობრივი ბანკოტირების ზრდით;
- საგარეო სახელმწიფო ვალის მომსახურების ხარჯების ზრდითა და ფულის ერთეულის მაღალი კურსის შენარჩუნებით;
- მსოფლიო ფინანსურ ბაზარზე სიტუაციის გაუარესებით.

უახლესი წლებისათვის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის სტრატეგია მდგომარეობს გონივრულად დასაშვები დაბალი ინფლაციის პირობებში ეკონომიკური ზრდის ტრეკტორიაზე თანდათანობით გასვლაში. ამ სტრატეგიის სარეალიზაციო მასტიმულირებელ პირობებს წარმოადგენს: საბანკო სისტემის გაჯანსაღება, ფინანსური ბაზრების აღდგენა, საგარეო დავალიანების პრობლემის რეგულირება.

ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის საბოლოო მიზანი იქნება ინფლაციის ზრდის შეჩერება. ეს იმას ნიშნავს, რომ ქვეყნის ბანკის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა ხელს შეუწყობს მოსახლეობის რეალური შემოსავლების დაცვას და უმუშევრობის შეჩერებას.

ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის სტრატეგიული მიზნის მიღწევის მნიშვნელოვანი ფაქტორია პერსპექტივაში ეკონომიკის რეალური საპროცენტო განაკვეთების დაბალი დადებითი დონე, რაც სტიმულს მისცემს რეალური სექტორის მზრიდან სასესხო რესურსებს, ასევე ეკონომიკურ ზრდას.

9.2. ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ინსტრუმენტები

ცენტრალური ბანკის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის საოპერაციო პროცედურა დაფუძნებულია ფულად-საკრედიტო რეგულირების ორგანოების წმინდა საერთაშორისო რეზერვებისა და წმინდა შიგა აქტივების მოცულობის კონტროლზე. პირველ რიგში, ეს არის გაფართოებული კრედიტების გადასემა ქვეყნის მთავრობასა და კომერციული ბანკებისათვის. ბანკი ამ მიზნის მისაღწევად გამოიყენებს მის განკარგულებაში არსებული ინსტრუმენტების მთელ სპექტრს. ცენტრალური ბანკი დღეს ზემოქმედებას ახდენს ბანკების რეზერვებზე საბანკო ინსტრუმენტების მეშვეობით. თავის მოკლევადიან პოლიტიკაში ის ითვალისწინებს რეზერვებზე საბანკო სისტემის მოთხოვნილებები მოსალოდნელ ცვლილებებს, როგორც წესი, ასევე, თვის განმავლობაში, რითაც ხელს უწყობს ფულად ბაზარზე საპროცენტო განაკვეთების ზედმეტი ცვალებადობის განონსანორებას.

საბანკო ოპერაციების რეგულირების მექანიზმი დამოკიდებულია ქვეყანაში საბანკო საქმიანობის ორგანიზაციის ფორმებზე, ცენტრალური ბანკის ადგილზე, როლსა და ფუნქციებზე, მთავრობისაგან მისი დამოუკიდებლობის ხარისხზე და სხვა ფაქტორებზე. იგი მოიცავს როგორც ნაღდი და უნაღდო საბანკო ოპერაციების რეგულირების მეთოდებსა და ინსტრუმენტებს, ასევე ფულადი მასის დინამიკაზე, საბანკო საპროცენტო განაკვეთებსა და მიკრო და მაკროდონზე ბანკის ლიკვიდობაზე კონტროლის კონკრეტულ ფორმებს.

დასახული ამოცანების გადაწყვეტაში შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ბანკების საქმიანობაზე ზემოქმედების როგორც პირდაპირი (ადმინისტრაციული), ასევე არაპირდაპირი (ეკონომიკური) მეთოდები. (ქოქიაური, 2010:243)

ადმინისტრაციულ მეთოდებს მიეკუთვნება ცენტრალური ბანკის მიერ ბანკების საქმიანობის რაოდენობრივი და ხარისხობრივი პარამეტრების მიმართ დანესებული პირდაპირი შეზღუდვები (ლიმიტები) და აკრძალვები. ადმინისტრაციული მეთოდების გამოყენებისას ფართოდაა გავრცელებული შემდეგი ინსტრუმენტები:

- პასივებისა და აქტივების ცალკეული სახეების კვოტირება;
- სხვადასხვა კატეგორიის სესხების გაცემასა და საკრედიტო რესურსების მოზიდვის ზღვრული ოდენობის (ან ლიმიტის) შემოღება;
- შეზღუდვები ფილიალებისა და განყოფილებების გახსნაზე;
- საკომისიო გასამრჯელოს ოდენობის, სხვადასხვა სახის მომსახურების ტარიფების, საპროცენტო განაკვეთების ლიმიტირება.

მთლიანი ფულადი მიმოქცევის მართვისა და საბანკო ოპერაციების რეგულირების ეკონომიკურ მეთოდებს მიეკუთვნება ღონისძიებები, რომელთა გამოყენება უმთავრესად არაპირდაპირ ზემოქმედებას ახდენს და ვარაუდობს პირდაპირი აკრძალვებისა და ლიმიტების დადგენას. გამოყოფენ მართვის ეკონომიკური მეთოდების სამ ძირითად ჯგუფს: საგადასახადო, ნორმატიული და მაკორექტირებელი.

ზემოქმედების ნორმატიულ მეთოდებს მიეკუთვნება ზემოქმედების ისეთი ინსტრუმენტების გამოყენება, როგორიცაა გადარიცხვები საკრედიტო რესურსების

რეგულირების ფონდში, საბანკო კაპიტალის ლიკვიდურობისა და საკმარისობის კოეფიციენტი და ღია ბაზარზე ოპერაციების გატარება.

მაკორექტირებელი ზემოქმედება ხორციელდება ცენტრალური ბანკის მიერ საკრედიტო ოპერაციების ან ფასიანი ქაღალდების ოპერაციების გატარების გზით და საჭირო პერიოდულობით, რის გამოც ეფექტი შედარებით მალე მიიღწევა. ზემოქმედების ეს ფორმა უფრო მოქნილი და ოპერატიულია.

საგადასახადო მეთოდები გამოყენება ფინანსური ორგანოების პრეროგატივაა, მაშინ როდესაც ნორმატიული და მაკორექტირებელი - ცენტრალური ბანკისა.

საბაზრო პირობებში ცენტრალური ბანკის მიერ ჩატარებულ ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის მიზანდასახულობათა რეალიზაციის ძირითადი ინსტრუმენტებია:

- საპროცენტო განაკვეთები ცენტრალური ბანკის ოპერაციებზე;
- ბანკების დაფინანსება
- ბანკის ოპერაციები ღია ბაზარზე;
- საგალუტო რეგულირება;
- ფულადი მასის ზრდის ორიენტირების დადგენა;
- პირდაპირი რაოდენობრივი შეზღუდვები.

9.3. ცენტრალურ ბანკში დეპონირებული საგალდებულო რეზერვები

საგალდებულო რეზერვები ბანკის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის განხორციელების ერთ-ერთი ძირითადი ინსტრუმენტია და წარმოადგენს საბანკო სისტემის საერთო ლიკვიდობის რეგულირების მექანიზმს. მინიმალური რეზერვები – ესაა ცენტრალურ ბანკში კომერციული ბანკების ანაბრების საგალდებულო ნორმა, რომელიც დგინდება კანონმდებლობით საკრედიტო ორგანიზაციების საკრედიტო შესაძლებლობების შეზღუდვისა და განსაზღვრულ დონეზე მიმოქცევაში არსებული ფულადი მასის ოდენობის შესანარჩუნებლად.

სარეზერვო მოთხოვნების შესრულების აუცილებლობა წარმოიშობა შესაბამისი საბანკო ოპერაციების საწარმოებლად ცენტრალური ბანკის ლიცენზიის მიღების მომენტიდან და წარმოადგენს მისი განხორციელების აუცილებელ პირობას. საკრედიტო ორგანიზაცია პასუხისმგებელია საგალდებულო რეზერვების დეპონირების წესის დაცვაზე.

ცენტრალური ბანკი ცენტრალურ ბანკში რეზერვებიდან წარმოქმნის ქვეყნის საკრედიტო სისტემის სარეზერვო ფონდს, რომლის სახსრები იქმნება კომერციული ბანკების მიერ საწარმოებისა და ორგანიზაციების მოზიდული სახსრების განსაზღვრული წილის რეზერვირების გზით. ეს სახსრები გამოიყენება საკრედიტო რესურსების სახით.

რეზერვების სიდიდე – საბანკო აქტივების ნაწილი, რომელიც ნებისმიერ კომერციულ ბანკს უნდა გააჩნდეს ცენტრალური ბანკის ანგარიშებზე, მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს კომერციული ბანკის საკრედიტო შესაძლებლობებს. მას შეუძლია ვასცე სესხები და ამით გააფართოოს ფულადი

შემოთავაზება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ გაააჩნია თავისუფალი რეზერვები, რომლებიც აღემატება კანონით დადგენილ მინიმალურ ნორმას.

მინიმალური სარეზერვო მოთხოვნების რეგულირებას ორმაგი დანიშნულება აქვს: ჯერ ერთი, ის მოწოდებულია უზრუნველყოს კომერციული ბანკების ლიკვიდობის უცვლელი დონე და მეორე, ის წარმოადგენს ცენტრალური ბანკის მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს კომერციული ბანკების ფულადი მასისა და კრედიტუნარიანობის რეგულირებისათვის. სავალდებულო რეზერვების ფონდი შექმნილია იმისათვის, რომ აუცილებლობის შემთხვევაში უზრუნველყოს კომერციული ბანკების მიერ თავისი კლიენტების წინაშე ადრე მოზიდული ფულადი სახსრების დროულად დაბრუნების ვალდებულებები, რადგანაც ამ სახსრების ნაწილის დეპონირება არ ხდება და არ გამოიყენება ბანკების მიერ საკრედიტო რესურსების სახით.

ცენტრალური ბანკი სავალდებულო რეზერვების ნორმების შეცვლით გავლენას ახდენს კომერციული ბანკების საკრედიტო პოლიტიკასა და მიმოქცევაში არსებული ფულადი მასის მდგომარეობაზე.

თუ საპროცენტო განაკვეთები სავალდებულო რეზერვებზე მაღალია, ცენტრალური ბანკი ზღუდავს კომერციული ბანკების განკარგულებაში არსებული ფულის ოდენობას. ეს ამცირებს უკანასკნელთა კრედიტუნარიანობას და ზრდის პროცენტებს მათ მიერ გაცემულ კრედიტებზე.

სავალდებულო რეზერვის ნორმის სიდიდეზე გავლენას ახდენს ასევე საბანკო სისტემის განვითარების დონე და მთლიანობაში ეკონომიკის მდგომარეობა. განვითარებული საბანკო სისტემის ქვეყნებში, სადაც ბანკები ფუნქციონირებენ სტაბილური ეკონომიკის პირობებში, სავალდებულო რეზერვების ნორმები დგინდება შედარებით ხანგრძლივი დროით.

პერსპექტივაში ცენტრალური ბანკი აგრძელებს მუშაობას საკრედიტო ორგანიზაციების მიერ სავალდებულო რეზერვების შესაქმნელად, შესაბამისი ნორმატიული ბაზების სრულყოფისა და შემუშავების მიმართულებით.

სარეზერვო მოთხოვნებისაგან ვალდებულებათა ცალკეული სახეები განთავისუფლებას მიეცემათ განსაზღვრულ უარყოფით შედეგებამდე. ასე მაგალითად, ბანკები იწყებენ მანიპულირებას თავისი დეპონიტებით და ცდილობენ მოზიდული სახსრების დიდი ნაწილი გადაიტანონ სარეზერვო მოთხოვნებიდან თავისუფალ კატეგორიაში.

ამიტომ ცენტრალური ბანკი სხვა უფლებამოსილ ორგანიზაციებთან ერთად ითვალისწინებს საკრედიტო ორგანიზაციების სავალდებულო რეზერვებზე კონტროლის ერთიანი საპროგრამო კომპლექსის შექმნას.

9.4. საპროცენტო პოლიტიკა

ცენტრალური ბანკის ტრადიციულ ფუნქციას წარმოადგენს კომერციულ ბანკებზე სესხების გაცემა. პროცენტის განაკვეთს, რომლის მიხედვითაც გაიცემა ეს სესხები, ეწოდება პროცენტის საადრიცხვო განაკვეთი ან რეფინანსირების განაკვეთი. ამ განაკვეთის შემცირებით ცენტრალურ ბანკს შეუძლია ზემოქმედება მოახდინოს ბანკების

რეზერვირებაზე მოსახლეობისა და სანარმოეისათვის კრედიტის გაცემაში, მისი შესაძლებლობების გაფართოებით ან შეზღუდვით. სააღრიცხვო პროცენტის სიდიდის შესაბამისად აიგება კომერციული ბანკების საპროცენტო განაკვეთების სისტემა, ხდება ზოგადად კრედიტის გაძვირება ან გაიაფება, რითაც იქმნება მიმოქცევაში არსებული ფულადი მასის შეზღუდვის ან გაფართოების პირობები. კომერციული ბანკები დამოუკიდებლად განსაზღვრავენ ცენტრალური ბანკის რეფინანსირების ოფიციალურ განაკვეთზე წანამატის ოდენობას მსესხებლის ფინანსურ მდგომარეობას, მუშების რენტაბელობის დასაკრედიტებელი ობიექტის პერსპექტიულობასა და პრიორიტეტულობის შესაბამისად.

ცენტრალური ბანკი საპროცენტო განაკვეთის დონის რეგულირებას ახდენს ორგვარად:

1. კომერციული ბანკებისათვის კრედიტების განაკვეთების განსაზღვრულ ორიენტირს წარმოადგენს;
2. საკრედიტო დანესხულებების განაკვეთებზე კონტროლის გზით.

პირველ შემთხვევაში ცენტრალური ბანკი, ოფიციალური რეფინანსების განაკვეთის დადგენით, განსაზღვრავს ბანკების რესურსების მოზიდვის ღირებულებას: რაც უფრო მაღალია რეფინანსების განაკვეთი, მით მეტია საბანკო ოპერაციების რეფინანსების ღირებულება; მეორე შემთხვევაში რეგულირებას ექვემდებარება მხოლოდ ზოგიერთი ბანკის კრედიტის ან ოპერაციების ცალკეული სახეების ღირებულება.

ცენტრალური ბანკის საპროცენტო პოლიტიკა პოსტკრიზისულ პერიოდში მდგომარეობს ფულად ბაზარზე ბანკის ყველა ოპერაციის მიხედვით საპროცენტო განაკვეთების რეგულირებაში საბანკო სისტემის ლიკვიდურობის საჭირო დონის შესანარჩუნებლად.

ცენტრალური ბანკი უშუალო გავლენას ახდენს თავიანთ კლიენტებთან კომერციული ბანკების ოპერაციების საპროცენტო განაკვეთებზე. ეს საპროცენტო განაკვეთები განისაზღვრება მათ მიერვე და დამოუკიდებელია მიმოქცევაში ფულის ოდენობაზე და საბანკო სისტემისა და ფინანსური ბაზრების საშუამავლო საქმიანობის ეფექტურობაზე.

ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ახალი ინსტრუმენტი ცენტრალური ბანკის სააღრიცხვო განაკვეთი – დგინდება არასაბანკო ორგანიზაციების ვექსილების (თამასუქების) გასანაღდებელი ოპერაციებისგასატარებლად. ამგვარად სააღრიცხვო განაკვეთის შემოღება იგვემება ექსპერიმენტის სახითბანკების ამ შეზღუდული ოდენობისთვის, რომლითაც საბანკო კრიზის პირობებში არ დაუკარგავთ მდგრადობა.

ცენტრალური ბანკის თამასუქების განაღდების სქემა მარტივია: კომერციული ბანკი, რომელიც ცენტრალური ბანკის ერთ-ერთი ქვედანაყოფიდან იღებს საანგარიშო სტატუსს. აფინანსებს ორგანიზაციას – ექსპორტიორს უბრალო თამასუქის მიღებით, რომელიც გაყვამული იქნება საანგარიშო ბანკის სახელზე. აღნიშნული ბანკი, თავის მხრივ განაღდებს (ანუ გადახდის ვადის დადგომამდე ყიდის) ამ თამასუქს ცენტრალურ ბანკში წინასწარ დადგენილი პროცენტით.

თამასუქების განაღდების სქემა თავისი არსით ემისიურია, რადგანაც საექსპორტო კონტრაქტებიდან ჯერ კიდევ არამატერიალიზებულ მოგებაზე იქნება ემიტირებული რეალური ფული.

ცენტრალური ბანკი თამასუქებს გაანადღებს საკუთარი დეპოზიტარიუმში. ამასთან, მასთან იქნება შენახული არა მხოლოდ მათ მიერ გამოცემული, არამედ საანგარიშო ბანკების კუთვნილი თამასუქები. ცენტრალური ბანკში თვლიან, რომ თამასუქების თავმოყრა ერთ დეპოზიტარიუმში უზრუნველყოფს გაანადღების ოპერაციების ჩატარების საიმედოობას.

9.5. ბანკების რეფინანსება

თავდაპირველად კომერციული ბანკების რეფინანსების პოლიტიკა ცენტრალური ბანკის მიერ გამოიყენებოდა და მხოლოდ ფულად-საკრედიტო მიმოქცევის მდგომარეობაზე ზემოქმედებისათვის. საბაზრო ურთიერთობების განვითარების კვალდაკვალ რეფინანსება სულ უფრო აქტიურად გამოიყენება, როგორც კომერციულ ბანკებზე ფინანსური დახმარების აღმოჩენის ინსტრუმენტი. ცენტრალური ბანკი, ამრიგად, ხდება ბოლო ინსტანციის კრედიტორი და ასრულებს ბანკების ბანკის⁴ ფუნქციას. რეფინანსების კრედიტებს მინიმუმამდე დაჰყავთ ლიკვიდური სახსრების მარაგი ცენტრალური ბანკის სესხების გამოყენების ხარჯზე. ცენტრალური ბანკის ღირფეტროთა საბჭოს გადაწყვეტილებით, საბანკო სისტემის რესტრუქტურისა და ბანკებს მიეცემათ კრედიტები ლიკვიდურობის შესანარჩუნებლად, ფინანსური მდგრადობის ასამაღლებლად, ასევე კრედიტები სტაბილიზაციისათვის ერთ წლამდე ვადით ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ორიენტირების ფარგლებში, სიტუაციის ნორმალიზაციის კვალდაკვალ, საბანკო სექტორში გათვალისწინებულია მითითებული კრედიტების გაყემის შეწყვეტა.

საკრედიტო რეფინანსება განსხვავდება შემდეგი მაჩვენებლებით:

- უზრუნველყოფის ფორმით – სააღრიცხვო და სალომბარდე კრედიტები;
- გამოყენების ვადებით – მოკლვადიანი და საშუალოვადიანი;
- გაცემის მეთოდებით – პირდაპირი კრედიტები და ცენტრალური ბანკის მიერ აუქციონების გზით რეალიზებული კრედიტები;
- მიზნობრივი ხასიათით – მაკროექტირებელი და სეზონური კრედიტები.

სააღრიცხვო კრედიტები – ეს არის ცენტრალური ბანკის მიერ კომერციული ბანკებისათვის თამასუქების ვადის გასვლამდე მათი გაანადღების გზით გაცემული სესხები. ცენტრალური ბანკი უფლებამოსილია, ბანკებისაგან შეისყიდოს და მიყიდოს მათ კომერციული და სახაზინო თამასუქები დადგენილი სააღრიცხვო განაკვეთების შესაბამისად. ფულად-საკრედიტო მიმოქცევის მდგომარეობაზე ზემოქმედების მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტია ბანკების განკარგულებაში არსებული სააღრიცხვო კრედიტების რაოდენობრივი შეზღუდვების გამოყენება გაანგარშებული სესხების საერთო თანხის ლიმიტის დადგენის მეშვეობით.

ფულად-საკრედიტო სფეროში სიტუაციიდან გამომდინარე, გადაანგარიშების ლიმიტი ან მცირდება, ან იზრდება. ლიმიტის დონის ვადიდებით ცენტრალური ბანკი ცდილობს საბაზრო პირობების ცვლილებების შედეგად წარმოშობილი ფინანსური ზარალის გამოსწორებას ან ბანკების საკრედიტო რესურსების გადიდებას ფულადი

მასის დაგვემილი ნაშენი ფარგლებში. ამიტომაც საკრედიტო ლიმიტის დონის ამალღება ნიშნავს არა ცენტრალური ბანკის მიერ ექსპანსიონისტური ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გატარებას, არამედ განიხიღება როგორც ბანკების ლიკვიდურობის რეგულირების მექანიზმი.

ცენტრალური ბანკის მიერ კომერციული ბანკებისათვის გადაცემული სალომბარდე კრედიტი წარმოადგენს საპროცენტო სესხებს ფასიანი ქაღალღების გირავნობით. სესხების რაოდენობა დგინდება გირაოს სახის შესაბამისად. საგირავნო უზრუნველყოფის ღირებუღება უნდა აღემატებოდეს სალომბარდე კრედიტის თანხას. სალომბარდე კრედიტი გაიცემა მხოლოდ საკრედიტო ინსტიტუტების მოკლევადიანი სიძნელეების წარმოქმნისას.

საკრედიტო უქციონები წარმოადგენს ცენტრალური ბანკის მიერ საკრედიტო რესურსების გაცემის ფართოდ გავრცელებულ ხერხს. საკრედიტო აუქციონის ჩატარებისას პოტენციური მსესხებლები ცენტრალურ ბანკში აგზავნიან განცხადებებს საჭირო კრედიტების მიღების მოთხოვნით და საპროცენტო განაკვეთის დონის ჩვენებით. მიღებული განცხადებების საფუძღვლზე ცენტრალური ბანკი ადგენს აუქციონის კრედიტების საერთო თანხას, საპროცენტო განაკვეთის დონეს, ასევე აუქციონის ჩატარების ხერხს.

ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთით აუქციონის შემთხვევაში კმაყოფიღდება ყველა განაცხადი, თუმცა იმ შემთხვევაში, როდესაც ამ განცხადების საერთო თანხა აღემატება აუქციონისათვის შეთავაზებული კრედიტის მოცულობას, ყველა განაცხადი ნაწილობრივ კმაყოფიღდება.

საბანრო ეკონოკიკაზე გადასულის საწყის ეტაპზე რესურსების რეგულირების ძირითად ინსტრუმენტს წარმოადგენდა ეროვნული ბანკის მიერ კომერციული ბანკების კრედიტებზე სააღრიცხვო განაკვეთების დადგენა, საგაღღებულო რეზერვების ფონღების ფორმირება, ცენტრალიზირებული საკრედიტო რესურსების ოდენობის რეგულირება. ბანკთაშორისი საკრედიტო რესურსების აუქციონზე განსაკუთრებულ გავღენას ახდენს სახაზინო ვალღებუღებების ბზარზე პროცესებიც.

ცენტრალური ბანკი გაავრძელებს მუშაობას საკრედიტების მოქმედი სისტემის სრულყოფისა და ამ პროცესის თანდათანობით ცენტრალიზაციისათვის საკრედიტო ოპერაციების ერთიანი საპროგრამო კომპლექსის მეშვეობით. ეს შესაძღებლობას მისცემს მათ, უზრუნველყონ უნაღლო ანგარიშსწორების სისტემის უწყვეტი ფუნქციონირება. არგადახღების აღმოფხვრა და დაესმარება ბანკებს უფრო ეფექტურად მართონ თავიანთი ლიკვიდურობა.

9.6. ბანკის ოპერაციები ბაზარზე

ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის რეგულირების ეკონომიკურ ღონისძიებებს მიეკუთვნება ასევე ფასიანი ქაღალღების ღია ბაზარზე ცენტრალური ბანკის ოპერაციები. ღია ბაზრის პოლიტიკას უწოდებენ ცენტრალური ბანკის მიერ სახელმწიფო ფასიანი ქაღალღების ყიდვა-გაყიდვას ფულად ბაზარზე გავღენის მოპოვები მიზნით. ღია ბაზრის პოლიტიკის ძირითადი ამოყანა იმაში მღგომარეობს, რომ ფასიან

ქალაქებზე მოთხოვნილებისა და წინადადებების რეგულირებით მი აღწონ კომერციული ბანკებისაგან შესაბამის რეაქციას.

ცენტრალური ბანკი, კომერციული ბანკებისათვის სახელმწიფო ფასიანი ქალაქების მიყიდვით, ზღუდავს კომერციული ბანკების საკრედიტო ექსპანსიას, ამცირებს მიმოქცევაში არსებულ ფულის მასას, რითაც ასუტებს სასაქონლო ბაზარზე საგადასახდელო საშუალებების ზენოლას და ზრდის ფულის კურსს.

ღია ბაზრის პოლიტიკა წარმოადგენს სწრაფი და მოქნილი ზემოქმედების იარაღს. ფასიანი ქალაქების ყიდვა-გაყიდვის დროს ცენტრალური ბანკი ცდილობს, ცელსაყრელი პროცენტის შეთავაზებით ზემოქმედება მოახდინოს კომერციული ბანკების ლიკვიდური სახსრების მოყოლობაზე და ამდენად, განახორციელონ მათი საკრედიტო ემისიის მართვა, ღია ბაზარზე ფასიანი ქალაქების შესყიდვით იგი ზრდის კომერციული ბანკების რენერჯებს და ხელს უწყობს ფულადი შემოთავაზებების ზრდას. იგი განსაკუთრებით ეფექტურად გამოიყენება კრიზისის პერიოდში.

ასეთი პოლიტიკის გატარება ცენტრალურ ბანკს შეუძლია ორი გზით. პირველი მას შეუძლია განსაზღვროს ყიდვა-გაყიდვის მოყოლობა, საპროცენტო განაკვეთები, რის შესაბამისადაც ბანკებს შეუძლიათ მისგან იყილონ ფასიანი ქალაქები. ფასიანი ქალაქების გაყიდვის კურსი დგინდება დიფერენცირებულად, მათი ვადებიდან გამომდინარე. მეორე ცენტრალურ ბანკს შეუძლია დაადგინოს საპროცენტო განაკვეთები, რომლის მიხედვით მზადაა, შესყიდოს ფასიანი ქალაქები.

ღია ბაზრის პოლიტიკის წარმატება მრავალ ფაქტორზეა დამოკიდებული. კომერციული ბანკები იძენენ ფასიან ქალაქებს ცენტრალური ბანკისგან მენარმეთა და მოსახლეობის შხრიდან კრედიტებზე დაბალი მოთხოვნის შემთხვევაში, ასევე მაშინ, როცა ცენტრალური ბანკი სთავაზობს ღია ბაზრის ქალაქებს კომერციული ბანკებისათვის უფრო ხელსაყრელი პირობებით, ვიდრე კომერციული ბანკების მიერ წარმოებისა და მოსახლეობისათვის კრედიტების პირობებია.

როდესაც კომერციული ბანკების ლიკვიდობი შესაბამისად, აუცილებელია მათი საკრედიტო აქტივობის შენარჩუნება, ცენტრალური ბანკი გამოდის მყიდველად ღია ბაზარზე. ამ შემთხვევაში ფართოდ გამოიყენება გადაყიდვის შეთანხმებები. ამ დროს ცენტრალური ბანკი იღებს ვალდებულებას, შესყიდოს კომერციული ბანკებისაგან ფასიანი ქალაქები იმ პირობით, რომ უკანასკნელი, დროის გარკვეული პერიოდის შემდეგ განახორციელებენ უკუგარიგებას, ანუ ფასიანი ქალაქების უკანვე გამოსყიდვას ფასდაკლებით – ე.წ. შებრუნებული ოპერაციები. ეს ფასდაკლება შეიძლება იყოს ფიქსირებული ან ორ ზღვარს შორის მყოფი. ღია ბაზარზე შებრუნებული ოპერაციები ხასიათდება ფულის ბაზარზე უფრო რბილი ზემოქმედებით და ამიტომ წარმოადგენს რეგულირების უფრო მოქნილ მეთოდს.

ცენტრალური ბანკის წინაშე დადგა ფინანსური ბარის აღდგენის მექანიზმის შემუშავების ამოცანა, რადგანაც ოპერაციები ღია ბაზარზე წარმოადგენს საბანკო სისტემის ლიკვიდურობის რეგულირების ინსტრუმენტს. ამ პირობებში ცენტრალური ბანკი სთავაზობს ბაზარს საკუთარ მოკლევადიან ობლიგაციებს.

ცენტრალურმა ბანკმა შესაძლებლობა მისცა კომერციულ ბანკებს, გამოიყენონ ისინი გირაოს სახით სალომბარდო ოპერაციებისათვის.

ფინანსური ბაზრის აღდგენის ეტაპზე იზრდება ცენტრალური ბანკის მარეგულირებელი საქმიანობის მნიშვნელობა. სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების ბაზარმა უნდა მიაღწიოს ახალ ხარისხობრივ დონეს, რაც გამოხატული იქნება მისი ღინამიკის წინასწარ განსაზღვრასა და განხორციელებული ოპერაციების წილის შემცირებაში.

9.7. სავალუტო რეგულირება

სავალუტო კურსის რეგულირების აუცილებლობა განპირობებულია მისი მკვეთრი გაუთვალისწინებელი ცვალებადობის ნეგატიური შედეგებით. ეროვნული ვალუტის კურსის სტაბილურობის შენარჩუნებას დიდი მნიშვნელობა აქვს ფასების სტაბილურობისა და ფულის მიმოქცევის უზრუნველსაყოფად. ეროვნული ვალუტის კურსის დაცემას მივყავართ შიგა ბაზარზე ფასების ზრდასთან, ანუ ეროვნული ფულის მსყიდველობითუნარიანობის დაქვეითებასთან. ეროვნული ვალუტის კურსის მუდმივი დაცემის პირობებში შიგა ბაზარზე საქონლის ფასებიორიენტირებულია არა წარმოების დანახარჯებზე, არამედ ეროვნული ვალუტის კურსის დაცემაზე.

კურსის დაცემა ინფლაციის ფაქტორი ხდება.

ტრადიციულად ცენტრალური ბანკი ახორციელებს სავალუტო კურსის რეგულირებას შემდეგი საშუალებებით:

- ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გატარებით;
- სავალუტო ინტერვენციით;
- საერთაშორისო სავადასახადო საშუალებების ან უცხოური სესხების სახელმწიფო რეზერვების გამოყენებით.

პრაქტიკაში აგამოიყენებენ სავალუტო პოლიტიკის ორ ძირითად ფორმას: დისკონტს და სადევინოს. სადისკონტო (საადრიცხვო) პოლიტიკა ტარდება არა მხოლოდ ეროვნული კომერციული ბანკების რეფინანსების პირობების შეცვლის მიზნით, არამედ, ზოგჯერ, მიმართულია სავალუტო კურსისა და სავადასახადელო ბალანსის რეგულირებისაკენ.

ცენტრალური ბანკი, უცხოური ვალუტების (დევინების) ყიდვა-გაყიდვით საჭირო მიმართულებით ზემოქმედებას ახდენს ეროვნული ფულის ერთეულის კურსის შეცვლაზე –სწორედ ე სარის სადევინო პოლიტიკა. მსგავსმა ოპერაციებმა მიიღო სახელწოდება „სავალუტო ინტერვენციები“. ოფიციალური ოქროსვალუტისანი რეზერვების ხარჯზე ეროვნული ვალუტის შექმნით იგი ზრდის მოთხოვნას, ამის შედეგად, მის კურსსაც და პირიქით, ცენტრალური ბანკის მიერ ეროვნული ვალუტის მსხვილი პარტიების გაყიდვას მივყავართ მისი ლურსის დაცემაზე. ცენტრალური ბანკის სავალუტო პოლიტიკის გავლენა ასწრაფო სავალუტო ბაზარზე ოპერაციების გატარების ფორმით ვლინდება კაპიტალის ექსპორტის ან იმპორტის სტიმულირებით.

სავალუტო რეგულირების პირდაპირ რონისძიებებთან – დისკონტურ დევიზურ პოლიტიკასთან და სავალუტო რეგულირების უშუალო რონისძიებებთან ერთად,

სავალუტო კურსზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს სხვა საკანონმდებლო ნორმები, მათ შორის შექმნილი გამოიყოს ნორმათა შემდეგი სამი ჯგუფი:

1. საგადასახადო კანონმდებლობის ნორმები:

- კურსებს შორის განსხვავების დაბეგვრა;
 - საგადასახადო და გადასახადილების ფარმები სავალუტო ოპერაციების მიხედვით;
 - უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის ოპერაციების დაბეგვრა;
2. განვითარების ეკონომიკური პირობების მარეგლამენტირებული ნორმები:
- ქვეყნი ტერიტორიაზე ანგარიშსწორების საკანონმდებლო რეგლამენტაცია უცხოურ ვალუტაში;
 - მოთხოვნები სავალუტო ანგარიშებისა და სალაროების გამოყენების მსურველი საწარმოებისათვის;
 - სავალუტო ამონაგების აუცილებელი გაყიდვის ნორმა;
 - საპროცენტო განაკვეთი თვითღირებულებაზე ჩამონერილი სავალუტო კრედიტის მიხედვით;
 - სახელმწიფო შესყიდვების რეგლამენტაცია (სამამულო ან უცხოელ მომწოდებელთა არჩევა).

3. საბანკო საკანონმდებლო ნორმები:

- სავალდებულო რეზერვების ნორმები და ცენტრალურ ბანკში მათი გადარიცხვის ფორმები;
- მოთხოვნები ბანკებისადმი, რომელთაც სურთ უცხოურ ვალუტაში ოპერაციების გატარება.

ზემოთ ჩამოთვლილი მოთხოვნების გამკაცრებას მიეყვარათ, ერთი მხრივ, სავალუტო ანგარიშების წარმოებელი ბანკის პროფესიონალიზმის ამაღლებამდე, ხოლო, მეორე მხრივ, საბანკო მომსახურების ღირებულების შეცვლამდე და სავალუტო ანგარიშების მომსახურებამდე.

უკანასკნელ წლებში სამამულო სავალუტო ბაზრის ლიბერალიზაციას ცენტრალურმა ბანკმა მოსინჯა სავალუტო კურსის ყველა ძირითადი მოქმედი რეჟიმი ოფიციალური სავალუტო რეზერვები მოცულობები ზემოქმედების ამა თუ იმ შედეგით. რაც უფრო მკაცრი და რეგულირებადი იყო სავალუტო კურსის რეჟიმი, მითუფრო მეტ სავალუტო რეზერვების სახსრების დანახარჯებს მოითხოვდა იგი ცენტრალური ბანკისაგან საერთაშორისო პრაქტიკის სრული შესაბამისობის შესანარჩუნებლად.

მცოკავი ფიქსაციის რეჟიმის ფარგლებში, ეროვნული ვალუტის კურსი ებმება რომელიმე ობიექტურ საბაზრო კრიტერიუმს: მყარი ვალუტის კურსს ან ვალუტათა კალათას შემდგომ კი ეროვნული ვალუტისა და ობიექტური საბაზრო კრიტერიუმის კურსების თანაფარდობა უცვლელად შენარჩუნდება დროის ცალკულ მონაკვეთებში. სავალუტო ბაზარზე, სიტუაციიდან ან ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე, ეს დონეები შედარებით ნელა იცვლება. დადგენილი დონეები ფარგლებში ეროვნული ვალუტის კურსის შენარჩუნება ხდება ცენტრალური ბანკის მიერ მიზანმიმართული ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გატარებით, ხოლო აუცილებლობის შემთხვევაში ოფიციალური სავალუტო ინტერვენციების მოწყობით.

ფინანსური კრიზისა და ეკონომიკის განმჭვირვალობის ჩამოყალიბებული დონის პირობებში განზონანსორებული სავალუტო კურსის ვარემე შეუძლებლია სავარეო სექტორის ნორმალური და თანმიმდევრული განვითარების, საბანკო სისტემაში სიტუაციის სტაბილიზაციის, ინფლაციის შეჩერების, უცხოური კაპიტალის ნაკადისათვის პირობების უზრუნველყოფა.

აქედან გამომდინარეობს, რომ ცენტრალური ბანკის ამოცანას, შიდა სავალუტო ბაზრის რეგულირების სფეროში მოკლე და გრძელვადიანი პერიოდისათვის წარმოადგენს შემდეგი:

- 1) სამამულო სავალუტო ბაზრის ლიკვიდურობისა და შესაბამისად, სავარეო-ეკონომიკური ოპერაციების მიხედვით ანგარიშსწორების ეფექტურობის უზრუნველყოფა;
- 2) სათანადო კონტროლის უზრუნველყოფა კომერციული ბანკების მიერ სავალუტო ოპერაციების გატარების კანონიერების დაცვაზე; სავალუტო შეზღუდვების დროებით შემოღება იმ კაპიტალურ ოპერაციებზე, რომლებიც ამცირებს კაპიტალის გატანას საზღვარგარეთ;
- 3) ეროვნული ვალუტის კურსის რეგულირების დაბალანსებული პოლიტიკის გატარება, რომელიც პასუხობს უამრავი სამამულო მწარმოებლის ინტერესებსა და მთლიანად ეკონომიკის განვითარების ძირითად ამოცანებს;
- 4) ოქროს სავალუტო რეზერვების ზრდა საექსპორტო ამონაგების სავალდებულო გაყიდვის მოცულობის ზრდის, იმპორტიორთა მიერ შექმნილი სავალუტო საშუალებების მიზნობრივ გამოყენებაზე კონტროლის გამკაცრების და სავალუტო ინტერვენციის მოცულობების თანდათანობით შემცირების გზით;
- 5) ცენტრალური ბანკის ოქროს სავალუტო რეზერვების მართვის ეფექტურობის გამოყენება, მათი მინიმალური გამოყენება შიდა ბაზარზე თავისი მიზნების მისაღწევად.

ზემოთ ჩამოთვლილი ამოცანებიდან, მეორეს შეუძლია უფრო სწრაფი ეფექტის მოხდენა, რამდენადაც იმყოფება სავალუტო რეგულირებისა და სავალუტო კონტროლის ადმინისტრაციული მეთოდების სფეროში. ის მეტწილად დამოკიდებულია ცენტრალური ბანკის ეფექტურ ურთიერთქმედებაზე ავადსახადო სამსახურთან, საბაჟო სამსახურთან, ასევე საბანკო აუდიტის სისწორესა და შეუვალ გატარებაზე, საბანკო ზედამხედველობისა და ინსპექტირების ქვედანაყოფების მუშაობის ხარისხზე და ა.შ.

ყველა სხვა დანარჩენი მიზნის მიღწევა დამოკიდებულია ცენტრალური ბანკის მიერ სავალუტო ბაზრის რეგულირების პოლიტიკის გატარების არჩეული ორიენტირების სისწორეზე, რომელიც უმეტესად განისაზღვრება სავალუტო კურსის პოლიტიკით.

თემა 10. ბანკის ლიკვიდობა და გადახდისუნარიანობა

10.1 კომერციული ბანკის ლიკვიდობა

ლიკვიდობა კომერციული ბანკის ერთ-ერთი ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი ხარისხობრივი მაჩვენებელია, რომელიც მის საიმედოობასა და სტაბილურობას ადასტურებს.

კომერციული ბანკის ლიკვიდობა, ყველაზე ზოგადი გაგებით ნიშნავს, ბანკის შესაძლებლობას, თავისდროულად, სრული მოცულობითა და დანაკარგების გარეშე უზრუნველყოს თავისი კონტრაგენტების წინაშე არსებული ფინანსური და სავალო ვალდებულებების შესრულება, აგრეთვე მიანოლოს მათ სახსრები მის მიერ ნაკისრ ვალდებულებათა ფარგლებში, მათ შორის მომავალში.

ლიკვიდობა წარმოადგენს ბანკის უნარს, შეძლოს ვალდებულებების შემცირება და უზრუნველყოს აქტივების ზრდა. ბანკს გააჩნია ადეკვატური ლიკვიდობა, თუ მას შეუძლია სწრაფად და მისაღებ ფასებში, აქტივების კონცენტრაციის ან ვალდებულების გაზრდის საშუალებით მოაძოვოს აუცილებელი სახსრები.

ბანკს უნდა ჰქონდეს საკმარისი ლიკვიდობა, რათა მან შეძლოს უზრუნველყოს თავის ბალანსში ყველა მოულოდნელი ცვლილება და მოიპოვოს განვითარებისათვის აუცილებელი სახსრები. ლიკვიდობის საფასური დამოკიდებულია ბაზრის პირობებზე და ამ პირობებში მისაღები რისკის დონეზე.

რადგან ლიკვიდობა უზრუნველყოფილია იმით, რომ ბანკი იტოვებს მოკლევადიან მაღალი ხარისხის აქტივებს, ლიკვიდობის საფასური წარმოადგენს იმ მოგებაზე უარის თქმას, რომელსაც იღებენ გრძელვადიანი ნაკლები ხარისხის აქტივებიდან.

ამრიგად, ლიკვიდობა ბანკის საქმიანობის ერთ-ერთი განზოგადებული მაჩვენებელია, რომელიც მის საიმედოობას განაპირობებს. ბანკის ლიკვიდობა არის მისი უნარი – თავისდროულად და დანაკარგების გარეშე შეასრულოს შეანაბრებისა და კრედიტორების წინაშე აღებული ვალდებულებები.

ბანკის ლიკვიდობა მისი მდგრადობისა და შრომისუნარიანობის სანინდარია, რადგან ლიკვიდობის საკმარისი დონის მქონე ბანკს უნარი შესწევს მინიმალური დანაკარგებით შეასრულოს შემდეგი ფუნქციები:

1. გადახდები განახორციელოს კლიენტების დავალებით;
2. სახსრები დაუბრუნოს კრედიტორებს (მეანაბრებს), მათ შორის ის სახსრები, რომლებსაც დაფარვის ვადები დაუდგა, და ისინიც, რომლებსაც ვადამდე ითხოვენ;
3. ფულად სახსრებზე გამოვლენილი მოთხოვნა დაუკმაყოფილოს კლიენტებს მის ნაკისრ ვალდებულებათა ფარგლებში;
4. დაფაროს ბანკის მიერ გამოშვებული ფასიანი ქაღალდები;
5. პასუხი აგოს იმ ვალდებულებებზე, რომლებიც მომავალში შეიძლება გაჩნდეს, მაგალითად, ბალანსგარეშე ვალდებულებებზე და ა.შ.

ამგვარად, კომერციული ბანკისათვის ლიკვიდობა მისი ფინანსური მდგომარეობის აუცილებელი პირობაა აქტიური და პასიური ოპერაციების რისკიანობასთან,

პროთფელეების დაბალანსებულობასთან და ოპერაციების შემოსავლიანობასთან ერთად.

ლიკვიდობას დიდი მნიშვნელობა აქვს არა მარტო თვით ბანკებისათვის, არამედ მისი კლიენტებისათვის. მაღალი ლიკვიდობა იმის მანიშნებელია, რომ კლიენტს ნებისმიერ მომენტში შეუძლია დაბანდებული სახსრების დაბრუნება ან ბანკში კრედიტის აღება. ლიკვიდობა იცავ ბანკის აქციონერებს აქტივების იძულებითი გაყიდვისგან ფორს-მაჟორულ გარემოებათა დადგომის შემთხვევაში.

თუ გავითვალისწინებთ, რომ კომერციული ბანკები კრედიტში და გადახდებში შუამავლების ფუნქციებს ასრულებენ, სტიმულს აძლევენ დაგროვებას ეკონომიკაში, აგრეთვე, ხორციელებენ საინვესტიციო რესურსების გადანაწილებას ბაზრის ნაკლებად ეფექტიანი სექტორებიდან უფრო ეფექტიან სექტორებში, მაშინ საბანკო სექტორის არასტაბილური მდგომარეობა და ამ სფეროში კრიზისების გამოვლენა საგაალალოდ აისახება მთელი ეკონომიკის მდგომარეობაზე. ამდენად, კომერციული ბანკების ლიკვიდობის სათანადო დონეზე შენარჩუნება კრიზისიდან ქვეყნის ეკონომიკის გამოყვანის ერთ-ერთი ნამყვანი ამოცანაა.

ლიკვიდობა დინამიკური მაჩვენებელია. იგი ასახავს ამჟამად მომავალში ბანკის მიერ ვალდებულებებზე პასუხისმგებლობის უნარს. თუმცა პრობლემის უფრო ნათლად გაგების მიზნით, აუცილებელია ბანკის ლიკვიდობის ცნებიდან გამოიყოს მისი გადახდისუნარობის ცნება.

ბანკის გადახდისუნარობა აღნიშნავს კონკრეტული მომენტისათვის, გარკვეული თარიღისათვის მის უნარიანობას, შეასრულოს ანგარიშსწორებები და პასუხი აგოს კლიენტების წინაშე არსებულ ვალდებულებებზე მთელი მოცულობითა და დადგენილ ვადებში.

გადახდისუნარობის ცნება, არსებითად, ლიკვიდობის ცნებაზე უფრო ვიწროა, რადგან გადახდისუნარობა ბანკის საქმიანობის სტატისტიკური მაჩვენებელია. ეს ნებები ერთმანეთისაგან იმიტომაც უნდა გავარჩიოთ, რომ საბანკო პრაქტიკაში ხშირად ჩნდება სიტუაციები - ხანმოკლე ჩავარდნები გადახდისუნარობაში - ბანკები ლიკვიდური რჩებიან, მაგრამ არ შეუძლიათ კლიენტების წინაშე არსებული ვალდებულებების შესრულება გადახდების შესრულების ნაწილში. ამას ინვესტირების მხრივ, ქვეყანაში არსებული პოლიტიკური ვითარება და ობიექტური სიძნელეები, ხოლო მცირე მხრივ, ბანკებისა და მთელი საბანკო სისტემის მდგრადობის უქონლობა, რადგან გადახდისუნარობაში გამოვლენილი ჩავარდნები ბანკების ფინანსური მდგომარეობის სისუსტესა და მათი მართვის არასაკმარის ხარისხზე მეტყველებს.

ამრიგად, კომერციული ბანკის ლიკვიდობა კომპლექსური მაჩვენებელია. მისი ყველაზე უფრო სრულად დახასიათებისათვის გამოიყოფა სამი დამხმარე მაჩვენებელი: სტაციონალურ ლიკვიდობას („მარაგი“, მიმდინარე ლიკვიდობას (წაკადი) და პერსპექტიულ ლიკვიდობას (პროგნოზი)

ლიკვიდობა-მარაგის ცნება გულისხმობს ბანკში ბალანსში აქტივების იმ გარკვეული რაოდენობის (მარაგის) არსებობას, რომელთა წარმართვაც შეიძლება კლიენტების წინაშე ბანკის ვალდებულებების დაფარვის მიზნით. ამგვარად, ლიკვიდობა-მარაგი ახასიათებს ბანკის ლიკვიდობას გარკვეული მომენტისათვის და გვიჩვენებს, აქვს თუ არა ბანკს საკმარისი რესურსები. მაგრამ ასეთი მაჩვენებელი

მოლად სრულად ვერ ასახავს ლიკვიდობის რეალურ არსს, რომელიც უკიდურესად დინამიური დაცვალებადია.

ლიკვიდობა-ნაკადი კი გვიჩვენებს მარაგ-ლიკვიდობის მდგომარეობას მომავალში, ე.ი. საშუალებას იძლევა განისაზღვროს მისი გამავალი ფულადი ნაკადების გავლენის გათვალისწინებით, რომლებიც ბანკის მიერ ახალი მოთხოვნებისა და ვალდებულებების შექმნის დროს იქმნება, აგრეთვე ბანკის მიერ აქტივებისა და პასივების სტრუქტურის შეცვლის უნარის გათვალისწინებით. პროგნოზირებას ახორციელებენ მოკლევადიანი პერსპექტივებისათვის (სამ თვემდე) და მასაშასადამე, ამით ახასიათებენ ბანკის მიმდინარე ანუ მოკლევადიან ლიკვიდობას.

ლიკვიდობა-პროგნოზი იმით განსხვავდება ლიკვიდობა-ნაკადისაგან, რომ ლიკვიდობის პირველი ფორმა დამატებით უკავშირდება ბანკის აქტიურ და პასიური ოპერაციების მიმდინარე და მომავალი რისკის შეფასებას.

ლიკვიდობის შესანარჩუნებლად ბანკი უნდა ცდილობდეს დანახარჯების მაქსიმალურად შემცირებას აქტივების რეალიზაციისა და პასივების მოზიდვის დროს, რაც მისი მდგრადი ფინანსური მდგომარეობის შენარჩუნების გარდაუვალი პირობაა.

ბანკებისათვის არასასურველი დანაკარგების მოხდენის ალბათობის მახასიათებელია ლიკვიდობის რისკი. ბანკის ლიკვიდობის რისკი უკავშირდება საგადაშდელი საშუალებებით ფინანსური აქტივების სწრაფად კონვერსიის შესაძლებლობას მისაღები ფასებით და უდანაკარგოდ ან დამატებითი ვალდებულების მოუზიდავად.

ლიკვიდობის რისკი უარყოფითად მოქმედებს ბანკის ფინანსურ მდგომარეობაზე, ზრდის მის ხარჯებს როგორც ბალანსის აქტიურ ნაწილის მხრიდან (აქტივების რეალიზაციის დროს მომხდარი დანაკარგების შედეგად), ისე პასიური ნაწილის მხრიდან.

ამგვარად საბანკო მენეჯმენტის ერთ-ერთი მიმართულება უნდა იყოს დაუბალანსებელი ლიკვიდობის რისკის მართვა ბანკის ფინანსური მდგრადობის მიზნით, აგრეთვე ლიკვიდობის შენარჩუნების პროცესში დანაკარგების მინიმიზაციის მიზნით.

10.2 ლიკვიდობისა და გადახდისუნარობის განმსაზღვრელი ფაქტორები

ბანკის ლიკვიდობის ორი ნიშან-თვისების (ვალდებულებათა შესრულების თავისდროულობა და უდანაკარგობა) არსებობას განაპირობებს უამრავი შიდა და გარე ფაქტორი, რომელიც ბანკის საქმიანობის ხარისხს განსაზღვრავს..

შიდა ფაქტორებს ეკუთვნის: ბანკის მტკიცე კაპიტალური ბაზა, მისი აქტივების ხარისხი, დეპოზიტის ხარისხი, გარე წყაროებზე ზომიერი დამოკიდებულება, აქტივებისა და პასივების კავშირი ვადების მიხედვით, მოქნილი მენეჯმენტი, პირველი კლასის იმიჯი.

ბანკის მტკიცე კაპიტალური ბაზა იმას ნიშნავს, რომ ბანკს მნიშვნელოვანი ოდენობით უნდა ჰქონდეს საკუთარი კაპიტალის აბსოლუტური სიდიდე, როგორც

აქტივების რისკის გადაფარვისა და შეანაბრებისა და კრედიტორების სახსრების გარანტირების მთავარი დამცავი წყარო. საკუთარი კაპიტალის საფუძველს შეადგენს ბანკის საწესდებო ფონდი და სხვა ფონდები, რომლებიც განკუთვნილია სხვადასხვა მიზნებისათვის, მათ შორის – ბანკის ფინანსური სიმტკიცის უზრუნველყოფისათვის. რაც მეტა ბანკის საკუთარი კაპიტალი, მით უფრო მაღალია მისი ლიკვიდობა.

ბანკის ლიკვიდობაზე მოქმედი სხვა ფაქტორია მისი აქტივების ხარისხი. აქტივების ხარისხს ოთხი კრიტერიუმის საფუძველზე განსაზღვრავენ. ესენია: ლიკვიდობა, რისკიანობა, შემოსავლიანობა და დივესიფიცირებულობა. აქტივების ლიკვიდობა ნაღდი ფულადი აქტივების ტრანსფორმირების უნარია მათი რეალიზაციის ან მველადების მიერ ვალდებულებათა დაფარვის მეშვეობით. აქტივების ლიკვიდობის ხარისხი მათ დანიშნულებაზეა დამოკიდებული. ფულადი ფორმით არსებული ბანკის აქტივები გადახდის ფუნქციის შესასრულებლადაა გამიზნული. სესხებს შეუძლია დააკმაყოფილოს კლიენტების მოკლევადიანი და გრძელვადიანი მოთხოვნილებები.

აქტივების ხარისხის მიხედვით ბანკის აქტივები რამდენიმე ჯგუფად იყოფა:
პირველ ჯგუფს შეადგენს პირველი კლასის აქტივები, რომელთაც ეკუთვნის:

- ა) ბანკის ფულადი სახსრები;
- ბ) ბანკის პორთფელში მყოფი სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდები, რომლებსაც შეიძლება მან რეალიზაცია გაუკეთოს, კრედიტორების წინაშე არსებული ვალდებულებების დაფარვისათვის საჭირო ნაღდი ფულის უკმარისობის შემთხვევაში.

ლიკვიდობის ხარისხის მიხედვით აქტივების მეორე ჯგუფს შეადგენს ოერიდიული და ფიზიკური პირებისათვის მიყვებული მოკლევადიანი სესხები, ბანკთაშორისი კრედიტები, ფაქტორინგული ოპერაციები, სააქციო საზოგადოებების კომერციული ფასიანი ქაღალდები. მათ ნაღდ ფულად გადაქცევის უფრო ხანგრძლივი პერიოდი აქვთ.

აქტივების მესამე ჯგუფი მოიცავს ბანკის გრძელვადიან დაბანდებებსა და ინვესტიციებს, მათ შორის – გრძელვადიან სესხებს, სალიზინგო ოპერაციებს და საინვესტიციო ფასიან ქაღალდებს.

აქტივების მეოთხე ჯგუფი მოიცავს არალიკვიდურ აქტივებს ვადაგადაცილებული სესხების სახით, ზოგიერთი სახის ფასიან ქაღალდებს, შენობებსა და ნაგებობებს.

რისკიანობა, როგორც აქტივების ხარისხის კრიტერიუმი, აღნიშნავს დანაკარგების პოტენციურ შესაძლებლობას ფულადი ფორმით მათი გადაქცევისას. აქტივების რისკის დონე მრავალ ფაქტორზეა დამოკიდებული, რომლებიც სპეციფიკურია მათი გარკვეული სახეობისათვის.

აქტივების ხარისხის კრიტერიუმად შეიძლება გამოდგეს მათი დივერსიფიცირებულობაც, რომელიც გვიჩვენებს ბანკების რესურსების განაწილებას განთავსების სფეროების მიხედვით, საკრედიტო დაბანდებების სტრუქტურა ობიექტებისა და სუბიექტების მიხედვით. რაც უფრო მეტად დივერსიფიცირებულია აქტივები, მით უფრო მაღალია ბანკის ლიკვიდობა.

ბანკის ლიკვიდობის დონის განმსაზღვრელი მნიშვნელოვანი ფაქტორია მისი დეპოზიტური ბაზის ხარისხი. დეპოზიტური ბაზას აყალიბებენ ოერიდიული და ფიზიკური პირების სახსრები, რომელსაც ბანკი უყრის თავს ანგარიშსწორების და მიმდინარე

ანგარიშებზე არსებული სახსრების სახით, აგრეთვე ახდენს მათ აკუმულირებას ვადაინ დეპოზიტებსა და შემნახველ სალაროებში. დეპოზიტების ხარისხის კრიტერიუმად გვევლინება მათი სტაბილურობა. რაც უფრო მეტია დეპოზიტების სტაბილური ნაწილი, მით უფრო მაღალია ბანკის სტაბილურობა, რადგან ამ ნაწილში აკუმულირებული რესურსები არ ტოვებენ ბანკს.

ბანკის ლიკვიდობა განაპირობებს, აგრეთვე, მისი დამოკიდებულება გარე წყაროებზე, რომლებათაც ბანკთაშორისი კრედიტები გვევლინება. ბანკთაშორისი კრედიტი გარკვეულ ფარგლებში საფრთხეს არ უქმნის ლიკვიდობას, პირიქით, იგი საშუალებას იძლევა თავიდან იქნეს აცილებული ლიკვიდური სახსრების ხანმოკლე უკმარისობა. მაგრამ თუ ბანკთაშორისი კრედიტს მთავარი ადგილი უჭირავს მოზიდულ სახსრებში, მაშინ ბანკთაშორის ბაზარზე ჩამოყალიბებულ არახელსაყრელ კონიუნქტურას შეეძლია ბანკის კრახი გამოიწვიოს.

კონკრეტულ ფაქტორებს, რომლებზეც ბანკის ლიკვიდობის დონეა დამოკიდებული, ეკუთვნის მენეჯმენტიც, ე.ი. მოლიანად ბანკის საქმიანობის, კერძოდ კი, მისი ლიკვიდობის მართვის სისტემა. ბანკის მართვის ხარისხი გამოიხატება ბანკის პოლიტიკის არსებობისა და მის შინაარსში; ბანკის რაციონალურ ორგანიზაციულ სტრუქტურაში, რომელიც იძლევა სტრატეგიული და მიმდინარე ამოცანების მაღალ დონეზე გადაწყვეტის შესაძლებლობას; ბანკის აქტივებისა და პასივების შინაარსის მკაფიოდ განსაზღვრაში, მათ შორის ისეთებშიც, რომლებიც ყველაზე საპასუხისმგებლო გადაწყვეტილებების მიღებას შეეხება.

ბანკის ავტორიტეტს უზრუნველყოფს ის რეიტინგული შეფასებები, რომლებსაც დამოუკიდებელი და რეიტინგული სააგენტოები ახორციელებენ და აქვეყნებენ პრესაში. დადებით იმიჯს მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს მთავარი მენეჯერების პიროვნული ღირსებები, მათი კომპეტენტურობა და მორალური სახე.

ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარება უზრუნველყოფს ლიკვიდური სახსრების შექმნის ყველაზე ოპტიმალურ ვარიანტს მომგებიანობაში დანაკარგების გარეშე, რადგანაც ფულად სახსრებად ბანკის აქტივების გადაქცევის ყველაზე სწრაფი გზა უმრავლეს ქვეყნებში უკავშირდება საფონდო ბაზრის ფუნქციონირებას.

ბანკთაშორისი ბაზრის განვითარება ხელს უწყობს დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების გადანაწილებას ბანკებს შორის. თავისი ლიკვიდობის შესანარჩუნებლად ბანკთაშორისი ბაზრიდან სხვადასხვა ვადით მოიზილოს სახსრები, მათ შორის - ერთი დღითაც. ბანკთაშორისი ბაზრიდან სახსრების მიღების ოპერატიულობა დამოკიდებულია საერთო ფინანსურ კონიუნქტურაზე, ბანკთაშორისი ბაზრის ორგანიზაციასა და ბანკის ავტორიტეტზე.

ამ ფაქტორს მჭიდროდ უკავშირდება მეორე ფაქტორი - ქვეყნის მთავარი ბანკის მიერ კომერციული ბანკის ლიკვიდური აქტივების შეცვების წყარო ხდება ქვეყნის ცენტრალური ბანკის კრედიტი.

ამგვარად ბანკის ლიკვიდობა არის ბანკის საქმიანობის ხარისხობრივი მახასიათებელი, რომელიც მრავალი ფაქტორითაა განპირობებული და იმყოფება მუდმივ ცვალებადობასა და ურთიერთკავშირში. ბანკის ლიკვიდობის ტერმინის გვერდით ლიტერატურასა და პრაქტიკაში ხმარობენ ტერმინს ბანკის გადახდისუნარიობა.

ბანკის ლიკვიდობისაგან განსხვავებით, გადახდისუნარობა განისაზღვრება მის მიერ კონკრეტული თარიღისათვის ყველა ვალდებულების, მათ შორის ფინანსურის, შესრულების ასპექტში. ამგვარად, განმარტებისას ბანკის ლიკვიდობის კრიტერიუმად გვევლინება მისი ყველა აქტივისა და პასივის ურთიერთკავშირი ვადებისა და თანხების მიხედვით, ხოლო შეუსაბამობის წარმოქმნის შემთხვევაში - ლიკვიდური აქტივებით საკუთარი თავის უზრუნველყოფის უნარი. გადახდისუნარობის კრიტერიუმად გამოდის მოცემული თარიღისათვის საკორესპოდენტო ანგარიშზე არსებული სახსრების საკმარისობა გადახდათა შესასრულებლად, მათ შორის - ბანკის მოგებიდან.

ლიკვიდობასა და გადახდისუნარობას შორის ამგვარი ურთიერთდამოკიდებულება პრაქტიკაში იმას იწვევს, რომ ლიკვიდობასა და გადახდისუნარობის ასეთნაირად განმარტებისას ბანკმა შესაძლოა ცალკეულ პერიოდში ვერ შეასრულოს თავისი საგადასახდლო ვალდებულებები, მაგრამ იგი ლიკვიდური დარჩეს; რაც შეეხება ლიკვიდობის დაკარგვას, იგი სისტემატურ გადახდისუნარობას გულისხმობს.

10.3. ბანკის ლიკვიდობის ანალიზი

ბანკში ფინანსური ანალიზის ჩატარებას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს, რადგანაც მისი შედეგების საფუძველზე ბანკის ხელმძღვანელობა აფასებს ბანკის არსებულ პოლიტიკას და ამუშავებს პერსპექტიულს, განსაზღვრავს ცალკეულის სახეობის ოპერაციათა ეფექტიანობა და გვემავს მათი ახალი სახეობების განვითარებას. ამრიგად, ფინანსური ანალიზის შედეგებიდან გამომდინარე, ბანკის ხელმძღვანელობა შეიმუშავებს ბანკის ფინანსური მდგომარეობის განმტკიცების ღონისძიებებს.

გამოყოფენ ბანკის ლიკვიდობის ანალიზის შემდეგ ძირითად მიზნებს:

1. იმ ფაქტორების გამოვლენა, რომლებიც უარყოფით ტენდენციებს იწვევენ ბანკის ლიკვიდობაში და მათი გავლენის დაყვანა მინიმუმამდე;
2. შემთავსებელი კოეფიციენტების სისტემის დაუსტება, გაანგარიშების დროს დაშვებული შესაძლო უზუსტობების გამოვლენა;
3. ბანკის ბალანსის ლიკვიდობის გაუარესების რეალური და პერსპექტიული უარყოფითი ტენდენციების გამოვლენა და მათი შეცვლის ღონისძიებათა მიღება;
4. საანალიზო მასალების ფორმირება ლიკვიდობის ღონისძიებათა შესახებ.
5. რეკომენდაციების შეიმუშავება ბანკის მართვასთან დაკავშირებით და განვითარების სტრატეგიის განსაზღვრა ანალიზის შედეგების გათვალისწინებით.

ბანკის საქმიანობის ანალიზისათვის ინფორმაციის ძირითადი წყაროა ბანკის ბალანსი, რომელიც ყველაზე კომპლექსურად ახასიათებს ბანკის საქმიანობას.

ბანკში ლიკვიდობის ანალიზის ჩატარების ძირითადი ეტაპებია:

1. - ეტაპი. ბანკის ფინანსური მდგომარეობის შეფასება მისი ლიკვიდობის თვალსაზრისით. ეს ეტაპი მოსამზადებელი ეტაპია. ამ ეტაპზე ხორციელდება ბანკის ლიკვიდობის განსაზღვრა ანალიზის დაწყების მომენტისათვის.

II. – ეტაპი. ლიკვიდობაზე მოქმედი ფაქტორების ანალიზი. ბანკის ლიკვიდობასა და გადახდისუნარიანობაზე, ისე როგორც მთლიანად მის საქმიანობაზე, მოქმედების სხვადასხვა მიმართულებების მქონე დიდძალი ფაქტორები ახდენს გავლენას. ამიტომ ლიკვიდობის დარგში შექმნილი უარყოფითი ტენდენციების გამოვლენის დროს ფინანსურმა ანალიტიკოსებმა აუცილებლად უნდა გამოავლინონ ამ ტენდენციების გამომწვევი ფაქტორები, გაანალიზონ მათი გავლენა და შეიმუშაონ ბანკის პოლიტიკის შველის რეკომენდაციები ნეგატიური შედეგების თავიდან აცილების მიზნით. ამრიგად, ანალიზის მეორე ეტაპის ჩატარების მთავარი მიზანია მთლიანად ბანკის პოლიტიკაზე და, კერძოდ, მის ლიკვიდობაზე შიდა და გარე ფაქტორების ზემოქმედების გათვალისწინება. ზემოქმედების მიქანიზმების მიხედვით ეს ფაქტორები ორ ჯგუფად იყოფა:

1. მაკროეკონომიკური (აგზოგენური) ფაქტორები. მათი მეშვეობით კომერციული ბანკის საქმიანობაზე და საბოლოოდ, მის ლიკვიდობაზე გარემომცველი სამყარო ახდენს გავლენას.
2. მიკროეკონომიკური (ენდოგენური) ფაქტორები. ისინი თვითონ ბანკის დონეზე მოქმედებს მის პოლიტიკასთან დაკავშირებით. მაკროეკონომიკური ფაქტორებისაგან განსხვავებით, რომელთა გავლენის შეზღუდვაც ბანკს არ შეუძლია, მიკროეკონომიკური ფაქტორები პირდაპირ უკავშირდება მის საქმიანობას. ამიტომ ბანკის პოლიტიკის შეცვლით შეგვიძლია შევზღუდოთ იმ ფაქტორების გავლენა, რომელიც ლიკვიდობის არასასურველ ცვლილებებს იწვევს.

ლიკვიდობაზე მოქმედი მაკროეკონომიკური ფაქტორებია:

ა) ქვეყანაში შექმნილი ეკონომიკური და პოლიტიკური ვითარება. საერთო ეკონომიკური და პოლიტიკური ვითარების სტაბილურობა პირდაპირ მოქმედებს მთლიანად საბანკო სისტემის და კერძოდ კომერციული ბანკის, როგორც მისი რგოლის სტაბილურობაზე. იგი დიდწილად განსაზღვრავს ბანკებისადმი მოსახლეობის ნდობის დონეს.

ბ) სახელმწიფოებრივი რეგულირებისა და კონტროლის ეფექტიანობა. კომერციული ბანკები განიცდიან ფულად-საკრედიტო რეგულირების სახელმწიფოებრივი ზომების ზემოქმედების მთელს სპექტრს. ეს ვლინდება მთლიანად საბანკო სისტემის მარეგულირებელი სამართლებრივი ნორმების დანერგვაში და მათი დარღვევისათვის სანქციების შემოღებაში.

გ) ფინანსური ბაზრის სეგმენტის ეფექტიანობა და განვითარება. ეს ფაქტორი განაპირობებს ფინანსური ბაზრის მონაწილეობასა და კერძოდ, ბანკებს შორის დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების გადანაწილების ხასიათს. მაგალითად, ბაზრის განვითარების მაღალი დინე, ლიკვიდობის შესანარჩუნებლად, საჭირო სახსრების სწრაფად მოზიდვის საშუალებას აძლევს ბანკს, ხოლო ფასიანი ქაღალდების ბაზრის სტაბილური მდგომარეობა, საჭიროების შემთხვევაში, ფასიანი ქაღალდების სწრაფად რეალიზების შესაძლებლობას უზრუნველყოფს. ეს ფაქტორი საგრძნობლად მოქმედებს აქტივების ლიკვიდობის დონეზე, რადგან აქტივების ლიკვიდობის აუცილებელი პირობაა მათი რეალიზაციის ჩამოყალიბებული ბაზარი.

დ) სახელმწიფოს მხრიდან მხარდაჭერის მოპოვების შესაძლებლობა ვლინდება მთავრობისა და ცენტრალური ბანკის მიერ გატარებული ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის მეშვეობით, მაგალითად ცენტრალური ბანკის რესურსებიდან სახელმწიფო კრედიტის მიღების შესაძლებლობაში.

მიკროდონეზე მოქმედი (ე.ი. თვითონ ბანკის დონეზე მოქმედი) ფაქტორებია:

1. ბანკის საქმიანობის მართვის ხარისხი. ბანკის ხელმძღვანელებისა და თანამშრომლების პროფესიონალიზმი და კვალიფიკაციის დონე განსაზღვრულ გავლენას ახდენს კომერციული ბანკის ლიკვიდობის მდგომარეობაზე.
2. ბანკის საკუთარი კაპიტალის საკმარისობა. ბანკის კაპიტალობრივი ბასის მნიშვნელოვანი ოდენობა დადებითად მოქმედებს მისი ლიკვიდობის დონეზე. საკუთარი კაპიტალი ამორტოზაციის როლს თამაშობს გაუთვალისწინებელ გარემოებათა წარმოშობის დროს. მათ შეუძლიათ გამოიწვიონ სახსრების გატანა და როგორც შედეგი, ლიკვიდობის ან გადახდისუნარიანობის კრიზისი.
3. ბანკის სარესურსო ბასის ხარისხი და მდგრადობა. როგორც ცნობილია, სარესურსო ბაზა ბანკის აქტური ოპერაციების განვითარების მოცულობისა და ხარისხის განმსაზღვრელი ფაქტორია. მაშასადამე, მისი სტაბილურობა მოქმედებს ბანკის ფინანსურ მდგრადობასა და ლიკვიდობაზე.
4. ნასესხობის გარე წყაროებზე დამოკიდებულების დონე. რაც უფრო ძლერადაა გამოხატული ბანკის ეს დამოკიდებულება, მით უფრო სერიოზული შეიძლება გამოდგეს პრობლემები დროებით გადახდისუნარიანობის წარმოქმნის შემთხვევაშიც კი. კრიზისულ სიტუაციაში სახსრების მცირე მოცულობით დაუბრუნებლობამაც და გაკოტრების პირას შეიძლება მიიყვანოს ბანკები.
5. აქტივებისა და პასივების დაბალანსებულობა თანხებისა და ვადების მიხედვით. ამ ფაქტორს ფუძემდებლური მნიშვნელობა აქვს, კერძოდ, ბანკის ლიკვიდობისა და საერთოდ, მისი ფინანსური მდგრადობის შენარჩუნების პროცესში. ამგვარად, დაბალანსებულობა პრაქტიკულად გამოიყვანავს ბანკში ლიკვიდობისა და გადახდისუნარიანობის კრიზისის წარმოქმნის შესაძლებლობას.
6. ბანკის აქტივების რისკიანობა აღნიშნავს პოტენციური დანაკარგების ალბათობას აქტივების რეალიზაციის დროს ან ბანკის მიერ დაბანდებული სახსრების დაუბრუნებლობის შემთხვევას. აქტივების რისკიანობა მრავალ შიდა და გარე ფაქტორზეა დამოკიდებული. ესენია: ბანკის სტრატეგია სახსრების განთავსების დროს. მისი საკრედიტო პორთფელის ხარისხი და სტრუქტურა, ფასიან ქაღალდებში ინვესტირების აქტივობა, ჩატარებული ფინანსური ანალიზის ხარისხი და ა.შ.
7. ბანკის აქტივების შემოსავლიანობა. ეს ფაქტორი სხვადასხვა მიმართულებით მოქმედებს ლიკვიდობაზე. რაც უფრო მეტია მომუშავე აქტივების ხვედრითი წილი ბანკის ბალანსში და რაც უფრო მაღალია ეფექტიანობა და შემოსავლიანობა, მით უფრო მდგრადია ბანკის ფინანსური მდგომარეობა.
8. აქტივების სტრუქტურა და დივერსიფიკაცია. ლიკვიდობის მართვის პროცესში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მივაქციოთ აქტივების სტრუქტურას. მაგალითად, კლიენტების სანგარიშსწორებო მომსახურების განსახორციელებლად, მოთხოვნამდე ანგარიშებზე მოთავსებული სახსრების

დასაბრუნებლად ბანკს უნდა ჰქონდეს ლიკვიდური აქტივების გარკვეული მარაგი. მათი დაბალი ან ნულოვანი შემოსავლიანობის გათვალისწინებით ბანკმა ამ აქტივების ხარჯვითი წილი, შეძლებისდაგვარად მინიმალურ დონეზე უნდა შეინახოს, რაც საკმარისი იქნება ბანკის გადახდისუნარობისა და ლიკვიდურობისათვის.

აქტივების დივერსიფიკაცია, ე.ი. განსხვავებული მიმართულებით მათი განთავსება, დადებით გავლენას ახდენს ლიკვიდობის დონეზე, რადგან ამ შემთხვევაში აქტივების მთლიანი რისკი კლებულობს. თუმცა ზედმეტი დივერსიფიკაცია უნდა დაუშვათ – ამან შეიძლება გამოიწვიოს აქტივების პორთფელის უმართვალობა, მათ მართავსთან დაკავშირებული საორგანიზაციო დანახარჯების მომეტება, ამის შედეგად კი ზარალი

III ეტაპი. ბანკის აქტივებისა და პასივების ანალიზი. განმარტებიდან გამომდინარე, ბანკის ლიკვიდობა არის მისი უნარი, თავისდროულად შეასრულოს პასივებზე აღებული ვალდებულებები ფულადი ფორმით.

პასივების სტრუქტურული ანალიზი. ბანკის პასიური ოპერაციები განსაზღვრულია მისი აქტიური ოპერაციების მიმართ. მათ ხარისხსა დახასიათზეა დამოკიდებული აქტიური ოპერაციების ჩატარების შესაძლებლობა, მათი შესაძლებლობები და მაშასადამე, ბანკის მომგებიანობა, ლიკვიდობა და სიმტკიცე.

პასივების სტრუქტურულმა ანალიზმა უნდა დაადგინოს თუ რა მოცულობით და რა ვადებში აგებს პასუხს ბანკი თავისი ვალდებულებებზე, ამისათვის საჭიროა ანალიზის ჩატარება პასივების ძირითადი ფასების მიხედვით.

ჯგუფი - მოთხოვნამდე ვალდებულებები - ყველაზე უფრო იაფი ვალდებულებებია ბანკის მიერ მოზიდულ სახსრებს შორის. ამასთან პასივებში მათი ხვედრითი წილის განსაზღვრის დროს აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ მათი ძირითადი უარყოფითი ნიშან-თვისება ბანკისათვის – არასტაბილურობა, ე.ი. ის, რომ ეს რესურსები ნებისმიერ მომენტში შეიძლება გაიყვას კლიენტის მოთხოვნის თანახმად.

ვადიან ვალდებულებათა ჯგუფს მიეკუთვნება გარკვეული ვადით მოზიდული სახსრები. ესაა, უპირველეს ყოვლისა, ვადიანი დეპოზიტები და იურიდიული და ფიზიკური პირებისაგან კონკრეტული ვადით მოზიდული სახსრები, ბანკთაშორის სესხები, ასევე დეპოზიტური და შემნახველი სერთიფიკატების გამოშვებიდან შემოსული სახსრები, ამგვარად ამ ჯგუფში შედის ის ანგარიშები, რომლებზეც ბანკისათვის ყველაზე ძვირი რესურსებია მოზიდული, თუმცა სხვა ჯგუფის პასივების მიმართ ისინი უფრო მყარია.

ბანკის საკუთარი სახსრებია (კაპიტალი) საშესდებო კაპიტალი, სარეზერვო ფონდი, სპეცდანიშნულების ფონდები, დაგროვების ფონდი, დამატებითი კაპიტალი, ასევე, ბანკის მოგება. საკუთარი კაპიტალი კლიენტების წინაშე ბანკის ვალდებულებების შესრულების გარანტიაა, აგრეთვე, იმ სახსრების რეზერვია, რომლებიც ლიკვიდობისა და გადახდისუნარიანობის შენარჩუნების საშუალებას უქმნის ბანკის ოპერაციებისა ზარალის წარმოქმნის შემთხვევაში, ამრიგად საკუთარი კაპიტალის სიდიდე განსაზღვრავს ბანკის, როგორც საიმედოობასა და მდგრადობას მის ლიკვიდობასაც. ამიტომ ბანკის საკუთარი კაპიტალის მინიმალური ზომა სახელმწიფოს მხრიდან რეგულირების ობიექტია.

ბანკის პასივების სტრუქტურული ანალიზი საერთო წარმოდგენას გვაძლევს სარესურსო ბაზაზე, ასახავს მის რაოდენობრივ და ხარისხობრივ მახასიათებლებს. მაგრამ ბანკის ფინანსური მდგომარეობისა და მისი ლიკვიდობის შესაფასებლად, პასივების ანალიზის გარდა, აუცილებელია რესურსების განთავსების ძირითადი მიმართულებების შეფასებაც მოვხდინოთ, ე.ი. განვხორციელოთ აქტივების სტრუქტურული ანალიზი.

აქტივების სტრუქტურული ანალიზი. იმისათვის, რომ ბანკს ყოველდღე შეეძლოს პასუხი აგოს თავის ვალდებულებებზე, მისი აქტივების სტრუქტურა უნდა შეესაბამებოდეს ლიკვიდობის ხარისხობრივ მოთხოვნებს. ამ მიზნით ბანკის მთელ აქტივებს ყოფენ ჯგუფებად ლიკვიდობის დონის მიხედვით, რომლებიც შემდგენიარადაა წარმოდგენილი:

1. მაღალლიკვიდური აქტივები, 2. ლიკვიდური სესხები, 3 ხანგრძლივი ლიკვიდობის აქტივები, 4. ბანკის ყველაზე ნაკლებად ლიკვიდური ან არალიკვიდური აქტივები.

1. მაღალლიკვიდურ აქტივებს მიეკუთვნება: მოთხოვნი შემთხვევაში დაუყონებლოფი მზადყოფნის მდგომარეობაში მყოფი სახსრები, კერძოდ კი ფულადი და მასთან გათანაბრებული სახსრები, მათ შორის – ნაღდი ვალუტა და საგადასახდელო დოკუმენტები, აგრეთვე ძვირფასი ლითონები:

- იმ სახელმწიფო ფასიან ქაღალდებში განხორციელებული დაბანდებები, რომლებიც ვალდებულებებით არაა დატვირთული;
- ცენტრალურ ბანკში მოთავსებული დეპოზიტები;
- სხვადასხვა მსესხებლებზე მოთხოვნამდე გაცემული სახსრები.

თუ ფულადი სახსრები და საკორესპოდენტო ანგარიშებზე რიცხული თანხები მაშინვე შეგვიძლია გამოვიყენოთ გადახდების შესასრულებლად ან დავალიანების დასაფარავად, ფასიან ქაღალდებში დაბანდებული სახსრები და განთავსებული სესხები წინასწარ უნდა გარდაისახოს ფულად სახსრებად, რაც ჯერ ერთი დროს მოითხოვს, მეორეც, ამას შეიძლება დანაკარგებიც მოჰყვეს.

2. ლიკვიდური სახსრები – ისეთი სახსრებია, რომლებიც ბანკის განკარგულებაშია და საკმაოდ სწრაფად შეუძლიათ ფულად სახსრებად გადაქცევა:

- სახსრები კორესპოდენტი ბანკების საკორესპოდენტო ანგარიშებზე; კრედიტები და ბანკის სასარგებლოდ განხორციელებული სხვა გადასახელები (მაგალითად ფაქტორინგული ოპერაციებისთვის);

30 დღემდე ვადით გაცემული ბანკთაშორისი კრედიტები;

არასახელმწიფო ემიტენტების ისეთ ფასიან ქაღალდებში შესრულებული დაბანდებები, რომლებიც ფასიანი ქაღალდების მეორეულ ბაზარზე მიმოიქცევა.

3. გრძელვადიანი ლიკვიდობის აქტივება:

ბანკის მიერ გაცემული გრძელვადიანი კრედიტები;

ბანკის ლიზინგური ოპერაციები;

- წილობრივი მონაწილეობა სხვა სანარმოებისა და ბანკების საქმიანობაში; საინვესტიციო მიზნებით შექმნილი ფასიანი ქაღალდები;
- არამატერიალური აქტივები;

4. ყველაზე ნაკლებად ლიკვიდური ან არალიკვიდური აქტივები:

ვადგადაცემული და უიმელო ვალები;

კაპიტალური დაბანდებები;

ბანკის საკუთარი და ძირითადი ფონდების კუთვნილი შენობები, ნაგებობები და მოწყობილობა;

აქტივების რაციონალური სტრუქტურის დადგენის დროს ბანკი უნდა ასრულებდეს ლიკვიდობის მოთხოვნებს და მაშასადამე, ჰქონდეს მაღალლიკვიდური, ლიკვიდური, და დაბალლიკვიდური სახსრების ოპტიმალური ზომა ვალდებულებების მიმართ, მათი ვადების, თანხებისა და ტიპის გათვალისწინებით.

IV ეტაპი. ლიკვიდობის კოეფიციენტის გაანგარიშება და ანალიზი.

ანალიზის ამ ეტაპზე მიღებული მონაცემები უნდა გავითვალისწინოთ, როგორც ცლიკვიდობის შენარჩუნებასთან დაკავშირებით გრძელვადიანი რეკომენდაციების შედგენისას, ისე ბანკის საქმიანობის გლობალური სტრატეგიის შემუშავების დროსაც.

კოეფიციენტების ანალიზი ბანკის საქმიანობის რაოდენობრივი ანალიზის სახესხვაობაა და მის გამოყენებას ლიკვიდობის ანალიზში უდიდესი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს. კოეფიციენტების გაანგარიშების მეთოდი საშუალებას გვაძლევს გამოვავლინოთ რაოდენობრივი ურთიერთკავშირი ბალანსის ამა თუ იმ მუხლებს, განყოფილებებსა და ჯგუფებს შორის. ამის პარალელურად გამოიყენება დაჯგუფებისა და შედარების მეთოდები.

ლიკვიდობის ანალიზის დროს კოეფიციენტების გაანგარიშების მეთოდი იმაში მდგომარეობს, რომ მიღებულ მაჩვენებელთა და დანესებულ მაჩვენებელთან მათი შესაბამისობის კონტროლის საფუძველზე ფინანსურმა ანალიტიკოსმა შეძლოს რაოდენობრივად შეაფასოს ლიკვიდობის არსებული დონე და განსაზღვროს ლიკვიდურ სახსრებზე ბანკის მოთხოვნის ცვლილება.

კოეფიციენტებს, რომლებსაც ბანკში ანგარიშობენ ფინანსური ანალიზის პროცესში, ძირითადად ორ ჯგუფად ყოფენ: 1) ცენტრალური ბანკის მიერ დანესებული ნორმატივები, რომლებიც სავალდებულოა ყველა ბანკისათვის და 2) შემფასებელი კოეფიციენტები, რომლებსაც შეიძლება ამუშავებდნენ ბანკის ანალიტიკური სამსახურები, ან ის სპეციალური კომპანიები, რომლებიც კომერციული ბანკების ფინანსური ანალიზის საკითხზე მუშაობენ, შემფასებელი კოეფიციენტების მნიშვნელობების დაცვა სავალდებულო არ არის. მათი გაანგარიშება უზრუნველყოფს ხარისხობრივად უფრო სრულყოფილი ინფორმაციის მიღებას ლიკვიდობასთან დაკავშირებით.

კოეფიციენტებს გარკვეული პერიოდულობით ანგარიშობენ.

ცენტრალური ბანკი ავალდებულებს, იანგარიშონ და დაიცვან ლიკვიდობის შემდეგი სავალდებულო ნორმატივები:

1. მყისიერი ლიკვიდობის ნორმატივი (H2)
2. მიმდინარე ლიკვიდობის ნორმატივი (H3)
3. გრძელვადიანი ლიკვიდობის ნორმატივი (H4)
4. საერთო ლიკვიდობის ნორმატივი (H5)
5. ფასიან ქალაქობებზე წარმოებული ოპერაციების ლიკვიდობის ნორმატივი (H14)

ამ კოეფიციენტების არსი და გაანგარიშების წესი შემდეგნაირად განიხილება:

პირველი საში კოეფიციენტი ახასიათებს ბანკის ლიკვიდობას ვალდებულებათა დაფარვის დროის გათვალისწინებით, ე.ი. მათი მფუძვებით აკონტროლებენ ბანკის ლიკვიდობას იმ რეალური თუ პოტენციური ვალდებულებების მიხედვით, რომლებიც

წარმოიქმნება ყოველ ცალკეულ მომენტში (H2), ერთი თვის (H3) ან 1 წელზე მეტი ვადის (H4) განმავლობაში. ამგვარად, ლიკვიდობის უფრო ხარისხიანად და ობიექტურად კონტროლისა და ანალიზისათვის იყენებენ ლიკვიდობის კოეფიციენტის დეტალიზაციის მეთოდს, დროის ფაქტორის გათვალისწინებით.

ამ ნორმატივის მინიმალურად დასაშვები მნიშვნელობა დადგენილია 20%-ის დონე.

მყისიერი ლიკვიდობის საანგარიშო ფორმულაა:

$$H2 = \frac{\text{მაღალლიკვიდური აქტივები}}{\text{მოთხოვნილ ვალდებულებები}} \times 100\%$$

ნილაღის მრიცხველში შედის მაღალლიკვიდური აქტივების შემდეგი ჯგუფები:

- 1) ფულადი და მასთან გათანაბრებული სახსრები;
- 2) ვალდებულებებით დაუტვირთავ სახელმწიფო ფასიან ქაღალდებში განხორციელებული დაბანდებები;
- 3) ცენტრალურ ბანკსა და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციებში განთავსებული სახსრები;
- 4) მოთხოვნამდე განთავსებული სახსრები;

ნილაღის მნიშვნელს შეადგენს:

- 1) კორესპოდენტი ბანკების საკორესპოდენტო ანგარიშები, მათ შორის ძვირფას ლითონებში;
- 2) სხვადასხვა დონის ბიუჯეტების ფონდების, კომერციული და არაკომერციული საწარმოების ანგარიშებზე არსებული სახსრები;
- 3) ანგარიშსწორებები ცალკეულ ოპერაციებზე;
- 4) ბანკებიდან პლასტიკური ბარათებით ანგარიშსწორებისათვის მოზიდული დეპოზიტები და სახსრები;
- 5) სხვადასხვა სუბიექტებისაგან მოზიდული დეპოზიტები;
- 6) ვადაგადაცილებული დავალიანება ბანკთაშორის სესხებზე და მათ პროცენტებზე;
- 7) მოთხოვნამდე გამოშვებული თამასუქების თანხები;
- 8) ანგარიშსწორება კრედიტორებთან.

ამრიგად, მრიცხველისა და მნიშვნელის კომპონენტების განხილვით ის დასკვნა შეგვიძლია გამოვიტანოთ, რომ ამ ნორმატივის მნიშვნელობაზე პირდაპირ და ირიბად მოქმედი ფაქტორებია, შესაბამისად, ბალანსში დაგროვილი ლიკვიდური აქტივების თანხა და მოთხოვნამდე ბანკის ვალდებულებათა ჯამი. ლიკვიდური აქტივების დონის უცვლელობის შემთხვევაში, მოთხოვნამდე ვალდებულებების გადიდება გააუარესებს ლიკვიდობის მდგომარეობას, ანუ დასწევს H2-ის მნიშვნელობას. პირიქით, ვალდებულებათა უმნიშვნელოდ შეცვლის პირობებში მაღალლიკვიდური აქტივების თანხის მომატება ასწევს მყისიერ ლიკვიდობის დონეს და გაზრდის H2-ის მნიშვნელობას.

მყისიერი ლიკვიდობის მდგომარეობის ცვლილების ტენდენციის განსაზღვრისათვის ნორმატივის მნიშვნელობას უნდა ვაკვირდებოდეთ დინამიკაში და ვაანალიზებდეთ საბაზო პერიოდებთან შედარებით მის შეცვლას.

მიმდინარე ლიკვიდობის ნორმატივს H3-ს განსაზღვრავენ ბანკის ლიკვიდური აქტივების ჯამის შეფარდებით მოთხოვნამდე და 30 დღემდე ვადის მქონე ანგარიშებზე ბანკის ვალდებულებათა ჯამთან. ეს ნორმატივი ახასიათებს ბანკის ლიკვიდობას მოკლევადიან პერიოდში.

ამ კოეფიციენტის გაანგარიშების ფორმულა ასეთია:

$$H3 = \frac{\text{ლიკვიდური აქტივები}}{\text{მოთხოვნამდე და 30 დღემდე ვადის მქონე ვალდებულებები}} \times 100\%$$

მიმდინარე ლიკვიდობის ნორმატივის H3-ის გასაანგარიშებლად H2 კოეფიციენტის მრიცხველს უნდა დაეუმატოთ ისეთი ლიკვიდური აქტივები, როგორცაა:

- 1) საკრედიტო ორგანიზაციებში, მათ შორის – არარეზიდენტ ბანკებში, 30 დღემდე ვადით განთავსებული კრედიტები და დეპოზიტები;
- 2) სხვადასხვა სუბიექტისათვის 30 დღემდე ვადით მიცემული კრედიტი;
- 3) მოთხოვნამდე ან 30 დღემდე დაფარვის ვადის მქონე განაღდებული თამასუქები;

კოეფიციენტის მნიშვნელოვანი მოთხოვნამდე ვალდებულების გარდა შედის შემდეგი სახის ვადანი პასივები:

- 1) საკრედიტო ორგანიზაციებისაგან, მათ შორის არარეზიდენტი ბანკებისაგან, 30 დღემდე ვადით მიღებული კრედიტი და დეპოზიტები;
- 2) სხვადასხვა სუბიექტისაგან 30 დღემდე ვადით მოზიდული დეპოზიტები;
- 3) ბანკის ანალოგური დავალიანება, რომელსაც დაფარვამდე 30 დღეზე ნაკლები აქვს დარჩენილი და რომელიც აღირიცხება მთლიან რიგის ანგარიშებზე 30 დღეზე მეტი დაფარვის ვადის ჯგუფებში.

ამგვარად, მიმდინარე ლიკვიდობის ანალიზისა და კონტროლისათვის აუცილებელია ჩავატაროთ აქტივებისა და ვალდებულებების ანალიტიკური აღრიცხვა რეალურად, მათ დაფარვამდე დარჩენილი ვადის გათვალისწინებით.

H3 ნორმატივის მინიმალურად დასაშვები მნიშვნელობაა 70%-ე.ი. ბანკი ვალდებულია, შექძლოს იმ ვალდებულებათა 70%-ის დაფარვა ლიკვიდური აქტივების ხარჯზე, რომლებიც თვის განმავლობაში წარმოიქმნება.

ამ ნორმატივის ანალიზის სქემა H2 ნორმატივისთვის გამოყენებული სქემის ანალოგიურია.

გრძელვადიანი ლიკვიდობის ნორმატივი H4 განისაზღვრება ბანკის მიმართ ერთ წელზე მეტი ვადის მქონე მთელი დავალიანების შეფარდებით ბანკის საკუთარ სახსრებთან და კაპიტალთან, აგრეთვე სადეპოზიტო ანგარიშებზე ბანკის ვალდებულებებთან, ერთ წელზე მეტი დაფარვის ვადის მქონე სავალო ვალდებულებებთან და მიღებულ კრედიტებთან.

კოეფიციენტის გაანგარიშება ხორციელდება ფორმულით:

$$H4 = \frac{\text{ბანკისადმი დავალიანება 1 წელზე მეტი ვადით}}{\text{ბანკის კაპიტალი} + \text{ბანკის დავალიანება 1 წელზე მეტი ვადით}} \times 100\%$$

კოეფიციენტის მრიცხველს ეკუთვნის ბანკის გრძელვადიან დაბანდებათა ისეთი სახეები, როგორიცაა ბანკის მიერ გაცემული კრედიტები და განთავსებული კრედიტები, მათ შორის ძვირფას ლითონებში, რომელთა დაფარვამდეც 1 წელზე მეტი აქვს დარჩენილი ბანკებს, ამ ანგარიშების ვადაგადაცილებული ნაწილის ჩათვლით.

კოეფიციენტის მნიშვნელშია ბანკის საკუთარი კაპიტალი და მისი ვალდებულებები მიღებულ კრედიტებსა და დეპოზიტებზე, აგრეთვე, ბანკის იმ საჯარო ვალდებულებებზე, რომლებიც ბაზარზე მიმოიქცევა და ერთ წელზე მეტი დაფარვის ვადა აქვს.

მოცემული ნორმატივის ეკონომიკური არსი ასე შეგვიძლია ავხსნათ: იგი გვიჩვენებს, თუ რა ზომითაა ფორმირებული გრძელვადიანი დაბანდებები სახსრების გრძელვადიანი წყაროების ხარჯზე, ე.ი. ბანკის საკუთარი სახსრებისა და ხანგრძლივი ვადით მოზიდული სახსრების ხარჯზე.

H4 ნორმატივის მაქსიმალურად დასაშვები დონე 120%-ის ოდენობითაა დანსებული. ამგვარად ცენტრალური ბანკი დასაშვებად მიიჩნევს გრძელვადიან დაბანდებათა 20%-ის ფორმირებას მოკლევადიანი რესურსების ხარჯზე. ამ ღონისძიებების მიზანია ეკონომიკაში გრძელვადიანი ინვესტიციების საქმეში ბანკების ფორმულირება.

საერთო ლიკვიდობის H5 ნორმატივი განისაზღვრება ბანკის ლიკვიდური და ჯამური აქტივების თანაფარდობით:

კოეფიციენტის გაანგარიშების ფორმულაა:

$$H5 = \frac{\text{ბანკის ლიკვიდური აქტივები}}{\text{ნეტო - აქტივები - სავალდებულო რეზერვები}} \times 100\%$$

კოეფიციენტის მრიცხველშია ბანკის ლიკვიდური აქტივები, რომელთა განსაზღვრის მექანიზმი ზუსტად ანალოგიურია მიმდინარე ლიკვიდობის H3 ნორმატივის მრიცხველის ანგარიშისა.

კოეფიციენტის მნიშვნელს შეადგენს ბანკის ჯამური აქტივები, რომლებიც განმნდობილია ნომინალურად მათი გამადიდებელი მუხლებისგან (დანაკარგები, ხარჯები, ვადაგადაცილებული პროცენტები და სხვა) და შემცირებულია ბანკის საჯაროდებულო რეზერვების ზომით. ამრიგად, კოეფიციენტის მნიშვნელი წარმოადგენს ბანკის აქტიური ოპერაციების მთლიან მოცულობას.

H5 ნორმატივის მინიმალურად დასაშვები მნიშვნელობაა 20%, ე.ი. ბანკის აქტივების 0,2 ნაწილი მაინც ლიკვიდურ აქტივებში უნდა იყოს დაბანდებული, მომუშავე აქტივების ხვედრითმა წილმა კი მაქსიმალურად 80% შეიძლება შეადგინოს. მაშასადამე, H5 ნორმატივის გაანგარიშების ეკონომიკური არსი მდგომარეობს ბანკის ბალანსის შემადგენელი აქტივების თანაფარდობის დადგენაში, რათა ერთდროულად ბალანსის ლიკვიდობის საჭირო დონედ უზრუნველყოთ და ბანკის აქტიური ოპერაციების განხორციელების ეფექტიანობაც შევინარჩუნოთ. (ქოქაური, 2010:792)

ძვირფას ლითონებზე ოპერაციების ლიკვიდობის ნორმატივი H14 იანგარიშება ფიზიკური ფორმის ძვირფას ლითონებში მაღალლიკვიდური აქტივების შეფარდებით ძვირფას ლითონებზე ჩამოყალიბებულ იმ ვალდებულებებთან, რომლებიც ან მოთხოვნამდე , ან რომელთა დაფარვის ვადა უახლოეს 30 დღეში დადგება.

$$H14 = \frac{\text{მაღალლიკვიდური აქტივები ძვირფას ლითონებში}}{\text{მოთხოვნამდე ან 30 დღემდე ვალდებულებები ძვირფას ლითონებზე}} \times 100\%$$

ძვირფას ლითონებში მაღალლიკვიდურ აქტივებს (კოფეციენტის მრიცხველს) ეკუთვნის შემდეგი მუხლები:

- 1) ოქრო და სხვა ძვირფასი ლითონები – პლატინა, ვერცხლი და სხვა;
- 2) გზაში მყოფი ძვირფასი ლითონები;
- 3) ძვირფასი ლითონები მონეტებად და სამახსოვრო მედლებად.

კოფეციენტს მნიშვნელს შეადგენს მონაცემები ძვირფას ლითონებში ბანკის შემდეგ ვალდებულებათა შესახებ:

- 1) ბანკების (მათ შორის არარეზიდენტი) საკორესპონდენტო ანგარიშები ძვირფას ლითონებში;
- 2) ძვირფას ლითონებში ბანკის ვალდებულებები დეპოზიტურ ანგარიშებზე, როგორც მოთხოვნამდე, ისე უახლოეს 30 დღეში მოთხოვნის ვადით.

ამგვარად, ეს კოფეციენტი გვიჩვენებს ბანკის მიმდინარე ლიკვიდობას ძვირფას ლითონებთან დაკავშირებულ ოპერაციებზე. რადგან მისი მინიმალურად დასაშვები მნიშვნელობა 10%-ის ოდენობითაა დაწესებული, ეს იმას ნიშნავს, რომ ბანკს უნდა შეეძლოს პასუხი აგოს კლიენტების წინაშე თავის ვალდებულებათა მხოლოდ 0,1-ზე. ბანკის ყველა ოპერაციის მიხედვით, მყისიერი და მიმდინარე ლიკვიდობის ნორმატივებთან შედარებით ამ კოფეციენტის მნიშვნელობა ძალიან დაწეულია.

ლიკვიდობის ანალიზს აქვს თავისი ღირსებები და ნაკლოვანებები.

კოფეციენტების სისტემის ძირითადი უპირატესობებია:

- აღნიშნული მეთოდი საშუალებას იძლევა, დროულად იქნეს მიღებული ბანკის ბალანსის მუხლების უმნიშვნელოვანეს თანაფარდობათა დარღვევის საწინააღმდეგო ღონისძიებები, რადგან ეს თანაფარდობები კოფეციენტების დადგენილი მნიშვნელობითაა განმტკიცებული;
- კოფეციენტების სისტემის გამოყენების საფუძველზე შესაძლებელია ლიკვიდობის მართვა ნორმატივებით, ე.ი. ბანკის იმ ოპერაციების შეზღუდვა, რომლებიც კოფეციენტების მნიშვნელობათა ცვლილებებს განაპირობებს.
- ლიკვიდობის ანალიზი კოფეციენტების მეშვეობით პრაქტიკაში უზრუნველყოფს ყველა ქვედანაყოფის პასუხისმგებლობას ბანკის ლიკვიდობის მდგომარეობისათვის.
- კოფეციენტების ანალიზის რეალიზაციისათვის დიდი ხარჯები არაა საჭირო.

ამასთანავე, კოფეციენტების მეშვეობით ლიკვიდობის ანალიზს მთელი რიგი სერიოზული ნაკლოვანებებიც აქვს:

კოეფიციენტის გაანგარიშებისათვის საჭირო მონაცემების განზოგადებამ შეიძლება უარყოფითად იმოქმედოს ამ დროს მიღებული ინფორმაციის სარწმუნოებაზე;

- მეთოდი იძლევა საკმაოდ მიახლოებულ შეფასებებს ლიკვიდობისას, რადგანაც კოეფიციენტებს ბალანსის მონაცემების საფუძველზე ანგარიშობენ. სინამდვილეში კი გვიჩვენებს, რომ თითქმის ყველა შემთხვევაში გასაანგარიშებლად უნდა ვიღებდეთ მუხლების საბაზრო ღირებულებას;

ამ მეთოდის გამოყენების დროს პრობლემური ჩანს ლიკვიდობის განსაზღვრა მომავალი პერიოდისათვის;

უნდა გავითვალისწინოთ კოეფიციენტების მნიშვნელობათა დაწესების სუბიექტური ფაქტორიც და მათი პერიოდულად გადასინჯვის ობიექტური აუცილებლობა მაკრო და მიკროეკონომიკურ სიტუაციაში, მიმდინარე ცვლილებებთან დაკავშირებით.

V ეტაპი. რეკომენდაციების შემუშავება ლიკვიდობის შემდეგში მართვისათვის. ბანკის ლიკვიდობის ანალიზის დამავიჯირვენიბელი და ყველაზე საპასუხისმგებლო ეტაპია წინა ეტაპზე ჩატარებული ანალიზის შედეგების შეჯამება, ანალიტიკური მასალების მომზადება ბანკის საქმიანობის დადებითი და უარყოფითი მხარეების შესახებ, მისი აქტივებისა და პასივების სტრუქტურების დაბალანსების შესახებ, ლიკვიდობის ხარისხობრივი და რაოდენობრივი მაჩვენებლების შესახებ რეკომენდაციების შემუშავება მომავალში ლიკვიდობის მართვისათვის და ბანკის განვითარების პროგნოზების შედგენა.

მას შემდეგ, რაც გაანალიზებული იქნება ყველა ის ფაქტორი, რომელიც ახდენს გავლენას ბანკის აქტივების (პასივების) ლიკვიდობის მართვაზე, დგება ლიკვიდობის რეიტინგი. მან უნდა განსაზღვროს შემდეგი:

1. თუ აქტივების (პასივების) მართვის ლიკვიდობას მიენიჭა 1 – რეიტინგი, ეს ნიშნავს, რომ ბანკის აქტივების (პასივების) მართვის ლიკვიდობის საერთო მდგომარეობა მიჩნეულია დამაკმაყოფილებლად;

2. თუ ბანკის აქტივების (პასივების) მართვა - ლიკვიდობას მიენიჭა 2 – რეიტინგი, ეს ნიშნავს იმას, რომ ბანკის მდგომარეობა ლიკვიდობის მხრივ დამაკმაყოფილებელია. თუმცა არსებობს გარკვეული საკითხები, რომლებიც იშახურებს ბანკის მენეჯმენტის ყურადღებას;

3. თუ ბანკის ლიკვიდობას მიენიჭა 3 – რეიტინგი, ეს ნიშნავს, რომ აქტივების (პასივების) მართვა – ლიკვიდობის საერთო მდგომარეობა აუცილებლად დამაკმაყოფილებელია. არსებობს ისეთი პრობლემები, რომლებიც საჭიროებს გაძლიერებულ ყურადღებას მენეჯმენტის მხრიდან;

4. თუ ბანკის ლიკვიდობას მიენიჭა 4 – რეიტინგი, ეს ნიშნავს, რომ აქტივების (პასივების) მართვის - ლიკვიდობის საერთო მდგომარეობა არადაკმაყოფილებელია და იგი უარყოფითად მოქმედებს ბანკის ფინანსურ მდგომარეობაზე. მენეჯმენტმა უნდა გაატაროს სასწრაფო გამოსასწორებელი ღონისძიებანი;

5. თუ ბანკის ლიკვიდობას მიენიჭა 5 – რეიტინგი, ეს ნიშნავს რომ საერთო სიტუაცია კრიტიკულია.

10.4 ბანკის ლიკვიდობის მართვა

ბანკის ლიკვიდობის დონის ობიექტურად შეფასება და მისი ეფექტიანად მართვა კომერციული საქმიანობის ყველაზე მნიშვნელოვანი ასპექტია. იმისათვის, რომ ბანკმა თავისდროულად შეასრულოს გადახდები, დააბრუნოს სახსრები სადეპოზიტო ანგარიშებიდან, პასუხი აგოს სხვა ვალდებულებებზე, მან დიდი ყურადღება უნდა დაუთმოს თავისი ლიკვიდობის შენარჩუნებას. ამ პრობლემას ერთ-ერთი წამყვანი ადგილი უჭირავს საბანკო მენეჯმენტში.

აქტივების (პასივების) და ლიკვიდობის ეფექტური მართვისათვის ბანკმა უნდა შეიმუშაოს ლიკვიდობის პოლიტიკა. ლიკვიდობის მართვისათვის აუცილებელია შემუშავდეს გაუთვალისწინებელ სიტუაციაში მოქმედების ეფექტური გეგმა, რომელშიც მოცემული იქნება ლიკვიდობის მინიმალური და მაქსიმალური ზღვრები და მოქმედების ალტერნატიული გზები, იმისდა მიუხედავად, თუ რა მეთოდი, ან მეთოდების კომბინაცია გამოიყენება ბანკის ლიკვიდობის მართვისას, ბანკმა უნდა შეიმუშაოს ლიკვიდობის პოლიტიკა და შექმნას ისეთი სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს ლიკვიდობაზე არსებული მოთხოვნილების დაკმაყოფილების რეგულარულ მონიტორინგს.

ამავე დროს, ლიკვიდობის მართვის სტრატეგიის ჩამოყალიბების დროს ბანკი დგას დილემის წინაშე: ან გაზარდოს ფუნქციონირების საიმედოობა, ან გაზარდოს ოპერაციების შემოსავლიანობა.

ყოველმა ბანკმა ჯერ უნდა შეიმუშაოს, შემდეგ კი პრაქტიკაში გამოიყენოს ლიკვიდობის ისეთი ოპტიმალური დონის შენარჩუნების დონისძიებათა ერთობილობა, რომელიც უზრუნველყოფს ბანკის კლიენტების მოთხოვნის დაკმაყოფილებას ფულად სახსრებზე და, იმავე დროს, არ შეამცირებს აქტივების რენტაბელობასა და ბანკის მოგებას. იმ დონისძიებებისა და მეთოდების ერთობლიობას, რომლებიც ბანკის ლიკვიდობის შენარჩუნებისკენაა მიმართული, ლიკვიდობის მართვის მეთოდოლოგია შეიძლება ეწოდოს. ლიკვიდობის მართვა სხვადასხვა ბანკში განსხვავებულია და ეს მათ სპეციალიზაციაზე, კლიენტურაზე, ჩატარებულ ოპერაციებზე და სხვა ფაქტორებზეა დამოკიდებული.

არსებულ განსხვავებათა მიუხედავად, შეიძლება გამოიყოს ორი ძირითადი დებულება, რომლებიც ლიკვიდობის დილემას – მომგებიანობას ეხება:

1. მეტისმეტი ლიკვიდობა უარყოფითად მოქმედებს ბანკის შემოსავლებზე. ამიტომ ხანმოკლე ასპექტში ბანკისთვის მომგებიანია ლიკვიდობის შენარჩუნება მინიმალურ დონეზე და ლიკვიდობის ნორმატივების მინიმალურად დასამშვებ მაჩვენებელთა ზღვარზე მუშაობა. ამის შედეგად აღწევენ არსებული რესურსების ყველაზე ეფექტიანად გამოყენებას, რაც მართვის გარკვეული პრინციპების დაყვას შემთხვევაში უზრუნველყოფს ჩატარებული ოპერაციების შემოსავლიანობას.
2. გრძელვადიან პერსპექტივაში უკეთესი ვარიანტია ლიკვიდობის შედარებით უფრო მაღალი დონის შენარჩუნება. რაც მართალია, აფერხებს უფრო მაღალი

შემოსავლიანობის მიღწევას, მაგრამ სამაგიეროდ ხელს უწყობს ბანკის ფინანსური მდგომარეობის განმტკიცებას.

საბანკო საქმიანობის ევოლუციის პროცესში, აგრეთვე ფინანსური ბაზრის განვითარების კვალობაზე იქმნებოდა ლიკვიდობის მართვის მრავალი თეორია. დღეისათვის არსებობს რამდენიმე ძირითადი მიმართულება და თეორია, რომელთა შესაბამისადაც ლიკვიდობის მართვა ხორციელდება. მათგან მართვის ძირითადი მეთოდებია:

- აქტივების მართვა. ბანკი განსაზღვრავს საკუთარი და მოზიდული სახსრების იმგვარად განთავსების გზებს, რომ მინიმალური რისკით მიიღოს მაქსიმალურად შესაძლო შემოსავალი და ამავე დროს ლიკვიდური დარჩეს;
- პასივების მართვა. ბანკი განსაზღვრავს საკუთარი კაპიტალისა და მოზიდული სახსრების ოდენობის მართვის პოლიტიკას, ადგენს მათ ოპტიმალურ სტრუქტურათა აქტიურ ოპერაციებში ეფექტიანად გამოყენების მიზნით, პასივების მართვის მეშვეობით ლიკვიდობის მართვა ვიწრო აზრით ხშირად დაჰყავთ ისეთ მოქმედებებში, რომლებიც მიმართულია ნასესხები სახსრების ძიებისკენ მათზე მოთხოვნილებების გაჩენის შემთხვევაში (ლიკვიდობის შესანარჩუნებლად).
- აქტივებისა და პასივების დაბალანსებული მართვა. ეს მეთოდი წარმოადგენს ლიკვიდობის მართვისადმი საპორთფელო მიდგომას ბანკის აქტივებისა და პასივების შეთანხმებულად მართვის მეშვეობით.

ვიდრე ამ მეთოდების დაწვრილებით განხილვა მოხდებოდა, აუცილებელია განისაზღვროს თუ როგორი ვალდებულებები იჩენს თავს ბანკის საქმიანობის პროცესში და რომელი წყაროების ხარჯზეა შესაძლებელი მათი დაფარვა.

ბანკის მთელი ვალდებულებები ორ ჯგუფად იყოფა:

- 1) რეალური ვალდებულებები, ე.ი. ბანკის ბალანსიდან გამოზიდნარე ვალდებულებები. ისინი წარმოდგენილია მიღებული ბანკთაშორისი კრედიტებით და დეპოზიტებით, ანგარიშსწორების ანგარიშზე არსებული სახსრებით, მოთხოვნამდე და ვადიანი დეპოზიტებით, აგრეთვე სხვა მოზიდული სახსრებით;
- 2) პოტენციური, ანუ ბალანსგარეშე ვალდებულებები, რომლებიც შეიძლება წარმოშვას გახსნილმა საკრედიტო ხაზებმა, ბანკის მიერ გაცემულმა გარანტიებმა, მინდობით მართვის, აგრეთვე ნაღდი და ვადიანი გარიგებების მიხედვით არსებულმა ვალდებულებებმა.

ამ ვალდებულებების დაფარვა ბანკს შეუძლია:

საკუთარი სახსრების ხარჯზე (ამ შემთხვევაში დიდი მნიშვნელობა აქვს ბანკის საკუთარი კაპიტალის, როგორც ლიკვიდობის შენარჩუნების საქმეში ბუფერის, საკმარისობის ფაქტორს);

მოზიდული სახსრების ხარჯზე (ბანკთაშორისი კრედიტები, ფიზიკური და იურიდიული პირების მოზიდული სახსრები და სხვა);

ბანკის განკარგულებაში არსებული ფულადი სახსრების მოხილიზაციისა და მისი აქტივების რეალიზაციის ხარჯზე (ძვირფასი ლითონები, ფასიანი ქაღალდები და ა.შ., უკიდურეს შემთხვევაში – კაპიტალური დაბანდებები და ქონება).

ამგვარად, თავის ვალდებულებებზე პასუხისმგებლობა ბანკს შეუძლია როგორც მის ბალანსში დაგროვილი ლიკვიდური აქტივების, ისე მონიშნული დამატებითი სახსრების ხარჯზე, ე.ი. ფინანსური ბაზრის ვალდებულებათა ხარჯზე, აქედან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ლიკვიდობის მართვა შესაძლებელია ბანკის აქტივებისა და პასივების მართვის მეშვეობით.

10.5 აქტივების მართვა

აქტივების მართვა მდგომარეობს არსებული რესურსების ეფექტიანად განთავსებაში, ე.ი. შესაძლო შემოსავლების მაქსიმიზაციაში მინიმალური რისკის დროს და ამასთანავე ბანკის ლიკვიდობის შენარჩუნებაში. აქტივების მართვის ძირითადი პრობლემაა ლიკვიდურ აქტივებზე მომავალში გამოვლენილი იმ მოთხოვნის გაურკვევლობა, რომლის თვალყურის დევნებისას და პროგნოზირებასაც ბანკი გამუდმებით უნდა ახდენდეს.

იმისათვის, რომ ბანკმა ლიკვიდობა შეინარჩუნოს, მისი აქტივები მთელ რიგ კრიტერიუმებს უნდა აკმაყოფილებდეს:

- აქტივების გარკვეული ხვედრითი წილი უდა იმყოფებოდეს მაღალლიკვიდური ფორმით, ე.ი. შენარჩუნებული უნდა იყოს პირველი რიგის რეზერვების საკმარისი დონე;
- ბანკი ლიკვიდური იქნება, თუკი შესაძლებელია მისი აქტივების ნაწილის გაყიდვა ან კრედიტორებისათვის მათი გადაცემა მოკლე ვადითა და მინიმალური დანაკარგებით (ამ კრიტერიუმს აკმაყოფილებს მეორე რიგის რეზერვები);
- ბანკის ლიკვიდობა შენარჩუნებულია, თუკი მისი აქტივების გარკვეული ხვედრითი წილი მოკლევადიანი სესხებია, რომლებსაც თავისდროულად ფარავენ;
- ბანკის ლიკვიდობის დაგეგმვა შესაძლებელია ბანკის აქტივების დროით სტრუქტურაზე ზემოქმედების გზით, ე.ი. კრედიტების დაფარვის და ინვესტირებული სახსრების დაბრუნების საფეხურებად განხორციელების დროს;
- ბანკის ლიკვიდობაზე მიშენდებულ გაფლენას ახდენს რისკისა და ბანკის აქტივების ხარისხის ფაქტორები, რადგანაც ამ მაჩვენებლებზე პირდაპირად დამოკიდებული ბანკში სახსრების დაბრუნების თავისდროულობა.

ამ კრიტერიუმების გათვალისწინებით განიხილება ორი მთავარი მიდგომა აქტივების მართვისადმი.

სახსრების საერთო ფონდის მეთოდი. ესაა პრაქტიკული გამოყენებისათვის ერთ-ერთი ყველაზე უმარტივესი მეთოდი. კომერციული ბანკის მიერ თავისი საქმიანობის პროცესში განთავსებული სახსრები სხვადასხვა წყაროებიდან შემოდის და მათ სხვადასხვა ხარისხი აქვთ. ამ მეთოდის არსია ყველა არსებული რესურსების ერთ ქვაბში გაერთიანება აქტივებს შორის მათი შემდეგში განაწილებისთვის ბანკის მიერ გაკეთებული არჩევანის შესაბამისად.

ამ პრინციპით სახსრების განთავსების დროს აუცილებელია აქტივების სტრუქტურის იმგვარად ფორმირება, რომ ერთდროულად მოხდეს ლიკვიდობისა და შემოსავლიანობის მოთხოვნების ვათალისწინება, ე.ი. ბანკმა წინასწარ უნდა დააწესოს თავისი საქმიანობის გარკვეული პარამეტრები და ორიენტირები.

ბანკმა, უპირველეს ყოვლისა, უნდა დაადგინოს მაღალლიკვიდური აქტივების ის წილი, რომელიც მოხმარდება კლიენტების ანგარიშების მიხედვით გადახდების შესრულებას, მოთხოვნამდე ვალდებულებების და ბანკის მიმართ იმ მოთხოვნების დაფარვას, რომელთაც უკვე დაუდგათ გადახდის ვადა, ე.ი. ის წილი, რომელიც მყისიერ ლიკვიდობას უზრუნველყოფს.

ბანკების უმრავლესობის ძირითადი საშემოსავლო მუხლია გაყვამულ კრედიტებზე მიღებული პროცენტები. ამიტომ სახსრების განთავსების შემდეგი ეტაპი მდგომარეობს ბანკის საკრედიტო პოტენციალის ფორმირებაში. მაგრამ აქ საჭიროა იმ ფაქტის გათვალისწინება, რომ ამგვარი დაბანდება ერთ-ერთი ყველაზე რისკიანი დაბანდებაა და აქტივების რისკიანობის ამალგება ბანკის ლიკვიდობის შემყირებას იწვევს ვალის ძირითადი თანხის და მასზე დარიცხული პროცენტების პოტენციურად ვერ დაბრუნების გამო.

სახსრების განთავსების მომდევნო ეტაპია დაფარვის სხვადასხვა ვადის მქონე კორპორაციული ფასიანი ქაღალდების პოტენციალის ფორმირება. ამგვარ დაბანდებას შედარებით უფრო მომგებიან, თუმცა საკმაოდ სარისკო დაბანდებად მიიჩნევენ.

გრძელვადიანი დაბანდებები, როგორც წესი, ისეთ ოპერაციებს უკავშირდება, რომლებსაც სტრატეგიული მნიშვნელობა აქვს ბანკისათვის. მაგალითად, წილობრივ მონაწილეობას ამა თუ იმ იურიდიულ პირთა საწესდებო კაპიტალსა და საქმიანობაში. საერთო ფონდიდან ამ დაბანდებებისკენ სახსრების წარმართვის დროს აუცილებლად გაითვალისწინება მათი მნიშვნელობა ბანკისთვის, აგრეთვე ამ ჯგუფის აქტივების უკიდურესად დაბალი ლიკვიდობა. ამიტომ ლიკვიდობის შენარჩუნების მიზნით ამ აქტივების მოკულობა იზღუდება.

ბანკის აქტივების მართვის ამ მეთოდს კომერციული ბანკები პრაქტიკაში უფრო ხშირად იყენებენ ფულადი სახსრების მოჭარბების დროს. მაგრამ ამ მეთოდს ღირსებებთან ერთად ნაკლოვანებებიც გააჩნია.

- ჯერ ერთი, მომგებიანობისა და ლიკვიდობის შენარჩუნების მიზნით სახსრების განაწილების სტრუქტურის განსაზღვრა ბანკის ხელმძღვანელობამ შესაძლოა საკმაოდ სუბიექტურად განახორციელოს და, მაშასადამე, დამატებითი რისკი შეიტანოს ბანკის საქმიანობაში;
- მეორე, ლიკვიდობის შენარჩუნების თვალსაზრისით ეს მეთოდი არასაკმაოდ კორექტულია, რადგან იგი მოკლებულია მკაფიო ორიენტირებს ლიკვიდური აქტივების საკმარისი დონის დადგენისათვის.

სახსრების საერთო ფონდის მეთოდის ნაკლოვანებებს ნაწილობრივ ავსებენ უფრო რთული, მაგრამ უფრო ეფექტიანი მეთოდის – აქტივების განაწილების, ანუ, როგორც მას ხშირად უწოდებენ, სახსრების კონფერსიის მეთოდის გამოყენების დროს.

აქტივების განაწილების (სახსრების კონფერსიის) მეთოდი. ამ მეთოდის არსი ისაა, რომ ბანკის აქტივებსა და პასივებს ერთმანეთს უდარებენ ვადებისა და თანხების მიხედვით. საამისოდ სახსრების წყაროებსა და ძირითად მიმართულებებს იმგვარად

აჯგუფებენ და უდარებენ ერთმანეთს, რომ პასივების გარკვეული ჯგუფის სახსრები განთავსებული იყოს აქტივების გარკვეულ ჯგუფებში, დაბანდებათა შემოსავლიანობისა და ბანკის ლიკვიდობის შენარჩუნების გათვალისწინებით. ეს მეთოდი იმას გულისხმობს, რომ ბანკის ლიკვიდობის შესანარჩუნებლად აუცილებელი ლიკვიდური აქტივების რაოდენობა პირდაპირაა დამოკიდებული რესურსების მოზიდვის წყაროებზე. ლიკვიდობის შენარჩუნების ამ მეთოდის გამოყენების დროს აქცენტს აკეთებენ ამ წყაროების გამიჯვნაზე, რომელთა ბანკზეც მოხდება ბანკის აქტივების შემდგომი ფორმირება.

სახსრების კონვერსიის მეთოდის გამოყენება ერთგვარად ხსნის აქტივების დროითი სტრუქტურის განსაზღვრის პრობლემას, რომელიც საერთო ფონდის გამოყენების დროს იჩენს თავს.

ამ მეთოდის მთავარი უპირატესობა ისაა, რომ პასივების თითოეული ჯგუფის სახსრებისთვის ფაქტობრივად იქმნება ლიკვიდური აქტივების გარკვეული რეზერვი, რომლის სიდიდეც დაუბალანსებელი ლიკვიდობის რისკზე მოცემული ჯგუფის პასივების გავლენის ხარისხზეა დამოკიდებული.

სახსრების კონვერსიის მეთოდის ნაკლოვანება ისაა, რომ პრაქტიკაში ძირითად პრინციპის გამოყენება იწვევს მუშა აქტივების ხვედრითი წილის შემცირებას, რაც თავის მხრივ ზღუდავს ბანკის ლიკვიდობის მართვის ზემოთ განხილული მეთოდები საშუალებას გვაძლევს, ზოგადად განვსაზღვროთ პოლიტიკის შესაძლო მიმართულებები.

ლიკვიდობის მართვისადმი უფრო რთულ და გადრმავებულ მიდგომას იძლევა მათემატიკური მეთოდებისა და ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამოყენება.

ლიკვიდობის მართვა კომპლექსური პროცესია და ეხება როგორც ბანკის აქტივებს, ისე მის პასივებსაც.

10.6 პასივების მართვა

კომერციული ბანკის პასივების მართვა მისი ლიკვიდობის მართვის განუყოფელი შემადგენელი ნაწილია. იგი გაცილებით გვიან ჩამოყალიბდა, ვიდრე ლიკვიდობის მართვა ბანკის აქტიური ნაწილის მეშვეობით. ეს მაშინ მოხდა, როდესაც წარმოიქმნა ახალი ფინანსური ინსტრუმენტები და ამან ისეთი ვალდებულებების მოზიდვის შესაძლებლობა მისცა ბანკს, რომლებიც ლიკვიდობის პრობლემის მოგვარებაში დაეხმარებოდა მას.

ლიკვიდობის მართვის ამოცანის გადაჭრაში პასივები არანაკლებ როლს თამაშობს. დამატებითი რესურსების მოზიდვით ბანკს შეუძლია მიიღოს ლიკვიდობაში არსებული ხანმოკლე გარღვევის დაფარვისათვის საჭირო რესურსები. გარდა ამისა, ბანკის პასივების მართვა მოქმედებს ბალანსის პარამეტრებზე და, ამგვარად შეუძლია სასიკეთოდ შეცვალოს ან გააუარესოს მისი ლიკვიდობა.

ფორმირების ხერხის მიხედვით ბანკის პასივები სამ ძირითად ჯგუფად შეგვიძლია დავყოთ: პირველი მათგანია ის პასივები, რომლებსაც აყალიბებს სანაგარიშსწორებო –

სალარო და სადემოკრატიო ოპერაციებით მზობილური სახსრები. ისინი ბანკის პასივების დიდ ნაწილს შეადგენს, მაგრამ მათ ოდენობაზე კომერციულ ბანკს შეუძლია გავლენა მოახდინოს მხოლოდ ირიბად, კლიენტებზე ზემოქმედების გზით, მაგალითად, საპროცენტო პოლიტიკით, დამატებითი მომსახურების განევიით და ა.შ. პასივების მეორე ნაწილს შეადგენს ე.წ. მართვადი პასივები, რომელთა ფორმირების ინიციატივა თვით ბანკს ეკუთვნის და რომელთა მემშვეობითაც ბანკს შეუძლია თავისი პასივების კორექტირება და მათ ძირითად მაჩვენებლებზე (ვადიანობაზე, მდგრადობა, ხარჯები) ზემოქმედება; პასივების მესამე ჯგუფს შეადგენს ბანკის საკუთარი სახსრები, რომელთა სიდიდე პირდაპირ მოქმედებს ბანკის მდგრადობასა და ლიკვიდობაზე.

ბანკის პასივების ამგვარად დაყოფის შესაბამისად ფორმირდება ლიკვიდობის მართვის მეთოდების განვითარების ძირითადი მიმართულებები, ბანკის პასივების მართვის მემშვეობით.

პირველ მიმართულებას განაპირობებს იმ ღონისძიებათა ერთობლიობა, რომელთაც მიმართავენ კლიენტების მზობილური სახსრებისგან შემდგარი პასივების ძირითადი ნაწილის ფორმირებისათვის. ამ ნაწილში ბანკს შეუძლია შეიმუშაოს გარკვეული სტრატეგია, რომლის გამოყენება განაპირობებს პასივების სასურველი სტრუქტურის ჩამოყალიბებას და უპასუხებს ლიკვიდობის მოთხოვნებს. მაგალითად, პასივების მნიშვნელოვანი ნაწილის მზობილდა უნდა ხდებოდეს ვადიან საფუძველზე, რათა:

- შესაძლებელი იყოს მათი გამოყენება მოგების მომტან აქტიურ ოპერაციებში;
- ამალდეს სარესურსო ბაზის მდგრადობა, რაც ასევე დადებითად მოქმედებს ბანკის ლიკვიდობაზე;
- მნიშვნელოვნად გააღვივდეს მომავალი პერიოდებისათვის ლიკვიდობის დაგეგმვა, რაც დადებითად იმოქმედებს ბანკის სიმტკიცესა და ლიკვიდობაზე მომავალში;
- სახსრების მზობილვისა და განთავსების ვადების შეთანხმების მემშვეობით შემცირდეს ბანკის დაუბალანსებელი ლიკვიდობის რისკი.

მეორე მიმართულება უკავშირდება ლიკვიდობის შენარჩუნებას მართვადი პასივების მემშვეობით, ე.ი. იმ სახსრების მართვის მემშვეობით, რომელთა მზობილდაც ბანკს თავისი ინიციატივით შეუძლია. ის მეთოდები, რომლებიც მართვადი პასივების გამოყენებას გულისხმობს, ბანკის ბალანსში ლიკვიდური აქტივების დაგროვების პოლიტიკის ერთგვარი ალტერნატივაა. ისინი ითვალისწინებენ დამატებითი სახსრების მზობილდას ამა თუ იმ ფინანსური ინსტრუმენტის მემშვეობით იმ შემთხვევაში, თუკი აუცილებელი გახდა ვალდებულებათა დაფარვა მოკლე ვადებში.

პასივების მართვის მემშვეობით ბანკის ლიკვიდობის შენარჩუნების მესამე მიმართულებაა ბანკის საკუთარი კაპიტალის შემადგენელი ნაწილების მართვა. როგორც ზემოთ აღინიშნა, საკუთარი კაპიტალი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ბანკის ლიკვიდობის უზრუნველყოფაში. ბანკის საკუთარი სახსრების სიდიდე განუწყვეტლივ იცვლება. ამიტომ უნდა ჩატარდეს საკუთარი კაპიტალის ანალიზი, რათა არ იქნეს დაშვებული მისი დაყვება უარყოფით მაჩვენებლებამდე. ასევე აუცილებელია, რომ თავისდროულად ჩატარდეს ფონდების ფორმირება, მიღწეულ იქნეს დადებითი

შედეგის ბანკის ფინანსურ საქმიანობაში, რადგანაც დიდი მოცულობის საკუთარი კაპიტალი ხელს უწყობს ბანკის ლიკვიდობის ამაღლებას და მაშასადამე, მისი ფინანსური მდგრადობის გაძლიერებას.

პასივების მართვის ზემოთ განხილულ მეთოდებს ფართოდ იყენებენ მსოფლიო საბანკო პრაქტიკაში. ისინი ორგანულად ავსებენ აქტივების მართვის მეთოდებს და აფართოებენ ბანკის შესაძლებლობებს ოპერაციების ჩატარებაში, ხელს უწყობენ არსებული რესურსის ეფექტიანად გამოყენებას, რომლებსაც უფრო თავისუფლად მიუწვდებთ ხელი ბაზარზე და, მაშასადამე, გარე ფინანსურ რესურსებზე (ბაზრისათვის თავიანთი დიდი მნიშვნელობის, სიმტკიცისა და კარგი იმიჯის გამო). ამასთან, გამორიცხული არაა, რომ ლიკვიდობის შესანარჩუნებლად წერილი და საშუალო ზომის ბანკების ასევე აქტიურად იყენებდნენ დაფინანსების გარე წყაროებს, განსაკუთრებით კი ბანკთაშორის სესხებს. ზემოთქმულიდან შეიძლება გამოიყოს პასივების მართვის მეთოდების შემდეგი ძირითადი ღირსებები:

- ბანკის მიერ პასივების მართვის მეთოდების გამოყენება ამაღლებს ბანკის მდგრადობას, რადგანაც დასახული მიზნების რეალიზაციის შემთხვევაში აღწევნ პასივების სასურველ სტრუქტურას ვადებისა და გადახდის თვალსაზრისით. მოვლენათა ამგვარი მსვლელობის ერთ-ერთი შედეგი იქნება დაუბალანსებელი ლიკვიდობის რისკის შემცირება ბანკისათვის;
- პასივების მართვის სტრატეგია არსებული სახსრების უფრო ეფექტიანად გამოყენებასაც უწყობს ხელს და სტიმულს აძლევს მაღალლიკვიდური, მაგრამ დაბალშემოსავლიანი აქტივების ხვედრითი წილის შემცირებას ბანკის ბალანსში. ეს, თავის მხრივ, იწვევს ბაკის მიერ ჩატარებული ოპერაციების წრის გაფართოებას, მისი დაბანდების დივერსიფიკაციას და, საბოლოოდ, ხელს უწყობს აქციების რენტაბელობის, მიღებული მოგებისა და ბანკის ლიკვიდობის ამაღლებას.

აქედან გამომდინარე, კომერციული ბანკები უნდა ცდილობდნენ გარე ლიკვიდობის წყაროების გაფართოებას მათი ფუნქციონირების ეფექტიანობის ამაღლების მიზნით.

ამგვარად, განხილული იქნა კომერციული ბანკის ლიკვიდობის მართვის ძირითადი მეთოდები – აქტივებისა და პასივების მართვა. მაგრამ ლიკვიდობის მართვის მიზით გამოყენებული მეთოდები მოითხოვს მისი მართვის დაყოფის შიდა და გარე წყაროების მართვად. რაც შეეხება პრაქტიკას, იგი გვიჩვენებს, რომ ლიკვიდობის ოპერატიული დონის შენარჩუნება შეხებაშია ბანკის საქმიანობის თითქმის ყველა მხარესთან და მოითხოვს კომპლექსური და დაბალანსებული პოლიტიკის გატარებას მისი აქტივებისა და პასივების მართვასთან დაკავშირებით.

თემა 11. საბანკო რისკების მართვა

11.1 საბანკო რისკების არსი

საბანკო რისკები შედის ეკონომიკური რისკების სისტემაში და ამიტომ თავისი ბუნებით რთულ რისკებად გვევლინება. ამ სისტემაში ისინი იმ სხვა ეკონომიკური რისკების გავლენას განიცდიან, რომლებიც იმავე დროს სპეციფიკური, დამოუკიდებელი რისკებია.

რისკის საკითხს ეკონომიკაში დიდი მნიშვნელობა აქვს, რადგან მას უკავშირდება გადაწყვეტილების მიღების პროცესი საინფორმაციო გაურკვევლობის პირობებში. რისკის რაობაში გარკვევა სერიოზული საქმეა. პრაქტიკული გამოცდილება ადასტურებს, რომ ვისაც გარისკვა შეუძლია, იგი მოგებული რჩება.

საბანკო რისკის ცნება ჩვენს ეკონომიკურ ლიტერატურაში მხოლოდ ბოლო წლებში გაჩნდა. ტერმინი რისკი განმარტებულია, როგორც შესაძლო საფრთხე, ალალბედზე მოქმედება წარმატების იმედით, აგრეთვე გარისკვა – მთელი პასუხისმგებლობის, რაიმეს მთელი შედეგების აღება საკუთარ თავზე, ე.ა. რისკს საფუძვლად უდევს მომავლის რწმენის უქონლობა.

ჯანსაღი აზრის შესაბამისად, რისკი ისეთი რამეა, რასაც უნდა გავუბრუნოდე. ეკონომიკური აზროვნებით, რისკი კომპენსაციას საჭიროებს. ამიტომ სამეცნიერო ლიტერატურაში ტერმინი რისკი განმარტავენ თანაფარდობით: რისკი – შემოსავალი ან რისკი – ზოგება.

საბანკო რისკის გასაზღვრის საკითხი საკამათოა. ზოგიერთი ავტორი არ ეთანხმება საბანკო რისკის, როგორც ბანკის შესაძლო ზარალის განმარტებას და რისკს განსაზღვრავს როგორც გადაწყვეტილების მიღების ისეთ სიტუაციას, რომელსაც ინფორმაციის გაურკვევლობა ახასიათებს. აქედან, საბანკო რისკი იმ ინფორმაციის გაურკვევლობით წარმოქმნილი სიტუაციაა, რომელსაც ბანკი იყენებს მართვისა და გადაწყვეტილებების მიღებისათვის.

რისკის მიზნები მეტად მრავალფეროვანია: ეკონომიკური კრიზისები, საგარეო დავალიანების ზრდა, ფინანსური ინოვაციები, ინფლაციური პროცესები, ბანკის დანახარჯების ზრდა და სხვა.

საბანკო სისტემის შესახებ კლასიკური მოძღვრება ყვრდნობა იმ სამი წამყვანი კრიტერიუმის არსებობას, რომლებსაც ბანკები უნდა ითვალისწინებდეს: ლიკვიდობა, რენტაბელობა და უსაფრთხოება.

პრაქტიკულ საბანკო საქმიანობაში იგულისხმება ან მიზნების ერთნაირი მნიშვნელობა, ან ზოგების მაქსიმუმაცაა ლიკვიდობის შენარჩუნებისა და უსაფრთხოების გათვალისწინების პირობებში.

საბანკო რისკები ბანკის საქმიანობის ყველა მხარეს მოიცავს.

საბანკო რისკების კლასიფიკაციისადმი მიდგომები განსხვავებულია. ერთ-ერთი მათგანის მიხედვით, საბანკო რისკების ეკონომიკური კლასიფიკაციის საშუალებას

იძლევა შემდეგი მნიშვნელოვანი ელემენტები: 1) კომერციული ბანკის ტიპი და სახეობა; 2) საბანკო რისკის გავლენისა და წარმოშობის სფერო; 3) ბანკის კლიენტთა შემადგენლობა; 4) რისკის გაანგარიშების მეთოდი; 5) საბანკო რისკის დონე; 6) რისკის განაწილება დროში; 7) რისკის აღრიცხვის ხასიათი; 8) საბანკო რისკის რეგულირების შესაძლებლობა; 9) ამ რეგულირების მეთოდი.

საბანკო დანესებულებების რისკების სტრუქტურის შესწავლისადმი მიდგომა ეფუძნება მათ დაყოფას ეკონომიკურ და პოლიტიკურ რისკებად, რომლებიც ოყოფა შიდა და გარე რისკებად. გარე რისკები უშუალოდ არ უკავშირდება ბანკის საქმიანობას. მათ დონეზე გავლენას ახდენს ფაქტორთა ძალიან დიდი რაოდენობა – პოლიტიკური, ეკონომიკური, დემოგრაფიული, სოციალური, გეოგრაფიული და სხვა. შიდა რისკებს თვითონ ბანკის, მისი კლიენტების ან კონკრეტული კონტრაგენტების საქმიანობა განაპირობებს.

გვხვდება საბანკო რისკების სხვაგვარი კლასიფიკაციაც, რადგან სხვადასხვა რისკებს შორის ძალიან ძნელია მკაცრი საზღვრების გავლენა.

ხშირად გამოყოფენ ხოლმე საფინანსო რისკს. მისი შინაარსი სხვადასხვა სტრუქტურულ კლასიფიკაციაში სხვადასხვაა. ერთ შემთხვევაში საფინანსო რისკი მოიცავს საკრედიტო რისკს და არალიკვიდობის რისკს; სხვა შემთხვევაში – ამას გარდა კიდევ საფინანსო რისკსა და კაპიტალის სტრუქტურის რისკს.

შიდა რისკს განაპირობებს ბანკების საქმიანობის ტექნიკურ-ორგანიზაციული სფერო და მათი ორგანიზაციული სტრუქტურა. ეს რისკები არ უკავშირდება წმინდა ფულად ფაქტორებს და მათ პერსონალური, ნივთობრივ-ტექნიკური და ორგანიზაციული მნიშვნელობა აქვთ. გამოყოფენ სამი სახის შიდა რისკებს: 1) პერსონალური სახის რისკები (თანამშრომელთა რისკები), ე.ო. საკადრო რისკები. 2) მატერიალურ-ტექნიკური სახის რისკები, რომლებიც უკავშირდება ბანკების მატერიალურ-ტექნიკურ ბაზას და მის დონეს; 3) სტრუქტურულ-პროცესუალური რისკები წარმოდგენილია პირველი და მეორე სახის რისკების ურთიერთქმედებით. მათგან გამოყოფენ განსაკუთრებულ რისკებს: რისკი, რომელიც უკავშირდება საბანკო საქმიანობაში მანქანების გამოყენებას. კლიენტები ამჯობინებენ ცოცხალ კონტაქტს და არა უპირატესად მანქანურს. უნდა მოიქებნოს ოპტიმუმი კლიენტების ინდივიდუალურ მომსახურებასა და საბანკო საქმიანობის რაციონალიზაციას შორის; რისკი, რომელიც უკავშირდება კადრების ფსიქოლოგიურ მომზადებასა და მათ კომპეტენტურობას; ორგანიზაციული რისკი. ეს რისკი რომ ავიცილოთ თავიდან, აუცილებელია ბანკის კადრების პასუხისმგებლობის გონივრულად განაწილება. ყველამ მკაფიოდ უნდა იცოდეს თავისი მოვალეობები და პასუხი აგოს მათზე, მათ შორის – მატერიალურადაც. ამიტომ საჭიროა ბანკების თანამედროვე ორგანიზაციული სტრუქტურები და ბანკის პოლიტიკის ცოდნა მისი ყველა მუშაკის მიერ.

მიუხედავად იმისა, რომ ბანკების საქმიანობა მრავალრიცხოვან რისკებს აწყდება, მათი კრახის მიზეზები, ჩვეულებრივ, შემდეგი გარემოებებითაა განპირობებული: სერიოზული შეცდომები, რომლებიც ბანკის ხელმძღვანელობას მოსდის საპროცენტო პოლიტიკის გატარების დროს. სერიოზული შეცდომები საკრედიტო პორთფელის შედგენის დროს; ორგანიზაციული სტრუქტურის ნაკლოვანებები; საკადრო რისკები.

საბანკო რისკების ზემოზოცავანილი კლასიფიკაციების ანალიზი საშუალებას გვაძლევს გამოვყნოთ ის საბანკო კრიტერიუმები, რომლებიც საბანკო რისკების საკლასიფიკაციო სტრუქტურას უდევს საფუძვლად. ეს კრიტერიუმებია: რისკების გაჩენის სფერო (შიდა, გარე); ბანკის კლიენტების შემადგენლობა; საბანკო ოპერაციების სახე (საკრედიტო, საგალუტო, სადემონიტო და ა.შ.).(ნარჩანა, №3,2011:17)

საბანკო რისკების მოყვანილი კლასიფიკაციები საშუალებას გვაძლევს გავსაზღვროთ ცალკეული რისკის ადგილი საერთო-საბანკო რისკების შემადგენლობაში და მისი დაქვემდებარება ამ სისტემაში.

11.2 რისკების მართვის ორგანიზაცია

რისკების მართვის დარგში დიდი მნიშვნელობა აქვს კომერციული ბანკის საქმიანობის სწორ ორგანიზაციას. ამ მიზნით ბანკში შეიძლება შეიქმნას რისკების მართვის სპეციალიზებული კომიტეტები. მათგან უმთავრესია საკრედიტო რისკის კომიტეტი, რომლის ფუნქციებია:

- საკრედიტო პოლიტიკის შემუშავება და მისი მონიტორინგი;
- კრედიტების რეიტინგის პოლიტიკის შემუშავება;
- ახალი კრედიტის გაცემისთვის კრიტერიუმების შემუშავება;
- საკრედიტო პორთფელის რისკის რეგულარულად შეფასება;
- ფულადი სახსრების დაბრუნების პოლიტიკის შემუშავება;
- საკრედიტო დოკუმენტაციისთვის სტანდარტების შემუშავება;
- კრედიტების მინოღების შედგენილობის გადასინჯვა;
- საკრედიტო გირაოს სტანდარტების შემუშავება;
- კრედიტზე პროცენტის განსაზღვრის პოლიტიკის გადასინჯვა;
- კრედიტების გაფართოების ან შემცირების პოლიტიკის შემუშავება.

საკრედიტო რისკის კომიტეტის ფუნქციათა ეს ჩამონათვალი შეიძლება გადასინჯოს და შეივსოს. ყოველი კომერციული ბანკი თავისი საქმიანობის თავისებურებების გათვალისწინებით განსაზღვრავს საკრედიტო რისკის კომიტეტის კონკრეტულ ფუნქციებს.

აქტივებთან და ვალდებულებებთან დაკავშირებული რისკების მართვის კომიტეტის შემადგენლობაში შედის: თავმჯდომარე – ბანკის ხელმძღვანელი; კომიტეტის წევრებია: საკრედიტო განყოფილების, ფულის მიმოქცევის განყოფილების და სამეციერო-კვლევითი განყოფილების ხელმძღვანელები, მთავარი ბუღალტერი, კონტროლის სამსახურის ხელმძღვანელი, ხოლო აუცილებლობის შემთხვევაში – სხვა ქვედანაყოფების ხელმძღვანელებიც.

კომიტეტის ფუნქციებია:

- ბანკის საპროცენტო პოლიტიკის შემუშავება და მონიტორინგი;
- ბანკის საგალუტო პოლიტიკის შემუშავება;
- საბანკო რისკის რეგულარულად შეფასება;

- ბანკის ლიკვიდობის მდგომარეობის მონიტორინგი;
- საბანკო რესურსების მდგომარეობის მონიტორინგი;
- ბანკის კაპიტალის მართვის პოლიტიკის შემუშავება;
- რისკებთან დაკავშირებული მოქმედი კანონმდებლობის დაცვა.

კომიტეტს ის სხვა ფუნქციებიც შეიძლება გადაეცეს, რომლებიც კონკრეტული კომერციული ბანკის საქმიანობის თავისებურებებითაა განპირობებული.

თავიანთი ბუნებით ბანკები საიმედოობასა და უსაფრთხოებას უნდა განასახიერებდნენ. ამიტომ რისკების მართვის პროცესის ორგანიზაცია რისკების თავიდან აცილების, რეგულირებისა და მინიმიზაციის მიმართულებით განხორციელებული პოლიტიკის ერთ-ერთი ნაშევანი ელემენტი უნდა იყოს. ბანკის მიერ გატარებული რისკების პოლიტიკა ის ღონისძიებებია, რომლებსაც დასახული მიზნების მისაღწევად მიმართავს ბაკი. უსაფრთხოების მიზნით ყოველი ბანკი ატარებს რისკისგან დამკვეც იმ ღონისძიებებს, რომლებიც სწორედ რისკების პოლიტიკის შინაარსს შეადგენენ. იგი ორი მიმართულებით ხორციელდება: 1) რისკის თავიდან აცილება; 2) გარდაუვალი რისკების შერბილება.

ბანკის ფინანსური წონასწორობის უზრუნველსაყოფად აყალიბებენ რისკისგან თავის დაცვის მიზნებს. მათგან მთავარია:

- რისკის თავიდან აცილების აქტიური ღონისძიებები;
- მომხდარი რისკის ღონისძიებები.

რისკების მართვის პოლიტიკის შემუშავებისას კომერციულმა ბანკმა მასში უნდა გამოკვეთოს საკუთარი სტრატეგია. სტრატეგიის განსაზღვრისას ბანკი განიხილავს მთელ რიგ პრობლემებს – რისკის მონიტორინგიდან მისი ღირებულების შეფასებამდე. რისკის მართვის სტრატეგია იმის საშუალებას უნდა იძლეოდეს, რომ გამოყენებული იყოს საკუთარი ბიზნესის განვითარების ყველა შესაძლებლობა და ამავე დროს შენარჩუნებული იყოს რისკი მართვად ღონეზე. სტრატეგიის რეალიზაციაში დიდ როლს ასრულებენ ბანკის რისკების პოლიტიკის საზღვრები.

რისკების პოლიტიკის შემუშავების დროს ბანკი უნდა იცავდეს გარკვეულ პრინციპებს, რომლებიც ამ პოლიტიკის ცალკეულ მიმართულებებსა და ეტაპებს ეხება. აუცილებელია არამართო რისკის ზონების განსაზღვრა და მისი გაზომვა, არამედ რისკის კონტროლისა და დაფინანსების სისტემის მოწყობა. კერძოდ, კონტროლის სისტემა უნდა ითვალისწინებდეს ამ საკითხში ბანკის ყველა ქვედანაყოფისა და სამსახურის საქმიანობის კოორდინაციას, აგრეთვე რისკის შემცირების ეკონომიკურ სტიმულირებას, მისი მართვის მონიტორინგს და პროცედურების ეფექტიანობას.

ბანკის რისკების პოლიტიკის ფარგლებში შეიძლება გამოიყოს რისკის დაძლევის შემდეგი ღონისძიებები:

- 1) რისკის თავიდან აცილება (მაგალითად, კრედიტი არ გაიცემა);
- 2) რისკის შემცირება, მისი რეგულირება:
 - კლიენტის გადახდისუნარიანობის შემოწმება და მიმდინარე კონტროლი;
 - რისკის დაზღვევა და გირაოს გამოყენება;
 - რისკის განაწილება, როდესაც კრედიტის მთელ თანხას და, მაშასადამე, რისკსაც რამდენიმე ბანკზე ანაწილებენ;

- ბანკი პრემიას იღებს კლიენტისგან იმის გამო, რომ რისკავს;
- რისკის გაბნევა (კრედიტის ისეთ მრავალ მოვალეს აძლევენ, რომელთა რისკებიც ერთმანეთს არ უკავშირდება);
- რისკის შემზღვევა ცენტრალური ბანკის მიერ დაწესებული ნორმატივებით, რომლებიც შეიძლება მოიცავდეს კომერციული ბანკის აქტივების რისკის კოეფიციენტებს.

3) რისკის გათვალისწინება ბანკის ბალანსში.

რისკის დაძლევის ღონისძიებათა შემუშავებისას გათვალისწინებული უნდა იყოს ის, რომ რისკი ორ ფაზას გაივლის: ფარულს და ღიას. ყოველ მათგანს თავისი ღონისძიებები ესაჭიროება.

რისკის ვაჩენის შემთხვევაში კომერციული ბანკები იზიდავენ მისი დაფარვის სათანადო წყაროებს. რისკის დაფარვის ძირითადი შიდა წყაროებია ბანკის საკუთარი კაპიტალი და რეზერვები.

საკუთარ კაპიტალს უკიდურეს შემთხვევაში იყენებენ, მაგრამ ეს უკვე ბანკის გაკორტებაა. ცალკეულ შემთხვევებში კომერციულ ბანკებს შეუძლიათ დამატებითი სახსრები მოთხოვნით თანადამფუნდებლებს რისკის დასაფარავად. გარდა შიდა წყაროებისა, არსებობს რისკის დაფარვის გარე წყაროებიც (მაგალითად, შვილობილ ბანკზე პასუხს სათაო ბანკი აგებს).

გარდა აღნიშნულისა, არსებობს ბანკების ლიკვიდობის შენარჩუნების ცენტრალიზებული წესი. უმრავლეს ქვეყნებში ეს წესი შემოიფარგლება ცენტრალური ბანკის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის მეთოდების რეალიზაციით. ზოგიერთ ქვეყანაში ამასთან ერთად მოქმედებს ბანკების ლიკვიდობის მხარდაჭერის სპეციალური სისტემა.

11.3 საკრედიტო რისკების ანალიზი

საკრედიტო რისკის არსის შესახებ საკითხის განხილვისას ის აუცილებლად უნდა განიხილებოდეს, როგორც კრედიტის მოძრაობასთან დაკავშირებული რისკი. საკრედიტო რისკის არსი განყოფილად უკავშირდება კრედიტის კატეგორიას (ე.ი. სასესხო კაპიტალის მოძრაობის ფორმას). მაშასადამე, საკრედიტო რისკის წარმოშობის სფერო შეიძლება იყოს გასესხებული ღირებულების მოძრაობის ერთ-ერთი სტადია.

საკრედიტო რისკი და გაურკვევლობა ის ურთიერთდაკავშირებული ორი ცნებაა, რომლებიც ბანკის საქმიანობას ახასიათებს საკრედიტო ოპერაციების ბაზარზე, რადგა საკრედიტო გარიგების შესახებ გადაწყვეტილებებს ბანკები ხშირად გაურკვევლობის პირობებში იღებენ.

საკრედიტო რისკის მინიმიზებაში ცენტრალური ადგილი უჭირავს მისი შეფასების მეთოდების გარკვევას ყოველი ცალკეული სესხის (შესესხების) მიხედვით და მთლიანად ბანკის (საკრედიტო პორთფელის) დონეზე.

შესესხების საკრედიტო რისკის შეფასებას უწოდებენ მისი ეკონომიკური მდგომარეობის რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მახასიათებლების შესწავლასა და შეფასებას. საკრედიტო რისკის შეფასების სამუშაოს ბანკში სამ ეტაპად ატარებენ.

პირველ ეტაპზე ახდენენ მსესხებლის საქმიანობის ხარისხობრივ მაჩვენებელთა შეფასებას, მეორეზე – რაოდენობრივ მაჩვენებელთა, ხოლო ბოლო ეტაპზე – კრებისთი შეფასება, პროგნოზის მიღებას და საბოლოო ანალიტიკური დასკვნის ჩამოყალიბებას.

საკრედიტო რისკი პირდაპირაა დამოკიდებული საკრედიტო პორთფელის ხარისხზე. საკრედიტო პორთფელი არის კრედიტების გაცემაში ბანკის საქმიანობის ის შედეგი, რომელიც მოიცავს ბანკის მიერ დროის გარკვეულ პერიოდში გაცემული ყველა კრედიტის ერთბლიობას. საკრედიტო პორთფელის რისკის ხარისხობრივად შეფასება აქტუალური ხდება ბანკის მიერ თავისი ოპერაციების დივერსიფიკაციასთან დაკავშირებით.

საკრედიტო პორთფელის ანალიზისას ბანკი ახორციელებს კრედიტების რანჟირებას, ე.ი. იყენებს ხარისხისა და რისკის მახასიათებლების შესაბამისად სასესხო პორთფელის სისტემატური და ობიექტური კლასიფიკაციის მეთოდს. კრედიტების რანჟირების ძირითადი მიზნებია:

- სასესხო ოპერაციების ეფექტიანობის ამაღლება;
- პორთფელის ხარისხის ასამაღლებლად: გამაფრთხილებელი სიგნალების გამოყენება; მმართველური ინფორმაციისა და კონტროლის გაუმჯობესება; პასუხისმგებლობის სტანდარტების დადგენა და საზღვრების დანესება;
- მმართველური გადაწყვეტილებებისთვის საფუძვლების მომზადება.

ის უმნიშვნელოვანესი ფაქტორები, რომელთა შესაბამისადაც კრედიტების რანჟირება ხდება, არის ანგარიშგების მდგომარეობა, ინფორმაცია კლიენტების საქმეებისა და ანგარიშგების შესახებ, კლიენტებთან ურთიერთობა, უზრუნველყოფის არსებობა. იმისათვის, რომ ბანკმა თავი დაიზღვიოს სესხების ამჟამად დაკარგვისაგან, თავის კლიენტებთან ურთიერთობა უნდა აავსოს დროით შემოსწმებული ორი აქსიომის გამოყენებით: 1) დაკრედიტება გასწიოს უპირატესად იმ მიმართულებებით, რომლებზეც ბანკს უკვე დაუგროვდა გარკვეული გამოცდილება; 2) სესხები არ გასცეს მომსახურე რევიონის ფარგლებს გარეთ.

სასესხო დავალიანების ხარისხის გულმოდგინე ანალიზის აუცილებლობის გაგების უქონლობა დიდად გასაზღვრავს მრავალი ჩვენი ბანკის არამდგრად მდგომარეობას. სასესხო პორთფელის დაბალი ხარისხი ნაწილობრივ შეიძლება აიხსას საზოგადოების საერთო კრიზისული მდგომარეობით.

თავიანთი საქმიანობის პროცესში ბანკები მკაფიო და მიზანმიმართულ პოლიტიკას უნდა ატარებდნენ კაპიტალის დაბანდების დარგში. ამ დროს მათი მიზნები უნდა იყოს: დაბანდებებიდან მაქსიმალური მოგების მიღება; საკრედიტო პორთფელის ოპტიმალური მართვის მიღწევა; ლიკვიდობისა და გადახდისუარიაანობის საჭირო დონის შენარჩუნება და ა.შ.

საპორთფელო რისკებისგან ბანკები უნდა დაიცვან ცენტრალური ბანკის მიერ დანესებულმა ეკონომიკურმა ნორმატივებმა, რომლებიც მის ინსტრუქციებსა და სხვა ნორმატიულ აქტებშია მოცემული. ამ დოკუმენტების შესაბამისად, გაცემული სესხების კლასიფიკაცია და საკრედიტო რისკების შეფასება სათანადო წესით გაფორმებული რეალური უზრუნველყოფის არსებობაზე, აგრეთვე, ვადაგადაცხილებული დავალიანების

ხანგრძლივობაზეა დამოკიდებული. ამის გამო ბანკის საკრედიტო პორთფელს ყოფენ ჯგუფებად (სტანდარტული, არასტანდარტული, საექვო, უიშელო), რომლებიც მათი ხარისხითაა რანჟირებული საკრედიტო რისკის დონეზე დამოკიდებულებით.

უშუალოდ მსესხებლისა და თავდების მიერ სესხის დაფარვის შეუძლებლობის შემთხვევაში ბანკის სესხს ზარალს დააწერს. ამ მიზნით ბანკებში იქმნება საკრედიტო რისკების დასაფარავი სპეციალური სარეზერვო ფონდები. საკრედიტო ოპერაციებზე მიღებული ზარალის დასაფარავი რეზერვები იმ სადანზღვევო ანაზღაურების ოდენობით იქმნება, რომელიც რისკების დასაფარავად საჭირო კრედიტების ყოველი ჯგუფის მიხედვით. ამრიგად, ბანკი რაც უფრო მეტად ატარებს სარისკო საკრედიტო პოლიტიკას, მით უფრო მეტი რეზერვი უნდა შექმნას მოგების სახსრების გამოყენებით. საზღვარგარეთის კომერციული ბანკები, მაგალითად, ამჟამად საკრედიტო ბარათებით გაყვებულ კრედიტებზე ზარალის დასაფარავად ქმნიან რეზერვებს ამ კრედიტების თანხის 3%-ის ოდენობით.

11.4 საკრედიტო რისკი

ტრადიციულად საკრედიტო რისკს განმარტავენ როგორც მოვალისგან ფულის დაუბრუნებლობის რისკს, საკრედიტო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვადებისა და პირობების დარღვევას მის მიერ.

საკრედიტო რისკის არსი განუყოფლად უკავშირდება კრედიტის კატეგორიას (ე.ი. სასესხო კაპიტალის მოძრაობის ფორმას). მაშასადამე, საკრედიტო რისკის წარმოშობის სფერო შეიძლება იყოს გასესხებული ღირებულების მოძრაობის ერთ-ერთი სტადია.

გასესხებული ღირებულების წრებრუნვის პროცესში დაბრუნების პრინციპი კრედიტის მთელ მოძრაობას მოიცავს და ნებისმიერ საკრედიტო გარიგების საყოველთაო და ობიექტურ თვისებად გვევლინება.

ამგვარად: 1) საკრედიტო რისკი და გაურკვეველობა ის ურთიერთდაკავშირებული ორი ცნებაა, რომლებიც ბანკის საქმიანობას ახასიათებს საკრედიტო ოპერაციების ბზარზე, რადგან საკრედიტო გარიგების შესახებ გადაწყვეტილებებს ბანკები ხშირად გაურკვეველობის პირობებში იღებენ; 2) პოზიტიური ან ნეგატიური შედეგის მიღების ალბათობას ღირებულებითი გამოხატულება აქვს – კრედიტორის მიერ მიღებული მოგება ან ზარალი; 3) საკრედიტო რისკი ბანკის ზარალის გაჩენის პოტენციური შესაძლებლობაა; 4) საკრედიტო რისკის წარმოშობის სფეროა გასესხებული ღირებულების მოძრაობის პროცესი, მისი მიზეზები კი მრავალგვარი რისკწარმოქმნელი ფაქტორებია; 5) რისკი რეგულირებადი ეკონომიკური კატეგორიაა, რადგან კონკრეტული ეკონომიკური ვითარების შეფასების შედეგებზე დაყრდნობითა და მოვლენის საპროგნოზო ვარიანტთან მისი შედარებით, შესაძლებელია ერთმანეთს შეუპირისპირდეს მიზნებისა და შესაძლებლობების რეალურობა.

ამგვარად, საკრედიტო რისკი ძირითადი ვალისა და მისი პროცენტების დაკარგვის პოტენციური შესაძლებლობა გასესხებული ღირებულების მოძრაობის მთლიანობის დარღვევის შედეგად, რასაც განაპირობებს სხვადასხვა რისკწარმოქმნელი ფაქტორების ზემოქმედება.

საკრედიტო რისკის მინიმიზებაში ცენტრალური ადგილი უჭირავს მისი შეფასების მეთოდების გარკვევას ყოველი ცალკეული სესხის (მსესხებლის) მიხედვით და მოლიანად ბანკის (საკრედიტო პორთფელის) დონეზე. მსესხებლის საკრედიტო რისკის შეფასებას უწოდებენ მისი ეკონომიკური მდგომარეობის რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მახასიათებლების შესწავლასა და შეფასებას. საკრედიტო რისკის შეფასების საშუალო ბანკში სამ ეტაპად ატარებენ. პირველ ეტაპზე ახდენენ მსესხებლის საქმიანობის ხარისხობრივ მაჩვენებელთა შეფასებას, მეორეზე – რაოდენობრივ მაჩვენებელთა, ხოლო ბოლო ეტაპზე – კრებსითი შეფასება, - პროგნოზის მიღებას და საბოლოო ანალიტიკური დასკვნის ჩამოყალიბებას.

საკრედიტო რისკის შეფასების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მეთოდაა კლიენტის კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდი. მას იმ ანალიზის საფუძველზე ახორციელებენ, რომელიც კლიენტის ფინანსური მდგომარეობისა და მისი ტენდენციების გამოვლენისკენაა მიმართული.

მსესხებლის საკრედიტო რისკის შეფასებისთვის საჭირო ინფორმაციის ძირითადი წყაროებია: ფინანსური ანგარიშგება, მსესხებლის მიერ მონოღებული ცნობები, მოცემულ კლიენტებთან სხვა პირების მუშაობის გამოცდილება, ადგილობრივი ინსპექციის მონაცემები და სხვა.

ხარისხობრივი ანალიზის რეალიზაციის ეტაპებია: ა) მსესხებლის რეპუტაციის შესწავლა; ბ) კრედიტის მიზნის განსაზღვრა; გ) ძირითადი ვალისა და მისი პროცენტების დაფარვის წყაროების განსაზღვრა; დ) მსესხებლის იმ რისკების შეფასება, რომელსაც ბანკი ირიბად იღებს თავის თავზე.

მსესხებლის რეპუტაციას მეტად გულდასმით სწავლობენ. ამ დროს ძალიან მნიშვნელოვანია კლიენტის საკრედიტო ისტორიის, ე.ი. სასესხო დავალიანებაზე კლიენტის მუშაობის გამოცდილების შესწავლა. ყურადღებით სწავლობენ იმ ცნობებსაც, რომლებიც ინდივიდუალური მსესხებლის საქმიან და პიროვნულ თვისებებს ახასიათებენ, ადგენენ, არსებობს თუ არა სესხების გადაუხდელობისადა ჯეროვნად გაფორმებული თამასუქების პროტესტის ფაქტები.

მსესხებლის კრედიტუნარიანობის განსაზღვრა სესხის გაცემის შესაძლებლობის განსაზღვრაში ბანკის საქმიანობის განუყოფელი ნაწილია. მსესხებლის კრედიტუნარიანობის ანალიზი გულისხმობს მის შეფასებას ბანკის მიერ სესხის მიცემის შესაძლებლობისა და მიზანშეწონილობის თვალსაზრისით, საკრედიტო ხელშეკრულების შესაბამისად ამ სესხის დაბრუნების ალბათობის განსაზღვრას. ამ მიზნით იყენებენ: ფინანსურ კოეფიციენტებს, ფულადი ნაკადის ანალიზს, საქმიანი რისკის შეფასებას.

ანალიზი, რომელსაც ბანკირები უტარებენ კლიენტების ფინანსურ ანგარიშგებებს, შეიძლება იყოს შიდა და გარე. გარე ანალიზი მოიცავს მოცემული მსესხებლის სხვადასხვა ნაწილების ერთმანეთთან შედარებას გარკვეული პერიოდის განმავლობაში მათი დინამიკის თვალსაზრისით. ამას ხშირად კოეფიციენტების ანალიზს უწოდებენ. ანალიტიკური პროცესისათვის თავიანთი დიდი მნიშვნელობის მიუხედავად, ფინანსურ კოეფიციენტებს ორი დიდი ნაკლი აქვს: 1) ისინი არაფერს გვეუბნებიან იმაზე, თუ როგორ მიმდინარეობს კლიენტის ოპერაციები; 2) იძლევიან წარსულის ინფორმაციას მაშინ, როდესაც კრედიტი მომავალში უნდა გაიყვს. ამიტომ ბანკის ანალიტიკოსს

მუშაობა უხდებდა არამართო ფაქტორ მონაცემებთან, არამედ რთული ინფორმაციის (შეხვედლებები, პროგნოზები, შეფასებები) შეფასებებთანაც. კლიენტს შეიძლება უარი უთხრან განაცხადზე, თუკი სესხის გაცემა ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის დარღვევა იქნება.

მაგრამ ზოგჯერ საჭირო ხდება უფრო სრული ანალიზი, მაგალითად, მსესხებლის ფულადი სახსრების მოძრაობის შეფასების საფუძველზე, ე.ი. ფულადი ნაკადის ანალიზის პროცესში. ფულადი ნაკადი მსესხებლის იმ უნარის საზომია, თუ როგორ შეუძლია მას საკუთარი ხარჯების დაფარვა და დავალიანების გასტუმრება თავისივე სახსრებით. ასეთსავე ანალიზს ატარებენ მსესხებლის ფულადი სახსრების მოძრაობის ანგარიშგების გამოყენებით.

საკრედიტო რისკი მსესხებლის მიერ ძირითადი ვალის და პროცენტის არგადახდის რისკია ან საკრედიტო გარიგების კონტრაგენტის უუნარობა იმოქმედოს ნაკისრ ვალდებულებათა შესაბამისად.

პროცენტების არგადახდისას ბანკი კარგავს თავის შემოსავალს, ძირითადი ვალის არდაბრუნების დროს კი ბანკი ხარჯებს მანერს უიმედო სესხს და შესაბამისად, განიცდის ზარალს მოცემული საკრედიტო გარიგების მიხედვით. საკრედიტო გარიგებიდან მოსალოდნელი შემოსავლის მიღების ალბათობის გაანგარიშების მეთოდები საკმაოდ დანვრილებითაა მოცემული ეკონომიკურ ლიტერატურაში. საკრედიტო რისკი მათემატიკურად ყალიბდება, როგორც იმ დანაკარგის წარმოქმნის ალბათობა, რომლის სიდიდესაც ანგარიშობენ სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე და რომლის გამოთვლაც საკმაოდ მაღალი სიზუსტით შეიძლება. რისკის სიდიდეს საკმაოდ მაღალი კრიტერიუმით აფასებენ: საშუალო მოსალოდნელი მნიშვნელობით და შესაძლო შედეგის გაფანტვით. რისკის სიდიდის განსაზღვრისათვის აუცილებელია საკრედიტო გარიგების შედეგის შესაძლო ვარიანტების და მათი ალბათობის გათვლა.

არსებობს საკრედიტო რისკების მინიმზაციის შემდეგი გზები:

- სასესხო პორთფელის დივერსიფიკაცია;
- მსესხებლის კრედიტუნარიანობისა და გადახდისუნარიანობის წინასწარი ანალიზი;
- კრედიტის დაბრუნებადობის უზრუნველყოფის მეთოდების გამოყენება.

საკრედიტო რისკის შემცირება ბანკის საკრედიტო პორთფელის მართვის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა. საკრედიტო რისკის პრობლემის აქტუალობაზე ნათლად მეტყველებს ბანკებში დიდი მოცულობის ვადაგადაცილებული კრედიტების არსებობა.

გაცემულ სესხებზე შესაძლო დანაკარგების შემთხვევისათვის იქმნება რეზერვი, რომლის ფორმირებისა და გამოყენების წესი ასევე განსაზღვრავს საკრედიტო რისკების შეფასების მეთოდებს.

სესხებზე შესაძლო დანაკარგების რეზერვი სპეციალური რეზერვია, რომლის ფორმირების აუცილებლობა განპირობებულია ბანკების საქმიანობაში არსებული საკრედიტო რისკებით. იგი ბანკებისათვის უზრუნველყოფს საფინანსო საქმიანობის უფრო სტაბილური პირობების შექმნას.

საკრედიტო რისკის სიდიდეზე დამოკიდებულობით სესხებს შემდეგ ჯგუფებად ყოფენ:

პირველი ჯგუფი: სტანდარტული (პრაქტიკულად ურისკო) სესხები;

მეორე ჯგუფი: საყურადღებო სესხები;

მესამე ჯგუფი: არასტანდარტული სესხები (არადაბრუნების რისკის ზომიერი დონე);

მეოთხე ჯგუფი: საეჭვო სესხები (რისკის მაღალი დონე);

მეხუთე ჯგუფი: უიმედო სესხები (პრაქტიკულად არ არსებობს დაბრუნების ალბათობა, სესხები ფაქტობრივად ბანკის დანაკარგებია).

სესხების კლასიფიკაციას ბანკი ან დამოუკიდებლად ახდენს ან ამას აკეთებს აუდიტორული ორგანიზაცია ბანკის აქტივების ხარისხის ანალიზის დროს. გაცემული სესხების კლასიფიკაცია და საკრედიტო რისკების შეფასება კომპლექსურად ხდება მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობიდან, აგრეთვე, მის მიერ ვალის ძირითადი თანხისა და მასზე დაგროვილი პროცენტების დაფარვის შესაძლებლობებიდან გამომდინარე.

რისკის ჯგუფს განსაზღვრავენ შედარების შემდეგი ორი კრიტერიუმის საფუძველზე:

- სესხის უზრუნველყოფა;
- მსესხებლის მიერ საკრედიტო ხელშეკრულების პირობების შესრულების ხასიათი;

უზრუნველყოფაში იგულისხმება გირაო, რომლის ხარისხსაც განსაზღვრავს გირაუნობის საგნის რეალური (საბაზრო) ღირებულება და მისი ლიკვიდობის ხარისხი.

უზრუნველყოფის ხარისხის მიხედვით გამოყოფენ შემდეგი ჯგუფის სესხებს:

- უზრუნველყოფილი სესხები;
- არასაკმარისად უზრუნველყოფილი სესხები;
- არაუზრუნველყოფილი სესხები.

უზრუნველყოფილია ის სესხი, რომელიც გირაოთა უზრუნველყოფილი.

არასაკმარისად უზრუნველყოფილი სესხების კატეგორიას მიაკუთვნებენ ისეთ სესხებს, რომლის უზრუნველყოფი გირაო ვერ პასუხობს უზრუნველყოფილი სესხის საგირაუნო უზრუნველყოფის მიმართ წაყენებულ თუნდაც ერთ-ერთ მოთხოვნას.

აუცილებლად გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ დაგირავებული ქონების საბაზრო ღირებულება შესაძლოა კლებულობდეს. ამდენად, გირაოს ღირებულება მეტი უდა იყოს მოთხოვნილ სესხზე.

უიმედო, ანუ ამოღებისათვის არარეალურად მიჩნეულ დავალიანებას ბანკის ბალანსიდან რეზერვის ხარჯზე ჩამოაწერენ. ამ გადაწყვეტილებას იღებს ბანკის დირექტორთა საბჭო.

სასესხო დავალიანების ჩამოწერის საფუძველი შეიძლება გახდეს:

- მოსამართლის განჩინება მოვალის (გარანტიის ან თავდების) მიერ კრედიტორისათვის დავალიანების გადახდევინებისათვის აღსრულებითი წარმოების შეწყვეტის შესახებ;

- სასამართლოს გადაწყვეტილება მოვალე მოქალაქის უკვალოდ გამქრალად გამოცხადების შესახებ;
- სხვა დოკუმენტები, რომლებიც ადასტურებენ ვადაგადაცობილი სესხების დაფარვის შეუძლებლობას მოვალის მიერ.

ბანკის ბალანსიდან სასესხო დავალიანების ჩამოწერა მოვალის გადახდისუნარიანობის შედეგად არ წარმოადგენს სასესხო დავალიანების გაუქმებას. ბალანსიდან ჩამოწერილი დავალიანება ბალანსში აისახება მისი ჩამოწერიდან არანაკლებ ხუთი წლის განმავლობაში.

ქვეყნის ცენტრალური ბანკი უფლებამოსილია იძულებითი ზედამხედველობითი წესით, მათ შორის – შემონაშების შედეგების შესაბამისად, მოთხოვნები წაუყენოს ბანკს სასესხო დავალიანების გადაფასების შესახებ, თუკი ეს გამომდინარეობს ბანკის საკრედიტო პორთფელის შეფასების შედეგებიდან.

11.5 საკრედიტო პორთფელის ანალიზი

საკრედიტო რისკი პირდაპირაა დამოკიდებული საკრედიტო პორთფელის ხარისხზე. საკრედიტო პორთფელი არის კრედიტების გაცემაში ბანკის საქმიანობის ის შედეგი, რომელიც მოიცავს ბანკის მიერ დროის გარკვეულ პერიოდში გაცემული ყველა კრედიტის ერთობლიობას. საკრედიტო პორთფელის რისკის ხარისხობრივად შეფასება აქტუალური ხდება ბანკის მიერ თავისი ოპერაციების დივერსიფიკაციასთან დაკავშირებით.

საკრედიტო პორთფელის ანალიზისას დღეს მრავალი ბანკი ახორციელებს კრედიტების რანჟირებას, ე.ი. იყენებს ხარისხისა და რისკის მახასიათებლების შესაბამისად სასესხო პორთფელის სისტემატური და ობიექტური კლასიფიკაციის მეთოდს. კრედიტების რანჟირების ძირითადი მიზნებია:

- სასესხო ოპერაციების ეფექტიანობის ამაღლება;
- პორთფელის ხარისხის ასამაღლებლად: გამაფრთხილებელი სიგნალების გამოყენება; მმართველი ინფორმაციისა და კონტროლის გაუმჯობესება; პასუხისმგებლობის სტანდარტების დადგენა და საზღვრების დანერგვა.
- მმართველური გადაწყვეტილებებისთვის საფუძვლების მომზადება.

ის უმნიშვნელოვანესი ფაქტორები, რომელთა შესაბამისადაც კრედიტების რანჟირება ხდება, არის ანგარიშების მდგომარეობა, ინფორმაცია კლიენტების საქმიანობისა და ანგარიშების შესახებ, კლიენტებთან ურთიერთობა, უზრუნველყოფის არსებობა. იმისათვის, რომ ბანკმა თავი დაიზღვიოს სესხების აშკარა დაკარგვისგან, თავის კლიენტებთან ურთიერთობა უნდა აავსოს დროით შემონაშებული ორი აქსიომის გამოყენებით: 1) დაკრედიტება გასწიოს უპირატესად იმ მიმართულებებით, რომლებზეც ბანკს უკვე დაუგროვდა გარკვეული გამოცდილება; 2) სესხები არ გასცეს მომსახურე რეგიონის ფარგლებს გარეთ.

სასესხო დავალიანების ხარისხის გულმოდგინე ანალიზის აუცილებლობის გაგების უქონლობა (განსაკუთრებით – სესხების დაბრუნების წინასწარი ანალიზისა)

დიდად განსაზღვრავს მრავალი ბანკის არამდგრად მდგომარეობას. სასესიო პროთფელის დაბალი ხარისხი ნაწილობრივ შეიძლება აიხსნას საზოგადოების საერთო კრიზისული მდგომარეობით. ბანკების საკრედიტო პროთფელის ძირითად განმასხვავებელ ნიშნებად უნდა ჩაითვალოს კრედიტების მოკლევადიანობა და პროთფელის მომატებული რისკიანობა. კრედიტების დიდი ნაწილის მოკლევადიანობას განაპირობებს ქვეყნის ბაზარზე საინვესტიციო ვარეშის არახელსაყრელობა.

თავიანთი საქმიანობის პროცესში ბანკები მკაფიო და მიზანმიმართულ პოლიტიკას უნდა ატარებდნენ კაპიტალის დაბანდების დარგში. ამ დროს მათი მიზნები უნდა იყოს: დაბანდებებიდან მაქსიმალური მოგების მიღება; საკრედიტო პროთფელის ოპტიმალური მართვის მიღწევა; ლიკვიდობისა და გადახდისუნარიანობის საჭირო დონის შენარჩუნება; ზრდის რეზერვების შექმნა და ა.შ.

საპროთფელი რისკებისაგან ბანკები უნდა დაიცვან ცენტრალური ბანკის მიერ დანერგულმა ნორმატივებმა, რომლებიც მის ინსტრუქციებსა და სხვა ნორმატიულ აქტებშია მოცემული. ამ დოკუმენტების შესაბამისად, გაცემული სესხების კლასიფიკაცია და საკრედიტო რისკების შეფასება სათანადო წესით გაფორმებული რეალური უზრუნველყოფის არსებობაზე, აგრეთვე, ვადაგადაცილებული დავალიანების ხანგრძლივობაზეა დამოკიდებული. ამის გამო ბანკის საკრედიტო პროთფელს ყოფენ ჯგუფებად (სტანდარტული, საექვო, უიმედო) რომლებიც მათი ხარისხითაა რანჟირებული საკრედიტო რისკის დონეზე დამოკიდებულებით.

უშუალოდ შესხებლისა და თავდების მიერ სესხის დაფარვის შეუძლებლობის შემთხვევაში ბანკი სესხს ზარალს დაანერს. ამ მიზნით ბანკებში იქმნება საკრედიტო რისკების დასაფარავი სპეციალური სარეზერვო ფონდები. საკრედიტო ოპერაციებზე მიღებული ზარალის დასაფარავი რეზერვები იმ სადაზღვევო ანაზღაურების ოდენობით იქმნება, რომელიც რისკების დასაფარავადაა საჭირო კრედიტების ყოველი ჯგუფის მიხედვით. ამრიგად, ბანკი რაც უფრო მეტად ატარებს სარისკო საკრედიტო პოლიტიკას, მით უფრო მეტი რეზერვი უნდა შექმნას მოგების სახსრების გამოყენებით.

თანამედროვე ბანკები ფართოდ ინტერესდებიან საკრედიტო რისკის ხარისხის შეფასებაზე და საფინანსო-სამეურნეო საქმიანობაზე მისი გავლენის შემცირებით, სათანადო დონისძიებათა კომპლექსის ხარჯზე. მაგრამ ბანკის საკრედიტო რისკის რეალურად შეფასება შეიძლება დეტალურად განალიზებით იმ ფაქტორთა ერთობლიობისა, რომლებიც დაკრედიტებისას რისკის წარმოქმნას იწვევენ.

რისკანარმომქმნელი ფაქტორების ხარისხიანი ანალიზი საშუალებას აძლევს ბანკს არამარტო ადეკვატური გადაწყვეტილებები მიიღოს გასაცემ კრედიტებზე, არამედ მომავალშიც მინიმუმამდე დაიყვანოს მათი დაკარგვით გამოწვეული პირდაპირი ფინანსური ზარალი.

მრავალფეროვანი რისკანარმომქმნელი ფაქტორებიდან მიზანშეწონილია გამოყვით მაკრო და მიკროეკონომიკური ფაქტორები. მაკროეკონომიკური ფაქტორების კვლევამ აჩვენა, რომ წამყვანი ფაქტორია ეკონომიკის საერთო მდგომარეობა, აგრეთვე იმ რეგიონების ვითარება, რომელშიც თავის საქმიანობას ავითარებს ბანკი. გარდა ამისა, მათგან გამოყოფენ იმ ფაქტორებს, რომლებსაც ინფლაციის დონე და მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდის ტემპები განაპირობებს. არსებით როლს თამაშობს ცენტრალური ბანკის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა,

რომელიც სააღრიცხვო-საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებით დიდად გასაზღვრავს მოთხოვნას ბანკის სესხებზე. ერთ-ერთი განმსაზღვრელი რისკწარმოქმნელი ფაქტორია საბანკო კონკურენციის განვითარების დონე, რომელიც ხასიათდება ცალკეულ რეგიონებში საბანკო კაპიტალის კონცენტრაციის გადიდებით და საბანკო მომსახურებისა და ოპონირების გამის განვითარებით.

მიკროეკონომიკური ფაქტორებიდან დიდ როლს თამაშობს კომერციული ბანკის საკრედიტო პოტენციალის დონე. მას განსაზღვრავს ბანკში მობილიზებული სახსრების მთლიანი მოცულობა, დეპოზიტების სტრუქტურა და სტაბილურობა, ცენტრალურ ბანკში საგაღდებულო რეზერვების დონე, ბანკის ვალდებულებათა მთლიანი თანხა და სტრუქტურა. კრედიტების დაუბრუნებლობის რისკის გაჩენაზე პირდაპირი მოქმედების ფაქტორებია: ცალკეული სახის სესხების რისკის დონე, მთლიანად ბანკის საკრედიტო პროთფელის ხარისხი, ბანკის მიერ გატარებული ფასების პოლიტიკა და რისკ-მენეჯმენტის დონე.

ცალკეული სახის სესხების რისკიანობის დონე, თავის მხრივ, მათ ხარისხზე დამოკიდებული. კონკრეტული სესხისა და მთლიანად ბანკის საკრედიტო პროთფელის ხარისხი საკრედიტო რისკის ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორია.

ცალკეული გაცემული სესხის ხარისხზე მოქმედი ფაქტორებია:

სესხის დანიშნულება (კაპიტალის მატება, სახსრების დროებითი შექცება, საბრუნავი აქტივების ჩამოყალიბება და ა.შ.);

კრედიტის სახე (სამომხმარებლო, იპოთეკური, სალიზინგო და ა.შ.);

კრედიტის სიდიდე (მსხვილი, საშუალო, მცირე);

კრედიტის ვადა (მოკლევადიანი, საშუალოვადიანი, გრძელვადიანი);

დაფარვის წესი (ამონაგების მიღების კვალობაზე, ერთდროული);

დარგობრივი კუთვნილება (აგრომრეწველობა, მრეწველობა, კომერცია);

საკუთრების ფორმა (კერძო, სააქციო, მუნიციპალური);

მსესხებლის სიდიდე (საწესდებო კაპიტალისა და საკუთარი სახსრების მიხედვით);

კრედიტუნარიობა (რეიტინგული შეფასების შესაბამისად);

კლიენტთან ბანკის ურთიერთდამოკიდებულების ხარისხი (ანგარიშსწორების ანგარიშის არსებობა, ერთჯერადი);

კლიენტის შესახებ ბანკის ინფორმირებულობა;

უზრუნველყოფის ხერხები (გირაო, გარანტიები, თავდებობა).

გასაცემი სახსრების თავისდროული და გულმოდგინე ანალიზი რისკწარმოქმნელი ფაქტორების რეკომენდირებული სტრუქტურის შესაბამისად საშუალებას იძლევა შემცირდეს კრედიტის დაუბრუნებლობის რისკის გაჩენის ალბათობა და მივიღოთ ბანკის საკრედიტო პროცესზე ამ ფაქტორების გავლენის მინიმიზაციის ზომები.

რისკის მართვას (რეგულირებებს) იმ ღონისძიებებს უწოდებენ, რომლებიც შესაბამისი რისკის მინიმიზაციისკენ და შემოსავლიანობისა და რისკს შორის ოპტიმალური თანაფარდობისკენ არის მიმართული, შესაბამისი რისკის შეფასების, პროგნოზისა და დაზღვევის ჩათვლით.

ბანკის რისკების მართვა, როგორც წესი რამდენიმე ეტაპად ხორციელდება:

იმ რისკების შინაარსის გამოვლენა, რომლებიც მოცემული საქმიანობის განხორციელებასთან დაკავშირებით წარმოიშობა;
რისკის დონის შეფასებისათვის საჭირო ინფორმაციის წყაროებისა და მოცულობის განსაზღვრა;
რისკის რეალიზაციის ალბათობის შეფასების კრიტერიუმებისა და მეთოდების შერჩევა და რისკის სკალის აგება;
რისკის დაზღვევის მეთოდის შერჩევა ან შემუშავება.

საკრედიტო რისკის მართვასთან დაკავშირებული პრობლემების ყველაზე ხშირად გამომწვევი ხარვეზებია:

ბანკის პოლიტიკის ამსახველი დოკუმენტის უქონლობა;
საკრედიტო პორთფელში რისკების კონცენტრაციის შეუზღუდაობა;
დასაკრედიტებელი გარიგების ცუდი ანალიზი;
არასაკმაოდ ხშირი კონტაქტები კლიენტებთან;
სესხების გამოყენების უკონტროლობა;
არასრული საკრედიტო დოკუმენტაცია;
საკრედიტო პროცესის ეფექტიანად გაკონტროლებისა და აუდიტორთა უუნარობა.

ამ ხარვეზების გავლენის შესამცირებლად საჭიროა მივმართოთ საკრედიტო რისკის მართვის მეთოდების კომპლექსს. მათგან ძირითადია:

- აქტივების პორთფელის დივერსიფიკაცია;
მსესხებლის გადახდისუნარიანობის წინასწარი ანალიზი;
საკრედიტო რისკის დაფარვისთვის რეზერვების შექმნა;
საკრედიტო პორთფელის ოპტიმალური სტრუქტურის ანალიზი და შენარჩუნება;
სესხების უზრუნველყოფისა და მიზნობრივად გამოყენების მოთხოვნა.

11.6 სადეპოზიტო და საპროცენტო რისკები

სადეპოზიტო რისკი ლიკვიდობის რისკებს ეკუთვნის და შენაბრების მიერ თავიანთი ანაბრების ვადაზღველი განწვევას უკავშირდება. ამიტომ კომერციული ბანკები დიდ მუშაობას ეწევიან შენაბრებთან ანგარიშებიდან თავისუფალი ფულადი სახსრების მოულოდნელად გადინების შესაძლო ნეგატიური შედეგების თავიდან ასაცილებლად. კომერციულ ბანკებში ანაბრების მოზიდვის პრობლემის დიფერენციაცია შენაბრებისათვის მოზიდვის აქტიური ხერხია, რომელიც ამწვავებს საბანკო კონკურენციას. ამ კონკურენციის შესაძლო ნეგატიური შედეგებისაგან თავის დასაცავად თანამედროვე ბანკები მიმართავენ ერთმანეთს შორის შეთანხმებას ანაბრებზე პროცენტის დადგენაში.

სხვადასხვა სახის ანაბრებს შორის განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს მოთხოვნამდე დეპოზიტებსა და ვადიან ანაბრებს, რომლებიც ყველაზე მეტადაა გაგრძელებული. აქცენტი აქ შეიძლება კეთდებოდეს საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებასა და მისი დარიცხვის პირობებზე (ყოველთვიური, კლიენტთან შეთანხმებული, პროცენტის პროცენტი და სხვა).

ყველაზე ფართოდაა გავრცელებული ორი სახის ვადიანი ანაბარი: საკუთრივ ვადიანი ანაბრები და ანაბრები გატანის შესახებ წინასწარი შეტყობინებით. საკუთრივ ვადიან ანაბრებს მის მფლობელს უბრუნებენ წინასწარ დადგენილ ვადაში; ამ მომენტამდე ბანკს შეუძლია მათი მთლიანად განკარგვა. ვადიანი ანაბრების ვადა 1 თვეზე ნაკლები არაა. მათი მიღების ვადები ოთხ ჯგუფად იყოფა: ერთი თვიდან სამ თვემდე, 3 თვიდან 6 თვემდე, 180 დღიდან 360 დღემდე და 360 დღეზე მეტი ხნით. ამის შესაბამისად იცვლება პროცენტის ღონეც. როგორც წესი, უფრო გრძელვადიან ანაბარზე უფრო მაღალ პროცენტს ანესებენ. მაგრამ ამ ორ სიდიდეს შორის უკუდამოკიდებულებაც შეიძლება იყოს. მაგალითად, თუკი კომერციული ბანკი უახლოეს მომავალში ელოდება სააღრიცხვო პროცენტის დანეგას, მაშინ უფრო გრძელვადიანი ანაბრების პროცენტი ნაკლებვადიანი დეპოზიტების განაკვეთების ღონეზე შეიძლება იმყოფებოდეს.

განვევის შესახებ წინასწარი შეტყობინების მქონე ვადიანი ანაბრები მოითხოვს შეანაბრისაგან სპეციალური განცხადების შეტანას ბანკში. ასეთი შეტყობინების ვადა წინასწარაა დათქმული და პროცენტის სიდიდეც მის შესაბამისად დგინდება. ჩვეულებრივ იყენებენ შეტყობინების ზემოთჩამოთვლილ ვადებს. ანაბრების ამ თითოეული ჯგუფისათვის სათაადო პროცენტებს ანესებენ. თუ კლიენტს ანაბრის გატანა სურს, მან ამის შესახებ თავისდროულად უნდა შეატყობინოს ბანკს. მოსალოდნელ ცვლილებათა გათვალისწინებით ბაკი სხვა წყაროებიდან ახდენს თავისი აქტიური ოპერაციების რეფინანსირებას.

სადეპოზიტო რისკი მჭიდროდ უკავშირდება ბანკის სხვადასხვა რისკს. ასე რომ ბანკის მიერ თავისი სადეპოზიტო რისკის მინიმიზაციისკენ მიმართულ ღონისძიებათა კომპლექსის გატარება ამბობს მისი სარესურსო ბაზის საიმედოობის ხარისხს და ზრდის ბანკის მიერ პერსპექტივაში ჩასატარებელი ოპერაციებისა და მომსახურების ჩამონათვალის გაფართოების შესაძლებლობას.

ოპერაციები ფასიან ქაღალდებზე ბანკის საინვესტიციო ოპერაციებს ეკუთვნის, რომლებიც რისკს უკავშირდება. თანაც ეს რისკი რთულია, რადგან აქ საფინანსო რისკების მთელი კომპლექსი იჩენს თავს. ფასიან ქაღალდებზე ოპერაციების რისკის მართვისას საჭიროა გავითვალისწინოთ, რომ მასზე სხვადასხვაგვარი რისკები ახდენენ გავლენას: სისტემატური, სელექციური, დროითი, ლიკვიდობის, საკრედიტო, ინფლაციური, საპროცენტო, სავალუტო და სხვა. ცალკე ჯგუფს მიეკუთვნება საკანონმდებლო რისკები. მათი წინასწარ გათვალისწინება პრაქტიკულად შეუძლებელია. ამიტომ ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს საკანონმდებლო ბაზის მდგრადობას. უფრო დელატურად:

სისტემური რისკი კოკრეტულ ფასიან ქაღალდს კი არ უკავშირდება, არამედ მთლიანად ფასიანი ქაღალდების ბაზრის საერთო მდგომარეობის შედეგია.

სელექციური რისკი ფასიანი ქაღალდების ხარისხს ეხება და დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად სწორი იყო კონკრეტული ფასიანი ქაღალდის შერჩევის პოლიტიკა ფასიანი ქაღალდების პორთფელის ფორმირების დროს.

ლიკვიდობის რისკი უკავშირდება შესაძლო დანაკარგებს ფასიანი ქაღალდის რეალიზაციისას, მისი ხარისხის შეფასების ცვლილების გამო.

ინფლაციურია იმ დანაკარგების რისკი, რომლებიც ინვესტორს შეიძლება მოევიდეს ბაზარზე საპროცენტო განაკვეთების შეცვლის გამო.

გამოწვევის რისკი არის ინვესტორის დანაკარგების რისკი იმ შემთხვევაში, თუკი ემიტენტი ობლიგაციებს უკან გაიწვევს მათზე დანესიებული ფიქსირებული საპროცენტო გადასახდლების დონის მიმდინარე საბაზრო პროცენტებზე გადამეტებასთან დაკავშირებით.

ფასიანი ქაღალდების რისკის აღმოსაფხვრელად აუცილებელია ბანკის სისტემური მუშაობა ამ რისკის რეგულირების მიმართულებით. ამ მიზნით საჭიროა:

1. სხვადასხვა სახის ფასიანი ქაღალდების შემოსავლიანობის რეგულარული ანალიზი;
2. წარმოქმნილი რისკის დონის შეფასება;
3. ფასიანი ქაღალდების პორთფელის თავისდროული მონიტორინგის ჩატარება.

ამგვარად, ფასიანი ქაღალდებზე ოპერაციების რისკის დონის თანამედროვე შეფასება იმის შესაძლებლობას იძლევა, რომ მინიმუმამდე შემცირდეს ფასიანი ქაღალდების გაუფასურების ნეგატიური შედეგები კომერციული ბანკისათვის, აგრეთვე, ამალდდეს კორპორაციული ფასიანი ქაღალდების ბაზრის საინვესტიციო მიმზიდველობა.

საპროცენტო რისკია იმის რისკი, რომ ბანკის მიერ მოზიდული სახსრების – ე.ი. დეპოზიტების და სესხად აღებული ფულის, - კრედიტის გაცემასთან დაკავშირებულმა საშუალო ღირებულებამ შესაძლოა კრედიტის მოქმედების ვადის მანძილზე გაუსწროს კრედიტებზე პროცენტის საშუალო განაკვეთს. მუდმივია საპროცენტო რისკი თუ შესაძლებელია მისგან თავის დაკავა? თეორიულად შესაძლებელია, თუკი მოხდება აქტივებიდან მიღებული შემოსავლების ცვლილების (კრედიტების განაკვეთების) მთლიანად დაბალანსება ვადებითაც და სიდიდითაც ფონდების მოზიდვის ხარჯებში (ე.ი. საბანკო კრედიტის გაცემისათვის სახსრების მიღების ფასში) განხორციელებული ცვლილებებით.

საპროცენტო რისკის მართვა მოიცავს როგორც ბანკის აქტივების (კრედიტებისა და ინვესტიციების), ისე ვალდებულებების (ნაესხები სახსრების) მართვას. რისკების მართვის თავისებურება ისაა, რომ მას გააჩნია საზღვრები. აქტივების მართვას ზღუდავს: ჯერ ერთი, ლიკვიდობის მოთხოვნები და საკრედიტო რისკი, რომლებიც განსაზღვრავენ ბანკის სარისკო აქტივების პორთფელის შედგენილობას; მეორე, სხვა ბანკების მხრიდან მოსალოდნელი კონკურენცია, რომელიც თავისუფლებას უზღუდავს ბანკს კრედიტის ფასის შერჩევას. ვალდებულებების მართვას აძნელებს:

1. იმ სავალო ინსტრუმენტების (სესხები და ა.შ.) შეზღუდული არჩევანი და ზომა, რომლებიც ბანკს შეუძლია წარმატებით განათავსოს თავის შენაბარებებსა და სხვა კრედიტორებს შორის დროის ნებისმიერ მომენტში, ე.ი. შეზღუდულია კრედიტების გაცემისათვის საჭირო სახსრების ხელმისაწვდომობა;
2. სხვა ბანკებისა და არასაბანკო საკრედიტო ორგანიზაციების მხრიდან არსებული სახსრებისათვის წარმართული ფასისმიერი კონკურენცია. საპროცენტო რისკის მართვის ამოცანა მოიცავს ამ რისკის მინიმიზაციას ბანკის მომგებიანობისა და ლიკვიდობის მიზნების თვარვლებში.

გამოყოფენ ორი სახის საპროცენტო რისკს – პოზიციურსა და სტრუქტურულს.

პოზიციურია რისკი რომელიმე ერთი პოზიციის მიხედვით (მოცემულ, კონკრეტულ მომენტში პროცენტის მიხედვით). მაგალითად, ბანკმა კრედიტი გასცა მკურავი საპროცენტო განაკვეთით. ცნობილი არაა, წარმატებას მოუტანს იგი ბანკს თუ არა. რისი გათვალისწინებაა შესაძლებელი ბალანსში ამ რისკის თავიდან ასაცილებლად? უპირველეს ყოვლისა, საჭიროა შეიცვალოს ანაბრების პროცენტები და გათანაბრდეს ბანკის ბალანსის აქტივებისა და პასივების პროცენტები.

სტრუქტურულია რისკი მთლიანად ბანკის ბალანსის მიხედვით, რასაც იწვევს ფულის ბაზარზე მომხდარი ცვლილებები საპროცენტო განაკვეთების რყევასთან დაკავშირებით.

აქედან გამომდინარე, საპროცენტო რისკი მოქმედებს როგორც პროცენტებიდან მიღებულ მოგებაზე, ისე მთლიანად ბანკის ბალანსზე. საპროცენტო რისკის მიზეზი შეიძლება იყოს: საპროცენტო განაკვეთის სახესხვაობების (მუდმივი, ფიქსირებული, მკურავი, კლებადი და სხვა) არასწორად შერჩევა; საპროცენტო განაკვეთების შესაძლო ცვლილებათა არასრულად აღრიცხვა საკრედიტო ხელშეკრულებაში; ცენტრალური ბანკის საპროცენტო პოლიტიკაში მომხდარი ცვლილებები; ერთიანი პროცენტის დანესება კრედიტის გამოყენების მთელი ვადისათვის; საპროცენტო პოლიტიკის სტრატეგიის უქონლობა; საპროცენტო განაკვეთის (კრედიტის ფასის) არასწორად შერჩევა.

საპროცენტო განაკვეთის ხასიათზე დამოკიდებულებით განასხვავებენ: ა) მყარი პროცენტის რისკს; ბ) ცვლებადი პროცენტის რისკსა და გ) ჩამოწერის რისკს (უკავშირდება ფასიანი ქაღალდების კურსის შეცვლას).

საპროცენტო რისკის თავიდან ასაცილებლად კომერციულ ბანკებში საჭიროა: 1) ფულის ბაზრის ახალ პირობებთან პროცენტის მისადაგების წესის გამოყენება; 2) ბალანსის სტრუქტურის ცვლილების მართვა; 3) საპროცენტო რისკის კომპენსაციის განსაზღვრა.

ნაჩვენებია ზომების რეალიზაციას ბანკი ახდენს საპროცენტო რისკის მართვის სპეციალური (მიზნობრივი მეთოდების) გამოყენებით. ესაა საპროცენტო მარუისა და გეპის (განსხვავების) მართვის მეთოდები.

ბანკში მიმდინარე მართვის (მენეჯმენტის) ერთ-ერთი მთავარი მიზანია საპროცენტო მარუის კონტროლი. ესაა მარუა მოგების მომტანი აქტივებიდან საპროცენტო შემოსავლებსა და ვალდებულებებზე საპროცენტო დანახარჯებს შორის.

საპროცენტო მარუის მართვა მოითხოვს საბანკო ოპერაციების ბაზაზე, ეკონომიკასა და საპროცენტო განაკვეთებში მომხდარი ცვლილებების ფართილ და მუდმივ ანალიზს. ინფლაციის პირობებში პრაქტიკულად შეუძლებელია საპროცენტო განაკვეთის პროგნოზირება. ამიტომ ბანკში რისკების მართვა კონცენტრირებული უნდა იყოს აქტივების პორთფელის ბალანსებზე ვადების მიხედვით. მაგრამ ეს ძალიან ძნელია, თუ კი ბანკს ბალანსზე აქვს ფიქსირებულ და მყოფავ განაკვეთებიანი აქტივები და პასივები. ამიტომ აუცილებელია საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების პერსპექტივების შეფასება.

11.7 სავალუტო რისკი

სავალუტო რისკი უკავშირდება საპროცენტო გააკვეთების მოძრაობის გაურკვეველობას მომავალში ე.ო. ეროვნული ვალუტის ცვლილებას უცხოურის მიმართ. იგიო ვაგვლენას ახდენს იმ შესესებლებზე, კრედიტორებსა და ინვესტორებზე, რომლებიც გარიგებებს ასრულებენ ეროვნულისგან გასხვავებული ვალუტებით.

სავალუტო რისკი მოიცავს: 1) ეკონომიკურ რისკს – ფირმის ან ბანკის აქტივების ან პასივების ღირებულების შეცვლის რისკს მომავალში კურსის შეცვლის გამო; 2) გადაგზავის რისკს – აქვს ბუჰალტრული ბუნება და უკავშირდება აქტივებისა და პასივების უცხოური ვალუტით აღრიცხვაში არსებულ განსხვავებებს; 3) გარიგებათა რისკი – უცხოური ვალუტით მომხდარი გარიგების მომავალი ღირებულების გაურკვეველობა ეროვნული ვალუტით.

ეკონომიკური რისკი. ეკონომიკური რისკი ფირმისათვის იმაში მდგომარეობს, რომ მისი აქტივების ღირებულებამ შესაძლოა მოიმატოს ან მოიკლოს (ეროვნული ვალუტით) მომავალში ვალუტის კურსის ცვლილებათა გამო. ეს ინვესტორებსაც ეხება, რომელთა საზღვარგარეთულ ინვესტიციებს – აქტივებსა და სავალუტო ვალდებულებებს – უცხოური ვალუტით მოაქვთ შემოსავალი.

რისკი ბანკისათვის. ბანკისათვის საზღვარგარეთულ აქტივებში ივესტირება, მაგალითად, კრედიტების გაყვმა უცხოური ვალუტით, იმოქმედებს ეროვნული ვალუტით გამოხატული გადასახდლების მომავალი ნაკადის სიდიდებზე (მომავალში ვალუტის კურსის ცვლილებათა გამო). გარდა ამისა, თვით ამ კრედიტების დასაფარავი გადასახდლების სიდიდე შეიცვლება კრედიტის უცხოური ვალუტის ღირებულების გადაყვანისას ეროვნული ვალუტით გამოხატულ ეკვივალენტში.

გადაგზავნის რისკი. ფირმისთვისაც და ბანკისთვისაც გადაგზავნის რისკი ეხება ბალანსს და ცვლის აქტივებისა და პასივების ღირებულებას. თუ ეცემა იმ უცხოური ვალუტის კურსი, რომელშიც ეს აქტივებია გამოხატული, მაშინ კლებულობს აქტივების ღირებულება; აქტივების სიდიდე მცირდება, ეცემა ფირმის ან ბანკის სააქციო კაპიტალის სიდიდე.

გარიგების რისკი. ფირმის მომგებიანობაში მომხდარი ცვლილება მოასწავებს მისი კრედიტორიანობის შეცვლას. ამიტომ ბანკისთვის ძალიან მნიშვნელოვანია კლიენტების სავალუტო გარიგებათა კურსში ყოფნა.

სავალუტო კურსის შემცირება სხვადასხვა მეთოდების გამოყენებით შეიძლება, რომელთა შორისაა დამცავი დათქმები, სავალუტო დათქმები და ჰეჯირება.

დამცავი დათქმები სახელშეკრულებო პირობებია, რომლებსაც კერძო და საერთაშორისო შეთანხმებებში რთავენ მხარეთა შეთანხმებით და რომლებიც ითვალისწინებენ ხელშეკრულების თავდაპირველი პირობების შეცვლის (გადასინჯვის) შესაძლებლობას მისი შესრულების პროცესში.

სავალუტო დათქმა. ამ დათქმის შესაბამისად, ფულად ვალდებულებათა თანხა იცვლება კურსების იმ თანაფარდობით, რომელიც ყალიბდება გადახდის ვალუტასა და დათქმის ვალუტად დადგენილ რომელიმე სხვა უფრო მყარ ვალუტას (ვალუტების ჯგუფს) შორის. დათქმის ვალუტა შესაძლოა იყოს გარიგების ვალუტა ან შესამე ვალუტა. მყურავი სავალუტო კურსების პირობებში დათქმის ვალუტად იყენებენ რამდენიმე

ვალუტის ამა თუ იმ კომბინაციას (სავალუტო კალათას), დათქმას კი მრავალვალუტიანს უწოდებენ.

პეტირება (გარემოცვა) ითვალისწინებს შემხვედრი მოთხოვნებისა და ვალდებულებების შექმნას უცხოური ვალუტით. პეტირების ყველაზე უფრო გავრცელებული სახეა ვადაინი სავალუტო გარიგებების დადება. მაგალითად, ინგლისის საგაჭრო ფირმა, რომელიც ექვსი თვის შემდეგ ელოდება თანხის მიღებას აშშ-ის ვალუტით, ახორციელებს პეტირებას ამ მომავალ შემოსულობათა გაყიდვით გირვანქა სტერლინგებზე ვადაინი კურსით ექვსი თვისათვის. ვადაინი სავალუტო გარიგების დაებით ფირმა ვალდებულებას დოლარებით კისრულობს არსებულ მოთხოვნათა დაბალანსებისთვის. გირვაქა სტერლინგის მიმართ დოლარის კურსის დაყვების შემთხვევაში საგაჭრო კონსტრაქტით მიღებული ზარალი კომპენსირდება ვადაინი სავალუტო გარიგებიდან მიღებული მოგების ხარჯზე.

დარგობრივ რისკს განაპირობებს დარგის ეკონომიკურ მდგომარეობაში მომხდარი ცვლილებები და მათი დონე, როგორც დარგის შიგნით, ისე სხვა დარგებთან შედარებით. დარგის რისკი უკავშირდება საკრედიტო რისკს და უშუალოდ მოქმედებს მასზე, ამიტომ დაკრედიტების სფეროში ბანკის დასაბუთებული სტრუქტურული პოლიტიკის შესაშუშავებლად საჭიროა ვრცელი ინფორმაცია არამარტო კლიენტებზე, არამედ მათ დარგებზეც.

დარგობრივი რისკის შეფასებისათვის უნდა გავითვალისწინოთ შემდეგი: მოცემული და მომავალე დარგების საქმიანობა დროის გარკვეულ (შერჩეულ პერიოდში); მათი საქმიანობის მდგრადობა ქვეყნის ეკონომიკასთან შედარებით; ერთი და იმავე დარგის ფორმების საქმიანობის შედეგები და მათ შორის არსებული გასხვავების სიდიდე.

დარგობრივი რისკის შეფასების მიმართ სხვადასხვაგვარი მიდგომები არსებობს. მისი ვაზომვის ერთ-ერთი მაჩვენებელია დარგის საქმიანობის შედეგებში რყევების (გადახრების) დონის ან მთელი ეკონომიკის საქმიანობის შედეგების მიმართ. რისკის ამ სახესხვაობას საზღვარგარეთის სტატისტიკურ ანალიზში აღნიშნავენ ბერძნული ასო Γ-თი. $\Gamma = 1$ მაჩვენებელი ნორმალურად ითვლება საბაზრო ეკონომიკისათვის. $\Gamma < 1$ მაჩვენებელი ეწეება შედარებით სტაბილურ დარგს, რომელსაც არ ახასიათებს მიშენელოვანი ცვლილებები. $\Gamma > 1$ მაჩვენებელი მონშობს დარგში არსებულ მნიშვნელოვან ცვლილებებს. ამიტომ რაც უფრო მაღალია Γ, მით ძლიერია დარგობრივი რისკი.

11.8 ორგანიზაციული და საკადრო რისკები

საბანკო რისკების განხილულ კლასიფიკაციაში შიდა რისკი, რომელსაც ადრე ცალკე არ გამოყოფდნენ. ამავე დროს, მისი გამოყოფა არათუ დასაბუთებულაა, არამედ აუცილებელიც კია. ორგანიზაციული რისკი უკავშირდება ბანკის ორგანიზაციულ სტრუქტურას. მისი ამა თუ იმ ფორმის შერჩევას განსაზღვრავს, პირველ რიგში, ის

მიზნები, რომლებსაც კომერციული ბანკი ასახავს თავისი საქმიანობის პრიორიტეტულ შედეგებად. მათი შერჩევა შემთხვევითი არაა და ამას შემდეგი ფაქტორები განსაზღვრავს: ბანკის და მისი ფილიალების ქსელის სიდიდე, ბანკის რეიტინგი, მისი საქმიანობის პირობები, საბანკო ბაზარზე კონკურენციის განვითარება, აქციონერთა მოთხოვნები და სხვა. აქედან გამომდინარე, თავისი საქმიანობის ძირითად მიმართულებებად ბანკს თავის მიერ შერჩეული სტრატეგიის ფარგლებში შეუძლია დაადგინოს: საბანკო მომსახურების გაფართოება, კლიენტების მოზიდვა ან მოგების გადიდება და ა.შ. შესაძლებელია ბანკის მრავალმიზნობრივი სტრატეგია. ეს განსაკუთრებით ახასიათებს ახალ დაფუძნებულ კომერციულ ბანკებს.

აღსანიშნავია, რომ არსებობს შეცნირება ბანკების სტრუქტურების შესახებ, რომელიც სტრუქტურათა სხვადასხვა ვარიანტებს განიხილავს. ამ გარემოებას გათვალისწინება უნდა კონკრეტული ბანკის სტრუქტურის ფორმირებისას, რადგან ბანკისათვის ორგანიზაციული სტრუქტურა მისი საქმიანობის ერთგვარი ტექნოლოგიური პროცესია, რომელშიც ყველა აუცილებელი რგოლი უნდა იყოს გათვალისწინებული.

ბანკის ორგანიზაციული სტრუქტურა შედარებულია სანარმოში მიმდინარე ტექნოლოგიურ პროცესს. იქ მომზადარი ნებისმიერი დარღვევა ან შეუსაბამობა გამოშვებულ პროდუქციაზე აისახება, რის გამოც ტექნოლოგიურ პროცესებს სანარმოში ყოველთვის დიდ ყურადღებას უთმობენ. მხოლოდ ამ შემთხვევაში ხდება შესაძლებელი კონკურენტუნარიანი პროდუქციის მიწოდება ბაზრისათვის (მომხმარებლისათვის). ასეთივე დამოკიდებულება უნდა იყოს ბანკის ორგანიზაციული სტრუქტურის აგების მიმართაც. მეტადრე, რომ თვალსაზრისი – ბანკი სპეციფიკური სანარმოა – სულ უფრო მეტ მოშორებს იქნს.

ბანკის ორგანიზაციული სტრუქტურა მუდმივი არაა. იგი ვითარდება საბანკო ბაზრის განვითარების თავისებურებებზე და მოთხოვნებზე დამოკიდებულებით. ბაზრის სხვა სექტორების მსგავსად, საბანკო ბაზარზე განიცადა ევოლუცია და მე-20 საუკუნის დასასრულს იგი გამოიწვევს ბაზრიდან მყიდველის ბაზრად გადაიქცა. იცვლებოდა ბანკების ორგანიზაცია. მან განვლო გზა ტრადიციულიდან მარკეტინგ-ორიენტირებულ სტრუქტურამდე.

ტრადიციული საბანკო ორგანიზაცია აგებულია განუყოფელი მომსახურების ხასიათის შესაბამისად. მასში გაბატონებულია მომსახურების წარმოების პრიორიტეტი მის გასაღებაზე, ე.ი. ბანკი მხოლოდ იმ მომსახურებას ასაღებს, რომლის წარმოებაც მას შეუძლია. ეს სისტემა უზრუნველყოფს მომსახურების ტექნიკურად უნაკლოდ შესრულებას და ეს მისი დიდი უპირატესობაა. ამავე დროს, მისთვის დამახასიათებელი ვიწრო სპეციალიზაცია ართულებს განყოფილებების საქმიანობის კოორდინაციას და კლიენტებს შორის გაჩენილი კომპლექსური ხასიათის პრობლემების მოგვარებას. ეს ნაკლი განსაკუთრებით მკაფიოდ გამოვლინდა საბანკო ბაზარზე კონკურენციის გამწვავების პირობებში, რის შედეგადაც გაჩნდა მარკეტინგ-ორიენტირებული საბანკო ორგანიზაციის კონცეფცია. იგი იქიდან გამოდის, რომ მომსახურების გასაღება პრიორიტეტულია წარმოებაზე: ბანკი ცდილობს განსაზღვროს მომსახურების ის სახეები, რომლებსაც მომხმარებელი ითხოვს.

კომერციული ბანკის მარკეტინგ-ორიენტირებული ორგანიზაციის მთავარი თავისებურებაა ის, რომ მასში ტრადიციული სანარმოს მსგავსად გამოყოფილია

წარმოების სექტორი და გასაღების სექტორი. გარდა ამისა, აქ მკაფიოდაა განსაზღვრული თითოეული მუშაკის როლი და ადგილი.

ბანკის ორგანიზაციის ვარიანტებს გარკვეული მიზნობრივი ორიენტაცია აქვთ: ერთი მათგანი მომსახურების გაფართოებაზეა ორიენტირებული, მეორე – კლიენტების მოზიდვაზე და ა.შ. ორგანიზაციული სტრუქტურა მაშინ იქნება სრულყოფილი, თუკი მასში დაცული იქნება მეცნიერულად დასაბუთებული ორგანიზაციული სტრუქტურის აგებულების პრინციპები. მხოლოდ ასეთ სტრუქტურას აქვს ორგანიზაციული რისკის ნიველირების უნარი.

საკადრო რისკებს განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს საბანკო რისკების სტრუქტურაში. მათ შეუძლიათ ნებისმიერი საბანკო რისკის გაძლიერება. მათი დონე დიდადაა დამოკიდებული ბანკის პერსონალის მართვის ეფექტიანობაზე. ამიტომაც კომერციულ ბანკებში პერსონალის მართვას შემთხვევით არ ექცევა დიდი ყურადღება.

საკადრო რისკი რთული რისკია, რომელიც შემდეგ რისკებს მოიცავს:

- თანამდებობრივი რისკი – თანამდებობის შეუფერებლობა საქმიანობის სახეებთან, მიზნებთან, ფუნქციებთან და ტექნოლოგიებთან. მისი მიზეზი შესაძლოა იყოს არაადეკვატური საშტატო განაწესი ან თანამდებობის დამახინჯებული აღწერა.
- კვალიფიკაციურ-საგანმანათლებლო რისკი, რომლის არსია მუშაკის შეუსაბამობა მის მიერ დაკავებულ თანამდებობასთან.
- ბოროტმოქმედებისა და არაკეთილსინდისიერების რისკი, რომელიც დამოკიდებულია პერსონალის შერჩევისა და დაქირავების კუთხით მუშაობის დონეზე. საკონტრაქტო-სარევიზიო აპარატის შედგენიანობაზე, ხელმძღვანელობის სტილზე, კორპორაციულ კულტურაზე.
- თანამშრომლების მიერ სიახლეთა მიუღებლობის რისკი. სიახლეთა დანერგვის მართვა მოითხოვს ადამიანთა თავისდროულ ინფორმირებას, მკაფიო მიზნებისა და სტრატეგიების დასახვას, მოქნილ დაგეგმვასა და ორგანიზაციას, პერსონალის წახალისებას და მის ჩაბმას ყველა ეტაპის ცვლილებებში, პერსონალის სწავლებას და მის ქცევაზე მიზნობრივ ზემოქმედებას.

ამგვარად, საკადრო რისკი უკავშირდება საბანკო საქმიანობის მრავალ მხარეს. ეს განპირობებს მის ზემოქმედებას ბანკის პრაქტიკულად ნებისმიერ ოპერაციაზე და, მამასადაბე, მისი რისკის დონეზე. ამავ დროს, საკადრო რისკის არარსებობა ან მისი დაბალი დონე სხვა რისკების – საკრედიტო, საპროცენტო, საინვესტიციო და სხვა – მართვის ამოცანის წარმატებით გადაჭრის შესაძლებლობას უქმნის ბანკს. ამდენად, საკადრო რისკების მართვის პრობლემა პრიორიტეტულია ბანკის მართვაში.

საკრედიტო რისკი პირდაპირაა დამოკიდებული საკრედიტო პორთფელის ხარისხზე. საკრედიტო პორთფელი არის კრედიტების გაცემაში ბანკის საქმიანობის ის შედეგი, რომელიც მოიცავს ბანკის მიერ დროის გარკვეულ პერიოდში გაცემული ყველა კრედიტის ერთობლიობას.

თემა 12. საბანკო ინოვაციები*

12.1 საბანკო ინოვაციის არსი

ბანკის მუშაობის ეფექტიანობა და ბაზარზე მისი კონკურენტუნარიანობა დიდადაა დამოკიდებული ახალი საბანკო პროდუქტებისა და ტექნოლოგიების (პროცესების) დანერგვაზე.

ბაზარზე რეალიზებული ახალი საბანკო პროდუქტები და ტექნოლოგიები ინოვაციას წარმოადგენს. ინოვაცია (ინგ. Innovation – სიახლე, ნოვატორობა, ახალშემონაღები) ნიშნავს წოვაციაში ინვესტიციას.*

ნოვაცია (ლათ. Novation – ცვლილება, განახლება) წარმოადგენს ადრე არარსებულ რაიმე სიახლეს. იგი აღნიშნავს მხარეთა შეთანხმებას მათ მიერ ადრე დათქმული ერთი ვალდებულების მეორით შეცვლას. ფინანსურ სფეროში მოქმედი ინოვაცია ფინანსური ინოვაციაა. ფინანსური ინოვაციების ერთ ნაწილს ბანკები ქმნიან საბანკო პროდუქტის ან ოპერაციის სახით. ესაა საბანკო ინოვაცია. საბანკო ინოვაცია არის ბანკის ინოვაციური საქმიანობის საბოლოო შედეგი, რომელიც ახალი საბანკო პროდუქტის ან ოპერაციის ფორმით რეალიზდება.

საბანკო პროდუქტი უნდა გავიგოთ როგორც საბანკო მომსახურების მატერიალურად გაფორმებული ნაწილი (ბარათი, შემნახველი სალაროს წიგნაჲ, საგზაო-ჩეკი, ელექტრონული ქისა და ა.შ.).

საბანკო პროდუქტს აქვს ნივთის სახე, ე.ი. ფინანსურ ბაზარზე გასაყიდად განკუთვნილი ხელშესახები ფორმა.

ახალი საბანკო პროდუქტი ორგვარი შეიძლება იყოს:

1. ერთეული; 2. მასობრივი.

ერთეული პროდუქტი ინდივიდუალური პროდუქტია. როგორც ნივთს, მას დამახასიათებელი, მხოლოდ მისთვის ჩვეული თავისებურებები აქვს, რომლებიც სხვა საბანკო პროდუქტებისგან გამოარჩევენ მას. ესაა, მაგალითად, კონკრეტული ძვირფასი ლითონისაგან დამზადებული და გარკვეული მასის მქონე კონკრეტული მონეტა, კონკრეტული უძრავი ქონება, ბანკის ობლიგაცია, კონკრეტული ელემენტი და ა.შ.

ერთეულ საბანკო პროდუქტს თავისი მყიდველის მკაფიოდ გარკვეული წრე ჰყავს. ამიტომ მას უშვებენ კონკრეტულ მომხარებლებზე გათვლით.

მასობრივი საბანკო პროდუქტი არის მკვეთრად გამოხატული ინდივიდუალობის უქონელი პროდუქტი. მას განსაკუთრებული ნიშან-თვისებები არ გააჩნია. მასობრივი საბანკო პროდუქტი მხოლოდ პროდუქტის ან ფინანსური აქტივის სახეობების მიხედვით განირჩევა, მაგალითად საბანკო დეპოზიტი, საბანკო ანგარიში, სახელმწიფო შინაგანი სესხის ობლიგაციები და ა.შ. მასობრივ საბანკო პროდუქტს უშვებენ მომხარებლებისა და ინვესტორების ფართო წრეზე გათვლით.

ახალი საბანკო პროდუქტი შეიძლება იყოს:

1. ლიმიტირებული; 2. არალიმიტირებული.

ლიმიტირებული საბანკო პროდუქტი ისეთი პროდუქტია, რომლის გამოშვების მოცულობა ან რაოდენობა მკაცრადაა კვოტირებული. მის მოცულობას პროდუქტის

გამოშვების წინ აღდგენენ. მოცულობის სიდიდეს მრავალი ფაქტორი განსაზღვრავს: სააქციო ბანკის სანესიდებო კაპიტალის სიდიდე, მომხმარებელთა მოთხოვნა და სხვა. ლიმიტირებულ საბანკო პროდუქტს განეკუთვნება აქციები, ობლიგაციები, საკრედიტო შეთანხმებათა სახეობები და სხვა. ასეთ პროდუქტს კონკრეტულ მყიდველზე გათვლით უშვებენ.

არალიმიტირებული საბანკო პროდუქტი ისეთი პროდუქტია, რომლის მოცულობა (რაოდენობა) არავითარი კვოტებით არაა შეზღუდული. ამ პროდუქტს უშვებენ შესაძლო პოტენციურ მყიდველზე გათვლით. მყიდველთა რაოდენობა განუსაზღვრელი სიდიდეა. ამიტომ არალიმიტირებული საბანკო პროდუქტის გამოშვების მოცულობა შეზღუდული არაა რაიმე ნორმებითა და პირობებით, გარდა სამომხმარებლო მოთხოვნის ფაქტორისა.

არალიმიტირებულ საბანკო პროდუქტს ეკუთვნის პლასტიკური საანგარიშსწორებო და საკრედიტო ბარათები, საბანკო ანგარიშები და ა.შ.

ახალი საბანკო პროდუქტის ფორმებია ასევე:

1. ქონება და 2. ქონებრივი უფლება.

ქონება წარმოადგენს საკუთრების მატერიალურ ობიექტს, მაგალითად, ფული, მონეტები, ოქროს საზომი ზოდები, ფასიანი ქაღალდები.

ქონებრივი უფლება ნიშნავს გარკვეული ქონების ფლობის, განკარგვისა და გამოყენების უფლებას. ქონებრივი უფლების ფორმის მქონე საბანკო პროდუქტს ეკუთვნის ისეთი დოკუმენტები, როგორიცაა საბანკო ანგარიშის ხელშეკრულება, საკრედიტო შეთანხმებები და სხვა.

საბანკო ოპერაცია (ლათ. Operatio - მოქმედება) იმ მოქმედებათა პროცედურას აღნიშნავს, რომლებიც საბანკო კაპიტალის მართვასთან დაკავშირებული გარკვეული ამოცანის გადაჭრისკენაა მიმართული. საბანკო ოპერაციებს მიაკუთვნებენ ფულადი სახსრებისა და ფასიანი ქაღალდების მოძრაობის კონტროლისა და აღრიცხვის ფორმებს, საფინანსო მაჩვენებლების დაგეგმვის მეთოდებს, ამა თუ იმ საფინანსო გეგმის შედგენის მეთოდოლოგიას, საფინანსო ანალიზის ხერხებს, ბანკში საფინანსო საქმიანობის ორგანიზაციის ფორმებს, კაპიტალის ინტერაქტიულ და სხვა ანალოგიურ ინვესტირებას. საბანკო ოპერაციებს, როგორც მოქმედებებს, უხილავი ფორმა აქვთ, ე.ი. მათ ვერ შევხებით და ვერც ფიქსირებული ფასით ვაყიდით. საბანკო ოპერაცია რომ გაიყიდოს, იგი ჯერ მატერიალური უნდა გახდეს. საბანკო ოპერაციის მატერიალიზაციის ფორმაა რაიმე გარკვეული ობიექტი (მეთოდური მითითება, ინსტრუქცია და სხვა) ეს დოკუმენტი უკვე მატერიალურ პროდუქტს წარმოადგენს, ე.ი. იგი ფინანსურ ბაზარზე ყიდვა-გაყიდვის ობიექტად გვევლინება.

საბანკო ინოვაცია ახალ პროდუქტებად გამოვლინდება მხოლოდ ფინანსურ ბაზარზე ან ბანკის შიგნით მისი რეალიზაციის პროცესში.

საბანკო პროდუქტებზე ან ოპერაციაზე მყიდველის მოთხოვნას განსაზღვრავს ამ სახეობის ინოვაციის, სიახლის ხარისხი. როდესაც ბაზარზე გამოჩენილი ახალი პროდუქტი იყიდება, ეს იმას ნიშნავს, რომ მასზე არსებობს მოთხოვნა და მას ჰყავს მყიდველი. ახალ პროდუქტზე გაჩენილი მოთხოვნის ღონეს განსაზღვრავს მისი სარგებლიანობის ღონე, ე.ი. მისი სიახლის ღონეც.

ყოველი ახალი მოვლენა დროსთანაა დაკავშირებული. დროის" კატეგორია ნებისმიერი მოვლენის, მათ შორის ეკონომიკური მოვლენის სიცოცხლის კატეგორიაა. დრო ბაზრის განვითარების მნიშვნელოვანი სტიმული და საკონკურენტო ბრძოლაში გამარჯვების არსებითი ფაქტორია. გაუსწრო დროს – ნიშნავს, რომ გაუსწრო კონკურენტებსაც.

ის ბანკი, რომელიც თავისი ინოვაციით პირველი გამოვიდა ბაზარზე და მისი წიმი⁹ დაისაკუთრა, სწრაფად იქმნის იმიჯს, რომელთანაც ბრძოლა კონკურენტს უძნელდება.

დროთა ვითარებაში ყოველი ახალი მოვლენა მასობრივი, ტრადიციული მოვლენა ხდება.

საბანკო ინოვაცია დროის ფუნქციაა. ის მხოლოდ დროის იმ ფარგლებში მოქმედებს, რომლებსაც მოცემული ინოვაციის სასიცოცხლო ციკლის სანყისი და ბოლო წერტილები განსაზღვრავენ. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ საბანკო ინოვაციად არ შეიძლება მივიჩნიოთ ის საბანკო პროდუქტი და ოპერაცია, რომლებიც მხოლოდ მოცემული ბანკისთვისაა ახალი, სხვა ბანკებში კი ისინი კარგი ხნის რეალიზებულია.

საბანკო ინოვაციებისათვის არც იმ უმნიშვნელო ცვლილებების მიკუთვნება შეიძლება, რომლებიც კერძო წესს ატარებენ და არ ცვლიან საბანკო პროდუქტის ან ოპერაციის არსს და შინაარსს. ესაა, მაგალითად, საბანკო ანგარიშებზე ან დეპოზიტებზე საპროცენტო განაკვეთების შეცვლა, დემოზიტური ანაბრის ვადების შეცვლა და სხვა.

ამის გათვალისწინებით, საბანკო ინოვაცია შინაარსის მიხედვით მოიცავს:

- ა) ახალ საბანკო პროდუქტს, რომელიც პირველად გამოჩნდა საფინანსო ბაზარზე, ე.ი. მხოლოდ ერთ ბანკში;
- ბ) მოცემული ქვეყნისათვის ახალი საზღვარგარეთული საბანკო პროდუქტი;
- გ) ახალი ფინანსური ოპერაციები.

12.2 საბანკო ინოვაციის ციკლი

საბანკო ინოვაცია დროს მოითხოვს და მთელ რიგ სტადიებს გადის, რომელთა ერთობლიობა მისი სიცოცხლის ციკლს შეადგენს.

საბანკო ინოვაციის სასიცოცხლო ციკლი დროის ის გარკვეული პერიოდია, რომლის განმავლობაშიც საბანკო პროდუქტს ან ოპერაციას აქტიური სასიცოცხლო ძალა აქვს და გარკვეული მოგება ან სხვა რეალური სარგებელი მოაქვს ბანკისათვის, როგორც ინოვაციის პროდუქტისა (მწარმოებლისა) და გამყიდველისათვის.

საბანკო ინოვაციის პროდუქტი (ლათ. Producent - მწარმოებელი) მოცემული საბანკო ინოვაციის მწარმოებელია, ე.ი. ესაა თვითონ ბანკი ან ბანკების ასოციაცია.

საბანკო ინოვაციის სასიცოცხლო ციკლის კონცეფციას დიდი მნიშვნელობა აქვს ინოვაციების წარმოების დაგეგმვისა და საბანკო სისტემაში ინოვაციური პროცესის ორგანიზებისათვის:

1. საბანკო ინოვაციის სასიცოცხლო ციკლის კონცეფცია აიძულებს ბანკის ხელმძღვანელს და მის მარკეტინგულ სამსახურს, სამეურნეო საქმიანობა გააანალიზონ როგორც ახლანდელი დროის პოზიციიდან, ისე ამ საქმიანობის

განვითარების პერსპექტივების თვალსაზრისითაც, ე.ი. მომავალი დროის პოზიციიდანაც.

2. საბანკო ინოვაციის სასიცოცხლო ციკლის კონცეფცია ასაბუთებს იმას, რომ აუცილებელია ინოვაციების გამოშვების დაგეგმვის (იდეის ძიება, ინოვაციური პროცესის ორგანიზაცია, საბანკო ინოვაციის შექმნა, მისი გატანა ბაზარზე და სხვა) და ინოვაციების შექმნის (მოთხოვნის შესწავლა, საბანკო მარკეტინგი) სამუშაოთა სისტემატურად წარმართვა.

3. საბანკო ინოვაციის სასიცოცხლო ციკლის კონცეფცია ინოვაციის ანალიზისა და დაგეგმვის მექანიზმის საფუძველია. საბანკო ინოვაციის ანალიზის დროს შეგვიძლია დავადგინოთ, თუ სასიცოცხლო ციკლის რომელ სტადიაზე იმყოფება ინოვაცია, როგორია მისი უახლოესი პერსპექტივა, როდის დაიწყება მკვეთრად დაქვეითება და როდის დაასრულებს ინოვაცია თავის არსებობას.

საბანკო ინოვაციის დაგეგმვა ინოვაციის მთელი სასიცოცხლო ციკლის მანძილზე შეიძლება განხორციელდეს. მისი სასიცოცხლო ციკლის კონცეფცია საშუალებას გვაძლევს საბანკო ინოვაციის დაგეგმვის კუთხით წარმოებულ მთელი საქმიანობა შემდეგ ელემენტებად დავყოთ:

საფინანსო ბაზრის კვლევა;

საბანკო ინოვაციის ბაზრის კვლევა ბაზრის მოცემული აქტივის მიხედვით;

საბანკო ინოვაციის სიცოცხლის ხანგრძლივობის კვლევა;

საბანკო ინოვაციის დამუშავება (ე.ი. საბანკო პროდუქტის ან ახალი ოპერაციის წარმოება);

ფასების პოლიტიკა – რეკლამა;

საბანკო ინოვაციის დიფუზია;

საბანკო ინოვაციის დაგეგმვის პროცესის ჩამოთვლილ ელემენტებს კორექტირებას უკეთებენ სასიცოცხლო ციკლის ამა თუ იმ სტადიაზე მათი როლის შესაბამისად. კორექტირების მიზანია საბანკო ინოვაციის სასიცოცხლო ციკლის ყოველ სტადიაზე საბანკო მარკეტინგის შემადგენელი ელემენტების ისეთი ოპტიმალური თანაფარდობის პოვნა, რომელიც ფინანსურ ბაზარზე შექმნილ კონკრეტულ ვითარებას შეესაბამება.

ბანკს, როგორც საბანკო ინოვაციის პროდუცენტს (მწარმოებელს) გამუდმებით უხდება შემდეგი ოთხი ამოცანის გადაჭრა:

1. რა უნდა გაკეთდეს არსებული ფინანსური ბაზრების გასაფართოებლად და ახალი ბაზრების ასათვისებლად?

2. რა უნდა გაკეთდეს საბაზრო ინოვაციის დასამუშავებლად?

3. რა უნდა გაკეთდეს საბაზრო ინოვაციის დასაწერად ბაზარზე?

4. როგორ უნდა ვმართოთ ეფექტიანად საბანკო ინოვაცია?

ამ ამოცანების გადაჭრა საფუძველს უქმნის დროის აუცილებელი პერიოდის, მატერიალური, ფინანსური შრომითი და საინფორმაციო რესურსების განსაზღვრას. დროისა და რესურსების ერთ პროცესში გაერთიანება განსაზღვრავს საბანკო ინოვაციის სასიცოცხლო ციკლის კონცეფციის მნიშვნელობას ბანკების საქმიანობისათვის.

საბანკო ინოვაციის ციკლებს განასხვავებენ საფინანსო ინოვაციების სახეობების მიხედვით. ეს განსხვავებანი ეხება, უპირველეს ყოვლისა, სასიცოცხლო ციკლის მთლიან ხანგრძლივობას, ციკლის შიგნით თითოეული სტადიის ხანგრძლივობას, თვით ციკლის

განვითარების თავისებურებებს, სტადიების სხვადასხვა რაოდენობას. სასიცოცხლო ციკლის სტადიების სახეობებსა და რაოდენობას განსაზღვრავს ამა თუ იმ ინოვაციის თავისებურებები. მაგრამ ყოველ ინოვაციაში შეიძლება გამოვყნოთ მისი საბაზრო საფეშქველი, რომელიც მკაფიოდ ახასიათებს სასიცოცხლო ციკლის დამოუკიდებელ სტადიებს.

ახალი საბანკო პროდუქტის სასიცოცხლო ციკლი შეიძლება სტადიის მოიცავს:

1. ახალი საბანკო პროდუქტის დამუშავება;
2. ბაზარზე გამოსვლა;
3. ბაზრის განვითარება;
4. ბაზრის სტაბილიზება;
5. ბაზრის კლება;
6. ბაზრის აღმავლობა;
7. ბაზრის დაქვეითება.

პირველ სტადიაზე განსაზღვრავენ ახალი საბანკო პროდუქტის რეალიზაციის წარმატების ალბათობას, მის შემოსავლიანობას, მოთხოვნის მოცულობას და პროდუქტის რეალიზაციიდან შემოსული ფულის მოცულობა.

საბანკო პროდუქტის დამუშავების პროცესში პროდუცენტი ეწევა ინიციაციას, იღებს ძიებას, ტექნიკურ-ეკონომიკურ დასაბუთებას და ახალი პროდუქტის შექმნას.

ინიციაცია (ლათ. Initiatio – საიდუმლოებათა აღსრულება) ისეთი საქმიანობა, რომელიც შედგება ინოვაციის მიზნის შერჩევის, ამოცანის დასმის, იღებს ძიების, ინოვაციის ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთებისა და იღებს გადაქცევისაგან გასაყიდ ნივთად ანუ საქონლად.

პროდუცენტი აფინანსებს ახალი საბანკო პროდუქტის შექმნის ყველა ხარჯს. ამ სტადიაზე ხდება იმ კაპიტალის დაბანდება, შემოსავალითან ერთად, რომლის დაბრუნებაც მომდევნო სტადიებზე მოხდება.

ბაზარზე გასვლის სტადია გვიჩვენებს ინვესტორ-მყიდველების სამეურნეო ცხოვრებაში ახალი პროდუქტის დანერგვის პერიოდს. ამ სტადიაზე შესაძლოა მოიცვას რომელიმე ცალკეულ რეგიონში ან საფინანსო დანესიებულებაში რეკლამის გავლენით პროდუქტის დანერგვის პერიოდი. საბანკო პროდუქტი პროდუცენტისათვის ან ინვესტორ-გამყიდველისათვის ფულის მოტანას იწყებს მისი გამოჩენიდან რაღაც დროის გავლის შემდეგ. ამ სტადიის ხანგრძლივობა დამოკიდებულია რეკლამაზე, ინფლაციის დონეზე, სავაჭრო წერტილების, ახალი საბანკო პროდუქტების გამყიდველი პუნქტების არსებობასა და მათი მუშაობის ეფექტიანობაზე.

ბაზრის განვითარების სტადია ბაზარზე საბანკო პროდუქტის გაყიდვის მოცულობის მატებას უკავშირდება. მისი ხანგრძლივობა გვიჩვენებს იმ დროს, რომლის განმავლობაშიც ახალი საბანკო პროდუქტი აქტიურად იყიდება და ბაზარი ამ პროდუქტით გაჯერების გარკვეულ საზღვარს აღწევს.

ბაზრის სტაბილიზაციის სტადია იმას ნიშნავს, რომ ბაზარი უკვე გაჯერებულია მოყვებული საბანკო პროდუქტით. მისი გაყიდვის მოცულობამ გარკვეულ ზღვარს მიაღწია და გაყიდვის მოცულობის შემდგომი ზრდა აღარ მოხდება.

ბაზრის შემყირების სტადიაზე ხდება საბანკო პროდუქტის გასაღების დაწყება. მისი გაყიდვის მოცულობა კლებას იწყებს. მაგრამ ამ სტადიაზე ჯერ კიდევ არსებობს

მოცემულ საბანკო პროდუქტებზე მოთხოვნა და აქედან გამომდინარე, ყველა ობიექტური წანამძღვარი არსებობს პროდუქტის გაყიდვის მოცულობის გადიდებისათვის.

ბაზრის აღმავლობის სტადია წინა სტადიის ლოგიკური გაგრძელებაა. რადგან არსებობს პროდუქტზე მოთხოვნა, ამიტომ ეს მოთხოვნა უნდა გაიყვალოს საბანკო პროდუქტის მიწოდებაში. ამიტომ პროდუცენტი ან ინვესტორ-გამყიდველი ინყებს მოთხოვნის პირობების შესწავლას, თავისი კადრების და ფასების პოლიტიკის შეცვლას, ატარებს დამატებით სარეკლამო ღონისძიებებს.

ბაზრის დაცემის (დაქვეითების) სტადია საბანკო პროდუქტის გაყიდვის მოცულობის მკვეთრად დაქვეითებაა, ე.ი. მისი ვარდნა ნულამდე. ამ სტადიაზე ხდება ლიმიტირებული საბანკო პროდუქტის მთლიანად რეალიზება ან არალიმიტირებული საბანკო პროდუქტის გაყიდვის მთლიანად შეწყვეტა მყიდველისთვის მისი უსარგებლობის გამო.

საფინანსო ბაზარზე გამუდმებით ჩნდება სრულიად ნაირგვარი, ახალი საბანკო პროდუქტები და ოპერაციები. საბანკო ინოვაციების გაჩენას ძირითადად სამი მიზეზი განაპირობებს:

1. სამენარმეო აზრის განუწყვეტლივ მოპოვება და კონკურენტებისათვის გასწრების სურვილი;
2. საბანკო სფეროში პერიოდულად წარმოქმნილი კრიზისი (მთლიანი ან ნაწილობრივი), რაც ფინანსური აზრის გაძლიერების სტიმული და ბანკის ფინანსური სიმტკიცის ამაღლების ფაქტორია;
3. საზღვარგარეთის ქვეყნებში საფინანსო ბაზრის ფუნქციონირება, რაც მათ საბანკო ინოვაციების შესახებ ინფორმაციას იძლევა.

12.3 პლასტიკური ბარათები

ელექტრონული ანგარიშსწორების სისტემის ფუნქციონირების მექანიზმი პლასტიკური ბარათების გამოყენებაზე დაფუძნებული და მოიცავს ბანკომატების მეშვეობით განხორციელებულ ოპერაციებს, საგაჭრო ორგანიზაციებში მოსახლეობის ანგარიშსწორების ელექტრონულ სისტემებს, კლიენტების საბანკო მომსახურების სისტემებს ბინაზე და საშუალო ადგილზე.

პლასტიკური ბარათი განმარტავადი ტერმინია და მოიცავს სხვადასხვა სახეობის ბარათებს, რომლებიც ერთმანეთისგან განსხვავდება როგორც დანიშნულებითა და მათი მეშვეობით განეული მომსახურების კომპლექსით, ისე ტექნიკური შესაძლებლობებითა და გამოშვების ორგანიზაციებით.

ყველა პლასტიკური ბარათის უმნიშვნელოვანესი თავისებურება ისაა, რომ მათში ინახება ამა თუ იმ გამოყენებით პროგრამაში გამოყენებული ინფორმაცია. ფულის მიმოქცევის სფეროში პლასტიკური ბარათები უნაღდო ანგარიშსწორების ერთ-ერთი პროგრამული საშუალებაა.

პლასტიკური ბარათები საბანკო საქმეში ე.წ. ტექნოლოგიური რევოლუციის უმნიშვნელოვანესი ელემენტია. ზოგიერთ შემთხვევაში სწორედ პლასტიკური ბარათები გვეკლინება ელექტრონული საბანკო სისტემების წამყვან ელემენტად. ისინი წინა

პოზიციებზე გავიდნენ დასავლეთის ინდუსტრიულად განვითარებული ქვეყნების ფულის მიმოქცევის ორგანიზაციაში და თანდათანობით გამოდევნეს ჩეკები და ჩეკის ნიგნაკები.

ანგარიშსწორებისათვის განკუთვნილი ყველა პლასტიკური ბარათი შეგვიძლია დაგვით პირად და კორპორაციულ ბარათებად. პირად ბარათებს ბანკები აძლევენ კერძო პირებს, თავიანთ გადახდისუნარიან კლიენტებს და ისინი მოცემულ ბანკში გახსნიან მიმდინარე ანგარიშს ან შეიტანენ სადაზღვევო დეპოზიტს. კორპორაციულ ბარათებს აძლევენ იურიდიულ პირებს მათი გარანტიითა და უზრუნველყოფით, ისეც და ისეც ამ პირთა გადახდისუნარიანობის ანალიზის შემდეგ. კორპორაციული ბარათების გამოყენება შეუძლიათ ამ ბარათის მიმღები ორგანიზაციის თანამშრომლებს.

ფუნქციური ნიშნის მიხედვით პლასტიკური ბარათები პირობითად შემდეგ სახეებად იყოფა:

1. საკრედიტო ბარათები;
2. საგადახდელი ბარათები;
3. აღმასრულებელი ბარათები;
4. საჩეკო საგარანტიო ბარათები;
5. ფიქსირებული მსყიდველობითი უნარის მქონე ბარათები;
6. მიკროპროცესორული ბარათები;
7. ელექტრონული ბარათები;
8. ლაზერული ბარათები.

ფიქსირებული მსყიდველობითი უნარის მქონე ბარათები ყველაზე მარტივი ბარათებია. მათზე, ჩვეულებრივ, აღნიშნულია დამამზადებლის სახელი, მისი საფირმო ნიშანი, მფლობელის ვინაობა და მისი მიიღენტიფიცირებელი კოდი. ეს ყოველივე დაბეჭდილია ან რელიეფითაა შესრულებული ბარათის წინა მხარეზე. უკანა მხარე შეიძლება შეიცავდეს მისი მფლობელის ხელმოწერას.

მაგნიტური ბარათები ისევე გამოიყურება, მაგრამ უკანა მხარეზე მათ აქვთ მაგნიტური ზოლი, რომელსაც ინფორმაციის დაახლოებით 100 სიმბოლოთ (ბაიტის) შენახვის უნარი აქვს. მაგნიტურ ზოლზე არსებული ინფორმაცია ემთხვევა ბარათის წინა მხარეზე გაკეთებულ ჩანაწერებს (მფლობელის ვინაობა, მისი ანგარიშის ნომერი, მოქმედების დასრულების ვადა) და სპეციალური მოწყობილობით შესაძლებელია მისი შედარება.

კლიენტის თვალსაზრისით ბარათების მიმზიდველობა შემდეგშია:

ერთი მხრივ, რისკის შემცირება (საჭირო არაა დიდი თანხის თან ტარება), მეორე მხრივ კი – შექმნილი საქონლის ღირებულების მომენტალურად გადახდის შესაძლებლობა.

საჭირო არაა ზრუნვა ვალუტის კონვერტირებაზე. მას ბანკი გააკეთებს და თანაც ისე, რომ კლიენტი მოგებას ნახავს მალაზიასა და ბანკში გაცვლის კურსების არსებული სხვაობით.

ბარათის დაკარგვის შემთხვევაში საკმარისია ბანკს ვაცნობოთ ამის შესახებ, რომ მასზე ყველა ანგარიშსწორებას მაშინვე დაბლოკავენ.

12.4 საბანკო საკრედიტო ბარათები

საბანკო საკრედიტო ბარათი წარმოადგენს პლასტიკურ ბარათს, რომელიც საშუალებას აძლევს მის პატრონს საქონლისა და მომსახურების შეძენის დროს გადაადგდოს მათი ღირებულების გადახდის ვადა. ბარათის ყოველ მფლობელს უდგინდება მისი სასესხო ანგარიშის მეშვეობით დაკრედიტების ლიმიტი, რომელიც აბსოლუტურად არაა დამოკიდებული ბანკში კლიენტის ჩვეულებრივ (მიზინინარე, შემხსველ და სხვა) ანგარიშზე. ბანკის მიერ ემბიტრებული ბარათებისათვის ანგარიში წარმოადგენს ბანკის იმ სპეციალურ განყოფილებაში, რომელიც საკრედიტო ბარათების გამოყენებით ახდენს ანგარიშსწორების ორგანიზებას.

ბარათებით სარგებლობა შეუძლიათ 18 წლის ასაკს მიღწეულ პირებს და თანაც აუცილებელი არაა, რომ მათ სახელზე ბანკში ანგარიში იყოს გახსნილი. ამიტომ საკრედიტო ბარათებით სარგებლობა თანაბრად შეუძლიათ ბანკში მიმდინარე ანგარიშებისა და დანაზოვების მქონე კლიენტებს.

საკრედიტო ბარათის გაცემამდე ბანკი ან ბარათების გამომშვეები შესაბამისი კომპანია კლიენტს სთხოვს სპეციალური ფორმის შევსებას, რომელიც მოიცავს მთელ რიგ საკითხებს კლიენტისა და მისი ფინანსური მდგომარეობის შესახებ, მათ შორის წინა საკრედიტო ოპერაციების დეტალებს. ამ მონაცემების საფუძველზე ბანკი განსაზღვრავს ფულადი სახსრების სალდოს კლიენტის ანგარიშზე და შესაძლო შემოსულობებისა და ანგარიშიდან ჩამოწერის თანხებს. თუ კლიენტის ფინანსური მდგომარეობა აკმაყოფილებს ბანკს, მაშინ მას აძლევენ საკრედიტო ბარათს და უწესებენ დაკრედიტების ლიმიტს.

საკრედიტო ბარათი შეიცავს ინფორმაციას კლიენტის გადახდისუნარიანობის შესახებ, მფლობელის სახელს, მისი საბანკო ანგარიშის ნომერს, ბანკის განყოფილების შიფრს, გადახდათა იმ ელექტრონული სისტემების სიმბოლოებს, რომელშიც მოცემული სახეობის ბარათებს იყენებენ, ბარათით სარგებლობის ვადას და მის უკანა გვერდზე – კლიენტის ხელმოწერას.

იმ ოპერაციებს, რომლებიც საკრედიტო ბარათების მეშვეობით შეიძლება განხორციელდეს, ეკუთვნის: საქონლის შექენა, მომსახურების ფასის გადახდა, ნაღდი ფულადი სახსრების მიღება სესხის ან აგნისის სახით იმ სისტემის წევრი ნებისმიერი ბანკიდან, რომელშიც მოცემული სახეობის ბარათები ფუნქციონირებს. საკრედიტო ბარათების უმრავლესობა შეიძლება გამოვიყენოთ ბანკომატებიდან ნაღდი ფულის მისაღებად.

საკრედიტო ბარათების მეშვეობით განხორციელებული ყველაზე უფრო გავრცელებული ოპერაციაა საქონლისა და მომსახურების განაღდება. გადახდის ეს მეთოდი მხოლოდ სპეციალურად მოწყობილ ადგილებში შეიძლება განხორციელდეს. იქ დაღვებული მანქანები საღაროს აპარატის ჩეკის მოზადებისათვის და ოპერაციის რეგისტრაციისათვის. აქვე აქვთ სპეციალური მოწყობილობა, რომელსაც შეუძლია საიქცეპტო საკრედიტო ბარათის სიმბოლოების განმეორება.

საქონლის ღირებულების გადასახდელად მყიდველი ბარათს გადასცემს მყიდველს, რომელიც მას ჩეკთან ერთად ათავსებს ტრანზიანლის მოწყობილობაში. მანქანის ჩართვის დროს ბარათზე ამობრყული შრიფტით მოყვანილი ინფორმაცია,

რომელიც მფლობელის ვინაობისა და ანგარიშის ნომრის დეტალიზებას ახდენს, ჩეკზე ამოიბეჭდება მყიდველის სახელთან და მისამართთან ერთად. მსხვილი შენაძენის გაფორმების დროს გამყიდველი, ტელეფონით ან ფაქსით უკავშირდება ბარათის ემიტენტ ბანკს და არკვევს ბარათის მსყიდველობით ძალას" ანუ ბარათით დაკრედიტების თავისუფალ ლიმიტს. აუცილებელი ინფორმაციის მიღების შემდეგ გამყიდველი წყვეტს საკითხს, შესაძლებელია თუ არა ბარათის აქტივობის დასაწყობის ან მომსახურების ღირებულების გადახდისთვის მისი გამოყენება. გარიგების დეტალები და თანხა აისახება ანგარიშზე, რომელსაც შემდეგ ხელს აწერს მყიდველი.

საკრედიტო ბარათების გამოყენება არსებითად მოქმედებს უნაღლო ფულადი მიმოქცევის განვითარებაზე, ამცირებს მიმოქცევის ხარჯებს. არსებობს სხვა უპირატესობებიც: ბრუნვისა და მოგების ზრდა, იმ ბანკების, საცალო ვაჭრობის საწარმოების და სხვა ორგანიზაციების კონკურენტუნარიანობისა და პრესტიჟის ამაღლება, რომლებიც საკრედიტო ბარათებს იყენებენ; გადახდის გარანტიის არსებობა; დასაქმების მატება და სხვა.

საკრედიტო ბარათების გამოყენებით ბანკები არსებითად ამცირებენ ქალაქის საგადასახდელო საშუალებების დამზადების, დამუშავებისა და აღრიცხვის ხარჯებს, ზოგადად დროს და ცოცხალი შრომის დანახარჯებს. ელექტრონული ანგარიშსწორების უზარმაზარი სამუშაო სრულდება სწრაფად, საიმედოდ და მინიმალური მომსახურებით. გარდა ამისა, საკრედიტო ბარათის გამოყენება ძირეულად ცვლის კლიენტის ფსიქოლოგიას, აჩვენებს მას კომპიუტერულ აზროვნებას, ტექნიკისადმი მოპყრობას, მომავალში გასაწევი ხარჯების გათვლას.

ბარათების ფუნქციონირების ზემოთ აღწერილი მექანიზმი რამდენადმე განსხვავდება საგადასახდელო, ანუ სადებეტო ბარათებისგან. სადებეტო ბარათები წარმოადგენს ნაღდი ფულის, ჩეკების, საკრედიტო ბარათების პოტენციურ ელექტრონულ ალტერნატივას საცალო ვაჭრობის დაწესებულებაში. სადებეტო ბარათებს იყენებენ საქონლისა და მომსახურების ღირებულების გადასახდელო გადასახდელის ანგარიშიდან თანხის პირდაპირ ჩამოწერის გზით. ისინი ნაღდი ფულის ყველაზე უფრო მარტივი და უნივერსალური შემცვლელია. ეს ბარათები არ იძლევა საქონლის შეძენის შესაძლებლობას კლიენტის ანგარიშზე სახსრების არქონის შემთხვევაში. გამონაკლისი მაშინ ხდება, თუ კლიენტს გახსნილი აქვს ოვერდრაფტის შესაძლებლობის მქონე მიმდინარე ანგარიში. მაშინ საგადასახდელო ბარათით შესაძლებელია სესხის მიღება ნებადართული ოვერდრაფტის ფარგლებში. ამ ბარათების მფლობელები ვალდებული არიან მთლიანად გაისტუმრონ ანგარიში მათი სახსრების მოძრაობის შესახებ ყოველთვიური ცნობის მიღებისთანავე და თუ ეს მოთხოვნა შესრულებულია, მხოლოდ მაშინ არ გადაახდებიან მას დამატებით საფასურს.

სადებეტო ბარათი გადახდის ოპერაციების შესრულების მოსახერხებელი საშუალებაა მისი მფლობელისათვის, რადგან ამ დროს ხდება სახსრების პირდაპირ ჩამოწერა მისი ანგარიშიდან და არა სესხის აღება. ამ ბარათების მთავარი უპირატესობაა უნაღლო გზით გადახდის ხელსაყრელობა, ლიმიტით მისი სიდიდის შეუზღუდავად.

განკუთვნილი ბარათები, რომელთა მეშვეობით შესაძლებელია ნაღდი ფულადი სახსრების მიღება კლიენტის ანგარიშზე არსებული სახსრების ფარგლებში, ანგარიშზე ფულის შეტანა და სხვა, ბანკომატისთვის გამოსაღვე ბარათებს ის ბანკები გასცემენ, რომელშიც დეპონიტი აქვს კლიენტს.

12.5 ინტერნეტ-ბანკინგის არსი და მნიშვნელობა

მომსახურებას, რომელსაც ბანკი გასწევს ინტერნეტის მეშვეობით ინტერნეტ-ბანკინგადაა ცნობილი. ასეთი ბანკი პირველად 1995 წელს გამოჩნდა და დღეისათვის მსოფლიოში 300-ზე მეტი ასეთი ბანკია, რომელიც სრულფასოვან ინტერნეტ-სერვისს სთავაზობს თავის კლიენტებს და ამით უზრუნველყოფს ელექტრონული ფულის ბრუნვასა და მის თანმხლებ ვირტუალურ საქონელგაცვლას. ინტერნეტის გლობალური ქსელით მოსარგებლეთა რაოდენობა სწრაფი ტემპებით იზრდება. ასევე სწრაფად ვითარდება საბანკო ინტერნეტ-სერვისი.

პოსტსაბჭოთა სივრცეში ვირტუალური ბანკის დამაარსებლად უნდა მიიჩნეოდეს რუსეთის „ვეტობანკი“, რომელმაც ამ სახის მომსახურება დაიწყო 1998 წ. ინტერნეტიზაციის დონით დღეს რუსეთი ბრაზილიასა და ინდონეზიას უტოლდება და დამორეზული საბანკო სერვისის განსხვავებულ ფორმებს სთავაზობს მოსახლეობას ინტერნეტის ქსელის გამოყენებით.

ზოგადად, როგორც ის სახელწოდებიდანაც ირკვევა, დაშორებული ბანკინგი არის საბანკო მომსახურების განევა არა ბანკის ოფისში კლიენტისა და ბანკის მოსამსახურის უშუალო კონტაქტის დროს, არამედ შინ, კლიენტის ოფისში, ე.ი. ყველგან, სადაც ეს მოსახერხებელია ამ უკანასკნელისათვის.

ამყამად დაშორებული ბანკინგის ყველაზე უფრო პოპულარულ სახესხვაობად რჩება ტელეფონით მომსახურება, რასაც განაპირობებს სატელეფონო ტერმინალების გავრცელება და ხელმისაწვდომობა. ამ შემთხვევაში ოპერაციები ხორციელდება ტონური ნაკრების მეშვეობით. სატელეფონო ბანკინგი ჯერ-ჯერობით ყველაზე უფრო სრულყოფილი სისტემაა მობილურობის თვალსაზრისით, რადგან თუ თქვენ გაქვთ ტელეფონი, მაშინ თქვენთვის ხელმისაწვდომია საბანკო მომსახურებაც.

ამასთან, სატელეფონო და PC-ბანკინგის (PC-ბანკინგად, როგორც წესი, მიიჩნევენ ანგარიშთან დაკავშირებას პერსონალური კომპიუტერის მეშვეობით, რაც საბანკო ქსელთან პირდაპირი შეერთების გზით ხორციელდება და არა ინტერნეტის გზით.) საკმაოდ ფართოდ გავრცელება დიდად განაპირობა საბანკო მომსახურებაზე არსებულმა მაღალმა მოთხოვნილებამ, როგორც კორპორაციული, ისე კერძო კლიენტების მხრიდან. ამგვარად, ინტერნეტ-ბანკინგი ნოყიერ, გამზადებულ ნიადაგზე მოხვდა. მართალია, ამჟამად კერძო პირებისათვის PC-ბანკინგი მომსახურებას შორის ყველაზე მასობრივ ფორმად კვლავ სატელეფონო მომსახურება რჩება, მაგრამ ინტერნეტ-ბანკინგის სისტემები ყველაზე უფრო პერსპექტიულადაა მიჩნეული.

რა მიგვეთვინება ინტერნეტ-ბანკინგის" მომსახურებას? ყველაზე ხშირად მას აიგივებენ საბანკო ანგარიშთან კლიენტის პირდაპირი დაკავშირების შესაძლებლობასთან ინტერნეტით, რაც ჩვეულებრივი კომპიუტერისა და სტანდარტული პროგრამების გამოყენებით ხდება. სხვა სიტყვებით, ინტერნეტ-ბანკინგი არის ინტერნეტის ქსელის გზით ყველა იმ სტანდარტული ოპერაციის შესრულების შესაძლებლობა, რომლებიც ბანკის ოფისში შეიძლება განხორციელდეს კლიენტის მიერ.

ინტერნეტ-ბანკინგის მომსახურება მოიცავს იმ ფუნქციებს, რომლებიც შესაძლებელს ხდის:

ყველა კომუნალური გადასახდელის განხორციელებას, კავშირგაბმულობისა და სხვა მომსახურების ანგარიშების განაღდებას;

ფულის გადარიცხვას (მათ შორის უცხოური ვალუტით) ნებისმიერი ბანკის ნებისმიერ ანგარიშზე;

სახსრების გადარიცხვას შექმნილი საქონლის ანგარიშების გასანაღდებად;

უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვას;

პლასტიკური ბარათის ანგარიშიდან ფულადი სახსრების მოხსნას ან მათ შევსებას;

ამა თუ იმ სახის ანგარიშების გახსნას და მათზე ფულადი სახსრების გადატანას;

ამა თუ იმ ფორმატის ინფორმაციის მიღებას ანგარიშის მდგომარეობის შესახებ გარკვეულ პერიოდში;

ინფორმაციის მიღებას გადახდების შესახებ რეალური დროის რეჟიმში;

სხვა დამატებითი მომსახურებით სარგებლობას (იგულისხმება, მაგალითად, საბროკერო მომსახურება).

ყველა ჩამოთვლილი მოქმედება ხელმისაწვდომი იყო ჯერ კიდევ ინტერნეტის გლობალური მსოფლიო ქსელის გაჩენამდე, როცა ბანკები ეწეოდნენ PC-ბანკინგ მომსახურებას.

ამჟამად ინტერნეტ-ბანკინგის ცნება მოიცავს მთელ რიგ პროგრამულ პროდუქტებს, რომლებიც გარკვეული პირობითობით შეგიძლია შემდეგ ჯგუფებად დავყოთ:

კლიენტების ანგარიშების მართვის სისტემები;

საგადასახდელო და საანგარიშსწორებო სისტემები, მათ შორის ისეთები, რომლებშიც ინტერნეტს იყენებენ მხოლოდ ინფორმაციის გადაცემის გარეშოდ;

ბარათების პროცესინგის სისტემები (ისინი შეიძლება საგადასახდელო სისტემის ნაწილი იყოს);

ფასიანი ქაღალდებით ონლაინური ვაჭრობის სისტემები;

ამასთან, პრაქტიკაში სულ უფრო ხშირად გვხვდება კომპლექსური გადაწყვეტილებები, მაგ.; საგადასახდელო სისტემა + ანგარიშის მართვა + ინტერფეისი ინტერნეტ-მალაზიებთან და პროცესინგთან" ესაა ფართოდ ცნობილი საანგარიშსწორებო სისტემა CyberPlat.

ბაზარზე სხვებთან შედარებით უფრო მეტი მოთხოვნაა ანგარიშების მართვის სისტემებზე.

ინტერნეტ-ბანკინგის განვითარება ამჟამად საკმარისად პერსპექტიულია. სულ უფრო მეტი რაოდენობის ბანკები იწყებენ იმ სისტემების დანერგვას, რომლებიც კლიენტებთან ინტერნეტის მეშვეობით ურთიერთმოქმედების შესაძლებლობას უქმნიან მათ.

მოცემული მომენტისათვის ინტერნეტ-ბანკინგის მომსახურების მომხარებელთა უმრავლესობაა საწარმოების ფინანსური მენეჯერები (ბუხპალტრები), რომლებიც ეწევიან ანგარიშსწორებას, იღებენ ამონაწერებს და საგადასახადო ვალდებულებებს გზავნიან ინტერნეტის მეშვეობით.

ინტერნეტ-ბანკინგის შემდგომი განვითარების მომდევნო საფეხურად შესაძლოა იქცეს ეკონომიკის კონკრეტულ დარგებთან მუშაობა.

ინტერნეტ-ბანკის მომსახურების დანერგვის მხრივ ბანკების ხელმძღვანელების მოტივაციის თვალსაზრისით პირველ ადგილს იკავებს არსებული კლიენტების შენარჩუნება" (95%), რასაც მოსდევს მომსახურების სტანდარტების ამაღლება" (75%), კლიენტებთან ეფექტიანი ურთიერთქმედება" (65%) და სხვა დანარჩენ საბანკო მომსახურებასთან ინტეგრაცია" (60%). მომგებიანობა გამოკითხულთა მხოლოდ ერთი მესამედისთვისაა მოტივაცია და მხოლოდ 42% განიხილავს ინტერნეტ-ბანკინგს ახალი კლიენტების მოზიდვის ხერხად.

ინტერნეტ-ბანკინგს გააჩნია სპეციფიკური თანმხლები პრობლემები. მათი ნაწილი უკავშირდება საბანკო საქმის სპეციფიკას, ნაწილი კი ინტერნეტის ქსელის თავისებურებებითაა განპირობებული.

ინტერნეტ-ბანკინგის განვითარების გზაზე ფსიქოლოგიური პრობლემებიც გაჩნდა. ბანკირების წრეში გვხვდება ორი უკიდურესი თვალსაზრისი. პირველი მათგანის მომხრეებს მიაჩნიათ: ინტერნეტი საშიშია და ჩვენ იგი არ გვჭირდება. მეორე პოზიცია ამის საპირისპიროა: ინტერნეტი უაღრესად პერსპექტიულია და რაღაც არ უნდა დაგვიჯდეს, აუცილებელია ინტერნეტ-ბიზნესის განვითარება. ეს ორივე რადიკალური მსჯელობა ახლავს მხოლოდ იმ განსხვავებულ სტადიებს, რომლებზეც, ჩვეულებრივ, იმყოფებიან ინტერნეტის ქსელის გაცნობის პროცესში მყოფი ადამიანები.

ინტერნეტ-ბანკინგის განვითარების გაანალიზებით შეგვიძლია გამოვყოთ მისი სისტემების ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი მახასიათებლები, რომლებიც აუცილებელია კლიენტებისათვის:

1. ფუნქციური შესაძლებლობები (კლიენტებისათვის ხელმისაწვდომი ოპერაციები);
2. სისტემით სარგებლობის მოხერხებულობა;
3. ფინანსური ინფორმაციის შენახვისა და გადაცემის უსაფრთხოების უზრუნველყოფა.

სწორედ ამ მაჩვენებლების მნიშვნელოვნებას ადასტურებს მოსარგებლეთა მრავალრიცხოვანი გამოკითხვის შედეგები და იმ სპეციალისტების მიერ ჩატარებული დეტალური ანალიზი, რომლებიც ინტერნეტ-ბანკინგის სისტემებს ამუშავებენ.

ინტერნეტ-ბანკინგის ამა თუ იმ სისტემის მოხერხებულობა, როგორც წესი, შემდეგში მუდავნდება:

- მოსარგებლის რამდენად მგობრული ინტერფეისი აქვს სისტემის კლიენტთა წრეს;
- რამდენად მარტივი და გასაგებია პროგრამული უზრუნველყოფის დანადგარი და მისი გამართვა;
- რამდენად უბრალო და მოსახერხებელია სისტემაში ოპერაციების შესრულების ჩვეულებრივი ხერხები ამა თუ იმ საბანკო მომსახურების მისაღებად.

ინტერნეტ-ბანკინგი არის საბანკო მომსახურების განწევა ინტერნეტის ქსელის მეშვეობით, როდესაც კვირის ნებისმიერ დღეს და დღე-ღამის ნებისმიერ მომენტში შესაძლებელია მასში ჩართვა იმ ნებისმიერი ადგილიდან, სადაც კი ინტერნეტი ხელმისაწვდომია. ინტერნეტ-ბანკინგს მთელი რიგი უპირატესობები აქვს: 1. დროის ეკონომია; 2. ანგარიშების სადღეღამისო კონტროლი; 3. ნებისმიერი გადახდის გატარება შეუფერხებლად და მათი განხორციელება ანგარიშის მფლობელის პირადი მონაწილეობის გარეშე.

12.6 ბანკების ფორფეიტინგული ოპერაციები

ფორფეიტინგის საერთაშორისო ვაჭრობის დაფინანსებაში არსებული ერთ-ერთი ალტერნატიული მიდგომაა. იგი გულისხმობს ფორფეიტერის (კომერციული ბანკის ან სპეციალიზებული საფინანსო კომპანიის) მიერ საექსპორტო მოთხოვნების შექმნას იმ პირობით, რომ ექსპორტიორზე გადაუხდელობის შემთხვევაში რეგრესის უფლება გამოიციხულება.

ფორფეიტინგის განვითარების უმნიშვნელოვანესი წინამძღვარია საერთაშორისო ინტეგრაციის გაძლიერება, ბანკების კონკურენტუნარიანობის ამაღლება, საექსპორტო ვაჭრობაზე სახელმწიფო შეზღუდვების მოხსნა, აგრეთვე იმ რისკების ზრდა, რომლებიც ექსპორტიორს ემუქრება.

ამრიგად, ფორფეიტინგი (ფრანგული სიტყვაა) კრედიტორისგან იმ ვალის შექმნა მისთვის დაუბრუნებლად, რომელიც მიმოქცევადი დოკუმენტით – ჩვეულებრივი ან გადასაცემი თამასუქითაა გამოხატული. ეს იმას ნიშნავს, რომ ვალის მყიდველი (ფორფეიტერი) კისრულობს თავის იმ უფლებაზე (ფორფეიტინგის) ვალდებულებას, რომ მას შეეძლო კრედიტორისთვის რეგრესის მოთხოვნის წარდგენა მოვალისგან დაკმაყოფილების მიღების შეუძლებლობის შემთხვევაში. ბუნებრივია, რომ მიმოქცევადი ვალდებულებების შექმნა ფასჩამოკიდებით მიმდინარეობს.

ფორფეიტინგის მექანიზმს ორგვარ გარიგებებში იყენებენ:

ფინანსურ გარიგებებში – გრძელვადიანი ფინანსური ვალდებულებების სწრაფად რეალიზაციის მიზნით;

საექსპორტო გარიგებებში – იმ ექსპორტიორისთვის ნაღდი ფულის მიღებაში ხელშეწყობის მიზნით, რომელმაც უცხოელ მყიდველს მისცა კრედიტი.

ფორფეიტინგის ინსტრუმენტებად გამოყენებული მიმოქცევის ძირითადი დოკუმენტებია თამასუქები. გამოიციხული არაა სხვა ფასიანი ქაღალდების გამოყენებაც.

ფორფეიტინგი მფორე მსოფლიო ობის შემდეგ გაჩნდა. იგი განსაკუთრებით გავრცელდა იმ ქვეყნებში, სადაც შედარებით სუსტია სახელმწიფოს მხრიდან ექსპორტის დაკრედიტება.

ამჟამად, ფორფეიტინგის ერთ-ერთი მთავარი ცენტრია ლონდონი. ეს იმან განაპირობა, რომ დიდი ხანია, რაც ვერაპის მრავალი ქვეყნის ექსპორტს ქ. სიტინიდან აფინანსებენ, რომელიც არასდროს აყოფენს ახალი საბანკო ტექნოლოგიების

ათვისებას. ფორფეიტინგული ბიზნესის მნიშვნელოვანი ნაწილი გერმანიასა და შვეიცარიას შორის თავმოყრილია.

ფორფეიტინგზე გარიგებებს უპირატესად გერმანული მარკებით, შვეიცარიული ფრანკებით ან დოლარებით ღებენ, რადგანაც ბაზარზე უფრო ნაკლები პოპულარობის მქონე ვალუტის შემთხვევაში ფორფეიტერს დიდი სიძნელეები მოელის რეფინანსირებასთან დაკავშირებით.

ფორფეიტინგული გარიგების გაფორმება რამდენიმე ეტაპად მიმდინარეობს. პირველია გარიგების მომზადება. ამ ეტაპზე ექსპორტიორი, მისი ბანკი ან იმპორტიორი გვევლინებიან გარიგების ინიციატორებად: ექსპორტიორისთვის ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს გაარკვიოს თუ რა მოთხოვნები აქვს ფორფეიტერს გარანტიების მიმართ და განსაზღვროს დისკონტის მიახლოებითი ზომა იმპორტიორთან გარიგების საბოლოოდ დადებამდე. ამ ინფორმაციის გარეშე ექსპორტიორი ვერ შეძლებს კონტრაქტის ფასის განსაზღვრას და მან შეიძლება აღმოაჩინოს, რომ დაფინანსებისათვის დადგენილი მარჟა, რომელიც მის მიერ კონტრაქტის ფასშია შეტანილი, დაუსახუთებელია. შემდეგ, ამ ეტაპზე მიმდინარეობს ექსპორტიორის განაცხადის განხილვა ფორფეიტერის მიერ. იგი აუცილებლად ადგენს გარიგების ხასიათს (ფინანსურია იგი თუ სასაქონლო), რადგანაც ფინანსური ქაღალდების გაყიდვის შემთხვევაში აუცილებელია ამის შესახებ წინასწარ შეტყობინება.

შემდეგი ნაბიჯია მოსალოდნელი გარიგების შესახებ სხვა ინფორმაციის შეგროვება (ვალუტა, დაფინანსების ვადა, იმპორტიორი, ექსპორტიორი, მათი ადგილმდებარეობა და სხვა). ამის შემდეგ ფორფეიტერი ატარებს ანალიზს და მტკიცე ფასს უსახელებს ექსპორტიორს: გარიგების შესახებ წინასწარი მოლაპარაკების მიღწევისას ხდება მისი დოკუმენტურად გაფორმება. შემდეგ ექსპორტიორი ამზადებს გადასაყვანი თამასუქების სერიებს ან ხელს აწერს შეთანხმებას მყიდველისგან ჩვეულებრივი თამასუქების მიღების შესახებ.

ამგვარად, ფორფეიტინგული გარიგება საკმაოდ ხანგრძლივ მომზადებას მოითხოვს და მაინც ბოლო წლებში ფორფეიტინგი სულ უფრო მეტად ვრცელდება. ეს იმით აიხსნება, რომ ფორფეიტინგს მრავალი ღირსება აქვს, რაც მის დაფინანსებას მიზიდველ მეთოდად აქცევს.

ლიზინგთან შედარებით ფორფეიტინგის დოკუმენტურად გაფორმება უფრო მარტივია. გარდა ამისა, თუ ლიზინგის ხელშეკრულებაში ექსპორტიორის სახელით შემოღის საფინანსო კომპანია, იგი აუცილებლად მოითხოვს ექსპორტიორზე რეგრესის უფლების შენარჩუნებას, ე.ი. ექსპორტიორი ატარებს იმპორტიორის გაკოტრების რისკს. ეს მაშინ, როდესაც ფორფეიტინგის დროს რისკს მთლიანად ფორფეიტერი იღებს თავის თავზე. იგივე ეხება ფაქტორინგს, რომლის დროსაც საფინანსო ფირმები იტოვებენ ექსპორტიორზე რეგრესის უფლებას. ამასთან, ფორფეიტორის თვალსაზრისით, რისკი მაინც საკმაოდ მაღალია. ამიტომ დაფინანსების ამ მეთოდის გამოყენება დიდ ყურადღებას მოითხოვს, რათა მოხდეს რისკების მინიმიზაცია.

ოფციონები და ფიუჩერსები. ოფციონები და ფიუჩერსები ფასებზე (საქონლის), კურსებზე (ვალუტისა და ფასიანი ქაღალდების), განაკვეთებზე (პროცენტების და ა.შ.) სპეკულაციური თამაშის და რისკების ჰეჯირების მნიშვნელოვანი ფინანსური

ინსტრუმენტება. ისინი წარმოებულ ფასიან ქაღალდებს, ე.წ. დერივატივებს წარმოადგენენ.

ოფციონი იმ ორ კონტრაგენტს შორის დადებული კონტრაქტია, რომელთაგან ერთ-ერთი გამოიწვევს და ყიდის ოფციონს (ამ დროს იგი ოფციონის გამყიდველად გვევლინება), მეორე კი ყიდულობს მას და უფლებას იძენს, ოფციონის პირობებით დათქმულ ვადაში ან იყიდოს ოფციონის გამყიდველისგან გარკვეული თანხის საზღვარგარეთული ვალუტა ფიქსირებული ფასით (ყიდვაზე სავალუტო ოფციონის შემთხვევაში), ან მიყიდოს ოფციონის გამყიდველს გარკვეული თანხის ვალუტა (ოფციონი ყიდვაზე). ამგვარად, ოფციონის თავისებურება ისაა, რომ ყიდვა-გაყიდვის გარიგებაში მყიდველი იძენს არა საკუთრების ტიტულს (ე.ი. უცხოურ ვალუტას), არამედ მისი შექმნის უფლებას. ამ დროს ოფციონის მყიდველი გამყიდველს უხდის თავისებურ საკომისიოს, რომელსაც პრემიას უწოდებენ. ამ გარიგებაში კონტრაქტის გამყიდველი თავის თავზე იღებს ოფციონის პირობებზე დამოკიდებულ ვალდებულებებს (გაყიდოს ან იყიდოს გარკვეული თანხის ვალუტა). რაც შეეხება ოფციონის მყიდველს, იგი იღებს გარკვეული თანხის ვალუტის ყიდვის ან გაყიდვის უფლებას.

ყოველ ოფციონს თავისი შესრულების ფასი აქვს. ესაა მოლაპარაკებით დაფიქსირებული ის ფასი, რომლითაც ოფციონის რეალიზება შეიძლება. მთლიანობაში ოპერაციები ოფციონებზე ხორციელდება წმინდა სპეკულაციური ფასებით, ე.ი. მოგების მიღების მიზნით.

ოფციონური კონტრაქტი ჩვეულებრივ დაზღვევის ხელშეკრულებას ჰგავს. მზღვეველი (ოფციონის გამყიდველი) თავის თავზე იღებს დაზღვევის (ოფციონის მყიდველის) რისკებს და ამისთვის გარკვეულ საკომისიოს (პრემიას) ართმევს მას. თუ ეს ერთჯერადი, იზოლირებული გარიგებაა, მაშინ ყველა საკითხს მოლაპარაკების მონაწილე მხარეები წყვეტენ. ოფციონებით ორგანიზებული, ლიკვიდური ვაჭრობის დროს ისინი ორიენტაციას საბაზრო ფასების ჩამოყალიბებულ დონეზე იღებენ.

ფიქრისული კონტრაქტი ორი მხარის დამაკავშირებელი კანონიერი შეთანხმებაა, რომლის მიხედვითაც ერთი მხარე თანახმაა მიანდოს, მეორე კი – მიიღოს გარკვეული რაოდენობისა და ხარისხის კონკრეტული საქონელი. კონტრაქტის გაფორმების დროს მხარეები ადგენენ ფასს და მომავალში მიწოდების ვადას.

არსებობს ფინანსური ფიქრისული კონტრაქტების და მისი განხორციელების ხერხების რამდენიმე თავისებურება. ჯერ ერთი, ფინანსური ფიქრისები, მაღალ ლიკვიდური, სტანდარტიზებული კონტრაქტებია, რომელიც გულისხმობს ღია წამოძახილით ვაჭრობას ან ცენტრალიზებულ და რეგულირებად ბირჟებზე არსებულ კომპიუტერში (სავაჭრო ტერმინალში) გარკვეული ინფორმაციის შეყვანას. ყოველ ფიქრისულ ვაჭრობას, როგორც წესი, მხარს უჭერს ცენტრალიზებული კლირინგული პალატა, რომელიც ყოველ გარიგებაში წარმატებით ასრულებს კონტრაგენტის როლს და ამ გზით ყოველი კონტრაქტის შესრულების გარანტირებას ახდენს.

თემა 13. საბანკო მარკეტინგი

13.1 მარკეტინგის ცნება

როგორც ნებისმიერმა საწარმომ, ბანკმაც უნდა იზრუნოს თავისი მომსახურების გასაღებაზე (რეალიზაციაზე), რაც მზარდი კონკურეციის პირობებში მხოლოდ მარკეტინგის განხორციელების საფუძველზეა შესაძლებელი.

ტერმინი "მარკეტინგი" ინგლისური წარმოშობისაა და ბაზარს ნიშნავს. მას, ჩვეულებრივ, იყენებენ ფირმის იმ განსაკუთრებული მიდგომის აღსანიშნავად, რომელსაც იგი ბაზარზე თავისი საქონლის რეალიზაციის მიმართ, ანუ თავისი საბაზრო სტრატეგიისა და პოლიტიკის განხორციელების მიმართ იყენებს. როგორც განვითარებული სამრეწველო ქვეყნების ისტორია გვიჩვენებს, მარკეტინგის კონცეფციის აღმოცენებამდე ფირმების საბაზრო სტრატეგიამ და პოლიტიკამ გარკვეული ევოლუცია გამოიარა, რომელიც უშუალოდ უკავშირდებოდა საბაზრო კონიუნქტურისა და კონკურენციის ინტენსივობის ცვლილებებს.

მარკეტინგის კონცეფცია, უპირველეს ყოვლისა, მყიდველთა მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებასა და ორიენტირებულია. ამ კონცეფციაში პირველად დადგა წია პლანზე არა მწარმოებლის (გამყიდველის) მოთხოვნილებები, არამედ მომხმარებლის ინტერესები. მისი არსი მოკლედ ასე შეგვიძლია ჩამოვყალიბოთ: ვაწარმოოთ ის, რაც მყიდველს სჭირდება."

მარკეტინგი შეხებაშია არა მარტო გასაღებასთან, არამედ წარმოებასთანაც, რის გამოც უფრო ზუსტია მისი ასეთი განმარტება: მარკეტინგი საქონლის წარმოებისა და გასაღების ორგანიზების კომპლექსური სისტემაა, რომელიც მომხმარებელთა კონკრეტული მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებასა და მოგების მიღებაზეა ორიენტირებული და ბაზრის შესწავლასა და პროგნოზირებას ეყრდნობა.

ნებისმიერი ორგანიზაციის მიერ მარკეტინგის გამოყენებას ახასიათებს მის საქმიანობაში სამი ნიშნის არსებობა, რომლებიც მარკეტინგის არსებით ნიშნებად გვევლინება:

- ფირმების ორიენტაცია კლიენტების მოთხოვნილებებზე;
- საბაზრო პოლიტიკის უამრავი ინსტრუმენტის გამოყენება;
- გასაღების სფეროში განხორციელებული ყოველგვარი საქმიანობის მიზანმიმართული კოორდინაცია (მარკეტინგული მართვა).

ამ ასპექტების გამოყოფას დიდი მნიშვნელობა აქვს მარკეტინგის არსის გაგებისათვის, რადგან მრავალ მენარმეს (მათ შორის – ბანკის) მეტად გამარტივებული წარმოდგენა აქვს მარკეტინგზე და საბაზრო პოლიტიკის ინსტრუმენტების კომპლექსურობამდე დაჰყავს იგი. მარკეტინგის ინსტრუმენტარეში (მარკეტინგ-მიქსი) საბანკო მარკეტინგის სისტემის მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია. მისი ყველაზე მსხვილი ელემენტებია: 1. ბაზრის კვლევა და 2. მის საფუძველზე საბაზრო (საკონკურენტო) სტრატეგიის შემუშავება და რეალიზება. პირველი ავლენს, თუ როგორ შეიცვლება ვითარება ბაზარზე და არსებითად, წინადაგს უზადებს საბანკო სტრატეგიის ჩამოყალიბებას; მეორე სტადიაზე სტრატეგია საბანკო

პოლიტიკის კონკრეტული ღონისძიების ფორმას იჩენს. მაგალითად, სასაქონლო პოლიტიკა მდგომარეობს შეთავაზებული მომსახურების ასორტიმენტის, ხარისხისა და მოცულობის განსაზღვრასა და შეცვლაში; კომერციული ბანკების ფასების პოლიტიკა გულისხმობს სხვადასხვა საბანკო პროდუქტზე ფასების დანერგვას და მათ შეცვლას საბანკო ვითარების შეცვლის შესაბამისად; ბანკის გასაღების პოლიტიკის მიზანია საქონლის დაყვანა პოტენციურ მყიდველამდე; კომუნიკაციური პოლიტიკა არის პოტენციურ მყიდველებთან ბანკის ურთიერთშეხვედების საშუალებათა სისტემა, რომლებმაც ამ ბანკის მომსახურების შექმნა უნდა აფიქრებინონ მათ.

თუ კი მარკეტინგი განიხილება, როგორც საბანკო პოლიტიკის ინსტრუმენტარეუმის თვალსაზრისით, აღმოჩნდება, რომ ბანკები მას დიდი ხანია მიმართავენ. ასე თუ ისე, ისინი ყოველთვის ამუშავებდნენ პროექტებს (განსაზღვრავდნენ კრედიტის ოდენობას, დაკრედიტების ვადას, გაცემისა და დაფარვის პირობებს), ანუ ებრძოდნენ ფასებს (საპროცენტო განაკვეთს, საკომისიო გასამრჯელოს), ანუ სრავებდნენ გასაღების სისტემას და ბოლოს, დიდ ძალისხმევას ახმარდნენ რეალიზაციას. თუმცა ყველა ეს მოქმედება ექვემდებარებოდა, უპირველეს ყოვლისა, ბანკების სწრაფვას მოგებისკენ, კლიენტების მოთხოვნილებები კი წრდილში რჩებოდა.

70-იან წლებში მოსახლეობის ფართო მასების კეთილდღეობის ზრდამ და კონკურენციის მკვეთრად გამწვავებამ დასავლეთის განვითარებულ ქვეყნებში განაპირობა გამყიდველის ბაზრის გადაქცევა მყიდველის ბაზრად. ამის გამო, ბანკებს მოუხდათ თავიანთი „აზროვნების“ გადაკეთება მარკეტინგული ფილოსოფიის პოზიციანზე, იმის გაცნობიერება, რომ ისინი არა მარტო მომსახურებას სთავაზობენ კლიენტებს, არამედ აკმაყოფილებენ მათ მოთხოვნილებებს.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულმა გამოიწვია ბანკების მართვის იდეოლოგიისა და ორგანიზაციის შეცვლა და ჩამოაყალიბა მარკეტინგული მართვა. შენარჩენები მარტო პირადი გამოცდილებით და ინტუიციის საფუძველზე ვეღარ იღებდნენ გადაწყვეტილებებს საბანკო ბაზრებზე, რომლებიც სულ უფრო რთული ხდებოდა და მსხვილ ინვესტიციებს მოითხოვდა, საჭირო გახდა მათი გადაყვანა მეცნიერულ და გეგმურ საფუძველზე. ღრმა სტრუქტურული ცვლილებები დაიწყო საბანკო ორგანიზაციაშიც.

ამგვარად, საბანკო საქმიანობაში მარკეტინგის დანერგვა მხოლოდ საბანკო პოლიტიკის გააქტიურებით კი არ შემოიფარგლება, არამედ გულისხმობს ბანკირების აზროვნების ყაიდის შეცვლას და საბანკო სტრუქტურის სერიოზულ ცვლილებებს. ამ პროცესის მთავარ სტიმულად გვევლინება საბანკო კონკურენციის გამწვავება.

საბანკო მარკეტინგის სპეციფიკა უკავშირდება საბანკო პროდუქტის – საბანკო მომსახურების თავისებურებებს. საერთოდ, ეკონომიკურ ლიტერატურაში მომსახურებად მიიჩნევენ ნებისმიერ ღონისძიებას, რაც ერთმა მხარემ შეიძლება შესთავაზოს მეორეს და რაც, ძირითადად, არახელშესახებია და არ ინვესტს რაიმეს დაუფლებას. საბანკო მომსახურების სპეციფიკური მახასიათებლებია: 1. აბსტრაქტულობა (ხელშეუვლელობა და აღქმის სირთულე); 2. სწყაროსგან განუყოფლობა; 3. ხარისხის ცვალებადობა (არაერთგვაროვნება); 4. შენახვის შეუძლებლობა; 5. ხელშეკრულებითი ხასიათი; 6. ფულთან კავშირი; 7. ღრმა განმეგვა; 8. ამ მომსახურებით დასაკმაყოფილებელი მოთხოვნილებების მეორადობა.

ბანკის მიერ შემოთავაზებული პროდუქტების სპეციფიკა გამოდინარეობს, ერთი მხრივ, მომსახურების სფეროზე მათი მიკუთვნებიდან და მეორე მხრივ, საბანკო მომსახურების თავისებურებებიდან. ეს თავის მხრივ, განსაზღვრავს საბანკო მარკეტინგის თავისებურებებს.

საბანკო მომსახურების აბსტრაქტულობა, შენახვის შეუძლებლობა და დასაკმაყოფილებელი მოთხოვნილებების მეორადობა განაპირობებს მარკეტინგის ორიენტაციას საბანკო მომსახურების თვალსაჩინო ნიშუშ-სახეების შექმნაზე.

მომსახურების აბსტრაქტულობა და ხელშეკრულებითი ხასიათი იმას იწვევს, რომ სხვადასხვა საბანკო მომსახურების ხარისხის განსაზღვრა და შედარება მომხმარებლისგან მოითხოვს საკმაოდ მაღალ ეკონომიკურ კულტურას. ამისათვის საჭირო ხდება მომსახურების შინაარსის განმარტება კლიენტისთვის და მარკეტინგის საგანმანათლებლო ორიენტაცია. მომსახურების ხარისხის ცვალებადობა ზრდის პერსონალის მიერ კლიენტების ხარისხიანი მომსახურების მდგრადი მოტივაციის შექმნის აუცილებლობას, ამაღლებს საბანკო საქმის ავტომატიზაციის მნიშვნელობას.

13.2 საბანკო ბაზრის მარკეტინგული კვლევა

მარკეტინგის ინსტრუმენტარიუმის წარმატებით გამოყენების წინამძღვარი საბანკო ბაზრის მარკეტინგული კვლევა. მისი ძირითადი ელემენტებია: ინფორმაციის შეგროვება, ბაზრის ანალიზი, ბაზარზე დაკვირვება, ბაზრის პროგნოზირება.

კონკრეტული სტრატეგიის ჩამოსაყალიბებლად ბაჰის ხელმძღვანელს უამრავი ინფორმაცია საჭიროდება. მარკეტინგული ინფორმაცია იყოფა პირველად და მეორად ინფორმაციად. პირველადია რაღაც კონკრეტული მიზნით პირველად შეკრებილი ინფორმაცია. იგი ყველაზე უფრო ზუსტი და აქტუალურია, მაგრამ მისი შეგროვება შესაძლოა ძალიან ძვირი იყოს; მეორადია სადღაც უკვე არსებული ინფორმაცია, რომელიც ადრე სხვა მიზნებით იყო შეგროვებული. მარკეტინგული კვლევა, როგორც წესი, მეორადი ინფორმაციით იწყება. მისი უპირატესობებია შედარებით სიიაფე და ხელმისაწვდომობა, ხარვეზები კი – შედარებით არააქტუალურობა და არასისრულე. საბანკო მარკეტინგისთვის საჭირო ინფორმაციის ძირითადი წყაროებია: სტატისტიკური მონაცემები, კლიენტების მონაცემები, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებში მოთავსებული მონაცემები, კონკურენტების საქმიანი ანგარიშვებებისა და სარეკლამო მასალების მონაცემები. დღევანდელ პირობებში მარკეტინგული ინფორმაციის შეგროვება გაძნელებულია. არსებითად არ არსებობს შესაბამისი ინფორმაციული საკუთარი ძალებით ინფორმაციის შეგროვება კი ძალიან ძვირია, რის გამოც მრავალი ბანკი ამას მხოლოდ შემთხვევიდან შემთხვევამდე მიმართავს. თანამედროვე კომპიუტერული ტექნოლოგიების განვითარება-დანერგვა ახლო მომავალში გამოიღებს სასურველ შედეგს.

საბანკო ბაზრის ანალიზი წარმოადგენს მიმდინარე მომენტში არსებული საბაზრო სიტუაციისა და გასაღების შესაძლებლობების გამოვლენას. ამა თუ იმ დარგისათვის კონკურენტული სტრატეგიის შერჩევის დროს უნდა ჩატარდეს წინასწარი ანალიზი ორი ასპექტის მიხედვით: 1) დარგის მიზიდულობა რენტაბელობისა და

განვითარების შესაძლებლობათა თვალსაზრისით, რომლებსაც კონკურენციის ინტენსივობა განსაზღვრავს; 2) მოცემული სანარმოს კონკურენტული პოზიცია დარგში. ამ ასპექტების განხილვის დროს უნდა ვითვალისწინებდეთ:

ჯერ ერთი, ამ ორივე ასპექტს ურთიერთკავშირში უნდა ვიხილავედეთ; მეორე, მათ უნდა ვიხილავედეთ დინამიკაში და მესამე, ორივე მათგანში სანარმოს შეუძლია გავლენის მოხდენა თავისი საქმიანობით. ასე, რომ კონკურენტული სტრატეგია არის არა მარტო რეაქცია გარემოს პირობებზე, არამედ თავის სასარგებლოდ ამ გარემოს შეცვლის მცდელობა.

დარგის ანალიზისადმი კლასიკურ მიდგომად ითვლება კონკურენციის ხუთი ძალის კონცეფცია. ეს ძალებია: 1. არსებულ კონკურენტებს შორის მეტოქეობა; 2. მყიდველთა გავლენა, ანუ მათი ვაჭრობის უნარი; 3. მიმწოდებელთა გავლენა, ანუ მათი ვაჭრობის უნარი; 4. ახალი კონკურენტების მხრიდან გამომდინარე საფრთხე; 5. საქონლის მხრიდან გამომდინარე საფრთხე. ყოველი მათგანის მნიშვნელობა დარგზეა დამოკიდებული და საბოლოოდ განსაზღვრავს დარგების მომგებიანობას. ეს ასეა იმიტომ, რომ კონკურენციის ხუთი ძალა მოქმედებს იმ ფასებზე, რომელთა დანესებაც შეუძლიათ ფირმებს იმ დანახარებებზე, რომლებსაც ისინი ეწევიან და იმ კაპიტალდაბანდებათა სიდიდეებზე, რომლებიც აუცილებელია ამ დარგში კონკურენციაში მონაწილეობისათვის.

კონკურენციის რენტებელობა შეიძლება მერყეობდეს თავაზიანი ჯენტლმენური ფორმებიდან ყველაზე უფრო მწვავე ხერხებამდე. არსებული კონკურენციის ხასიათსა და ინტენსივობას შემდეგი ფაქტორები განსაზღვრავს:

- ა) კონკურენტების რაოდენობა. საბანკო კონკურენციის მონაწილეთა ყველაზე მეტი რაოდენობა ისეთ დარგებში, როგორცაა სამშენსახელო საქმე, საანგარიშსწორებო-საკასო მომსახურება, სავალუტო მომსახურება, სააგენტო მომსახურება; კონკურენტების ყველაზე ნაკლები რაოდენობაა დაკრედიტებაში, მინდობით მართვაში, ფასიულობათა შენახვაში, დაცვასა და ტრანსპორტირებაში. მთლიანად საბანკო დარგებში კონკურენტების რაოდენობა ღიძია.
- ბ) დარგის ზრდის ტემპები. დარგის სწრაფად ზრდისას მოთხოვნა მუდმივად უსწრებს მიწოდებას, რაც შესაძლებლობას უქმნის ფირმებს, კონკურენტების ინტერესების შეუღახავად მიიღონ მოგება. ზრდის შეწყველების ან წარმოების დაქვეითებისას კონკურენცია ძლიერდება. ამჟამად მაღალი ტემპები აღინიშნება სამშენსახელო საქმეში, საინვესტიციო შუამავლობაში და სავალუტო მომსახურებაში, რაც მნიშვნელოვანწილად ასახავს ეკონომიკის სპეკულაციურ ხასიათს.
- გ) შემოთავაზებული მომსახურების დიფერენციაციის ხარისხი. რაც უფრო ნაკლებად განსხვავდება ერთმანეთისგან კონკურენტების მომსახურება, მით უფრო მეტია კონკურენციის ინტენსივობა. ღრმა დიფერენციაცია ერთგვარ არათანაბარ მდგომარეობაში" აყენებს კონკურენტებს, ე.ი. ისევე მოქმედებს, როგორც კონკურენტების ძალთა უთანაბრობის ფაქტორი. საბანკო საქმეს ტრადიციულად მიიჩნევენ საქონლის დიფერენციაციის მაღალი დონის მქონე სფეროდ, და ეს აღინიშნება ისეთ დარგებში, როგორცაა სამშენსახელო საქმე, საინვესტიციო

შუამავლობა, ყოველგვარი საანგარიშსწორებო-საკასო მომსახურება, საგალუქო მომსახურება.

- დ) კონვერსიის ხარჯების დონე. კონვერსიის ხარჯები მწარმოებელთა ის დანახარჯებია, რომლებიც გამოშვებული პროდუქციის ასორტიმენტისა და მომხმარებელთა მიზნობრივი ჯგუფების ცვლილებებს უკავშირდება. ეს ენება თანამშრომელთა გადამზადებას, ახალდამატებით მოწყობილობას, პროდუქტის დიზაინს და სხვა. კონვერსიის დაბალი ხარჯები იმის საშუალებას აძლევენ კომპანიებს, რომ გვერდი აუარონ "კონკურენციას, სწრაფად გადააწყონ თავიანთი წარმოება და ამით შეასუსტონ საკონკურენციო ბრძოლის სიმწვავე. რაც შეეხება ეს ხარჯები, მით მაღალია კონკურენციის ინტენსიურობა დარგში.
- ე) მწარმოებლისათვის საბაზრო ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის დონე. რაც უფრო ხელმისაწვდომია ინფორმაცია, სხვა თანაბარ პირობებში მით უფრო ინტენსიურია მოქმედ კონკურენტებს შორის გაჩაღებული მეტოქეობა. საბანკო ბაზრის მეტნილ დარგებში ინფორმაცია დღეს იმდენადვე მნიშვნელოვანი ეკონომიკური რესურსია, რამდენადაც ძნელად ხელმისაწვდომი. ეს ქვეყანაში საბანკო კონკურენციის შესუსტების ერთ-ერთი ყველაზე არსებითი ფაქტორია.
- ვ) დარგის სტრატეგიული მნიშვნელობა. რაც უფრო ძლიერია კონკურენტების სტრატეგიული ინტერესები ამა თუ იმ დარგში, მით მეტია კონკურენციის ინტენსივობა. თავის მხრივ, ამა თუ იმ დარგის სტრატეგიული მნიშვნელობა მერყეობს სხვადასხვა მომსახურების სასიცოცხლო ციკლის ფაზების შესაბამისად. ყველაზე უფრო დიდი მნიშვნელობა აქვს საშემნახველო საქმეს, საინვესტიციო შუამავლობას, საანგარიშსწორებო-საკასო, საგალუქო და სააგენტო მომსახურებას. პერსპექტივაში უნდა გაიზარდოს დაკრედიტების, ირობი დაკრედიტების, პლასტიკური ბარათების ინდუსტრიის, ინფორმირებისა და კონსულტირების მნიშვნელობა.

ამავე დროს, კომერციული ბანკის სპეციფიკა ისაა, რომ იგი მრავალდარგოვანი საწარმოა და ერთდროულად ფუნქციონირებს ყველა საბანკო დარგში. საბანკო საქმე მთლიანობაში გვევლინება ეკონომიკის ერთ-ერთ წამყვან, სტრატეგიულად ყველაზე უფრო მნიშვნელოვან სფეროდ, რაც სხვა თანაბარ პირობებში კონკურენციის უფრო მაღალ პოტენციურ ინტენსივობას განაპირობებს.

- ზ) გამოსავლელი ბარიერების სიმძლავრე. გამოსავლელი ბარიერები ის დარაკოლებებია,

რომლებიც ბაზრიდან უკან გამოსვლაში ეღობებიან ფირმებს. მათ შესაძლოა ჰქონდეთ არამართო ეკონომიკური, არამედ სოციალურ-პოლიტიკური და ემოციური ხასიათი. მაგრამ ასეთ დაბრკოლებათა ბუნების მიუხედავად, რაც უფრო ძნელია დარგიდან გამოსვლა, მით უფრო ინტენსიური იქნება მის შიგნით არსებული კონკურენცია.

საწარმოო დარგებში გამოსასვლელი ბარიერები შეიძლება იყოს: მსხვილი ინვესტიციების ჩამოწმების აუცილებლობა, წარმოების კონვერსიის დიდი ხარჯები, შექმნილი იმიჯის შენარჩუნების სურვილი, პროფკავშირების წინააღმდეგობა, მომწოდებელთა, კლიენტთა და დილერების პროტესტები და ა.შ.

საბანკო დარგებში კონკურენციის ინტენსივობის განმსაზღვრელი ფაქტორები ყველაზე უფრო ძლიერად მოქმედებს ისეთ დარგებში, როგორიცაა საშემსახველო საქმე, საინვესტიციო შუამავლობა, სავალუტო და სააგენტო მომსახურება. ყველაზე სუსტად მათი მოქმედება გამოხატულია ისეთ დარგებში, როგორიცაა დაკრედიტება და ირბი დაკრედიტება. (ბოლოკაძე, 2009:175)

კონკურენციის მეორე ძალაა მყიდველთა გავლენა, ე.ი. ფასების მიმართ მათი მგრძობიარობა და შევარების უნარი. მომხმარებლები ერთგებიან თავისებურ კონკურენციაში დარგის სანარმოებთან და ცდილობენ დასწიონ ფასები, შეიძინონ უფრო მაღალი ხარისხის საქონელი, რითაც ერთმანეთს აჯახებენ კონკურენტებს. ეს ყოველივე აისახება დარგის მოგებასა და მიწმიდველობაზე.

13.3 საბანკო ბაზრის სეგმენტაცია

საბანკო მომსახურების მყიდველთა გავლენის ანალიზის დროს ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს საბანკო ბაზრის სეგმენტაციას. იგი გულისხმობს საბანკო მომსახურების პოტენციურ მომხმარებელთა საერთო მასაში შედარებით განცალკევებული სეგმენტების – კლიენტთა მიზნობრივი ჯგუფების – გამოყოფას, რომლებზეც უნდა მოხდეს ბანკის საგაშვალბლო ძალისხმევის კონცენტრაცია.

სეგმენტი აღნიშნავს ბაზრის ნაწილს (რეგიონს, მომხმარებელთა ჯგუფს, საქონლის ან მომსახურების ჯგუფს), რომელიც საერთო ნიშან-თვისებებით შეგვიძლია დავახასიათოთ. სეგმენტაციას საფუძვლად უდევს მეტად განსხვავებული ნიშან-თვისებები: სამართლებრივი, ეკონომიკური, გეოგრაფიული, დემოგრაფიული, ქცევითი და სხვა.

ყველაზე უფრო საფუძვლიანი ბაზრის სეგმენტაცია კლიენტების იურიდიული სტატუსის მიხედვით (ინსტიტუციონური სეგმენტაცია), იგი გულისხმობს სანარმოებისა და მოსახლეობისათვის განკუთვნილი მომსახურების ბაზრების გამოყოფას. მსოფლიოს ქვეყნების მრავალი საკრედიტო ინსტიტუტი შემდეგ ინსტიტუციურ ჯგუფებს გამოყოფს: 1. მოსახლეობა (საოჯახო მყურნეობები); 2. სანარმოები; 3. საზოგადოებრივი ორგანიზაციები; 4. ფინანსური ინსტიტუტები.

იურიდიული პირების ბაზარზე ეკონომიკური მდგომარეობის მიხედვით სეგმენტაციის დროს ითვალისწინებენ სანარმოების სიდიდეს, მათი საქმიანობის სფეროს, მომუშავეთა რაოდენობას და ა.შ. ფიზიკური პირების ბაზარზე – მათ ქონებრივ მდგომარეობას. ზოგჯერ ეკონომიკურ ნიშანს აერთიანებენ ინსტიტუციონართან.

გეოგრაფიული სეგმენტაციის ერთეულები შესაძლოა იყოს ქვეყნები, დიდი რეგიონები, ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულები და ა.შ. ასეთი სეგმენტაცია გამოიყენება როგორც ფიზიკური, ისე იურიდიული პირების ბაზრის კვლევის დროს. მას განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვს ისეთი მსხვილი ბანკებისათვის, რომელთა ფილიალების ქსელით უზარმაზარი სივრცეა დაფარული.

შეძინის მოყულობის მიხედვით (მოყულობითი), სეგმენტაცია მომხმარებლებს ყოფს ისეთ პირებად, რომლებიც საბანკო მომსახურებას იძენენ ძალიან ხშირად, ხშირად, იშვიათად ან საერთოდ არ იძენენ მას.

მარკეტინგული სტრატეგიის თვალსაზრისით ამას მნიშვნელობა აქვს, რადგან საშუალებას იძლევა განისაზღვროს ამ ჯგუფების მოთხოვნილებები და მათი განსხვავებულობის მიზეზები, ასევე, დაისახოს მათი დაკმაყოფილების გზები.

ფიზიკური პირების ბაზარზე მიმართავენ დემოგრაფიულ სეგმენტაციას. ამ დროს მომხმარებლებს ჯგუფებად ყოფენ ასაკის, სქესის, ოჯახური მდგომარეობის, ოჯახის სიდიდის, შემოსავლის, პროფესიის, განათლების, ეროვნებისა და რელიგიის მიხედვით და ა.შ.

ცხოვრების წილის (წესის) მიხედვით ბანკირები კლიენტებს ყოფენ კომსერვატიულობის, გამოკდილობის მქონეთა და მერყეების ჯგუფებად.

ქვეყნის მიხედვით ბანკირები შემდეგ კლასიფიკაციას ახდენენ: დღევანდელი დღით მცხოვრები ადამიანები; ავანტიურისტები; პასიური ქვეყნის ადამიანები, რომლებიც პატივს სცემენ მატერიალურ ფასეულობებს; პირები, რომლებიც ცდილობენ მოვლენათა ცენტრში მოხვედრას.

მომსახურებითი სარგებლობისათვის მზადყოფნის მიხედვით მომხმარებლები შესაძლოა იყვნენ: საქმეში ჩაუხედავები, საქმეში ჩახედულები, ინფორმირებულები, დანტერესებულები და მოსურნეები.

ინდივიდუალობის ხასიათის მიხედვით განასხვავებენ დამყოლ, აგრესიულ და დამოუკიდებელ მომხმარებლებს.

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფსიქოგრაფიული მახასიათებელია ინვაკიურობა, ე.ი. ახალი პროდუქტებისა და მომსახურების პოზიტიურად აღქმისა და ათვისების უნარი და მზადყოფნა ადამიანებში.

რისკის მიმართ დამოკიდებულების მიხედვით განასხვავებენ ისეთ კლიენტებს: ა) რომლებსაც აქვთ რისკისადმი მიდრეკილება; ბ) ნეიტრალურად ეკიდებიან ან გ) გარბიან რისკს. ეს მიდგომა ხშირად შეხამებულია ინვესტირების შერჩეული მიმართულებების მიხედვით სეგმენტაციასთან.

მეტად ნაყოფიერი შეიძლება იყოს კლიენტების ჯგუფების გამოყოფა საბანკო მომსახურების საძიებელი სარგებლის მიხედვით. ნებისმიერ საბანკო მომსახურებას სარგებელთა მთელი რაიგული“ აქვს, რითაც იგი მომხმარებლებს იზიდავს, მაგრამ ყოველი მომხმარებელი მათ სხვადასხვაგვარად აღიქვამს: ზოგიერთებს იზიდავს მოგების მიღების შესაძლებლობა, სხვებს – მომსახურების კომფორტი და თავაზიანობა, დანარჩენებს – პრესტიჟი და ა.შ. არიან ისეთებიც, რომლებსაც ეს ყოველივე ერთად აინტერესებთ.

ბანკის სეგმენტი იდეალში შემდეგ მოთხოვნებს უნდა აკმაყოფილებდეს:

1. ერთგვაროვნება. რაც უფრო ერთგვაროვანია გამოყოფილი ჯგუფი, მით უფრო მსგავსი იქნება მისი წარმომადგენლების ფინანსური მოთხოვნილებები და მომსახურების წარმოებისა და გასაღების უფრო ეფექტიანად ორგანიზების საშუალებები ექნება ბანკს;
2. გაზომადობა. ბანკს უნდა ჰქონდეს როგორც სეგმენტის ზომის, ისე მისი მსკიდველობითი ძალის გაზომვის შესაძლებლობა. მიზნობრივი ჯგუფი მკაფიოდ უნდა იყოს განსაზღვრული და არა ბუნდოვანად;
3. მისაწვდომობა. ნაკლები ფასი აქვს ისეთ სეგმენტს, რომლის ყურადღების მიქცევაც ბანკს არ შეუძლია თავისი გასაღებითა და კომუნიკაციებით;

4. არსებობა. სეგმენტი საკმაოდ დიდი უნდა იყოს საიმედოდ, რომ მომგებიანი გამოდგეს მოცემული ბანკისათვის;
5. დაყულობა. რადგან მომგებიანობა კონკურენტებს იზიდავს, საჭიროა იმის ცოდნა, შეძლებს ბანკი თავისი სეგმენტის დაცვას შემოჭრისგან, თუ დაკარგავს ბაზარზე თავის წილს უფრო ძლიერის სასარგებლოდ. დაყულობა დამოკიდებულია სეგმენტის დამუშავებისათვის აუცილებელი რესურსების მოცულობაზე.

კონკურენციის მესამე ძალა მიმწოდებლების გავლენა. იგი ვლინდება საქონლისა და მომსახურების ფასის აწევის ან ხარისხის დაწევის მექანიზმით. ძლიერი პოზიციების მქონე მიმწოდებლებს შეუძლიათ შეამცირონ იმ დარგის მომგებიანობა, რომელსაც აღარ ძალუძს დანახარჯების ზრდის დაფარვა ფასების გადიდებით. მიმწოდებლების გაძლიერების პირობები ჰგავს იმ პირობებს, რომლებიც მომხმარებელთა ჯგუფებს ანიჭებენ ძალას. ბანკების საწარმოო რესურსების სისტემა მოიცავს: ა) ფინანსურ რესურსებს; ბ) შრომით რესურსებს; გ) ინფორმაციულ რესურსებს; დ) ტექნოლოგიურ რესურსებს; ე) მატერიალურ რესურსებს.

ფინანსური რესურსების მიმწოდებლები შეიძლება იყვნენ სხვადასხვა თვრიდული და ფიზიკური პირები.

საბანკო წარმოების მეორე უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია შრომითი რესურსები – ბანკის მოსამსახურეები, მენეჯერები და ა.შ. პერსონალთან დაკავშირებულ დანახარჯებს სიდიდით მეორე ადგილი უჭირავს და მთელი დანახარჯების მესამედს აღწევს, რაც სამჯერ აღემატება მატერიალურ დანახარჯებს.

ინფორმაციული რესურსების მიმწოდებლები შეიძლება იყვნენ როგორც თვითონ საბანკო გამოკველვათა ობიექტები (კონკურენტები, მომხმარებლები, სახელმწიფო), ისე საინფორმაციო ინფრასტრუქტურის დაწესებულებებიც: საინფორმაციო-კომერციული სატელეკომუნიკაციო ქსელები; კომიუნექტურული და მარკეტინგული კვლევების ცენტრები; საკრედიტო-საცნობარო ფირმები; სარეკლამო სააგენტოები; სარეიტინგო სააგენტოები.

საბანკო რესურსების მიმწოდებლებს შორის ყველაზე დიდი გავლენა აქვთ ფინანსური, ინფორმაციული და მატერიალური რესურსების მიმწოდებლებს, ხოლო ნაკლები – შრომითი და ტექნოლოგიური რესურსების მიმწოდებლებს. საბანკო დარგების მიმართ ეს იმას ნიშნავს, რომ მიმწოდებლების გავლენა ყველაზე უფრო ძლიერია დაკრედიტებაში, ირიბ დაკრედიტებაში, საინვესტიციო შეამავლობაში, სანაგარაშრობო-საკასო და საგაულტო მომსახურებაში.

კონკურენციის მეოთხე ძალაა საფრთხე ახალი ახალი კონკურენტების მხრიდან. დარგის მიზიდველობაზე მისი გავლენა არსებულ ფირმებს შორის კონკურენციის ანალოგიურია. ხსენებული საფრთხის განმსაზღვრელი ფაქტორებია:

1. შესასვლელი ბარიერების არსებობა და სიმაღლე. ეს ბარიერები დაბრკოლებას უქმნიან ახალ კონკურენტებს დარგობრივ ბაზარზე შეღწევაში. მათ მიეკუთვნება: ეკონომია წარმოების მაშტაბებზე; პროდუქტის დიფერენციაცია; მოთხოვნა მნიშვნელოვან კაპიტალზე; მომხმარებელთა კონვერსიის ხარჯები; მასალების არსების მონუქლომობა; რესურსების წყაროების ხელმისაწვდომობის შეზღუდულობა; გამოყვდილების უკმარისობა; საპატენტო შეზღუდვები და სხვა.

საბანკო დარგებში შესასვლელი ბარიერების მიშენელოვანი თავისებურებაა სიახლეთა საპატენტო დაცვის უქონლობა. ამის გამო ნებისმიერი ფინანსური ინოვაცია, ნებისმიერი ახალი საბანკო მომსახურება, რომელსაც ერთი საკრედიტო ინსტიტუტი წერგავს, მოკლე დროში შეიძლება გადაიღონ მისმა კონკურენტებმა. ეს აძლიერებს კონკურენციის ინტენსივობას.

გარდა ამისა, კომერციული ბანკებისთვის არ არსებობს გასაღების არხების მიუწვდომლობის პრობლემა, რადგან საბანკო მომსახურების წარმოება და გასაღება დროში ემთხვევა ერთმანეთს და შეიძლება ლოკალიზებული იყოს საბანკო განყოფილების შენობაში.

2. დარგში ახლად შემოშავალ ფირმებზე უკვე მოქმედი ფირმების მოსალოდნელო რეაქცია. ფირმა მზად რომ იყოს კიდევაც შემოთაჩამოთვლილი ბარიერების გადასალახავად, მან შეიძლება ყოყმანი დაიწყოს იმ რეაქციის მოლოდინში რომლითაც მოქმედი კონკურენტები შეხვდებიან ბაზართან მისი მიერთების სურვილს. მისცემენ ისინი ახალბედს ბაზარზე მისი წილის მიღების ნებას თუ ბოლომდე შეებრძოლებიან მას?

საფინანსო-საკრედიტო ინსტიტუტებს ამ დრომდე არ გამოუმუდგენიათ დიდი აგრესიულობა ახალბედებთან საკონკურენციო ბრძოლაში. პირიქით, დაბალი ფასების დანსების პოლიტიკას სწორედ ახალბედები მიმართავენ.

ამჟამად სულ უფრო რთულდება ახალბედებისთვის ფინანსური რესურსების ხელმისაწვდომობა. ყველაზე მომგებიანი კლიენტურა უკვე არსებულ კონკურენტებს შორისაა დანანილებული.

13.4 ბანკის კონკურენტული პოზიცია

საბანკო დარგების ანალიზთან ერთად საბანკო ბაზრის მარკეტინგულმა კვლევამ აუცილებლად უნდა მოიცვას ბანკის კონკურენტული პოზიციის ანალიზიც ყველა ამ ქვედარგში.

კონკურენტული პოზიცია არის თავის დარგში ამა თუ იმ სანარმოს მიერ დაკავებული ადგილი საკუთარი საქმიანობის შედეგების, უპირატესობებისა და ნაკლოვანებების შესაბამისად.

კონკურენციის ერთ-ერთი ძალაა საფრთხე სუბსტიტუტი (ერთიერთმემცვლელი პროდუქტები – სუბსტიტუტები) საქონლის მხრიდან. მისი გაჩენა ზღუდავს ყოველ კონკურენტულ დარგში მოგების ამოღების შესაძლებლობებს იმ ზღვრული ფასების დანსებით, რომლებიც კომპანიებმა შეიძლება მოითხოვონ თავიანთი მოგების წორმის დაუქვეითებლად. სუბსტიტუტი საქონლის მხრიდან საფრთხეს შემდეგი ფაქტორები განსაზღვრავენ:

1. შემცვლელი და შესაცვლელი საქონლის სამომხმარებლო ეფექტის თანაფარდობა. თუკი პირველი მფორეზე მეტია, მაშინ სუბსტიტუტი საქონლის მხრიდან მომდინარე საფრთხე მნიშვნელოვანია. საბანკო საქმეში შემცვლელი და შესაცვლელი საქონლის სამომხმარებლო ეფექტი აბსოლუტურად იდენტურია,

რადგანაც კრედიტის ეფექტიანობას განსაზღვრავს არა მისი წყარო, არამედ გამოყენების ხასიათი.

2. მომხმარებელთა კონვერსიის ხარჯების დონე. რაც უფრო დაბალია კონვერსიის ხარჯები, მით უფრო ღირდა სუბტიტუტებისკენ მომხმარებელთა გადახრის ალბათობა. მომხმარებელთა გადართვა საბანკო მომსახურების მწარმოებელთა ერთი ჯგუფიდან მეორეზე გარკვეულ ორგანიზაციულ დანახარჯებს იწვევს.
3. მომხმარებელთა მობილურობა, სუბტიტუტებზე ორიენტაციის ალბათობისკენ მათი მიდრეკილება. რაც უფრო მობილური არიან მომხმარებლები, მით უფრო მეტია სუბტიტუტების მხრიდან წამოსული საფრთხე.

ამგვარად, ღირს საბანკო ბაზრის ყველაზე უფრო კონკრეტული სემენტებია საშემნახველო საქმე და საინვესტიციო შუამდგომლობა.

საბანკო ბაზრის ინსტიტუტების კონკურენტული პოზიციის ძირითადი მახასიათებლებია:

- აბსოლუტური და ფარდობითი წილი ბაზარზე;
- სანარმოს კონკურენტუნარიანობა.

ბაზარზე მოპოვებული წილი კონკურენტული პოზიციის უმნიშვნელოვანესი რაოდენობრივი მახასიათებელია, მაგრამ იგი საკმარისი არაა იმის გამოსარკვევად, თუ რამდენად მყარია ბანკის პოზიცია. ამ საქმეში ერთგვარ დახმარებას გვიწევს ბაზრის წილის დინამიკაზე დაკვირვება, თუმცა ამის მიხედვით შეუძლებელია ვიმსჯელოთ ამა თუ იმ ბანკის პოზიციის რყევა-ურყეობის მიზეზებზე.

კონკურენტული პოზიციის ურყეობას და მის ფაქტორებს განსაზღვრავენ კონკურენტუნარიანობის ხარისხობრივი მაჩვენებლების ანალიზით. ამ დროს შეგვიძლია გამოვაფიქროთ საბანკო პროდუქტისა და მთლიანად ინსტიტუტის კონკურენტუნარიანობა.

საბანკო პროდუქტის კონკურენტუნარიანობა მისი იმ ხარისხობრივი და ფასისმიერი მახასიათებლების ერთობლიობაა, რომლებიც უზრუნველყოფს მომხმარებლის კონკრეტული მოთხოვნილების დაკმაყოფილებას. მატერიალური წარმოების დარგებისათვის პროდუქციის კონკურენტუნარიანობა K ზოგადი სახით განისაზღვრება $\sum_{i=1}^n$ სასარგებლო ეფექტის შეფარდებით U_i მომხმარებლის ფასთან: $K = \sum_{i=1}^n U_i$

სასარგებლო ეფექტი ამა თუ იმ პროდუქტის გამოყენების პროცესში მომხმარებლის საჭიროებათა დაკმაყოფილების ზომაა და დამოკიდებულია კონკრეტული პროდუქტის ხასიათზე. მაგალითად, საბანკო მომსახურების სასარგებლო ეფექტი შეგვიძლია გამოვხატოთ დეპოზიტურ ანგარიშებზე მოთავსებული სახსრებიდან მიღებული შემოსავლებით; იმ სახსრების ეკონომიით, რომელსაც ანგარიშსწორების დაჩქარება ან სესხების გამოყენება იძლევა და სხვა.

მომხმარებლის ფასი უფრო რთული ცნებაა. ეს იგივე არაა, რაც შეძენის დროს გადახდილი ფასი. საკუთარი მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად მყიდველმა არა მარტო უნდა შეიძინოს საქონელი, არამედ შემდეგ მისი ექსპლუატაციის ხარჯებიც გასწიოს. გარდა ამისა, ხშირ შემთხვევებში შეუძლებელია საქონლის გამოყენება მისი შეძენისთანავე. როგორც წესი, იგი უნდა მიუტანონ მყიდველს, შეამოწონ, დააყენონ და

ა.შ. ამგვარად, მყიდველის ხარჯები ორი ნაწილისაგან შედგება: 1. შექმნის ხარჯები (საქონლის გასაყიდი ფასი) და 2. მოხმარებასთან დაკავშირებული ხარჯები.

მთლიანად ინსტიტუტის კონკურენტუნარიანობა არის მის მიერ უკეთესი მიწოდების უზრუნველყოფის უნარი კონკურენტებთან შედარებით, მის მიერ კონკურენტული უპირატესობების ფლობა. მთლიანად ასეთი უპირატესობების მქონე ბანკს შეუძლია მოიპოვოს ბაზარზე მტკიცე კონკურენტული პოზიცია. მთელი მრავალფეროვანი კონკურენტული უპირატესობები ორ დიდ ჯგუფად შეგვიძლია დავყოთ: ა) მცირე დანახარჯებთან დაკავშირებული და ბ) პროდუქტის დიფერენციასთან დაკავშირებული უპირატესობები.

მცირე დანახარჯებს უზრუნველყოფს სწორი მენეჯმენტი (უპირველეს ყოვლისა - ფინანსური), ახალი რესურსდამზოგავი ტექნოლოგიების ქონა, წარმოების ოპტიმალური ორგანიზაციული სტრუქტურა, მომუშავეთა გამოყვანილობა, წარმოების მასობრივი ხასიათი და ა.შ. კიდევ უფრო მრავალფეროვანია პროდუქტის დიფერენციასთან დაკავშირებული უპირატესობები. მრავალ სამრეწველო დარგში პროდუქტის დიფერენციაციას ძირითადად მაღალი ხარისხის ხარჯზე აღწევენ. ამგვარად ხარისხის მნიშვნელობა საბანკო დარგებშიც მატულობს. იგი ერთობ საიმედო კონკურენტული უპირატესობაა. თუმცა დიფერენციაციას, შესაძლოა, ეფექტიანად წარმართული რეკლამით, მომხმარებლებთან კარგი ურთიერთობების შენარჩუნებით, ბაზარზე ხანგრძლივად ყოფნით, სახელმწიფოს მხარდაჭერით ან მძლავრი სამწარმოო სტრუქტურების მეშვეობითაც მიიღწევა.

სასარგებლოა იმის გათვალისწინება, რომ კონკრეტული უპირატესობები შეიძლება იყოს გრძელვადიანი ან მოკლევადიანი. ამასთან, კონკურენტული სტრატეგია მიმართული უნდა იყოს გრძელვადიანი სტრატეგიული უპირატესობების მიღწევისკენ.

კონკურენტუნარიანობის ანალიზის ამოყვანა იმის ჩვენება, თუ როგორია არსებული კონკურენტული უპირატესობების სიდიდე და ხასიათი, რამდენად მდგრადია სანარმოის კონკურენტული პოზიცია.

13.5 ბანკის მარკეტინგული სტრატეგია და მისი რეალიზაცია

ბაზრის ტენდენციების გამოსავლენად საკმარისი არაა ბაზრის ანალიზი სტატისტიკაში. ამისათვის იყენებენ ბანკების ბაზრის მარკეტინგული კვლევის სხვა ინსტრუმენტს – ბაზარზე დაკვირვებას. იგი წარმოადგენს ბაზრის სიტუაციაზე თვალყურის მუდმივად დევნებას კონკურენტული ცვლილებების, ბაზრის ტენდენციებისა და ა.შ. გამოსავლენად. საბანკო მომსახურების მომხმარებელთა ქონებრივი მდგომარეობის ცვლილებაზე დაკვირვება საშუალებას იძლევა გამოვლინდეს, თუ როგორია წრებრუნვის დროს წარმოქმნილი ფულადი სახსრების ნამეტისა და დანაკლისის ზომები და პერიოდულობა, გამოვიტანოთ დასკვნა იმის შესახებ, თავისუფალი კაპიტალის დაბანდების შესაძლებლობა უნდა შევთავაზოთ მოცემულ მიზნობრივ ჯგუფს თუ ნასესხები სახსრების მოზიდვისა.

საბანკო პრაქტიკა იმას ადასტურებს, რომ შინამეურნეობათა სექტორი ფინანსების სიჭარბის სექტორია და კაპიტალის დაბანდების მომსახურებაზე აუღენს მოთხოვნას.

სამეწარმეო სექტორი პირიქით, გაბუღმებით აწყდება დაფინანსების ღეფიცის პრობლემას და აუღენს დაკრედიტების მომსახურების მოთხოვნას.

საბანკო მარკეტინგის სისტემის მნიშვნელოვან, მაკონსოლიდირებელ ელემენტს კონკურენტული სტრატეგიის ფორმირება წარმოადგენს.

ფართო გაგებით, სამეწარმეო სტრატეგიაში იგულისხმება მოქმედებათა განზოგადებული მოდელი, რაც მიმართულია სანარმოს გრძელვადიან განვითარებაზე.

ფირმის სტრატეგიის კონფერენციამ გარკვეული ევოლუცია განიცადა, რაც უშუალოდ უკავშირდება საკონკურენტო ბრძოლის ხასიათსა და ინტენსივობაში მომხდარ ცვლილებებს. მაგალითად, მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ უმეტესი საქონლის, მათ შორის – საბანკო მომსახურების, ბაზრები ავსებული არ იყო და მოთხოვნის მაღალ დონეს თავისთავად გასაგებ მოვლენად მიიჩნევდნენ. კონკურენტის ინტენსივობა დაბალი იყო და ფირმის სტრატეგიის მთავარ პრობლემად რესურსების, უპირველეს ყოვლისა, კაპიტალის მართვა რჩებოდა. ამან პორტფელური სტრატეგიის სახელწოდება დაიმკვიდრა.

პორტფელური სტრატეგია გულისხმობს ინვესტირების მიმართულების (სამეურნეო ობიექტების) შენარჩუნს, ფირმის საინვესტიციო პორტფელის ჩამოყალიბებას. ყველაზე ზოგადად ეს შემდეგ მომენტებს უკავშირდება:

- ახალ დარგებშიც შენაძენის დასრულება. ბანკისთვის ეს შესაძლოა იყოს ისეთი შვილობილი ფირმების შექმნა, რომლებიც მოქმედებენ საბანკო ბაზრის დარგებშიც და მის ფარგლებს გარეთაც;
- არსებული ქვედანაყოფების განმტკიცება შექმნათა გზით (მაგ: სხვა საკრედიტო დაწესებულების შთანთქმა ბანკის მიერ და მისი გადაქცევა საკუთარ ფილიალად);
- ქვედანაყოფების გაყიდვა, რომლებიც შემდგომში მათთვის უფრო შესაფერის სტრუქტურებში შეიძლება შევიდეს, მათ შორის – საბანკო ქვედანაყოფების გარდაქმნა;
- რესურსების განთავსება კაპიტალისა და ხარჯების ფორმით;
- იმის რწმენის შექმნა, რომ ქვედანაყოფები სტრატეგიული მართვის ობიექტებია.

პორტფელური სტრატეგიის კონცეფცია მთლიანად შეესაბამებოდა გასული საუკუნის 70-იან წლებამდე გაბატონებულ ვითარებას, როდესაც კონკურენტული დანოლა არც ისე მაღალი იყო. შემდგომში იმის კვალობაზე, რომ ეფექტიანი კონკურენტის აუცილებლობა სულ უფრო აშკარა ხდებოდა, სტრატეგიული მართვის ყურადღების ცენტრმა ინვესტიციური პორტფელიდან მაღალი კონკურენტუნარიანობის მიღწევისკენ გადაინაცვლა, სტრატეგია კი პორტფელურის ნაცვლად კონკურენტული გახდა.

კონკურენტული სტრატეგია იმ წესების ერთობლიობაა, რომლებსაც ფირმა უნდა იყენებდეს კონკურენტუნარიანობის მიღწევისა და ხანგრძლივად მისი შენარჩუნებისთვის. ეს სტრატეგია ამაჟამად კომერციული ბანკის მიზნების სისტემის განუყოფელი შემადგენელი ნაწილია.

სასაქონლო პოლიტიკა. სასაქონლო პოლიტიკა (საბანკო პროდუქტის) მდგომარეობს გასაწევი მომსახურების ხასიათისა და ასორტიმენტის (ასორტიმენტული

პოლიტიკა), მისი ხარისხისა (ხარისხის პოლიტიკა) და მიწოდების მოცულობის განსაზღვრასა და შეცვლაში.

ასორტიმენტული პოლიტიკის ორი ნაშეგანი ამოყანაა საბაზო და მიმდინარე ასორტიმენტის ფორმირება.

საბაზო ასორტიმენტის სტრუქტურის შესახებ გადაწყვეტილებას ბანკი იღებს ჯერ კიდევ მისი შექმნის ეტაპზე. ასორტიმენტი შეიძლება იყოს ვიწრო (სპეციალიზებული საფინანსო-საკრედიტო ინსტიტუტი) ან ფართო (უნივერსალური ბანკი), რომელთაც თავ-თავისი უპირატესობები და ნაკლოვანებები აქვს. ვიწრო ასორტიმენტის უპირატესობებია – მომსახურების განსაკუთრებული ხარისხი და ხარჯებზე განეული ეკონომია, მთავარი ნაკლოვანება კი – შედარებით ვიწრო საბაზრო სექტორში არსებულ კონიუნქტურაზე დამოკიდებულება, და ამის გამო მნიშვნელოვანი სამენარმეო რისკი; ფართო ასორტიმენტის უპირატესობებია მიმზიდველობა, როგორც კლიენტის, ისე ბანკისათვის, ბანკის სიმძლავრეების თანაბარი დატვირთვა, განხილვარებული და ფასნარმოქმნის შესაძლებლობა, სამენარმეო რისკის გაბნევა.

ხარისხის პოლიტიკა. თავაზიანი და კვალიფიციური მომსახურება მომხმარებლების მიერ ბანკის შერჩევის მთავარი კრიტერიუმია. ჩატარებული გამოკითხვები ადასტურებს, რომ მომხმარებელთა 20%-მა მომსახურე ბანკის შეცვლის მიზეზად მომსახურების არააღმაკმაყოფილებელი ხარისხი დაასახელა. ამის მოუხედავად, ერთიანი არაა აზრი იმის თაობაზე, თუ რას უნდა ვუწოდოთ საბანკო მომსახურების ხარისხი.

საბანკო კონკურენციის გაძლიერების პირობებში ნაშეგანი ადგილი კლიენტების თვალსაზრისს ენიჭება. ბანკების მენეჯერებს ნათელი წარმოდგენა უნდა ჰქონდეთ იმაზე, თუ რას აქვს მნიშვნელობა კლიენტისათვის.

აღსანიშნავია, რომ საბანკო მომსახურების ხარისხის მართვის სისტემა სტანდარტიზაციისა და ხარისხის ორგანობის რეგულირების საგანია.

ხარისხის მიმართ ყოველი ბანკის დამოკიდებულება მის კორპორაციულ სტრატეგიაზეა დამოკიდებული. მაგალითად, თუ ბანკი ესწრაფვის ლიდერობას დანახარჯების შემცირებაში, მაშინ მომსახურების ხარისხის ამაღლება მისთვის შესაძლოა ხარჯების მომატების არასასურველი ფაქტორი იყოს. მაგრამ თანამედროვე ბანკების უმრავლესობა დიფერენციაციის სტრატეგიას იყენებს, რაც ხარისხისადმი მომატებულ ყურადღებას მოითხოვს.

მოცულობის პოლიტიკა. კომერციული ბანკის მოცულობის პოლიტიკის მიზანია ფასზე გავლენის მოხდენა საბანკო პროდუქტების მოცულობის მეშვეობით. მისი ღონისძიებების (მაგალითად, ხელოვნურად შექმნილი დეფიციტის) შედეგი შეიძლება გახდეს მოთხოვნის ხელოვნურად გადიდება და ფასების სასურველი აწევა. თუმცა, რადგან ცალკეული საკრედიტო ინსტიტუტის გავლენა ფინანსური ბაზრის მთავარი პროდუქტის – ფულადი სახსრების – მიწოდებაზე უაღრესად შეზღუდულია, ამიტომ მოცულობის პოლიტიკას კომერციული ბანკისათვის დიდი მნიშვნელობა არა აქვს, როგორც ასორტიმენტულ პოლიტიკას.

ბანკის ფასების პოლიტიკა. ბანკის ფასების პოლიტიკა გულისხმობს სხვადასხვა საბანკო პროდუქტზე ფასების დანესებას და მათ შეცვლას საბაზრო ვითარების შეცვლის შესაბამისად. მისი ობიექტებია: საპროცენტო განაკვეთები, ტარიფები, საკომისიოები,

პრემიები, შეღავათები, აგრეთვე ანაბრის მინიმალური ზომა. ტრადიციულად, მიაჩნიათ, რომ ფასი მომხმარებლის ქცევის განმსაზღვრელი ერთ-ერთი ფაქტორია. მას დღესაც ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს საკონკურენციო ბრძოლაში არაფასისმიერი კონკურენციის როლის მატების ტენდენციის მიუხედავად.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში გამოყოფენ საბანკო ფასწარმოქმნის სამ ძირითად მიდგომას: 1) დანახარჯებზე ორიენტირებულს; 2) ბაზარზე ორიენტირებულს 3) მიზნობრივს.

ფასების პოლიტიკის გრძელვადიანი სტრატეგიული მიზანი ნებისმიერი ბანკისათვის არის მოგების მაქსიმიზაცია. ამ მიზნის მისაღწევად საჭიროა დანახარჯების სიდიდისა და სტრუქტურის ცოდნა.

დანახარჯების საფუძველზე ფასწარმოქმნა გულისხმობს, რომ ბანკი ჯერ ითვლის თავის ხარჯებს და არკვევს მათ დამოკიდებულებას განულები მომსახურების მოცულობაზე, შემდეგ კი მომსახურების გასაღების ფასს და მოცულობას იმგვარად ადგენს, რომ ამონაგები ფარავდეს ხარჯებს და უზრუნველყოფდეს საჭირო მოგებას. პრაქტიკა აჩვენებს, რომ საბანკო დანახარჯების რთული სტრუქტურის გამო, ბანკების უმრავლესობას უძნელდება კონკრეტულ მომსახურებაზე განულები ხარჯების ზუსტად განსაზღვრა.

ფასების დადგენის რამდენიმე მეთოდია. ერთ-ერთი ყველაზე ტრადიციულია ქვაბური მეთოდი. ამ დროს ბანკი არ ახდეს ყოველი კონკრეტული გარიგების კალკულაციას, აღრიცხავს მხოლოდ საერთო ხარჯებს და ადგენს ყოველი სახის მომსახურების გასაშუალოებულ საბაზო ფასს იმ ანგარიშით, რომ ფასმა გადაფაროს ეს საშუალო ხარჯები და მასში შედიოდეს სასურველი მოგება.

მეორე მეთოდია დიფერენცირებული ფასწარმოქმნა, რომლის მიხედვითაც ხდება ყოველი კონკრეტული გარიგების საბაზო ფასის კორექტირება, ამის შედეგად მიმდინარეობს ერთი და იმავე მომსახურების ფასების დიფერენცირება.

ბანკის გასაღების პოლიტიკა. კომერციული ბანკის გასაღების პოლიტიკამ (საქონელმობრობამ) უდა განაპირობოს საქონლის დაყვანა პოტენციურ მყიდველამდე. მასში გამოიყოფა ორი ასპექტი: სივროცბრივი (გასაღების ადგილისა და არხების შერჩევა) და დროითი (მუშაობის საათებისა და მომსახურების ვადების დაწესება).

განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში ჩამოყალიბებულია საკრედიტო ინსტიტუტებისა და მათი ფილიალების მეტად ხშირი და მძლავრი ქსელი. კომერციული ბანკების გასაღების ქსელს რამდენიმე მიმართულებით აგებენ:

- საბანკო ავტომატები, რომლებიც მომხმარებლებთან რაც შეიძლება ახლოსა დადგებიან;
- გადასატანი საბანკო გაყოფილებები უმარტივესი მომსახურების ჩასატარებლად (ანგარიშსწორება, ვალუტის გაცვლა და სხვა);
- სათაო განყოფილებები ქალაქის საქმიან ნაწილში, რომლებიც მომსახურების მთელ სპექტრს ახორციელებენ.

რაც შეეხება გასაღების არხების შერჩევას, ბანკები იყენებენ პირდაპირი გასაღების მეთოდს, რომლის დროსაც საბანკო მომსახურების გამყიდველი (საკრედიტო ინსტიტუტი) და მყიდველი უშუალო კონტაქტს ამყარებენ ერთმანეთთან. თუმცა

შუამავლების მეშვეობით გასაღება მთლიანად გამორიცხული არაა. ასეთი ურთიერთობები ხშირად ჩნდება ერთი საბანკო კავშირის წევრებს შორის.

საბანკო გასაღების დროითი პარამეტრები. რადგა საბანკო მომსახურების შენახვა შეუძლებელია, ამიტომ ბანკები მას ახორციელებენ, როგორც წესი, დღის განმავლობაში. გამოწვევისა და საკრედიტო ოპერაციები. მათი გაცემის სარიისკობის გამო კრედიტის გაცემას წინ უძღვის შესესხების კრედიტუნარიანობის შემოწმება. ამ შემთხვევაში საკრედიტო განაცხადის წარდგენიდან კრედიტის გაცემამდე შესაძლოა რამდენიმე დღე გავიდეს. მაგრამ ეს ტიპური ვითარება არაა და საბანკო გასაღების ძირითადი ცვალებადი დროითი პარამეტრი ბანკის განყოფილების მუშაობის საათებია.

საბანკო მომსახურების დროის ფარგლებს არსებითად აფართოებს საბანკო საქმის ავტომატიზაცია, რადგან ფულის ავტომატები და საბანკო ტერმინალები მთელი დღე-ღამის განმავლობაში მუშაობენ.

ბანკის კომუნიკაციის პოლიტიკა. კომერციული ბანკის კომუნიკაციური პოლიტიკა (საქონლისათვის გზის გაკაფვა) არის პოტენციურ მომხმარებლებთან ბანკის ურთიერთობის საშუალებათა სისტემა, რომელმაც საბანკო მომსახურების შექმნის სურვილი უნდა აღძვრას მათში. მისი ინსტრუმენტებია: პირდაპირი მარკეტინგი, რეკლამა, საზოგადოებასთან მუშაობა და გასაღების სტიმულირება. კომუნიკაციური პოლიტიკის წარმატების საწინდარია მომხმარებლის ქვეყნის თავისებურებათა ცოდნა ბანკის მუშაკების მიერ.

ბანკის მარკეტინგის ორგანიზაცია. ბანკის საერთო სტრატეგიული მიზნების ფორმულირებას ახდენს მისი უმაღლესი ხელმძღვანელობა, ხოლო მათი რეალიზაციის ღონისძიებების კოორდინაციას – ბანკის მარკეტინგის სამსახური. ეს შეიძლება იყოს დირექტივასთან არსებული მარკეტინგული ჯგუფი, მარკეტინგისა და რეკლამის განყოფილება, და ა.შ.

ბანკის მარკეტინგის სამსახურის ძირითადი ფუნქციებია:

- ბაზრის კვლევა და მასზე ზემოქმედების შესაძლებლობების ძიება;
- მარკეტინგის სტრატეგიის შემუშავება;
- ახალი მომსახურების დაგეგმვა;
- ინტერვალის განსაზღვრა ფასებით მანეჯირებისათვის;
- გასაღების ადგილისა და არხების შერჩევა;
- გასაღების რეკლამა და სტიმულირება;
- მომსახურების განვითარების დასაქმებული პერსონალის სწავლება;
- მარკეტინგული სტრატეგიის რეალიზაციის კონტროლი.

საკონკურენციო ბრძოლის გამწვავებამ არსებითად შეცვალა ბანკების მართვის სფერო. ჯერ წარმოიშვა მარკეტინგი, შემდეგ კი – კონტროლინგი. კომერციულ ბანკებში ამჟამად მარკეტინგი და კონტროლინგი ყოველთვის ურთიერთკავშირში მოქმედებენ.

კონტროლინგი მენეჯმენტის კონცეფციაა, რომელიც ბანკის ყოველგვარი საქმიანობის კოორდინაციისა და კონტროლისკენაა მიმართული. იგი მიზნად ისახავს სტრატეგიული მიზნების წარმატებით მიღწევას. კონტროლინგის სამსახური შემდეგ ფუნქციებს ასრულებს:

- ბანკის ყველა ქვედანაყოფის გამართულად მუშაობის კონტროლი;

- ყველა დონის ხელმძღვანელობისთვის დახმარების გაწევა, რაც გამოიხატება დაგეგმვაში, კონსულტირებაში, პრობლემების გამოვლენასა და გადაჭრაში ხელის შეწყობით.

კონტროლინგის ძირითადი პრინციპია: დღეს ვაჯუჯუთოთ ის, რაზუდაც სხვები მხოლოდ ხვალ დაიწყებენ ფიქრს." მაგრამ სწორი არ იქნებოდა გვეფიქრა, რომ ბანკის სტრატეგიისა და პოლიტიკის ორგანიზაციული უზრუნველყოფა მარკეტინგისა და კონტროლინგის სამსახურების შექმნით შემოიფარგლება.

ბანკის ორგანიზება ნებისმიერ შემთხვევაში მოითხოვს მის შიგნით მთელი რიგი ქვედანაყოფების შექმნასა და მათი ურთიერთქმედების წესის განსაზღვრას. ასეთი ქვედანაყოფების ძირითადი ბლოკებია ღირებულება (ბანკის საბჭო, გამგეობა) და განყოფილებათა სისტემა.

მრავალი წლის მანძილზე კომერციულ ბანკებში გაბატონებული იყო ტრადიციული, ანუ ფუნქციონური ორგანიზაცია, როდესაც იქნებოდა შესასრულებელი ამოცანებით განსხვავებული სამი ტიპის განყოფილება: 1) ღირებულებისთან არსებული ცენტრალური განყოფილებები (სამდივნო, თერაპიული, კადრების, სარევიზიო და სხვა); 2) დამხმარე (ბუხალტერია, რეგისტრატურა, გამომთვლელი ცენტრი, კავშირგაბმულობის კვანძი, ფქსპედიცია და ა.შ.); 3) კომერციული განყოფილებები (საკრედიტო-სანაგარიშსწორებო, დეპოზიტების, საერთაშორისო, საკონსულტაციო და ა.შ.).

ტრადიციული მოდელის კრიტიკის საფუძველზე გაჩნდა მარკეტინგ-ორიენტირებული ორგანიზაცია, რომელმაც მოითხოვა ბანკის მთელი ორგანიზაციული სტრუქტურის გადაკეთება მარკეტინგის ფილოსოფიის შესაბამისად.

ბანკის მარკეტინგ-ორიენტირებული ორგანიზაცია იქიდან იღებს სათავეს, რომ მომსახურების გასაღება მის წარმოებაზე უფრო პრიორიტეტულია. ეს იმას ნიშნავს, რომ მარკეტინგის სამსახური ბანკში. წინა პლანზეა წამოწეული და ყველა დანარჩენი ქვედანაყოფის საქმიანობის კოორდინაციას ახდენს.

თემა 14. კომერციული ბანკები და ფულადი ანგარიშსწორების სისტემა

14.1. საანგარიშსწორებო ოპერაციები

საანგარიშსწორებო ოპერაციები არის იურიდიული და ფიზიკური პირების ანგარიშების წარმოება და ანგარიშსწორების განხორციელება მათი დავალებით. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ იურიდიული პირებისთვის სავალდებულოა სახსრების შენახვა კომერციულ ბანკებში. ამიტომ საანგარიშსწორებო-სალაროს მომსახურების ფუნქცია ერთ-ერთი პრიორიტეტული ფუნქციაა კომერციული ბანკის საქმიანობაში

კომერციული ბანკი დაინტერესებულია იურიდიული პირების მოზიდვით საანგარიშსწორებო-სალაროს მომსახურების გასაწევად. ეს იმიტომ, რომ კომერციული ბანკის ანგარიშზე არსებული ფული კომერციული ბანკის მოზიდულ სახსრებს წარმოადგენს, რომელთა მოცულობის შესაბამისად მისი სამეწარმეო საქმიანობა აიგება.

საანგარიშსწორებო-სალაროს მომსახურებასთან ერთად კომერციულ ბანკს შეუძლია კლიენტებს შესთავაზოს ოპერაციების ფართო წრე, რითაც იურიდიული პირია დაინტერესებული: ფასიანი ქაღალდების პორთფელისა და ქონების მინდობით მართვა, საკონსულტაციო მომსახურება, დაკრედიტება და სხვა.

ანგარიშის გახსნის, გაფორმებისა და დახურვის წესი. კომერციულ ბანკში კლიენტის მიერ ანგარიშის გახსნის შემდეგ ბანკი მას სთავაზობს შემდეგნაირ მომსახურებას:

- საანგარიშსწორებო, მიმდინარე და კლიენტის სხვა ანგარიშების გახსნა და წარმოება;

- უნაღლო ანგარიშსწორების ორგანიზაცია და ჩატარება;

- ნაღდ ფულზე ოპერაციების შესრულება.

ანგარიშსწორების ან მიმდინარე ანგარიშის გახსნის წესს და ამ ანგარიშებიდან განხორციელებული ოპერაციების წრეს ცენტრალური ბანკი განსაზღვრავს, შესაბამისი ანგარიშის ფუნქციონირების მექანიზმს კი - კომერციული ბანკი კონკრეტულ კლიენტთან შეთანხმებით, რასაც განამტკიცებს ხელშეკრულება საანგარიშსწორებო-სალაროს მომსახურების შესახებ.

ხელშეკრულების შესაბამისად ბანკი კისრულობს შემდეგ ვალდებულებებს;

კლიენტის მიერ გახსნილ ანგარიშზე ჩაატაროს მოქმედი კანონმდებლობით გათვალისწინებული ყველა სახეობის ოპერაცია თავისი კომპეტენციის ფარგლებში; უზრუნველყოს კლიენტის ანგარიშზე შემოსული მთელი ფულადი სახსრების დაკულობა;

კლიენტის დავალებით ჩაატაროს მისი უნაღლო ანგარიშსწორების ანგარიშიდან სახსრების ჩამონერის ოპერაციები;

უზრუნველყოს ინფორმაციის კონფიდენციალობა კლიენტის სამეურნეო საქმიანობის შესახებ;

კლიენტზე გასცეს ამონაწერები მისი ანგარიშიდან. საანგარიშსწორებო, მიმდინარე და ნებისმიერი სხვა ანგარიში კლიენტს შეიძლება გაუხსნან როგორც ცალკე

საზღაუროთ, ისე უფასოდ. საანგარიშსწორებო მომსახურების განწესთვის ბანკი კლიენტს საზღაურს ახდენინებს გასასტუმრებელი გადასახდელი თანხით იმ ფიქსირებული პროცენტის ზომით, რომელიც ხელშეკრულებითაა დადგენილი.

მოქმედი კანონმდებლობით, კლიენტს აქვს ბანკის თავისუფლად არჩევის უფლება საანგარიშსწორებო-საღაროს მომსახურებისთვის და შეუძლია გახსნას იმდენი ანგარიში, რამდენიც აუცილებელია მისთვის.

ხელშეკრულების საფუძველზე იხსნება: ანგარიშსწორების, მიმდინარე, ბიუჯეტური, დეპოზიტური, საკრედიტო, სასესხო, სავალუტო და სხვა.

ანგარიშსწორების ანგარიშები ეხსნებათ: - იურიდიულ პირებს, - რეზიდენტებს, კომერციულ ორგანიზაციებსა და მენარმის სტატუსის მქონე მენარმებს. აგრეთვე მოქალაქეებს, ინდივიდუალურ მენარმებს, რომლებიც არ წარმოადგენენ იურიდიულ პირებს.

მიმდინარე ანგარიშები: საბიუჯეტო ორგანიზაციებისათვის და როგორც წესია, იურიდიული პირების ფილიალების, წარმომადგენლობების და სხვა განკერძოებული ქვედანაყოფებისთვის.

ანგარიშსწორების ანგარიში სამენარმეო საქმიანობის განხორციელებისთვის საჭირო ანგარიშია, რომელსაც უხსნიან კომერციული ანგარიშის პრინციპებზე მომუშავე და იურიდიული პირის სტატუსის მქონე საწარმოებს. ამ ანგარიშის მეშვეობით ხორციელდება ყველა ის ოპერაცია, რომლებიც საქონლისა და მომსახურების რეალიზაციას, მათი წარმოების უზრუნველყოფას, საწარმოო და სხვა ხარჯების უკავშირდება. ამ ანგარიშზე ხდება მოგების (ამონაგების) ჩარიცხვა. ამ ანგარიშიდან ჩამოწმდებიან ფულს ხელფასის გასაცემად, შექმნილი მატერიალური მარაგების ღირებულებების გასასტუმრებლად, იხდიან გადასახადებს. ეს ანგარიში იძლევა პრაქტიკულად ნებისმიერი ოპერაციის განხორციელების შესაძლებლობებს, რადგანაც მფლობელი თვითონ განსაზღვრავს სახსრების გამოყენების მიმართულებებს, შესასრულებელი ოპერაციების დროს და ზომებს მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად.

მიმდინარე ანგარიში იმ არაკომერციული იურიდიული პირების და ფინანსებისთვის გამოყენებული ანგარიშია, რომელიც სამენარმეო საქმიანობას ეწევიან. მიმდინარე ანგარიში განკუთვნილია მისი მფლობელის მიზნობრივი დაფინანსებისთვის, ფულის შესანახად, აგრეთვე საანგარიშსწორებო ოპერაციებისათვის.

ანგარიშსწორების ანგარიშის მფლობელთან შედარებით მიმდინარე ანგარიშის მფლობელის დამოკიდებლობა არსებითადაა შეზღუდული, რადგან მიმდინარე ანგარიშზე არსებულ სახსრებს იგი განაგებს შემდგომი ორგანიზაციის მიერ დამტკიცებულ სასტემასთან სრული შესაბამისობით. მიმდინარე ანგარიშის სახესვავაობად გვევლინება:

საბიუჯეტო ანგარიშები:

საინვენსტიციო და კონვერსიული ანგარიშები:

საბიუჯეტო ანგარიშები ის ანგარიშებია, რომლებსაც საწარმოებს და ორგანიზაციებს უხსნიან ფედერალური, რეგიონული ან ადგილობრივი ბიუჯეტებიდან მათთვის ფულადი სახსრების გამოყოფის დროს გარკვეული სახეობების საქმიანობის განხორციელებისათვის. ფულადი სახსრების გამოყოფის ფორმა შესაძლოა იყოს

სუბსიდიები, დოტაციები ან სახელმწიფო ასიგნაციებისა და დაფინანსების სხვა სახეობები, თუ ეს არ ხორციელდება ანგარიშსწორების ანგარიშზე ფულის ჩარიცხვის გზით.

ინვესტიციური და კონვერსიული ანგარიშები ისეთი ანგარიშებია, რომელთა მფლობელებიც ფედერალური ბიუჯეტიდან სახსრების აღმრიცხველი საწარმოებია. ამ სახსრების გაცემა ხდება კონვერსიული და საინვესტიციო პროგრამების დასაფინანსებლად. დაბრუნებისა და საზღაურის გადახდის საფუძველზე.

საანგარიშსწორებო (მიმდინარე ან სხვა რომელიმე) საბანკო ანგარიშის გასახსნელად კლიენტი მოქმედი კანონმდებლობისა და საბანკო წეს-ჩვეულების შესაბამისად ბანკში წარადგენს შემდეგ დოკუმენტებს:

განცხადებას ანგარიშის გახსნის შესახებ;

წესდების, სადამფუძნებო ხელშეკრულების, საერთო კრების №1 ოქმის, საწარმოს რეგისტრაციის შესახებ მოწმობის, მთავარი ბუხალტერის დანიშვნის შესახებ ბრძანების ასლებს;

ცნობებს კოდის მინიჭების (სტატისტიკის სახელმწიფო უწყებიდან) და აღრიცხვაზე აყვანის (საგადასახადო უწყებიდან) შესახებ;

იმ საბუთების ასლებს, რომლებიც ადასტურებენ შესაბამის ფონდებში რეგისტრაციას (საპენსიო ფონდი, მოსახლეობის დასაქმების ფონდი, სავალდებულო სამედიცინო დაზღვევის ფონდი, სოციალური დაზღვევის ფონდი);

ბარათის ხელმოწერისა და ბეჭდის ანაბეჭდის ნიმუშებით;

სადამფუძნებლო დოკუმენტები დამონშებული უნდა იყოს სანოტარო ან მარეგისტრირებული ორგანიზაციის მიერ. საბანკო ბარათების შევსების დროს ხელმოწერები ფიქსირდება მხოლოდ ნოტარიუსისა ან ზემდგომი ორგანიზაციის თანამდებობის პირის თანდასწრებით. საბანკო ბარათები, ისევე როგორც განცხადება, ხელით უნდა შეივსოს. პირველი ხელმოწერის უფლება აქვს საწარმოს ხელმძღვანელს, მეორე ხელმოწერის უფლება – მთავარ ბუხალტერს. საანგარიშსწორებო საბუთებზე ამ ორი ხელმოწერის არსებობა უმნიშვნელოვანესი პირობაა იმისათვის რომ ბანკმა შესასრულებლად მიიღოს ისინი,

ანგარიშის გახსნა მიმდინარეობს საანგარიშსწორებო-სალაროს მომსახურებაზე ბანკსა და კლიენტს შორის დადებული ხელშეკრულების საფუძველზე. ხელშეკრულების შესაბამისად ბანკი ვალდებულია კისრულობს;

თავისდროულად გაუწიოს კლიენტს კომპლექსური საანგარიშსწორებო-სალაროს მომსახურება მოქმედი ნოტარიულ-სამართლებრივ დოკუმენტების შესაბამისად;

უზრუნველყოს კლიენტის ანგარიშზე შემოსული მთელი ფულადი სახსრების დაკულობა და მათი დაბრუნება კლიენტის მოთხოვნისთანავე, რისი გარანტირებაც ხდება ბანკის მთელი მოძრავი და უძრავი ქონებით, მისი ფულადი ფონდებისა და რეზერვებით, აგრეთვე, იმ ღონისძიებებით, რომლებსაც ბანკი ატარებს თავისი სტაბილურობისა და ლიკვიდობის უზრუნველსაყოფად;

კლიენტის ანგარიშებისა და ოპერაციების შესახებ საბანკო საიდუმლოების უზრუნველყოფა;

შესაბამისად კლიენტი ვალდებულია კისრულობს;

ბანკში წარადგინოს ანგარიშის გახსნისა და მისი წარმოებისათვის აუცილებელი დოკუმენტები:

დაიკვას მოქმედი კანონმდებლობა:

ბანკის დაწესებულ დროში წარუდგინოს ბუხალტრული და სტატისტიკური ანგარიშები:

წერილობით წინასწარ აცნობოს ბანკს ანგარიშის დახურვის შესახებ და სხვა.

საანგარიშსწორებო სალაროს ოპერაციებს ბანკი როგორც წესი, საზღაურის ფასად ახორციელებს. საანგარიშსწორებო-სალაროს მომსახურებაზე დადებულ ხელშეკრულებაში გათვალისწინებულია ორივე მხარის პასუხისმგებლობა ნაკისრ ვალდებულებათა შესრულებისათვის.

რეორგანიზაციასთან დაკავშირებული (შერწყმა, მიერთება, და სხვა) ანგარიშის გადაფორმებისას ბანკს იგივე საბუთები წარედგინება, რაც მის გახსნის დროს.

ანგარიშის დახურვა შეიძლება განხორციელდეს ანგარიშის მფლობელის, საწარმოს ქონების მესაკუთრის, ბანკის ან საარბიტრაჟო სასამართლოს გადაწყვეტილებით. კლიენტის ინიციატივით საბანკო ანგარიშის ხელშეკრულება შეიძლება ნებისმიერ დროს შეწყდეს და თანაც ყოველგვარი პირობის გარეშე.

სახელშეკრულებო ურთიერთობათა შეწყვეტა ორ ეტაპად ხდება: 1 ხელშეკრულების შეწყვეტა: 2. ანგარიშის დახურვა ხელშეკრულების შეწყვეტიდან შეიძლება დღის ვადაში ანგარიშზე არსებული ნაშთი ან უნდა მისცეს კლიენტს, ან გადარიცხოს სხვა ანგარიშზე.

ანგარიში შეიძლება დაიხუროს საწარმოს გავორტრებულად გამოცხადების შემთხვევაში.

თუ საწარმო სხვა ბანკში გადადის საანგარიშსწორებო მომსახურებაზე, მაშინ მან ამის შესახებ აუცილებლად უნდა აუწყოს თავის ბანკს.

ანგარიშსწორების ანგარიშის ხელშეკრულების გარდა საწარმომ და ბანკმა შეიძლება გააფორმონ საბანკო ანგარიშის ხელშეკრულება, რომლითაც ბანკი კისრულობს ფულადი სახსრების შენახვის, მათზე შემოსავლების გაცემის, მოთხოვნის შესაბამისად ფულის დაბრუნების და ანაბრების მიხედვით ანგარიშსწორების თაობაზე მუდმივად დავალბათა შესრულების ვალდებულებას.

14.2. უნაღლო ანგარიშსწორების ფორმები

ნაღდი ფულის მიმოქცევისაგან განსხვავებით უნაღლო მიმოქცევის არსი ის არის, რომ გადასახადები ხორციელდება კომერციული ბანკების დაწესებულებებში არსებული გადასხდელის ანგარიშიდან მიმღების ანგარიშზე ფულის ჩარიცხვის (გადაგზავნის) გზით. საწარმოებს შორის ანგარიშსწორება, როგორც წესია, უნაღლო წესით ხორციელდება.

ამრიგად, უნაღლო ანგარიშსწორება ისეთი ფულადი ანგარიშსწორებაა, რომლის დროსაც გადახდები ხორციელდება ნაღდი ფულის მონაწილეობის გარეშე,

გადამხდელის ანგარიშიდან ფული მიმღების ანგარიშზე ფულადი სახსრების გადარიცხვის გზით.

საანგარიშსწორებო ოპერაციების დროს გამოიყენება გადახდის შემდეგი ხერხები: ფულადი სახსრების გადარიცხვა გადამხდელის ანგარიშსწორების ანგარიშიდან მიმწოდებლის ანგარიშზე;

გადამხდელისა და მიმწოდებლის ურთიერთმოთხოვნათა ჩათვლები;

მიმწოდებლისთვის გარანტირებული გადახდა;

გადახდის სახეობა: მთლიანი სახით, ნაწილობრივი თანხით, ურთიერთმოთხოვნათა ჩათვლების ნაშთების მიხედვით.

უნაღლო ანგარიშსწორების ორგანიზაციის პრინციპები:

I პრინციპი: უნაღლო ანგარიშსწორება ხორციელდება საბანკო ანგარიშების საშუალებით, რომლებიც ეხსენებათ კლიენტებს – ფიზიკურ და იურიდიული პირებს სახსრების შენახვისა და გადარიცხვებისათვის;

II პრინციპი: ანგარიშებიდან გადახდები წარმოებს ბანკების მიერ მათი მფლობელების განკარგულებით, გადახდის რეგულაციის დაცვით და ანგარიშზე სახსრების ნაშთის ფარგლებში;

III პრინციპი: ბანკის სუბიექტების მიერ უნაღლო ანგარიშსწორების ფორმების თავისუფალი შერჩევა;

IV პრინციპი: გადახდების ვალიანობა, კერძოდ, ვადაში გადახდა, ვადაზე აღრე გადახდა და ვადაგასული გადახდა;

V პრინციპი: გადახდის უზრუნველყოფა. გადამხდელს ან მის გარანტს ანგარიშზე უნდა გააჩნდეს ლიკვიდური სახსრები მიმწოდებლის წინაშე.

ბანკები ანგარიშზე ინახავენ საწარმოების ფულად სახსრებს, ახდენენ ამ ანგარიშზე შემოსული თანხების ჩარიცხვას, ასრულებენ საწარმოების განკარგულებებს მათი გადარიცხვისა და ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ სხვა საბანკო ოპერაციების შესახებ.

უნაღლო ფულადი ანგარიშსწორებები ხორციელდება შემდეგი პრინციპების დაცვით:

- ფულის გადამხდელს უფლება აქვს მთლიანად ან ნაწილობრივ უარი თქვას წარმოდგენილი დოკუმენტის განაღდებაზე კანონით ან ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ შემთხვევებში;

გადამხდელის თანხმობის ან მისი დავალების გარეშე ანგარიშებიდან სახსრების მოხსნა, როგორც წესი დაშვებული არაა.

გადახდები ხორციელდება გადამხდელის საკუთარი სახსრებიდან, ცალკეულ შემთხვევებში კი – ბანკის კრედიტის და სხვა მოზიდული სახსრების ხარჯზე;

ფულის მიმღების ანგარიშზე სახსრების ჩარიცხვა ხდება მხოლოდ გადამხდელის ანგარიშიდან მათი მოხსნის შემდეგ;

ფულის გადამხდელი ასრულებს დოკუმენტბრუნვის იმ წესებს, რომლებიც დამუშავებულია ცენტრალური ბანკის მიერ.

ყველა უნაღლო ანგარიშსწორება წარმოებს ბანკის მეშვეობით საანგარიშსწორებო დოკუმენტის საფუძველზე. ეს დოკუმენტები უნდა შეიცავდეს შემდეგ რეკვიზიტებს:

საანგარიშსწორებო დოკუმენტის დასახელება;
დოკუმენტის ნომერი, მისი გამოწერის რიცხვი, თვე და წელი;

გადამხდელი ბანკის დასახელება;

გადამხდელის დასახელება, მისი ინდივიდუალური ნომერი, ბანკში მისი ანგარიშის ნომერი;

სახსრების მიღების დასახელება, ბანკში მისი ანგარიშის ნომერი;

მიმღები ბანკის დასახელება, მისი ინდივიდუალური ნომერი, სახსრების მიღების ანგარიშის ნომერი, მისი ინდივიდუალური ნომერი;

გადასახდელი თანხა, ციფრებით და სიტყვიერად;

საანგარიშსწორებო დოკუმენტის დამზადების ხერხის მიუხედავად პირველ ეგზემპლარზე დასმული უნდა იყოს ხელმოწერები და ბეჭდის ანაბეჭდები;

საანგარიშსწორებო ოპერაციების განხორციელების პროცესში ბანკი ვალდებულია დაიცვას კანონმდებლინით დადგენილი გადახდათა რიგითობა.

პირველ რიგში ხორციელდება სახსრების მოხსნა იმ აღმასრულებელ დოკუმენტების მიხედვით, რომლებიც ითვალისწინებენ ანგარიშებიდან იმ ფულადი სახსრების გადარიცხვას ან გაცემას სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისთვის მიყენებული ზიანის გამოსწორების, აგრეთვე, ალიმენტების გადახდის შესახებ მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად.

მეორე რიგში წარმოებს სახსრების მოხსნა იმ აღმასრულებელი დოკუმენტების მიხედვით, რომლებიც ითვალისწინებენ ანგარიშიდან ფულადი სახსრების გადარიცხვას ან გაცემას მათთვის, ვინც სამსახურიდან თავისუფლდება.

მესამე რიგში წარმოებს სახსრების მოხსნა იმ საგადამხდლო დოკუმენტების მიხედვით, რომლებიც ითვალისწინებენ გადახდებს ბიუჯეტში და არასაბიუჯეტო ფონდებში.

მეოთხე რიგში წარმოებს სახსრების მოხსნა იმ აღმასრულებელი დოკუმენტების მიხედვით, რომლებიც ითვალისწინებენ სხვა ფულადი მოთხოვნების დაკმაყოფილებას.

მეხუთე რიგში წარმოებს ფულის ჩამონერა სხვა საგადამხდლო დოკუმენტების შესაბამისად კალენდარული რიგითობის წესით

უნაღდო ანგარიშსწორების ეკონომიკური ბაზაა მატერიალური წარმოება. მის გამო საგადამხდლო ბრუნვის მეტი წილი (დაახლოებით სამი მეოთხედი) მოდის სასაქონლო ოპერაციებისთვის შესრულებულ ანგარიშსწორებაზე. საგადამხდლო ბრუნვის დარჩენილი ნაწილი (ერთი მეოთხედი) არის ანგარიშსწორება არასასაქონლო ოპერაციების მიხედვით, ე.ი. სანარმოების ანგარიშსწორება ბიუჯეტთან დაზღვევის ორგანოებთან და ა.შ.

საქონლისა და მომსახურებისთვის, აგრეთვე, ფინანსურ ვალდებულებებთან დაკავშირებით წარმოებული უნაღდო ანგარიშსწორება განსხვავებული ფორმით ხორციელდება.

ანგარიშსწორების ფორმა წარმოადგენს ურთიერთდაკავშირებული ელემენტების ერთობლიობას, მათ შორის გადახდის ხერხი და მისთვის შესაბამისი დოკუმენტბრუნვა.

მოქმედი კანონმდებლობით დღევანდელ პირობებში ნებადართული უნაღდო ანგარიშსწორების შემდეგი ფორმები:

გადახდის დავალება;

გადახდის მოთხოვნა-დავალეზა;

ჩეკები;

აკრედიტივები;

ფულის გადამხდელსა და მის მიმღებს შორის ანგარიშსწორების ფორმას ისინი თვითონვე განსაზღვრავენ სამეურნეო ხელშეკრულებაში. თუ ანგარიშსწორებასთან დაკავშირებით მათ პრეტენზიები გაუჩნდებათ ერთმანეთის მიმართ, ორივე მხარე მათ საბანკო დაწესებულებების მონაწილეობის გარეშე განიხილავენ. სადავო საკითხებს წვეტს სასამართლო ან არბიტრაჟი.

ანგარიშსწორების მოქმედი ფორმების დროს გამოყენებულ საანგარიშსწორებო დოკუმენტებს ბანკი შესასრულებლად იღებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ისინი შესაბამება სტანდარტირებულ მოთხოვნებს და შესაბამისად, აუცილებლად შეიცავს ყველა საჭირო მონაცემს.

გადახდის დავალეზა წარმოადგენს ანგარიშის მფლობელის წერილობით განკარგულებას ბანკისადმი მის ანგარიშიდან გარკვეული ფულადი გადარიცხვის შესახებ სხვა საწარმოს ანგარიშზე, რომელიც იმავე ან სხვა ქალაქის საბანკო დაწესებულებაშია გახსნილი.

საქონლისა და განეული მომსახურებისთვის ჩატარებულ ანგარიშსწორებაში გადახდის დავალეზებს შემდეგ შემთხვევაში იყენებენ:

- მიღებული საქონლისა და განეული მომსახურებისათვის;
- საქონლისა და მომსახურების ღირებულების წინასწარ ანაზღაურების წესით შესრულებული გადახდებისთვის;
- სასამართლოს და არბიტრაჟის გადაწყვეტილებით ანგარიშსწორების დროს;
- შენობაში არენდის თანხის გადახდისას.

არასასაქონლო ოპერაციების მიხედვით გადახდის დავალეზებს იყენებენ:

- ბიუჯეტში სახსრების გადახდისთვის;
- ბანკისგან მიღებული სესხების და მათი პროცენტების დაფარვისთვის;
- სახელმწიფო და სოციალური დაზღვევის ორგანოებისთვის სახსრების გადარიცხვისთვის;
- სააქციო საზოგადოების, ამხანაგობების და ა.შ. დაფუძნებისას მათ საწესდებო ფონდებში სახსრების შეტანისთვის;
- საურავის, ჯარიმების, პირგასამტეხლოს გადახდისთვის;

გადახდის დავალეზას გადამხდელი გამოწერს დაწესებული ფორმის მქონე ბლანკზე, რომელიც გადახდისთვის ყველა საჭირო რეკვიზიტს შეიცავს და როგორც წესი, ოთხ ეგზემპლარად წარუდგენს ბანკს, რომელთაგან თითოეულს თავისი დანიშნულება აქვს.

გადახდის დავალეზით შესრულებულ ანგარიშსწორებას მთელი რიგი ღირსებები აქვს სხვა ფორმებთან შედარებით. ესაა შედარებით მარტივი და სწრაფი დოკუმენტბრუნვა, ფულადი სახსრების მოძრაობის დაჩქარება..

გადახდის მოთხოვნა-დავალეზა წარმოადგენს მიმწოდებლის მოთხოვნას მყიდველის მიმართ, თანდართული სატვირთო და სასაქონლო დოკუმენტების

საფუძველზე გადაუხადოს მას ხელშეკრულებით მიწოდებული საქონლის, განეული მომსახურების ან შესრულებული სამუშაოს ღირებულება.

გადახდის მოთხოვნა – დავალებას სამ ეგზემპლარად გამოწერს მიმწოდებელი პროდუქციის ფაქტობრივად მიწოდების ან მომსახურების განევის საფუძველზე. სტანდარტიზებულ ბლანკზე გამოწერილი ეს ეგზემპლარები გასაგზავნად დოკუმენტებთან ერთად ეგზავნება გასანაღებლად მყიდველის ბანკს.

რადგან გადახდის მოთხოვნა-დავლებით ანგარიშსწორების ინიციატივა მიმწოდებლიდან მოდის, ამიტომ ან დოკუმენტების განაღდება შესაძლებელია მხოლოდ მყიდველის თანხმობით (აქცეპტით).

ამ მიზნით მყიდველის შემოსული გადახდის მოთხოვნა-დავლებებს რეგისტრაციას უკეთებს სპეციალურ ჟურნალში და ბანკი მას უშუალოდ გადაამხდელს გადასცემს აქცეპტის ხელმოხსანერად.

აქცეპტის რამოდენიმე ფორმა არსებობს: დადებითი და უარყოფითი, წინასწარი და შემდგომი.

დადებითი აქცეპტის დროს გადაამხდელი ვალდებულია გადახდის შესახებ მიმწოდებლის მოთხოვნა თითოეულ საანგარიშსწორებო დოკუმენტზე ან წერილობითი განცხადება გააკეთოს თავის თანხმობაზე ან უარი თქვას თავის აქცეპტზე.

უარყოფითი აქცეპტის დროს გადაამხდელი წერილობით აუწყებს ბანკს მხოლოდ აქცეპტზე თავისი უარის შესახებ. თუ წინასწარ მოლაპარაკებულ ვადაში გაცხადებული არაა უარი, მაშინ ბანკი ამას მიიჩნევს გადაამხდელის თანხმობას გადახდაზე.

წინასწარი აქცეპტი ნიშნავს იმას, რომ გადახდის შესახებ მიმწოდებლის მოთხოვნაზე გადაამხდელი თავის თანხმობას იძლევა მისი ანგარიშიდან ფულის ჩამოწერამდე .

შემდგომი აქცეპტი ითვალისწინებს საანგარიშსწორებო დოკუმენტების დაუყოვნებლივ განაღდებას ბანკის საოპერაციო დღის განმავლობაში მათი შემოსვლისთანავე. ამ დროს გადაამხდელი ინარჩუნებს უფლებას აქცეპტზე შემდგომი უარი თქვას სამი სამუშაო დღის განმავლობაში.

გადაამხდელის მიერ გამოცხადებული უარი შეიძლება იყოს სრული ან ნაწილობრივი და აუცილებლად მოტივირებული. აქცეპტზე უარის თქმის ტრადიციული მოტივებია:

- საქონელი შეკვეთილი არაა;
- ანგარიში არასასაქონლოა;
- საქონელი წინასწარაა განაღდებული;
- აკლია შეთანხმებული ფასი;
- საქონელი გაგზავნილია არასწორ მისამართზე;

ეს და სხვა მოტივები უკავშირდება სახელშეკრულებო ვალდებულებათა დარღვევას მიმწოდებლის მხრიდან. როდესაც გადაამხდელი თანახმაა მთლიანად ან ნაწილობრივ გაანაღდოს გადახდის მოთხოვნა-დავლება, იგი ამას სამ ეგზემპლარად აფორმებს იმ პირობა ხელმოწერით, რომლებიც უფლებამოსილნი არიან განაგონ ანგარიში ბანკში და ბეჭდის ანაბეჭდით. ამ ეგზემპლარებს იგი აბარებს ბანკს, რომელთაგან:

1-ლ ეგზემპლარს იყენებენ გადამხდელის ანგარიშიდან სახსრების მოხსნის საფუძვლად და იტოვებენ ბანკისთვის განკუთვნილ დოკუმენტებში.

მე-2-ე ეგზემპლარს უგზავნიან მიმწოდებელს ბანკში, სადაც მას იყენებენ მიმწოდებლის ანგარიშზე სახსრების ჩარიცხვის საფუძვლად.

მე-3-ე ეგზემპლარს უბრუნებენ გადამხდელს, როგორც მისი ანგარიშის მიხედვით საბანკო ოპერაციის ჩატარების დასტურს.

გადახდის მოთხოვნა-დავალელებით წარმოებული ანგარიშსწორება უნაღდო ანგარიშსწორების ახალი და პერსპექტიული ფორმაა ჩვენი საბანკო პრაქტიკისთვის. იგი პასუხობს როგორც მიმწოდებლის, ისე გადამხდელთა ფინანსურ და სამეურნეო ინტერესებს და განამტკიცებს სახელმწიკრულებო ურთიერთობას მეურნეობაში.

ჩვევით ანგარიშსწორება. ჩვეის ფულის გადამხდელის მიერ თავისი ბანკისთვის მიცემული განკარგულებაა, რომ მისი ანგარიშიდან ჩვეის პატრონს ფულის გარკვეული თანხა გადაუხადონ. ერთმანეთისგან განასხვავებენ ფულად ჩვეებს და საანგარიშსწორებო ჩვეებს.

ფულად ჩვეებს იყენებენ ჩვეის მფლობელისთვის ნაღდი ფულის გადასახდელ ბანკში, ხელფასისათვის სამეურნეო საჭიროებებისათვის, სამილინებო ხარჯებისთვის, სოფლის მეურნეობის პროდუქციის შესყიდვისთვის.

საანგარიშსწორებო ჩვეები უნაღდო ანგარიშსწორებისთვის გამოყენებული ჩვეებია, ესაა დადგენილი ფორმის მქონე დოკუმენტი, რომელიც შეიცავს ჩვეის უსიტყვო წერილობით ბრძანებას საკუთარი ბანკისათვის თავისი ანგარიშიდან ფულის გარკვეული თანხა გადაიარიცხოთ სახსრების მიღების (ჩვეის პატრონის) ანგარიშზე. საანგარიშსწორებო ჩვეს, ისე როგორც გადახდის დავალებას, აფორმებს გადამხდელი, მაგრამ გადახდის დავალებისგან განსხვავებით ჩვეს გადამხდელი გადასახდელის მიმღებ საწარმოს გადასცემს სამეურნეო ოპერაციის შესრულების მომენტში, ის კი ამ ჩვეს თავის ბანკს წარუდგენს გასანაღდებლად.

აკრედიტივი მყიდველის ბანკის მიერ მიმწოდებლის ბანკისთვის მიცემული დავალებაა საქონლისა და მომსახურების მიწოდების ფულის გადახდის თაობაზე იმ პირობებით, რომლებიც მყიდველის სააკრედიტივო განცხადებაშია გათვალისწინებული. ამ განცხადებას საქონლისა და მომსახურების მყიდველი აკეთებს მიმწოდებლის მიერ შესაბამისი დოკუმენტების წარდგენის შემდეგ. კრედიტივი არის ბანკის მიერ კლიენტის (მყიდველის) დავალებით მისი თანხების ნაწილის დაჯავშნა მიმწოდებლის ბანკში. საქონლის ან მომსახურების მიღებისთანავე ანგარიშსწორება ხდება მიმწოდებლის მომსახურე ბანკში. აკრედიტივი გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც მიმწოდებელი მყიდველ ორგანიზაციას უცხადებს უნდობლობას, ვინაიდან მყიდველი ვერ ახერხებს საქონლის ან მომსახურების გადასახდელი ღირებულების ვადადამდგარ განაღდებას. ამიტომ, ჯერ ხდება თანხის ჩარიცხვა და შემდეგ კი მიწოდების განხორციელება. კრედიტივი იხსნება მხოლოდ ერთ მიმწოდებელთან ანგარიშსწორებისათვის. აკრედიტივებით ანგარიშსწორებას მხოლოდ სხვადასხვა ქალაქებს შორის დოკუმენტბრუნვაში იყენებენ. აკრედიტივის მოქმედების ვადას ბანკი არ აწესებს, არამედ მისი რეგულირება მიმწოდებელსა და მყიდველს შორის დადებული ხელშეკრულებით ხდება. ანგარიშსწორების ამ ფორმის დროს ფულის გადახდა ხორციელდება მიმწოდებლის ადგილმდებარეობის მიხედვით.

უნაღლო ანგარიშსწორების სხვა ფორმებისაგან განსხვავებით იგი ვარანტირებულ გადახდას უზრუნველყოფს მიმწოდებლისთვის მყიდველის სახსრების ხარჯზე.

აკრედიტვის გამოუყენებელი თანხა უზრუნველბა ფულის გადამხდელის ბანკს იმ ანგარიშზე, რომლიდანაც მოხდა მისი გახსნა. (ხანთაძე, ცაავა, 2012:91)

14.3. სხვადასხვა ანგარიშსწორებათა ფორმები

საწარმოებს შორის ბანკის მონაწილეობით განხორციელებული ანგარიშსწორება პირობითად შემდეგ ჯგუფებად შეიძლება დავყოთ:

იმ საწარმოებს შორის ანგარიშები ერთ ბანკშია გახსნილი;

ანგარიშსწორება ცენტრთან (საანგარიშსწორებო-საღაროს ცენტრი);

იმ საწარმოებს შორის ანგარიშსწორება, რომელთა ანგარიშები გახსნილია სხვადასხვა ბანკში და ამ ბანკებს ერთი საანგარიშსწორებო-საღაროს ცენტრი ემსახურება და იმ საწარმოებს შორის ანგარიშსწორება, რომელთა ანგარიშსწორება იმ ბანკებშია გახსნილი, რომელთაც სხვადასხვა საანგარიშსწორებო-საღაროს ცენტრი ემსახურება.

საწარმოებს შორის, საფინანსო ორგანოებთან და არსაბიუჯეტო ფონდებთან ანგარიშსწორებაში წამყვანი ადგილი უჭირავს ორი ბანკის მონაწილეობით განხორციელებულ ანგარიშსწორებას. ამ შემთხვევაში საუბრობენ ბანკთაშორის ანგარიშსწორების შესახებ. ამრიგად, ბანკთაშორის ანგარიშსწორებები ბანკების შრიდან განხორციელებული ანგარიშსწორებებია. საანგარიშსწორებო საღაროს მომსახურებაზე კლიენტებთან დადებული ხელშეკრულებების შესაბამისად.

საკრედიტო ორგანიზაციების მიერ ანგარიშსწორებების ჩატარების შესახებ ცენტრალური ბანკის დებულების თანახმად, საკრედიტო ორგანიზაციებს შორის ანგარიშსწორება უნაღლო წესით შეიძლება განხორციელდეს:

საკრედიტო ორგანიზაციების მეშვეობით;

ცენტრალური ბანკის საანგარიშსწორებო ქსელის მეშვეობით;

იმ არასაბანკო საკრედიტო ორგანიზაციების მეშვეობით, რომლებიც საანგარიშსწორებო ოპერაციებს ახორციელებენ.

გადასახადებისა და კლიენტთა საანგარიშსწორებო-საკასო მომსახურებისთვის ბანკებს შეუძლიათ ერთმანეთს შორის დაამყარონ სახელშეკრულებო ურთიერთობები ე.წ. საკორესპონდენტო ურთიერთობები.

საკორესპონდენტო ურთიერთობებს უნოდებენ ორ ან რამდენიმე საკრედიტო დანესებულებას შორის აგებულ ურთიერთობებს ერთ-ერთი მათგანის მიერ გადახდებისა და ანგარიშსწორების განხორციელების დროს, მეორის დავალებით და მისსავე ხარჯზე. ბანკებს შორის ასეთი ურთიერთობები შეიძლება ჩამოყალიბებული იყოს ქვეყნის შიგნით და მის ფარგლებს გარეთ.

საკორესპონდენტო ურთიერთობებით ბანკები შესაძლოა დაკავშირებული იყვნენ უამრავ საკრედიტო დანესებულებასთან.

საკორესპონდენტო ანგარიშებს ნებაყოფლობის საფუძველზე ხსნიან ის საბანკო დანესებულებები, რომლებიც იურიდიულად დამოუკიდებელი არიან. ცენტრალურ

ბანკთან კომერციული ბანკების საკორესპონდენტო ურთიერთობის აგება შედარებით უფრო მკაცრ საფუძველზე ხდება.

საკორესპონდენტო ანგარიში ისეთი ანგარიშია, რომელიდანაც ანგარიშსწორებას ერთი ბანკი ახორციელებს მეორე საკრედიტო დაწესებულების დაავლებით და ამავე დაწესებულების ხარჯზე. საკორესპონდენტო ანგარიშს ხსნიან საკორესპონდენტო ურთიერთობების შესახებ დადებული ხელშეკრულებების საფუძველზე. ეს ანგარიშები ორგანოა: წოსტრო" (თქვენთან გახსნილი ჩვენი ანგარიში) და ლორო" (ჩვენიან გახსნილი თქვენი ანგარიში) ეს ანგარიშები შესაძლოა გახსნილი იყოს ცალმხრივად და ორმხრივ საფუძველზეც. ამასთან ერთად საკრედიტო დაწესებულებაში გახსილი წოსტრო" ანგარიში ლორო" ანგარიშად გვევლინება კორესპონდენტ ბანკში.

საკორესპონდენტო ანგარიშების მიხედვით გადახდები, რომელთა პირობები დადებულ ხელშეკრულებაშია დათქმული, შესაძლოა ხორციელდებოდეს ან ანგარიშზე არსებული ფულადი სახსრების ნაშთების ფარგლებში, ან ამ ნაშთების გადამტებით, ოღონდ ამ ანგარიშზე ჩარიცხული კრედიტის (ე.წ. ოვერდრაფტის) ხარჯზე.

ცენტრალური ბანკის საანგარიშსწორებო ქსელი წარმოადგენს საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრების ერთობლიობას, რომლებსაც დაკისრებული აქვთ საბანკო სისტემაში ფულის გადასახადების წარმოების უზრუნველყოფის ფუნქციები. ყოველი კომერციული ბანკი ვალდებულია საკორესპონდენტო ანგარიში ჰქონდეს გახსნილი რომელიმე საანგარიშო-სალაროს ცენტრში, საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრში შემავლად გვევლინება ბანკებს შორის საანგარიშსწორებო ოპერაციათა ჩატარების დრო. ანგარიშსწორების წარმოების გარდა საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრები ახდენენ ბანკების დაკრედიტებას, სალაროს მოშასუხრებას, ინვენტიციებს, დაფინანსებას საბიუჯეტო სახსრების ხარჯზე და ა.შ.

თვით კომერციულ ბანკებს შორის ანგარიშსწორებას აფიქსირებენ საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრში გახსნილ მათი საკორესპონდენტო ანგარიშების მიხედვით.

ყველაზე რთულია ის სიტუაცია, რომლის დროსაც მიმწოდებელი საწარმოს ბანკს და ფულის გამხდელი საწარმოს ბანკს სხვადასხვა საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრი ემსახურება. ამ შემთხვევაში იყენებენ ფილიალური ბრუნვების ანგარიშთა სისტემას რომელშიც საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრები ანგარიშთა გარკვეულ ნომრებზე აკუთვნებენ. ამ ნომრების მიხედვით შემდეგ აფიქსირებენ იმ კლიენტებთან მიმდინარე ანგარიშსწორების ოპერაციებს, რომლებსაც სხვა ცენტრებში ემსახურებიან.

ანგარიშსწორება შიდასაბანკო ქსელის მეშვეობით იმის გათვალისწინებით, რომ ბანკებს აქვს გამსხვილებისა და მრავალფილიალიან სტრუქტურებად გარდაქმნის ტენდენცია, ცენტრალური ბანკი აწესებს საკრედიტო ორგანიზაციების ფილიალების მიერ საანგარიშსწორებო ოპერაციების ჩატარების მარეგულირებელი წესები.

საკრედიტო ორგანიზაციას უფლება აქვს ფილიალის სახელზე გახსნას შემდეგი ანგარიშები საანგარიშსწორებო ოპერაციების გამსახორციელებლად:

საკორესპონდენტო სუბანგარიში ცენტრალური ბანკის საანგარიშსწორებო ქსელის იმ განყოფილებაში, სადაც ფილიალი მდებარეობს;
საკორესპონდენტო ანგარიშები სხვა საკრედიტო ორგანიზაციებში სა მათ ფილიალებში;

ფილიალთაშორის ანგარიშსწორების ანგარიშები მეთაურ ორგანიზაციაში, აგრეთვე საკრედიტო ორგანიზაციის წებისმიერ ფილიალში:

ბანკთაშორისა კლირინგი. კლირინგებს უწოდებენ საქონლის, მომსახურებისა თუ ფასიანი ქაღალდებისთვის უნაღლო ანგარიშსწორების სისტემას, რომელიც ორმხრივი მოთხოვნებისა და ვალდებულებების ჩათვლაზეა დაფუძნებული. ბანკთაშორის კლირინგი, თავის მხრივ, ბანკებს შორის უნაღლო ანგარიშსწორების სისტემაა, რომელიც იურიდიული პირების ფულადი მოთხოვნების ორმხრივი ჩათვლის საფუძველზე ხორციელდება.

კლირინგული დანესებულების დამფუძნებელი შეიძლება იყოს კომერციული ბანკები, ცენტრალური ბანკი, სხვა იურიდიული და ფიზიკური პირები.

კლირინგული ორგანიზაციის ძირითადი ამოცანებია:

ბანკებს შორის ანგარიშსწორების დაჩქარება და ოპტიმიზება;

ანგარიშსწორების უტყუარობისა და საიმედოობის ამაღლება;

უნაღლო ანგარიშსწორების ახალი ფორმების (ჩეკები და სხვა) განვითარება და უზრუნველყოფა;

ბანკების დროებითი თავისუფალი სახსრების ყველაზე უფრო რაციონალური გამოყენება;

თანმედროვე საერთაშორისო ტექნოლოგიებისა და სტანდარტების დანერგვა;

მონაცემების უტყუარობის კონტროლი ყველა ეტაპზე;

სადღვისოდ მიღებულია კლირინგული ოპერაციების ორგანიზაციის ორი მოდელი: პირველი მათგანი ითვალისწინებს კლირინგის ჩატარებას ორმხრივი ჩათვლების მონაწილეთა ანგარიშებზე არსებული სახსრების წინასწარ დეპონირებით. მეორე მოდელის თანახმად კლირინგი ასეთი დანაპირების გარეშე ხორციელდება.

თამასუქებით ანგარიშსწორება გულისხმობს საქონლის მომსახურებისა და ფულის გადახდელს შორის ანგარიშსწორებას გადახდის დავალებით სპეციალური დოკუმენტის - თამასუქის საფუძველზე.

თამასუქი კანონით მკაცრად დადგენილი ფორმის მქონე წერილობითი საგალო ვალდებულებაა, რომელიც მის მფლობელს (თამასუქის პატრონს) აძლევს აუცილებელ პირობას, ვადის დადგომისთანავე მოსთხოვოს მოვალეს თამასუქში აღნიშნული თანხის გადახდა. კანონი ერთმანეთისგან განასხვავებს ორ ძირითად ფორმას: მარტივს და გადასაპირებელს.

მარტივი თამასუქი ისეთი წერილობითი დოკუმენტია, რომელშიც მოცემულია თამასუქის გამცემი (მოვალის) უბრალო და ყოველგვარ პირობას მოკლებული ვალდებულებაა, გარკვეულ ვადაში და გარკვეულ დროში გადაუხადოს ფულის გარკვეული თანხა სახსრების მიმღებს.

გადასაპირებელი (გადასაყვანი) თამასუქი (ტრატა) ისეთი წერილობითი დოკუმენტია, რომელიც შეიცავს თამასუქის გამცემის (კრედიტორის) უპირობო ბრძანებას გადახდელის მიმართ, რომ მან თამასუქში ნაჩვენები თანხა გადაუხადოს მესამე პირს ანუ რემიტენტს.

უბრალო (მარტივ) თამასუქისგან განსხვავებით, გადასაყვანი თამასუქში მონაწილეობს არა ორი, არამედ მინიმუმ სამი პირი:

თამასუქის გამყვნი (ტრასანტი); ფულის გადახდელი (ტრასანტი), რომლისკენაც ბრძანება მიმართული, თამასუქის შესაბამისად განხორციელოს ფული გადახდა; თამასუქის პატრონი (რემიტენტი) თამასუქის მეშვეობით ფულის მიღები.

თამასუქი მკაცრი დოკუმენტია, რომელიც ყველა აუცილებელი რეკვიზიტის ჩამონათვალს უნდა მოიცავდეს. თუნდაც ერთერთ მათგანის გამოტოვების შემთხვევაში, თამასუქი კარგავს იურიდიულ ძალას.

კანონმდებლობა ითვალისწინებს თამასუქების ინკასირებას ბანკების მიერ, ე.ი. ასრულებენ თამასუქის მფლობელთა დავალებას თამასუქით გადასახდელის მიღებაზე გარკვეულ დროში. ინკასირებისათვის ბანკში გადაცემულ თამასუქს მისი მფლობელი ბანკის სახელზე უკეთებს დავალიანებისნა მიწინააღმდეგე გადასახდელის მისაღებად "ან ოქსაოზე." თამასუქის ინკასირებით ბანკი პასუხისმგებლობას იღებს მის დროულად წარდგენაზე გადახდელისთვის და ამ თამასუქით კუთვნილ გადასახადის მიღებაზე. ინკასოზე თამასუქის მიღების შემდეგ ბანკი ვალდებულია თავისდროულად გადააგზავნოს იგი გადახდის ადგილას მოთავსებულ ბანკის დანესებულებებში და უწყებით აცნობოს გადახდელს ინკასოზე დოკუმენტის შემოსვლა. გადასახდელის შემოსვლისთანავე ბანკი კლიენტის ანგარიშზე რიცხავს მას და ატყობინებს დავალების შესრულებას.

თამასუქის ინკასირების დავალების შესრულებისთვის ბანკი კლიენტისაგან საკომისიო გასამრჯელოს იღებს მოღებულ თანხის პროცენტის სახით.

გარდა ამისა, ბანკი კლიენტს ახდევინებს დოკუმენტების გაგზავნა-მიღებასთან და თამასუქის გაპროტესტებასთან დაკავშირებულ ხარჯებს. გაპროტესტება იმ შემთხვევაში ხდება თუ ფულის გადახდელი თანხმა არაა მოცემული თამასუქის შესაბამისად გადაიხადოს ან თუ იგი გადახდისუნაროა.

ფაქტორინგი. სიტყვა „ფაქტორინგი“ ინგლისური სიტყვაა და "შუამავალს" „აგენტს“ ნიშნავს. ფაქტორინგულ ოპერაციებში სამი მხარე მონაწილეობს:

1. ფაქტორ-შუამავალი, რომელიც შესაძლოა იყოს კომერციული ბანკი ან სპეციალიზებული ფაქტორინგული კომპანია;
2. საქონლის მიმწოდებელი;
3. საქონლის მყიდველი;

ფაქტორინგი პირველყოფლისა მცირე და საშუალო ბიზნისის საწარმოების დაფინანსების სფეროს შედარებით ახალი სახეა. აღნიშნულ მომსახურებით დღეს დასაქმებულია სპეციალური ფაქტორინგული ფირმები. ისინი კი მჭიდროდ არიან დაკავშირებულები ბანკთან.

ფაქტორინგული ოპერაციის ძირითდი პრინციპი მარტივია: ფაქტორინგული ფირმა თავის კლიენტებისგან ყიდულობს მათ მოთხოვნას დებიტორისადმი. პირველ დღეებში მათ უხდის მოთხოვნილი თანხის 80-90% აგანსის სახით. დანარჩენს კი კლიენტი გადახდელი-მგვალეების მიერ მოთხოვნილი თანხების მთლიანი დაფარვის შემდეგ ცხადია მნიშვნელოვანი საკომისიო გასამრჯელოს ფასად.

მსოფლიოს პრაქტიკაში ფაქტორინგს უწოდებენ ფაქტორის (ბანკის) მიერ კლიენტისთვის განუღები ისეთ საკომისიო-საშუამავლო მომსახურებას, რომლის განხორციელების პროცესშიც საქონლისა და მომსახურებისათვის შესრულებული ანგარიშსწორება მისი საბრუნავი კაპიტალის დაკრედიტებასთან არის შერწყმული.

ფაქტორინგული მომსახურების ძირითადი მიზანია თავისი კლიენტის დებიტორული ანგარიშების ინკასირება და მისი კუთვნილი გადასახადების მიღება.

14.4 ბანკის სალაროს ოპერაციები

ამჟამად ფულის მიმოქცევის ერთ-ერთი თავისებურებაა მიმოქცევაში არსებული ნაღდი ფულის მდალი დონე. ნაღდი ფულის მიმოქცევის გაფართოებს მიზნად ასახელებენ ეკონომიკურ კრიზისს, ანგარიშსწორებათა შენელებას და სხვა. არსებითი ფაქტორების რიგშია ისეთი საგადადამდელო ინსტრუმენტების ფართოდ გამოყენების ტრადიციების უქონლობა, როგორცაა ჩეკები და პლასტიკური ბარათები. აგრეთვე, მოსახლეობის დაბალი შემოსავლები. ნაღდი ფულის მიმოქცევა დიდად განსაზღვრავს, ერთი მხრივ კომერციული ბანკების მიერ შესრულებული სალაროს ოპერაციების უზარმაზარ მოცულობას, მერვე მხრივ კი, ცენტრალური ბანკის გენსაკუთრებულ როლს ფულის მიმოქცევის სფეროს რეგულირებაში. მაგალითად: ცენტრალურ ბანკს ეკისრება მთელი რიგი ვალდებულებები. ესენია:

ეროვნულ მყურნობაში სალარო ოპერაციების წარმოების წესის განსაზღვრა; ბანკოტების და ლითონის მონეტების სარეზერვო ფონდების შექმნა;

ფულის ნიშნების გადახდისუნარიანობის ნიშნ-თვისებების დადგენა, დაზინებული და მოძველებული ბანკოტების შეცვლისა და განადგურების წესის განსაზღვრა.

კომერციული ბანკის წარმატებით საქმიანობის მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია კლიენტების შეუფერხებელი სალაროს მომსახურება. ამასთანავე, საწარმოებსა და ორგანიზაციებზე ნაღდი ფულის გაცემა კომერციული ბანკების უმნიშვნელოვანეს მოვალეობად გვევლინება.

ამგვარად, სალაროს ოპერაციად მიჩნეულია ბანკის ისეთი საქმიანობა, რომელიც ნაღდი ფულის ინკასაციას, შენახვასა და გაცემას უკავშირდება.

საწარმოები ნაღდ ფულთან დაკავშირებულ ოპერაციებს ახორციელებენ წროვნულ მყურნობაში სალაროს ოპერაციების წარმოების წესის" შესაბამისად. იგი ითვალისწინებს, რომ საწარმოებს სალაროში შეუძლიათ ჰქონდეთ ნაღდი ფული იმ ლიმიტის ფარგლებში, რომელსაც ბანკი აწესებს საწარმოს ხელმძღვანელებთან შეთანხმებით. საწარმო ვალდებულია დაწესებული ლიმიტის ზემოთ არსებული ნაღდი ფული ბანკში შეიტანოს მის მომსახურე ბანკთან შეთანხმებული წესით და ვადებში. საწარმოს სალაროში ნაღდი ფულის ნაშთის ლიმიტს ადგენენ საწარმოს საქმიანობის თავისებურებებიდან და მოცემის ინკასაციის პირობებიდან გამომდინარე.

ნაღდი ფულის ჩაბარება საწარმოებს შეუძლიათ:

ბანკების დღისა და საღამოს სალაროებში;

საწარმოებში არსებულ გაერთიანებულ სალაროებში, შემდგომ ბანკში მისი შეტანის მიზნით;

ინკასატორებისთვის;

კავშირგაბმულობის საწარმოებისთვის, ბანკების ანგარიშებზე მისი გადარიცხვის მიზნით დადებული ხელშეკრულების საფუძველზე.

დადგენილი ლიმიტის თანხის ზევით ფულის შენახვა სანარმოის სალაროს შეუძლია სამი დღის განმავლობაში, ბანკში ფულის მიღების დღის ჩათვლით.

ბანკის დანესებულებებში არსებული მთელი ნაღდი ფული ნაწილდება სარეზერვო ფონდებში და საბრუნავ სალაროში. სარეზერვო ფონდების ფული ითვლება მიმოქცევაში ჯერ კიდევ გაუშვებლად ან მიმოქცევიდან ამოუღებლად. ამიტომ მოქმედი წესების თანახმად, მათი გამოყენება შესაძლებელია მხოლოდ ცენტრალური ბანკის ნებართვით. საბრუნავ სალაროში მყოფი ნაღდი ფული ითვლება მიმოქცევაში გაშვებულ ფულად და მათ გაცემას დამატებითი ნებართვა არ სჭირდება.

ნაღდი ფულით გადახდების განხორციელების აუცილებლობის შემთხვევაში (ხელფასების გაცემა და სხვა გადასახადები) სანარმოები ნაღდ ფულს ირებენ ანგარიშსწორების ანგარიშის გახსნის ადგილას მყოფ ბანკში. ნაღდი ფულის გაცემისას იყავენ შემდეგ პირობებს:

- ანგარიშსწორების ანგარიშზე სახსრების არსებობა, თუ კი სახსრებზე წარმოქმნილი მოთხოვნა, დადგენილი წესების თანახმად, ნაღდი ფულით უნდა კმაყოფილდებოდეს (სახსრების გაცემა შრომის ასანაზღაურებლად, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის შესასყიდლად, მივლინების და სამეურნეო ხარჯები.); სახსრების გაცემის ვადის დადგომა

ფულის მიღებისა და გაცემის მიზნით ყველა კომერციულ ბანკში იქმნება სალაროს ოპერაციების განყოფილება, რომელშიც შეიძლება იყოს შემოსავლის, გასავლის, შემოსავალ-გასავლის და საღამოს საღაროები, ფულის დამხურდავებელი საღაროები, საღაროები ფულადი მოგების გადასაანგარიშებლად და ა.შ. მოგების გადაანგარიშების საღარო იმ ბანკებში იქმნება, რომლებშიც მოგება ინკასაციის დანესებულებების მეშვეობით შემოდის. საღამოს საღაროები ფულის მიღებას მხოლოდ საღამოობით ასრულებენ.

ბანკები ნაღდ ფულს იღებენ ინკასატორებისგან და კლიენტის პირადი გამოცხადების შემთხვევაში.

ბანკში შემოსული ყველა ნაღდი ფულის შემოსავალში აღების და გასავლის ოპერაციების შესრულების მიზნით ბანკებს შექმნილი აქვთ საბრუნავი სალარო. საოპერაციო დღის დასრულებამდე შემოსული ყველა ნაღდი ფული საბრუნავმა სალარომ აუცილებლად უნდა აიღოს შემოსავალში და იმავე სამუშაო დღეს ჩარიცხოს შესაბამის ანგარიშზე. სანარმოებისათვის, ორგანიზაციებისა და დანესებულებებისთვის ნაღდი ფულის გაცემაც საბრუნავი სალაროდან ხდება. კომერციული ბანკის ამოყანა უზრუნველყოფილი იყოს საკმარისი ნაღდი ფულით თავისი კლიენტების მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად.

რადგან ნაღდი ფულის გამოშვებისა და ამოღების განსაკუთრებული უფლება ცენტრალურ ბანკს აქვს მინიჭებული, იგი სალაროს მუშაობის შესახებ ინსტრუქციის შესაბამისად თავის დანესებულებებში აწყობს კომერციული ბანკების სალაროს მომსახურებას, რაც მისი საანგარიშსწორებო სალაროს ცენტრების მეშვეობით ტარდება.

ყოველ კომერციულ ბანკს საკორესპონდენტო ანგარიში აქვს გახსნილი ცენტრალური ბანკის ერთ-ერთ დანესებულებაში – საანგარიშსწორებო – სალაროს ცენტრში. ნაღდი ფულის მიღებისას კომერციულ ბანკზე გაცემული ნაღდი ფულის თანხები ჩამოინწერება მისი საკორესპონდენტო ანგარიშიდან ბანკის მიერ გაფორმებული

საგადასახადო დავალების ან ფულადი ჩეკის საფუძველზე. თუ კომერციული ბანკი ფულს საანგარიშსწორებო – სალაროს ცენტრში აბარებს, მაშინ ფული მის საკორესპონდენტო ანგარიშზე ჩაირიცხება.

კომერციული ბანკისა და საანგარიშსწორებო სალაროს ცენტრის ურთიერთობა სახელშეკრულებო საფუძველზე ხდება. ხელშეკრულება ითვალისწინებს იმას, რომ ყველა კომერციული ბანკი გამოიყენებს ფულადი ბილეთებისა და მონეტების დამუშავებისა და შეფუთვის, ფულის გადაცემის ერთიან წესებს და მისი მიტანის ერთიან ფორმებს. ხელშეკრულებაში კომერციული ბანკის საოპერაციო სალაროში ფულის ზღვრული ნაშთიყაა დათქმული. დადგენილ ზღვრულ ნაშთზე მეტი ფულის ნაშთი სალარომ უნდა ჩააბაროს საანგარიშსწორებო ცენტრის საბრუნავ სალაროს ან გადასცეს სხვა ისეთ კომერციულ ბანკს, რომელსაც საბრუნავი სალაროს შევსება სჭირდება.

როგორც წესი, შემოსავლის სალაროში ფულს იღებენ ნაღდი ფულის შეტანაზე განცხადების შესაბამისად, რომელიც კლიენტის მიერ შევსებული სამი კომპონენტისაგან შედგება. ესენია: განცხადება, ქვითარი და ორდერი. განცხადებაში მოუთხოვენ ხოლმე, თუ ვისგან იღებენ ფულს, რომელ ანგარიშზე ჩაირიცხება იგი, როგორია თანხა და შენაჩანის დანიშნულება.

ნაღდი სახსრების გატანისას მიმდინარე ოპერაციების დროს იყენებენ ფულად ჩეკებს, რომლებსაც ბანკს წარუდგენენ ანგარიშსწორების ანგარიშიდან სახსრების მოხსნის დროს. ჩეკის შევსების პარალელურად მისი რეკვიზიტები გადააქვთ ყუაზე, რომელიც სანარმოს რჩება ჩეკის წიგნაკში და გასამართლებელ ღოკუმენტს წარმოადგენს.

სალაროს მომსახურების გაუმჯობესებისა და დაჩქარების მიზნით საბანკო საქმიანობის პრაქტიკაში წერგავენ ელექტრონულ საბანკო მომსახურების სისტემებს ბანკომატებისა და პლასტიკური ბარათების გამოყენებით, რის შედეგადაც მკირდება სალაროს ოპერაციების შრომატევადობა და მალღდება მათი სამიღლოობა.

თემა 15. საბანკო მენეჯმენტი

15.1 საბანკო მენეჯმენტის არსი

მენეჯმენტი (მართვა, გამგებლობა, ორგანიზაცია) განიმარტება, როგორც ფირმის მართვა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, რომელიც მიმართულია საუკეთესო ეკონომიკური შედეგების მიღების ოპტიმალური ხერხის შერჩევასაკენ.

მენეჯმენტის, როგორც თავისებური ტიპის, მართვის ძირითადი ნიშან-თვისებებია:

საქმიანობის სფერო - მართვის ობიექტის ეკონომიკური ქცევა;

საქმიანობის პირობები - ეკონომიკის განვითარების საბაზრო მექანიზმები;

მართვის ორგანიზაციული ფორმები - საკმაოდ მოქნილი და ფირმის საბაზრო ქცევის პროცესებთან ადაპტირებული;

მოთხოვნები მენეჯერისა და მართვის პერსონალისადმი - პროფესიონალიზმი;

ორგანიზაციული პრიორიტეტები - ადამიანისეული ფაქტორი;

მართვის სტილი - ეფექტიანი საქმიანობის მოტივირება;

პიროვნული ფაქტორი - მენეჯერის შემოქმედება და ხელოვნება;

გარემო - საბაზრო ეკონომიკა.

მენეჯმენტი სინამდვილეში მეტწილად იგივეა, რაც ჩვენთვის ჩვეული მართვაა. და მაინც, ეს იგივეობრივი და ურთიერთშემცვლელი ცნებები არაა. ანალიზიდან გამოდინარეობს, რომ მართვა ტრადიციული ვარიანტით, უფრო ტყვადი, პოტენციურად უფრო მდიდარი და ტექნოლოგიური მოვლენაა (ცნებაა), რომელიც მოიცავს მენეჯმენტს, როგორც კერძო შემთხვევას.

საბანკო საქმიანობის მართვაში ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვაოთ მისი ორი, მჭიდროდ დაკავშირებული ნაწილი:

- 1) მთლიანად საბანკო სისტემისა და მისი ცალკეული ელემენტების მართვა ცენტრალური ბანკისა და საბანკო სფეროს ცენტრალიზებული მართვის სხვა სპეციალიზებული ორგანოების მხრიდან;
- 2) კომერციული ბანკებისა და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციების მიერ თავისი თავის მართვა.

ცენტრალური ბანკის მიერ საბანკო საქმიანობის მართვა მოიცავს: საკუთარი საქმიანობის, როგორც საბანკო სისტემის მთავარი ელემენტის, ყოველმხრივ მართვას. ქვეყნის მთელი საბანკო სისტემის განვითარების სტრატეგიულ (რამდენიმე წელიწადზე გათვლილ) მართვას; ყველა კომერციული ბანკის და არასაბანკო საკრედიტო ორგანიზაციის მიმდინარე საქმიანობისა და განვითარების მართვას.

საბანკო საქმიანობის ცენტრალიზებულ მართვაში ცენტრალური ბანკის გარდა თავიანთ უფლებამოსილებათა ფარგლებში პირდაპირ ან ირიბად მონაწილეობენ სახელმწიფო მმართველობის ისეთი ორგანოები, როგორცაა საგადასახადო, სასამართლო (უპირველეს ყოვლისა - არბიტრაჟი), საბაუო და სხვა.

გარდა ამისა, ამ მართვაში შესაძლოა მონაწილეობდნენ ამისათვის საგანგებოდ შექმნილი ორგანოები, რომლებსაც აკისრებენ საბანკო სისტემის პროცესების

მართვასთან დაკავშირებული იმ ცალკეული ფუნქციების შესრულებას, რომელთა შესრულებაც სხვა ვითარებაში თვითონ ცენტრალურ ბანკს შეეძლო.

ცალკეულ ორგანოებს ხშირად ავალდებენ საკრედიტო ორგანიზაციებზე ზედამხედველობას. ზოგ შემთხვევაში ეს ორგანოები თავიანთ ფუნქციებს ასრულებენ ცენტრალურ ბანკთან ერთად (მაგ. გფრ-ში – საკრედიტო ორგანიზაციების მეთავალაურების ფედერალური უწყება; საბერძნეთში – სავალუტო კომიტეტი და ა. შ.)

ბანკების მიერ თავისი თავის მართვა – ესაა თვითმმართველობა, ე. ი. მართვა, რომელსაც ახორციელებენ არა გარედან და არა ბანკის მიმართ გარე სუბიექტები, არამედ თვით საბანკო სისტემის ელემენტები. ამ დროს ისინი ხელმძღვანელობენ საკუთარი მოსაზრებებით, შეფასებებით, ინტერესებით და იყენებენ მათთვის ხელმისაწვდომ შექანიზმებს. ასეთი მართვა ორ დონეზე ხორციელდება – მთლიანად საბანკო სისტემის ან ცალკე აღებული ბანკის დონეზე.

გარედან ბანკების მართვა და მათი თვითმმართველობა საბანკო სისტემის არცერთ დონეზე არ ხორციელდება ავტონომიურად და პარალელურად. პირიქით, ყოველ მათგანზე ხდება გარედან მართვისა და თვითმმართველობის ელემენტების ერთმანეთთან შერწყმა-შეხამება.

გარედან მართვა და თვითმმართველობა საბანკო სფეროში ისეთი პროცესებია, რომლებიც მჭიდრო და განუყოფელ კავშირში იმყოფება ერთმანეთთან, გადაადის ერთმანეთში და ერთმანეთისაგან არსი წარმოებული. ეს თანამედროვე საბანკო მართვის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი თავისებურებაა, რომელიც პრაქტიკულად ყველა ქვეყანას ახასიათებს.

მთლიანად საბანკო თვითმმართველობა და ცალკე აღებული კომერციული ბანკის დონეზე განხორციელებული თვითმმართველობა შეიძლება წარდგინდეს მოქმედებათა გარკვეული დერეფნის ფარგლებში იმ მმართველურ გადანაცვებლებათა მიღების პროცესად, რომლის პარამეტრების განმსაზღვრელი ფაქტორები არ ექვემდებარება თვით ბანკებს. ასეთი ფაქტორებია: ეროვნული ეკონომიკის ობიექტური მდგომარეობა და მისი განვითარების პერსპექტივები; სახელმწიფოს ეკონომიკური, საბიუჯეტო და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა; ცენტრალური ბანკის დამოუკიდებლობის ხარისხი; ეროვნული ფულის ერთეულის სიმყარე; საზოგადოებაში, ეკონომიკაში და საბანკო სფეროში მართლწესრიგის დონე; ცენტრალური ბანკის საკანონმდებლო აქტებისა და კომერციულ ბანკებთან მისი დამოუკიდებულების ხარისხი.

ყველა ეს ჩამოთვლილი ფაქტორი მუდმივად იცვლის თავის ინტენსივობას, მიმართულებას და ნიშნებსაც კი, თანაც ეს იშვიათად ხდება შეთანხმებულად.

საბანკო საქმიანობის მართვის ხარისხის საკითხი დამოუკიდებელ პრაქტიკულ და მეცნიერულ ინტერესს იწვევს.

როგორც ცნობილია, ხარისხი არის საგნის ისეთი განსაზღვრულობა, რომლის ძალითაც მხოლოდ ის საგანია მოცემული, რომლითაც განსხვავდება სხვა საგნებისაგან. საგნის ხარისხი არ დაიცვანება მის ცალკეულ თვისებებზე და უკავშირდება საგანს, როგორც მთელს, მოიცავს მას მთლიანად და მისგან განუყოფლად. სოციალურ-ეკონომიკურ სისტემაში ხარისხის ცნებას იყენებენ როგორც შრომის, საწარმოო საქმიანობის, პროდუქციის მახასიათებელს. ამ შემთხვევაში ხარისხი:

- ასახავს პროდუქციის დანიშნულებას;

- პროლექციის ხარისხი და საქმიანობის ხარისხი გამოიხატება იმ მაჩვენებელთა სისტემით, რომლებიც მის ცალკეულ მხარეებს ახასიათებს.

აქედან გამომდინარე: მართვის ხარისხი უნდა გვესმოდეს როგორც იმ არსებითი თვისებების ერთობლიობა, რომლებიც ახასიათებს მართვის უნარს, დააკმაყოფილოს სამართავი ობიექტის მოთხოვნილებები, ჩვენს შემთხვევაში – ბანკის საქმიანობის პროცესში გაჩენილი მოთხოვნილებები. ამგვარად, საბანკო მართვის მის ნებისმიერ ასპექტში ყველაზე ზოგადად შეგვიძლია წავეყნოთ შემდეგი ხარისხობრივი მოთხოვნა: იგი იმ მიზნებისა და ამოცანების ადექვატური უნდა იყოს, რომლებიც მართვის ობიექტის მოთხოვნილებებს უპასუხებს და მართვის ორგანოების წინაშე დგას. ეს იმას ნიშნავს, რომ საბანკო სისტემის მიზნები და ამოცანები მკაფიოდ უნდა იყოს შეცნობილი, იდენტიფიცირებული, რაოდენობრივად და ხარისხობრივად განსაზღვრული და დოკუმენტის სახით დაფიქსირებული. წინააღმდეგ შემთხვევაში, მეტად გაძნელება მსჯელობა არა მარტო მართვის ხარისხზე, არამედ საერთოდ მის არსებობაზეც.

საბანკო საქმიანობის მართვის ხარისხი. ბანკის მართვის ხარისხი შეგვიძლია დავაკონკრეტოთ იმ მახასიათებლების ერთობლიობის აღწერით, რომლებიც სამართავი ობიექტის მიზნობრივ, ფუნქციურ, მოტივაციურ, ეკონომიკურ, ორგანიზაციულ, სოციალურ, ტექნოლოგიურ და სამართლებრივ თვისებებს ასახავს, იმის გარკვევით, თუ რამდენად შეესაბამება აღნიშნულ მახასიათებლებს მართვის პროცესში გამოყენებული ინსტრუმენტები.

მმართველური საქმიანობის პროცესში პარველ ნიშან-თვისებად გვევლინება შესაბამისი შრომის ხარისხი. შრომის ხარისხი, თავის მხრივ, ვლინდება მისი შედეგის – შრომის პროდუქტის (შედეგის) ხარისხში. სწორედ ამ უკანასკნელის ხარისხია მმართველური შრომის ფუნქციონური დანიშნულება.

ბანკებში მმართველური შრომის ხარისხობრივ თავისებურებად გვევლინება:

1. მმართველური შრომის საერთო თავისებურებები: შემოქმედება, როგორც გონებრივი შრომის ფორმა; ინოვაციურობა; მკაცრი დროებითი შეზღუდვები; კოლექტიური ხასიათი; რისკიანობა.
2. საბანკო სფეროში მმართველური შრომის სპეციფიკური თავისებურებები: კვალიფიკაციისადმი დიდი მოთხოვნები შრომითი საქმიანობის მიმართულებათა აბსოლუტურ უმრავლესობაზე; სამწარმეო ხასიათი; შრომის უპირატესად ინდივიდუალური ხასიათი; ბანკის ხელმძღვანელთა და მუშაკთა მთელი რიგი კატეგორიების შრომაში სტრესულობის გამოკვეთილი ფლემენტი.

ამგვარად, მმართველური შრომის ხარისხობრივი მახასიათებლები მრავალნაწიანია. მათ შორისაა ეკონომიკური, სოციალური, ორგანიზაციული და სხვა. მათი შეფასება მოითხოვს ხარისხობრივი მახასიათებლების მნიშვნელობათა სავალდებულო შედარებას რეალური საბანკო საქმიანობის მოთხოვნებთან.

შრომის ხარისხის დასახელებულ მახასიათებლებს უნდა დავემატოთ საინფორმაციო რესურსებისა და მართვის ტექნიკური საშუალებების მიმართ წაყენებული მოთხოვნები, მუშაკებსა და კოლექტივებს შორის ურთიერთობების, შრომის პირობებისა და მოტივაციების ხარისხობრივი მახასიათებლები და სხვა.

შრომის უშუალო პროდუქტად მართვაში გვევლინება შემოქმედება, რომელიც რეალიზებული გადანყვეტილებად განიხილება. მმართველური შრომის ხარისხი

გამოიხატება ამ გადანაცვტილების ხარისხით, საბანკო საქმიანობის ამა თუ იმ მოთხოვნილებასთან მისი ადექვატურობით.

მმართველურ გადანაცვტილებათა ეფექტიანობას განსაზღვრავს ის, რომ მათმა რეალიზებამ იმაზე მეტი სახსრები უნდა მოუტანოს ორგანიზაციას, ვიდრე გადანაცვტილებათა გამოტანასა და პრაქტიკაში მათ განხორციელებაზე იქნა დახარჯული.

მმართველურ გადანაცვტილებათა ხარისხზე მოქმედი ფაქტორების შთელი ერთობლიობა ორ ჯგუფად შეგვიძლია დავყოთ: გადანაცვტილების გამოტანის ფაქტორები. და გადანაცვტილების რეალიზების ფაქტორები. მართვის ხარისხზე მსჯელობა მხოლოდ მისი რეალიზაციის შემდეგ შეიძლება. მანამდე შეიძლება საუბარი იყოს მხოლოდ შემოქმედების პრინციპებსა და მეთოდების დაცვაზე და საგარაუდო ხარისხზე. შემოქმედების ხარისხი აისახება მის შესრულებალობაში, პრობლემის გადაჭრის გზებისა და ხერხების შეჩვევის სისწორეში.

მმართველური გადანაცვტილების, როგორც პროცესის შეფასებაში იყენებენ ისეთ ხარისხობრივ მახასიათებლებს, როგორიცაა ოპტიმალურობა, ეკონომიკურობა, ოპერატიულობა, ეფექტიანობა, რისკიანობის დონე, სოციალური მნიშვნელობა, სამართლებრივი დაცულობა. გადანაცვტილებების, როგორც შედეგის, შეფასებაში განსაზღვრავენ ეფექტს, რომელსაც მართვის ხარისხის შედეგობრივ მახასიათებლად განიხილავენ.

მართვის ხარისხი საბოლოოდ შემდეგ მახასიათებლებში ვლინდება:

- სოციალურ-ეკონომიკური: რენტაბელობა, ეკონომიკაში ინტეგრირება, კლიენტურასთან ურთიერთობის ხასიათი.
- ორგანიზაციული: საიმედოობა, ორგანიზებულობა, შემგუებლობა და სხვა.
- ტექნოლოგიური: ფორმალიზაციის დონე, კადრების პროფესიონალიზმი, ინოვაციურობა, ავტომატიზაციის დონე.
- სოციალური და ფსიქოლოგიური: კორპორატიულობა, კულტურის დონე, სოციალურ-ფსიქოლოგიური კლიმატი, ხელმძღვანელობის სტილი, ხელმძღვანელთა ქცევის ეთიკურობა.

ცენტრალური ბანკის მიერ საბანკო საქმიანობის მართვის ხარისხი. ორ გლობალურ ნაწილად საბანკო საქმიანობის მართვის დაყოფიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილია მართვის ხარისხის განხილვა კონკრეტულად, შესაბამისი დონეების მიხედვით – ცენტრალური ბანკის დონეზე და ცალკე აღებული კომერციული ბანკის დონეზე. ზოგადად, ბანკის მართვის ხარისხის (დონის) შეფასებებში სუბიექტური წარმოდგენები ბატონობს. ეს ის პოტენციური, ყველაზე დიდი საშიშროებაა ამ საკითხში, რომლის დაძლევა აუცილებელიცაა და შესაძლებელიც.

ცენტრალური ბანკის მხრიდან საბანკო საქმიანობის მართვა ოთხ ასპექტს მოიცავს. ამ დროს გასათვალისწინებელია შემდეგი პრინციპული მომენტები:

- 1) დიდი მნიშვნელობა აქვს საბანკო მართვის პრობლემატიკის გაფართოებას მასში ცენტრალური ბანკის სათანადო სამუშაოს ჩართვით (ბანკების მართვისას იგულისხმებოდა მხოლოდ კომერციული ბანკების მართვა).

- 2) უნდა გამოვიდინენ იქიდან, რომ საბანკო საქმიანობის მართვის ხარისხის კრიტერიუმები განსხვავებული ექნებათ ცენტრალურ ბანკსა და კომერციულ ბანკებს.
- 3) ცენტრალური ბანკის მხრიდან კარგი მართვა წარმოადგენს კომერციული ბანკების მიერ თავიანთი საქმიანობის კარგად მართვის აუცილებელ, მაგრამ არასაკმარის პირობას. სამაგიეროდ, პირველის ცუდი ხარისხი მეორესაც არაეფექტიანს ხდის.

ამგვარად, ცენტრალური ბანკის მიერ განხორციელებული მართვის პირველი ასპექტია საკუთარი საქმიანობის მართვა. იმასთან დაკავშირებული ცალკეული დებულებები, თუ როგორ უნდა განხორციელდეს ეს მართვა, საბანკო კანონმდებლობასა და თვით ცენტრალური ბანკის ნორმატივებშია მოცემული.

მეორე ასპექტი უკავშირდება მთელი ქვეყნის საბანკო სისტემის განვითარების მართვას ცენტრალური ბანკის მიერ. ამ დროს ეფექტიანი მართვის ორგანიზების უმთავრესი მომენტია აღნიშნული სისტემის პროგრესული და ჯანსაღი განვითარების მექანიზმად დასაბუთებული კრიტერიუმების განსაზღვრა. ასეთად განიხილება სპეციალისტების მიერ შემოთავაზებული საბანკო სისტემის ჩამოყალიბებისა და ფუნქციონირების პრინციპები: მმართველობა, ევოლუციურობა, ადექვატურობა, ფუნქციონერული სისრულე, თვითგანვითარება, კარგახსნილობა, ეფექტიანობა, ადექვატური სამართლებრივი თანხლება.

მესამე ასპექტი – ყველა საკრედიტო ორგანიზაციის მიმდინარე ფუნქციონირებისა და განვითარების მართვა – ცენტრალური ბანკის მიერ მიღებულ მრავალრიცხოვან ნორმატიულ აქტებში ისხამს ხორცს. ამ აქტების ხარისხი იცვება, რაც მათი მიშეუბოთ განხორციელებული მართვის ხარისხი.

ცენტრალური ბანკის მხრიდან საბანკო საქმიანობის მართვის მეოთხე ასპექტი რეალიზდება მის იმ მოქმედებაში, რომლებიც კონკრეტული საკრედიტო ორგანიზაციების გარე მართვას, გაჯანსაღებას, რეორგანიზაციასა და ლიკვიდაციას უკავშირდება.

საბანკო მენეჯმენტი შეიძლება განისაზღვროს როგორც საკრედიტო რესურსების მოძრაობის უწყვეტობისა და თანადროულობის უზრუნველსაყოფად შესაბამისი საორგანიზაციო სტრუქტურების მიერ მიღებული მმართველობით ღონისძიებათა სისტემა, რომელთა მიზანს წარმოადგენს როგორც მიკრო, ასევე მაკროეკონომიკური პრიორიტეტების მიღწევა. მიკროეკონომიკურ პრიორიტეტებს მიეკუთვნება: საბანკო დაწესებულების სიმყარე, ბანკისა და მისი კლიენტების რესურსების დაყოლობა და შემოსავლიანობა, მაკროეკონომიკური პრიორიტეტები ძვეს ეროვნული ფულადი ერთეულის სტაბილიზაციის ეკონომიკაში მატერიალური და ფულადი რესურსების გამოყენების მაქსიმალური აქტივობის სფეროში.

ხარისხიან, ეფექტურ და ადექვატურ საბანკო მენეჯმენტს ძაღუს არა მხოლოდ წინ აღუდგეს ნეგატიურ მაკრო და მიკროეკონომიკური ფაქტორების ზემოქმედებას, არა მხოლოდ გაანეიტრალოს ის, არამედ ხშირად გამოიყენოს ისინი თავისი მიზნებისათვის. ამიტომაც ბანკის მიერ ამგვარი მენეჯმენტის განხორციელება წარმოადგენს მისი სიმყარისა და მისი მუშაობის ძირითად პირობას და გარანტიას. ამასთან დაკავშირებით

ისმება საკითხი მენეჯმენტის შეფასების ანუ მაჩვენებელთა შესაბამისი სისტემის არსებობის შესახებ.

მაჩვენებლები, რომელთა მიხედვითაც ფასდება საბანკო მენეჯმენტი, იყოფა კატეგორიებად:

- რაოდენობრივი და ხარისხობრივი;
- ობიექტური და სუბიექტური;
- ფორმალური და არაფორმალური;

საბანკო მენეჯმენტის რაოდენობრივი მაჩვენებლები შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მხოლოდ ბანკის სიდიდის, მის მიერ ვატარებული პოლიტიკის და სპეციალიზაციის შეფასებისას. მათ მიეკუთვნება:

- ბანკის კაპიტალის ოდენობა;
- დამფუძნებელთა რაოდენობა;
- აქტიური და პასიური ოპერაციების მოცულობები;
- კლიენტთა რაოდენობა;
- მუშაობის გეოგრაფია;
- ფილიალთა ქსელის განვითარება;
- საბანკო პროდუქტების რაოდენობა პორტფელში და ა.შ.

საბანკო მენეჯმენტის ხარისხობრივი მაჩვენებლები შეიძლება დაიყოს შემდეგ დამახასიათებელ ჯგუფებად.

1. მდგომარეობისა და მუშაობის მაჩვენებლები, რომელთა მიხედვითაც აფასებენ ბანკის მენეჯმენტს საკრედიტო მენარმეობის პროფესიული მოთხოვნების პოზიციიდან:

- კაპიტალის საკმარისობა, აქტივების ხარისხი, შემოსავლიანობა, ლიკვიდუარეობა;
- ოპერაციების განხორციელების, დოკუმენტების დამუშავების სისწრაფე;
- მოცემული საბანკო პროდუქტის კომპლექტურობა;
- განული რისკების ადექვატურობა და მათი მართვადობის ხარისხი.

2. მენეჯმენტის მაჩვენებლები (პერსონალი), რომელთა მეშვეობით ფასდება საბანკო ეკონომიკის მიერ ნებისმიერი სამენარმეო სტრუქტურისათვის ნაკარნახევი ნორმატიული მოთხოვნებისადმი პერსონალის შესაბამისობა:

- ადმინისტრაციის შემადგენლობა და კომპეტენტურობა;
- საბანკო საქმიანობაზე მარეგულირებელ ნორმათა შესრულება და კანონების, ინსტრუქციების და სხვა კანონქვემდებარე აქტების დაცვა;
- ადმინისტრაციისა და პერსონალის უნარი – განჭვრიტოს ბაზრის კონიუნქტურის შესაძლო ცვლილებები, მათზე დროული რეაგირება და სწორი საპასუხო ზომების მიღება.

3. სოციალური მაჩვენებლები, რომელთა გამოყენება დაკავშირებულია საკრედიტო მენარმეობის განსაკუთრებულ, სოციალურ, საზოგადოებრივ სტატუსთან:

- პერსონალის დამოკიდებულება შრომისადმი;
- კვალიფიკაციის, პასუხისმგებლობისა და ანაზღაურების თანაფარდობა;

- დირექტორატის სოციალური ადექვატურობა (პროფესიული მომზადება, კეთილსინდისიერება);
- სოციალური პრობლემების გადაწყვეტის ხარისხი და ადექვატურობა.

როცა ბანკების მენეჯმენტი უხარისხოდ ხორციელდება, ის ხშირად ხდება საბანკო კრიზისის მთავარი მიზეზი, მისგან გამომდინარეობს ბანკებისა და მისი კლიენტების ზარალი და ბოლოს, ეკონომიკური დისპროპორციები. ასეთი ყუდი“ მენეჯმენტის აღსანიშნავად არსებობს ტერმინი მისმენეჯმენტი” - მენეჯმენტის სახე, რომლისთვისაც დამახასიათებელია როგორც უნებლიე შეცდომები, ასევე ბანკის პერსონალის წინასწარგანზრახული კანონსაწინააღმდეგო მოქმედებები, საჭირო კონტროლის არარსებობა, ზედამხედველობის არაადექვატური უფლებამოსილებანი და სხვა.

მისმენეჯმენტს ყოფენ ბანკის კრიზისის ეტაპობრივი გარემავების მახასიათებელ ოთხ ჯგუფად:

- ტექნიკური მისმენეჯმენტი;
- კოსმეტიკური მისმენეჯმენტი;
- ავანტიურული მისმენეჯმენტი;
- თაღლითობა.

ტექნიკურ მისმენეჯმენტს ადგილი აქვს იმ შემთხვევებში, როცა:

- ბანკი „ახალგაზრდაა“ და აწარმოებს აგრესიულ პოლიტიკას, ამასთან შედარებით გამოუცდელი ხელმძღვანელების მეშვეობით;

ბანკი იცვლის მფლობელებს და ხელმძღვანელობას, რაც იწვევს მისი პოლიტიკის შეცვლას;

ტექნიკური მენეჯმენტისათვის დამახასიათებელია ბუნდოვანი მიზანდასახულებანი, მისთვის დამახასიათებელია რეალური სიტუაციისათვის არაადექვატური ზომების მიღება, მაგრამ ტექნიკური მენეჯმენტის ყველაზე ნათელი გამოვლინებაა არაადექვატური პოლიტიკა, შიდა კონტროლის ნაკლებობა და სუსტი დაგეგმარება, პერსონალის გაუმართლებელი ზრდა და დაკვეთით მიღებული თანამშრომლები.

მიუხედავად აგრესიულობისა და რისკიანობისა, ამგვარი მენეჯმენტის მიზანი და პოლიტიკა არაკრიზისალურია. ამგვარ სიტუაციაში ბანკის ხელმძღვანელობასა და პერსონალს შეუძლია და ვალდებულია განაცხადოს საქმის რეალური მდგომარეობის შესახებ, შეცვალოს მენეჯმენტის სტილი, რეალიზება გაუკეთოს აქტივების ნაწილს, მიიზიდოს ახალი კაპიტალი და აქედან გამომდინარე, თავიდან აიცილოს ბანკისადმი უნდობლობა და შეინარჩუნოს სიტუაციაზე კონტროლი. წინააღმდეგ შემთხვევაში ის განწირულია კოსმეტიკური ან კრიზისული მისმენეჯმენტისათვის, ეს კი პირველი ნაბიჯია თაღლითობისაკენ.

კოსმეტიკური მენეჯმენტისას ბანკი ფარავს წინა და ამჟამინდელ დანაკარგებს იმისათვის, რომ შეინარჩუნოს მისადმი ნდობა, მოირგოს დრო და იპოვოს გამოსავალი არაკეთილსაიმედო სიტუაციიდან. კოსმეტიკური მენეჯმენტის მიზანია, შექმნას ბანკში ნორმალური ვითარების არსებობის შთაბეჭდილება საანგარიშგებო დოკუმენტაციაში მთელი რიგი საკვანძო მაჩვენებლების, მაგალითად, ბანკის აქტიონერებისათვის დივიდენდების გაცემის, უცვლელად დატოვების, ანგარიშის სხვა მაჩვენებლებთან მანიპულაციის ხარჯზე, რასაც არაფერი აქვს საერთო რეალურ მონაცემებთან.

კოსმეტკური მისმენეჯმენტი წარმოადგენს საშიშროებას ბანკის კლიენტებისა და პარტნიორებისათვის, ქმნის პრობლემებს მათზე ზედამხედველობის მხრივ, რადგან ძნელი ხდება შექმნილ სიტუაციაზე რეაგირება.

კრიზისული მმართველობა (აგვანტიურული მისმენეჯმენტი) წარმოადგენს ოპერაციათა კომპლექსს, რომელთაც ბანკის მენეჯმენტი მიმართავს მაშინ, როცა კოსმეტკურ მენეჯმენტს უკვე აღარ ძალუძს კაპიტალის დაკარგვისა და დივიდენდების შემყირებების დამალვა. ამ ოპერაციების მიზანია – შესაძლებლობა მისცეს ბანკს, თუნდაც მოკლე დროით კონცენტრაცია გაუკეთოს რესურსებს, მოიგოს დრო და ხელსაყრელ გარემოებათა წყალობით გამოასწოროს მდგომარეობა. კრიზისული მმართველობა მოიცავს, კლიენტებთან შეთანხმებით, დეპონიტების შესყიდვას ბაზართან შედარებით მაღალი განაკვეთებით, შეანაბრეთათვის თანხების დაბრუნების გადავადებას, სპეკულაციური ოპერაციების მკვეთრ გაფართოებას.

თაღლითობა წარმოადგენს საზოგადოებისათვის ყველაზე საშიშ მისმენეჯმენტის სახეს. თაღლითობას ვხვდებით საბანკო კრიზისის სხვადასხვა სტადიაზე, მაგრამ მეტწილად არა უკანასკნელ სტადიაზე. მთელი რიგი ხერხების მიშვევებით (ფიქტური ფირმებისა და ყალბი პირების დაკრედიტებით და სხვა) ხდება ბანკებიდან თანხების ამოღება და კლიენტთა და შეანაბრეთა პრეტენზიების დაკმაყოფილების ნაცვლად მიღიან თაღლითური გამდიდრების გზით.

15.2. გარემოს და ინფორმაციის ცნება საბანკო მენეჯმენტში

მრავალფეროვან ფაქტორთა ერთობლიობა (მოვლენები, პროცესები, საორგანიზაციო სტრუქტურები, პარტიები, საზოგადოებები და სხვა), რომელზედაც დამოკიდებულია ბანკის მენეჯმენტის მდგომარეობა და მიზანდასახულობათა რეალიზაცია, შეიძლება განხილულ იქნეს როგორც საბანკო მენეჯმენტის გარემო.

როგორც ზოგად კატეგორიას, ცნებას გარემო" გააჩნია რიგი მახასიათებლებისა, რომელთაგან ძირითადია:

- სირთულე, ანუ მენეჯმენტის ობიექტზე მორიადი მრავალრიცხოვან ფაქტორთა არსებობა, ამასთან წინასწარ უცნობია მათგან რომელი ფაქტორია პოტენციური და რომელი გამოვლინდება რეალობაში.
- ურთიერთდაკავშირებულობა – კავშირურობათობათა ხასიათი, მათი ძალა და სისწრაფე, რომელთაც გარემოს ერთ-ერთი ფაქტორის ცვლილება გავლენას ახდენს სხვა ფაქტორების გამოვლინებაზე.
- მოძრაობისუნარიანობა – სიჩქარე, რითაც გარემოში ცვლილებები ხდება (რაც უფრო ინტენსიურია ისინი, მით უფრო მეტი მოცულობის ინფორმაცია უნდა გააჩნდეს მენეჯმენტს და ახდენდეს მათ ოპერირებას);
- განუსაზღვრელობა – გარემოში ინფორმაციის აღქვავატურობის, საკმარისობის მიღწევის ალბათობა. თუ წარმოიშვება უფრო ფართო და მრავალფეროვანი საინფორმაციო ნაკრების შექმნის აუცილებლობა, ეს დამახასიათებელია გარემოს

მალალ განუსაზღვრელობისათვის და მიუთითებს ინფორმაციის დაბალ საიმედოობაზე;

- მმართველობა – სამართავ ობიექტზე გარემოს მეტნაკლებად მნიშვნელოვანი ფაქტორების ზემოქმედების შეზღუდვის, ნეიტრალიზაციის ან შეცვლის შესაძლებლობა;

საბანკო მენეჯმენტის გარემოში გამოიყოფა ორი სფერო:

- შიდა (ენდოგენური), რომელიც მოიცავს საკრედიტო სისტემას დონეთა მიხედვით, მათ შორის საბანკო ზედამხედველობის და რეგულირების ორგანოებს, საბანკო პროდუქტების მომხმარებლებს, ნაწილობრივ, საფონდო ბაზარს.
- გარე (ეგზოგენური), რომელიც მოიცავს სახელმწიფო ორგანოებს, პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებს, სამეწარმეო გარემოს, ნაწილობრივ საფონდო ბაზარს.

ინფორმაციის აუცილებლობა და მისი მიღების პროცესის ორგანიზაცია ვარაუდობს ინფორმაციის წყაროების ან არხების არსებობას, შესწავლასა და აქტივიზაციას. საბანკო მენეჯმენტის სტრუქტურაში მონოდებული ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის, სისრულის, კომპლექსურობის, მზაობის და ხარისხის მიხედვით ყალიბდება და გამოიყენება შემდეგი არხები:

1. ბანკის კლიენტებისაგან მიღებული ინფორმაცია, რომელთა წარმოდგენა ხდება ბანკის ინციატივით. ეს ვახლავთ სხვადასხვაგვარი დამატებითი მონაცემები განსაკუთრებით რთულ, პრობლემურ სიტუაციაში საბანკო პროდუქტის რეალიზაციის მიმდინარეობის მართვისათვის ადექვატური საინფორმაციო ბაზის უზრუნველყოფი სხვადასხვა მიმართულების მიხედვით. ინფორმაციის მატარებლებად გამოიყენება პასუხები სპეციალურ მოთხოვნებზე, სატელეფონო საუბრების ოქმები, ბანკის თანამშრომლების მიერ ფორმების, კლიენტების პირადად მონახულების შედეგები და ა.შ. ინფორმაციის ხარისხი პირდაპირ დამოკიდებულებაშია ბანკის მენეჯმენტის პერსონალის კვალიფიკაციაზე.
2. შიდასაბანკო ინფორმაცია, როგორც საბანკო პროდუქტის რეალიზაციის მიხედვით კლიენტთან ურთიერთდამოკიდებულების ისტორია, განსაკუთრებით მონაცემები პრობლემებისა და დაშვებული დარღვევების, მისი მიზეზებისა და გამოვლინების სიხშირის შესახებ. ამ არხის წყაროებია:
 - საარქივო – ანალიტიკური საბანკო ინფორმაცია, კლიენტთა დოსიე;
 - პროფესიონალური საკონსულტაციო სამსახურების დასკვნები;
 - კლიენტთა მონიტორინგი.ამ არხში ინფორმაციის ხარისხი ასევე დამოკიდებულია კონსულტაციების კვალიფიკაციაზე და კომპეტენტურობაზე.
3. ბანკის კლიენტთა კონტრაგენტებისაგან მიღებული ინფორმაცია წარმოდგენს ბანკების პოტენციურ და რეალურ კლიენტებს და მათთან საქმიან კონტრაქტებში შესულ ფიზიკურ და თერაიდულ პირთა შორის ურთიერთდამოკიდებულების შესახებ საკმაოდ მნიშვნელოვანი ფაქტების რიგს. მონაცემებს მათ შესახებ ბანკისთვის განსხვავებული მნიშვნელობა აქვს:

- მომწოდებლები შეიძლება იყოს კლიენტის საგადახდო დისციპლინის, გადახდების სიხშირის და პერიოდულობის, ასევე მათი დაგვიანების მიზეზების შესახებ ინფორმაციის წყარო;
- მყიდველებს შეუძლიათ საქონლის მიწოდების დისციპლინის, მომსახურების შესრულების, ხელშეკრულებათა, ფასთა და ანგარიშთა დისციპლინის დახასიათება;
- შევალეები – მონაცემთა პოტენციური წყაროა იმის შესახებ, თუ რა პირობებით ჩამოყალიბდება მისი ვალი კლიენტთან;
- კრედიტორებს გააჩნიათ მონაცემები დავალიანების წარმოშობის მიზეზებზე, მისი დაფარვისას კლიენტის აკურატულობაზე;
- ბანკები და ფინანსური კომპანიები მათ მიერ საბანკო პროდუქტების მოხმარების მიმდინარეობისას როგორც პოზიტიური, ასევე ნეგატიური მომენტების ამსახველი მონაცემების კომპეტენციას ახდენენ და ინახავენ თავიანთ მონაცემთა შიდა ბაზაში, კლიენტთა დოსიეში;
- სადაზღვეო კომპანიებს ასევე გააჩნიათ ბანკისათვის საკმაოდ საინტერესო ინფორმაცია კლიენტებში სადაზღვეო რისკების წარმოშობის მიზეზებისა და სიხშირეზე;
- გარანტიებსა და თავდებებს შეუძლიათ მიანდონ ცნობები ვალდებულებათა შესრულების პროცესში მათი ჩაბმის პირობების შესახებ.

ეს საინფორმაციო არხი იძენს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას, როგორც აუცილებელი მიმწოდებელი ბანკის ახალი კლიენტების შესახებ.

4. მართვის ზედამხედველობის და რეგულირების ოფიციალური ორგანიზაციები და სამსახურები შეიცავენ არა მხოლოდ ნორმატიულ მითითებებს, მოთხოვნებს, ნორმატივებს და შეზღუდვებს, რომლებითაც უნდა ხელმძღვანელობდეს ბანკი თავის საქმიანობაში, არამედ მონაცემებს ზედამხედველობის ამა თუ იმ მოთხოვნების დამრღვევი, ვალდებულების არშემსრულებელი, მომგებიანი მუშაობის ვერუზრუნველმყოფი ბანკების, ან საეჭვო რეპუტაციის ფირმების შესახებ, რომლებთანაც კონტრაქტი ბანკისათვის ზედმეტ რისკთანაა დაკავშირებული. ამგვარი სახის დოკუმენტებს, უპირველეს ყოვლისა, მიეკუთვნება ცენტრალური ბანკის, პარლამენტის კომიტეტებისა და კომისიების საგადასახადო ორგანოების, სასამართლოსა და უშიშროების ორგანოების არბიტრაჟის, სტატისტიკის ორგანოების პუბლიკაციები.
5. სპეციალიზებული საინფორმაციო – ანალიტიკური სამსახურები და ბიუროები. ისინი ახორციელებენ პროფესიულ კომერციულ საქმიანობას ძირითადი სამწარმოო სტრუქტურების – რეალური და, რაც მთავარია, ბანკების პოტენციური კლიენტების შესახებ მონაცემთა საკმაოდ სრული კომპლექსის შეკრების, დაჯგუფების, ანალიზის, რანჟირების სახით. მათი მუშაობის მიზანია დაინტერესებულ პირთათვის საინფორმაციო პროდუქტების სხვადასხვა სახის მომზადება და რეალიზაცია, ისეთებისა, როგორცაა:

ბიზნეს-ცნობები; საკრედიტო-ანალიტიკური ცნობები; საგადასახადო-ანალიტიკური ცნობები; - მარკეტინგული ცნობები; - საინფორმაციო მიმოხილვები და სხვა.

ეს დოკუმენტები შეიცავს როგორც ზოგად მონაცემებს ფირმის შესახებ, ასევე მონაცემებს, სპეციალიზაციისა და პროდუქტის რეალიზაციის მიმართულების შესახებ.

6. საზოგადოებრივი მონაცემები და საზოგადოებები – შედარებით ახალგაზრდა, მაგრამ საკმაოდ ძლიერად მომუშავე საინფორმაციო არხია. თავისი საქმიანობის საწყის ეტაპზე ის აგროვებდა და ფართოდ ავრცელებდა ინფორმაციას რეალურ, ხანდახან კი პოტენციურად პრობლემურ ბანკებზე, ფირმებსა და კომპანიებზე, სადაც სჭარბობდა თაღლიღური, პროფესიული თვალსაზრისით სუსტი ან ზედმეტად რისკიანი მენეჯმენტი. ამ საქმიანობის მიზანია, გააფრთხილოს პოტენციური კლიენტი პრობლემურ სტრუქტურებთან კონტაქტების საშიშროებით, ხოლო რეალური კლიენტები – მათგან ჩამოშორების აუცილებლობის შესახებ.

სამწინარმეო საქმიანობა, ზოგადად, და საკრედიტო მენარმეობა, კერძოდ, შეიძლება იყოს ნამდვილად წარმატებული და ნამდვილად ადექვატური, თუკი საკრედიტო დანესებულება განსაზღვრავს და პრაქტიკულად ახორციელებს მიზანთა კომპლექსს და მოქმედებათა სტრატეგიას, თავის მისიას" - განვითარების საბანკო კონცეფციას. ყოველივე ეს კონცენტრირდება საბანკო პოლიტიკაში, სადაც აკუმულირდება, ფასდება, შეკავშირდება იდეები, მოქმედებები, შესაძლებლობები, რეალიზაციის საქმეები. საბანკო პოლიტიკის არსებობა კომერციულ ბანკებს შესაძლებლობას აძლევს არა ბრმად მისდიოს ცვალებად ეკონომიკურ კონიუნქტურას, არამედ ჩამოაყალიბოს ადექვატური რეაქცია, რაც შესაძლებლობას მისცემს მას, მაქსიმალურად გამოიყენოს დადებითი მომენტები და ფაქტორები და გაანეიტრალოს ნეგატიური.

საბანკო პოლიტიკა შეიძლება დაფუძნებული იყოს შემდეგ მდგომარეობებზე:

1. ბანკის სპეციალიზაცია;
2. მიზანთა პრიორიტეტები;
3. ლიზინგი – სარეკლამო სახე;
4. განსაზღვრულ კლიენტებზე ორიენტაცია;
5. პარტნიორული ურთიერთობანი;
6. საორგანიზაციო სტრუქტურებისა და პერსონალის უფლებამოსილებანი;
7. შიდა კონტროლი და აუდიტი;
8. იერარქია, დაქვემდებარებულობა და გასამრჯელო;
9. ინფორმაცია (ინფორმაციის ღიაობის დონე);
10. რესურსების პოლიტიკა;
11. დოკუმენტაცია;
12. კონფიდენციალობა;
13. საკრედიტო პოლიტიკა;
14. სადეპოზიტო პოლიტიკა;
15. ფასების პოლიტიკა;
16. საინვესტიციო პოლიტიკა;
17. რისკების პოლიტიკა;

- 18. გირავნობის პოლიტიკა;
- 19. პრობლემურ კრედიტებთან მუშაობა;
- 20. ლიკვიდურობის დაცვის პოლიტიკა;
- 21. სანქციების პოლიტიკა.

15.3. წმინდა საპროცენტო მარჟა და მისი ანალიზი

აქტივებისა და პასივების მართვის ბუჰალტრული მოდელი გულისხმობს ბანკის მარჟის სიდიდის (საპროცენტო შემოსულობებსა და საპროცენტო დანახარჯებს შორის სხვაობა) მაქსიმინაციას ან სტაბილიზებას რისკის დასაშვები დონის პირობებში.

აქტივებისა და პასივების მართვის კრიტიკული პარამეტრებია წმინდა საპროცენტო შემოსავალი (წსშ) და მისი შეფარდებითი სიდიდე წმინდა საპროცენტო მარჟის (წსმ) ფორმით. ამ პარამეტრების სიდიდე ფიქსირებულ დონეზე უნდა იქნეს შენარჩუნებული.

$$\text{წსმ} = \text{წსშ} - \text{მსხ},$$

სადაც წსშ კრედიტებიდან და ინვესტიციებიდან მიღებული მთელი საპროცენტო შემოსავალია;

მსხ – დეპოზიტებზე და სხვა სასესხო საშუალებებზე განეული მთელი საპროცენტო ხარჯები.

წმინდა საპროცენტო მარჟა (წსმ) გაიანგარიშება:

წსშ

$$\text{წსმ} = \frac{\text{წსშ}}{\text{შემოსავლის მომტანი ყველა აქტივის ღირებულება}}$$

შემოსავლის მომტანი ყველა აქტივის ღირებულება

წსმ-ის მოცულობაზე მოქმედი ფაქტორებია:

1. საპროცენტო განაკვეთების აწვევა-დაწვევა;
2. სპრედის – აქტივების შემოსავლიანობასა და ბანკის ვალდებულებათა მომსახურების ხარჯებს შორის სხვაობის – ცვლილება;
3. საპროცენტო შემოსავლისა და საპროცენტო ხარჯების სტრუქტურის ცვლილება;
4. შემოსავლის მომტანი ისეთი აქტივების მოცულობათა ცვლილება, რომლებსაც ბანკი ფლობს საქმიანობის მასშტაბის გაფართოების ან შემცირების დროს;
5. საპროცენტო განაკვეთების ხარჯების მქონე იმ პასივების მოცულობათა ცვლილება, რომელთაც შემოსავლის მომტანი აქტივების პორთფელის ჩამოსაყალიბებლად იყენებს ბანკი საქმიანობის საერთო მასშტაბის გაფართოების ან შემცირების დროს;
6. აქტივებისა და პასივების თანაფარდობათა ცვლილება, რომლებსაც ბანკი იყენებს ფიქსირებული და ცვალებადი საპროცენტო განაკვეთების, დაფარვის

ხანგრძლივი და ხანმოკლე ვადების მქონე აქტივებსა და პასივებს შორის არჩევანის გაცემების დროს.

თუ ბანკის მიერ მიღებული წმინდა საპროცენტო მარჟის (წმ) სიდიდე ხელს აძლევს ხელმძღვანელობას, მაშინ მისი ფიქსაციისათვის იგი გამოიყენებს საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებათა რისკის ჰეჯირების მრავალ მეთოდს, რითაც ხელს შეუწყობს წმინდა შემოსავლის სტაბილიზაციას. თუ ბანკის ვალდებულების საპროცენტო განაკვეთები უფრო სწრაფად მატულობს, ვიდრე კრედიტებიდან და ფასიანი ქაღალდებიდან მიღებული შემოსავლები, მაშინ წმ-ის სიდიდე შემცირდება, რაც მოგებასაც შეამცირებს. თუ საპროცენტო განაკვეთები მცირდება დას იმაზე სწრაფად ამცირებს კრედიტებისა და ფასიანი ქაღალდების შემოსავალს, ვიდრე ნასესხებ სახსრებზე საპროცენტო დანახარჯების კლება, მაშინ წმ-ც დაიწევს. ამ შემთხვევაში ხელმძღვანელობამ უნდა გამოძებნოს რისკის შემცირების გზები, რათა შემცირდეს სახსრების სესხად აღების ხარჯების მნიშვნელოვნად ზრდა საპროცენტო შემოსავლებთან შედარებით, რაც უარყოფითად აისახება წმ-ის სიდიდეზე.

მაგრამ წმინდა საპროცენტო შემოსავლები და წმინდა საპროცენტო მარჟა მხოლოდ ორიენტირებია აქტივებისა და პასივების მართვის დროს, მაშინ როდესაც საბუქალტრო მოდელის თვალსაზრისით, ბალანსის ჭეშმარიტი მართვა უმთავრესად გეპის კოტროლის გზით ხორციელდება.

15.4 გეპის მართვა

აქტივებისა და პასივების მართვის (საპროცენტო განაკვეთების რისკის ჰეჯირების) ერთ-ერთი ძირითადი მეთოდია გეპის მართვა, რომელიც ეყრდნობა აქტივებისა და პასივების დაფარვის ვადებს შორის არსებული განსხვავებების გამო წარმოქმნილი რისკის ცვლილებას. გეპის მოდელებს აგებენ მოკლევადიან პერსპექტივაში წმინდა საპროცენტო შემოსავლის სტაბილიზების ან გადიდების მიზნით. საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების ნეგატიური გავლენისაგან ბანკის მოგების დასაცავად განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობენ პორთფელის იმ შემადგენელ ელემენტებს, რომლებიც ყველაზე უფრო მგრძობიარეა საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების მიმართ.

საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების გამო გაჩენილი რისკის დონის მიხედვით ბალანსის მუხლები სამ ჯგუფად შეგვიძლია დავყოთ:

- 1). საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებისადმი მგრძობიარე მუხლები;
- 2). საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებისადმი არამგრძობიარე მუხლები (მას შეიძლება მივაკუთვნოთ უსაზღაურო პასივები და არამომუშავე აქტივები);
- 3). ფიქსირებული განაკვეთიანი მუხლები.

საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების მიმართ ყველაზე უფრო მგრძობიარე აქტივებს ეკუთვნის მოკლევადიანი ფასიანი ქაღალდები, სესხები, რომლებიც მოკლე დროში უნდა დაიფაროს ან განახლდეს. თუ საპროცენტო განაკვეთები მანამდე აიწია, ვიდრე ამ სესხების პირველად გაქვმა მოხდა, მაშინ ბანკი მხოლოდ იმ შემთხვევაში განაახლებს მათ, თუკი სესხების მოსალოდნელი შემოსავლიანობა თითქმის შესაბამისი

იქნება სხვა შესაღარი ფინანსური ინსტრუმენტების მიმდინარე მოსალოდნელი შემოსავლიანობისა. ამრიგად, ის სესხები, რომელთა მოქმედების ვადაც იწურება, ბანკს მისცემს სახსრებს, რომლებიც მიმდინარე პროცენტით ახალ კრედიტებში იქნება რეინვესტირებული.

გადასაფასებელ აქტივებს ეკუთვნის დაფარვის წინ მყოფი ან გასაახლებელი დეპოზიტური სერთიფიკატები, რადგანაც ამ შემთხვევაში ბანკი და მისი კლიენტები უნდა შეთანხმდნენ ახალ საპროცენტო განაკვეთზე ბაზარზე არსებული ვითარების შესაბამისად. მოთხოვნამდე რიცხული დეპოზიტებიც გადასაფასებელ აქტივებად შეგვიძლია განვიხილოთ, რადგა ბანკიდან მათი გატანა ნებისმიერ მომენტში შეიძლება, თუკი მათი მფლობელი სხვა სახის ანაბრებს მიიჩნევს უფრო მიმზიდველად.

მნიშვნელოვანი გარემოებაა ისიც, რომ საპროცენტო განაკვეთის მიმართ მგრძობიარე სახელშეკრულებო ვალდებულებებთან დაკავშირებული ფულადი სახსრების მოძრაობა საპროცენტო განაკვეთის შეცვლასთან ერთად იცვლება. ფიქსირებულგანაკვეთიანი აქტივები და პასივები არ იცვლება დროის გარკვეული მონაკვეთის განმავლობაში. ფულადი სახსრების მოძრაობა არ იცვლება მანამ, ვიდრე არ იქნება არგადახდები. „არამომუშავე“ აქტივები არ იძლევა ამკარა შემოსავალს, შემოსავლიანი პასივები კი - პროცენტს.

გეპის სიდიდეს ანგარიშობენ საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების მიმართ მგრძობიარე აქტივებსა (RSA - Risk Sensitive Assets) და საპროცენტო განაკვეთების მიმართ მგრძობიარე პასივებს (RSL - Risk Sensitive Liabilities) შორის სხვაობათა დროის თითოეული მონაკვეთისათვის:

$$\text{გეპი} = \text{RSA} - \text{RSL}$$

განასხვავებენ გეპის გაანგარიშების ორ მეთოდს - სტატიკურსა და დინამიკურს. სტატიკური მეთოდი წარმოადგენს ბანკის ბალანსის მომენტალურად ჩამოჭრას. დინამიკური მეთოდი გულისხმობს საპროცენტო განაკვეთების მიმართ ბანკის აქტივებისა და პასივების მგრძობიარობის² ანალიზის ჩატარებას დროის გარკვეულ მომენტში.

მიმენელობის მიხედვით გეპი შეიძლება იყოს როგორც უარყოფითი (პასიური), ისე დადებითი (აქტიური).

უარყოფითი გეპი გვიჩვენებს, რომ ბანკი მგრძობიარეა პასივების ხაზით. როდესაც საპროცენტო განაკვეთი მატულობს დროის გარკვეული პერიოდისათვის, ბანკი უფრო მაღალ საპროცენტო განაკვეთს იხდის ყველა გადაფასებულ პასივზე და შეტ მოგებას იღებს ყველა გადაფასებულ აქტივზე. თუ ყველა განაკვეთი ერთი და იმავე სიდიდით იწევს მაღლა, მაშინ პროცენტების გასტუმრებაზე განუული ხარჯები წმინდა საპროცენტო შემოსავლებს (წსშ) უსწრებს წინ, რადგანაც ხდება პასივების შეტი მოცულობის გადაფასება.

აღნიშულის საპირისპირო სიტუაცია წარმოიშობა მაშინ, როდესაც საქმე გვაქვს დადებით გეპთან. იგი გვიჩვენებს, რომ ბანკს აქტივები უფრო შეტი აქვს, ვიდრე განაკვეთების ცვალეზადობის მიმართ მგრძობიარე პასივები. საპროცენტო განაკვეთების ანევისას წსშ გადიდდება, რადგან ბანკის აქტივებიდან მიღებული საპროცენტო

შემოსავლები უფრო სწრაფად მცირდება, ვიდრე პასივებთან დაკავშირებული საპროცენტო ხარჯები.

საპროცენტო განაკვეთების რისკისაგან ბანკი მხოლოდ იმ შემთხვევაში შედარებით დაცული, როდესაც საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებათა მიმართ მგრძობიარე აქტივებისა და პასივების მოცულობები ტოლია, ე.ი. როდესაც ნულოვან გეოთან გვაქვს საქმე. ამ შემთხვევაში აქტივებიდან მიღებული საპროცენტო შემოსულობანი და დაფინანსებაზე განეული ხარჯები ერთნაირი პროპორციებით შეიცვლება და მსმ სტაბილური იქნება საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების დამიკისგან დამოუკიდებლად. თუმცა, როგორც პრაქტიკა გვიჩვენებს ნულოვანი გეო არ იძლევა საპროცენტო რისკისაგან მთლიანად დაცვის გარანტიას, რადგანაც აქტივებისა და ვალდებულებების საპროცენტო განაკვეთები სინამდვილეში სხვადასხვა სიდიდით შეიძლება იცვლებოდეს.

ბანკის მოგებაზე საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების გავლენა ასე შეიძლება წარმოიდგინოთ:

$$\Delta \text{მსმ} = \text{გეო} \times \Delta i, \text{ სადაც}$$

$\Delta \text{მსმ}$ – წმინდა საპროცენტო შემოსავლის მოსალოდნელი შეცვლა;

გეო – განაკვეთის მიმართ მგრძობიარე აქტივებისა და განაკვეთის მიმართ მგრძობიარე პასივების სხვაობა;

Δi – მოკლევადიანი საპროცენტო განაკვეთების დონის მოსალოდნელი ცვლილება.

გეოს მოდელი გულისხმობს, რომ ბანკს ამჯობინებს, მომავალ საპროცენტო განაკვეთებზე არ მოახდინოს სპეკულირება, ნულოვანი გეოს მიღწევის გზით შეიძლო დაენია საპროცენტო განაკვეთთან დაკავშირებული რისკი.

პრაქტიკაში ძნელია გეოს აქტიურად ვარირება და მუდმივად მოგების მიღება. ჯერ ერთი, საპროცენტო განაკვეთების პროგნოზირება ხშირად შეცდომებით ხდება. გეოს საიმედოდ შეცვლისათვის და მსმ-ის გადიდებისათვის ხელმძღვანელობამ უნდა გამოიყნოს ბაზრის ქცევა მომავალი საპროცენტო განაკვეთების ხაზით. მეორე, განაკვეთების ცვლილება სწორად რომც იყოს განჭვრეტილი, ბანკებს ხშირად აკლია მოქნილობა გეოს ვარირებაში. მართლაც, სესხების მიმღები პირები და მენაბარეები ბანკის მიერ შეთავაზებული პირობებიდან ირჩევენ მათთვის სასურველს, ბანკს კი მხოლოდ ნაწილობრივ შეეძლება აკონტროლოს გადაფასება და დაფარვა.

გეოს მართვას ან აბსოლუტური სიდიდის ცვლილების გზით ახდენენ ან საპროცენტო რისკის მახასიათებელი შეფარდებითი მაჩვენებლების დახმარებით. აქტივებისა და პასივების მართვის პროგრამების უმრავლესობა ეფუძნება გეოს ანალიზს საპროცენტო რისკის შეფასების დროს:

$$\text{გეო} = \text{RSA} : \text{RSL}$$

ეს შეფარდება იდეალში ერთისაკენ მიისწრაფვის. როდესაც გეო დადებითია, მაჩვენებელი ერთზე მეტია, უარყოფითი გეოს დროს კი ნაკლები. მაგრამ ეს

მაჩვენებელი სრული არაა, რადგან პირდაპირ ინფორმაციას აქვს გვაძლევს წსშ-ის ცვლილების შესახებ და არ ითვალისწინებს ბანკის სიდიდეს.

აქტივებისა და პასივების მართვის დროს გამოყენებული მეორე მაჩვენებელი დაგროვილი გეპის სიდიდე, რომელიც წარმოადგენს მგრძობიარე აქტივების მთლიან მოცულობასა და იმ ვალდებულებებს შორის სხვაობას, რომლებიც დროის გამოსაკვლევი შუალედის განმავლობაში შეიძლება გადაფასდეს. იგი საპროცენტო განაკვეთების რისკის სასარგებლო ინტეგრალური მაჩვენებელია.

დაგროვილი გეპის ცნებას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს, რადგანაც საბაზრო საპროცენტო განაკვეთების მოცემული რყევის დროს შეგვიძლია მიახლოებით გამოვთვალოთ, თუ როგორ აისახება მათი ცვლილება ბაჟის წმიდა შემოსავლის ღონეზე. მთავარი თანაფარდობა აქ ასეთია:

$$\Delta \text{წმ} = \Delta \text{პგ} \times \text{გეპი},$$

სადაც $\Delta \text{წმ}$ – ბანკის წმიდა შემოსავლის ცვლილებაა, $\Delta \text{პგ}$ – საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებაა; გეპი – დაგროვილი გეპის სიდიდე.

ამუამად ბანკები გეპის მართვისათვის იყენებენ სირთულის სახედასხვა დონის მქონე მეთოდებს, მაგრამ ყოველი მათგანი ბანკის ხელმძღვანელობისაგან მოითხოვს მთელი რიგი უმნიშვნელოვანესი გადაწყვეტილებების მიღებას:

1. საჭიროა დროის იმ პერიოდის შერჩევა, რომლის განმავლობაშიც ბანკის წსშ-მ სასურველ ღონეს უნდა მიაღწიოს;
2. აუცილებლად უნდა განისაზღვროს წსშ-ის მიზნობრივი მნიშვნელობა, კერძოდ, დაფიქსირდება იგი დაახლოებით მიმდინარე ღონეზე, თუ მოიმატებს;
3. თუკი ბანკის ხელმძღვანელობას სურს წსშ-ის გადიდება, მან ან საპროცენტო განაკვეთების ზუსტი პროგნოზი უნდა ჩამოაყალიბოს, ან თავისი აქტივებისა და პასივების გადანაწილების ისეთი ხერხი უნდა იპოვოს, რომ გაზარდოს შემოსავლებისა და ხარჯების ღონეებს შორის სხვაობა.

15.5 დიურაციის (ხანგრძლივობის) მართვა

გეპის ანალიზთან ერთად მრავალი ბანკი ახდენს თავისი პორთფელის ხანგრძლივობის ზომების (ე.ი. დაყვანილი ღირებულების ზომების) შეფასებას, რაც აქტივების და პასივების მართვის ეკონომიკური მოდელის საფუძველია. ასეთი ინფორმაციის მიღების აუცილებლობას განაპირობებს აქტივებისა და პასივების სხვა მეთოდებით არასაკმარისობა.

გეპის მაჩვენებლები მხოლოდ მიახლოებით აფასებენ საპროცენტო განაკვეთთან დაკავშირებულ კონტროლს. როდესაც გეპი ნულის ტოლია, წსშ მანაც იცვლება, რადგან აქტივებისა და პასივების ნაღდი ფული სულ მთლად სინქრონულად არ მოძრაობს. დაფარვის მოკლე ვადის ფარგლებშიც კი ფულადი სახსრებით მოძრაობა არ ემთხვევა ერთმანეთს. ზემოთ განხილული სხვა მეთოდი იმ ვადის გათვალისწინებას ეყრდნობა,

რომელიც ფასიანი ქაღალდის დაფარვამდე დარჩენილი, ანუ იმ მომენტამდე დარჩენილი დღეების, კვირების, თვეებისა და წლების, როდესაც რომელიმე ფასიანი ქაღალდით განპირობებული ვალდებულებები შესრულდება და ეს ქაღალდი შეწყვეტს მიმოქცევას. ამგვარად დაფარვის ვადის ეს ტრადიციული საზომი ითვალისწინებს მხოლოდ წმინდა სახის დროს და არა მოცემული აქტივიდან მოსალოდნელი შემოსავლის ნაკადს. მთავარი ინფორმაცია ის კი არაა, თუ რამდენად ხანგრძლივად იმყოფება მიმოქცევაში ყოველი ცალკეული ფასიანი ქაღალდი, არამედ ის თუ როდის მოუტანს იგი ბანკს შემოსავლის ან შემოსულობათა ნაკადს და რამდენ ფულს შემოიტანს იგი ყოველ თვეში, კვარტალსა თუ წელიწადში, მთელი იმ პერიოდის მანძილზე, ვიდრე ამ ფასიან ქაღალდს ინახავს ბანკი. ამ პრობლემებმა წარმოშვა დაფარვის საშუალოშენიანი ვადის (დიურაციის) ცნება.

დიურაცია მიმდინარე ღირებულებების მიხედვით შენონილი დაფარვის ვადაა, რომელიც ითვალისწინებს აქტივებიდან მთელ შემოსულობათა და პასივებზე განეულ გადახდათა დროით გრაფიკს. პრაქტიკაში ზომავენ საინვესტიციო სახსრების აღდგენისათვის საჭირო საშუალო დროს. ის ბანკი, რომლის აქტივების დაფარვის საშუალოშენიანი ვადა 5 წელია, ამ აქტივებში თავის თავდაპირველ დაბანდებებს საშუალოდ 5 წელიწადში დაფარავს, იმის მიუხედავად, თუ რა მოუვა საბაზრო საპროცენტო განაკვეთებს ამ პერიოდში. აქტივებსა და პასივების დაფარვის საშუალო ვადების დაფარვით ბანკს შეეძლია დააბალანსოს მოსალოდნელ გადახდათა საშუალო ვადა, იმ შემთხვევაშიც კი, თუ აქტივებზე და პასივებზე არსებული განაკვეთების ცვლილება ერთნაირი არ იქნება სიდიდისა და მიმართულების თვალსაზრისით. ამგვარად, დაფარვის საშუალოშენიანი ვადების ანალიზის გამოყენება შესაძლებელია ბანკის კაპიტალის საბაზრო ღირებულებების სტაბილიზაციისთვის.

აქტივის ღირებულების მიხედვით შენონილი მათი დაფარვის საშუალო ვადა (წლების მიხედვით) ტოლია სესხებიდან და ფასიანი ქაღალდებიდან მოსალოდნელ შემოსულობათა დროის მიხედვით შენონილი განაწილების შეფარდებისა სესხებისა და ფასიანი ქაღალდების დაყვანილ ღირებულებასთან.

დაფარვის მეტი საშუალოშენიანი ვადა გულისხმობს მეტ მგრძობიარობას საპროცენტო განაკვეთების საერთო რისკის ნულამდე დასაყვანად ბანკის პასივების ღირებულება რამდენადმე უფრო მეტად უნდა იცვლებოდეს, ვიდრე აქტივების ღირებულება. თუ ბანკის აქტივების დაფარვის საშუალოშენიანი ვადა არაა ღირებულებით შენონილი პასივების მოქმედების ვადასთან, მაშინ ბანკს საპროცენტო რისკი ემუქრება. რაც მეტია დაფარვის საშუალოშენიანი ვადების დისბალანსი, მით უფრო მგრძობიარე იქნება წმინდა ღირებულება საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებების მიმართ.

თუ ცნობილია დაფარვის ვადების დისბალანსის მიზეზები ე. ო. ფულის ნაკადებისთვის გამოყენებული დისკონტირების საწყისი კოეფიციენტი, აგრეთვე საპროცენტო განაკვეთების დინამიკა მთელი განსახილველი პერიოდის (t) მანძილზე, მაშინ შეგვიძლია ვიანგარიშოთ ბანკის სააქციო (საკუთარი) კაპიტალის საბაზრო ღირებულების ცვლილება:

$$A = B \times \frac{C}{D}$$

სადაც A – ბანკის საკუთარი კაპიტალის ცვლილება; B – დაფარვის ვადების დისბალანსი; C – საპროცენტო განაკვეთების დონის ცვლილება; D – დისკონტირების სანყისი კოეფიციენტი.

ამუარაა, რომ ბანკის საკუთარი კაპიტალი არსებითად შემცირდება, თუკი იგი ვერ შეძლებს საპროცენტო განაკვეთების აწევის შედეგად მოსალოდნელი ზარალის თავიდან აცილებას.

მაგალითი იმისა, თუ როგორ შეგვიძლია გამოვთვალოთ და გამოვიყენოთ დაფარვის საშუალოშენილი ვადის მაჩვენებელი ბანკის აქტივებისა და პასივების პორტფელის დასაცავად. ვისარგებლოთ იმით, რომ აქტივების პორტფელის და დეპოზიტების, აგრეთვე სხვა სასესხო სახსრებისა და ვალდებულებების პორტფელის დაფარვის საშუალოშენილი ვადა პორტფელში შემავალი სხვა ინსტრუმენტების ღირებულებით შენონილი ვადის ტოლია. ჯერ გაიანგარიშება ყოველი საბაზრო სესხის, დეპოზიტისა და ა.შ. დაფარვის საშუალოშენილი ვადა; შემდეგ თითოეულ ჩამოთვლილ მაჩვენებელს შევწონით შესაბამისი ინსტრუმენტების ღირებულების მიხედვით და ბოლოს, შევაჯამებთ ყველა შეწონილ მაჩვენებელს და მივიღებთ მთელი პორტფელის დაფარვის საშუალო ვადას.

იმისათვის, რომ შევწონოთ თითოეული აქტივის დაფარვის საშუალო ვადა მისი საბაზრო ღირებულების მიხედვით, ვანგარიშობთ ბანკის პორტფელის დაფარვის ღირებულებით შეწონილ საშუალო ვადას:

$$\Sigma A = t_A \times \frac{S_A}{S_{AO}}$$

სადაც A – ბანკის პორტფელის დაფარვის საშუალო ვადა; t – თითოეული აქტივის დაფარვის საშუალო ვადა; S_A – პორტფელის თითოეული აქტივის ღირებულება; S_{AO} – ყველა აქტივის მთლიანი საბაზრო ღირებულება.

ამგვარად, მოცემული მაჩვენებელი ახასითებს აქტივების პორტფელის დაფარვის საშუალო ვადას. ბანკს შეუძლია თავი დაიყვას საპროცენტო განაკვეთების აწევის ნეგატიური გავლენისაგან თუ პასივის მუხლების დაფარვის საშუალო ვადას დაახლოებით იმავე დონეზე დაანესებს.

15.6 მოგების მართვა

ბანკი წარმოადგენს სამენარმეო სტრუქტურას და აქედან გამომდინარე, მისი მნიშვნელოვანი ამოცანაა - მოგების მიღება, საქმიანობის მომგებიანობა.

მოგება ბანკის საქმიანობაში ასრულებს განმსაზღვრელ, მაგრამ მრავალგვარ როლს. მოგება - ეს არის:

- კაპიტალის ზრდა გაუნაწილებელი მოგების კაპიტალიზაციის გზით;

- ეკონომიკის ახალ სფეროებში, სოციალურ სფეროებში, ტერიტორიებში ექსპანსიის და ზრდის რესურსები;
- პრობლემურ სიტუაციებში, პოტენციური ზარალის შემთხვევებისათვის სიმყარის მარაგის (რეზერვის) შექმნა;
- ინვესტირებისათვის დივიდენდების გაყვამის უზრუნველყოფა;
- რეალურ და პოტენციურ ინვესტირებასა და კრედიტორებში მათი სახსრების დაკუთვებისა და შემოსავლების მიღების თვალსაზრისით ნდობის აღჭერა;
- ბანკის პროდუქტიულობის გაზომვა და ინდიკატორი (პირველ რიგში, მისი აქტიური ოპერაციებისა).

ბანკის მინიმალური დანახარჯებისას რაც შეიძლება მეტი შემოსავლის მიღების ხარჯზე მოგების მაქსიმიზაციის საბაზისო მიზანდასახულობა მენეჯმენტის მიერ „სუფთა სახით“ მხოლოდ იშვიათ შემთხვევაში შეიძლება იქნეს აღქმული, საბანკო შემოსავლები შეიძლება დივერსიფიცირებულ იქნეს ნიშან-თვისებათა საკმაოდ ფართო წრით:

- მიღების წესის მიხედვით (საპროცენტო, არასაპროცენტო და სხ).
- მიღების წყაროების მიხედვით (სამეწარმეო სტრუქტურები, მოსახლეობა, ბირჟები);
- მიღების სიხშირის მიხედვით (სტანდარტული, განუსაზღვრელი);
- მიღების გარანტიების მიხედვით (ნაღდი ფული, ანგარიშები, ფასიანი ქაღალდები, მატერიალური ობიექტები);
- მიღების ვადების-საინვესტიციო დროებითი ეფექტის-მიხედვით, რომელიც წარმოადგენს სხვაობას ფინანსური რესურსების ინვესტიციების მომენტსა და შემოსავლის მიღებას შორის.

შესაბამისად, მენეჯმენტის როგორც მიზნობრივი, ისე მეთოდური და საორგანიზაციო შემოსავლები იქმნება ფართო დიპაზონით და ხშირ შემთხვევაში სხვადასხვა მიმართულებით

ასე მაგალითად, საპროცენტო შემოსავლები პრინციპში შეიძლება ოპტიმიზირებულ იქნეს კონკურენტუნარიანი, რესურსული, სოციალური და სხვა გარეგანი შეზღუდვების, ასევე თვისებრივი შეზღუდვების ფარგლებში.

საინვესტიციო საქმიანობიდან მიღებული არასაპროცენტო შემოსავლები (დივიდენდები წილობრივი ფასიანი ქაღალდებიდან და შემოსავლები ერთობლივი საქმიანობიდან) იშვიათ შემთხვევაში შეიძლება მნიშვნელოვნად გაიზარდოს, რადგან შემოსავლიანობა იშვიათად არის ინვესტიციების ერთადერთი მიზანი.

არასაპროცენტო საკომისიო შემოსავლები (ანგარიშების გახსნისა და წარმოების ანაზღაურება, საკომისიოები ლიზინგზე და ა.შ.) არსებითად ანაზღაურებადია, ანუ უნდა შეესაბამებოდეს ოპერაციებზე დანახარჯებსა და ხარისხს, მათი გადაჭარბებული ზრდა კი ნიშავს მენეჯმენტის ხარისხის დაკარგვას, ბანკის იმიჯის დაკარგვას.

არასაპროცენტო „ენტელექტუალური“ შემოსავლები მომსახურების ანაზღაურებ-ბიდან (კონსულტაციები, საშუაშელო მომსახურება, თავდებობა და სხვა) გამოირჩევა ყველაზე მაღალი ხარისხით და ბანკის მენეჯმენტს ახასიათებს როგორც მაღალპროფესიულს და კომპეტენტურს. ერთჯერადი ინვესტიციებისა და შედარებით

უმნიშვნელო საოპერაციო გასაველებლისა ეს შემოსავლები შეიძლება იყოს სტაბილური და გარანტირებული. ეს იშვიათი შემთხვევაა, როცა მენეჯმენტის მიზანდასახულობა გულისხმობს შემოსავლის შესაძლო მაქსიმიზაციას.

და პირიქით, ბანკის მიერ პრობლემური მსესხებლების და საერთოდ ხელშეკრულებათა დამრღვევების მიმართ გამოყენებული ფინანსური საქციებიდან (ჯარიმები და სხვა) მიღებული შემოსავლები ბანკის მენეჯმენტის თვალსაზრისით უკიდურესად ნეგატიურია და პრინციპში იქნეს მინიმიზირებული. ისინი მხოლოდ აუარესებს პრობლემური მსესხებლების ფინანსურ მდგომარეობას, ურთულებს მათ თავიანთი ვალდებულებების შესრულებას და მხოლოდ ნაწილობრივ უნაზღაურებს დანაკარგს ბანკებს, ხშირად კი ხელს უწყობს ზარალის ზრდას, რადგან აქვეითებს ბანკის იმიჯს, არღვევს პარტნიორულ ურთიერთობებს.

შეარი შემოსავლები, ისეთები, როგორიცაა პრობლემური მსესხებლის სანაცნის შემთხვევაში დაკარგული კრედიტის დაბრუნება და მისი ვალების „გასუფთავება“, ზარალის მხოლოდ ნაწილობრივი ანაზღაურებაა და, შეძლებისდაგვარად, მინიმიზირებული უნდა იქნეს.

ექსტრემალურ სიტუაციებში, მეანაბრეების, კლიენტების, ბიუჯეტის წინაშე თავისი მოვალეობების შესასრულებლად პრობლემურ ბანკებს შეუძლიათ შეამცირონ თავიანთი გასაველების ცალკეული სახეები და საკმაოდ მნიშვნელოვანდაც (სატრანსპორტო გასაველები, ხელფასი, მივლინებები), ზოგიერთი გასაველი კი, საერთოდ ნულამდე დაიყვანონ (წარმომადგენლობითი და სარეკლამო გასაველები, ქველმოქმედება და ა.შ.). ამგვარი ეკონომიის პერიოდის ეკონომიის პერიოდის ხანგრძლივობა არ შეიძლება დიდი იყოს, რადგან მზარდი სოციალური დაძაბულობა ბანკის კოლექტივში და მისი იმიჯის უკულობელი დაქვეითება ნეგატიურ გავლენას იქონიებს მისი მენეჯმენტის ხარისხზე.

მხოლოდ სანქციების მიხედვით გასაველები წარმოადგენს იმ იშვიათ შემთხვევას, როცა მიზანმიმართულება ბანკის მოვების სამართავად გულისხმობს მათ სრულ ზღვრულად დასაშვებ მინიმიზაციას, ისიც არა ყოველთვის. თუ საუბარია ბანკის მენეჯერთა მისწრაფებაზე – არ დაუშვან ამგვარი სანქციების მიღება, მაშინ გასაველების მინიმიზაცია ახასიათებს მის მენეჯმენტს, როგორც ხარისხიანს. მაგრამ თუკი ბანკი, პარტნიორული ურთიერთობების პარიტეტის დარღვევით, უბრალოდ გამოირიცხვას მასზე საქციების გამოყენებას დეპოზიტურ, საკრედიტო და სხვა ხელშეკრულებებში, ხოლო კლიენტები ფინანსურად სრულად არ აგებენ პასუხს, მაშინ ამგვარ ეკონომიას შეუძლია მკვეთრად დააქვეითოს მისი იმიჯი, მიიყვანოს კლიენტების დაკარგვამდე, რესურსების დეფიციტამდე და ლიკვიდურობის კრიზისამდე.

რაც შეეხება „ეკონომიას“ გადასახადებზე, რემერვირებისა და დაზღვევაზე, აქ საუბარი შეიძლება იყოს მხოლოდ მათი დონის ოპტიმიზაციაზე რისკების აღქმვატური, ნორმატიულად დასაშვები შედავათების ფარგლებში.

თუმცა რაოდენობრივი პარამეტრების ნაშატის განსაკუთრებულობის მიუხედავად, ბანკის მენეჯმენტისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს შემოსავლების ხარისხობრივ პარამეტრებს, რაც აუცილებლად უნდა იქნეს გათვალისწინებული მმართველობითი გადაწყვეტილებების პრიორიტეტების შემუშავებისას. მათი ხარისხის პოზიციიდან შემოსავლები იყოფა შემდეგ ჯგუფებად და ქვეჯგუფებად:

ადეკვატური-საბანკო საქმიანობის ძირითადი სახეებიდან მიღებული ხარისხობრივად უფრო მაღალი შემოსავლების ჯგუფი;

შემთხვევითი უფრო დაბალი ხარისხისა, რომელთა შორის გამოყოფენ განსაკუთრებულ შემოსავლებს (ყუდი; დაკარგული კრედიტის დაბრუნება), სავალუტო არბიტრაჟისა და ფასიანი ქაღალდებით მოკლე ვადიანი ოპერაციებით მიღებული შემოსავლები, მიღებული ჯარიმები და ფინანსური სანქციები, ქონების რეალიზაცია;

ავანტურული – დაბალი ხარისხის, ან პრაქტიკულად უხარისხო შემოსავლები, რომელიც მიიღება ბანკის მიერ სახელმწივრულებო პარიტეტების დარღვევისას, თანაფარდობის რისკი-კლასიფიკაცია-რეზერვი და ა.შ. დარღვევისას.

შემოსავლების რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მახასიათებლების შეთავსება-მათი მართვის ერთ-ერთი მიზანია. მაგალითად, მაღალი რაოდენობრივი მახასიათებლები დაბალი ხარისხობრივი მახასიათებლისას. - ეს უფრო მის მენეჯმენტის მაჩვენებელია და არა ხარისხიანი მენეჯმენტისა. მოკლებით მცირე, ადეკვატური შემოსავლები უფრო შეესაბამება სტაბილური, პროგრესული, მდგრადი ბანკის იმიჯს, ვიდრე მაღალი ავანტურული შემოსავლები.

საბანკო მოგების რაოდენობრივი და ხარისხობრივი პარამეტრების მართვა ვერ ამონურავს საბანკო მენეჯმენტის მოცემული ამოცანის ყველა ასპექტს ფინანსურ სფეროებში. ხარისხიანი მენეჯმენტი გულისხმობს ასევე მიღებული მოგების ეფექტურ მართვას - მის განაწილებას. ეს ეხება ღირებულების გადახდის განაწილებას, ნამატის საბაზრო ექსპანსიის ბაზის შექმნას, რისკებისაგან დაცვას, ბანკის იმიჯის შექმნას და მის მხარდაჭერას ურთიერთკავშირის გარემოსთან, ამ განაწილების რაოდენობრივ წილებს, ამ პროცესებზე კონტროლს და შესაბამის საინფორმაციო უზრუნველყოფას და რეკლამას.

15.7. საბანკო მენეჯმენტის შეფასება

მენეჯმენტის შეფასება წარმოადგენს ყველაზე ძნელ და, ამავე დროს, ყველაზე მნიშვნელოვან ამოცანას, რადგან ამ დროს ფაქტიურად ხდება რისკის მართვა და მონიტორინგი მენეჯმენტის საშუალებით.

ბანკის მენეჯმენტის სრული შეფასება მოიცავს ბანკის სამელთვალეურეო საბჭოს წევრებს, გამგეობის წევრებსა და მუშაკებს, რომლებიც პასუხისმგებლები არიან ცალკეულ ოპერაციებზე; ის ასევე მოიცავს იმის შეფასებას, თუ რამდენად ადეკვატურია ბანკის შიდა კონტროლის სტრუქტურა, აუდიტორული ფუნქციები და მენეჯმენტის ინფორმაციული სისტემა. ვინაიდან მენეჯმენტისა ბანკის სამელთვალეურეო საბჭოს გადაწყვეტილებები ახდენენ გავლენას საბანკო ოპერაციების ყველა სფეროზე, მენეჯმენტის ყოველი კომპონენტი ძალზე ფრთხილად უნდა შეფასდეს.

ფინანსური მდგომარეობა ყოველთვის არ არის ბანკის მენეჯმენტის მდგომარეობის მაჩვენებელი, თუმცა, თუ ბანკი იმყოფება ცუდ ან კრიტიკულ მდგომარეობაში, ეს როგორც წესი, გვიჩვენებს ამ ბანკის მენეჯმენტის დონეს. ზოგჯერ შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ისეთ შემთხვევებს, როდესაც ბანკის ფინანსური მდგომარეობა დამაკმაყოფილებელია, მიუხედავად იმისა, რომ ბანკის მენეჯმენტი ნაკლებად

კომპეტენტურია. ასეთ შემთხვევაში დიდ როლს თამაშობს ისეთი გარე ფაქტორი როგორცაა ძლიერი ეკონომიკა.

საერთოდ, მენეჯმენტის მდგომარეობის შეფასება ხდება იმის შემდეგ, როცა მოგროვდება ბანკის ყველა მნიშვნელოვანი ოპერაციის შემომწმების მასალები.

მენეჯმენტის შეფასება იწყება სამელოთვალეურეო საბჭოდან, რადგან სამელოთვალეურეო საბჭო პასუხისმგებელია ბანკის აქციონერების წინაშე იმაზე, თუ როგორ აღქვამტურია არსებული მენეჯმენტი იმისათვის, რომ დაცული იქნეს აქციონერთა ინტერესები. ამიტომ ბანკის საქმეების გაძლოლისას სამელოთვალეურეო საბჭომ გადამწყვეტილებები უნდა მიიღოს დამოუკიდებლად; მან უნდა უზრუნველყოს ის, რომ ბანკის მენეჯმენტი მოქმედებდეს მისდამი წაყენებული მოთხოვნების შესაბამისად, კერძოდ, სამელოთვალეურეო საბჭო ასრულებს შემდეგ მოვალეობას:

1. კომპეტენტური და პასუხისმგებლური მუშაკების შერჩევა და შენარჩუნება.
2. ეფექტური მეთელოთვალეურეობა ბანკის საქმიანობაზე.
3. სწორი პოლიტიკის ფორმულირება და ცხოვრებაში გატარება.
4. თვითმომსახურების პრაქტიკის თავიდან აცილება.
5. შიდა კონტროლისა და აუდიტის თავიდან აცილება. იმისათვის, რომ დავრწმუნდეთ აღქვამტური მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემის არსებობაში, უნდა გატარდეს შემდეგი ზომები:

ა. შესწავლილი და შედარებული იქნეს სამელოთვალეურეო საბჭოს ყველა ანგარიში. გასარკვევია დირექტორებს აქვთ თუ არა საკმარისი და დროული ინფორმაცია უმთავრესი საბანკო ოპერაციების შესახებ.

ბ. შესწავლილია მოგება-ზარალის ანგარიშები და ბანკის მოგების დონე, არსებული საპროცენტო განაკვეთები და სხვა.

გ. ხდება თუ არა დროული და რეგულარული ანგარიშგებები ბანკის უცხოურ პარტნიორებთან ურთიერთობების შესახებ, იმის ჩათვლით თუ რა პოზიციით დახურა ბანკმა ის დღე.

დ. დასადგენია, უზრუნველყოფს თუ არა სისტემა ბანკის კაპიტალის მდგომარეობის ანალიზს, იმის ჩათვლით, თუ რამდენად იცავენ ბანკში საბანკო საქმიანობის ნორმატივებს და ლიმიტებს.

ე. უზრუნველყოფილია თუ არა დეტალური მოხსენებები ლიკვიდობაზე.

ვ. უზრუნველყოფს თუ არა სისტემა დეტალურ ინფორმაციას ბანკის საკრედიტო საქმიანობის შესახებ, ე.ი. ინფორმაციას ვადიანი, ვადაგასული და ვადაგადაცილებული კრედიტების, კრედიტების ჩამოაწერისა და სესხების შეხაძლო დანაკარგების რეზერვის აღქვამტურობის შესახებ.

ზ. იძლევა თუ არა სისტემა ინფორმაციას ბანკის საპროცენტო განაკვეთების პოლიტიკის ოპერატიულობის შესახებ. ინფორმაციამ უნდა გვაჩვენოს ყველა აქტივისა და ვალდებულების სტრუქტურა.

თ. აუცილებლობის შემთხვევაში, შემომწმებელმა აგრეთვე უნდა შეამოწმოს ყველა სხვა ანგარიში, ნაღდ თანხებთან ჩატარებული ოპერაციები და სტრატეგიული გეგმის განხორციელებისას მიღებული შედეგები.

ბანკის მენეჯმენტი პასუხისმგებელია ბანკის ოპერაციებზე, აქტივების ხარისხზე და მომავალი მომავალი საქმიანობის დაგეგმვაზე. ამრიგად, მენეჯმენტი უნდა შეფასდეს

როგორც მისი მომავალი გეგმების მიხედვით, ასევე ბანკის მიმდინარე ფინანსური მდგომარეობის მიხედვით.

სამომავლო გეგმების შესწავლისას უნდა შეფასდეს ის ღონისძიებები, რომლებსაც გაატარებს მენეჯმენტი იმისათვის, რომ მოამზადოს ბანკის უფროს ხელმძღვანელ მუშაკთა ცვლა. მიუხედავად იმისა, რომ ძალზე მნიშვნელოვანია, შევადგათ მენეჯმენტის მიერ შესრულებული მუშაობა, აგრეთვე მნიშვნელოვანია დადგინდეს ის, თუ რის გავრცელებას აპირებს ბანკის მენეჯმენტი მომავალში, რადგანაც ბანკების ზედამხედველობის სამართველო სიბრტეში მიზანია მოახდინოს შესაძლო პროფილაქტიკა, ე.ი. გაატაროს ზომები მანამ, სანამ წარმოიქმნება პრობლემა.

რისკის მართვის სისტემის ადექვატურობის შეფასება. მიუხედავად იმისა, რომ რისკის მართვის სისტემის მასშტაბი დამოკიდებულია ბანკის სიდიდესა და სირთულეზე, ბანკის სიდიდისგან დამოუკიდებლად რისკის მართვის სისტემა წარმოადგენს ყოველი ბანკის საქმიანობის შემადგენელ ნაწილს. სამეთვალყურეო საბჭოს პასუხისმგებლობაში შედის-დაადგინოს რისკის შესაბამისი დონე და შეამოწმოს ის პარამეტრები, რომლებიც გამოყენებულ უნდა იქნას იმისათვის, რომ საქმიანობა ამ საზღვრებში წავიციდეს. რისკის ადექვატური მონიტორინგის, პრობლემების დადგენის და კონტროლის მექანიზმის ნაკლებობა წარმოადგენს სერიოზულ ხარვეზს და მოითხოვს დაუყოვნებლივ გამოსწორებას. ამ შემთხვევაში საბანკო ზედამხედველობის სამმართველომ უნდა მიიღოს აუცილებელი ზომები.

რისკის მართვის სისტემის შემოწმების პროცედურებია:

1. სამეთვალყურეო საბჭოს და მენეჯმენტის ხარვეზები:

- შესასწავლია სამეთვალყურეო საბჭო შემდეგი კუთხით-შემუშავა და მიიღო თუ არა არსებულ რისკთან დაკავშირებული სპეციალური პოლიტიკა?
- დაამტკიცა თუ არა სამეთვალყურეო საბჭომ საერთო საქმიანობის სტრატეგია?
- ახდენს თუ არა სამეთვალყურეო საბჭო რისკის საზღვრების პერიოდულ გადასინჯვას იმ მიზნით, რომ გაითვალისწინოს ბანკის სტრატეგიისა და საბაზრო პირობების ცვლილებანი?
- არის თუ არ სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ მოგროვილი ინფორმაციის დონე მონაწილეობის ხარისხი შესაბამისობაში ბანკის საქმიანობის სიდიდესა და მიზნებთან?
- ასრულებს თუ არა მენეჯმენტი (ხელმძღვანელობა) ბანკის პოლიტიკას, იმდენად, რამდენადაც ამას მოითხოვს სამეთვალყურეო საბჭო?
- სრულად მონაწილეობს თუ არა ბანკის მენეჯმენტი ბანკის საქმიანობაში და გააჩნია თუ არა მას ბანკის საქმიანობის ყველა სფეროს ცოდნა?
- დარწმუნებულია თუ არა მენეჯმენტი იმაში, რომ საქმიანობის ყველა მიმართულება ადექვატურადაა დაკომპლექსებული კომპეტენტური კადრებით
- შეუძლია თუ არა მენეჯმენტს მოახდინოს რეაგირება რისკის განმსაზღვრელ გარეშე პირობათა ცვლილებებზე?

2. ადექვატური პოლიტიკა და ლიმიტები:

- შეესაბამება თუ არა პოლიტიკა მენეჯმენტის სიდიდეს, სირთულესა და ბანკის შინაგან სტრუქტურას.

- შეესაბამება თუ არა არსებული პოლიტიკა და არსებული საზღვრები მენეჯმენტის უნარს და ბანკის საერთო ფინანსურ მდგომარეობას?
 - ნათლად განსაზღვრავს თუ არა პოლიტიკა პასუხისმგებლობის არეებს?
 - უზრუნველყოფს თუ არა პოლიტიკა ახალი საქმიანობის კონტროლს, რათა ყოველი რისკი გაითვალისწინებოდეს და იმართებოდეს?
3. რისკის მართვის და მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემა:
- უზრუნველყოფს თუ არა მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემა საკმარის მონაცემებს იმისათვის, რომ მოხდეს ბანკის ყველა მნიშვნელოვანი რისკის მონიტორინგი და მართვა?
 - რეგულარულად მოწმდება თუ არა, რამდენად სამართლიანი და სანდოა ის დაშვებები და მონაცემთა წყაროები, რომელსაც იყენებენ რისკის მონიტორინგისათვის?
 - არის თუ არა მენეჯმენტისა და სამეთვალყურეო საბჭოსადმი წარმოდგენილი მოხსენებები დროული, სწორი და საკმარისი იმისათვის, რომ უზრუნველყოს უარყოფითი ტენდენციების აღმოჩენა და ბანკის რისკის დონის სწორი შეფასება?

4. შიდა კონტროლი და აუდიტის პროცედურები:

- მონშდება თუ არა შიდა კონტროლი დამოუკიდებელი შიდა ან გარე აუდიტორების მიერ?
- შეესაბამება თუ არა შიდა კონტროლის სისტემა ბანკის რისკის ზომას და დონეს?
- უზრუნველყოფს თუ არა შიდა კონტროლის სისტემა კანონისა და საბანკო საქმიანობის წესების დაცვას და ფინანსური რისკის ანგარიშების სწორ სტრუქტურას?

მას შემდეგ, რაც დასრულდება მენეჯმენტის შემოწმების პროცედურები, უფროს მენეჯმენტთან ერთად განიხილება შედეგები.

მას შემდეგ, რაც დასრულდება შესაბამისი თათბირები ბანკის მენეჯმენტთან, განისაზღვრება მენეჯმენტის რეიტინგის კომპონენტები: ბანკის მენეჯმენტის სრულმა შეფასებამ უნდა გაითვალისწინოს, რამდენად ადექვატურია სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ შემუშავებული პოლიტიკა და პროცედურები და რამდენად მისდევს მათ მენეჯმენტი. ამასთან გათვალისწინებული უნდა იყოს ყველა შიდა და გარე ფაქტორი მენეჯმენტის უცვლელობის ჩათვლით, ცვლილებები მენეჯმენტის უცვლელობის ჩათვლით, ცვლილებები მენეჯმენტში (დანაწარმება, შეცვლა, დათხოვნა და ა.შ.) და სტრატეგიული დაგეგმვა. ვინაიდან მენეჯმენტის შეფასება ხდება სუბიექტურად, ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი შემთხვევის პროცედურის შედეგის გათვალისწინებით, აუცილებელია, რომ შემოწმებელმა გამოიჩინოს კეთილგონიერება და სიფრთხილე.

მას შემდეგ რაც ჩატარდება ყველა მოლაპარაკება და თათბირი და დადგენილი იქნება მენეჯმენტის რეიტინგის საბოლოო კომპონენტები, უნდა მომზადდეს შემოწმების ანგარიშის კომენტარები.

15.8 რეგულირება საბანკო მენეჯმენტში

რეგულირება და ზედამხედველობა საბანკო მენეჯმენტის განუყოფელი ელემენტებია. ამ მიმართულებით ჩატარებული საქმიანობა გარემოს ზედა (მმართველურ) სფეროში დევს და მას პირდაპირი ზემოქმედება ახასიათებს. ამ საქმიანობის წყალობით, დგინდება ბანკის მუშაობის საზღვრები და წესები, ხდება ნორმატიული რეგულირება. ხორციელდება ბანკებისა და მათი კლიენტების ინტერესების დაცვა. ბანკების თვალსაზრისით, ზედამხედველობა აქვს როგორც პოზიტიური (წარმმართველი, მორგანიზებელი, მარეგულირებელი), ისე ნეგატიური ასპექტები (აქტივობის დაქვეითება, ოპერაციების შემოსავლიანობის კლება, დამატებითი ორგანიზაციული მოვალეობები, დამატებითი საოპერაციო ხარჯები და ა.შ.). მაგრამ შეფასებათა განსხვავებულობის მიუხედავად, მხოლოდ იმ საბანკო მენეჯმენტს, რომელიც ხორციელდება მოთხოვნებისა და ნორმატივების ფარგლებში და საბანკო ზედამხედველობის გამოყენებას ითვალისწინებს, გააჩნია ბანკის სტაბილურობის, ეფექტიანობისა და კარგი იმიჯის უზრუნველყოფის უნარი.

მთელი იერარქიული სტრუქტურისათვის საბანკო მეთვალყურეობის მთელი სისტემების წინაშე მდგომი ძირითადი ამოცანებია:

1. ჭანსალი" საბანკო სისტემის როგორც ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობი და მისი ეკონომიკის სტაბილურობის გამაუმჯობესებელი ერთ-ერთი საბაზო ფაქტორის მხარდაჭერა.
2. ბანკების კლიენტების კანონიერი და მიზანშეწონილი ინტერესების დაცვა, უპირველეს ყოვლისა, იმ მესაბურველის, რომლებსაც თავიანთი სახსრები ბანკებში აქვთ დაბანდებული, და იმ ინვესტორებისა, რომლებსაც სახსრები ბანკების საჯარო ინსტრუმენტებში აქვთ განთავსებული.

ეს მიზნები უფრო კონკრეტულად ასე ჩამოყალიბდება:

- სტაბილიზაციის მიზნები – იმ სასიკეთო ტენდენციების განსაზღვრა და შენარჩუნება, რომლებიც ბანკებისა და საკრედიტო დანესებულებების განვითარების და საქმიანობის სხვადასხვა ეტაპებზე გამოვლინდა.
- სტიმულაციის თვისებები – ცალკეული ტიპებისა და სახეების ბანკების და ფინანსური დანესებულებების, საბანკო საქმიანობის ცალკეული მიმართულებისა და საბანკო გარიგებების, საბანკო პროდუქტების ხარისხობრივ მახასიათებელთა გეოგრაფიული და სოციალური შემადგენელი ელემენტების ნახალისება და საქმიანობის განმტკიცება.
- ნეიტრალიზაციის მიზნები – საკრედიტო სისტემის (ბანკებისა და საკრედიტო დანესებულებების) დაცვა არაკეთილსასურველი გარე და მაკროეკონომიკური ობიექტებისა და ზემოქმედებისაგან.
- მხარდაჭერისა და აღდგენის მიზნები – კონკრეტული ბანკების მხარდაჭერა ისეთ კრიტიკულ სიტუაციებში, რომელსაც იწვევს ობიექტური მიზეზები.

საბანკო ზედამხედველობის მოთხოვნები. ცალკეული ქვეყნების საბანკო მენეჯმენტის სფეროებში ზედამხედველობისა და რეგულირების ორგანოების მიერ გამოყენებული მიდგომები მნიშვნელოვნად განსხვავდება ერთმანეთისაგან. მიუხედავად

ამისა, მანაც შესაძლებელია მათგან ყველაზე უფრო ზოგადისა და მნიშვნელოვანის გამოყოფა:

1. კაპიტალისადმი ნაყენებული მოთხოვნები მოიცავს:
 - მოთხოვნები კაპიტალის მინიმალური ზომის მიმართ ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ინსტრუმენტია დამწყები კონტროლისა, რომელიც აფერისტების სტრუქტურებისგან იცავს ფინანსურ ბაზრებს;
 - მოთხოვნები ადექვატური (საკმარისი) კაპიტალის მიმართ გარკვეულ ურთიერთობათა სახით;
2. კრედიტის სიდიდის შეზღუდვა მოიცავს:
 - კონკრეტული მსესხებლისათვის კრედიტის (რისკის) ზედა დანესებულების კაპიტალის სიდიდეს უკავშირებენ;
 - სამენარმეო საქმიანობის კონკრეტული სფეროსთვის, ეკონომიკური სექტორისათვის ან ქვედანაყოფისთვის განეული საკრედიტო მომსახურების მოცულობისა და ხარისხის შეზღუდვას.
3. ბანკის უფლებამოსილებათა შეზღუდვა მოიცავს:
 - აქტივების პორთფელში მთელი რიგი ოპერაციების ჩართვის შეზღუდვას ან აკრძალვას;
 - შეზღუდვები მთელ რიგ აქტივებზე, მაგალითად, უძრავი ქონების ან არამყარი საწარმოების აქციების ფლობის სახით.
4. იმ პირობებზე კრედიტების გაცემის შეზღუდვა, რომლებიც კონფიდენციალურ საიდუმლოებას ფლობენ. ეს ეხება მოცემული ბანკის პერსონალს, პირველ რიგში კი – ბანკების მმართველებს, მათ ღირექტორებსა და მესაკუთრეებს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, საკმაოდ იზრდება ბოროტმოქმედების რისკი.
5. კომერციული ბანკების ფლობის უფლების აკრძალვა ან შეზღუდვა არაფინანსური ორგანიზაციებისა და კომპანიებისთვის. ეს საშუალებას მისცემდა მათ, საკრედიტო მომსახურებით ესარგებლათ შერბილებული მოთხოვნებისა და პირობების და პირობების დაცვით, ამ ოპერაციების რისკის ზედმინეწვით გათვალისწინების გარეშე. საბანკო ზედამხედველობის უფლებამოსილებანი. საბანკო ზედამხედველობის წინაშე მდგარი მიზნებისა და ამოცანების რეალიზებას ახდენენ მისი ორგანიზაციული სტრუქტურები. ხშირად ამას საფუძვლად უდევს სპეციფიკური სცენარები და სქემები, რომელიც მოიცავს რეგულირების ინდიკატორებს, მაჩვენებლებს, ანალიზის ხერხებს, ინსტრუმენტების გამოყენების არსენალებსა და თანმიმდევრობას. ეფექტიანი და მიზანმიმართული საბანკო ზედამხედველობისა და რეგულირების ორგანიზება ლოგიკურად მოითხოვს იმას, რომ საბანკო ზედამხედველობის სტრუქტურირებისა და ორგანიზების თავისებურებების მიუხედავად, მის პასუხისმგებელ ფუნქციურ სტრუქტურებს უნდა გააჩნდეს არა მარტო საკმარისად საინფორმაციო-ანალიტიკური ბაზა, არამედ ძალაუფლება და უფლებამოსილებაც საიმისოდ, რათა სრულად შეასრულონ თავისი ფუნქციები, ე.ი. ჰქონდეს არა მარტო „დიაგნოზის დასმის“, არამედ „მკურნალობის“ უნარიც.

ამგვარად, საბანკო ზედამხედველობის ორგანოების ასეთ ზომებს მიმართავენ მისმენვემენტის თავიდან აცილების, შეზღუდვისა და მისი შედეგების გამოსწორებისათვის. ყველაზე ზოგადად, ამ უფლება-მოვალეობებში შედის:

1. პირველდანიყებითი კონტროლი, რომელთა მოთხოვნები შესაძლოა გულისხმობდეს:

- საპროცედურო და საინფორმაციო უზრუნველყოფის მოთხოვნას ბანკის ან საკრედიტო დაწესებულების რეგისტრაციისთვის საჭირო დოკუმენტების ნორმატიული ნაკრების სახით.
- საწესდებო ფონდში შესატანად სახსრების წარმოშობის კანონიერების მოთხოვნას (აუდიტორული დასკვნა);
- იმის მოთხოვნას, რომ საწესდებო ფონდის ფორმირებისათვის არ გამოიყენებენ მოზიდულ ფულად სახრებს და საკუთრების სხვა ობიექტებს;
- მოთხოვნა ბანკის აღმასრულებელი ორგანოს ხელმძღვანელთა კვალიფიკაციაზე, მუშაობის სტაჟზე და ბიოგრაფიის კრიმინალურ და პროფესიულ წარსულზე;
- მოთხოვნა საწესდებო ფონდის ფორმირების ვალდების მიმართ;
- მოთხოვნა ბანკის საქმიანობის დაწყების ვადის მიმართ მისი რეგისტრაციის მომენტიდან.

ამ ეტაპზე საბანკო ზედამხედველობის მიზნები და ამოცანები საკმაოდ კარდინალურია - თაღლითი ბანკირი ვერ უნდა გახდეს

2. გამაჯანსაღებელი რეგულირება - ბანკებისა და საკრედიტო ორგანიზაციების მდგომარეობის ანალიზისა და დიაგნოსტიკის უფლება და მექანიზმი, აუცილებელი აღდგენითი ზომების გატარების მოთხოვნისა და გაკონტროლების უფლება და შეზღუდვების ჩარჩოებში გასაკონტროლებელი სტრუქტურების მოქცევის შეფასების უფლება.

3. იძულების ზომები - ბანკებისა და საკრედიტო ორგანიზაციების პრობლემური მდგომარეობის გამოვლენისა და შეფასების უფლება, საკმაოდ მკაცრი და ვითარების თანმიმდევრული ზომების მიღება იმაზე დამოკიდებულებით, თუ როგორია ამ ზომების ქმედითობა და ზედამხედველობა გასაწვევი სტრუქტურების რეაგირება მათზე. გასატარებელი ზომების მთავარი მიზანია პოლიტიკის, სტრატეგიისა და ტაქტიკის მიზნების, ზოგჯერ-ბანკების მენეჯმენტის ორგანიზაციული სტრუქტურის მკვეთრად შეცვლა პრობლემური, კრიზისული მდგომარეობიდან მათ გამოსაყვანად, რადგან ეს კიდევ შესაძლებელია, ხოლო "ენტერსაური" და ოპერატიული ჩარევა"ჯერ კიდევ შეიძლება იყოს ქმედითი და ეფექტიანი.

ზედამხედველობის მოთხოვნათა დარღვევის გამოსწორებისკენ მიმართული ზემოქმედების ზომები შეიძლება იყოს:

- ბანკის ხელმძღვანელობისთვის სავალდებულო მითითება გამოვლენილ დარღვევათა აღმოსაფხვრელად;
- ბანკის აღმასრულებელი ორგანოს ხელმძღვანელთა დაჯარიმება;
- დამფუძნებლებისთვის წაყენებული მოთხოვნა ბანკის ხელმძღვანელობის შეცვლის თაობაზე;
- ცალკეული საბანკო ოპერაციების დროებით აკრძალვა;

- ბანკებისთვის უკანონოდ მიღებული შემოსავლებისა და დამატებითი ჯარიმების გადახსნადგინება;
- თაღლითობის ფაქტების დადგენის შემთხვევაში-დროებითი აღმინისტრაციის დანესება ბანკის ახალი ხელმძღვანელობის დანიშნულებისა და ბანკის რეორგანიზაციისა და გაჯანსაღების პროგრამის შემუშავების შესახებ გადანყვეტილების მიღებამდე.

პრინციში, შესაძლებელია საკმაოდ ფართო დიაპაზონის ზომების გამოყენება. მათი შერჩევა მთლიანადაა დამოკიდებული ორგანოს, პირველ რიგში – ცენტრალური ბანკის პოზიციებზე.

4. სალიკვიდაციო კონტროლი – ბანკებისა და საკრედიტო დაწესებულებების კრინისული მდგომარეობის იდენტიფიკაციისა და დაფიქსირების უფლება და შექნაში, როდესაც მათი საქმიანობა არა მარტო საფრთხეს აჩენს, არამედ პირდაპირ საგრძობლად აზარალებს კლიენტებსა და საბანკო სისტემას, ამის გამო კი მთელი ქვეყნის ეკონომიკას და მის სტაბილურობას აყენებს ზიანს. აქ რეალიზდება უფლება, მკაცრად აღკვეთოს, შეაჩეროს ამგვარი ბანკების ოპერაციები, გამოიწვიოს მათ მიერ საბანკო საქმიანობის განხორციელებაზე გაცემული ლიცენზიები, მოითხოვოს, თვალყური ადევნოს, არეგულიროს, ზოგჯერ კი მონაწილეობა მიიღოს და უხელმძღვანელოს კიდევ საბანკო სისტემის ამ „არაჯანსაღი, საზიანო“ ელემენტების ლიკვიდაციას.

ზედამხედველობის აქტუალურ პრაქტიკულ პრობლემებს შორის აუცილებელია აღინიშნოს შემდეგი:

ბანკების ტერიტორიულ დაწესებულებათა საზედამხედველო ქვედანაყოფების მთელი მუშაობა მოითხოვს უკეთეს დაგეგმვას ამოცანების დასახვის, ვადების განსაზღვრის და გადანყვეტილებათა მიღების რეგლამენტაციის ჩათვლით. ასე მაგალითად, შემონშების გეგმების გათვალისწინების გარეშე.

თვით მუშაობის ორგანიზაცია შედგება 3 ძირითადი ეტაპისაგან. პირველი ეტაპი მოსამზადებელია. იგი ითვალისწინებს ვრცელი ინფორმაციის მიღება-დამუშავებას. მეორე ეტაპი – საკუთრივ შემონშების – ასევე შორს არის სრულყოფისაგან. მესამე ეტაპი – შემონშების შემდეგ გადანყვეტილებების მიღება. ამ შემთხვევაში წესი საკმაოდ მკაცრად რეგლამენტირებულია, მაგრამ რეგლამენტის შინაარსობრივ ნაწილში იგი აშკარად აკლია, რადგან ერთი და იგივე მოქმედება შეიძლება სხვადასხვაგვარად იქნეს გაგებული.

ყოველმა ბანკმა ორ წელიწადში ერთხელ უნდა გაიაროს შემონშება.

განსაკუთრებული მიდგომაა საჭირო მსხვილი ბანკებისადმი. ინსპექტირების ჩვეულებრივი მეთოდები მათთვის მიუღებელია, ძალზე დიდია ინფორმაციის მოცულობა. ასეთ ბანკებზე კონტროლი, შესაძლოა, დაყვანილ იქნეს არა იმდენად ცალკეული ნაკლოვანებების გამოვლენამდე, რამდენადაც იქამდე, რომ ისინი ვითარდებოდნენ თითოეული მათგანისათვის დადგენილ კალაპოტში, მისფარგლებს გარეთ გაუსვლელად.

ყველაფრის შემონშება ინსპექტორებს არ შეუძლიათ და არც არის საჭირო.

საინსპექციო შემონშებების შედეგებით დგება საკმაოდ „სქელი“ აქტები, რომლებშიც, ჩვეულებისამებრ, მრავალი დანვრილებითი აღწერა, გაუგებარი

ფორმულირება და ცოტა დასკვნა და რეალური წინადადებაა. ასეთი აქტების შედგენით დასრულებული შემოწმებები ვერაფრითარ დახმარებას ვერ გაუწევენ შემოწმებულ ბანკებს.

ცალკეული ბანკის საქმიანობის გარედან რეგულირება. რეგულირება, როგორც კონკრეტულ ბანკზე გარეგანი სამმართველო შემოქმედების პროცესი, იწყება იმ მომენტიდან, როცა ცენტრალური ბანკის ან მისი ტერიტორიული დაწესებულების ხელმძღვანელი, რომელიც მოცემული ბანკის შემოწმებას დანიშნავს, დაამტკიცებს მისი შემოწმების აქტს და მიიღებს ინსტრუქციით გათვალისწინებულ ერთ-ერთ შესაძლო გადაწყვეტილებას, ანუ საქმიანობის პრუდენციული ნორმების დარღვევისათვის.

აღნიშნული საზედამხედველო ორგანოს მიერ გადასაწყვეტ ძირითად ამოცანად ითვლება საბანკო კანონმდებლობის ნორმებსა და მოთხოვნებთან შესაბამისობაში ბანკის საქმიანობის მოყვანა. აქედან გამომდინარე, უნდა შეირჩეს შემოქმედების ისეთი ზომები, რომლებიც უფრო ეფექტურად გადაწყვეტენ მითითებულ ამოცანას.

საზედამხედველო ორგანო უფლებამოსილია, ბანკებთან მიმართებაში გამოიყენოს შემოქმედების ღონისძიებათა ორი ტიპი: გამაფრთხილებელი და იძულებითი. მისაღები ზომების კონკრეტული შემადგენლობა შეიძლება მოცაგდეს როგორც ერთი ტიპის, ასევე ორივე ტიპის შემოქმედების ღონისძიებებს.

შემოქმედების გამაფრთხილებელი ღონისძიებები მიიღება ძირითადად იმ შემთხვევაში, როდესაც ნაკლოვანებები ბანკის საქმიანობაში საქმეს არ უქმნიან კრედიტორებს და შენაბრებებს. გამაფრთხილებელი ზომების მიღება შესაძლებელია ბანკის საქმიანობაში უფრო სერიოზული დარღვევების დროსაც. ამ შემთხვევაში ის ერწყმის იძულებით ღონისძიებებს.

შემოქმედების გამაფრთხილებელი ღონისძიებებია:

- ბანკის მმართველობის ორგანობამდე მის საქმიანობაში არსებული ნაკლოვანებებისა და ამის გამო საზედამხედველო ორგანოს შემოწმების შესახებ ინფორმაციის მიწოდება;
- რეკომენდაციები ბანკში შექმნილი სიტუაციის გამოსასწორებლად;
- წინადადება იმის შესახებ, რომ ბანკებმა საზედამხედველო ორგანოს წარუდგინოს ნაკლოვანებათა აღმოფხვრის ღონისძიებათა გეგმა;
- ბანკის საქმიანობაზე დამატებითი კონტროლის დაწესება.

შემოქმედების იძულებითი ზომებია:

1. შემოქმედების იძულებითი ღონისძიებები მიიღება იმ შემთხვევაში, როდესაც ეს გამომდინარეობს ბანკის მიერ დაშვებული დარღვევების ხასიათიდან იმის გათვალისწინებით, რომ იძულებითი ზომების ერთი ფორმა არ იძლევა ან ვერ უზრუნველყოფს მისი საქმიანობის სათანადო კორექტირებას. იძულებითი ზომების მიღების საფუძველია ბანკის მიერ ცენტრალური კანონების, ნორმატიული აქტების და მითითებების დარღვევა, არასწორი ინფორმაციის წარმოდგენა და სხვა.
2. ძირითად იძულებით ღონისძიებებს მიეკუთვნება:
 - ჯარიმა;
 - მოთხოვნა ბანკის ფინანსური გაჯანსაღების შესახებ;
 - ბანკის მიერ ცალკეული ოპერაციების გატარების უფლების შეზღუდვა;

- ბანკისათვის ლიცენზიით გათვალისწინებული ცალკეული ოპერაციების წარმოების აკრძალვა;
- ბანკის ხელმძღვანელების შეცვლის მოთხოვნა;
- ბანკში დროებითი ადმინისტრაციის შემოღება;
- ბანკისათვის ლიცენზიის ჩამორთმევა;

ბანკის მიმართ იძულებითი ზომების მიღება, როგორც წესი ფორმდება განაწესის სახით; დროებითი ადმინისტრაციის შემოღება და ლიცენზიის ჩამორთმევა – ბრძანებით.

3. ჯარიმა – ეს არის ფულადი სასჯელი, რომელიც ედება ბანკს საბანკო კანონმდებლობისა და ცენტრალური ბანკის ნორმატიული აქტების მიერ დადგენილი წესების შესაბამისად. დაჯარიმება ფორმდება განაწესით, რომელშიც მიეთითება სასჯელის საფუძველი, ასევე მისი გადარიცხვის ვადა. ჯარიმა შეიძლება გამოყენებულ იქნეს კანონების დარღვევის ყოველ ცალკეულ შემთხვევაზე.

სავარჯიშო ამოცანები

1. ბანკის აუცილებელი რეზერვების ნორმის გაზრდა 20%-დან 30%-მდე, აჩვენებს რომ საბანკო სისტემა განიცდის რეზერვის უკმარისობას 60 მლნ ლარით. იმ შემთხვევაში თუ შეუძლებელია სარეზერვო თანხის გაზრდა მაშინ, რამდენად შესაძლებელია ფულადი მასის შემცირება?
2. აუცილებელი რეზერვების ნორმა შეადგენს უვადო ანაბრის სიდიდს 30%-ს. საბანკო სისტემა ფლობს ჭარბ რეზერვს 15 მლნ ლარის ოდენობით. გაიანგარიშეთ რამდენად შეუძლია საბანკო სისტემას გაადიდოს უვადო შენატანის რაოდენობა?
3. საოპერაციო დღის დასაწყისისათვის ნაღდი ფულის ნაშთი საბრუნავ სალაროსი იყო 32 მლნ ლარი. საოპერაციო დღის განმავლობაში შეწარმეების მიერ შეტანილია 197,5 მლნ ლარი. აღნიშნული ბანკის საბრუნავი სალაროსი ნაშთის ლიმიტი შეადგენს 40 მლნ ლარს. გაიანგარიშეთ საბრუნავი სალაროსი ნაშთი საოპერაციო დღის ბოლოს. რა ზომებს მიმართავს ბანკი ამ შემთხვევაში?
4. შეადგინეთ ცენტრალური ბანკის ანგარიშების ბალანსი შემდეგი მონაცემების საფუძველზე მლნ ლარის ფარგლებში: ოქროს სერთიფიკატები - 10; საკუთარი კაპიტალი და სხვა ვალდებულებები -5 ; ფასიანი ქაღალდები 100; მიმოქცევაში გაშვებული ბანკნოტები -90; კომერციული ბანკების რეზერვები -30; სხვა აქტივები -10; ფინანსთა სამინისტროს დეპოზიტები -5; კომერციული ბანკების სესხები -10.
5. ბანკის გამარტივებული ბალანსის მონაცემების სფუქველზე (ლარებში) შეადგინეთ ახალი ანგარიშების ბალანსი ა, ბ, გ, დ, ყოველი საბანკო ოპერაციების ბოლოს:
 - ა) აღნიშნული ბანკის ერთ-ერთმა მენაბრემ ჩვეით მიღებულ 500 ლარი, შეიტანა სხვა ბანკში;
 - ბ) მენაბრემ მოხსნა თავისი ანგარიშიდან 500 ლარი, ბანკმა აღადგინა თავისი კუთვნილება, მიღებული თანხის 500 ლარის ოდენობით ცენტრალურ ბანკში;
 - გ) ჩვეი 600 ლარის ოდენობით, გაცემული სხვა ბანკის მიერ, მოთავსებულია მოცემულ ბანკში;
 - დ) ბანკი ყიდის სახელმწიფო ფასიან ქაღალდებს 1000 ლარად,
6. ქვემოთ მოტანილი მონაცემების საფუძველზე შეადგინეთ ბანკის ბალანსი:
 - _საწესდებო კაპიტალი - 2 227 305 ლ.
 - _მოგება _ 8 145 894 ლ.
 - _სალარო _ 2 695 503 ლ.
 - _ანგარიშები სხვა ბანკებში _ 8 625 924 ლ.
 - _საშუალებები ბანკში _ 7 681 650 ლ.
 - _ბანკის მიერ გაცემული კრედიტები _ 5 9908 900 ლ.
 - _ სხვა ბანკების საშუალებები მოცემული ბანკის ანგარიშზე _ 1 523 683 ლ.
 - _სხვა პასივები _ 7 855 415 ლ.
 - _სხვა ფონდები _ 4 575 298 ლ.
 - _უცხოური ვალუტა და სავალუტო ოპერაციების მიხედვით ანგარიშსწორები(პასივები)_ 2 991 709 ლ.
 - _ფასიანი ქაღალდები შექენა _ 1 262 603 ლ.

უცხოური ვალუტა და სავალუტო ოპერაციების მიხედვით ანგარიშსწორებები(აქტივები)_3 691 699 ლ.

_შენიშვნების და ძირითადი საშუალებები _768 121 ლ.

_მონაწილეობა ერთობლივ საქმიანობაში _110 458 ლ.

_სხვა ბანკებიდან მიღებული კრედიტები _3 001 3078 ლ.

_მიმდინარე და ანგარიშსწორების ანგარიშების ნაშთები _35 7559 631 ლ.

7. კომერციულ ბანკში შემოვიდა სავაჭრო ორგანიზაციიდან 16 მლნ. ლარის თამასუქი 4 თვით ადრე დაფარვის ვადის ამონურვამდე. ცენტრალური ბანკის სააღრიცხვო ნიხრი - 13%-ი. ბანკის მიერ რამდენი თაანხა იქნება გადახდილი თამასუქი მიხედვით?

8. როგორი მდგომარეობაა მოგებასა და ბანკი საკუთარ საშუალებებს შორის, თუ ურთიერთდამოკიდებულება მოგებასა და აქტივებს შორის 3,45%, ხოლო საკუთარსა და ნსესხებ საშუალებებს შორის 27,1%?

9. ფიზიკური პირის მიერ ბანკში შეტანილია ანაბარის 5000 ლ,წლიური 14%-ით, 11 თებერვლიდან 11 აგვისტოს ჩათვლით. როგორი იქნება შეტანილი ანაბარის გადასახადის სხვაობის სიდიდე?

10. გაიანგრიმეთ საკურსო სხვაობა. დადებითა იგი თუ უარყოფითი.1 იანვრისთვის სანარმოს მიმდინარე ანგარიშზე ნაშთი შეადგენს 3400 დოლარს.ან დროისათვის დოლარის კურსი ლართან მიმართებაში განისაზღვრა 28,78 ლარით.

11. ცენტრალურმა ბანკმა კომერციულ ბანკს გამოუყო კრედიტი 2 ივლისს 10 კალენდარული დღით 10 მლნ ლარი 16%-ის წლიური გადასახადით. განსაზღვრეთ კრედიტით სარგებლობის , მზარდი დასარიცხი %-ის თანხა?

12. ცენტრალურმა ბანკმა 12 მარტს 10 კალენდარული დღით გამოუყო კრედიტი კომერციულ ბანკს 720 მლნ ლარი 14% წლიური გადასახადით. კრედიტის დაფარვის ვადა განისაზღვრა 22 მარტამდე. ფაქტურდ კრედიტი დაიფარა 26 მარტს.

გაიანგარიშეთ ჯარიმისა და საურავის მზარდი თანხა?

13. სააქციო საზოგადოება "ამგდარმა" ბანკ "თიბისიდან" ისესხა 3000დოლარი 3 თვით წლიური 9% გადასახადით.პროცენტები გადაირიცხება წინასწარ. რა თანხას მიიღებს სააქციო საზოგადოება " ამგდარი"?

14. თამასუქის ნომინალური ფასია 1,2 მლნ ლარი. ბანკი შეიძენს მას 1 მლნ ლარად თამასუქის ანაზღაურების ვადის დადგომამდე 6 თვით დრე. განსაზღვრეთ სათამასუქო კრედიტის სააღრიცხვო პროცენტი და ნიხრი?

15. მეგალემ კრედიტორისგან მიიღო სესხი 1 მლნ ლარი წლიური 3%-ის ნიხრით. ამასთან ინფლანცია შეადგენს 2%-ს. განსაზღვრეთ კრედიტორის წლიური შემოსავალი.

16. ფაქტორინგული მომსახურების ღირებულებამ შეადგინა 2500 ლარი. წლიური საკრედიტო პროცენტი ტოლია 15%. ანგარისსწორებაში საშუალებათა ბრუნვადობის საშუალო ვადა -10 დღე. განსაზღვრეთ ფაქტორინგული ოპერაციები მიხედვით კრედიტის თანხა.

17. უნივერსიტეტში სწავლის წლიური საბაზო გადასახადია 2000ლ. და ინფლანცია აღემატება 10%-ით. სწავლის ხანგრძლივობა 5 წელია. უნივერსიტეტი სთავაზობს მთელი სწავლის ქირის სრულ გადახდას 10000 ლარს ხელსაყრელია თუ არა ეს წინადადება სტუდენტებისთვის, თუ საბანკო პროცენტი 13%, ანაბარის თანხა კი - 14000ლ.

18. 2,25 მლნ ლარის ინვენსტიციებისას გათვალისწინებულია მოგების მირეპ 450 000 ლ. მოგების გადასახადის ნიხრი 30%-ია. საბანკო კრედიტის ნიხრი ინვენსტირების მთელი პერიოდის განმავლობაში 15%-ია. გნსაზღვრეთ საკუთარი სახსრების მოსალოდნელი რენტაბელობა ინვენსტიციების წყაროების შემდეგი ვარიანტებისათვის
- 1) მხოლოდ საკუთარი სახსების გამოყენების დროს;
 - 2) 750000 ლარი ნახსენები სახსრების გამოყენების დროს;
19. გაიანგარიშეთ იპოთეკური დავალიანების კოეფიციენტი. ინვენსტირება შეიძინა საწარმო 15 მლრნ ლარად. საგადასახადო სტრუქტურებში ინვენსტირების სახსრების შეადგენს 3 მლრდ ლარს. დანარჩენი სახსრები მიღებულია იპოთეკური კრედიტის სახით.
20. განსაზღვრეთ სახსრების ბრუნვადობის ვადა ფაქტორინგის გაანგარიშებებში პერაციების მიხედვით. კრედიტის მოცულობამ შეადგინა 20 000 ლარი, წლიური სახით 18%, კრედიტზე გადასახადი 1500 ლარია.
21. განსაზღვრეთ თანხის ოდენობა, რომელიც მიემართება კრედიტუს დასაფარად, ასევე კრედიტის ყოველთვიური დაფარვის თანხა 75 000 ლარია. კრედიტის მიღების შემთხვევაში თვიური ნიხრი 0,06%-ია, თუკი დაფარვა ხორციელდება თანაბარი თანხის გადახდის პირობებში.
22. განსაზღვრეთ ოვერდრაფტის პროცენტი, თული ოვერდრაფტის საპროცენტო გადასახადმა შეადგინა 423 000 ლრი. ფულადი სახსრების ნაშთი კლიენტის ნგარიშზე ბანკში 270 მლნ ლ. ბანკში შემოვიდა დოკუმენტები კლიენტის მიერ დადებული ხელშეკრულების საფუძველზე 315 მლნ ლარის გადახდის შესახებ. კლიენტის ანგარისზე თანხის შემოსვლა ხორციელდება ყოველ 10 დღეში.
23. დოლარის ბრუნვის ვადა 2 წელია. ემიტენტმა გაყიდა ობლიგაცია 6000 დოლარად. გაიანგარიშეთ საპროცენტო განაკვეთი.
24. გაიანგარიშეთ ეკონომიკური ეფექტი ინოვაციის რეალიზაციიდან. ინოვაციის წარმოებისა და რეალიზაციის მიღებულმა თანხამ შეადგინა 200 000 ლარი. წარმოებაში ჩადებულმა ინვესტიციამ და ინოვაციის რეალიზაციამ შეადგინ 150 000 ლარი.
25. აქციაზე შემოთავაზებული მინიმალური ფასია 110 ლარი, მოთხოვნის მინიმალური ფასია 90 ლარი. განსაზღვრეთ სპრედის ღონე პროცენტებში აქციის მინიმალურ ფასთან.
26. ლიკვიდურია თუ არა ფასიანი ქალაღდი, თუკი სპრედის ღონე პროცენტებში აქციის მაქსიმალური მოთხოვნის ფასთან შეადგენს 18 პროცენტს.

სავარჯიშოთა პასუხები

1. ფულადი მულტიპლიკატორი : $1 : 0,3 = 3,33$
ფულადი მასის შემცირება: $3,33 \cdot 60 = 199,8$ მლნ ლ.
2. ფულადი მულტიპლიკატორი : $1 : 0,3 = 3,33$
უვადო ანაბრების თანხა: $3,33 \cdot 15 = 50$ მლნ ლ.
3. საოპერაციო დღის ბოლოს ნაღდი ფულის ნაშთი:
 $32 + 197,5 - 184,9 = 44,6$ მლნ ლარი.
- 4.

აქტივი		პასივი	
ოქროს სერთიფიკატები	10	კუპონები	90
ფასიანი ქაღალდები	100	კომერციული ბანკის რეზერვი	30
სესხები კომერციულ ბანკებს	10	ფინანსთა სამინისტროს დეპოზიტები	5
სხვა აქტივები	10	საკუთ. კაპიტალი და სხვა ვალდებ.	5
ბალანსი	130	ბალანსი	130

5.

მუხლი	საწყისი	ა	ბ	გ	დ
აქტივი					
დანაშნობი მონაცემები	100	100	100	100	100
რეზერვები	200	150	150	260	300
სესხები	500	500	500	500	500
ფასიანი ქაღალდები	200	200	200	200	100
ბალანსი	1000	950	950	1060	1000
პასივი					
ანაბრები	900	850	850	960	900
მოთხოვნამდე					
აქციები	100	100	100	100	100
ბალანსი	1000	950	950	1060	1000

6. აქტივი მოიცავს : 3, 4, 5, 6, 12, 13, 14, 15, 16, მუხლს და ტოლი - 99 394 589 ლ.
პასივი მოიცავს: 1, 2, 7, 8, 9, 10, 11, 17, 18, მუხლს და ტოლია - 99 394 589 ლ.
7. თამასუქების აღრიცხვა - ეს ერთი ბანკის აქტიური ოპერაციათაგანია. რამდენადაც ბანკი აღრიცხავს თამასუქს 4 თვით აღრე მის დაფარვამდე, მაშინ ის თანხას გადასცემს ნომინალზე დაბლა:
 $16 - [(16 \cdot 13\% \cdot 4) : (12 \cdot 100\%)] = 15,31$ მლნ ლ.
8. $3,45\% : [(1 = 1 : 27,1\%)] = 3,58\%$

ს პ რ ე დ ი - ფასისმიერი მაჩვენებელი, რომელიც ხასიათდება განთავსებულ და მიზიდულ სახსრებზე განაკვეთებს შორის სხვაობით.

9. ბანკი პროცენტებს დარიცხავს ანაბარზე:

$$5000 \cdot 14\% \cdot 6\% : 12 \cdot 100\% = 300 \text{ლ}$$

დარიცხულია ცენტრალური ბანკის რეფინანსირებული განაკვეთის მიხედვით:
 $5000 \cdot 12\% \cdot 6\% : 12 \cdot 100\% = 300 \text{ლ}$.

დასაბეგრი შემოსავლები: $350 - 300 = 50 \text{ლ}$.

გადასახადის თანხა: $50 \cdot 13\% = 6,5 \text{ლ}$.

10. საკურსო სხვაობა შედგენს:

$$(28,78 - 28,65) \cdot 3400 = 442 \text{(დადებითია)}$$

11. კრედიტის გამოყენების საპროცენტო თანხა:

$$[(10 \cdot 0,16) \cdot (10 - 1)] : 365 = 0,03945 \text{ მლნ ლარი.}$$

ზრდადი თანხა: $10 + 0,03945 = 10,03945 \text{ მლნ.ლარი.}$

12. კრედიტის სარგებლობის საპროცენტო თანხა:

$$[(720 \cdot 0,14) \cdot (10 - 1)] : 365 = 2,4855 \text{ მლნ.ლ.}$$

სასურველი თანხა:

$$[(720 \cdot 0,3\% \cdot 0,14) \cdot (10 - 1)] : 365 \cdot 100 = 0,007456 \text{ მლნ ლ.}$$

13. საპროცენტო თანხა შეადგენს:

$$300 \ 000 \cdot 9\% : 100\% \cdot 3 : 12 = 6750 \text{ დოლარი}$$

საექვიო საზოგადოება "ამგდარი" მიიღებს:

$$300 \ 000 - 6750 = 293 \ 250 \text{ დოლარს.}$$

14. სააღრიცხვო პროცენტი: $1,2 - 1 = 0,2 \text{ მლნ ლ.}$

სააღრიცხვო განაკვეთი: $0,2 : 1,2 \cdot 12 \text{ თვე} : \text{ნოვემბერი} \cdot 100\% = 33,3\%$

$$15. 1 \ 000 \ 000 \cdot (1 + 0,3) : (1 + 0,2) - 1 \ 000 \ 000 = 9800 \text{ლ}$$

16. კრედიტის სიდიდეა:

$$2500 \cdot 360 \cdot 100\% : 15\% \cdot 10 = 600 \ 000 \text{ლ.}$$

17. სახსრების ნაკადები ყოველწლიური გადახდის დროს:

წელი	ანაბრის მოცუბა	შენატანი	ანაბრის მოყულობა შენატანის შემდეგ	საბანკო პროცენტი	პროცენტების თანხა	ანაბრის სიდიდე წლის ბოლოს
1	12000	2000	10000	12	1200	11 200
2	11200	2200	9000	12	1080	10 080
3	10080	2400	7680	12	921,6	8 601,6
4	8601,6	2600	6001,6	12	720,2	6721,8
5	6721,8	2800	3921,8	12	470,6	4392,4

სახსრების ნაკადები ერთჯერადი შენატანების დროს:

წელი	თანხა ანგარიშზე წლის დასაწყისში	საბანკო პროცენტი	პროცენტების კამი	ანაბრის სიდიდე წლის ბოლოს
1	2000	12	240	2240
2	2240	12	273,3	2513,3
3	2513,3	12	301,596	2814,896
4	2814,896	12	337,7	3179,6
5	3179,6	12	381,552	3561,2

დასკვნა: პირველი ვარიანტი უკეთესია.

სახსრების ნაკადები ყოველწლიური გადახდის დროს:

წელი	ანაბრის მოცუბა	შენატანი	ანაბრი მოცულობა შენატანის შემდეგ	საბანკო პროცენტი	პროცენტების თანხა	ანაბრის სიდიდე წლის ბოლოს
1	14000	2000	12 000	13	1560	13 560
2	13560	2300	11 260	13	1463	12723,8
3	12723,8	2600	10123,8	13	1316,1	11439,9
4	11439,9	2900	8539,9	13	1110,1	9650
5	9650	3200	6450	13	838,5	7288,6

სახსრების ნაკადები ერთჯერადი შენატანების დროს:

წელი	თანხა ანგარიშზე წლის დასაწყისში	საბანკო პროცენტი	პროცენტების კამი	ანაბრის სიდიდე წლის ბოლოს
1	4000	13	520	4520
2	4520	13	587,6	5107,6
3	5107,6	13	633,9	5771,6
4	5771,6	13	750	6521,9
5	6521,9	13	847,84	7369,74

დასკვნა: მეორე ვარიანტი უკეთესია.

18. ინესტიციის ეკონომიკური რენტაბელობა ტოლი იქნება:

ეკ.რენტაბელობა: $450\ 000 : 2\ 250\ 000 * 100\% = 20\%$

საკუთარი სახსრების რენტაბელობა შეადგენს:

1) საკუთარი სახსრების რენტაბელობა = $(1-0,3)*20\%:100\%=14\%$.

2) საკუთარი სახსრების რენტაბელობა = $14\%+(1-0,3)*(20\%-15\%)*750000:2\ 250\ 000 = 15,16\%$

19. იპოთეკური კრედიტის თანხა : $15-3=12$ მლნ ლ.

იპოთეკური დაფალიანების კოეფიციენტი: $12:15*100\%=80\%$

20.სახსრების მიმოქცევის ვადა

ანგარიშსწორებებში:(1500ლ*100%*36):(18%*20000)=150დღე.

21.ტოლი თანხის გადახდა:

$$P=(75\ 000*0,06):1-(1+0,06)^{-4}=1970\text{ლ}$$

თვეები	კრედიტის თანხა	გადახდის თანხა	პროცენტი პერიოდის განმავლობაში	კრედიტის დაფარვის თანხა
1	75 000	21 644	4500	17144
2	578 56	21 644	3471,4	18172,4
3	39683,4	21 644	2381	19263
4	20420,4	21 644	1225,2	20418,8
სულ		86576	11576	=75000

22.ოვერდრაფტის თანხა: 315-270=45მლნ ლ.

ოვერდრაფტის მიხედვით საპროცენტო გადასახადი:

$$0,4375:45*360\text{დღ}:10\text{დღ}*100\%=35\%$$

23. საპროცენტო განაკვეთი:

$$8/6-1=1,33-1=0,333\text{ ერთეულის წილი,რაც წლიურის }0,1333*100\%=13\%\text{ ტოლია}$$

24.ინოვაციის რეალიზაციიდან ეკონომიკური ეფექტი შეადგენს: 200 000-150 000=50 000ლ.

25.სპრედის აბსოლიტური სიდიდე:

$$110-90=20\text{ლ}$$

სპრიდის დონე მოტხოვნის მაქსიმალურ ფასთან შედარებით: 20:110*100%=18%

26. ფასიანი ქაღალდი ლიკვიდურია, იმდენად რამდენადაც ფასიანი ქაღალდების ლიკვიდურობა სპრედის მოთხოვნის მაქსიმალური ფასთან ნაკლებია (ჩვეულებრივ 3%მდე)

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მენქიუ გ., ეკონომიკის პრინციპები, თბ., 2009.
2. ქოქიანი ლ. – საბანკო საქმიანობის საფუძვლები, ტ I-II თბ., 2010.
3. ცაავა გ. – საბანკო საქმე, თბ., 2005.
4. გოგობაძე მ. – საბანკო საქმე, თბ. 2008.
5. ინგროსი ა., ფინანსიანი ბ., ფინანსიანი ბ. – საბანკო ოპერაციები(ლექციების კურსი) თბ.,2009.
6. ლუღუშაური ლ. – კრედიტი და თანამედროვე საბანკო მექანიზმი თბ 2007.
7. მოსიაშვილი ვ. – ფულის მიმოქცევა და კრედიტის თეორიები(ლექციების კურსი) თბ2009.
8. ბერიძე რ. – საბანკო მენეჯმენტი თბ.2005.
9. ბოლოკაძე ე. - საბანკო მარკეტინგი, თბ.,2009.
10. გუგუშვილი პ.,“პირველი საკრედიტო ორგანიზაცია ამიერკავკასიაში”,“საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე”,ტ.11-ბ, თბ. 1941.
11. კაკულია რ., ბახტაძე ლ., კანდელაკიშვილი ლ., საბანკო საქმე, თბ., 2010.
12. ფინანსიანი ბ., კომერციული ბანკის ოპერაციები და მომსახურება, თბ., 2013.
13. რ. ბერიძე – ადამიანური რესურსების მენეჯმენტი, თბ., უნივერსალი, 2009
14. Бухвальд Б – Техника банковского дела пер. с нем. М.2002, 257стр
15. Балабаиов А. И., Боровка Вик. А., Пирогова О. Е. – Банки и банковское дело, изд. «Питер пресс». 2007
16. Банковское дело. Учебник. 2-е изд. под редакцией О.И. Лаврушина М.2005
17. Сенчаров В.К. и др. – Финанси, денежное обращение и кредит – Мю2008, 720стр.
18. Питер С. Роуз – Банковский менеджмент, пер. с англ. М 1997 768стр.
19. Лаврушина О. И. – Банковское дело, М., 2009
20. Долан Э. ДЖ., Кембелл К. Д., Кембелл Р. Дж. – Деньги, Банковское дело и денежно-кредитная политика (Пер. с англ. – СПб. 1994)

საკანონმდებლო აქტები, პერიოდული გამოცემები, ინტერნეტმასალები

21. საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს ეროვნული ბანკის კანონი“, საქართველოს პარლამენტი, თბ., 2009 წლის 24 სექტემბერი.
22. საქართველოს კანონი „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“ საქართველოს პარლამენტი თბ., 1996 წლის 23 თებერვალი
23. მონეტარული და საბანკო სტატისტიკის ბიულეტენი, 2001-2015, საქართველოს ეროვნული ბანკი.
24. საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის 2011 წლის 7 აპრილის №24/04 ბრძანებით დამტკიცებული ინსტრუქცია – „საბანკო დანესებულებებში ანგარიშების გახსნის და უცხოურ ვალუტაში ოპერაციების წარმოების შესახებ“.
25. საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის 2007 წლის 26 ივნისის №166 ბრძანებით დამტკიცებული „საქართველოში უნაღდო ანგარიშსწორების წესები“.
26. საქართველოს ეროვნული ბანკი: ძირითადი მიმართულებები და ფუნქციები – საქართველოს ეროვნული ბანკი – პირველი გამოცემა, თბ. 2008.

27. საქართველოს საბანკო სისტემის განვითარების სტრატეგია 2006-2009 წლებისთვის, საქართველოს ეროვნული ბანკი.
28. www.nbi.gov.ge (საქართველოს ეროვნული ბანკის ვებგვერდი)
29. www.imf.org (ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის ვებგვერდი)
30. www.abg.org.ge (საქართველოს ბანკების ასოციაციის ვებგვერდი)
31. www.ebrd.com (ევროპის განვითარებისა და რეკონსტრუქციის ბანკის ვებგვერდი)
32. www.parliament.ge (საქართველოს პარლამენტის ვებგვერდი)